

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૧૭૭૫ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ - ૬૮૫૨૫૭૧-૧ - ૭

વિષય પૃ૩૩ : ૨૩૪૫

बालब्रह्मचारि-आचार्य-श्रीमद्-विजयकमलसूरीश्वरेभ्यो नमः ।
चतुर्दशपूर्वधर-श्रुतकेवलि-श्रीमद्-भद्रबाहुस्वामिविरचित-

श्रीकल्पसूत्र, भाषांतरसहित, प्रथम भाग ।

पूज्यपाद श्रीबुद्धिविजयजी (बूटेरायजी) महाराज, तच्छिष्य श्रीमुक्तिविजयजी गणि (मूलचंदजी महाराज),
तच्छिष्य आचार्यश्रीविजयकमलसूरीश्वरजी, तच्छिष्य पंन्यास श्रीकेसरविजयजी गणि, तच्छिष्य-पंन्यास
श्रीलाभविजयजी गणि तथा तच्छिष्य पंन्यास श्रीप्रेमविजयजी गणिना सदुपदेशाधी-

पण्डित-श्री स्त्रीमविजयजी गणि कृत बालावबोध अनुसारे भाषांतर करी प्रसिद्ध करतार-

सलोत अमृतलाल अमरचंद, पालीताणा, काठियावाड.

वीर संवत् २४५०

विक्रम संवत् १९८०

इ० सं० १९२४

किंमत रु-७-१०-०

आ ग्रंथ मुंबई निर्णयसागर प्रिन्टींग प्रेसमी रामचन्द्र धेसू शेडगेए प्रकाशकने माटे छाप्यो.

(ग्रन्थ स्वामि वना सर्वे अधिकार प्रकाशके स्वाधीन राख्या छे)

Printed by Ramchandra Yesu Shedge, at the Niruvayasagar Press 23 Kabbal Lane Bombay

Published by Salot Anrit al Amarc and Pilla Katha r

ॐ नमोऽर्हज्यः ।

ऐं नमः ।

चतुर्दशपूर्वधर-श्रुतकेवलि-श्रीमद्-भद्रबाहुस्वामिसमुद्धृतम्-

श्रीकल्पसूत्रम् ।

गुर्जर भाषान्तर सहितम् ।

अथ प्रथमं व्याख्यानम् ।

प्रणम्य श्रीमहावीरं, केवलज्ञानभास्करम् । कल्पसूत्रस्य सद्बाला-वबोधः किञ्चिदुच्यते ॥ १ ॥

केवलज्ञान वडे पदार्थोनो प्रकाश करवामां सूर्य समान श्रीमहावीरस्वामीने नमस्कार करीने कल्पसूत्रनो सुंदर कांडक बालावबोध कहीए छीए ॥ १ ॥

चोमासुं रहेला साधु मंगलिकने माटे पांच दिवस श्रीकल्पसूत्र वांचे । कल्प एटले साधुनो आचार, साधुनो आचार

દસ પ્રકારે છે. તે આવી રીતે—અચેલક કલ્પ, ઉદેશિક કલ્પ, શય્યાતર કલ્પ, રાજપિંડ કલ્પ, કૃતિકર્મ કલ્પ, વ્રત કલ્પ, જ્યેષ્ઠ કલ્પ, પ્રતિક્રમણ કલ્પ, માસ કલ્પ, અને પર્યુષણા કલ્પ. હવે આ દસે કલ્પ વિસ્તારથી કહીએ છીએ—

વસ્ત્રરહિતપણું તે અચેલક કલ્પ કહેવાય. તીર્થકરોને આશ્રીને—તીર્થકરો જ્યારે દીક્ષા લે છે ત્યારે ઇંદ્ર એક દેવદૂષ્ય—વસ્ત્ર ભગવંતને સ્વભે મૂકે છે, તે દેવદૂષ્ય જ્યાં સુધી ભગવંતની પાસે હોય ત્યાં સુધી સચેલક કહેવાય; પણ જ્યારે તે વસ્ત્ર જાય ત્યારે અચેલક કહેવાય. સાધુને આશ્રીને અચેલક કલ્પ આવી રીતે સમજવો—પહેલા તીર્થકર શ્રીઋષભદેવ અને છેલ્લા તીર્થકર શ્રીમહાવીર સ્વામીના સાધુ શ્વેત, પરિમાણવાઢાં, અને જીર્ણપ્રાય વસ્ત્ર રાસે છે, તેથી તેઓ વસ્ત્ર રહિત હોવાથી તેમને અચેલક કલ્પ છે. શ્રીઅજિતનાથ પ્રમુખ વચલા બાવીશ જિનના કોઈ કોઈ સાધુ બહુમૂલ્યવાઢાં અને ભિન્ન ભિન્ન વર્ણવાઢાં વસ્ત્રો રાસે છે, તથા કોઈ કોઈ સાધુ શ્વેત અને પરિમાણવાઢાં વસ્ત્રો રાસે છે, તેથી તેઓને અચેલક કલ્પ અનિશ્ચિત છે. પહેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુઓ શ્વેત, પરિમાણવાઢાં, અને જીર્ણપ્રાય વસ્ત્રો રાસે છે, તેથી તેમને તો અચેલક કલ્પ નિશ્ચિત છે. અહીં કોઈ શંકા કરે કે—‘પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરના સાધુઓ વસ્ત્ર ધારણ કરે છે, છતાં તેમને અચેલક કેમ કહેવાય?’ તેનો ઉત્તર એવો છે કે—તેમના વસ્ત્રો જીર્ણપ્રાય અને અલ્પ મૂલ્યવાઢાં હોય છે, તેથી અચેલક ઇટલે વસ્ત્રરહિતજ કહેવાય છે, કારણ કે, તુચ્છ અને જીર્ણપ્રાય વસ્ત્રો રહેતાં લોકોમાં અવસ્ત્રપણું પ્રસિદ્ધ રીતે કહેવાય છે. જેમ કોઈ ફક્ત પંચીડં પહેરીને નદી

उतर्या होय, तेओ कहे छे के 'अमे तो नम्र थइने नदी उतर्या' । वळी लोको पासे कपडा होय छे, पण ते तुच्छ-
प्राय होय तो घोवी दरजी अथवा वणकरने कहे छे के—'अमोने अमारां कपडा आप, अमे कपडां विनाना बेठा
छीए' । एवी रीते पहेला अने छेला जिनना साधुओने वखो होवा छतां अचेलकपणुं कहुं छे १ ॥

उद्देशिक एटले आधाकर्मिक । कोइ साधुने निमित्ते अथवा साधुना कोइ समुदाय निमित्ते आहार पाणी
विगेरे बनाव्युं होय, ते पहेला अने छेला जिनना साधुओने कोइने पण न कल्पे । श्रीअजितनाथ प्रमुख बावीश
जिनने वारे तो, जे साधु अथवा साधु समुदाय निमित्ते आहार पाणी विगेरे कर्युं होय ते आहार पाणी विगेरे ते
साधु अथवा ते साधु समुदायने न कल्पे, पण बीजा साधुने अथवा बीजा साधु समुदायने तो कल्पे २ ॥

शय्यातर एटले जे जग्याए साधु उतर्या होय ते जग्यानो मालीक । तेनो आहार पाणी खादिम खादिम वखं
पात्र कंबल ओधो सोय अस्तरो नेरणी अने कानखोतरणी ए बार प्रकारनो पिंड सर्व तीर्थकरोना वारामां
सर्व साधुओने कल्पे नहीं । कारण के—शय्यातर जो रागी थाय तो आहार विगेरेनी साधु माटे जोगवाइ राखे, अने
तेथी आहारादि असूझतो मळे । वळी सारो आहार मळे तो साधु ते घर न छोडे । तथा लोकोमां एम ठसी
जाय के—साधुने जे रहेवानी जग्या आपे तेज आहार पाणी विगेरे आपे, ते भयथी कोइ उतरवानी जग्या न
आपे, इत्यादि घणा दोषनो संभव छे । तेथी साधुने शय्यातरनो बार प्रकारनो पिंड न कल्पे । ए बार प्रकारनो

पिंड न लेवाथी लोकमां जैन धर्मनी प्रशंसा थाय के-अहो ! जैन साधुओ निःस्पृही छे । अने तेथी उत्तरवानी जग्या मळे । पण कोइ गाममां साधु गया होय, त्यां श्रावकनुं एकज घर होय, तो ते श्रावकने घेर साधु रातना चार पहोर जागता रहे, प्रभातनुं पडिक्कमणुं-पडिलेहण बीजे स्थाने करे, तो ते श्रावक शय्यातर कहेवाय नहीं, एटले तेना घरनुं आहार पाणी विगेरे कल्पे, तेने घेरथी आहार पाणी ले तो दोष न लागे । शय्यातरनी पण आटली वस्तुओ साधुओने कल्पे-तृण, माटीनुं ढेफुं, राख, मात्रु (पेसाब) करवानी कुंडी, पाटलो, पाट, पाटीयुं, शय्या, संथारो, लेप आदिक वस्तु, अने चारित्रनी इच्छावाळो उपधिसहित शिष्य ३ ॥

राजपिंड एटले-सेनापति पुरोहित श्रेष्ठी प्रधान अने सार्यवाह सहित राज्याभिषेक करेल जे राजा, तेनो आहार पाणी खादिमै खादिम वस्त्र पात्र कंबल अने रजोहरण, ए आठ प्रकारनो पिंड पहेला अने छेला तीर्थकरना साधुने कल्पे नहीं । कारण के, तेने घेर जतां आवतां साधुने खोटी थवुं पडे, अने तेथी स्वाध्याय-ध्यानमां व्याघात थाय । साधुने अमंगलिक माने तो अपमान करे, शरीरे नुकसान पण करे । वळी स्वरूपवती स्त्रीओ घोडा हाथी विगेरे देखी साधुनुं मन चलित थइ जाय । वळी लोकोमां निंदा थाय के साधुओ राजपिंड ले छे । इत्यादि घणा दोषोनो संभव छे, तेथी पहेला अने छेला जिनना साधुने राजपिंड कल्पे नहीं । पण श्रीअजितनाथ विगेरे बावीश जिनना साधुने राजपिंड कल्पे । कारण के, तेओ ऋजु एटले सरल स्वभावी अने प्राज्ञ एटले बुद्धिमान्-डाब्ला होय छे,

તેથી પૂર્વે કહેલા દોષોનો તેમને અભાવ હોવાથી રાજપિંડ કલ્પે । પહેલા જિનના સાધુ ઋજુ અને જહ-મૂર્ચ્ હોય છે, તથા છેલ્લા જિનના સાધુ વ્રક્ર એટલે વાંકા અને જહ-મૂર્ચ્ હોય છે, તેથી તેમને રાજપિંડ કલ્પે નહીં ॥ ૪ ॥

કૃતિકર્મ એટલે વંદન । સર્વ તીર્થકરના સાધુઓ દીક્ષાપર્યાયના ક્રમથી પરસ્પર વંદન કરે । પરંતુ સાધ્વી ઘણા વરસની દીક્ષિત હોય, અને સાધુ નવો દીક્ષિત હોય, તો પણ સાધ્વી સાધુને વાંદે । કારણ કે-ધર્મમાં પુરુષ પ્રધાન છે । જો સાધુ સાધ્વીને વાંદે તો લોકમાં નિંદા થાય કે-‘ જૈન ધર્મ તો ઉત્તમ છે, પણ તે ધર્મમાં વિનય નથી, કારણ કે સાધુ સાધ્વીને પગે લાગે છે ’ આવી રીતે ઘણા લોક કર્મ વાંધે । વઢી સાધ્વી સ્ત્રીજાતિ હોવાથી તેને ગર્વ આવે કે, મને સાધુ પણ વાંદે છે । ઇત્યાદિ ઘણા દોષનો સંભવ છે, તેથી આજના દીક્ષિત સાધુને પણ સાધ્વી વંદન કરે ॥ ૫ ॥

વ્રત એટલે મહાવ્રત । પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરના સાધુને પાંચ મહાવ્રત છે, પણ અજિતનાથ પ્રમુખ વાવીશ જિનના સાધુને ચાર મહાવ્રત હોય છે । તેમને મૈથુનવિરમણ નામના મહાવ્રતનો સમાવેશ પરિગ્રહવિરમણ મહાવ્રતમાં જ થઈ જાય છે, કારણ કે-તેઓ ઋજુ અને પ્રાજ્ઞ હોવાથી જાણે છે કે-સ્ત્રી પણ પરિગ્રહજ છે, તેથી પરિગ્રહનું પચ્ચક્ષાણ કરતાં સ્ત્રીનું પણ પચ્ચક્ષાણ થઈ જ ગયું । પણ પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરના સાધુઓ ઋજુ અને પ્રાજ્ઞ નહીં હોવાથી તેમને તેવી બુદ્ધિ હોતી નથી, તેથી તેમને પાંચ મહાવ્રત છે ॥ ૬ ॥

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥ ૩ ॥

જ્યેષ્ઠ કલ્પ ઇટલે વૃદ્ધ-લઘુપણાનો વ્યવહાર । પહેલા અને છેલા તીર્થકરના સાધુની વડી દીક્ષાથી માંડીને વૃદ્ધ-લઘુપણાની ગણના કરવી, અને અજિતનાથ વિગેરે વચલા વાવીશ તીર્થકરના સાધુને તો અતિચાર રહિત ચારિત્ર હોવાથી દીક્ષાના દિવસથી માંડીને વૃદ્ધ-લઘુપણાની ગણના કરવી । પિતા અને પુત્ર, રાજા અને પ્રધાન, શેઠ અને વાણોતર, માતા અને દીકરી, અથવા રાણી અને દાસી વિગેરે સંઘાતે દીક્ષા લે, સંઘાતે યોગ વ્રહ્મ કરે, અને સંઘાતે વડી દીક્ષા લે તો તેમને ક્રમ પ્રમાણે વૃદ્ધ-લઘુ સ્થાપવા । પણ જો પુત્ર વડી દીક્ષા લેવાને યોગ્ય થયો હોય, પિતા ન થયો હોય, તો થોડા દિવસ વિલંબ કરીને પિતાને જ વૃદ્ધ સ્થાપવો । જો તેમ ન કરીએ, અને પુત્રને મોટો સ્થાપીએ, તો પિતાને અપ્રીતિ થાય । પણ જો તેઓમાં અભ્યાસ વિગેરેનું મોટું આંતરું હોય, તો ગુરુમહારાજ પિતાને સમજાવે કે-‘હે મહાભાગ્યવંત ! તમારો પુત્ર મોટો થશે તો તમોનેજ મોટાઈ છે, તમે કહો તો તમારા પુત્રને વડી દીક્ષા આપીએ ’ । એવી રીતે સમજાવવાથી જો રાજીખુશીથી રજા આપે તો પુત્રને વડી દીક્ષા આપી મોટો કરવો, પણ ના કહે તો તેમ કરવું નહીં । આવી રીતે રાજા અને પ્રધાન વિગેરે સર્વને માટે સમજવું ॥ ૭ ॥

પ્રતિક્રમણ કલ્પ । શ્રીકૃષ્ણભદ્રેવ અને શ્રીમહાવીરસ્વામીના સાધુઓને અતિચાર-દોષ લાગે અથવા ન લાગે તો પણ તેઓએ સવાર અને સાંજ એમ વન્ને વસ્ત્ર અવશ્ય પ્રતિક્રમણ કરવું । વાવીશ જિનના સાધુઓ અતિચાર લાગે તોજ

પ્રથમ
વ્યાખ્યાન.

॥ ૩ ॥

પ્રતિક્રમણ કરે । વઢી તે બાવીશ જિનના સાધુઓને કારણ હોય તો પળ દેવસી અને રાઈ એમ બેજ પ્રતિક્રમણ કરવાનાં હોય છે, તેમને પક્ષી ચોમાસી અને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ કરવાનાં હોતાં નથી ॥ ૮ ॥

માસ કલ્પ । પહેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુઓને એકજ સ્થાને વધારેમાં વધારે એક માસ રહેવું કલ્પે । કારણ કે, તેથી વધારે વસત રહે તો ઉપાશ્રય ઉપર મોહ વધે, લોકમાં લઘુપણું પામે, ઇત્યાદિ ઘણા દોષનો સંભવ છે । અને વિહાર કરવાથી ઘણા પ્રાણીઓને પ્રતિવોધ આપે, વિવિધ પ્રકારના દેશ દેસે, જ્ઞાન-વિજ્ઞાન વૃદ્ધિ પામે, ઇત્યાદિ ઘણો લાભ થાય । પરંતુ કદાચ દુષ્કાલ અશક્તિ રોગ વિંગેરે કારણે માસ ઉપરાંત રહેવું પડે તો ઉપાશ્રય બદલે, ઉપાશ્રયના સુખા બદલે, પળ માસ ઉપરાંત તેજ સ્થાને ન રહે । બાવીશ જિનના સાધુઓ તો સરલ સ્વભાવી અને પ્રાજ્ઞ હોય છે, તેથી ઉપર કહેલા દોષોનો અભાવ હોવાથી તેમને માસકલ્પ નિયત નથી ॥ ૯ ॥

પર્યુષણા કલ્પ એટલે સાધુઓએ એક સ્થળે ચોમાસું કરવું । પર્યુષણા કલ્પ બે પ્રકારે છે—જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ । સંવત્સરી પ્રતિક્રમણથી માંડીને કાર્તિકચોમાસી પ્રતિક્રમણ પર્યંત શીત્તેર દિવસ સુધી રહેવું તે જઘન્ય પર્યુષણા કલ્પ, અને અસાડચોમાસી પ્રતિક્રમણથી માંડીને કાર્તિકચોમાસી પ્રતિક્રમણ સુધી ચાર માસ રહેવું એ ઉત્કૃષ્ટ પર્યુષણા કલ્પ । એ બેંડ કલ્પ સ્થવિરકલ્પિકને હોય, જિનકલ્પિકને તો ઉત્કૃષ્ટ પર્યુષણા કલ્પ જે ચાર માસનો છે તે હોય છે । વઢી લાભાદિકને કારણે સાધુ એક સ્થાને છ માસ પળ રહે, તે આવી રીતે—ચોમાસા પહેલાં માસ કલ્પ

કરે, અને ચોમાસું વીત્યા પછી પળ માસ કલ્પ કરે, એમ છમાસી કલ્પ થાય । આ કલ્પ પળ સ્થવિરકલ્પીને સમ-
જવો । આ પર્યુષણા કલ્પ પહેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુ અવશ્ય કરે । પળ બાવીશ જિનના સાધુને પર્યુષણા કલ્પ
અનિયત છે, કારણ કે તેઓ ઋજુ અને પ્રાજ્ઞ હોવાથી દોષોનો અભાવ હોય તો દેશ ઉપી પૂર્વકોટિ સુધી એક સ્થાને
રહે, અને દોષ હોય તો એક માસ પળ રહે નહીં ॥ ૧૦ ॥

એ દસ કલ્પ ઋષભદેવ અને મહાવીરસ્વામીના સાધુઓને નિયત જાણવા । અજિતનાથ વિગેરે બાવીશ
જિનના સાધુઓને વ્રત કલ્પ, શય્યાતર કલ્પ, જ્યેષ્ઠ કલ્પ, અને કૃતિકર્મ કલ્પ, એ ચાર કલ્પ નિયત જાણવા ।
અને અચેલક કલ્પ, ઉદ્દેશિક કલ્પ, પ્રતિક્રમણ કલ્પ રાજપિંડ કલ્પ, માસ કલ્પ, તથા પર્યુષણા કલ્પ, એ છ કલ્પ
અનિયત જાણવા । પહેલા તથા છેલ્લા તીર્થંકરના સાધુઓમાં, અને બાકીના બાવીશ જિનના સાધુઓમાં આ પ્રમાણે
આચારનો ભેદ હોવાનું કારણ જીવવિશેષો જ છે । શ્રીઋષભદેવના તીર્થના જીવો સરલસ્વભાવી અને જડ છે, તેથી
તેમને ધર્મનું જ્ઞાન દુર્લભ છે; શ્રીમહાવીરસ્વામીના તીર્થના જીવો વ્રજ અને જડ છે, તેથી તેમને ધર્મનું પાઠ્યું ટુપ્કર
છે । બાવીશ જિનના તીર્થના જીવો સરલસ્વભાવી અને પ્રાજ્ઞ છે, તેથી તેમને ધર્મનું જ્ઞાન અને ધર્મનું પાઠ્યું એમ વસ્ત્રે
સુકર-સહેલું છે । આ પ્રમાણે હોવાથી પહેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુઓના, તથા બાવીશ જિનના સાધુઓના
આચારના બે ભેદ થયા છે । અહીં તે બાવતના દૃષ્ટાન્તો દેખાડે છે—

पहेला तीर्थकरना केटलाएक मुनिओ बहारनी भूमिथी गुरु पासे आव्या । गुरुए तेमने पूछुं के—
हे मुनिओ ! आटलो बधो वखत तमे क्यां रोकाया हता ?' । त्यारे तेओए कहुं के—'हे स्वामी ! अमे नाच
करता एक नटने जोवामां रोकाया हता' । गुरु महाराजे कहुं के—'एवी रीते नटने जोवुं साधुने कल्पे नहीं' ।
त्यारे तेओए कहुं के 'बहु सारुं, अमे हवेथी नटनो खेल जोशुं नहीं' । एम कही ते बात अंगीकार करी । वळी
एक दहाडो तेज साधुओ बहारथी घणी वेळाए उपाश्रयमां आव्या, त्यारे गुरुए आगळनी पेठे पूछवाथी,
तेओए कहुं के—'हे स्वामी ! अमे नाचती एक नटीने जोवा रोकाया हता' । त्यारे गुरुए कहुं के—'महानु-
भावो ! तमोने ते दिवसे नटने जोवानी ना कही हती, तेथी नटीने जोवानो तो निषेधज जाणवो' । त्यारे
शिष्योए कहुं के 'हे प्रभु ! अमोने ते बातनुं जाणपणुं नहोतुं, हवे फरीने तेम नहीं करीए' । अहीं तेओए
जड होवाथी एम न जाण्युं के, गुरु महाराजे नटनो निषेध कर्यो तो नटीनो निषेध होयज, अने सरल स्वभावी
होवाथी तेओए सरल उत्तर आप्यो । एम पहेलुं दृष्टांत जाणवुं ।

हवे बीजुं दृष्टांत एवी रीते के—कोइक कोंकण देशना वाणीयाए घडपणमां दीक्षा लीधी । एक वखते ईर्यावहीना
काउसगमां ते घणो काल सुधी स्थिर रह्यो । तेणे काउसग पाय्यो त्यारे गुरुए पूछुं के—'तमे आटला बधा
लांबा काउसगमां शुं चिंतव्युं ?' । तेणे कहुं के—'हे स्वामी ! में तेमां जीवदया चिंतवी' । गुरुए पूछुं के

‘तमे शी रीते जीवदया चिंतवी ?’ । तेणे कहुं के—“पहेलां ज्यारे हुं गृहस्थावाममां हतो त्यारे में खेतरमांथी नकामा वृक्ष विगेरेने काढी नाखी सारी रीते खेडीने धान्य वाव्युं हतुं, अने तेथी घणुं नीपज्युं हतुं । पण हवे मारा पुत्रो निश्चित अने प्रमादी थइने नकामा वृक्ष विगेरेने खेतरमांथी नहीं काढी नाखे, तथा सारी रीते खेडशे नहीं, तो धान्य नहीं नीपजवाथी ते विचाराना शा हाल थशे ?” । गुरु महाराजे कहुं के—“हे महानुभाव ! आ तमे जीवदया चिंतवी न कहेवाय, पण जीवहिंसा चिंतवी । कारण के, वृक्षो उखेडवामां तथा खेतरने खेडवामां घणा जीवोनो नाश थाय छे, तेथी तमे दुर्ध्यान कर्युं, आम चिंतववुं साधुने कल्पे नहीं” । एवी रीते गुरु महाराजना कहेवाथी तेणे ‘मिच्छा मि दुक्कडं’ दीधुं । अहीं जड होवाथी तेणे एम न जाण्युं के, आवी रीते चिंतववुं ए जीवदया नहीं पण जीवहिंसा छे, अने सरलपणाथी पोतानुं चिंतवेलुं गुरु महाराजने यथास्थित कही दीधुं ।

वीरप्रभुना तीर्थना साधुओना वक्र अने जडपणाना बे दृष्टांतो नीचे मुजब—

वीर प्रभुना तीर्थना केटलाएक साधुओ नटने नाचतो जोइने, विलंबथी गुरु समीपे आव्या । गुरुए तेमने पूछ्युं, अने नट जोवानो निषेध कर्यो । वळी एक दिवस नाचती नटीने जोइने, विलंबथी गुरु समीपे आव्या । गुरुए पूछ्युं त्यारे पोताना वक्र स्वभावथी जूठा उत्तरो देवा लाग्या । पछी गुरुए घणुं पूछवाथी तेओए सत्य वात करी । गुरु तेमने ठपको देवा लाग्या, त्यार उलटा तेओ गुरुने ठपको देवा लाग्या के—“तमोए अमोने नट जोवानो ते दिवसे

निषेध कर्गों, त्गारे ज नटी जोवानो पण शा माटे निषेध कर्गों नहीं ?, माटे आ दोष तमारो ज छे, अमे शुं जाणीए ? ” । आवी रीते वक्रताथी उत्तर आप्यो । एम पहेलुं दृष्टांत जाणवुं ।

बीजुं दृष्टांत एवी रीते के—कोइ एक वेपारीनो दीकरो दुर्विनीत वक्र अने जड हतो । तेना पिताए घणी वखत शिखामण आपी के—‘मा वाप विगेरे वडीलोना सामुं न बोलवुं’ । एक दिवसे वधा घरना माणसो बहार गया हता, त्गारे तेणे विचारुं के—‘ वारंवार शिखामण आपता पिताने आजे तो हुं बराबर शिक्षा आपुं ! ’ । एम विचार करी घरनां वारणां अंदरथी बंध करीने पोते अंदर भराइ रह्यो । पछी तेना पिता विगेरे आव्या बाद तेओए वारणुं उघाडवानुं घणुं कहुं, छतां तेणे कांइ जवाब पण आप्यो नहीं, तेम वारणां पण उघाड्यां नहीं । पछी तेनो पिता भीत ओलंघीने ज्यारे अंदर गया, त्गारे तेणे पुत्रने हसतो जोयो; अने तेथी तेणे तेने ठपको आप्यो, त्गारे ते कहेवा लाग्यो के ‘ तमोए ज मने कहुं छे के, वडीलोने सामो उत्तर न देवो ! ’ । ए प्रमाणे बीजुं दृष्टांत ।

श्रीअजितनाथ विगेरे वावीश तीर्थकरना साधुओना ऋजु अने प्राज्ञपणानुं दृष्टांत—

केटलाएक अजितजिनना साधुओ नटने जोइने घणे काळे आववाथी, गुरु महाराजे पूछ्युं, त्गारे तेओए जेम हतुं तेम यथास्थित कही संभाळाव्युं । गुरुए नटनो नाच जोवानो निषेध कर्गों । पछी एक दहाडो ज्यारे तेओ बहार गया त्गारे नटीने नाचती जोइने प्राज्ञ होवाथी विचार करवा लाग्या के—“रागना हेतुथी गुरु

महाराजे नट जोवानो आपणने निषेध कयों छे; त्यारे नटीनो तो, अत्यंत रागनुं कारण होवाथी सर्वथा निषेध होवोज जोइए ” । एम विचारी तेओए नटीने जोइ नहीं ।

हवे जे नियत अवस्थानना लक्षणवाळो शीत्तेर दिवसनो जघन्य पर्युषणा कल्प कह्यो ते पण कारणना अभावे जाणवो, परंतु कोइ कारण होय तो तेनी मध्यमां पण विहार करवो कल्पे । ते आवी रीते—अकल्याण—विपत्ति होय, आहार न मळी शके, राजा साधुनो द्वेषी होय, रोगनो उपद्रव होय, स्थंडिलनी जग्या न मँळे, स्थंडिलनी जग्या जीवातवाळी होय, साधुने उतरवानी जग्या जीवातवाळी होय, कुंथुआनो उपद्रव होय, अश्विनो उपद्रव होय, तथा जो सर्पनो उपद्रव होय तो चोमासानी अंदर पण विहार करवो कल्पे । वळी कोइ कारण होय तो चोमासा उपरांत पण साधुओए रहेवुं कल्पे । ते आवी रीते—वरसाद वरसतो न रहे, अने मार्ग कीचडथी चाली शकाय तेवो न होय तो उत्तम मुनिओ कार्तिक शुद्ध पुनम पळी पण रहे छे । वळी उपर जे अकल्याण विगेरे दस दोष कह्या, ते दोषोनो अभाव होय, छतां पण संयमना निर्वाह माटे क्षेत्रना गुण जोवा । क्षेत्र त्रण प्रकारनुं होय छे—जघन्य उत्कृष्ट अने मध्यम । ज्यां जिनमंदिर नजीकमां होय; स्थंडिलनी जग्या शुद्ध, जीवात विनानी अने कोइनी नजर न पडे तेवी होय, स्वाध्याय-ध्यान सुखथी थइ शके तेम होय, अने भिक्षा सुलभ होय, आचार गुण युक्त क्षेत्र जघन्य कहेवाय । तेर गुणवाळुं क्षेत्र उत्कृष्ट कहेवाय । ते आवी रीते—ज्यां घणो कीचड न

થતો હોય, ઘણા સંમૂર્ણ પ્રાણીઓ ન થતા હોય, સ્થંડિલની જગ્યા નિર્દોષ હોય, ઉપાશ્રય સ્ત્રીમંસર્ગાદિ રહિત હોય, દૂધ દહીં ધી વિગેરે ગોરસ ઘણું મળતું હોય, લોકોનો સમુદાય મોટો અને ભદ્રક હોય, વૈદ્યો ભદ્રપ્રકૃતિ-વાળા હોય, ઔષધ સુલભ હોય, ગૃહસ્થોનાં ઘર કુટુંબવાળા અને ધન-ધાન્યાદિથી ભરેલાં હોય, રાજા ભદ્રક હોય, બ્રાહ્મણ વિગેરે અન્યમતવાળાઓ સાધુઓનું અપમાન ન કરતા હોય, ભિક્ષા સુલભ હોય, અને સ્વાધ્યાય-ધ્યાન શુદ્ધ થઈ શકે તેમ હોય, એ તેર ગુણવાળું ક્ષેત્ર ઉત્કૃષ્ટ જાણવું । પૂર્વે કહેલા ચાર ગુણથી અધિક ગુણવાળું અને તેર ગુણથી ન્યૂન ગુણવાળું, એટલે પાંચ ગુણવાળું છ ગુણવાળું યાવત્ બાર ગુણવાળું ક્ષેત્ર મધ્યમ જાણવું । સાધુઓ જો બની શકે તો ઉત્કૃષ્ટ ક્ષેત્રમાં, તે ન મળે તો મધ્યમ ક્ષેત્રમાં, અને તે ન મળે તો જઘન્ય ક્ષેત્રમાં પર્યુષણાકલ્પ કરવો । પણ હાલના સમયમાં તો ગુરુ મહારાજે આદેશ કરેલા ક્ષેત્રમાં સાધુઓ પર્યુષણાકલ્પ કરવો ।

આ દસ પ્રકારનો કલ્પ ત્રીજા ઔષધની પેઠે હિતકારી થાય છે । તે ત્રીજા ઔષધનું દૃષ્ટાંત—

કોઈ એક રાજાએ પોતાના પુત્રની અનાગત ચિકિત્સા માટે—રોગ ન આવ્યે છતે આગામી કાલમાં રોગ ન થાય એ હેતુથી ત્રણ વૈદ્યોને બોલાવ્યા । તેઓમાંથી પહેલા વૈદ્યે કહ્યું કે—‘ મારું ઔષધ રોગ હોય તો તે રોગનો નાશ કરે છે, પણ જો રોગ ન હોય તો નવો રોગ ઉત્પન્ન કરે છે ’ । રાજાએ કહ્યું—‘ સૂતેલા સિંહને જગાડવા સરખું આ તારું ઔષધ કાંઈ કામનું નથી’ । પછી બીજા વૈદ્યે કહ્યું કે—‘ મારું ઔષધ રોગ હોય તો તેનો નાશ કરે છે, અને રોગ ન હોય

तो गुण अथवा दोष काह करतुं नथी ' । राजाए कहुं के- ' राखमां घी नाखवा सरखा आ ताग औषधनी पण जरूर नथी ' । त्थार पछी त्रीजा वैद्ये कहुं के- ' मारुं औषध जो रोग होय तो ते रोगने हरे छे; अने रोग न होय तो शरीरमां बल बधारे छे, वीर्य पुष्ट करे छे, अने कांतिनी वृद्धि करे छे ' । राजाए कहुं के- ' आ औषध उत्तम छे ' । पछी ए त्रीजा वैद्यनुं औषध कराव्युं, अने ते वैद्यनुं घणुं मन्मान कर्युं । ए त्रीजा औषधनी पेटे आ दम कल्पो पण दोष होय तो ते दोषनो नाश करे छे, अने दोष न होय तो धर्मनी पुष्टि करे छे ।

जो के साधुओ विहार करे तो घणो लाभ थाय; पण बरसादना दिवसोमां घणा जीव उत्पन्न थाय छे, अने तेथी ते जीवोनी विराधना थाय, माटे ज बरसादना चार मास साधुओने एक स्थाने रहेवानुं कहुं छे । श्रीकृष्ण महाराजा, जे त्रण खंडना धणी हता, तेओ जो चोमासामां सभा भरीने बेमे तो तेमने नमन करवा मोल हजार मुकुटबंध राजाओ, हाथी घोडा रथ पालखी नोकर चाकर विगेरे परिवारथी परिवरेला आवे जाय । तेमना आववा जवाथी कुंथुआ कीडी विगेरे घणा जीवोनी घात थाय. ते घात न थाय माटे बरसादना चार मास कृष्ण महाराजा पोताना महेलमां रहेता, पण सभा भरता नहीं । एवी रीते बीजा पण उत्तम पुरुषोए चोमासामां घणा सावद्य व्यापार करवा नहीं, चोमासामां बहु दूर जवुं नहीं, तेमां पण साधुओए तो चोमासामां विशेष प्रकारे एक स्थाने रहेवुं ।

ચોમાસું રહેલા સાધુ પર્યુષણ પર્વ આવે ત્યારે મંગલિકને માટે પાંચ દિવસ કલ્પસૂત્ર વાંચે । જેમ-દેવોમા ઇંદ્ર શિરોમણિ છે, તારાઓમાં ચંદ્ર, ન્યાયવાન પુરુષોમાં રામ, રૂપવંતોમાં કામદેવ, રૂપવંતી સ્ત્રીઓમા રમ્ભા, હાથી-ઓમાં ऐरावण, વૃક્ષોમાં કલ્પવૃક્ષ, નૃત્યકલામાં મયૂર, તેજસ્વીમાં સૂર્ય, સાહસિકોમાં રાવણ, સતીઓમાં રાજી-મતી, વનમાં નંદનવન, કાષ્ઠમાં ચંદન, પુષ્પોમા કમલ, તીર્થોમાં શત્રુંજય, ગુણોમાં વિનય, ધનુર્ધારીઓમાં અર્જુન, મંત્રોમાં નવકાર, બુદ્ધિવંતોમાં અમરકુમાર, અને ઔષધોમાં અમૃત શિરોમણિપણને ધારણ કરે છે; તેમ કલ્પસૂત્ર સઘલાં શાસ્ત્રોમાં શિરોમણિ છે । કહ્યું છે કે—

નાઽર્હતઃ પરમો દેવો, ન મુક્તેઃ પરમં પદમ્ । ન શ્રીશત્રુંજયાત્તીર્થં, શ્રીકલ્પાદ્ ન પરં શ્રુતમ્” ॥ ૧ ॥

અરિહંત પ્રભુથી વીજો પરમ દેવ નથી, મુક્તિથી વીજું પરમ પદ નથી, શ્રીશત્રુંજયથી વીજું પરમ તીર્થ નથી, અને શ્રીકલ્પસૂત્રથી વીજું કોઈ ઉત્તમ શાસ્ત્ર નથી ” ।

આ કલ્પસૂત્ર સાક્ષાત્ કલ્પવૃક્ષ જ છે । તેમાં વીરપ્રભુનું ચરિત્ર વીજરૂપે છે, પાર્શ્વનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર અંકુરારૂપ છે, નેમિનાથપ્રભુનું ચરિત્ર થડ રૂપ છે, ઋષભદેવ પ્રભુનું ચરિત્ર ઢાલીઓરૂપ છે, સ્થવિરાવલી પુષ્પો રૂપ છે, સામાચારીનું જ્ઞાન એ સુગંધ છે, અને મોક્ષપ્રાપ્તિ રૂપ ફળ છે,

આ કલ્પસૂત્ર વાંચવાથી, વાંચનારને મહાય દેવાથી, કલ્પસૂત્રના સઘઠા અક્ષરો માખાઠવાથી, તથા વિધિપૂર્વક તેનું આરાધન કરવાથી તે આઠ ભવની અંદર મોક્ષ દેનારું થાય છે. વીરપ્રભુ ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—“હે ગૌતમ ! જે માણસો જિનશાસનમાં ઇકાગ્ર ચિત્તવાઠા થઈને, પ્રભાવના અને પૂજામાં તત્પર રહી, ઇકવીશ વાર કલ્પસૂત્રને સાંભઠે છે તેઓ આ ભવરૂપી સમુદ્રને તરી જાય છે ” ।

ઈવી રીતે શ્રીકલ્પસૂત્રનો મહિમા સાંભઠીને, કષ્ટ અને ધનના સ્વર્ચથી સાધી શકાય ઇવાં સંયમ તપસ્યા પૂજા પ્રભાવના વિગેરે ધર્મકાર્યોમાં આઠમ ન કરવું; કારણ કે—સર્વ સામગ્રી સહિત કલ્પસૂત્રનું શ્રવણ વાંછિત ફઠને આપનારું છે । જેમ પાણી વાયુ તાપ વિગેરે સામગ્રી હોય તોજ વીજ ફલદાયક થાય છે, તેમ આ કલ્પસૂત્ર પણ દેવ—ગુરુની પૂજા, પ્રભાવના, સાધર્મિકોની ભક્તિ વિગેરે સામગ્રી મહિત ઉપર કહેલા ફઠના હેતુરૂપ થાય છે ।

હવે વિશ્વાસી પુરુષના વચનમાં વિશ્વાસ આવે, તેથી આ કલ્પસૂત્ર વનાવનારનું નામ કહેવું જોઈઇ । આ કલ્પસૂત્રના રચનાર ચૌદપૂર્વધારી યુગપ્રધાન શ્રીમદ્રવાહુ સ્વામી છે । તેઓઇ પ્રત્યાખ્યાનપ્રવાદ નામના નવમા પૂર્વમાંથી દશાશ્રુતસ્કંધ ઉદ્ધર્યો, તેનું આઠમું અધ્યયન શ્રી કલ્પસૂત્ર છે । ચૌદ પૂર્વનું માન આ પ્રમાણે છે—

પહેલું પૂર્વ ઇક હાથી જેટલા મળીના ઢગલાથી લઘી શકાય, વીજું વે હાથી જેટલાથી, ત્રીજું ચાર હાથી જેટલાથી, ચોથું આઠ હાથી જેટલાથી, પાંચમું સોઠ હાથી જેટલાથી, છઠું વત્રીશ હાથી જેટલાથી, સાતમું ચોસઠ

હાથી જટલાથી, આઠમું એકસો અને અઠ્યાવીશ હાથી જેટલાથી, નવમું વસો અને છપ્પન હાથી જેટલાથી, દસમું પાંચસો અને બાર હાથી જેટલાથી, અગીયારમું એક હજાર અને ચોવીશ હાથી જેટલાથી, બારમું બે હજાર અને અઢતાલીશ હાથી જેટલાથી, તેરમું ચાર હજાર અને છત્તું હાથી જેટલાથી, તથા ચૌદમું પૂર્વ આઠ હજાર એકસો અને બાણું હાથી જેટલા મષીના ઢગલાથી લખી શકાય । ચૌદે પૂર્વો—સોઠ હજાર ત્રણસો અને ત્ર્યાશી હાથી પ્રમાણ મષીના ઢગલાથી લખી શકાય । તે ચૌદે પૂર્વના નામ અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે—ઉત્પાદ પૂર્વ, અગ્રાયણીય પૂર્વ, વીર્યપ્રવાદ પૂર્વ, અસ્તિપ્રવાદ પૂર્વ, જ્ઞાનપ્રવાદ પૂર્વ, સત્યપ્રવાદ પૂર્વ, આત્મપ્રવાદ પૂર્વ, કર્મપ્રવાદ પૂર્વ, પ્રત્યાખ્યાનપ્રવાદ પૂર્વ, વિદ્યાપ્રવાદ પૂર્વ, કલ્યાણ પૂર્વ, પ્રાણાવાય પૂર્વ, ક્રિયાવિશાલ પૂર્વ, અને લોકવિંદુસાર પૂર્વ ।

કલ્પસૂત્ર ચૌદપૂર્વધારી મહાપુરુષ શ્રીભદ્રવાહુસ્વામીએ વનાવેલું હોવાથી પરમ માનનીય છે । વહી કલ્પસૂત્રનો સંપૂર્ણ અર્થ તથા તેનું માહાત્મ્ય કોઈ કહેવાને સમર્થ નથી । કહ્યું છે કે—

“સઘનઈળં જા હુઙ્ગ, વાલુઆ સઘોદહીળ જં ઉદયં । તત્તો અળંનગુણિઓ, અત્થો હક્કસ્સ સુત્તસ્સ” ॥૧॥

“મુલ્હે જિહ્વાસહસ્રં સ્યાદ્, હૃદયં કેવલં યદિ । તથાપિ કલ્પમાહાત્મ્યં, વક્તું શક્યં ન માનવૈઃ” ॥ ૨ ॥

“ સર્વ નદીની વેલુ ભેગી કરીએ, અને સર્વ સમુદ્રનું પાણી ભેગું કરીએ, તેના કરતાં પણ એક સૂત્રનો અર્થ

અનંતગણો છે । જો મુખમાં હજાર જીભ હોય, અને હૃદયમાં કેવલજ્ઞાન હોય, તો પણ મનુષ્યો કલ્પસૂત્રનું માહાત્મ્ય કહી શકે નહીં । 'કલ્પસૂત્ર મહાપુરુષે કર્યું છે, તો પ્રાકૃતભાષામાં શા માટે કર્યું ?' એવી શંકા ન કરવી, કારણ કે—મહાપુરુષો પરોપકારી હોય છે; બાલક, સ્ત્રી, થોડી બુદ્ધિવાળા, અને વૃદ્ધ પણ ભણી શકે માટે તીર્થંકર પ્રભુએ સિદ્ધાંત પ્રાકૃતમાં કર્યો છે ।

કલ્પસૂત્રને વાંચવામાં તથા સાંભળવામાં મુખ્ય રીતે સાધુ—સાધ્વીઓજ અધિકારી છે । તેમાં પણ યોગ બહન કરેલ સાધુઓને રાત્રે વાંચવા—સાંભળવાનો અધિકાર છે, અને સાધ્વીઓને નિશીથચૂર્ણિ વિગેરેમાં કહેલ વિધિ પ્રમાણે દિવસે સાંભળવાનો અધિકાર છે । પણ શ્રીવીરપ્રભુના નિર્વાણ પછી નવસો એંશી વર્ષ ગયા બાદ, મતાંતરે નવસો ગ્રાણું વર્ષ ગયા બાદ, ધ્રુવસેન રાજાનો દીકરો મરણ પામવાથી શોકગ્રસ્ત થયેલા તે રાજાને સમાધિમાં લાવવા માટે આનંદપુરમાં સભા સમક્ષ મહોત્સવપૂર્વક શ્રીકલ્પસૂત્ર વાંચવાનું શરુ થયું । ત્યારથી માંડીને ચતુર્વિધ સંઘ શ્રીકલ્પસૂત્ર સાંભળવાને અધિકારી થયો, પણ વાંચવાને તો યોગ બહન કરેલ સાધુજ અધિકારી છે ।

હવે આ પર્યુષણ પર્વમાં નીચે જણાવેલાં પાંચ કાર્યો તો અવગ્ય કરવાં—ચૈત્ય પરિપાટી, સમસ્ત સાધુઓને વંદન, સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ, પરસ્પર સાધર્મિકને સ્વમાલવા, અને અટ્ટમનો તપ કરવો । તેમાં અટ્ટમનો તપ મહાફલને દેનારો છે । માટે મુક્તિની સંપદાને ઇચ્છતા લોકોએ નાગકેતુની પેટે તે તપ અવગ્ય કરવો ।

नागकेतुनी कथा—

चंद्रकांता नामनी नगरीमां विजयमेन नामे राजा हतो । ते नगरीमां श्रीकांत नामनो वेपारी रहेतो हतो, तेने श्रीसखी नामे स्त्री हती, नेणीने घणे उपाये एक पुत्र थयो । हवे पर्युषण पर्व नजीक आवतां कुटुंबमां सघळा वात करे छे के 'अमे अट्टम तप करशुं' । एवं वचन सांभळी बालकने जातिस्मरण उत्पन्न थयुं, तेथी धावणो छतां ते बालके अट्टमनो तप कर्यो । बालके धाववानो त्याग कर्यो । ते बालक नहीं धाववाथी आंसुडां पाडती माता श्रीसखीए पोताना पति श्रीकांत आगळ वात निवेदन करी । शेठे वैद्यो तेडावी घणा उपचार कराव्या, पण बालक धावतो नथी । करमाइ गयेला मालतीना पुष्पनी जेम, ते बालक नहीं धाववाथी म्लान थइ गयो । अनुक्रमे ते बालकने मूर्च्छा आवी, तेथी तेने मृत्यु पामेलो जाणी सगां-संबंधीओए तेने जमीनमां दाख्यो । त्यार पछी पुत्रना दुःखथी तेनो बाप श्रीकांत पण मरण पाम्यो । ते नगरीना राजा विजयसेने बाप अने दीकरो वन्नेने मृत्यु पामेला जाणी तेनुं धन लेवा माटे पोताना सुभटोने तेने घेर मोकल्या । हवे एटलामां ते बालकना अट्टम तपना प्रभावथी धर-णेन्द्रनुं आसन कंप्युं, तेणे अवधिज्ञानथी सघळुं वृत्तांत जाण्युं । त्यार पछी धरणेन्द्रे आवीने भूमिमां रहेला ते बालकने अमृत छांटी स्वस्थ कर्यो, अने पोते ब्राह्मणनुं रूप करी, तेने घेर आवी, धन लेवा माटे आवेला राजाना माणसोने अटकाव्या । ते सांभळी राजा पण त्यां तुरत आव्यो, अने कहेवा लाग्यो के—'हे ब्राह्मण ! परंपराथी चाली

આવતી રીત પ્રમાણે અમે અપુત્રીયાનું ધન ગ્રહણ કરીએ છીએ, તેને તું શા માટે અટકાવે છે ?' । ધરણેન્દ્રે કહ્યું કે- 'હે રાજન્ ! શ્રીકાંતનો પુત્ર હજુ જીવે છે, તેથી તમે ધન કેવી રીતે ગ્રહણ કરી શકો ?' । રાજા વિગેરે પૂછ્યું કે- 'શ્રીકાંતનો પુત્ર કેવી રીતે જીવે છે ?, અને તે ક્યાં છે ?' । ત્યારે ધરણેન્દ્રે તે બાલકને ભૂમિમાંથી જીવતો કાઢીને નિધાનની પેઠે દેખાડ્યો । બાલકને જીવતો દેખી સઘળાઓએ આશ્ચર્ય ચકિત થઈ પૂછ્યું કે- 'હે સ્વામી ! આપ કોણ છો ?, અને આ બાલક કોણ છે ?' । તેણે કહ્યું કે- 'હું નાગરાજ ધરણેન્દ્ર છું, અટ્ટમનો તપ કરનાર આ મહા-ત્માની સહાય માટે આવ્યો છું' । ત્યારે રાજાદિકે પૂછ્યું કે- 'હે સ્વામી ! આ બાલકે જન્મતાંજ અટ્ટમનો તપ કેમ કર્યો ?' । ધરણેન્દ્રે કહ્યું કે- 'હે રાજન્ ! આ બાલક પૂર્વભવમાં કોઈ વણિકનો પુત્ર હતો । બાલ્યાવસ્થામાંજ તેની માતા મરણ પામી હતી, અને તેથી તેની માવકી માતા ઘણું દુઃખ દેતી હતી । એક વખતે તેણે પોતાના મિત્રને પોતાનું દુઃખ કહી સંભળાવ્યું । મિત્રે ઉપદેશ આપ્યો કે- 'ભાઈ ! તેં પૂર્વજન્મમાં તપ કર્યો નથી, તેથી તને આવી રીતે પરાભવ પામવો પડે છે' । ત્યાર પછી તેણે યથાશક્તિ તપ કરવા માંડ્યો । એક દિવસ તેણે મનમાં નિશ્ચય કર્યો કે- 'આવતા પર્યુષણ પર્વમાં અટ્ટમનો તપ અવશ્ય કરીશ' । એમ વિચારી તે એક ઘાસની ઝુંપડીમાં સૂતો । આ વખતે તેની સાવકી માતાએ અવસર મળવાથી નજીકમાં સળગતા અગ્નિમાંથી એક તળાવો લઈ તે ઝુંપડીમાં નાખ્યો, તેથી તે ઝુંપડી સળગી ઉઠવાથી તે પણ વાલીને મરણ પામ્યો, અને અટ્ટમના ધ્યાનથી તે આ શ્રીકાંત

शेठनो पुत्र थयो, अने तेथी तेणे पूर्वजन्ममां चिंतवेलो अट्टम तप हमणां कयों । आ महापुरुष लघुकर्मी छे, वळी आ भवमांज मोक्षगामी छे, माटे तमारे तेने यत्नपूर्वक पाळवो । वळी आ महात्मा तमोनं पण महान् उपकार करनारो थशे” ।

ए प्रमाणे कही नागराज धरणेन्द्र पोतानो हार ते बालकना कंठमां नाखी पोताने स्थानके गयो । त्यार पछी सगांआए श्रीकांतनुं मृतकार्य करीने ते बालकनुं ‘नागकेतु’ नाम पाळ्युं । पछी अनुक्रमे ते वचपणथीज जितेंद्रिय थइने परम श्रावक थयो ।

एक दिवस विजयसेन राजाए एक माणसने चोर नहीं छतां तेना उपर चोरीनुं कलंक मेली मारी नाख्यो । ते मरीने व्यंतर थयो । ते व्यंतरे पूर्वभवना बैरथी समग्र नगरनो नाश करवा एक शिला रची, अने राजाने लात मारी लोही बमतो सिंहासन उपरथी भूमि उपर पाडी नाख्यो । ते बखते नागकेतुए विचार्युं के-‘हुं जीवतो छतां आवी रीते संघना अने जिनमंदिरोना नाशनं केम जोइ शकुं ?’ । एम विचारी तेणे प्रासादना शिखर उपर चडीने शिलाने हस्त बडे धारी राखी । त्यारे ते व्यंतर पण नागकेतुनी तपशक्तिने सहन नहीं करी शकवाथी शिला संहरीने नागकेतुने नमी पड्यो, तथा तेना कहेवाथी राजाने पण उपद्रव रहित कयों । हवे एक बखते नागकेतुने जिनेश्वर प्रभुनी पूजा करतां पुष्पनी अंदर रहेला मर्पे डंख्यो, छतां पण व्यग्र न थतां शुभ भावना उपर चड्यो । भावना भावतां तेने केवलज्ञान प्राप्त थयुं । पछी शासनदेवताए आपेला मुनिवेषने धारण करी तेणे

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.

॥ ૧૧ ॥

ઘણો કાલ વિહાર કર્યો । એવી રીતે નાગકેતુની કથા માંભલીને બીજાઓએ પણ અદ્ભુત તપમાં યત્ન કરવો ।
इति नागकेतु कथा । हवे आ कल्पसूत्रमां त्रण विषय कहेवानां छे, ते नीचे प्रमाणे—

“पुरिम-चरिमाण कप्पो, मंगलं वद्धमाणतित्थम्मि । इह परिकहिआ जिण-गण-हगाइथेरावली चरित्तं ॥ १ ॥

“શ્રીકૃષ્ણભદેવ અને શ્રીમહાવીરસ્વામીના સાધુઓનો એ આચાર છે કે—વરસાદ થાઓ અથવા ન થાઓ, પણ પર્યુષણ અવશ્ય કરવા, અને પર્યુષણ પર્વમાં કલ્પસૂત્ર વાંચવું । વલી શ્રીવર્ધમાન સ્વામીના તીર્થમાં કલ્પસૂત્ર વાંચવું એ મંગલિકનું કારણ છે, કારણ કે આ કલ્પસૂત્રમાં જિનેશ્વરોનાં ચરિત્રો, ગણધર વિગેરેની સ્થવિરાવલી, અને સાધુઓની સામાચારી એ ત્રણ અધિકાર કહેલા છે ।

તેમાં પ્રથમ અધિકારમાં જિનેશ્વરોના ચરિત્રને વિષે આસન્ન ઉપકારી હોવાથી પહેલાં શ્રીમહાવીરનું ચરિત્ર કહેતા છતાં મદ્રબાહુ સ્વામી મંગલને માટે પંચ પરમેષ્ઠી નમસ્કાર મળે છે—

नमो अरिहंताणं, नमो सिद्धाणं, नमो आयरियाणं,

नमो उवज्झायाणं, नमो लोए सबसाहूणं ॥

(नमो अरिहंताणं) अरिहंत परमात्माने नमस्कार थाओ । (नमो सिद्धाणं) सिद्ध परमात्माने नमस्कार थाओ ।
(नमो आयरियाणं) आचार्य महाराजने नमस्कार थाओ । (नमो उवज्झायाणं) उपाध्याय महाराजने नमस्कार

प्रथम
व्याख्यानं.

॥ ११ ॥

एसो पंचनमुक्कारो, सवपावप्पणासणो । मंगलाणं च सव्वेसिं, पढमं हवइ मंगलं ॥

थाओ । (नमो लोए सव्वसाहूणं) लोकमां रहेला सर्व माधुओने नमस्कार थाओ ।

(एसो पंचनमुक्कारो सव्वपावप्पणासणो) ए पांच नमस्कार सर्व पापना नाश करनार छे । (मंगलाणं च सव्वेसिं पढमं हवइ मंगलं) वळी सर्व मंगलमां प्रथम मंगल छे ।

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे पंच हत्थुत्तरे होत्था । तं जहा-हत्थुत्तराहिं चुए, चइत्ता गब्भं वक्कंते । हत्थुत्तराहिं गब्भाओ गब्भं साहरिए । हत्थुत्तराहिं जाए ।

(तेणं कालेणं तेणं समएणं) ते काल अने ते समयने विषे, एटले आ अवसर्पिणीना चोथा आराने छेडे (समणे भगवं महावीरे) महा तपस्वी भगवंत महावीरने (पंच हत्थुत्तरे होत्था) उत्तराफल्गुनी नक्षत्रने विषे पांच वानां थयां । (तं जहा-) ते जेवी रीते-(हत्थुत्तराहिं चुए, चइत्ता गब्भं वक्कंते) उत्तराफल्गुनी नक्षत्रने विषे भगवान् प्राणत नामना दसमा देवलोकथी च्यव्या, च्यवीने गर्भमां उपन्या । (हत्थुत्तराहिं गब्भाओ गब्भं

१ जेने हस्त नामनुं नक्षत्र उत्तर एटले पछी होय ते हस्तोत्तर, एटले उत्तराफल्गुनी । तात्पर्य के-उत्तराफल्गुनी नक्षत्र पछी हस्तनक्षत्र आवे छे, तेथी हस्तोत्तर शब्दथी उत्तराफल्गुनी नक्षत्र समजवुं ।

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.
॥ ૧૨ ॥

હત્થુત્તરાહિં મુંડે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિઅં પઞ્ચદ્વયે । હત્થુત્તરાહિં અણંતે અણુત્તરે નિઘ્વાઘાણ
નિરાવરણે કસિણે પડિપુણ્ણે કેવલવરનાણ-દંસણે સમુપ્પણ્ણે । સાહણા પરિણિવ્વુણ્ણે ભયવં ॥ ૧ ॥
સાહરિણે) ઉત્તરાફલ્ગુની નક્ષત્રમાં દેવાનંદાના ગર્ભમાંથી ત્રિશલના ગર્ભમાં મૂકાયા । (હત્થુત્તરાહિં જાણે) ઉત્ત-
રાફલ્ગુની નક્ષત્રમાં જન્મ્યા ।

(હત્થુત્તરાહિં મુંડે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિઅં પઞ્ચદ્વયે) ઉત્તરાફલ્ગુની નક્ષત્રમાં મુંડ થઈને, ઇટલે-દ્રવ્યથી
કેશનો લોચ કરીને અને ભાવથી રાગ-દ્વેષને મૂકીને, ઘરમાંથી નીકળી સાધુપણાને પામ્યા-દીક્ષા લીધી (હત્થુત્ત-
રાહિં અણંતે અણુત્તરે નિઘ્વાઘાણ નિરાવરણે કસિણે પડિપુણ્ણે કેવલવરનાણ-દંસણે સમુપ્પણ્ણે) વળી ઉત્તરાફલ્ગુની
નક્ષત્રમાં ભગવાન્ મહાવીરસ્વામીને અનંત વસ્તુના વિષયવાહું, અનુપમ, કોઈ પણ વસ્તુ વડે વ્યાઘાત ઇટલે
સ્થલના ન પામે તેવું, સમસ્ત આવરણ રહિત, સઘઠા પર્યાય મહિત સર્વ વસ્તુનું જણાવનારું, પરિપૂર્ણ ઇટલે સઘઠા
અવયવોથી સંપૂર્ણ, એવા પ્રકારનું પ્રધાન કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન ઉપન્નું । (સાહણા પરિણિવ્વુણ્ણે ભયવં)
ભગવાન્ મહાવીરસ્વામી સ્વાતિ નક્ષત્રમાં મોક્ષે ગયા ।

પ્રથમ
વ્યાખ્યાન.

॥ ૧૨ ॥

તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરે, જે સે ગિમ્હાણં ચઉત્થે માસે અઢમે પક્ષે આસાઢસુદ્ધે, તસ્સ ણં આસાઢસુદ્ધસ્સ છટ્ઠીપક્ષે ણં મહાવિજયપુપ્ફુત્તરપવરપુંડરીયાઓ મહાવિમાણાઓ વીસંસાગરોવમટ્ટિહયાઓ, આઝક્ખણં ભવક્ખણં ઠિહ્ક્ખણં અણંતરં ચયં ચહિત્તા, (તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરે) તે કાલે અને તે સમયે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર (જે સે ગિમ્હાણં ચઉત્થે માસે અઢમે પક્ષે આસાઢસુદ્ધે) જે તે ગ્રીષ્મકાલનો ચોથો માસ, ગ્રીષ્મકાલનું આઠમું પક્ષવાડીયું, ઇટલે અસાઢ માસનું શુક્લ પક્ષવાડીયું (તસ્સ ણં આસાઢસુદ્ધસ્સ છટ્ઠીપક્ષે ણં) તે અસાઢ માસના શુક્લ પક્ષવાડીયાની છઠની રાત્રિને વિષે (મહાવિજયપુપ્ફુત્તરપવરપુંડરીયાઓ મહાવિમાણાઓ) જ્યાં મહાન્ વિજય છે એવા, તથા વીજાં શ્રેષ્ઠ વિમાનોમાં શ્વેત કમલ જેવા અર્થાત્ અત્યંત શ્રેષ્ઠ એવા પુષ્પોત્તર નામના મહાવિમાન થકી, વઢી તે વિમાન કેવું છે?—(વીસંસાગરોવમટ્ટિહયાઓ) જ્યાં વીશ સાગરોપમની સ્થિતિ છે એવું, અર્થાત્ તે વિમાનમાં દેવોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વીશ સાગરોપમ હોય છે, ભગવંતની પણ ત્યાં તેટલી સ્થિતિ હતી, એવા તે પુષ્પોત્તર વિમાન થકી (આઝક્ખણં) દેવ સંબંધી આયુષ્યનો ક્ષય થતાં (ભવક્ખણં) દેવ સંબંધી ગતિ નામ અને કર્મનો ક્ષય થતાં (ઠિહ્ક્ખણં) વૈક્રિય શરીરની સ્થિતિનો ક્ષય થતાં (અણંતરં ચયં ચહિત્તા) આંતરા વિના ચ્યવન કરીને

इहेव जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे दाहिणद्वभरहे, इमीसे ओसप्पिणीए सुसमसुसमाए समाए वइकंताए,
सुसमाए समाए वइकंताए, सुसमदुसमाए समाए वइकंताए, दुसमसुसमाए समाए बहुवइकंताए
सागरोवमकोडाकोडीए बायालीसाए वाससहस्सेहिं ऊणियाए—पंचहत्तरिवासेहिं अद्धनवमेहिं य

(इहेव जंबુદ્વીવે દીવે ભારહે વાસે દાહિણદ્વભરહે) આજ જંબુદ્વીપ નામના દ્વીપને વિષે ભરતક્ષેત્રમાં દક્ષિણાર્ધ ભર-
તને વિષે (ઇમીસે ઓસપ્પિનીએ સુસમસુસમાએ સમાએ વડકંતાએ) આ અવસર્પિનીમાં સુષમસુષમા નામનો ચાર
કોડાકોડી સાગરોપમના પ્રમાણવાળો પહેલો આરો ગયા બાદ (સુસમાએ સમાએ વડકંતાએ) સુષમા નામનો ત્રણ
કોડાકોડી સાગરોપમના પ્રમાણવાળો બીજો આરો ગયા બાદ (સુસમદુસમાએ સમાએ વડકંતાએ) સુષમદુષમા નામનો
બે કોડાકોડી સાગરોપમના પ્રમાણવાળો ત્રીજો આરો ગયા બાદ (દુસમસુસમાએ સમાએ બહુવડકંતાએ સાગરો-
વમકોડાકોડીએ બાયાલીસાએ વાસસહસ્સેહિં ઝુણિયાએ) દુષમસુષમા નામનો બેંતાલીશ હજાર વર્ષ ઝુળી એક કોડા-
કોડી સાગરોપમના પ્રમાણવાળો ચોથો આરો ઘણો ધણો થયો ગયા બાદ, ચોથો આરો કેટલો બાકી રહેતાં ?, તે કહે છે—
(પંચહત્તરિવાસેહિં અદ્ધનવમેહિં ય માસેહિં સેમેહિં) ચોથા આરાના પંચોતેર વરસ અને સાડા આઠ માસ બાકી

मासेहिं सेसेहिं, इक्कीसाए तित्थयेहिं इक्खागकुलसमुप्पन्नेहिं कासवगुत्तेहिं, दोहि य हरिवंसकुलस-
मुप्पन्नेहिं गोयमसगुत्तेहिं—तेवीसाए तित्थयेहिं वइक्कंतेहिं, समणे भगवं महावीरे चरमतित्थये
पुव्वतित्थयरनिदिट्ठे, माहणकुंडग्गामे नयरे उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगुत्तस्स भारियाए

रहेतां (इक्कीसाए तित्थयेहिं इक्खागकुलसमुप्पन्नेहिं कासवगुत्तेहिं) इक्खाकु कुलमां उत्पन्न थयेला अने काश्यप-
गोत्रवाळा एकवीश तीर्थंकरो (दोहि य हरिवंसकुलसमुप्पन्नेहिं गोयमसगुत्तेहिं) तथा हरिवंशकुलमां उत्पन्न थयेला
गौतम गोत्रवाळा श्रीमुनिसुव्रतस्वामी तथा श्रीनेमिनाथजी ए वे तीर्थंकरो (तेवीसाए तित्थयेहिं वइक्कंतेहिं)
एवी रीते ऋषभदेवथी आरंभीने पार्श्वनाथ पर्यंत त्रेवीश तीर्थंकरो थया बाद (समणे भगवं महावीरे चरमतित्थ-
येरे पुव्वतित्थयरनिदिट्ठे) “छेळा तीर्थंकर महावीर थशे” ए प्रमाणे पूर्वना जिनेश्वरोथी कहेवाएला एवा छेळा तीर्थ-
कर श्रमण भगवान् महावीर (माहणकुंडग्गामे नयरे) ब्राह्मणकुंडग्राम नामना नगरमां (उसभदत्तस्स माहणस्स कोडा-
लसगुत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए) कोडालगोत्रना ऋषभदत्त नामना ब्राह्मणनी भार्या,
जालंधर गोत्रनी देवानंदा नामे ब्राह्मणीनी कुखने विषे (पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि) मध्यरात्रिने विषे

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ १४ ॥

देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए पुवरत्तावरत्तकालसमयंसि हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं
जोगमुवागएणं आहारवक्कंतीए भववक्कंतीए सरीरवक्कंतीए कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंते ॥ २ ॥
समणे भगवं महावीरे तिन्नाणोवगए आवि होत्था-चइस्सामि त्ति जाणइ, चयमाणे न जाणइ,
चुए मि त्ति जाणइ ॥ ३ ॥

(हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं) उत्तराफल्गुनी नक्षत्रने विषे (जोगमुवागएणं) चंद्रनो योग प्राप्त यतां (आहारवक्कंतीए) देवसंबंधी आहारनो त्याग करीने (भववक्कंतीए) देवसंबंधी भवनो त्याग करीने (सरीरवक्कंतीए) देवसंबंधी शरीरनो त्याग करीने (कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंते) ते देवानंदानी कुखने विषे गर्भपणे उत्पन्न थया ॥ २ ॥

(समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर (तिन्नाणोवगए आवि होत्था) मति श्रुत अने अवधि ए
त्रण ज्ञान सहित हता । (चइस्सामि त्ति जाणइ) पोतानुं देवविमानमांथी च्यवन थवानुं हतुं त्तारे 'हुं आ देव-
विमानमांथी च्यवीश' ए प्रमाणे जाणे छे । (चयमाणे न जाणइ) 'हुं च्यवुं छुं' ए प्रमाणे न जाणे, कारण के
वर्तमानकाल एकसमयनो-सूक्ष्म छे । (चुए मि त्ति जाणइ) 'हुं च्यव्यो' ए प्रमाणे जाणे छे ॥ ३ ॥

प्रथम
व्याख्यानं.

॥ १४ ॥

જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે દેવાણંદાણ માહણીણ જાલંધરસગુત્તાણ કુચ્છિંસિ ગઢ્ઢ-
ત્તાણ વકંતે, તં રયણિં ચ ણં સા દેવાણંદા માહણી સયણિજ્ઞંસિ સુત્તજાગરા ઓહીરમાણી ઓહી-
રમાણી ઇમેયારૂવે ઊરાલે કલ્હાણે સિવે ધન્ને મંગલે સસ્મિરીણ ચડદસ મહાસુમિણે પાસિત્તા ણં
પડિબુદ્ધા । તં જહા—

(જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે) જે રાત્રિને વિષે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર (દેવાણંદાણ માહણીણ જાલંધરસગુત્તાણ કુચ્છિંસિ ગઢ્ઢત્તાણ વકંતે) જાલંધર ગોત્રની દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિને વિષે ગર્ભપણે આવ્યા, (તં રયણિં ચ ણં સા દેવાણંદા માહણી) તે રાત્રિને વિષે તે દેવાનંદા બ્રાહ્મણી (સયણિજ્ઞંસિ સુત્તજાગરા ઓહીરમાણી ઓહીરમાણી) શય્યાને વિષે કાંઈક ઊંઘતી અને કાંઈક જાગતી, ઇટલે અલ્પ નિદ્રા કરતી છતી (ઇમેયારૂવે) આગઢ કહેવાશે એવા સ્વરૂપના (ઊરાલે કલ્હાણે) પ્રશસ્ત, કલ્યાણના હેતુરૂપ, (સિવે ધન્ને) ઉપદ્રવોને હરનારા, ધનના હેતુરૂપ, (મંગલે સસ્મિરીણ) મંગલ કરનારા અને શોભાસહિત (ચડદસ મહાસુમિણે પાસિત્તા ણં પડિબુદ્ધા) ચૌદ મહાસ્વપ્ન દેખીને જાગી । (તં જહા—) તે જેવી રીતે—

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ १५ ॥

गय-वसह-सीह-अभिसेअ-दाम-ससि-दिणयरं झयं कुंभं ।

पउमसर-सागर-विमाण-भवण-रयणुच्चय-सिहिं^{१४} च (१) ॥ ४ ॥

तए णं सा देवाणंदा माहणी इमेयारूवे उराले कल्लाणे सिवे धन्ने मंगल्ले सस्सिरीए चउद्दस महा-
सुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा समाणी, हट्टतुट्टचित्तमाणंदिया पीडमणा परमसोमणसिआ हरिस-

(गय-वसह-सीह) हाथी, वृषभ, सिंह (अभिसेअ) लक्ष्मी (दाम-ससि-दिणयरं) पुष्पनी माला, चन्द्र,
सूर्य (झयं कुंभं) ध्वजा, कलश (पउमसर-सागर) पद्म सरोवर, समुद्र (विमाण-भवण) देवविमान अथवा
भवन; जे तीर्थंकरनो जीव स्वर्गमांथी आवे तेमनी माता देवविमान जुए, अने जे तीर्थंकरनो जीव नरकमांथी
आवे तेमनी माता भवन जुए (रयणुच्चय-सिहिं च) रत्ननो राशि, अने निर्धूम अग्नि ॥ ४ ॥

(तए णं सा देवाणंदा माहणी) त्थार पछी ते देवानंदा ब्राह्मणी (इमेयारूवे उराले) आवा स्वरूपना
प्रशस्त, कल्याणकरी (सिवे धन्ने) उपद्रवोने हरनारा, धनना हेतुरूप (मंगल्ले सस्सिरीए) मंगलकारी अने
शोभा सहित (चउद्दस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा समाणी) चौद महास्वप्नने देखीने जागी छती (हट्ट-
तुट्टचित्तमाणंदिया) विस्मय पामेली, संतोष पामेली, चित्तमां आनंदित थयेली (पीडमणा) प्रीतियुक्त मनवाळी

प्रथम
व्याख्यानं.

॥ १५ ॥

વસવિસપ્પમાણહિયયા ધારાહયકયંબપુષ્પગં પિવ સમુસ્સસિઅરોમકૂવા સુમિણુગ્ગહં કરેહ્ । સુમિ-
ણુગ્ગહં કરિત્તા સયણિજ્ઞાઓ અબ્બુટ્ટેહ્ । અબ્બુટ્ટિત્તા અતુરિઅમચવલમસંભંતાએ અવિલંબિયાએ
રાયહંસસરિસીએ ગઈએ, જેણેવ ઉસભદત્તે માહણે, તેણેવ ઉવાગચ્છહ્ । ઉવાગચ્છિત્તા ઉસભદત્તં માહણં

(પરમસોમણસિઆ) પરમ સંતુષ્ટ ચિત્તવાળી (હરિસવમવિસપ્પમાણહિયયા) હર્ષના વશથી ઉલ્લસિત હૃદયવાળી
(ધારાહયકયંબપુષ્પગં પિવ સમુસ્સસિઅરોમકૂવા) મેઘની ધારાથી સિંચાણલા કદંબના પુષ્પની જેમ જેણીની રોમ-
રાજી વિકસિત થઈ છે એવી (સુમિણુગ્ગહં કરેહ્) સ્વપ્નાઓનું સ્મરણ કરવા લાગી । (સુમિણુગ્ગહં કરિત્તા)
સ્વપ્નાઓનું સ્મરણ કરીને (સયણિજ્ઞાઓ અબ્બુટ્ટેહ્) શય્યા થકી ઉઠે છે । (અબ્બુટ્ટિત્તા અતુરિઅમચવલમસંભંતાએ)
ઉઠીને મનની ઉતાવળ રહિત, શરીરની ચપલતા રહિત, સ્થૂળના રહિત (અવિલંબિયાએ) અને વચમાં કોઈ
ઠેકાણે વિલંબ રહિત એવી (રાયહંસસરિસીએ ગઈએ) રાજહંસ સદૃશ ગતિ વડે, (જેણેવ ઉસભદત્તે માહણે) જ્યાં
ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ છે, (તેણેવ ઉવાગચ્છહ્) ત્યાં આવે છે । (ઉવાગચ્છિત્તા ઉસભદત્તં માહણં) આવીને ઋષભ-
દત્ત બ્રાહ્મણને (જણં વિજણં વદ્ધાવેહ્) જય અને વિજય વડે વધાવે છે । પોતાના દેશમાં જય, અને પારકા
દેશમાં વિજય કહેવાય । (વદ્ધાવિત્તા ભદ્દાસણવરગયા આસત્થા વીસત્થા) વધાવીને ઉત્તમ સિંહાસન પર બેસી,

कल्पसूत्र
भाषांतरस.
॥ १६ ॥

जएणं विजएणं वद्धावेइ । वद्धावित्ता भद्दासणवरगया आसत्था वीसत्था सुहासणवरगया करयल-
परिग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु एवं वयासी ॥ ५ ॥ एवं खलु अहं
देवाणुप्पिआ ! अज्ज सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी ओहीरमाणी इमेयारूवे उराले जाव
सस्सिरीए चउदस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा ॥ ६ ॥ तं जहा—गय जाव सिहिं च ॥ ७ ॥

श्रमने दूर करी, क्षोभ रहित थइ, (सुहासणवरगया) सुख-समाधिथी उत्तम आसन पर बेठी । (करयलपरि-
ग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु) त्थार पछी बे हाथ जोडी, दस नख भेगा करी, मस्तके
आवर्त करी, मस्तके अंजली जोडीने (एवं वयासी) आ प्रमाणे बोली—॥ ५ ॥

(एवं खलु अहं देवाणुप्पिआ !) हे देवानुप्रिय ! हुं (अज्ज सयणिज्जंसि) आज्ञे शय्याने विषे (सुत्तजागरा
ओहीरमाणी ओहीरमाणी) कांइक उंघती अने कांइक जागती, एटले अल्प निद्रा करती छती (इमेयारूवे उराले
जाव सस्सिरीए) आवा प्रकारना प्रशस्त यावत् शोभा सहित (चउदस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा) चौद
महास्वप्न देखीने जागी ॥ ६ ॥ (तं जहा) ते जेवी रीते—(गय जाव सिहिं च) हाथी यावत् निर्धूम अग्नि
सुधी चौद महास्वप्न कही संभळान्या ॥ ७ ॥

प्रथम
व्याख्या

॥ १६ ॥

एएसिं णं देवाणुप्पिआ ! उरालाणं जाव चउइसण्हं महासुमिणाणं के मन्ने कल्लाणे फल-वित्ति-
विसेसे भविस्सइ ? । तए णं से उसभदत्ते माहणे देवाणंदाए माहणीए अंतिए एअमट्ठं सुच्चा निसम्म
हट्ठतुट्ठं जाव हियए धाराहयकयंबपुप्फगं पिव समुस्ससिअरोमकूवे सुमिणुग्गहं करेइ ।

(एएसिं णं देवाणुप्पिआ ! उरालाणं जाव चउइसण्हं महासुमिणाणं) हे देवानुप्रिय ! आ प्रशस्त यावत्
चौद महास्वप्पेनो (के मन्ने कल्लाणे फल-वित्तिविसेसे भविस्सइ ?) कल्याणकारी शुं फलविशेष तथा
वृत्तिविशेष थसे ? , तेनो हुं विचार करुं छुं । पुत्रादिनो लाभ ते फल कहेवाय, अने आजीविकानो उपाय ते वृत्ति
कहेवाय । (तए णं से उसभदत्ते माहणे) त्थार पछी ते ऋषभदत्त ब्राह्मण (देवाणंदाए माहणीए अंतिए)
देवानंदा ब्राह्मणीनी पासे (एअमट्ठं सुच्चा निसम्म) आ अर्थ सांभळीने तथा मनथी अवधारीने
(हट्ठतुट्ठं जाव हियए) विस्मित थयेलो, संतोष पामेलो, यावत् हर्षना वशथी उल्लसित हृदयवाळो (धाराहयक-
यंबपुप्फगं पिव समुस्ससिअरोमकूवे) मेघधाराथी सिंचाएला कदंबना पुष्पनी जेम जेनी रोमराजी
विकसित थयेल छे एवो (सुमिणुग्गहं करेइ) स्वप्पाओने धारे छे ।

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.
॥ ૧૭ ॥

કરિત્તા ઈહં અણુપવિસઈ । ઈહં અણુપવિસિત્તા અપ્પણો સાભાવિણં મહ્પુવ્વણં બુદ્ધિ-વિન્નાણેણં
તેસિં સુમિણાણં અત્થુગ્ગહં કરેઈ । અત્થુગ્ગહં કરિત્તા દેવાણંદં માહણિં એવં વયાસી ॥ ૮ ॥
ઊરાલા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ ! સુમિણા દિટ્ઠા, કલ્લાણા સિવા ધન્ના મંગલ્લા સસ્સિરીઆ આરુગ્ગ—

(કરિત્તા ઈહં અણુપવિસઈ) ધારીને અર્થની વિચારણા કરે છે । (ઈહં અણુપવિમિત્તા) અર્થની વિચારણા કરીને
(અપ્પણો સાભાવિણં મહ્પુવ્વણં બુદ્ધિવિન્નાણેણં) પોતાની સ્વાભાવિક મતિ પૂર્વક બુદ્ધિ અને વિજ્ઞાન વડે (તેમિં સુમિણાણં
અત્થુગ્ગહં કરેઈ) તે સ્વપ્નાઓના અર્થનો નિર્ણય કરે છે । (અત્થુગ્ગહં કરિત્તા દેવાણંદં માહણિં એવં વયાસી) અર્થનો
નિર્ણય કરીને દેવાનંદા બ્રાહ્મણીને આ પ્રમાણે બોલ્યો— ॥ ૮ ॥

(ઊરાલા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ ! સુમિણા દિટ્ઠા) હે દેવાનુપ્રિયા ! તં પ્રશસ્ત સ્વપ્ન દેખ્યા છે । (કલ્લાણા સિવા
ધન્ના મંગલ્લા સસ્સિરીઆ) કલ્યાણરૂપ, ઉપદ્રવોને હરનાર, ધનના હેતુરૂપ, મંગલરૂપ, શોભાસહિત (આરુગ્ગ—તુટ્ઠિ-
દીહાઉ-કલ્લાણ-મંગલકારણા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ ! સુમિણા દિટ્ઠા) આરોગ્ય, સંતોષ, લાંબું આયુષ્ય, કલ્યાણ અને વાંછિત

૧ મતિ—ભવિષ્યકાળના વિષયને જણાવે છે । ૨ બુદ્ધિ—વર્તમાનકાળના પદાર્થને જણાવે છે । ૩ વિજ્ઞાન—ભૂતકાળ તથા ભવિષ્ય-
કાળની વસ્તુને જણાવે છે ।

પ્રથમ
વ્યાખ્યાન.

॥ ૧૭ ॥

તુટ્ટિ-દીહાડ-કલ્લાણ-મંગલ્લાકારગા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ ! સુમિણા દિટ્ઠા । તં જહા-અત્થલાભો
દેવાણુપ્પિણ !, ભોગલાભો દેવાણુપ્પિણ !, પુત્તલાભો દેવાણુપ્પિણ !, સુખલાભો દેવાણુપ્પિણ ! । एवं
खलु तुमं देवाणुप्पिण !, नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धमाणं राइंदियाणं वइक्कंताणं
सुकुमालपाणि-पायं अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरं लक्खण-वञ्जणगुणोववेयं

ફલનો લાભ કરનારા એવા હે દેવાનુપ્રિયા ! તેં સ્વપ્ના દેખ્યા છે । હવે તે સ્વપ્નાઓનું ફલ કહે છે, (તં જહા) તે જેવી
રીતે-(અત્થલાભો દેવાણુપ્પિણ !) હે દેવાનુપ્રિયા ! અર્થનો લાભ થશે । (ભોગલાભો દેવાણુપ્પિણ !) દેવાનુપ્રિયા ! ભોગનો
લાભ થશે । (પુત્તલાભો દેવાણુપ્પિણ !) દેવાનુપ્રિયા ! પુત્રનો લાભ થશે । (સુખલાભો દેવાણુપ્પિણ !) દેવાનુપ્રિયા !
સુખનો લાભ થશે । (एवं खलु तुमं देवाणुप्पिण !) હે દેવાનુપ્રિયા ! નિશ્ચયથી તું (नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं
अद्धमाणं राइंदियाणं वइक्कंताणं) નવ માસ પૂરેપૂરા સંપૂર્ણ થયા બાદ અને સાડા સાત દિવસ ગયા બાદ; આવા
પ્રકારના પુત્રને જન્મ આપીશ । કેવા પ્રકારના પુત્રને ?, તે કહે છે-(सुकुमालपाणि-पायं) જેના હાથ અને
પગ સુકોમલ છે । (अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरं) જેના શરીરની પાંચે ઇન્દ્રિયો સારા લક્ષણયુક્ત અને પરિપૂર્ણ છે
એવો । (लक्खण-वञ्जणगुणोववेयं) છત્ર ચામર વિગેરે લક્ષણોના ગુણ વડે સહિત, તથા મસ તલ વિગેરે વ્યંજ-

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ १८ ॥

नोना गुण वडे सहिन । ते लक्षणो चक्रवर्ती तथा तीर्थकरोने एक हजार ने आठ होय । बलदेव अने वासुदेवने एकसो ने आठ होय । ते सिवाय बीजा भाग्यवंत जीवोने वत्रीश लक्षणो होय । ते वत्रीश लक्षणो नीचे प्रमाणे जाणवां—

“छत्रं ताम्ररसं धनूं रथं वरो दम्भोलि-कूर्मा-ऽङ्कुशाः, वापी-स्वस्तिक-तोरणानि च सरैः पञ्चाननः पादपः ।
चक्रं शङ्ख-गजौ समुद्र-कलशौ प्रासाद-मत्स्या यवाः, यूप-स्तूप-कर्मण्डलून्य-वनिभृत् सचामरौ दर्पणः ॥ १ ॥

उक्षा पताका कमलाभिषेकः, सुदाम केकी घनपुण्यभाजाम्” ॥

अत्यंत पुण्यशाली जीवोने-छत्र, कमल, धनुष्य, रथ, वज्र, काचबो, अंकुश, वाव, स्वस्तिक, तोरण, सरोवर, सिंह, वृक्ष, चक्र, शंख, हाथी, समुद्र, कलश, प्रासाद, मत्स्य, जव, यज्ञ स्तंभ, चोतरो, कमंडलु, पर्वत, चामर, दर्पण बलद, ध्वजा, अभिषेक सहित लक्ष्मी, माला, तथा मोर, ए वत्रीश लक्षणो होय ।

बळी प्रकारांतरे वत्रीश लक्षणो नीचे प्रमाणे जाणवां—

“इह भवति सप्तरक्तः, षड्भुजतः पञ्चसूक्ष्म-दीर्घश्च । त्रिविपुल-लघु-गभीरो, द्वात्रिंशलक्षणः स पुमान्” ॥ १ ॥

जेना नख, पगनां तळीयां, हथेली, जीभ, होठ, ताळवुं, अने आंखना खूणा, ए साते लाल रंगना होय । कांखनो भाग, हृदय, गरदन, नाक, नख अने मुख, ए छ उंचा होय । दांत, चामडी, केश, आंगळीओना वेढा, अने नख,

प्रथम
व्याख्यानं.

॥ १८ ॥

ए पांचे पातळा होय। आंखो, स्तननी वच्चेनो भाग, नाक, हडपची अने भुजा, ए पांचे दीर्घ होय। कपाल छाती अने मुख, ए त्रणे पहोळा होय। कंठ साथळ अने पुरुषचिह्न, ए त्रणे नानां होय। तथा जेने सत्त्व-पराक्रम स्वर अने नाभि, ए त्रणे गंभीर होय; ते पुरुष वत्रीश लक्षणो समजवो।

मुखमर्धं शरीरस्य, सर्वं वा मुखमुच्यते। ततोऽपि नासिका श्रेष्ठा, नासिकायाश्च लोचने ॥ १ ॥

यथा नेत्रे तथा शीलं, यथा नासा तथाऽऽर्जवम्। यथा रूपं तथा वित्तं, यथा शीलं तथा गुणाः ॥ २ ॥

मुख ए शरीरनो अरधो भाग छे, एटलुंज नहि; पण मुखने शरीरनो आखो भाग कहीए तो खोटुं नथी, कारण के-आखा शरीरमां मुख प्रधान छे। मुखमां पण नासिका श्रेष्ठ छे, अने नासिकाथी पण नेत्रो श्रेष्ठ छे।

जेवां नेत्र तेवुं शील, जेवी नासिका तेवी सरलता, जेवुं रूप तेवुं धन, अने जेवुं शील तेवा गुणो जाणवा।

अतिह्रस्वेऽतिदीर्घेऽति-स्थूले चाऽतिकृशे तथा। अतिकृष्णेऽतिगौरे च, षट्सु सत्त्वं निगद्यते ॥ ३ ॥

अति दुंकांमां, अति लांबांमां, अति जाडामां, अति पातळांमां, अति काळांमां, तथा अति गोरामां, ए छेमां सत्त्व कहेवाय छे।

सद्धर्मः सुभगो नीरुक्, सुखप्रः सुनयः कविः। सूचयत्यात्मनः श्रीमान्, नरः स्वर्गगमा-ऽऽर्जुनौ ॥ ४ ॥

जे सारी रीते धर्म करणी करतो होय, सारो भाग्यशाली होय, शरीरे नीरोगी होय, जेने सारां स्वप्न आवतां होय,

कल्पसूत्र
भाषांतरस.
॥ १९ ॥

सारी नीतिवाळो होय, अने कवि होय ते पुरुष पोताना आत्माने स्वर्गमांथी आवेलो अने पाळो स्वर्गमां जवानो सूचवेळे ।
निर्दम्भः सदयो दानी, दान्तो दक्षः सदा ऋजुः । मर्त्ययोनेः समुद्भूतो, भविता च पुनस्तथा ॥ ५ ॥
जे निष्कपट होय, दयाळु होय, दानवीर होय, इंद्रियोने कावूमां राखनार होय, डाह्यो होय, अने हमेशां सरल
खभावी होय; ते माणमने मनुष्य जन्ममांथी आवेलो जाणवो: अने पाळो पण मनुष्य थवानो जाणवो ।
माया-लोभ-क्षुधा-ऽऽलस्य-ब्रह्माहारादिचेष्टितैः । निर्यग्योनिममुत्पत्तिं, ग्यापयत्यात्मनः पुमान् ॥ ६ ॥
कपट लोभ क्षुधा आलस्य अने घणो आहार विंगेरे चेष्टाथी पुरुष पोतानी तिर्येच योनिमां उत्पत्ति जणावे छे ।
सरागः स्वजनद्वेषी, दुर्भाषो मूर्खमङ्गकृत् । शास्ति स्वस्य गता-ऽऽद्यानं, नरो नरकवर्त्मनि ॥ ७ ॥
रागवाळो, स्वजनो उपर द्वेष करनारो, खराब भाषा बोलनारो. तथा मूर्खनो संग करनारो माणस पोतानुं
नरकगतिमां गमन अने नरकगतिमांथी आववुं सूचवे छे ।
आवर्तो दक्षिणे भागे, दक्षिणः शुभकृद् नृणाम् । वामो वामेऽतिनिन्द्यः स्याद्, दिगन्यत्वे तु मध्यमः ८
माणसोने जमणी वाजुए जमणुं आवर्त शुभ करनारुं जाणवुं, डावी वाजुए डावुं आवर्त अति निंदनीय-
अशुभ करनारुं जाणवुं, अने बीजी दिशाओमां मध्यम जाणवुं
अरेखं बहुरेखं वा, येषां पाणिनलं नृणाम् । ते स्युरल्पायुषो निःस्वा, दुःखिता नाऽत्र संशयः ॥ ९ ॥

प्रथम
व्याख्यानं.
मनुष्यानां
लक्षणो

॥ १९ ॥

જે માણસોના હાથનું તઢીયું રેખા વિનાનું હોય, અથવા ઘણી રેખાવાળું હોય, તે માણસો અલ્પ આયુષ્યવાળા નિર્ધન અને દુઃખી હોય છે; તેમાં સંશય નથી ।

જેના હાથનું તઢીયું લાલ હોય તે ધનવાન હોય, લીલું હોય તે દારુડીયો હોય, પીલું હોય તે પરસ્ત્રીલંપટ હોય, અને કાલું-મલીન હોય તે નિર્ધન હોય । પુરુષનો હાથ કઠણ હોય તો સારું, પણ તે કઠિનતા મજુરી-મહેનત કરવાથી ન થયેલી જોઈએ, સ્વાભાવિક હોવી જોઈએ । સ્ત્રીનો હાથ સુકોમલ હોય તો સારું । પુરુષનો જમણો હાથ જોવો, અને સ્ત્રીનો ડાબો હાથ જોવો । જેના હાથનું તઢીયું ઊંચું હોય તે દાતાર હોય, ઊંડું હોય તે નિર્ધન હોય, વાટકા જેવું ગોઠ તથા ઊંડું હોય તો ધનવંત હોય । હાથની આંગઢીઓ પાતઢી અને સીધી હોય તો સારું ।

અનામિકાઽન્યરેખાયાઃ, કનિષ્ઠા સ્યાદ્ યદાઽધિકા । ધનવૃદ્ધિસ્તદા પુંસાં, માતૃપક્ષો બહુસ્તથા ॥ ૧૦ ॥

જે પુરુષોની અનામિકા આંગઢીના વેઢાની છેઢી રેખાથી ઢચલી આંગઢી વધતી-મોટી હોય તેઓને ધનની વૃદ્ધિ થાય, વઢી મોસાઢ પક્ષ મોટો હોય ।

મણિબન્ધાત્ પિતુર્લેખા, કરભાદ્ વિભવા-ઽઽયુષોઃ । લેખે દ્વે યાન્તિ તિસ્રોઽપિ, તર્જન્યજ્ઞુષ્ઠકાન્તરમ્ ॥ ૧૧ ॥

યેષાં રેખા ઇમાસ્તિસ્રઃ, સમ્પૂર્ણા દોષવર્જિતાઃ । તેષાં ગોત્ર-ધના-ઽઽયૂષિ, સમ્પૂર્ણાન્યન્યથા ન તુ ॥ ૧૨ ॥

૧ ઢચલી આંગઢીની પાસેની આંગઢીને અનામિકા વહે છે ।

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥ ૨૦ ॥

મણિવંધથી પિતાની-ગોત્રની રેખા ચાલે છે, અને કરમ થકી ધન તથા આયુષ્યની રેખા ચાલે છે । એવી રીતે
૧ ત્રણે રેખા તર્જની અને અંગુઠાની વચ્ચે જાય છે । જેઓને ૧ ત્રણે રેખા સંપૂર્ણ તથા દોષ રહિત હોય તેઓના
ગોત્ર ધન તથા આયુષ્ય સંપૂર્ણ જાણવા, નહીંતર નહિ ।

उल्लङ्घ्यन्ते च यावत्यो-ऽङ्गुल्यो जीविनरेखया । पञ्चविंशत्यो ज्ञेया-स्तावत्यः शरदां बुधैः ॥ १३ ॥

આયુષ્યની રેખાથી જેટલી આંગળીઓ ઓલંઘાય તેટલા પચીશ પચીશ વરસનું આયુષ્ય પંડિત લોકોએ જાણવું ।
આયુષ્યરેખાના પહુવ મણિવંધની સન્મુખ નીકળે તો તે સંપત્તિના જાણવા, અને આંગળીઓની સન્મુખ નીકળે
તો વિપત્તિના જાણવા । જેને મણિવંધ થકી ઊર્ધ્વ રેખા નીકળી અંગુઠાની સન્મુખ આવે તો તેને સુખ થાય, ધનનો
લાભ થાય, અને રાજ્યનો લાભ થાય । તે ઊર્ધ્વરેખા તર્જની સન્મુખ આવે તો રાજા અથવા રાજા સરસ્વો થાય । વચલી
આંગળી સન્મુખ આવે તો આચાર્ય અથવા મેનાપતિ થાય । અનામિકા સન્મુખ આવે તો ઘણા ધનવાળો સાર્થવાહ
થાય । અને છેલ્લી આંગળીની સન્મુખ આવે તો લોકોમાં પ્રતિષ્ઠા પામે ।

૧ કાંડું અને હથેલીની વચ્ચેના સાંધાને મણિવંધ કહે છે । ૨ મણિવંધથી ટચલી આંગળી સુધીના હથેલીના વાહ્ય ભાગને કરમ કહે
છે । ૩ અંગુઠાની પાસેની આંગળીને તર્જની કહે છે ।

પ્રથમ
વ્યાખ્યાન.

મનુષ્યનાં
લક્ષણો

॥ ૨૦ ॥

અંગુઠો અને ગોત્રરેખાની વચ્ચે માઈ-વહેનની રેખા હોય છે, કરમ અને આયુષ્યરેખાની વચ્ચે સંતાનની રેખા હોય છે, આયુષ્યરેખા અને ટચલી આંગળીની વચ્ચે સ્ત્રીની રેખા હોય છે ।

यवैरङ्गुष्ठमध्यस्थैर्विद्या-ख्याति-विभूतयः । शुक्लपक्षे तथा जन्म, दक्षिणाङ्गुष्ठगैश्च तैः ॥ १४ ॥

અંગુઠાના મધ્યભાગમાં જો જવ હોય તો વિદ્યા પ્રખ્યાતિ અને સમૃદ્ધિ મળે છે । વલી જો જમણા અંગુઠામાં જવ હોય તો શુક્લપક્ષમાં જન્મ જાણવો ।

न स्त्री त्यजति रक्ताक्षं, नाऽर्थः कनकपिङ्गलम् । दीर्घबाहुं न चैश्वर्यं, न मांसोपचिन्तं सुखम् ॥ १५ ॥

જેની આંખો લાલ રહેતી હોય તેને સ્ત્રી ત્યજતી નથી. સુવર્ણ સમાન પીઢી-માંજરી આંખવાળાને ધન ત્યજતું નથી, લાંબી મુજાવાળાને ઠકુરાઈ-મોટાઈ ત્યજતી નથી, અને શરીરે રુષ્ટ-પુષ્ટ હોય તેને સુખ ત્યજતું નથી ।

चक्षुःस्नेहेन सौभाग्यं, दन्तस्नेहेन भोजनम् । वपुःस्नेहेन सौख्यं स्यात्, पादस्नेहेन वाहनम् ॥ १६ ॥

આંખોમાં ચીકાશ હોય તો સૌભાગ્ય મળે, દાંતમાં ચીકાશ હોય તો ઉત્તમ ભોજન મળે, શરીરમાં ચીકાશ હોય તો સુખ મળે, અને પગમાં ચીકાશ હોય તો વાહન મળે ।

उरोविशालो धनधान्यभोगी, शिरोविशालो नृपपुङ्गवश्च ।

કદીવિશાલો બહુપુત્ર-દારો, વિશાલપાદઃ સતતં સુખી સ્યાત્ ॥ ૧૭ ॥

જેની છાતી વિશાલ હોય તે ધન તથા ધાન્યનો ભોગી થાય, જેનું મસ્તક વિશાલ હોય તે ઉત્તમ રાજા થાય, જેની કમ્મર વિશાલ હોય તેને ઘણા પુત્ર તથા સ્ત્રી હોય, અને જેના પગ વિશાલ હોય તે હમેશાં સુખી થાય ।

શુભલક્ષણો બલવંત હોય તો સ્ત્રાવલક્ષણનું જોર ન ચાલે, અને સ્ત્રાવલક્ષણો બલવંત હોય તો શુભલક્ષણનું જોર ન ચાલે। વઢી ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ દેવાનંદાને કહે છે કે-તું કેવા પ્રકારના પુત્રને જન્મ આપીશ ?, તે કહે છે-

માણુમ્માણપમાણપડિપુણ્ણસુજાયસવંગસુંદરંગં

(માણુમ્માણપમાણ) માન ઉન્માન અને પ્રમાણે વડે (પડિપુણ્ણસુજાયસવંગસુંદરંગં) સંપૂર્ણ તથા સુંદર છે સર્વ અંગવાળું શરીર જેનું । માન ઉન્માન અને પ્રમાણ કોને કહે છે તે જણાવે છે-માન એટલે, પાણીથી સંપૂર્ણ ભરેલી કુંડીમાં માણસને બેસાડ્યા બાદ જે પાણી બહાર નીકળી જાય, તે પાણી જો એક દ્રોણ જેટલું એટલે વત્રીશ શેર વજનનું થાય તો તે માણસ માનને પ્રાપ્ત થયેલો સમજવો । ઉન્માન એટલે-પુરુષને કાંટે ચઢાવી જોડવાથી જો તેનું વજન અર્ધભાર થાય તો તેને ઉન્માનને પ્રાપ્ત થયેલો સમજવો । ભારનું માપ આ પ્રમાણે સમજવું-છ સરસવનો એક જવ, ત્રણ જવની એક રતી, ત્રણ રતીનો એક વાલ, સોઠ વાલનો એક ગદિયાણો, દસ ગદિયાણાનો એક પલ, દોઢસો ગદિયાણાનો એક મળ, દસ મળની એક ધડી, અને દસ ધડીનો એક ભાર । જે પુરુષને તોલતાં વજનમાં અર્ધભાર થાય તે ઉન્માનને પ્રાપ્ત થયેલો સમજવો । પ્રમાણ એટલે ડુંગર । ઉત્તમ પુરુષ પોતાના અંગુલ વડે એકસો ને આઠ

પ્રથમ
વ્યાખ્યાનં.

મનુષ્યનાં
લક્ષણો

અંગુલ ડંચા હોય છે, મધ્યમ પુરુષ છત્રું અંગુલ ડંચા હોય છે, અને જઘન્ય પુરુષ ચોરાશી અંગુલ ડંચા હોય છે । અહીં ઉત્તમ પુરુષનું જે એકસો આઠ અંગુલ ડંચાઈ-પ્રમાણ કહ્યું તે તીર્થંકર સિવાયના પુરુષને માટે જાણવું, પણ તીર્થંકરને તો વાર અંગુલની ગિણા હોવાથી તેમનું ડંચાઈ-પ્રમાણ એકસો ને વીશ અંગુલ જાણવું । વઢી તું કેવા પ્રકારના પુત્રને ઉત્પન્ન કરીશ ? તે કહે છે—

સસિસોમાગારં કંતં પિયદંસણં સુરૂવં દેવકુમારોવમં દારયં પયાહિસિ ॥ ૯ ॥

સે વિ ય ણં દારણ ઉમ્મુક્કવાલભાવે વિન્નાયપરિણયમિત્તે જોવ્વણગમણુપ્પત્તે, રિડવ્વેઅ-જડવ્વેઅ-સામવેઅ-અથવ્વણવેઅ-ઇતિહાસપંચમાણં નિઘંદુલ્લટ્ટાણં સંગોવંગાણં સરહસ્સાણં, ચડણહં વેઆણં સારણ

(સસિસોમાગારં) ચંદ્રમાની પેટે સૌમ્ય આકૃતિવાળા (કંતં) મનોહર (પિયદંસણં) વહ્નિ દર્શનવાળા (સુરૂવં દેવકુમારોવમં દારયં પયાહિસિ) સુંદર રૂપવાળા અને દેવકુમાર સદૃશ એવા પુત્રને તું ઉત્પન્ન કરીશ ॥ ૯ ॥

(સે વિ ય ણં દારણ) વઢી તે પુત્ર (ઉમ્મુક્કવાલભાવે) વાલપણું છોડીને જ્યારે આઠ વરસનો થશે ત્યારે (વિન્નાયપરિણયમિત્તે) તેને સઘળું વિજ્ઞાન પરિણમશે (જોવ્વણગમણુપ્પત્તે) પછી અનુક્રમે યૌવન અવસ્થાને પામશે ત્યારે (રિડવ્વેઅ-જડવ્વેઅ-સામવેઅ-અથવ્વણવેઅ) ઋગ્વેદ યજુર્વેદ સામવેદ અને અથર્વણવેદ એ ચાર વેદ (ઇતિહાસપંચમાણં) પાંચમું

પારણ વારણ ધારણ, સડંગવી, સદ્વિતંતવિસારણ, સંસ્થાણે, સિક્ષાણે, સિક્ષા-કપ્પે, વાગરણે,

પુરાણ શાસ્ત્ર (નિઘંટુછટ્ટાણ) છટ્ટું નિઘંટુશાસ્ત્ર-નામમાલા શાસ્ત્ર (સંગોવંગાણં મરહસ્સાણં) એ દરેક શાસ્ત્રોને અંગ-
ઉપાંગ સહિત તથા રહસ્ય નહિત શીખશે । શિક્ષા કલ્પ વ્યાકરણ હંદ જ્યોતિષ અને નિરુક્તિ એ છ અંગ કહેવાય, તે
અંગના વિસ્તાર પૂર્વક અર્થ જણાવનાર ઉપાંગ કહેવાય । (ચડણહં વેઆણં મારણ પારણ વારણ ધારણ) વઢી ચારે
વેદને વરાવર સંભારી રાખશે, ચારે વેદમાં પારગામી થશે, કોઈ અશુદ્ધ પાઠ ભણશે તો તેને વારશે, વઢી વેદના પાઠોને
પોતે શુદ્ધ રીતે ધારી રાખશે । (સડંગવી) વઢી તે પુત્ર છાણ અંગનો વિચાર કરનારો થશે । (સદ્વિતંતવિસારણ)
ષષ્ઠિ તંત્રમાં એટલે કપિલના શાસ્ત્રમાં વિશારદ થશે (સંસ્થાણે) સંખ્યાશાસ્ત્ર એટલે લીલાવતી પ્રમુખ ગણિત
શાસ્ત્રમાં પ્રવીણ થશે । જેમ-એક સંભનો અરધો ભાગ પાણીમાં છે, વારમો ભાગ કાદવમાં છે, છટ્ટો ભાગ વેલુમાં છે,
અને દોઢ હાથ વહાર દેખાય છે, ત્યારે તે સંભ કેટલા હાથનો હશે ? જવાબ-છ હાથનો તે સંભ જાણવો । ઇત્યા-
દિક ગણિતશાસ્ત્રમાં કુશલ થશે । (સિક્ષાણે) આચાર સંવંધી ગ્રન્થનો જાણકાર થશે (સિક્ષા-કપ્પે) અક્ષ-
રોના આમ્નાયગ્રન્થોમાં તથા યજ્ઞ વિગેરેના વિધિશાસ્ત્રોમાં નિપુણ થશે । (વાગરણે) એન્દ્ર જૈનેન્દ્ર વિગેરે વીશ જાતના

પ્રથમ
વ્યાખ્યાનં.

ઋષભદત્તે
કહેલ
સ્વમ્પલ

॥ ૨૨ ॥

છંદે, નિરુત્તે, જોડસામયણે, અન્નેસુ અ વહુસુ વંમણ્ણણસુ, પરિવાયણસુ નણસુ સુપરિણિટ્ટિણ
આવિ ભવિસ્સહ ॥ ૧૦ ॥

તં ઉરાલા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ ! સુમિણા દિટ્ઠા, જાવ આરુગ્ગ-તુટ્ઠિ-દીહાઉય-મંગલ્લ-કલ્હાણ-
કારગા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ ! સુમિણા દિટ્ઠત્તિ કટ્ટુ ભુજ્જો ભુજ્જો અણુવૂહહ ॥ ૧૧ ॥

વ્યાકરણમાં પંડિત થશે (છંદે) છંદઃશાસ્ત્રમાં પ્રવીણ થશે (નિરુત્તે) પદોની વ્યુત્પત્તિરૂપ ટીકા વિગેરેમાં પાર-
ગામી થશે । (જોડસામયણે) જ્યોતિષ શાસ્ત્ર-ગ્રહોનું ચાલયું, ઉત્તરાયણ, દક્ષિણાયન વિગેરેનો જાણકાર થશે ।
(અન્નેસુ અ વહુસુ વંમણ્ણણસુ) બ્રાહ્મણોને હિતકરી એવા વીજા પળ ઘણા શાસ્ત્રોમાં કુશલ થશે । (પરિવાયણસુ નણસુ
સુપરિણિટ્ટિણ આવિ ભવિસ્સહ) વહી પરિત્રાજક સંવંધી આચાર શાસ્ત્રોમાં તે પુત્ર અતિશય નિપુણ થશે ॥ ૧૦ ॥

(તં ઉરાલા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ ! સુમિણા દિટ્ઠા) તેથી હે દેવાનુપ્રિયા ! તેં પ્રશસ્ત સ્વપ્નો દેખ્યા (જાવ આરુગ્ગ-
તુટ્ઠિ-દીહાઉય-મંગલ્લ-કલ્હાણકારગા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ ! સુમિણા દિટ્ઠત્તિ કટ્ટુ) યાવત્ હે દેવાનુપ્રિયા ! તેં
આરોગ્ય, સંતોષ, દીર્ઘ આયુષ્ય, મંગલ, અને કલ્યાણ કરનારાં સ્વપ્નો દેખ્યા છે, એમ કહીને (ભુજ્જો ભુજ્જો અણુવૂહહ)
વારંવાર તેની અનુમોદના કરવા લાગ્યો ॥ ૧૧ ॥

તેણે સાં દેવાણંદા માહણી ઉસભદત્તસ્સ માહણસ્સ અંતિએ એઅમદ્દં સુચ્ચા ણિસમ્મ હટ્ઠુ-તુટ્ઠુ
જાવ હિયયા કરયલપરિગ્ગહિયં દસનહં સિરસાવત્તં મત્થએ અંજલિં કટ્ઠુ ઉસભદત્તં માહણં એવં
વયાસી-॥ ૧૨ ॥

એવમેયં દેવાણુપ્પિયા !, તહમેયં દેવાણુપ્પિયા !, અવિતહમેયં દેવાણુપ્પિયા !, અસંદિદ્ધમેયં
દેવાણુપ્પિયા !, ઇચ્છિયમેયં દેવાણુપ્પિયા !, પડિચ્છિયમેયં દેવાણુપ્પિયા !, ઇચ્છિયપડિચ્છિયમેયં

(તેણે સાં દેવાણંદા માહણી) ત્યાર પછી તે દેવાનંદા બ્રાહ્મણી (ઉસભદત્તસ્સ માહણસ્સ અંતિએ) ઋષભદત્ત
બ્રાહ્મણની પાસે (એઅમદ્દં સુચ્ચા ણિસમ્મ) આ અર્થ માંભળીને અને હૃદયમાં અવધારીને (હટ્ઠુ-તુટ્ઠુ જાવ હિયયા) હૃષ્ટ અને
સંતુષ્ટ મનવાળી યાવત્ વિકસિત હૃદયવાળી (કરયલપરિગ્ગહિયં દસનહં સિરસાવત્તં મત્થએ અંજલિં કટ્ઠુ) બે હાથ
જોડી, દસ નલ્લ ભેગા કરી, આવર્ત કરી, મસ્તકે અંજલિ જોડી (ઉસભદત્તં માહણં એવં વયાસી) ઋષભદત્ત
બ્રાહ્મણને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી કે-॥૧૨॥ (એવમેયં દેવાણુપ્પિયા !) હે દેવાનુપ્રિય ! એ એમજ છે. (તહમેયં દેવાણુ-
પ્પિયા !) દેવાનુપ્રિય ! તમે સ્વપ્નોનું જે ફલ કહ્યું તે તેમજ છે. (અવિતહમેયં દેવાણુપ્પિયા !) દેવાનુપ્રિય ! તે
યથાસ્થિત છે. (અસંદિદ્ધમેયં દેવાણુપ્પિયા !) દેવાનુપ્રિય ! તે સંદેહ રહિત છે (ઇચ્છિયમેયં દેવાણુપ્પિયા !)

પ્રથમ
વ્યાખ્યાન.

દેવાનંદાએ
કરેલી
અનુમોદના

દેવાણુપ્પિયા !, સચ્ચે ણં એસમટ્ટે સે જહેયં તુઁભે વયહ ત્તિ કટ્ટુ તે સુમિણે સમ્મં પડિચ્છઈ । સમ્મં પડિ-
ચ્છિત્તા ઉસભદત્તેણ માહણેણં સદ્ધિં ઉરાલાઈં માણુસ્સગાઈં ભોગભોગાઈં ભુંજમાણા વિહરઈ ॥૧૩॥

તેણં કાલેણં તેણં સમણં સક્કે દેવિંદે દેવરાયા વજ્જપાણી પુરંદરે સયક્કઝ
દેવાનુપ્રિય ! તે ર્હિંસિત છે એટલે ફલ પામવાને ર્હ્છેલું છે, (પડિચ્છિયમેયં દેવાણુપ્પિયા !) દેવાનુપ્રિય ! તે
પ્રતીષ્ઠ છે, એટલે તમારા મુલ્લથી પડતુંજ વચન મેં ગ્રહણ કર્યું છે (ર્હિચ્છિયપડિચ્છિયમેયં દેવાણુપ્પિયા !) દેવાનુ-
પ્રિય ! તે ર્હિંસિત અને પ્રતીષ્ઠ છે (સચ્ચે ણં એસમટ્ટે સે જહેયં તુઁભે વયહ ત્તિ કટ્ટુ) જે પ્રમાણે તમે કહોછો તે અર્થ
સત્ય છે, એમ કહીને (તે સુમિણે સમ્મં પડિચ્છઈ) તે સ્વપ્પોને સારી રીતે અંગીકાર કરે છે. (સમ્મં પડિ-
ચ્છિત્તા) સારી રીતે અંગીકાર કરીને (ઉસભદત્તેણં માહણેણં સદ્ધિં) ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની સાથે (ઉરાલાઈં માણુ-
સ્સગાઈં ભોગભોગાઈં ભુંજમાણા વિહરઈ) મનુષ્ય સંબંધી ઉદાર અને ભોગવવા યોગ્ય ભોગ ભોગવતી છતી રહે છે ॥૧૩॥

(તેણં કાલેણં તેણં સમણં) તે કાલે અને તે સમયે, સૌધર્મેન્દ્ર મુધર્મા સભામાં બેઠો છે એ પ્રમાણે સંબંધ છે ।
તે સૌધર્મેન્દ્ર કેવો છે ? તે કહે છે (સક્કે) શક્ર નામના સિંહાસન ઉપર બેસનારો (દેવિંદે) દેવોનો સ્વામી (દેવરાયા)
કાંતિ વિગેરે ગુણોથી દેવોમાં અધિક શોભતો (વજ્જપાણી) હાથમાં વજ્રને ધારણ કરનારો (પુરંદરે) દૈત્યોનાં નગ-

रोने तोडनारो (सयकऊ) श्रावकनी पांचमी पडिमा सो वखत सुधी वहन करनारो, इन्द्रे पोताना कार्तिकशेठना भवमां सो वखत श्रावकनी पांचमी पडिमा वही हती, ते पूर्वभवनी अपेक्षाए इन्द्रनुं शतक्रतु नाम ले ।

कार्तिक शेठनी कथा—

पृथ्वीभूषण नगरमां प्रजापाल नामे राजा हतो । ते नगरमां राजाने माननीय, समृद्धिशाली, सम्यक्त्वधारी, परम श्रावक कार्तिक नामे शेठ रहेतो हतो । तेणे श्रावकनी पांचमी पडिमा सो वखत वही हती, तेथी तेनुं नाम 'शतक्रतु' ए प्रमाणे प्रसिद्ध थयुं । एक वखत ते नगरमां एक मासनो उपवासी गैरिक नामे तापस आव्यो, त्यारे एक कार्तिक शेठ विना बधा लोको तेना भक्त थया । ते वातनी गैरिक तापसने खबर पडवाथी ते कार्तिकशेठ पर गुस्से थयो । एक दिवस राजाए ते तापसने भोजन माटे निमन्त्रण कर्युं, त्यारे ते कहेवा लाग्यो के—'जो कार्तिक शेठ मने पीरसे तो हुं तारे घेर भोजन करुं' । राजाए ते वात कबूल राखीने कार्तिक शेठने बोलाव्यो, अने कहुं के—'तुं मारे घेर आवी गैरिकने जमाड' । कार्तिक शेठे कहुं के—'हे राजन् ! हुं तमारी आज्ञाथी तमारे घेर आवी तेने जमाडीश' । हवे कार्तिकशेठ ते तापसने पोताने हाथे पीरसी जमाडतो हतो, ते वखते तापस

प्रथम
व्याख्यानं.

कार्तिकशे-
ठनी कथा

મોજન કરતા કરતાં 'મેં તારું નાક કાપ્યું !' એમ સૂચવવા માટે આંગઢી બંડે પોતાના નાકને સ્પર્શ કરતો છતો ચેષ્ટા કરવા લાગ્યો ! । શેઠે વિચાર્યું કે-‘જો મેં પહેલેથી દીક્ષા લીધી હોત તો મને આવો પરાભવ સહન કરવો ન પડત’ । એમ વિચારી ઘેર આવી તેણે એક હજાર ને આઠ વણિકપુત્રો સાથે શ્રીમુનિસુવ્રત સ્વામી પાસે દીક્ષા લીધી । અનુક્રમે દ્વાદશાંગી ભળી, વાર વરસ મુર્ધા ચારિત્ર પાઢી, છેવટે અણસળ કરી, કાઢ કરી તે કાર્તિક-શેઠનો જીવ સૌધર્મ દેવલોકમાં ઇન્દ્ર થયો । ગૈરિક તાપસ પળ અજ્ઞાનકષ્ટ કરી મરણ પામીને તેનું વાહન ઁરાવળ હાથી થયો । હાથીએ અવધિજ્ઞાનથી જાણ્યું કે-‘હું પૂર્વભવમાં ગૈરિક તાપસ હતો, અને કાર્તિકશેઠ ઇન્દ્ર થયો છે’ । એમ જાણી નાસવા લાગ્યો, ત્યારે ઇન્દ્ર તેને પકડીને તેના મસ્તક પર ચડી બેઠો । હાથીએ ઇન્દ્રને ડરાવવા પોતાનાં બે રૂપ કર્યાં, ત્યારે ઇન્દ્રે પણ પોતાનાં બે રૂપ કર્યાં । પછી હાથીએ પોતાનાં ચાર રૂપ કર્યાં, ત્યારે ઇન્દ્રે પણ પોતાનાં ચાર રૂપ કર્યાં । ઁવી રીતે તે હાથી જેમ જેમ પોતાનાં રૂપ વધારતો ગયો તેમ તેમ ઇન્દ્ર પણ પોતાનાં રૂપ વધારતો ગયો । પછી ઇન્દ્રે જ્યારે અવધિજ્ઞાનથી તે હાથીનું સ્વરૂપ જાણ્યું ત્યારે તેને તર્જના કરવાથી, હાથીએ તે પોતાનું મૂલ રૂપ કર્યું । ઇતિ કાર્તિક શેઠની કથા ॥ વઢી તે સૌધર્મેન્દ્ર કેવો છે ? તે કહે છે-

સહસ્સક્ષે મધવં પાગસાસળે દાહિણ્ણલોગાહિવર્દે ઁરાવળવાહળે સુરિંદે વત્તીસવિમાળસય-
(સહસ્સક્ષે) હજાર લોચન વાઢો, ઇન્દ્રને પાંચસો દેવો મન્ત્રી છે, તે પાંચસો મન્ત્રીઓની હજાર આંખ ઇન્દ્રનુંજ કાય

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥ ૨૫ ॥

સહસ્સાહિવર્દ અરયંબરવત્થધરે આલહઅમાલ-મડહે નવહેમચારુચિત્તચંચલકુંડલવિલિહિજ્જમા-
ળગલ્હે મહિહ્મિષ મહજ્જુહ્મ મહબ્બલે મહાયસે મહાણુભાવે મહાસુક્ખે મહાસુરવોંદી

કરવાવાળી છે, તેથી તેનું વિશેષણ સહસ્રાક્ષ છે (મધવં) મહા મેઘો જેને વશ છે, અથવા મધ નામના દેવવિશેષ જેને વશ છે, એવો (પાગસાસણે) પાક નામના અસુરને શિક્ષા કરનારો (દાહિણહ્મલોગાહિવર્દ) મેરુની દક્ષિણે રહેલા લોકાર્ધનો સ્વામી (એરાવણવાહણે) એરાવણ હાથી છે વાહન જેનું, એવો (સુરિંદે) દેવોને આનંદ આપનાર (વત્તીસવિમાણસય-સહસ્સાહિવર્દ) વત્તીશ લાસ્ય વિમાનોનો અધિપતિ (અરયંબરવત્થધરે) રજ રહિત આકાશ જેવાં સ્વચ્છ વસ્ત્રોને ધારણ કરનાર (આલહઅમાલ-મડહે) યથાસ્થાને પહેરેલ છે માલા અને મુગટ જેણે, એવો (નવહેમચારુચિત્તચંચ-લકુંડલવિલિહિજ્જમાળગલ્હે) જાણે નવા મુવર્ણના વનાવેલા, મનોહર, આશ્ચર્ય કરનારા, આજુ બાજુ કંપાયમાન થતા એવા બે કુંડલો વડે ઘસાતા છે ગાલ જેના, એવો (મહિહ્મિષ) હત્રાદિ રાજચિહ્ન રૂપ મોટી છે ઋદ્ધિ જેને, એવો (મહજ્જુહ્મ) શરીર અને આભૂષણોની અત્યંત કાંતિવાળો (મહબ્બલે) મહા બલવાળો (મહાયસે) મોટા યશ-વાળો (મહાણુભાવે) મોટા માહાત્મ્યવાળો (મહાસુક્ખે) મહા સુખવાળો (મહાસુરવોંદી) દેદીપ્યમાન શરીરવાળો

પ્રથમ
વ્યાખ્યાન

ઇન્દ્રનું
વર્ણન

॥ ૨૫ ॥

પલંબવળમાલધરે સોહમ્મે કપ્પે સોહમ્મવડિંસણ વિમાણે સુહમ્માણ સભાણ સકંસિ સીહાસણંસિ; સે ણં તત્થ વત્તીસાણ વિમાણાવાસસયસાહસ્સીણં, ચડરાસીણ સામાણિયસાહસ્સીણં, તાયત્તીસાણ તાયત્તીસગાણં, ચડણહં લોગપાલાણં, અટ્ટણહં અગ્ગમહિસીણં સપરિવારાણં, તિણહં પરિસાણં, (પલંબવળમાલધરે) પંચવર્ણાં પુણ્ણોની વનાવેલી અને છેક પગ સુધી લાંવી માલાને ધારણ કરનારો (સોહમ્મે કપ્પે) સૌધર્મ નામે દેવલોકને વિષે (સોહમ્મવડિંસણ વિમાણે) સૌધર્માવતંસક નામના વિમાનમાં (સુહમ્માણ સભાણ) સુધર્મા નામની સભામાં (સકંસિ સીહાસણંસિ) શક્ર નામના સિંહાસન ઉપર બેઠેલો છે ।

હવે ઇન્દ્ર ત્યાં શું કરે છે ? તે કહે છે (સે ણં તત્થ) તે ઇન્દ્ર સૌધર્મ દેવલોકમાં (વત્તીસાણ વિમાણાવાસસયસાહસ્સીણં,) વત્તીશ લાચ વિમાનો, (ચડરાસીણ સામાણિયસાહસ્સીણં,) શક્તિ આયુષ્ય અને જ્ઞાનાદિક ઋદ્ધિ વડે ઇન્દ્રતુલ્ય એવા ચોરાશી હજાર સામાનિક દેવો, (તાયત્તીસાણ તાયત્તીસગાણં) ગુરુસ્થાનીય અને પ્રધાન સરસ્વા એવા તેત્રીશ ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવો (ચડણહં લોગપાલાણં) સોમ યમ વરુણ અને કુવેર એ ચાર લોકપાલ, (અટ્ટણહં અગ્ગમહિસીણં સપરિવારાણં) પ્રત્યેક સોઠ સોઠ હજાર દેવીઓના પરિવાર સહિત એવી પદ્માં શિવાં શંચી અંજૂં અમલાં અપ્સરાં નવમિકાં અને રોહિણી નામની આઠ પટરાણી, (તિણહં પરિસાણં) બાહ્ય મધ્યમ અને અભ્યંતર

સત્તળ્હં અળીઆળં, સત્તળ્હં અળીઆહિવર્ણં, ચડળ્હં ચડરાસીળં આયરક્ષદેવસાહસ્તીળં,
અન્નેસિં ચ વહૂળં સોહમ્મકપ્પવાસીળં વેમાણિઆળં દેવાળં દેવીળ ય આહેવચ્ચં પોરેવચ્ચં
સામિત્તં ભટ્ઠિત્તં મહત્તરગત્તં આણાઈસરસેણાવચ્ચં કારેમાળે પાલેમાળે મહયાહયનટ્ટગીય-વાહિઅતંતી-

ए ऋण पर्षदा (सत्तण्हं अणीआणं,) हाथी घोडां रथं सुभेटं वृषभं नाटकीर्यां अने गंधर्व ए सात सेनाओ (सत्तण्हं
अणीआहिवर्णं) सात सेनाओना सात सेनाधिपति (चडण्हं चडरासीणं आयरक्खदेवसाहस्तीणं) चारे दिशा-
ओमां रहेला चोराशी चोराशी हजार आत्मरक्षक देवो, चारे दिशाओना मळी इन्द्रना ऋण लाख अने छत्रीश हजार
आत्मरक्षक देवो, (अन्नेसिं च वहुणं सोहम्मकप्पवासीणं वेमाणिआणं देवाणं देवीण य) वळी सौधर्म देवलोकमां
निवास करनारा बीजा पण घणा वैमानिक देवो अने देवीओ (आहेवचं) उपर कहेला सर्व परिवारनुं इन्द्र रक्षण
करे छे, वळी (पोरेवचं) सघळा परिवारमां इन्द्रनुं अग्रेसरपणुं छे, (सामित्तं) नायकपणुं छे (भट्ठित्तं) पोषक-
पणुं छे (महत्तरगत्तं) मोटापणुं छे (आणाईसरसेणावचं कारेमाणे) नियुक्त देवो द्वारा पोताना सैन्य प्रति
अद्भुत आज्ञा करावतो (पालेमाणे) वळी पोते पण आज्ञा करतो छतो, (महुयाहयनट्टगीय-वाह्मिअतंती-तलताल-
तुडिय-घणमुङ्ग-पडुपडहवाइयरवेणं) वचमां कांइ पण आंतरा विनानुं नाटकमां थनुं गायन; तथा वागी रहेल

પ્રથમ
વ્યાખ્યાન.

ઇન્દ્રનું
વર્ણન.

तलताल-तुडिय-घणमुङ्ग-पडुपडहवाइयरवेणं दिवाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ ॥ १४ ॥
इमं च णं केवलकप्पं जंबुद्वीवं दीवं विउलेणं ओहिणा आभोएमाणे आभोएमाणे
विहरइ । तत्थ णं समणं भगवं महावीरं जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे दाहिणड्ढभरहे
माहणकुंडग्गामे नयरे उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगुत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए

वीणा, हाथनी ताळीओ, अन्य वाजिंत्रो; मेघनी गर्जनानी पेठे गंभीर शब्दथी वागतो मृदंग, मनोहर शब्द करतो ढोल;
तेओना मोटा नाद वडे (दिवाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ) देव संबंधी अतिशयवाळा भोगोने भोगवतो छतो बेठो छे १४

(इमं च णं केवलकप्पं जंबुद्वीवं दीवं) ते सौधर्मेन्द्र आ संपूर्ण जंबूद्वीप नामना द्वीपने (विउलेणं ओहिणा)
पोताना विस्तृत अवधिज्ञान वडे (आभोएमाणे आभोएमाणे) जोतो थको जोतो थको (विहरइ) रहे छे । (तत्थ णं
समणं भगवं महावीरं) तेने विषे श्रमण भगवान् महावीरने (जंबुद्वीवे दीवे) जंबूद्वीप नामना द्वीपने विषे (भारहे
वासे दाहिणड्ढभरहे) भरत क्षेत्रमां दक्षिणार्ध भरतमां (माहणकुंडग्गामे नयरे) ब्राह्मणकुंडग्राम नामना नगरमां
(उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगुत्तस्स भारियाए) कोडाल गोत्रना ऋषभदत्त नामना ब्राह्मणनी भार्या
(देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुब्जिंसि) जालंधर गोत्रनी देवानन्दा नामनी ब्राह्मणीनी कुखिमां

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.

॥ ૨૭ ॥

જાલંધરસગુત્તાણ કુચ્છિસિ ગબ્ભત્તાણ વક્રંતં પાસઈ । પાસિત્તા હટ્ટ-તુટ્ટ-ચિત્તમાણંદિણ, ણંદિણ,
પરમાણંદિણ, પીઠમણે, પરમસોમણસ્સિણ, હરિસવસવિસપ્પમાણહિયણ, ધારાહયકયંવસુરહિ-
કુસુમચંચુમાલઈયઋસસિયરોમકૂવે, વિયસિયવરકમલાણણ-નયણે, પયલિયવરકડગ-તુડિય-
કેઋર-મઁડ-કુંડલ-હારવિરાયંતવચ્છે, પાલંવપલંવમાણ-ઘોલંતભૂસણધરે, સસંભમં તુરિયં

(ગબ્ભત્તાણ વક્રંતં પાસઈ) ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયેલા દેસે છે । (પાસિત્તા હટ્ટ-તુટ્ટ-ચિત્તમાણંદિણ) દેસીને તે ઇન્દ્ર હર્ષિત થયો, સંતુષ્ટ થયો, ચિત્તમાં આનંદ પામ્યો, (ણંદિણ પરમાણંદિણ) હૃદયમાં હર્ષ પામ્યો, પરમ આનંદ પામ્યો, (પીઠમણે પરમસોમણસ્સિણ) મનમાં પ્રીતિવાળો થયો, પરમ તુષ્ટ ચિત્તપણાને પામ્યો (હરિસવસવિસપ્પમાણહિયણ) હર્ષના વશથી વિકસિત હૃદયવાળો થયો (ધારાહયકયંવસુરહિકુસુમચંચુમાલઈયઋસસિયરોમકૂવે) વરસાદની ધારાથી સિંચાણલા કદંબવૃક્ષના સુગંધી પુષ્પની જેમ ઉલ્હસિત અને ઉંચાં થયાં છે રોમાંચ જેના, એવો (વિયસિયવરકમલાણણ-નયણે) વિકસિત થયેલા ઉત્તમ કમલની જેમ પ્રફુલ્લિત થયેલ છે મુખ અને નેત્ર જેના, એવો (પયલિયવરકડગ-તુડિય-કેઋર-મઁડ-કુંડલ-) પ્રભુના દર્શનથી અતિશય પ્રમોદને લીધે સંભ્રમ થવાથી, ચલાયમાન થયેલ છે ઉત્તમ કંકણ, વહેરેલાં, વાજુવંધ, મુગટ, અને કુંડલ જેના; એવો (હારવિરાયંતવચ્છે) હારે

પ્રથમ
વ્યાખ્યાન.

ઇન્દ્રતું
વર્ણન.

॥ ૨૭ ॥

ચવલં સુરિંદે સીહાસણાઓ અબ્બુટ્ટેઈ । અબ્બુટ્ટિત્તા પાયપીઢાઓ પચ્ચોરુહઈ । પચ્ચોરુહિત્તા
વેરુલિય-વરિટ્ટરિટ્ટ-અંજણનિઉળોવિઅમિસિમિસિંતમણિ-રયણમંડિયાઓ પાડયાઓ ઓમુયઈ ।
ઓમુઈત્તા ઇગસાડિઅં ઉત્તરાસંગં કરેઈ । કરિત્તા અંજલિમડલિઅગ્ગહત્થે તિત્થયરાભિમુહે સત્તટ્ટપયાઈ
કરી શોભી રહું છે હૃદય જેનું, ઇવો (પાલંવપલંવમાણ-ધોલંતભૂસણધરે) લંવાયમાન મોતીનું ઝુંવનક અને
ચલાયમાન આભૂષણોને ધારણ કરનારો (સસંભમં તુરિયં ચવલં) આદર સહિત, ઉત્સુકતા સહિત, અને શરીરની
ચપલતા સહિત-બેગથી (સુરિંદે સીહાસણાઓ અબ્બુટ્ટેઈ) સુરેન્દ્ર પોતાના સિંહાસનથી ઉઠે છે । (અબ્બુટ્ટિત્તા પાયપીઢાઓ
પચ્ચોરુહઈ) ઉઠીને પાદપીઠ થકી નીચે ઉતરે છે । (પચ્ચોરુહિત્તા) ઉતરીને (વેરુલિય-વરિટ્ટરિટ્ટ-અંજણનિઉળો-
વિઅમિસિમિસિંતમણિ-રયણમંડિયાઓ પાડયાઓ ઓમુયઈ) વૈઢૂર્ય રત્ન, ઉત્તમ જાતનું રિષ્ટરત્ન અને અંજનરત્ન
વડે જાણે ચતુર કારીગરે બનાવી હોયની ! ઇવી, વઢી દેદીપ્યમાન ચંદ્રકાંતાદિ મણિ અને કર્કેતનાદિ રત્નોથી
જડેલી, ઇવા પ્રકારની બે પાદુકાને પગથી ઉતારે છે (ઓમુઈત્તા ઇગસાડિઅં ઉત્તરાસંગં કરેઈ)
ઉતારીને એકવચ્ચવાલું ઉત્તરાસંગ કરે છે (કરિત્તા) કરીને (અંજલિમડલિઅગ્ગહત્થે) અંજલિ વડે
બે હાથ જોડી (તિત્થયરાભિમુહે સત્તટ્ટપયાઈ અણુગચ્છઈ) તીર્થંકરની સન્મુલ્લ સાત આઠ પગલાં જાય છે ।

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ २८ ॥

अणुगच्छइ । अणुगच्छित्ता वामं जाणुं अंचेइ, अंचित्ता दाहिणं जाणुं धरणितलंसि साहडु
तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि निवेसेइ । निवेसित्ता ईसिं पच्चुन्नमइ । पच्चुन्नमित्ता कडग-
तुडियथंभियाओ भुआओ साहरइ । साहरित्ता करयलपरिग्गहिअं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए
अंजलिं कट्ठु एवं वयासी-॥ १५ ॥

(अणुगच्छित्ता) जइने (वामं जाणुं अंचेइ) पोतानो डावो ढींचण उंचो राखे छे । (अंचित्ता
दाहिणं जाणुं धरणितलंसि साहडु) डावो ढींचण उंचो राखीने जमणा ढींचणने पृथ्वीना तल पर लगाडीने
(तिक्खुत्तो मुद्धाणं धरणितलंसि निवेसेइ) पोताना मस्तकने त्रण वार पृथ्वीतले लगाडे छे (निवेसित्ता ईसिं
पच्चुन्नमइ) लगाडीने पछी पोताना शरीरने जरा नमावे छे । (पच्चुन्नमित्ता) नमावीने (कडग-तुडियथंभियाओ
भुआओ साहरइ) कंकण अने बहेरखाथी स्तंमित थयेली पोतानी भुजाओने जरा वाळीने उंची करे छे (साहरित्ता)
उंची करीने (करयलपरिग्गहिअं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्ठु) वे हाथ जोडी, दसे नख भेगा करी,
आवर्त करी, मस्तके अंजलि जोडीने (एवं वयासी-) ते सौधर्मेन्द्र आ प्रमाणे बोल्यो के— ॥ १५ ॥

प्रथम
व्याख्यान.

इन्द्रे प्रभुने
करेल हर्ष-
पूर्वक वंदन

॥ २८ ॥

“નમુત્થુ ણં અરિહંતાણં ભગવંતાણં, આઙ્ગરાણં તિત્થયરાણં સયંસંબુદ્ધાણં, પુરિસુત્તમાણં
(નમુત્થુ ણં અરિહંતાણં) અરિહંતોને નમસ્કાર હો, કર્મરૂપી વૈરિને હણનારા હોવાથી અરિહંત કહેવાય । કોઈ
ઠેકાણે ‘અરહંતાણં’ પાઠ છે, ઇન્દ્રાદિએ કરેલી પૂજાને જે યોગ્ય હોય તે અરહંત કહેવાય, તેમને નમસ્કાર હો ।
કોઈ ઠેકાણે ‘અરુહંતાણં’ પાઠ છે—પ્રભુએ કર્મરૂપી વીજનો નાશ કરેલો છે, તેથી તેમને સંસારરૂપી ક્ષેત્રમાં ઉગવું
નથી, અર્થાત્ ફરીને જન્મ લેવો નથી, તેથી તેઓ અરુહંત કહેવાય, તેમને નમસ્કાર હો । અરિહંત કેવા છે ? તે
કહે છે—(ભગવંતાણં) જ્ઞાનાદિ વાર અર્થવાળા ભગથી યુક્ત । ભગ શબ્દના ચૌદ અર્થ છે, તે આ પ્રમાણે—સૂર્ય,
જ્ઞાન, માહાત્મ્ય, યશ, વૈરાગ્ય, મુક્તિ, રૂપ, વીર્ય, પ્રયત્ન, ઇચ્છા, લક્ષ્મી, ધર્મ, ऐश्वर्य અને ‘યોનિ’ । આ ચૌદ અર્થ-
માંથી પહેલો અને છેલ્લો અર્થ એટલે સૂર્ય અને યોનિ એ બે અર્થ છોડીને બાકીના વાર અર્થવાળા ભગથી યુક્ત । તે
આવી રીતે—જ્ઞાનવાળા, માહાત્મ્યવાળા, સર્પ મયૂર વિલાડા કૂતરા વિગેરે હમેશાંની શત્રુવટ રાખનારા પ્રાણીઓના
પણ વૈરને શાન્ત કરનારા હોવાથી યશસ્વી, વૈરાગ્યવાળા, મુક્તિવાળા, સુંદર રૂપવાળા, અપરિમિત બલયુક્ત હાવાથી
વીર્યવાળા, તપસ્યાદિ કરવામાં પ્રયત્નવાળા, જગતના જીવોનો ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છાવાળા, ચોત્રીશ અતિશયરૂપ
લક્ષ્મીવાળા, ધર્મવાળા, ઇન્દ્રાદિ કરોડો દેવો અને રાજા—મહારાજાઓ વડે સેવાતા હોવાથી ऐश्वर્યવાળા । (આઙ-
ગરાણં) પોતપોતાના તીર્થની અપેક્ષાએ ધર્મની આદિના કરનારા (તિત્થયરાણં) તીર્થ એટલે સંઘ અથવા પ્રથમ

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.

॥ ૨૯ ॥

પુરિસસીહાણં પુરિસવરપુંડરીયાણં પુરિસવરગંધહત્થીણં, લોગુત્તમાણં લોગનાહાણં લોગહિયાણં
ગણધર, તેમના સ્થાપનારા (સયંસંવુદ્ધાણં) પરના ઉપદેશ વિના પોતાની મેલેજ બોધ પામેલા । (પુરિસુત્તમાણં)
અનંતા ગુણોના મંડાર હોવાથી પુરુષોને વિષે ઉત્તમ (પુરિસસીહાણં) કર્મરૂપી શત્રુઓનો નાશ કરવામાં શૂરવીર
હોવાથી, પરીષહોને સહન કરવામાં ધીર હોવાથી, અને ઉપસર્ગો થકી નિર્ભય હોવાથી પુરુષોમાં સિંહ સમાન (પુરિસવર-
પુંડરીયાણં) પુરુષોને વિષે ઉત્તમ સફેદ કમલ સરસા, ઇટલે-જેમ સફેદ કમલ કાદવમાં ઉત્પન્ન થાય છે, પાણીથી વધે
છે, અને ત્યાર બાદ કાદવ તથા પાણી વન્નેથી નીરાલું રહે છે; તેમ ભગવાન્ પણ કર્મો રૂપી કાદવમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
ભોગો રૂપી પાણીથી વૃદ્ધિ પામે છે, અને અનુક્રમે તે કર્મો તથા ભોગો વન્નેને ત્યજીને નિરાલા થઈને રહે છે ।
(પુરિસવરગંધહત્થીણં) પુરુષોને વિષે ઉત્તમ ગંધહસ્તી સમાન, ઇટલે-જેમ ગંધહસ્તીના ગંધથી વીજા હાથીઓ
નાશી જાય છે, તેમ ભગવાન્ જ્યાં જ્યાં વિચરે છે ત્યાંના પવનના ગંધથી દુષ્કાલ રોગ વિગેરે ઉપદ્રવો નાશ પામે છે ।
(લોગુત્તમાણં) ભગવાન્ ચોત્રીશ અતિશય યુક્ત હોવાથી ભવ્યલોકોને વિષે ઉત્તમ (લોગનાહાણં) ભવ્યલોકોના
નાથ, ઇટલે-યોગ અને ક્ષેમ કરનારા; યોગ ઇટલે નહિં પ્રાપ્ત થયેલા જ્ઞાનાદિકની પ્રાપ્તિ, ક્ષેમ ઇટલે પ્રાપ્ત થયેલા
જ્ઞાનાદિકનું રક્ષણ; તેઓના કરનારા (લોગહિયાણં) દયાના પ્રરૂપક હોવાથી સર્વ જીવોનું હિત કરનારા,

પ્રથમ
વ્યાખ્યાન.

શક્રસ્તવ
અથવા
નમુત્થુણં

॥ ૨૯ ॥

લોગપર્ણવાણં લોગપજ્ઞોઅગરાણ, અભયદયાણં ચક્ષુદયાણં મગ્ગદયાણં સરણદયાણં જીવદયાણં
બોહિદયાણં, ધમ્મદયાણં ધમ્મદેસયાણં ધમ્મનાયગાણં ધમ્મસારહીણં

(લોગપર્ણવાણં) મિથ્યાત્વ રૂપી અંધકારનો નાશ કરનારા હોવાથી લોકોને વિષે પ્રદીપ સમાન (લોગપજ્ઞોઅગરાણં)
સૂર્યની પેઠે સકલ પદાર્થોનો પ્રકાશ કરનારા હોવાથી લોકોમાં પ્રદ્યોત કરનારા । (અભયદયાણં) સાતે ભયને
હરનારા હોવાથી અભયને દેવાવાળા, સાત ભય આ પ્રમાણે—મનુષ્યને મનુષ્ય થકી જે ભય તે રૂઢિલોકભય, મનુ-
ષ્યને દેવ વિગેરેથી જે ભય તે પરલોકભય, ધન વિગેરેની ચોરી થવાનો જે ભય તે આદાનભય, બહારના કોઈ
નિમિત્ત વિના જે આકસ્મિક ભય તે અકસ્માદભય, ગુજરાન ચલાવવાનો જે ભય તે આજીવિકાભય, મૃત્યુનો જે
ભય તે મરણભય, અપકીર્તિ થવાનો જે ભય તે અપયશંભય । એ સાત ભયને હરનારા હોવાથી અરિહંત ભગવાન
અભયને દેનારા છે । (ચક્ષુદયાણં) શ્રુતજ્ઞાનરૂપ ચક્ષુને દેવાવાળા (મગ્ગદયાણં) સમ્યગ્-જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર
રૂપ મોક્ષમાર્ગને દેવાવાળા, (સરણદયાણં) સંસારથી ભય પામેલાઓને શરણ આપનારા (જીવદયાણં) સર્વથા પ્રકારે
જે મરણનો અભાવ તે જીવવું ઇચ્છે મોક્ષ, તેને દેવાવાળા, અથવા પ્રાણીઓ ઉપર દયાવાળા (બોહિદયાણં) સમ્ય-
ક્ત્વને આપનારા (ધમ્મદયાણં) દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિ રૂપ ચારિત્રધર્મને દેવાવાળા (ધમ્મદેસયાણં) ધર્મનો

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ३० ॥

उपदेश आपनारा (धम्मनायगाणं) धर्मना नायक एटले स्वामी (धम्मसारहीणं) धर्मरूपी रथना सारथि, जेम सारथि एटले रथ हांकनारो माणस खोटे मार्गे जता रथने खरे मार्गे लावे छे, तेम भगवान् पण मार्गथी अष्ट थयेला माणसने सन्मार्गमां लावनारा छे । भगवान् धर्मरूपी रथना सारथि छे, ते उपर मेघकुमारनुं दृष्टान्त—

मेघकुमारनुं दृष्टान्त—

एक वखते श्रीमहावीर स्वामी पृथ्वी उपर विचरता छता राजगृह नगरनी बहार उद्यानमां समोसर्या हता । त्यां श्रेणिक नामे राजा हतो, तेने धारिणी नामे राणी हती, तेओने मेघकुमार नामे पुत्र हतो । प्रभुनी देशना सांभळवा श्रेणिक मेघकुमार विगेरे गया । देशना सांभळी मेघकुमारने वैराग्य आववाथी तेणे पोतानी आठ स्त्रीओनो त्याग करी केटलीक महेनते मातपितानी आज्ञा लइ वीरप्रभु पासे दीक्षा लीधी । पछी भगवाने मेघकुमारने ग्रहणा आसेवना विगेरे साधुनो आचार शीखववा निमित्ते स्थविरोने सोंप्यो । हवे रात्रिने विषे अनुक्रमे संधाराओ करतां मेघकुमारनो संधारो सर्व साधुओने छेडे उपाश्रयना वारणा पासे आव्यो । त्यां मातुं विगेरेने माटे जता आवता साधुओना पगनी धूळथी तेनो संधारो भराइ गयो, तेथी आखी रातमां क्षणवार पण निद्रा आवी नहिं । तेथी ते विचार करवा लाग्यो के—“अहो ! क्यां मारी सुखशय्या अने क्यां आ पृथ्वी पर आळोटवुं !, आवुं दुःख मारे क्यां सुधी सहन

प्रथम
व्याख्यान.

मेघकुमारनुं
दृष्टान्त

॥ ३० ॥

કરવું ? , માટે હું તો સવારમાં પ્રભુની રજા લઈ પાછો ઘેર જઈશ” । એમ વિચાર કરી, સવાર થતાં જ્યારે પ્રભુ પાસે આવ્યો, ત્યારે પ્રભુએ મિષ્ટ વચનોથી બોલાવ્યો—“હે વત્સ ! તં રાત્રિએ આવું દુધ્યાન ચિંતવ્યું, પળ તે વગર વિચારનું છે; કારણ કે—આ જીવે નારકીનાં તીવ્ર દુઃખો અનેક સાગરોપમ સુધી ઘળી વાર સહન કર્યો, તે દુઃખ આગલ આ દુઃખ શા હિસાબમાં છે ? । એવો કોણ મૂર્ખ હોય કે જે ચક્રવર્તીની ક્રદ્ધિ મૂકી દાસપણું સ્વીકારે ? , એવો કોણ હોય કે જે ચિંતામણિ મૂકીને પથ્થર ગ્રહણ કરે ? । હે મેઘ ! નારકીનાં દુઃખનો પાર આવે છે તો મનુષ્યના દુઃખનો પાર કેમ ન આવે ? , તુચ્છ સુખને માટે ચારિત્ર રત્નનો ત્યાગ કરવો એ શું ધીરપુરુષનું કામ છે ? , મરવું વહેતર છે, પણ ચારિત્રનો ત્યાગ કરવો ઠીક નથી । ચારિત્રનું કષ્ટ જ્ઞાન સહિત છે, માટે તે મહા ફલદાયક છે । વઢી તેજ પૂર્વભવમાં ધર્મને માટે કષ્ટ સહન કર્યું હતું, તે કષ્ટથી તને આટલું ફલ મળ્યું, તે તારા પૂર્વભવની વાત સાંભળ— તું અહીંથી ત્રીજે ભવે વૈતાલ્ય પર્વતની ભૂમિમાં, છ દંતૂશલવાળો શ્વેત વર્ણવાળો અને એકહજાર હાથળીઓનો સ્વામી એવો સુમેરુપ્રભ નામે હસ્તિરાજે હતો । એક દહાડો ત્યાં વનમાં દાવાનલ લાગ્યો, તેથી ભય પામીને તે હાથી ત્યાંથી નાસવા લાગ્યો । નાસતાં નાસતાં તરસ્યો થયો, ઇટલામાં વહુજ કાદવવાળા એક તળાવ પાસે પહોંચ્યો । તળાવમાં જવાના સારા માર્ગથી તે હાથી અજાણ હતો, તેથી તેમાં જતાં કાદવમાં ઘુંચી ગયો, એવી રીતે પાણી અને તીર વચ્ચેથી ભ્રષ્ટ થયો । ઇટલામાં તેનાં પહેલાંનાં વૈરિ એક હાથીએ ત્યાં આવી તેને દંતૂશલના ઘાતથી ઘાયલ કર્યો, તેથી

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ३१ ॥

सात दिवस सुधी महा वेदना भोगवीने एकसो वीश वरसनुं आयुष्य संपूर्ण करी मरण पाव्यो । त्यांथी मरीने विंध्याचल पर्वतमां लाल रंगवाळो, चार दंतूशलवाळो अने सातसो हाथणीओनो स्वामी हाथी थयो । एक वखते दूर सळगेलो दावानल देखीने ते हाथीने जातिस्मरण थयुं, पोतानो पूर्वभव याद आव्यो । पछी एवा दावानलथी बचवा माटे ते हाथीए चार गाउनुं मांडलुं बनाव्युं । ते मांडलामां चोमासानी आदिमां तथा अंतमां जे कांइ घास वेलाओ विगेरे ऊगे ते सर्वेने मूळमांथी उखेडी साफ राखे । हवे एक वखते तेज वनमां दावानल लाग्यो, तेथी सघळा वनवासी जीवो भयथी ते मांडलामां आवी भराया । ते हाथी पण जलदी मांडलामां आव्यो । मांडलामां तल जेटली पण जग्या रही नहिं । आ वखते ते हाथीए पोताना शरीरने खजवाळवा माटे एक पग उंचो कर्यो, एटलामां एक ससलो बीजी जग्याए घणी संकडाश होवाथी ते जग्याए आवीने वेठो । हवे पगथी शरीर खजवाळीने जेवो ते पग नीचो मूकवा लाग्यो के तुरत तेणे ते जग्याए ससलाने जोयो । तेथी दया लावीने अढी दिवस सुधी एवीज रीते पग उंचो धरी राख्यो । पछी ज्यारे दावानल शांत थयो त्यारे सघळा जीवो पोत पोताने स्थानके गया, ससलो पण चाल्यो गयो, पण ते हाथीनो पग झलाइ जवाथी, पगनी बधी रग बंधाइ जवाथी, जेवो ते पग नीचो मूकवा गयो के तुरत पृथ्वी पर पडी गयो । त्यां त्रण दिवस सुधी भूख अने तरसथी पीडित थइने; दयामय रहीने, सो वरसनुं आयुष्य संपूर्ण करीने, श्रेणिक राजानी धारिणी नामे राणीनी कुखे तुं पुत्रपणे उत्पन्न

प्रथम
व्याख्यान.

मेघकुमारनुं
दृष्टान्त

॥ ३१ ॥

થયો છે। હે મેઘકુમાર ! તેં તિર્યંચના ભવમાં પળ ધર્મને માટે આવું કષ્ટ સહન કર્યું, તેથી તારો રાજકુલમાં જન્મ થયો, તો ચારિત્રને માટે કષ્ટ સહન કરતાં કેટલું ફલ મળશે તેનો વિચાર કર । હે મેઘ ! તિર્યંચના ભવમાં તો તું અજ્ઞાની હતો, છતાં દયાલુપણે તેં વ્યથાને જરા પળ ગણકારી નહિં, તો અત્યારે જ્ઞાન પામીને પળ જગત્વંદનીય એવા સાધુઓના ચરણથી અફલાતો છતો શા માટે દૂભાય છે ? । તે સાધુઓ તો જગતને વંદનીય છે, એમના ચરણની રજ તો પુણ્યવાન્ જીવને લાગે । માટે સાધુઓના પગ લાગવાથી દુઃખ ન આણવું” । એ પ્રમાણે પ્રભુનું કહેલું સાંભળીને મેઘકુમારને જાતિસ્મરણ થયું । પોતાના પૂર્વના વસ્ત્રે ભવ સંભારીને મેઘકુમારને વૈરાગ્ય થયો, અને પ્રભુને નમીને બોલ્યો કે—“હે નાથ ! હે સ્વામી ! આપ ચિરકાલ જયવંતા વર્તો । જેમ ઉન્માર્ગે જતા રથને કુશલ સારથિ સ્વરે માર્ગે લાવે, તેમ આપ મને ફરીથી સન્માર્ગે લાવ્યા । પ્રભુ ! આપે મારો ઉદ્ધાર કર્યો” । એવી રીતે પ્રતિવોધ પામેલો મેઘકુમાર ચારિત્રને વિષે સ્થિર થયો । અને એવો અભિગ્રહ લીધો કે—આજથી મારે બે નેત્રો સિવાય શરીરના બીજા અવયવોની શુશ્રૂષા ગમે તેવું સંકટ પડે તો પળ ન કરવી । એવો યાવજ્જીવ સુધીનો અભિગ્રહ કરી, નિરતિચારપણે ચારિત્ર પાઠી, તીવ્ર તપ તપી, અંતે એક માસની સંલેખના કરી, વિજય નામના અનુત્તર વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો । ત્યાંથી ચ્યવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મોક્ષે જશે । આવી રીતે ભગવાન્ ધર્મરૂપી રથના સારથિ છે । ઇતિ મેઘકુમાર દૃષ્ટાન્ત ॥

॥ પ્રથમં વ્યાખ્યાનં સમાપ્તમ્ ॥

॥ અથ દ્વિતીયં વ્યાખ્યાનમ્ ॥

ધમ્મવરચાઉરંતચક્કવટ્ટીણં દીવો તાણં સરણં ગઈ પઢ્ઢા અપ્પહિહયવરનાણ-દંસણધરાણં વિયદ્ધુ-
માણં, જિણાણં જાવયાણં તિન્નાણં

વઢી શ્રીઅરિહંત ભગવાન્ કેવા છે?, તે કહે છે—(ધમ્મવરચાઉરંતચક્કવટ્ટીણં) ધર્મોને વિષે શ્રેષ્ઠ એવા ચાતુરંત
ચક્કવર્તી સમાન। જેમ ચક્કવર્તી ત્રણ સમુદ્ર અને ચોથો હિમવંત, એ ચારે પૃથ્વીના અંતને સાધે છે, તેથી વીજા રાજાઓ
કરતાં અતિશયવાળા હોય છે; તેમ ભગવાન્ પણ વીજા ધર્મપ્રવર્તકોને વિષે અતિશયવાળા હોવાથી ચક્કવર્તી સમાન છે।
અથવા ધર્મરૂપી ઉત્તમ ચક્ક્ર વડે નરકાદિ ચારે ગતિનો અંત કરનારા। (દીવો) સંસાર સમુદ્રમાં વૂડતા પ્રાણીઓને
બેટની પેટે આધારભૂત, (તાણં) અનર્થોનો નાશ કરી રક્ષણ કરનારા, (સરણં) કર્મોના ઉપદ્રવથી ભય પામેલાને
શરણ છે, (ગઈ) પ્રાણીઓને ગતિ છે, દુઃખી પ્રાણીઓ સુખને માટે જેનો આશરો લે તે ગતિ કહેવાય, (પઢ્ઢા) સંસાર-
રૂપી કૂવામાં પડતા પ્રાણીઓનો આધાર। (અપ્પહિહયવરનાણ-દંસણધરાણં) અસ્થલિત એવા કેવલજ્ઞાન અને
કેવલદર્શનને ધારણ કરનારા (વિયદ્ધુમાણં) નિવૃત્ત થયાં છે છતાં એટલે ઘાતિકર્મો અથવા સંસાર જેઓથી, એવા
(જિણાણં) રાગ-દ્વેષને જીતનારા (જાવયાણં) ઉપદેશ દ્વારા ભવ્ય પ્રાણીઓને રાગ-દ્વેષ જીતાવનારા (તિન્નાણં)

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

શક્તવ
અથવા
નમુત્થુણં

॥ ૩૨ ॥

તારયાણં બુદ્ધાણં બોહયાણં મુત્તાણં મોઅગાણં સવ્વણ્ણં સવ્વદરિસીણં, સિવમયલમરુઅમણંતમ-
ક્ખયમવાવાહમપુણરાવિત્તિસિદ્ધિગइनामधेयं ठाणं संपत्ताणं नमो जिणाणं जियभयाणं ।
नमुत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स आइगरस्स चरमत्तिथयरस्स पुवत्तिथयरनिदिट्ठस्स
भवसमुद्दने तरनारा (तारयाणं) भव्यप्राणीओने तरनारा (बुद्धाणं) जीवादि तत्त्वोने जाणनारा (बोहयाणं)
बीजा प्राणीओने तत्त्वोनो बोध आपनारा (मुत्ताणं) बाह्य अने आभ्यन्तर परिग्रह रूप बंधनथी, अथवा कर्मबंधन-
थी मुक्त थयेला (मोअगाणं) बीजाओने ते बंधनथी मूकावनारा (सव्वण्णूणं) केवलज्ञान वडे सघळुं जाणनारा,
(सव्वदरिसीणं) केवलदर्शन वडे सघळुं जोनारा (सिवमयलमरुअमणंतमक्खयमवावाहमपुणरावित्तिसिद्धिगइनाम-
धेयं ठाणं संपत्ताणं) उपद्रव रहित, अचल, रोग रहित, अनंता पदार्थोंना ज्ञानस्वरूप, क्षय रहित, पीडा रहित, अने ज्यां
गया पछी फरीथी जन्म लेवो पडतो नथी एवा सिद्धिगति नामना स्थानने प्राप्त थयेला (नमो जिणाणं जियभयाणं)
तथा जीतेल छे कर्मा रूपी बैरिओनो भय जे ओए एवा सर्व जिनेश्वरोने नमस्कार हो । एवी रीते सर्व जिनेश्वरोने
नमस्कार कर्या बाद सौधर्मेन्द्र श्रीवीरप्रभुने नमस्कार करे छे- (नमुत्थु णं समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण
भगवान् श्रीमहावीरने नमस्कार हो । महावीर प्रभु केवा छे ?- (आइगरस्स) पोताना तीर्थनी अपेक्षाए चतुर्विध
संघरूप तीर्थनी आदि करनारा (चरमत्तिथयरस्स) छेला तीर्थकर (पुवत्तिथयरनिदिट्ठस्स) ऋषभदेव विगेरे

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ३३ ॥

जाव संपाविउकामस्स । वंदामि णं भगवंतं तत्थ गयं इह गए, पासउ मे भगवं तत्थ गए इह
गयं ति कट्ठु समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ । वंदित्ता नमंसित्ता सीहासणवरंसि पुरत्था-
भिमुहे सन्निसण्णे । तए णं तस्स सक्कस्स देविंदस्स देवरण्णो अयमेयारूवे अज्झत्थिए चित्तिए
पत्थिए मणोगए संकप्पे समुप्पज्जित्था ॥ १६ ॥

पूर्व तीर्थकरोए वर्णवेला (जाव संपाविउकामस्स) यावत् सिद्धिगति नामना स्थानने प्राप्त करवानी इच्छावाला ।
(वंदामि णं भगवंतं तत्थ गयं इह गए) अहीं रहेलो हुं, त्यां-देवानंदानी कुक्षिमां रहेला भगवंतने वंदन करुंछुं (पासउ
मे भगवं तत्थ गए इह गयं ति कट्ठु) त्यां रहेला भगवान् अहीं रहेला मने पोताना ज्ञान वडे देखो, ए प्रमाणे कहीने
(समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ) श्रमण भगवान् महावीरने वंदन करेछे, नमस्कार करेछे । (वंदित्ता नमंसित्ता) वंदन
अने नमस्कार करीने (सीहासणवरंसि पुरत्थाभिमुहे सन्निसण्णे) उत्तम सिंहासन उपर पूर्वदिशा तरफ मुख करीने
बैठो । (तए णं) त्यार पछी (तस्स सक्कस्स देविंदस्स देवरण्णो) देवोना इन्द्र अने देवोना राजा एवा ते शक्रेन्द्रने
(अयमेयारूवे) आवा स्वरूपनो (अज्झत्थिए) आत्माने विषे थएलो (चित्तिए) चिंतवन स्वरूप (पत्थिए) अभि-
लाषा रूप (मणोगए) मनमां थयेलो-वचनथी प्रकाशित नहिं करेलो (संकप्पे समुप्पज्जित्था) संकल्प उत्पन्न थयो ॥ १६ ॥

द्वितीय
व्याख्यान.

शक्रस्तव
अथवा
नमुत्थुणं

॥ ३३ ॥

न खलु एयं भूयं, न एयं भव्वं, न एयं भविस्सं, जं णं अरिहंता वा चक्रवट्टी वा बलदेवा वा
वासुदेवा वा, अंतकुलेसु वा पंतकुलेसु वा तुच्छकुलेसु वा दरिद्रकुलेसु वा किवणकुलेसु वा
भिक्षुगकुलेसु वा माहणकुलेसु वा, आयाइंसु वा आयाइन्ति वा आयाइस्सन्ति वा ॥ १७ ॥

इन्द्रने शुं संकल्प थयो? ते कहेछे—(न खलु एयं भूयं) खरेखर भूतकाले एवं कोइ बखत थयुं नथी (न एयं
भव्वं) वर्तमानकाले एवं थतुं नथी (न एयं भविस्सं जं णं) वळी भविष्यकालमां पण एवं थशे नहिं के—(अरिहं-
ता वा) तीर्थकरो (चक्रवट्टी वा) चक्रवर्तीओ (बलदेवा वा) बलदेवो (वासुदेवा वा) अने वासुदेवो (अंतकुलेसु
वा) शूद्रकुलोमां (पंतकुलेसु वा) अधमकुलोमां (तुच्छकुलेसु वा) थोडा कुटुंबवाळा कुलोमां (दरिद्रकुलेसु वा)
निर्धनकुलोमां (किवणकुलेसु वा) कृपणकुलोमां (भिक्षुगकुलेसु वा) भीख मागी आजीविका चलावनारा भाट
चारण विगेरे भिक्षुक कुलोमां (माहणकुलेसु वा) तथा ब्राह्मणकुलोमां, तेओ भिक्षावृत्तिवाळा होवाथी नीचकुलवाळा
गणाय छे (आयाइंसु वा) भूतकालमां आव्या होय (आयाइन्ति वा) वर्तमानकालमां आवता होय (आयाइ-
स्सन्ति वा) अने भविष्यकालमां आववाना होय । एटले उपर बतावेला हलका कुलोमां तीर्थकर विगेरे आव्या
आवे के आवशे ए वात बनी नथी, बनती नथी, तेम बनशे पण नहिं ॥ १७ ॥

ત્યારે કેવા કુલોમાં તીર્થંકર વિગેરે આવે ? તે કહેછે—

एवं खलु अरिहंता वा चक्रवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा, उग्नकुलेसु वा भोगकुलेसु वा रा-
यन्नकुलेसु वा इक्ष्वागकुलेसु वा खत्तियकुलेसु वा हरिवंसकुलेसु वा, अन्नयरेसु वा तहप्पगारेसु
विमुद्धजाइ-कुलवंसेसु, आयाइंसु वा आयाइन्ति वा आयाइस्सन्ति वा ॥ १८ ॥

(एवं खलु अरिहंता वा चक्रवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा) निश्चયથી તીર્થંકરો ચક્રવર્તીઓ બલદેવો અને વાસુદેવો (ઉગ્ગકુલેસુ વા) શ્રીઋષભદેવે આરક્ષકપણે ઇટલે કોટવાલ તરીકે સ્થાપેલા ઉગ્ગકુલોમાં (ભોગકુલેસુ વા) શ્રીઋષભદેવે ગુરુપણે સ્થાપેલા ભોગકુલોમાં (રાયન્નકુલેસુ વા) શ્રીઋષભદેવે મિત્રસ્થાને સ્થાપેલા રાજન્યકુલોમાં (ઇક્ષ્વાગકુલેસુ વા) શ્રીઋષભદેવનો વંશ જે ઇશ્વાકુ, તે વંશમાં થયેલા માણસોના કુલોમાં (સ્વત્તિયકુલેસુ વા) શ્રીઋષભદેવે પ્રજાલોકો તરીકે સ્થાપેલા ક્ષત્રિયકુલોમાં (હરિવંસકુલેસુ વા) હરિવંશકુલોમાં (અન્નયરેસુ વા તહ-
પ્પગારેસુ વિમુદ્ધજાઈ-કુલવંસેસુ) તથા શ્રીઋષભદેવના વંશમાં થયેલા જ્ઞાતકુલ વિગેરે વીજા પળ તેવા પ્રકારના શુદ્ધજાતિવાળા અને શુદ્ધકુલવાળા વંશોમાં; મોસાલનો શુદ્ધ પક્ષ તે શુદ્ધજાતિ કહેવાય, અને પિતાનો શુદ્ધ પક્ષ તે શુદ્ધકુલ કહેવાય (આયાઈસુ વા) આવ્યા હતા (આયાઈન્તિ વા) આવે છે (આયાઈસ્સન્તિ વા) અને આવશે ॥ ૧૮ ॥

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

ઇન્દ્રનો સં-
કલ્પ, કેવા
કુલોમાં
તીર્થંકરાદિ
ન આવે,
અને કેવા
કુલોમાં
આવે ?

અતિથિ પુણ એસે વિ ભાવે લોગચ્છેરયમૂળ અણંતાહિં ઉસ્સપ્પિની-ઓસપ્પિનીહિં વઙ્કંતાહિં સમુપ્પજ્જહ ।

(અતિથિ પુણ એસે વિ ભાવે લોગચ્છેરયમૂળ) પરંતુ લોકોમાં અચ્છેરાંરૂપ ઇટલે આશ્ચર્યરૂપ પદાર્થ પળ ભવિતવ્ય-
તાને યોગે થાયછે, કે જે અચ્છેરાં (અણંતાહિં ઉસ્સપ્પિની-ઓસપ્પિનીહિં વઙ્કંતાહિં સમુપ્પજ્જહ) અનંતી ઉત્સર્પિની
અને અવસર્પિની ગયા વાદ ઉત્પન્ન થાયછે ।

આ અવસર્પિનીમાં દસ અચ્છેરાં થયાં છે, તે નીચે પ્રમાણે—

“ઉવસર્ગગ ગર્ભહરણં, હત્થીતિત્થં અભાવિઆ પરિસા । કળહસ્સ અવરકંકો, અવયરણં ચંદ-સૂરાણં ॥ ૧ ॥

હરિવંસકુલુપ્પત્તી, ચમરૂપ્પાઓ ય અટ્ટસંયસિદ્ધા । અસ્સંજયાણ પૂર્આ, દસ વિ અણંતેણ કાલેણ ॥ ૨ ॥”

“શ્રીમહાવીર સ્વામીને કેવલી અવસ્થામાં પળ ઉપસર્ગ, ગર્ભહરણ, સ્ત્રી તીર્થંકર, અભાવિત પર્યદા, ઇટલે મહાવીર
તીર્થંકરની પહેલી દેશના નિષ્ફળ થવી, કૃષ્ણનું અપરકંકામાં ગમન, ચંદ્ર અને સૂર્યનું મૂલ વિમાને ઉતરવું, હરિવંશ-
કુલની ઉત્પત્તિ, ચમરેન્દ્રનો ઉત્પાત ઇટલે ઉંચે જવું, એક સમયે એકસો આટનું સિદ્ધ થવું, અને અસંયતિઓની પૂજા;
એ દસ અચ્છેરાં અનંતે કાલે થયાં છે.”

પહેલું અચ્છેરું— શ્રીવીરપ્રભુને કેવલજ્ઞાન થયા પછી પળ ગોશાલાએ ઉપસર્ગ કર્યો । તે આવી રીતે—એક વચ્ચે

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ३५ ॥

श्रीवीर प्रभु विचरता थका श्रावस्ती नगरीमा समोसर्या । ते समये गोशालो पण 'हुं जिन छुं' एम लोकोमां पोतानी प्रसिद्धि करतो थको तेज नगरीमां आव्यो । त्यारे लोकोमां एवी वात फेलाणी के, श्रावस्ती नगरीमां तो एकी वखते बे जिनो वर्तेछे । ते सांभळीने श्रीगौतमस्वामीए प्रभुने पूछ्युं के, 'हे भगवन् ! पोताने जिन कहेवरावनार आ बीजो कोण छे?' । प्रभुए कह्युं के—“गौतम ! ए माणस जिन नथी, पण शरवण गामना रहेवासी मंखलि नाम-ना माणसनी सुभद्रा नामे स्त्रीनी कुक्षिए जन्मेलो गोशालो छे । घणी गायोवाळी ब्राह्मणनी गोशालामां ते जन्म्यो हतो, तेथी तेनुं नाम गोशालो पड्युं छे । मारी छद्मस्थ अवस्थामां छ वरस सुधी ते मारी साथे विचरी, माराज शिष्य तरीके रही, मारी पासेथी कांइक बहुश्रुत थइने पोताने फोगट जिन कहेवरावे छे” । आवुं भगवंतनुं वचन सांभळीने लोकोमां वात फेलाइ गइ के, गोशालो जिन नथी । आ वात नगरीमां स्थळे स्थळे सांभळीने गोशालाने गुस्सो चढ्यो । एक दिवसे भगवंतनो आणंद नामे शिष्य गोचरीए गयो हतो, तेने गोशाले कह्युं के—“हे आणंद ! तुं एक दृष्टान्त सांभळ-केटलाएक वेपारीओ पैसो मेळववा माटे गाडांओमां विविध प्रकारनां करियाणां भरीने परदेश चाल्या । चालतां चालतां एक जंगलमां पेठा । त्यां कोइ स्थळे पाणी न मेळवाथी बहु तरस्या थया, तेथी पाणीनी तपास करवा लाग्या । एवामां तेओए चार राफडाना टेकराओ जोया । राफडानी चारे तरफ लीलुं घास उगेलुं जोइ तेओने निश्चय थयो के, राफडामां पाणी होवुं जोइए । पछी तेओए एक टेकरो खोद्यो, तेमांथी घणुं पाणी

द्वितीय
व्याख्यान.

दस
अच्छेरां.

॥ ३५ ॥

नीकळ्युं । ते पाणी पीवाथी तेओनी तरस छीपी, बळी पोतानी पासेना वासणो पण पाणीथी भरी लीघां । पळी
 एक वृद्ध माणसे कहुं के—‘आपणुं काम सिद्ध थयुं छे, माटे हवे वीजो टेकरो खोदशो नहिं’ । एम छतां पण तेओए
 वीजो टेकरो खोद्यो, तेमांथी सोनुं नीकळ्युं । बळी वृद्ध माणसे वार्या छतां तेओए वीजो टेकरो खोद्यो, तेमांथी
 रत्तो नीकळ्यां । त्यारे पेला वृद्ध माणसे कहुं के—‘भाइओ ! आपणने पाणी मळ्युं, सोनुं तथा रत्तो पण मळ्यां,
 हवे चोथो टेकरो खोदशो नहिं । जो खोदशो तो तेमां मने ठीक जणातुं नथी । माटे आ बूढानुं कहुं मानो, अने
 हवे रस्तो पकडो’ । आ प्रमाणे वारवा छतां ते वेपारीओए अत्यंत लोभने वश थइ चोथो टेकरो पण खोद्यो । तेमां-
 थी दृष्टिविष सर्प नीकळ्यो । ते सर्पे क्रोधथी राफडा उपर चडी, चारे तरफ दृष्टि फेंकी तेओने भस्मीभूत करी
 नाख्या । हवे ते वेपारीओने हितोपदेश आपी वारवावाळो पेलो वृद्ध माणस तो न्यायी हतो, तेथी तेना उपर
 अनुकंपा आववाथी वनदेवताए तेने जीवतो पोताने स्थानके पहाँचाड्यो । एवी रीते हे आणंद ! तारो धर्माचार्य
 आटली बधी पोतानी संपदा होवा छतां हजु पण असंतुष्ट थइने जेम तेम मारी निंदा करी, मने क्रोध चडावेछे ।
 तेथी हुं मारा पोताना तपना तेजथी तेने आजेज बाळीने भस्म करी नाखीश, अत्यारे ते माटेज चाल्यो छुं । माटे
 जा, तुं जलदी जइने तेने आ सघळो वृत्तांत निवेदन कर । तुं त्यां जइने तारा धर्माचार्यने हितकर उपदेश आपजे,
 तेथी तुं तो न्यायी होवाथी पेला वृद्ध वेपारीनी जेम हुं तने जीवतो राखीश” । आ प्रमाणे सांभळी आणंद मुनि

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ३६ ॥

भयभीत थइ गया, अने भगवंतनी पासे जलदी आवीने ते सर्व वृत्तांत जणाव्यो । प्रभुए कह्युं के-‘ आ गोशालो आवेछे, तेथी आणंद ! तमे साधुओ तुरतमां आडा अवळा चाल्या जाओ । वळी गौतम विगेरेने निवेदन कर के, कोइ पण साधु तेनी साथे भाषण न करे ’ । तेओए तेम कर्या बाद गोशालो भगवंतनी पासे आव्यो, अने बोल्थो के-‘अरे काश्यप ! तुं एम केम बोल्या करेछे के, आ गोशालो तो मंखलिनो पुत्र छे ? । ते तारो शिष्य तो मृत्यु पाम्यो छे, हुं तो बीजोज माणस छुं; परंतु ते गोशालाना शरीरने परिपहो सहन करवामां समर्थ जाणीने हुं ते शरीरमां रह्यो छुं ’ । एवी रीते तेणे करेला भगवानना तिरस्कारने सहन न करी सकवाथी सुनक्षत्र अने सर्वानुभूति नामना बे साधुओ तेने वचमां उत्तर देवा लाग्या । तेथी गोशाले गुस्से थइ तेओ वन्ने उपर तेजोलेश्या मूकीने तेओने बाळी नाख्या । ते बे साधुओ काळ करी स्वर्गमां गया । प्रभुए गोशालाने कह्युं के-“हे गोशाला ! कोइ चोर चोरी करतां माणसोना टोळामां सपडाइ गयो, ते बखते कीछो पर्वत के गुफा जेवुं छुपावानुं स्थान न मळवाथी पोतानी आंगळी अथवा तणखला बडे पोताने छुपावे तो तेथी शुं ते छुपाइ शके ? । एवी रीते तुं पण जेम तेम बोली पोताने छुपाववानो प्रयत्न करेछे, तेथी शुं तुं छुपाइ शकीश ? । तुं तेज गोशालो छे, बीजो कोइ नथी, फोगट शा माटे तारा आत्माने छुपावे छे ? ” । आवी रीते समभावपणे यथास्वरूप भगवंते कह्या छतां ते दुरात्माए क्रोध करी भगवंत उपर पण तेजोलेश्या मूकी । परंतु ते तेजोलेश्या प्रभुने त्रण प्रदक्षिणा दइने गोशालानाज शरी-

द्वितीय
व्याख्यान.

दस
अच्छेरां

॥ ३६ ॥

रमां दाखल थइ । तेने लीधे तेनुं आखुं शरीर दाझी गयुं, अने तेथी सात दिवस मुधी अत्यंत वेदना भोगवी सातमी रात्रिए मरण पाम्यो । तेजोलेश्याना तापथी भगवानेने पण छ महिना सुधी लोहीखंड झाडो रह्यो । श्रीवीरप्रभुने केवलज्ञान थया पछी पण आवी रीते उपसर्ग थयो । तीर्थकरने केवलज्ञान थया पछी उपसर्ग न थाय, छतां उपसर्ग थयो, ए अच्छेरुं थयुं १ ।

बीजुं अच्छेरुं—गर्भहरण, एटले गर्भनुं एक उदरमांथी बीजा उदरमां मूकावुं । ते पहेलांना कोइ पण जिनेश्वरने थयुं नथी, पण श्रीवीरप्रभुना गर्भनुं संक्रमण देवानंदानी कुक्षिमांथी त्रिशलाराणीनी कुक्षिमां थयुं छे; ए अच्छेरुं थयुं २ ।

त्रीजुं अच्छेरुं—स्त्री तीर्थकर । एवो नियम छे के, तीर्थकरो पुरुषोज होयछे, कदापि स्त्री न होय । पण आ अव-सर्पिणीमां मिथिला नगरीना राजा कुंभराजनी मल्लि नामे कुंवरीए ओगणीशमा तीर्थकररूपे थइने तीर्थ प्रवर्ताव्युं, ए अच्छेरुं थयुं ३ ।

चोथुं अच्छेरुं—अभावित पर्षदा, एटले तीर्थकरनी देशना निष्फल थवी । तीर्थकरनी देशना कोइ पण वखते निष्फल थती नथी, पण आ अवसर्पिणीमां श्रीवीरप्रभुए केवलज्ञान पाम्या बाद देवोए रचेला पहेला समवसरणनी अंदर देशना दीधी, छतां तेथी कोइने विरति परिणाम थयो नहिं; ए अच्छेरुं थयुं ४ ।

पांचमुं अच्छेरुं—द्रौपदी माटे नवमा वासुदेव श्रीकृष्णनुं अपरकंका नामे नगरीमां गमन थयुं । ते आवी रीते—

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥ ૩૭ ॥

એક દિવસ પાંડવોની માર્યા દ્રૌપદી પાસે નારદ ઋષિ આવ્યા । તે વખતે તેણીએ નારદને અસંયતિ જાણીને ‘ઉમા થઈ સામે આવવું’ વિગેરે આદર સત્કાર કર્યો નહિં, તેથી ગુસ્સે થયેલા નારદે વિચાર્યું કે—‘મારું અપમાન કરનારી દ્રૌપદીને ગમે તેમ કરી કષ્ટમાં નાખું’ । એમ વિચારી નારદ ધાતકીચંડના ભરતક્ષેત્રમાં ગયા । ત્યાં અપરકંકા નગરીનો રાજા પદ્મોત્તર સ્ત્રીઓમાં અત્યંત લુબ્ધ હતો, તેથી તેની પાસે જઈ દ્રૌપદીના રૂપનું વર્ણન કર્યું । તેથી પદ્મોત્તરે દ્રૌપદી ઉપર અનુરાગી થઈ, પોતાના મિત્ર એક દેવ પાસે તેણીનું હરણ કરાવી, પોતાના અંતઃપુરમાં રાખી । મહાસતી દ્રૌપદીએ ત્યાં પળ પોતાનું સતીપણું જાળવી રાખ્યું । હવે પાંડવોની માતા કુંતીએ દ્રૌપદી ગુમ થયાની વાત કૃષ્ણને જાહેર કરી; તેથી તેણે ઘણે સ્થળે શોધ કરાવી, પણ પત્તો લાગ્યો નહિં । ઇટલામાં નારદને મોઢેથીજ દ્રૌપદીના સમાચાર મળ્યા । પછી કૃષ્ણે લવણસમુદ્રના અધિષ્ઠાયક સુસ્થિત દેવનું આરાધન કર્યું, પ્રસન્ન થયેલા દેવે સમુદ્રમાં માર્ગ આપ્યો; તેથી બે લાખ યોજન વિસ્તારવાળા લવણસમુદ્રને કૃષ્ણ તથા પાંડવોના રથ તરી ગયા । અને પછી અપરકંકામાં જઈ, નરસિંહનું રૂપ કરી, કૃષ્ણે પદ્મોત્તર રાજાને જીત્યો । દ્રૌપદીના વચનથી તેને જીવતો છોડ્યો । દ્રૌપદીને સાથે લઈ પાછા ફરતાં કૃષ્ણે પોતાનો શંખ ફૂંક્યો, તે શંખનો શબ્દ સાંભળી ત્યાંના કપિલ વાસુદેવને આશ્ચર્ય થયું, અને તેથી તેણે ત્યાં વિચરતા શ્રીમુનિસુવ્રત જિનેશ્વરને પૂછ્યું, ત્યારે તેમણે કૃષ્ણ વાસુદેવ આવ્યાનું જણાવ્યું । આ પ્રમાણે સાંભળી કપિલ વાસુદેવ કૃષ્ણ વાસુદેવને મળવા માટે ઉત્સુક થઈ તુરત સમુદ્રને કાંઠે આવ્યો, અને પોતાનો શંખ ફૂંક્યો,

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

દસ
અછેરાં.

॥ ૩૭ ॥

समुद्रमां गमन करता कृष्णे पण पोतानो शंख फूंक्यो, ते वन्ने वासुदेवना शंखनादो मळया । आवी रीते पहेलां कोइ वखत थयुं नथी, तेथी अच्छेरुं थयुं ५ ।

छट्टुं अच्छेरुं—कौशांबी नगरीमां भगवान् श्रीमहावीरने वांदवा माटे सूर्य अने चंद्र पोताना मूल विमानो साथे उतर्या हता, एवुं कोइ वखत थयुं नथी; तेथी अच्छेरुं थयुं ६ ।

सातमुं अच्छेरुं—हरिवंश कुलनी उत्पत्ति । ते आवी रीते—कौशांबी नगरीना राजा सुमुखे वीरक नामना शाळवीनी वनमाला नामनी स्त्रीने अत्यंत रूपाळी देखी अन्तःपुरमां बेसाडी दीधी । तेथी ते शाळवी पोतानी प्राणप्रियाना वियोगथी एटलो बधो गांडो थइ गयो के, जेने देखे तेने 'वनमाला वनमाला' कहीने बोलाववा लाग्यो । कौतुक-प्रिय लोको अने बाळकोथी घेरायेलो ते गांडो वीरक एक वखत राजाना महेल नीचे आव्यो, अने 'वनमाला वनमाला' पोकारवा लाग्यो । झरुखामां बेसी क्रीडा करी रहेला राजाए अने वनमालाए तेने देख्यो । त्यारे वीरकनी आवी दयाजनक हालत जोइ तेओ खेद करवा लाग्या के, 'आपणे आ काम अनुचित कर्युं, आपणी विषयलाल-सानी तृप्ति खातर आ निरपराधी माणसनी जींदगी वरवाद करी । विषयने वश थइ कामांध माणसो शुं शुं अनर्थ नथी करता ?' । आ प्रमाणे पोते करेला अनुचित कार्य माटे खेद करेछे, तेवामां भवितव्यताने योगे तेओ उपर विजळी पडवाथी तेओ वन्ने मरीने हरिवर्ष क्षेत्रमां युगलीया थया । हवे राजा अने वनमाला मरी गया जाणी वीरकने

શુદ્ધિ આવી, તે વિચારવા લાગ્યો કે-‘ઠીક થયું, પાપીઓને પાપ નહ્યું’ । ધીરે ધીરે વીરક ઢાહ્યો થઈ ગયો । ત્યાર પછી તે વૈરાગ્યભાવથી તાપસ થઈ તપ તપીને મૃત્યુ પામી વ્યંતર દેવ થયો । તે વ્યંતર વિભંગજ્ઞાન વડે તે વન્ને યુગલીયાને જોઈ ચિંતવવા લાગ્યો કે-‘અરેરે ! આ વન્ને મારા પૂર્વભવના વૈરિ યુગલીયાનું સુખ ભોગવી રહ્યા છે, અને વઠ્ઠી પાછા દેવ થઈ અનુપમ સુખ ભોગવશે । મારા વૈરિ સુખ ભોગવે એ મારાથી કેમ સહન થાય ?, તેથી આ વન્નેને દુર્ગતિમાં પાડું જેથી દુઃખ પામે’ । એમ વિચારી તે વ્યંતરે પોતાની શક્તિ વડે તે વન્નેનાં શરીર અને આયુષ્ય સંક્ષિપ્ત કરી દીધાં । અને આ ભરતક્ષેત્રમાં લાવીને રાજ્ય આપી સાત વ્યસન શીખવાડ્યાં । તે વેનાં નામ ‘હરિ’ અને ‘હરિણી’ એમ પ્રસિદ્ધ કરીને, પોતાના પૂર્વભવના વૈરિઓને માંસ મદિરાદિ સાત વ્યસનોમાં આસક્ત કરીને વ્યંતર ચાલ્યો ગયો । તે વન્ને સાતે વ્યસન સેવી મૃત્યુ પામી નરકમાં ગયા । તે હરિના વંશમાં જે માણસો થયા તે હરિવંશથી ઓઠ-લાવા લાગ્યા । અહીં યુગલીયાનું આ ક્ષેત્રમાં આવવું, તેઓનાં આયુષ્ય અને શરીરનું સંક્ષિપ્ત થવું, તથા તે યુગલીયાનું નરકે જવું; એ સઘટ્ટું અચ્છેરાનું જાણવું ૭ ।

આઠમું અચ્છેરું-અસુરકુમારોનો ઇન્દ્ર જે ચમરેન્દ્ર છે, તેનું ડુંચે જવું । તે આવી રીતે-પૂરણ નામનો ઋષિ તપ તપીને ચમરેન્દ્ર થયો । નવા ઉત્પન્ન થયેલા તેણે અવધિજ્ઞાન વડે પોતાના મસ્તક ઉપર સૌધર્મેન્દ્રને જોયો, તેથી ર્ઈર્ષ્યાથી ધમધમી રહેલા તેણે ગુસ્સે થઈ, ભગવાન્ શ્રીમહાવીરનું શરણ લઈ, ભયંકર રૂપ કરી, લાસ્ય યોજન શરીર કરી, હાથમાં

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

દસ
અચ્છેરાં

પરિઘ નામનું હથિયાર લઈ, ગર્જના કરી તે પરિઘને ચારે તરફ ઘૂમાવતો શક્રના આત્મરક્ષક દેવોને ત્રાસ પમાડતો
ઉંચે ગયો; અને સૌધર્માવતંત્રસક વિમાનની વેદિકામાં પગ મૂકી શક્રને આક્રોશ તથા તિરસ્કાર કરવા લાગ્યો ।
તેથી શક્રે પણ ક્રુદ્ધ થઈ તેના તરફ જાગ્રલ્યમાન વજ્ર છોડ્યું । તેથી ભયभीત્ર બનેલો ચમરેન્દ્ર તુરત પ્રભુ વીરના
ચરણકમલમાં આવી પડ્યો । ત્યાર પછી શક્રે તે વૃત્તાંત અવધિજ્ઞાનથી જાણી, તીર્થંકરની આશાતનાના ભયથી તુરત
ત્યાં આવી, વજ્ર હજુ ચાર અંગુલ છેટું હતું તેવામાં સંહરી લીધું । અને ચમરેન્દ્રને કહ્યું કે-‘આજ તો ફક્ત પ્રભુની કૃ-
પાથીજ તને છોડી દઉં છું’ એમ કહીને તેને છોડી દીધો । એવી રીતે ચમરેન્દ્રનું જે ઋધ્વગમન થયું, તે અચ્છેરું જાણવું ૮ ।

નવમું અચ્છેરું-ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા એકસો ને આઠ એક સમયે સિદ્ધ થયા, આ અવસર્પિણીમાં સિદ્ધ થયા ।
તે આ પ્રમાણે-શ્રીઋષભદેવ, ભરત સિવાય તેમના નવાણું પુત્રો, અને ભરતના આઠ પુત્રો; એમ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા
એકસો આઠ એક સમયમાં સિદ્ધ થયા, તે અચ્છેરું થયું ૯ ।

દસમું અચ્છેરું-અસંયતિઓની પૂજા । આરંભ-પરિગ્રહમાં આસક્ત જે અસંયમી બ્રાહ્મણો વિગેરે, તેઓની પૂજા નવમા
અને દસમા જિનેશ્વરની વચ્ચેના કાલમાં થઈ છે । હમેશાં સંયતિઓજ પૂજાય છે, પણ આ અવસર્પિણીમાં અસંયતિ-
ઓની પણ પૂજા થયેલી છે; એ અચ્છેરું થયું ૧૦ ।

કલ્પસૂત્ર
માર્ષાંતરસ.

॥ ૩૯ ॥

આ દસે અચ્છેરાં અનંતકાલ ગયા વાદ આ અવસર્પિણીમાં થયાં છે. એવીજ રીતે કાલનું તુલ્યપણું હોવાથી વાકીના પળ ચાર ભરતોમાં તથા પાંચ એરવતોમાં પ્રકારાંતરે દસ દસ અચ્છેરાં જાણી લેવાં. હવે આ દસ અચ્છેરાં કોણ કોણ તીર્થંકરના તીર્થમાં થયાં છે તે જણાવે છે—ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા એકસો આઠ એક સમયે સિદ્ધ થયા, તે શ્રીઋષભ-દેવના તીર્થમાં જાણવું. હરિવંશની ઉત્પત્તિ શ્રીશીતલનાથના તીર્થમાં જાણવી. કૃષ્ણ વાસુદેવનું અપરકંકામાં ગમન શ્રીનેમિનાથના તીર્થમાં જાણવું. સ્ત્રીનું તીર્થંકર થવું, તે શ્રીમહિનાથના તીર્થમાં જાણવું. અસંયતિઓની પૂજા શ્રીસુ-વિધિનાથના તીર્થમાં જાણવી. વાકીના—ઉપસર્ગ, ગર્ભાપહાર, અભાવિત પર્યદા, ચમરેન્દ્રનું ડુંચે જવું, તથા સૂર્ય ચન્દ્રનું મૂલ વિમાને ઉતરવું; એ પાંચ અચ્છેરાં શ્રીમહાવીરસ્વામીના તીર્થમાં જાણવાં. વળી તે શક્રેન્દ્ર વિચારે છે કે—

નામગુત્તસ્સ વા કમ્મસ્સ અક્ષીણસ્સ અવેદ્ધયસ્સ અણિજ્ઞિણસ્સ ઉદદ્દણં

(નામગુત્તસ્સ વા કમ્મસ્સ) સંજ્ઞા વડે નીચગોત્ર નામનું જે કર્મ, તે કર્મ કેવું? તે કહે છે—(અક્ષીણસ્સ) જેની સ્થિતિનો ક્ષય થયો નથી (અવેદ્ધયસ્સ) જેનો રસ અનુભવ્યો નથી એટલે વેદ્યો નથી (અણિજ્ઞિણસ્સ) તથા જે કર્મના પ્રદેશો જીવપ્રદેશ થકી નાશ પામ્યા નથી એવા પ્રકારના નીચગોત્ર નામના કર્મના (ઉદદ્દણં) ઉદયથી શ્રીમહાવીર તીર્થંકર નીચગોત્રમાં બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાં ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયા છે.

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

વીરપ્રજ્ઞનું
નીચગોત્રમાં
આવવાનું
કારણ

॥ ૩૯ ॥

ते नीचगोत्र भगवाने स्थूल सत्यावीश भवनी अपेक्षाए बीजे भवे बांध्युं हतुं । ते आ प्रमाणे—

श्रीमहावीरस्वामीना सत्यावीश भव—

पहेला भवमां वीरप्रभुनो जीव पश्चिम महाविदेहमां नयसार नामे ग्रामपति हतो । ते एक वखत पोताना स्वामीनी आज्ञार्थी काष्ठ माटे वनमां गयो । वपोर वखते सेवकोए भोजन तैयार कर्युं, त्यारे तेने विचार थयो के— ‘अहो ! आ समये कोइ अतिथि आवी जाय तो बहु सारुं’ । एम विचारी चारे तरफ दृष्टि फेरवे छे, तेवामां सार्थर्थी भूला पडेल्ला साधुओने जोया । साधुओने जोइ ते बहु खुशी थयो, अने ‘अहो ! हुं केवो भाग्यशाली के भोजन वखते आवा सुपात्र साधुओनो मने समागम थयो’ एम विचारी, रोमांचित थइ, ते साधुओने विपुल रसोइ वहोरावी । पछी पोते भोजन करी, साधुओ पासे जइ, नमस्कार करीने कहुं के— ‘हे महात्माओ ! पधारो, हुं आपने रस्तो बतावुं छुं’ । एम कही साधुओ साथे चाल्यो । मार्गमां चालतां साधुओए तेने योग्य जाणी, एक वृक्ष नीचे बेसी धर्मनो उपदेश आप्यो, अने तेथी ते समकित पाभ्यो । हवे नयसार पोताना आत्माने भाग्यशाली मानतो थको साधुओने वंदन करी पोताने गाम आव्यो । आयुष्य पूरुं थतां अंते पंच परमेष्ठीना नमस्कार पूर्वक मृत्यु पासी (१) बीजे भवे सौधर्मकल्पमां पल्योपमना आयुष्यवाळो देव थयो (२) ।

કલ્પસૂત્ર
માર્ષાતરસ.

॥ ૪૦ ॥

ત્યાંથી જ્યવીને ત્રીજે ભવે ભરત ચક્રવર્તીનો મરીચિ નામે પુત્ર થયો । મરીચિને વૈરાગ્ય થવાથી શ્રીઋષભદેવ પ્રભુ પાસે તેણે દીક્ષા લીધી, અને સ્થવિરો પાસે અગીયાર અંગો મળ્યો । એક દિવસ ઉનાળામાં તાપ આદિકથી પીડિત થઈ વિચારવા લાગ્યો કે—‘આ સંયમનો ભાર તો વહુજ આકરો છે, હું તેને વહન કરવાને શક્તિમાન નથી, વઠી આ છોડીને ઘેર જવું એ પણ ઠીક નથી’ । એમ વિચારી તેણે નવીન જાતનો વેષ રચ્યો, તે આ પ્રમાણે—“સાધુઓ તો મનદંડ વચનદંડ અને કાયદંડ, એ ત્રણ દંડથી વિરત થયેલા છે; હું ત્રણ દંડથી વિરત નથી, માટે મારે ત્રિદંડનું ચિહ્ન રાખવું । સાધુઓ દ્રવ્યથી મુંઢિત થયેલા છે, તેમ રાગ-દ્વેષ વર્જેલા હોવાથી ભાવથી પણ મુંઢિત થયેલા છે; હું તેવો નથી, માટે હું મસ્તક પર ચોટલી રાખી હજામત કરાવીશ । સાધુઓને સર્વપ્રાણાતિપાતાદિકથી વિરતિ છે, હું તેવો નથી, માટે હું સ્થૂલપ્રાણાતિપાતાદિકથી વિરતિ પાઢીશ । સાધુઓ શીયલ રૂપ સુગંધીથી વાસિત થયેલા છે, હું તેવો નથી, માટે હું શરીરે ચંદનાદિ સુગંધી વસ્તુઓનું વિલેપન કરીશ । સાધુઓ મોહ રહિત છે, હું તો મોહથી આચ્છાદિત થયેલો છું, માટે હું છત્ર રાખીશ । સાધુઓ પગરખાં વિના ઉઘાડે પગે ચાલનારા છે, હું પગમાં પાવડીઓ પહેરીશ । સાધુઓ કષાય રહિત છે, હું તો કષાય સહિત છું; તેથી હું રંગેલાં-ભગવાં કપડાં પહેરીશ । સાધુઓ સ્નાનથી વિરતિ-વાળા છે, પણ હું તો પરિમિત જલથી સ્નાન અને પાન કરીશ” । એવી રીતે તેણે પોતાનીજ બુદ્ધિથી પરિવ્રાજકનો વેષ નીપજાવ્યો । તેને આવા વિચિત્ર વેષવાળો જોઈને લોકો ધર્મ પૂછવા લાગ્યા, પણ તેઓની આગળ મરીચિ તો

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

મહાવીર-
સ્વામીના
સત્યાવીશ્વ
મવ.

॥ ૪૦ ॥

साधुधर्मनी प्ररूपणा करतो, अने पोतानी देशनाशक्तिथी अनेक राजपुत्रादिकोने प्रतिबोधी प्रभु पासे मोकली दीक्षा अपावतो । वळी ते प्रभुनी साथेज विचरतो । एक वखत भगवान् विचरतां विचरतां अयोध्यामां समवसर्या । प्रभुने वंदन करवा माटे आवेला भरते पूछुं के-‘हे स्वामिन् ! आ पर्षदामां कोइ एवो जीव छे के जे भरतक्षेत्रमां आ चोवीशीमां तीर्थंकर थवानो होय?’ । प्रभुए उत्तर आप्यो के-“भरत ! तारो आ मरीचि नामनो पुत्र आ अव-सर्पिणीमां वीर नामनो चोवीशमो तीर्थंकर थशे, तथा महाविदेह क्षेत्रमां मूका नामनी राजधानीमां प्रियमित्र नामनो चक्रवर्ती थशे, वळी आज भरतक्षेत्रमां पोतन नामना नगरनो स्वामी त्रिपृष्ठ नामनो पहेलो वासुदेव थशे” । आ प्रमाणे प्रभुनुं वचन सांभळी रोमांचित थयेला भरत महाराजा मरीचिने वंदन करवा गया । जइने विनय वडे मरीचिने त्रण प्रदक्षिणा दइ वंदन कर्युं । पळी तेनी स्तुति करी के- “हे मरीचि ! आ दुनियामां जेटला लाभो छे तेटला तमेज मेळव्या छे । कारण के-तमे वीर नामना चोवीशमा तीर्थंकर, प्रियमित्र नामना चक्रवर्ती, अने त्रिपृष्ठ नामना वासुदेव थशे” । आ प्रमाणे प्रभुए कहेली वधी वात प्रगट करीने कह्युं के-“हुं तमारा आ परिव्राजक-पणाने तथा तमारा आ जन्मने वंदन करतो नथी; पण तमे छेला तीर्थंकर थशो, तेथी वंदन करुं छुं, कारण के-वर्तमान तीर्थंकरनी जेम भावी तीर्थंकर पण वंदनने योग्य छे” । इत्यादि मधुर वाणीथी वारंवार स्तुति करीने

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ४१ ॥

भरत महाराजा पोताने स्थानके गया । हवे मरीचि भरते कहेल हकीकत सांभळी अतिशय हर्षित थयो, अने त्रण वार पग साथे हाथनुं आस्फालन करीने नाचतो नाचतो बोलवा लाग्यो के-

“प्रथमो वासुदेवोऽहं, मूकायां चक्रवर्त्यहम् । चरमस्तीर्थराजोऽहं, ममाऽहो ! उत्तमं कुलम् ॥ १ ॥

आद्योऽहं वासुदेवानां, पिता मे चक्रवर्तिनाम् । पितामहो जिनेन्द्राणां, ममाऽहो ! उत्तमं कुलम्” ॥ २ ॥

“हुं पहेलो वासुदेव थइश, हुं मूका नगरीमां चक्रवर्ती थइश, तथा छेलो तीर्थंकर थइश, अहो ! मारुं कुल अति उत्तम छे । हुं वासुदेवोमां पहेलो थइश, वळी मारा पिता पण चक्रवर्तीओमां पहेला छे, तेम मारा पिताना पिता पण जिनेश्वरोमां पहेला छे, माटे अहो ! मारुं कुल अति उत्तम छे” ।

एवी रीते मरीचिए जातिनो मद करवाथी नीच गोत्रकर्म बांध्युं । कहुं छे के-

“जाति-लाभ-कुलै-श्वर्य-बल-रूप-तपः-श्रुतैः । कुर्वन् मदं पुनस्तानि, हीनानि लभते जनः” ॥ १ ॥

“जे माणस जाति, लाभ, कुल, ऐश्वर्य, बल, रूप, तप अने ज्ञाननो मद करे छे; ते माणसने ते जाति विगेरे हीन मळे छे” ।

हवे प्रभु मोक्षे गया बाद पण मरीचि साधुओ साथे विचरतो छतो आगळनी पेटेज माणसोने प्रतिबोध आपी शिष्य करवा साधुओने सोंपतो । एक दहाडो तेने शरीरे कांडक मांदगी थइ आवी, पण ते अविरति होवाथी तथा तेनो बेप जुदो होवाथी कोइ साधुए तेनुं वैयावच्च कर्युं नहिं । त्यारे ते विचारवा लाग्यो के-“अरेरे ! घणा बखतना परिचयवाळा

द्वितीय
व्याख्यान.

महावीर-
स्वामीना
सत्यावीश
भव.

॥ ४१ ॥

पण साधुओ मारी सारवार करता नथी । पण तेमां मारोज दोष छे, हुं असंयमी छुं, तेथी पोताना शरीरनी पण मूर्च्छा न राखनारा कृतकृत्य थयेला महात्मा संयमी मुनिओ अविरति एवा मारी सारवार केम करे ? । माटे हवे हुं नीरोगी थाउं त्यारे वैयावच्च करे एवो एकाद शिष्य करुं, जेथी आवे वखते काम आवे ” । पछी मरीचि अनुक्रमे नीरोगी थयो । एक दहाडो कपिल नामे राजपुत्र तेनो उपदेश सांभळी प्रतिबोध पाभ्यो, त्यारे मरीचिए कहुं के—‘कपिल ! तुं साधु पासे जा, अने मोक्षपदनो अद्वितीय हेतु एवो मुनिमार्ग स्वीकार’ । पण कर्मना उदयने लीधे मुनिमार्गथी पराङ्मुख बनेला कपिले कहुं के— ‘हुं तो तमारीज पासे दीक्षा लइश, जो मुनिमार्गज मोक्षनो हेतु होय तो तमे आ परिव्राजकनो वेष केम स्वीकार्यो ?’ । मरीचिए कहुं के—‘कपिल ! हुं मुनिमार्ग पाळवाने असमर्थ छुं, मुनिओ तो मन वचन अने कायना दंडथी विरत थयेला होय छे, हुं तेवो नथी’ इत्यादि पोतानी सत्य हकीकत जणावी । कपिले कहुं—‘स्वामी ! शुं तमारा मतमां धर्म नथीज ?’ । त्यारे मरीचिए विचार्युं के—‘खरेखर, आ भारे कर्मी होवाथी जिनेन्द्रे प्ररूपेलो सत्य मार्ग स्वीकारतो नथी, माटे मारेज शिष्य करवो ठीक छे, मारे योग्यज आ शिष्य मळी गयो छे’ । एम विचारी कहुं के, “कविला ! इत्थं पि इहयं पि—कपिल ! जेम जिनेश्वरे प्ररूपेला मार्गमां धर्म छे तेम आ मारा मार्गमां पण धर्म छे” । एवी रीते मरीचि उत्सूत्र वाक्य बोल्यो । ते सांभळी कपिले तेनी पासे दीक्षा लीधी, मरीचिए उत्सूत्र प्ररूपवाथी पोतानो कोडाकोडी सागरोपम जेटलो संसार बधायो । हवे ते कर्मने आलोच्या विना चोराशी लाख

કલ્પસૂત્ર
માષાંતરસ.

॥ ૪૨ ॥

પૂર્વેનું આયુષ્ય પાઠી ત્યાંથી કાઢ કરીને, (૩) તે વીરપ્રભુનો જીવ ચોથા ભવમાં બ્રહ્મલોકમાં દસ સાગરોપમની સ્થિતિ-
વાળો દેવ થયો (૪) । ત્યાંથી ચ્યવીને પાંચમા ભવમાં કોણાક નામના ગામમાં એંશી લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળો
કૌશિક નામે બ્રાહ્મણ થયો । વિષયમાં આસક્ત, દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર, અને હિંસાદિકમાં ક્રૂર હૃદયવાળો
તે બ્રાહ્મણ ઘણો કાલ ગૃહસ્થાવાસ ભોગવી, અંતે ત્રિદંડી થઈ, મૃત્યુ પામીને. (૫), ઘણા કાલ મુઘી સંસારમાં
ભમ્યો, તે ભવો સ્થૂલભવોમાં ગણ્યા નથી । ત્યાંથી છઠ્ઠે ભવે સ્થૂળા નગરીમાં વોંતેર લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળો પુષ્પ
નામે બ્રાહ્મણ થયો । તે અંતે ત્રિદંડી થઈ મૃત્યુ પામીને (૬), સાતમે ભવે સૌધર્મ દેવલોકમાં મધ્યમ સ્થિતિવાળો
દેવ થયો (૭) । ત્યાંથી ચ્યવીને આઠમે ભવે ચૈત્ય નામના ગામમાં સાઠ લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળો અગ્નિદ્યોત
નામે બ્રાહ્મણ થયો । તે અંતે ત્રિદંડી થઈ, મૃત્યુ પામીને (૮), નવમે ભવે ર્શાન દેવલોકમાં મધ્યમ સ્થિતિવાળો
દેવ થયો (૯) । ત્યાંથી ચ્યવીને દસમે ભવે મંદર નામે ગામમાં લપ્પન લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળો અગ્નિભૂતિ નામે
બ્રાહ્મણ થયો । તે અંતે ત્રિદંડી થઈ, મૃત્યુ પામીને (૧૦), અગીયારમે ભવે સનત્કુમાર દેવલોકમાં મધ્યમ આયુ-
ષ્યવાળો દેવ થયો (૧૧) । ત્યાંથી ચ્યવીને બારમે ભવે શ્વેતાંત્રી નગરીમાં ચુમ્માલીશ લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળો
ભારદ્વાજ નામે બ્રાહ્મણ થયો । તે અંતે ત્રિદંડી થઈ, મૃત્યુ પામીને (૧૨), તેરમે ભવે માહેન્દ્ર દેવલોકમાં મધ્યમ
સ્થિતિવાળો દેવ થયો (૧૩) । ત્યાંથી ચ્યવીને કેટલોક કાલ ભવભ્રમણ કરી, ચૌદમે ભવે રાજગૃહ નગરમાં

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

મહાવીર-
સ્વામીના
સત્યાવીશ
ભવ.

॥ ૪૨ ॥

ચોત્રીશ લાસ પૂર્વના આયુષ્યવાલો સ્થાવર નામે બ્રાહ્મણ થયો । તે પળ અંતે ત્રિદંડી થઈ, મૃત્યુ પામીને (૧૪), પંદરમે
 ભવે બ્રહ્મદેવલોકમાં મધ્યમ સ્થિતિવાલો દેવ થયો (૧૫) । ત્યાંથી ચ્યવીને ઘણો કાલ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરી,
 સોઝમે ભવે—રાજગૃહ નગરમાં વિશાસભૂતિ નામે યુવરાજની ધારિણી નામે માર્યાની કુસે, કરોડ વરસના આયુષ્યવાલો
 વિશ્વભૂતિ નામે ક્ષત્રિય થયો । વિશ્વભૂતિ એક વસત પોતાના અંત:પુર સાથે પુષ્પકરંડક નામના રમણીય ઉદ્યાનમાં ક્રીડા
 કરતો હતો, તે જોઈ તેના કાકાના દીકરા વિશાસનંદીને ઈર્ષ્યા આવી કે—‘જ્યાં સુધી વિશ્વભૂતિ ઉદ્યાનમાં છે ત્યાં સુધી
 મારાથી ત્યાં જઈ શકાય નહિં, માટે તેને કપટ કરી વહાર કાઢું’ । એમ વિચારી વિશાસનંદીએ કપટ કરી સરલ-
 સ્વભાવી વિશ્વભૂતિને વહાર કાઢ્યો, અને પછી પોતે પોતાના અંત:પુર સાથે ઉદ્યાનમાં ક્રીડા કરવા લાગ્યો । પાછ-
 ળથી વિશ્વભૂતિને કપટની સ્વર પડતાં ક્રોધ ચઢ્યો, અને એક મુષ્ટિ વડે કોઠાના વૃક્ષ પર પ્રહાર કરી તેનાં વધાં
 ફલો નીચે પાડી નાખ્યાં । ત્યાર પછી વિશાસનંદીને ઉદ્દેશી બોલ્યો કે—“આ કોઠાનાં ફલની જેમ તમારાં
 મસ્તકો પૃથ્વી પર રગદોલી નાહું એવી મારી તાકાત છે, પણ શું કરું?, વડિલો ઉપરની મારી ભક્તિથીજ એમ કરી
 શકતો નથી । આવા કપટયુક્ત મોગની મારે જરૂર નથી” । એમ કહી વિષયોથી વિરક્ત બનેલા વિશ્વભૂતિએ
 સંભૂતિનામે મુનિરાજ પાસે દીક્ષા લીધી । હવે વિશ્વભૂતિ મુનિરાજ એક હજાર વરસનો ઉગ્ર તપ તપતા છતાં,
 વિચરતા વિચરતા એક વસત માસસમળને પારણે ગોચરી માટે મથુરામાં આવ્યા, તે વસતે તેમના કાકાનો દીકરો

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.

॥ ૪૩ ॥

વિશાસ્ત્રનંદી પળ ત્યાં પરણવા માટે આવ્યો હતો, તેણે તપથી અત્યંત કૃશ થઈ ગયેલા વિશ્વભૂતિને જોયા । હવે વિશ્વભૂતિ ગોચરી માટે ચાલ્યા જાય છે, તેવામાં તેઓ એક ગાય સાથે અથડાવાથી પડી ગયા । તે જોઈને ‘કો-ઠાંના ફલ્લને પાડવાનું તારું બલ ક્યાં ચાલ્યું ગયું!’ એમ કહીને વિશાસ્ત્રનંદી હસ્યો । તે સાંભળીને વિશ્વભૂતિએ ક્રોધથી તે ગાયને શીંગડે પકડીને આકાશમાં ભમાવી । અને એવું નિયાણું કર્યું કે—‘હું આ ઉગ્ર તપસ્યાના પ્રભાવથી ભવાંતરે ઘણા પરાક્રમવાળો થાઉં’ । પછી તેમણે પોતાનું કરોડ વરસનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી, પૂર્વ પાપની આલોચના કર્યા વગર મૃત્યુ પામીને (૧૬), સત્તરમે ભવે મહાશુક્ર દેવલોકમાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાળો દેવ થયો (૧૭) । ત્યાંથી ચ્યવીને અઢારમે ભવે—પોતનપુર નગરમાં પ્રજાપતિ નામના રાજાનો દીકરો ત્રિષ્ટનામે વાસુદેવ થયો । પ્રજાપતિ રાજાનું પ્રથમ નામ રિપુપ્રતિશત્રુ હતું, તેને મદ્રા નામે રાણીની કુલે અચલ નામે પુત્ર, અને મૃગાવતી નામે પુત્રી થઈ । મૃગાવતી ઘણી રૂપાળી હતી । એક વખતે યૌવનવતી અને સૌન્દર્યવતી તે મૃગાવતી પોતાના પિતાને પ્રણામ કરવા ગઈ, ત્યારે તેણીનું અતિશય સૌંદર્ય જોઈ રાજા કામાતુર થયો, અને તેણીની સાથે લગ્ન કરવાનો ઉપાય વિચારી મૃગાવતીને વિદાય કરી । હવે રાજાએ નગરના મોટા મોટા માણસોને સભામાં બોલાવી પૂછ્યું કે—‘હે સભ્યો ! રાજ્યમાં જે રત્ન રત્ન વસ્તુઓ ઉત્પન્ન થાય તે કોની સમજવી?’ । ત્યારે સભ્યજનોએ ઉત્તર આપ્યો કે—‘હે સ્વામી ! જે ઉત્તમ ઉત્તમ રત્નવસ્તુઓ હોય તે રાજાનીજ કહેવાય, કારણ કે—રત્નવસ્તુઓનો સ્વામી રાજા

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

મહાવીર-
સ્વામીના
સત્યાવીશ
ભવ.

॥ ૪૩ ॥

सिवाय बीजो कोण योग्य कहेवाय ?' । आ प्रमाणे लोकोनाज मुखथी कहेवरावी राजाए मृगावतीने राजसभामां बोलावी, अने लोकोने कहुं के—'तमाराज वचन मुजब आ कन्यारत्न मारेज ग्रहण करवुं जोइए !' । आ वनाव जोइ सभाना लोको लज्जित थइ गया । पछी राजाए मृगावती साथे गांधर्वविधिथी लग्न कर्युं । आ प्रमाणे ते राजा पोतानी प्रजा एटले संततिनो पति थयो, तेथी तेनुं नाम 'प्रजापति' ए प्रमाणे प्रसिद्ध थयुं । ते मृगावतीनी कुखे सात स्वप्नोए सूचित, चोराशी लाख वरसना आयुष्यवाळो त्रिपृष्ठ नामे पुत्र थयो । तेणे बाल्यावस्थामां पण प्रतिवासुदेवना डांगरना खेतरेने विघ्न करनारा सिंहने शस्त्र वगर पोताना हाथथीज चीरी नाख्यो हतो । अनुक्रमे त्रिपृष्ठ वासुदेवपणाने पाम्या । एक वखते वासुदेवना शयन समये मधुर स्वरवाळा केटलाक गवैया गाता हता, त्यारे वासुदेवे पोताना शय्यापालने आज्ञा करी के—'मारा उंधी गया पछी गायन बंध करावजे, अने गवैयाओने राजा आपजे' । हवे वासुदेव निद्रावश थइ गया, छतां पण मधुर गायनना रसमां तल्लीन बनी गयेला शय्यापाले गायन बंध कराव्युं नहिं । तेथी थोडी वारमां वासुदेव जागी उठ्या, अने तेओने गाता जोइ गुस्से थइ द्वारपालने कहुं के—'अरे दुष्ट ! मारी आज्ञा करतां पण शुं तने गायन वधारे प्रिय छे ?, ठीक छे !, त्यारे तो तुं तेनुं फळ भोगव' । एम कहीने तेमणे शय्यापालना कानमां तपावेला सीसानो रस रेडाव्यो । आ कृत्यथी वीरप्रभुना जीव त्रिपृष्ठ वासुदेवे कानमां खीला ठोकावानुं कर्म उपार्जन कर्युं । एवी रीते ते भवमां अनेक दुष्कर्मो करी त्यांथी मृत्यु

कल्पसूत्र
शाखांतरस.

॥ ४४ ॥

पामीने (१८), ओगणीशमे भवे सातमी नरकमां तेत्रीश सागरोपमना आयुष्यवाळो नारकी थयो (१९) । त्यांथी नीकळीने वीशमे भवे सिंह थयो (२०) । त्यांथी मरीने एकवीशमे भवे चोथी नरकमां नारकीपणे उपन्यो (२१) । त्यांथी नीकळी घणा भवो भमीने वावीशमे भवे मनुष्यपणुं पाम्यो । त्यां तेणे शुभ कर्म उपार्जन करी मृत्यु पामीने (२२), त्रेवीशमे भवे विदेहक्षेत्रमां मूका नामनी राजधानीमां धनंजय राजानी धारिणी नामे राणीनी कुखे चोराशी लाख पूर्वना आयुष्यवाळो प्रियमित्र नामे चक्रवर्ती थयो । तेणे पोट्टिल नामे आचार्य पासे दीक्षा लइ, एक करोड वरस सुधी संयम पाळी, अंते काळ करीने (२३), चोवीशमे भवे महाशुक्र देवलोकमां सर्वार्थ नामना विमानमां सत्तर सागरोपमनी स्थितिवाळो देव थयो (२४) । त्यांथी च्यवीने पच्चीशमे भवे आ भरतक्षेत्रमां छत्रिका नामे नगरीमां जितशत्रु राजानी भद्रा नामे राणीनी कुखे पच्चीश लाख वरसना आयुष्यवाळो नन्दन नामे पुत्र थयो । तेणे घणा वरस राज्य भोगवी, अनुक्रमे जन्मथी चोवीश लाख वरस व्यतिक्रमावी, राज्यनो त्याग करी, पोट्टिला-चार्य पासे दीक्षा लीधी । दीक्षित थया वाद नन्दनमुनिए जींदगी पर्यंत मासखमणो करीने, वीशस्थानकनुं आराधन करवाथी तीर्थंकर नाम कर्म उपार्जन कर्युं । तेमणे एक लाख वरस सुधी चारित्र पाळी, अंते एक मास-नी संलेखना पूर्वक काळ करीने (२५), छवीशमे भवे प्राणत नामना देवलोकमां पुष्पोत्तरावतंसक विमानमां वीश सागरोपमनी स्थितिवाळो देव थयो (२६) । त्यांथी आयुष्य पूर्ण थतां च्यवीने, मरीचिना भवमां बांधेला

द्वितीय
व्याख्यान.

महावीर-
स्वामीना
सत्यावीश
भव.

॥ ४४ ॥

अने भोगवतां बाकी रहेला नीच गोत्रकर्मना उदयथी, सत्यावीशमे भवे वीर प्रभुनो जीव ब्राह्मणकुंडग्राम नगरमां ऋषभदत्त ब्राह्मणनी भार्या देवानंदानी कुखे गर्भपणे उत्पन्न थयो (२७) । आवी रीते नीच गोत्रकर्मना उदयथी तीर्थंकर श्रीवीरप्रभुनो जीव नीच कुलमां आव्यो, तेथी सौधमेंद्र विचार करे छे के—

जं णं अरिहंता वा चक्कवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा, अंतकुलेसु वा पंतकुलेसु वा तुच्छ-
दरिद्र-भिक्षाग-किवण-माहणकुलेसु वा, आयाइंसु वा आयाइन्ति वा आयाइस्सन्ति वा;
कुच्छिसि गव्वभत्ताए वक्कमिंसु वा वक्कमन्ति वा वक्कमिस्सन्ति वा ।

(जं णं अरिहंता वा चक्कवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा) नीच गोत्रकर्म क्षीण न थयुं होय तो अनंती उत्सर्पिणी अने अवसर्पिणी गया बाद आच्छेरा रूपे बने छे के—तीर्थंकरो चक्रवर्तीओ बलदेवो अने वासुदेवो (अंतकुलेसु वा) शूद्र कुलोमां (पंतकुलेसु वा) अधम कुलोमां (तुच्छ-दरिद्र-भिक्षाग-किवण-माहणकुलेसु वा) तुच्छकुलोमां दरिद्रकुलोमां भिक्षुककुलोमां कृपणकुलोमां तथा ब्राह्मणकुलोमां (आयाइंसु वा) आव्या हता, (आयाइन्ति वा) आवे छे (आयाइस्सन्ति वा) अने आवशे । (कुच्छिसि गव्वभत्ताए वक्कमिंसु वा) नीचगोत्रमां कुक्षिने विषे गर्भपणे उत्पन्न थया हता (वक्कमन्ति वा) उत्पन्न थाय छे (वक्कमिस्सन्ति वा) अने उत्पन्न थशे ।

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ४५ ॥

नो चेव णं जोणीजम्मणनिक्खमणेणं निक्खमिंसु वा निक्खमन्ति वा निक्खमिस्सन्ति वा ॥१९॥ अयं
च णं समणे भगवं महावीरे जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे माहणकुंडग्गामे नयरे उसभदत्तस्स माहणस्स
कोडालसगुत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छिसि गब्भत्ताए वक्कंते ॥२०॥

(नो चेव णं जोणीजम्मणनिक्खमणेणं निक्खमिंसु वा) परंतु नीचकुलमां योनिमार्गथी जन्मने माटे कोइ
पण वखत नीकळया नथी, (निक्खमन्ति वा) नीकळता नथी (निक्खमिस्सन्ति वा) अने नीकळशे पण नहिं।
एटले के-कदाचित् कर्मना उदयथी तीर्थंकर विगेरे तुच्छादि कुलोमां गर्भपणे आवे, अने एवं अच्छेरारूप बने, परंतु
जन्म तो कोइ पण वखत थयो नथी, थतो नथी, तेम थशे पण नहिं ॥ १९ ॥

(अयं च णं समणे भगवं महावीरे) आ श्रमण भगवान् महावीर (जंबुद्वीवे दीवे) जंबूद्वीप नामना द्वीपने
विषे (भारहे वासे) भरतक्षेत्रमां (माहणकुंडग्गामे नयरे) ब्राह्मणकुंड ग्राम नगरमां (उसभदत्तस्स
माहणस्स कोडालसगुत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छिसि) कोडालगोत्रना ऋषभ-
दत्त नामना ब्राह्मणनी भार्या, जालंधर गोत्रनी देवानंदा नामे ब्राह्मणीनी कुखने विषे (गब्भत्ताए वक्कंते) गर्भ-
पणे उत्पन्न थया छे ॥ २० ॥

द्वितीय
व्याख्यान.

इन्द्रनो सं-
कल्प, तीर्थ-
करादि नी-
चकुलोमां
जन्मे नहिं.

॥ ४५ ॥

તં જીઅમેઅં તીઅ-પચ્ચુપ્પન્ન-મળાગયાણં સક્કાણં દેવિંદાણં દેવરાઈણં, અરિહંતે' ભગવંતે તહ-
પ્પગારેહિંતો અંતકુલેહિંતો વા પંત-તુચ્છ-દરિદ્-ભિક્ષાગ-કિવણકુલેહિંતો વા માહણકુલેહિંતો
વા, તહપ્પગારેસુ ઉગ્ગકુલેસુ વા ભોગકુલેસુ વા રાયન્ન-इक्खाग-नाय-खत्तिय-हरिवंसकुलेसु वા
અન્નયરેસુ વા તહપ્પગારેસુ વિસુદ્ધજાઈ-કુલવંસેસુ વા

(તં જીઅમેઅં તીઅ-પચ્ચુપ્પન્ન-મળાગયાણં સક્કાણં દેવિંદાણં દેવરાઈણં) તેથી દેવોના ઇન્દ્ર અને દેવોના
રાજા એવા શક્રો; કે જે શક્રો ભૂતકાલમાં થઈ ગયા, વર્તમાન કાલમાં વિદ્યમાન છે, અને ભવિષ્યકાલમાં થશે,
તેઓનો એવો આચાર છે કે-(અરિહંતે ભગવંતે) ભગવાન્ અરિહંતોને (તહપ્પગારેહિંતો અંતકુલેહિંતો વા) પૂર્વે
કહેલા સ્વરૂપવાળા શૂદ્ર કુલો થકી (પંત-તુચ્છ-દરિદ્-ભિક્ષાગ-કિવણકુલેહિંતો વા) અધમકુલો થકી, તુચ્છ દરિદ્ર
ભિક્ષુક અને કૃપણકુલો થકી (માહણકુલેહિંતો વા) તથા બ્રાહ્મણકુલો થકી (તહપ્પગારેસુ ઉગ્ગકુલેસુ વા) પૂર્વે
કહેલા સ્વરૂપવાળા ઉગ્રકુલોમાં (ભોગકુલેસુ વા) ભોગકુલોમાં (રાયન્ન-इक्खाग-नाय-खत्तिय-हरिवंसकुलेसु वા)
રાજન્યકુલોમાં, ઇક્ષ્વાકુ કુલોમાં, જ્ઞાતકુલોમાં એટલે શ્રીઋષભદેવના વંશમાં થયેલા જ્ઞાત નામે ક્ષત્રિયોના કુલોમાં,
ક્ષત્રિયકુલોમાં, હરિવંશકુલોમાં (અન્નયરેસુ વા તહપ્પગારેસુ વિસુદ્ધજાઈ-કુલવંસેસુ વા) તથા વીજા પળ તેવા પ્રકારના

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ४६ ॥

जाव रजसिरिं कारेमाणेसु पालेमाणेसु साहरावित्तए । तं सेयं खलु मम वि समणं भगवं महा-
वीरं चरमतिथयरं पुव्वतिथयरनिदिट्ठं माहणकुंडग्गामाओ नयराओ उसभदत्तस्स माहणस्स
कोडालसगुत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छीओ, खत्तियकुंडग्गामे
नयरे नायाणं खत्तियाणं सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कासवगुत्तस्स भारियाए तिसलाए खत्तियाणीए

शुद्ध जातिवाळा, अने शुद्ध कुलवाळा वंशोमां (जाव रजसिरिं कारेमाणेसु पालेमाणेसु) यावत् राज्य करता होय,
राज्यलक्ष्मी भोगवता होय एवा कुलोमां (साहरावित्तए) मूकवा जोइए । (तं सेयं खलु मम वि) तेथी मारे पण
एम करवुं युक्त छे के—(समणं भगवं महावीरं चरमतिथयरं पुव्वतिथयरनिदिट्ठं) श्रीऋषभदेव विगेरे पूर्व तीर्थंकर-
रोए कहेला छेला तीर्थंकर श्रमण भगवान् महावीरने (माहणकुंडग्गामाओ नयराओ) ब्राह्मणकुंडग्राम नगर
थकी (उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगुत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छीओ)
कोडालगोत्रना ऋषभदत्त ब्राह्मणनी भार्या, जालंधर गोत्रनी देवानंदा नामे ब्राह्मणीनी कुखमांथी (खत्तियकुंड-
ग्गामे नयरे) क्षत्रियकुंडग्राम नगरमां (नायाणं खत्तियाणं) श्रीऋषभदेवना वंशमां थयेला ज्ञात नामे
क्षत्रिय विशेषोनी मध्यमां थयेला (सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कासवगुत्तस्स भारियाए तिसलाए खत्तियाणीए

द्वितीय
व्याख्यान.

गर्भरूप वी-
रप्रभुने त्रि-
शला क्षत्रि-
याणीनी
कुखमां मू-
कवामाटे
हन्त्रे करेलो
निर्णय

॥ ४६ ॥

वासिष्ठसगुत्ताए कुच्छिसि गब्भत्ताए साहरावित्तए । जे वि य णं से तिसलाए खत्तियाणीए गब्भे
तंपि य णं देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छिसि गब्भत्ताए साहरावित्तए त्ति कट्ठु एवं
संपेहेइ । एवं संपेहिता हरिणेगमेसिं पायत्ताणियाहिवइं देवं सदावेइ । सदावित्ता एवं वयासी—॥ २१ ॥

एवं खलु देवाणुप्पिया ! न एअं भूअं, न एअं भवं,

वासिष्ठसगुत्ताए कुच्छिसि) काश्यप गोत्रना सिद्धार्थ नामना क्षत्रियनी भार्या, वासिष्ठ गोत्रनी त्रिशला नामे क्षत्रियाणीनी
कुखने विषे (गब्भत्ताए साहरावित्तए) गर्भपणे मूकवा जोइए । (जे वि य णं) वळी जे (से तिसलाए खत्ति-
याणीए गब्भे) ते त्रिशला क्षत्रियाणीनो पुत्रीरूपे गर्भ छे (तंपि य णं) तेने पण (देवाणंदाए माहणीए जालंधर-
सगुत्ताए कुच्छिसि) जालंधर गोत्रनी देवानंदा ब्राह्मणीनी कुखमां (गब्भत्ताए साहरावित्तए त्ति कट्ठु) गर्भपणे मूकवा
जोइए (एवं संपेहेइ) आ प्रमाणे शक्रेन्द्र विचार करे छे । (एवं संपेहिता) आ प्रमाणे विचार करीने (हरि-
णेगमेसिं पायत्ताणियाहिवइं देवं) पदाति एटले पगे चालनारा सैन्यना अधिपति हरिणेगमेषी नामना देवने
(सदावेइ) बोलावे छे । (सदावित्ता) बोलावीने तेने शक्रेन्द्रे (एवं वयासी) आ प्रमाणे कहुं के—॥ २१ ॥

(एवं खलु देवाणुप्पिया !) हे देवानुप्रिय ! खरेखर (न एअं भूअं) एवं थयुं नथी, (न एअं भवं) एवं थतुं नथी,

न एअं भविस्सं, जं णं अरिहंता वा चक्क-बल-वासुदेवा वा, अंत-पंत-किवण-दरिद-तुच्छ-भिक्षाग-
माहणकुलेसु वा, आयाइंसु वा आयाइन्ति वा आयाइस्सन्ति वा । एवं खलु अरिहंता वा चक्क-
बल-वासुदेवा वा उग्गकुलेसु वा भोग-रायन्न-नाय-खत्तिय-इक्खाग-हरिवंसकुलेसु वा, अन्नयरेसु
वा तहप्पगारेसु विसुद्धजाइकुलवंसेसु, आयाइंसु वा आयाइन्ति वा आयाइस्सन्ति वा ॥ २२ ॥
(न एअं भविस्सं जं णं) अने एवं थसे पण नहिं के—(अरिहंता वा चक्क-बल-वासुदेवा वा) अरि-
हंतो चक्रवर्तीओ बलदेवो तथा वासुदेवो (अंत-पंत-किवण-दरिद-तुच्छ-भिक्षाग-माहणकुलेसु वा) शूद्र-
कुलोमां, अधमकुलोमां, कृपणकुलोमां, दरिद्रकुलोमां, तुच्छकुलोमां, भिक्षुककुलोमां तथा ब्राह्मणकुलोमां
(आयाइंसु वा) आव्या होय (आयाइन्ति वा) आवता होय (आयाइस्सन्ति वा) तथा भविष्यकाले आव-
वाना होय । (एवं खलु अरिहंता वा चक्क-बल-वासुदेवा वा) खरेखर, तीर्थंकरो चक्रवर्तीओ बलदेवो तथा
वासुदेवो (उग्गकुलेसु वा) उग्रकुलोने विषे (भोग-रायन्न-नाय-खत्तिय-इक्खाग-हरिवंसकुलेसु वा) भोग-
कुलोमां, राजन्यकुलोमां, ज्ञात कुलोमां, क्षत्रियकुलोमां, इक्ष्वाकु कुलोमां, हरिवंशकुलोमां (अन्नयरेसु वा तहप्पगा-
रेसु विसुद्धजाइ-कुलवंसेसु) अथवा तेवा प्रकारना बीजा पण विशुद्ध जातिवाळा अने विशुद्ध कुलवाळा वंशोमां
(आयाइंसु वा) आव्या हता (आयाइन्ति वा) आवे छे (आयाइस्सन्ति वा) अने आवसे ॥ २२ ॥

द्वितीय
व्याख्यान.

इन्द्रे पोता-
नासेनापति
हरिणगमेवी
देवने
बोलाववो

अत्थि पुण एसे वि भावे लोगच्छेरयभूए अणंताहिं उस्सप्पिणी-ओसप्पिणीहिं वइक्कंताहिं समु-
प्पज्जइ, नामगुत्तस्स वा कम्मस्स अक्खीणस्स अवेइयस्स अणिज्जिण्णस्स उदएणं, जं णं अरि-
हंता वा चक्क-बल-वासुदेवा वा, अंतकुलेसु वा पंत-तुच्छ-दरिद्र-भिक्षाग-किवण-माहण-
कुलेसु वा, आयाइंसु वा आयाइन्ति वा आयाइस्सन्ति वा ।

(अत्थि पुण एसे वि भावे लोगच्छेरयभूए) परंतु लोकोने विषे अच्छेरारूप एवो पण भाव छे, के जे भाव
(अणंताहिं उस्सप्पिणी-ओसप्पिणीहिं वइक्कंताहिं समुप्पज्जइ) अनंती उत्सर्पिणी अने अवसर्पिणी गया बाद उत्पन्न
थाय छे । श्रीवीरप्रभु ते अच्छेरा रूपे ब्राह्मणकुलमां गर्भपणे आव्या छे । कारण के—(नामगुत्तस्स वा कम्मस्स
अक्खीणस्स अवेइयस्स अणिज्जिण्णस्स उदएणं) जेनी स्थिति क्षीण थइ नथी, जेना रसनो परिभोग थयो नथी, तथा जे
आत्मप्रदेश थकी दूर गया नथी; एवा नीच गोत्रकर्मना उदय वडे (जं णं अरिहंता वा चक्क-बल-वासुदेवा वा)
तीर्थकरो, चक्रवर्तीओ बलदेवो तथा वासुदेवो (अंतकुलेसु वा) अंतकुलोने विषे (पंत-तुच्छ-दरिद्र-भिक्षाग-
किवण-माहणकुलेसु वा) प्रान्त कुलोने विषे, तुच्छकुलोमां, दरिद्रकुलोमां, भिक्षुककुलोमां, कृपणकुलोमां,
तथा ब्राह्मणकुलोमां (आयाइंसु वा) आव्या हता (आयाइन्ति वा) आवे छे (आयाइस्सन्ति वा) तथा आवशे ।

कल्पद्रुम
भाषांतरस.

॥ ४८ ॥

कुच्छिसि गब्भत्ताए वक्कमिंसु वा, वक्कमन्ति वा, वक्कमिस्सन्ति वा । नो चेव णं जोणीज-
म्मणनिक्खमणेणं निक्खमिंसु वा, निक्खमन्ति वा, निक्खमिस्सन्ति वा ॥ २३ ॥

अयं च णं समणे भगवं महावीरे जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे माहणकुंडगामे नयरे उसभदत्तस्स माहण-
स्स कोडालसगुत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छिसि गब्भत्ताए वक्कंते २४

(कुच्छिसि गब्भत्ताए वक्कमिंसु वा) ते नीच कुलोमां कुक्षिने विषे गर्भपणे आव्या हता (वक्कमन्ति वा) आवे छे
(वक्कमिस्सन्ति वा) अने आवशे । (नो चेव णं जोणीजम्मणनिक्खमणेणं निक्खमिंसु वा) परंतु कोइ पण वखत योनि-
द्वारा जन्म रूपे नीकळ्या नथी (निक्खमन्ति वा) नीकळता नथी (निक्खमिस्सन्ति वा) तेम नीकळशे पण नहिं ॥ २३ ॥

(अयं च णं समणे भगवं महावीरे) आ श्रमण भगवान् महावीर (जंबुद्वीवे दीवे) जंबूद्वीप नामना द्वीपमां
(भारहे वासे) भरतक्षेत्रने विषे (माहणकुंडगामे नयरे) ब्राह्मणकुंडग्राम नगरमां (उसभदत्तस्स माह-
णस्स कोडालसगुत्तस्स भारियाए) कोडाल गोत्रना ऋषभदत्त नामना ब्राह्मणनी भार्या, (देवाणंदाए माहणीए
जालंधरसगुत्ताए कुच्छिसि) जालंधर गोत्रनी देवानंदा नामनी ब्राह्मणीनी कुक्षिने विषे (गब्भत्ताए वक्कंते)
गर्भपणे आव्या छे ॥ २४ ॥

द्वितीय
व्याख्यान.

हरिणगमे-
षी देव पासे
इन्द्रे जणा-
वेल पोतानो
संकल्प.

॥ ४८ ॥

तं जीअमेअं तीअ-पच्चुप्पन्न-मणागयाणं सक्काणं देविंदाणं देवराईणं, अरिहंते भगवंते तह-
प्पगारेहिंतो अंत-पंत-तुच्छ-किवण-दरिइ-वणीमग० जाव माहणकुलेहिंतो, तहप्पगारेसु उग-
भोग-रायन्न-नाय-खत्तिय-इक्खाग-हरिवंसकुलेसु वा, अन्नयरेसु वा तहप्पगारेसु विसुद्धजाइ-
कुलवंसेसु साहरावित्तए ॥ २५ ॥ तं गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया ! समणं भगवं महावीरं

(तं जीअमेअं तीअ-पच्चुप्पन्न-मणागयाणं सक्काणं देविंदाणं देवराईणं) तेथी देवोना इन्द्र अने देवोना
राजा एवा अतीत वर्तमान अने अनागत शक्रोना एवो आचार छे के- (अरिहंते भगवंते) भगवान् अरिहंतोने
(तहप्पगारेहिंतो) तेवा प्रकारना (अंत-पंत-तुच्छ-किवण-दरिइ-वणीमग० जाव-माहणकुलेहिंतो) अंतकुल,
प्रान्तकुल, तुच्छकुल, कृपणकुल, दरिद्रकुल, भिक्षुककुल, यावत् ब्राह्मणकुलो थकी (तहप्पगारेसु) तेवा प्रकारना
(उग-भोग-रायन्न-नाय-खत्तिय-इक्खाग-हरिवंसकुलेसु वा) उग्रकुल, भोगकुल, राजन्यकुल, ज्ञातकुल,
क्षत्रियकुल, इक्ष्वाकुकुल, हरिवंशकुल, (अन्नयरेसु वा तहप्पगारेसु विसुद्धजाइ-कुलवंसेसु) अथवा तेवा प्रकारना
विसुद्ध जाति अने विसुद्ध कुलवाला वंशोमां (साहरावित्तए) संक्रमाववा जोइए ॥ २५ ॥

(तं गच्छ णं तुमं देवाणुप्पिया !) तेथी हे देवानुप्रिय ! तुं जा, अने (समणं भगवं महावीरं) श्रमण भगवान् महावीरने

माहणकुंडगामाओ नयराओ उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगुत्तस्स भारियाणं देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छीओ खत्तियकुंडगामे नयरे नायाणं खत्तियाणं सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कासवगुत्तस्स भारियाए तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगुत्ताए कुच्छिसि गब्भत्ताए साहराहि । जेवि य णं से तिसलाए खत्तियाणीए गब्भे तंपि य णं देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छिसि गब्भत्ताए साहराहि ।

(माहणकुंडगामाओ नयराओ) ब्राह्मणकुंडग्राम नगर थकी (उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगुत्तस्स भारियाए) कोडाल गोत्रना ऋषभदत्त ब्राह्मणनी भार्या (देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छीओ) जालंधर गोत्रनी देवानंदा ब्राह्मणीनी कुखमांथी (खत्तियकुंडगामे नयरे) क्षत्रियकुंडग्राम नगरमां (नायाणं खत्तियाणं) ज्ञातकुलना क्षत्रियोनी मध्यमां (सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कासवगुत्तस्स भारियाए) काश्यप गोत्रना सिद्धार्थ नामना क्षत्रियनी भार्या (तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगुत्ताए कुच्छिसि) वासिष्ठ गोत्रनी त्रिशला नामनी क्षत्रियाणीनी कुखने विषे (गब्भत्ताए साहराहि) गर्भपणे संक्रमाव । (जेवि य णं) अने जे (से तिसलाए खत्तियाणीए गब्भे) ते त्रिशला क्षत्रियाणीनां गर्भ छे (तंपि य णं) तेने पण (देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छिसि) जालंधर गोत्रनी देवानंदा ब्राह्मणीनी कुखमां (गब्भत्ताए साहराहि) गर्भपणे संक्रमाव ।

द्वितीय
व्याख्यान.

प्रभुना गर्भ-
ने बदलवा
माटे इन्द्रे
हरिणेगमे-
षीने करेलो
हुकम.

साहरित्ता मम एयमाणत्तिअं खिप्पामेव पच्चप्पिणाहि ॥ २६ ॥

तए णं से हरिणेगमेसी पायत्ताणीयाहिवई देवे सक्केणं देविंदेणं देवरण्णा एवं वुत्ते समाणे हट्ठे जाव हियए करयल जावत्ति कट्ठु ' जं देवो आणवेइ ' त्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ । पडिसुणित्ता उत्तरपुरच्छिमं दिसीभागं अवक्कमइ ।

(साहरित्ता) संक्रमावीने (मम एयमाणत्तिअं खिप्पामेव पच्चप्पिणाहि) मारी आ आज्ञाने जलदी पाछी आप, एटले के-मारी आज्ञा मुजव करीने पाछो आवी जलदी निवेदन कर ॥ २६ ॥

(तए णं) त्थार पछी (से हरिणेगमेसी पायत्ताणीयाहिवई देवे) पदाति सैन्यना अधिपति एवा ते हरिणेगमे-
पी देवने (सक्केणं देविंदेणं देवरण्णा) देवोना इन्द्र अने देवोना राजा एवा शक्रे (एवं वुत्ते समाणे) ए प्रमाणे
कहे छते (हट्ठे जाव हियए) ते हरिणेगमेपी देव हर्षित थयो, यावत् प्रफुल्लित हृदयवाळो थइने (करयल जावत्ति कट्ठु)
वे हाथ जोडी, दसे नख भेगा करी, आवर्त करी, मस्तके अंजलि जोडीने (' जं देवो आणवेइ ' त्ति) ' जे आप देव
आज्ञा करोछो ते मुजव करीश ' ए प्रमाणे (आणाए विणएणं वयणं पडिसुणेइ) शक्रनी आज्ञाना वचनने विनय-
पूर्वक स्वीकारे छे । (पडिसुणित्ता) स्वीकारीने (उत्तरपुरच्छिमं दिसीभागं) ईशान खुणा तरफ (अवक्कमइ) जाय छे ।

અવક્કમિત્તા વેડવિઅસમુઘાણં સમોહણઈ । સમોહણિત્તા સંખિજ્ઞાઈં જોઅણાઈં દંડં નિસિરઈ ।
તં જહા-રયણાણં વયરાણં વેરુલિઆણં લોહિઅક્ખાણં મસારગલ્લાણં હંસગબ્ભાણં પુલયાણં
સોગંધિયાણં જોઈરસાણં અંજણાણં અંજણપુલયાણં જાયરૂવાણં સુભગાણં અંકાણં ફલિહાણં રિટ્ઠાણં

(અવક્કમિત્તા) જડને (વેડવિઅસમુઘાણં) વૈક્રિય સમુદ્ઘાત વડે (સમોહણઈ) વૈક્રિય શરીર કર-
વા માટે પ્રયત્નવિશેષ કરે છે । (સમોહણિત્તા) તે પ્રયત્નવિશેષ કરીને (સંખિજ્ઞાઈં જોઅણાઈં દંડં) સંખ્યાતા
યોજન પ્રમાણવાળો, ઉંચે અને નીચે દંડને આકારે લાંબો, અને શરીરના જેવો જાડો જે જીવપ્રદેશો અને કર્મપુદ્ગ-
લોનો સમૂહ, તેને (નિસિરઈ) શરીર થકી વહાર કાઢે છે । વહાર કાઢીને આવા પ્રકારના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે
છે, (તં જહા) તે જેવી રીતે-(રયણાણં) કર્કંતનાદિ રત્નો જેવાં (વયરાણં) વજ્ર ઇટલે હીરા જેવાં (વેરુલિઆણં) વૈદૂર્ય
રત્ન જેવાં (લોહિઅક્ખાણં) લોહિતાક્ષ રત્ન જેવાં (મસારગલ્લાણં) મસારગલ્લ નામના રત્ન જેવાં (હંસગબ્ભાણં)
હંસગર્ભ રત્ન જેવાં (પુલયાણં) પુલક રત્ન જેવાં (સોગંધિયાણં) સૌગંધિક રત્ન જેવાં (જોઈરસાણં) જ્યોતીરસ રત્ન
જેવાં (અંજણાણં) અંજન રત્ન જેવાં (અંજણપુલયાણં) અંજનપુલક રત્ન જેવાં (જાયરૂવાણં) જાતરૂપ રત્ન જેવાં (સુભગાણં)
સુભગ રત્ન જેવાં (અંકાણં) અંક રત્ન જેવાં (ફલિહાણં) સ્ફટિક રત્ન જેવાં (રિટ્ઠાણં) અને રિષ્ટ જાતિના રત્ન જેવાં,

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

હરિણેગમે-
પીએ કરેલો
વૈક્રિયસમુ-
દ્ઘાત.

अहाबायरे पुग्गले परिसाडेइ । परिसाडित्ता अहासुहुमे पुग्गले परियाएइ ॥ २७ ॥
परियाइत्ता दुच्चंपि वेउव्विअसमुग्घाएणं समोहणइ । समोहणित्ता उत्तरवेउव्विअं रूवं विउव्वइ ।
विउव्वित्ता ताए उक्किट्ठाए तुरियाए चवलाए चंडाए जयणाए

एवी रीते सोळ प्रकारनां रत्तो जेवां वैक्रिय वर्गणानां पुद्गलोने ग्रहण करीने तेओमाथी (अहाबायरे पुग्गले परिसाडेइ) असार पुद्गलोने त्यजी देछे । (परिसाडित्ता) असार पुद्गलोनी त्याग करीने (अहासुहुमे पुग्गले परियाएइ) सारभूत पुद्गलोने ग्रहण करे छे ॥ २७ ॥ (परियाइत्ता) ते सारभूत पुद्गलोने ग्रहण करीने (दुच्चंपि) बीजी वार पण (वेउव्विअसमुग्घाएणं) वैक्रिय समुद्घात वडे (समोहणइ) पूर्वनी पेठे प्रयत्नविशेष करे छे । (समोहणित्ता) ते प्रयत्नविशेष करीने (उत्तरवेउव्विअं रूवं) उत्तरवैक्रिय रूपने, एटले भवधारणीय जे मूल रूप तेनी अपेक्षाए बीजा रूपने (विउव्वइ) करे छे । (विउव्वित्ता) बीजुं रूप करीने ते हरिणगेमेषी देव देवगतिथी चाल्यो, ते केवी देवगतिथी चाल्यो ?, ते कहे छे (ताए उक्किट्ठाए) ते उत्कृष्ट, एटले देवोने विषे प्रतीत एवी, अने बीजी गतिओ करतां मनोहर, (तुरियाए) चित्तनी उत्सुकतावाळी, (चवलाए) कायनी चपलतावाळी, (चंडाए) तीव्र, (जयणाए) बीजी सघळी गतिओने जीतनारी,

કલ્પસૂત્ર
માર્ષાંતરસ.

॥ ૫૧ ॥

ઉદ્ધુઆણ સિઘ્ધાણ દિવાણ દેવગર્હણ વીર્ઘવયમાણે વીર્ઘવયમાણે, તિરિયમસંઘેજ્ઞાણં દીવસમુદ્ધાણં
મજ્ઞં મજ્ઞેણં, જેણેવ જંબુદ્વીવે દીવે ભારહે વાસે, જેણેવ માહણકુંડગ્ગામે નયરે, જેણેવ ઉસભદ-
ત્તસ્સ માહણસ્સ ગિહે, જેણેવ દેવાણંદા માહણી તેણેવ ઉવાગચ્છિદ્ધા આલોણ
સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ પણામં કરેદ્ધિ । પણામં કરિત્તા

(ઉદ્ધુઆણ) પ્રચંડ પવનથી ઉછળતા ધૂમાડાની ગતિ જેથી—શરીરના સમગ્ર અવયવોને કંપાવનારી,
(સિઘ્ધાણ) ઉતાવળી-વેગવાળી, (દિવાણ) અને દેવોને યોગ્ય (દેવગર્હણ) આવા પ્રકારની દેવગતિ વડે
(વીર્ઘવયમાણે વીર્ઘવયમાણે) ઉતાવળથી દોડતો દોડતો તે હરિણેગમેષી દેવ (તિરિયમસંઘેજ્ઞાણં દીવસમુદ્ધાણં) તીરછા
અસંખ્યાતા દ્વીપસમુદ્રોની (મજ્ઞં મજ્ઞેણં) મધ્યભાગમાં (જેણેવ જંબુદ્વીવે દીવે) જ્યાં જંબુદ્વીપ નામે દ્વીપ છે,
(ભારહે વાસે) ભરતક્ષેત્ર છે, (જેણેવ માહણકુંડગ્ગામે નયરે) જ્યાં બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નગર છે, (જેણેવ ઉસભદ-
ત્તસ્સ માહણસ્સ ગિહે) જ્યાં ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણનું ઘર છે, (જેણેવ દેવાણંદા માહણી) અને જ્યાં દેવાનંદા બ્રાહ્મણી
છે, (તેણેવ ઉવાગચ્છિદ્ધા) ત્યાં આવે છે । (ઉવાગચ્છિદ્ધા) આવીને (આલોણ) ભગવંતનું દર્શન થતાંજ (સમણસ્સ
ભગવઓ મહાવીરસ્સ) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને (પણામં કરેદ્ધિ) પ્રણામ કરે છે । (પણામં કરિત્તા) પ્રણામ કરીને

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

હરિણેગમે-
ષીની ગતિ-
નું વર્ણન,
અને તેનું
દેવાનંદા-
પાસે જવું.

॥ ૫૧ ॥

देवाणंदाए माहणीए सपरिजणाए ओसोवणिं दलइ । दलित्ता असुभे पुग्गले अवहरइ । अवहरित्ता सुभे पुग्गले पक्खिवइ । पक्खिवित्ता ‘ अणुजाणउ मे भयवं ’ ति कट्ठु समणं भगवं महावीरं अवावाहं अवावाहेणं दिव्वेणं पहावेणं करयलसंपुडेणं गिण्हइ । गिण्हित्ता जेणेव खत्तियकुंडग्गामे नयरे, जेणेव सिद्धत्थस्स खत्तियस्स गिहे,

(देवाणंदाए माहणीए सपरिजणाए) परिवार सहित देवानंदा ब्राह्मणीने (ओसोवणिं दलइ) अवस्वापिनी नामनी निद्रा आपे छे । (दलित्ता) अवस्वापिनी निद्रा आपीने (असुभे पुग्गले) देवानंदाना शरीरमांथी अशुचि पुद्गलोने (अवहरइ) दूर करे छे । (अवहरित्ता) दूर करीने (सुभे पुग्गले) शुभ पुद्गलोने (पक्खिवइ) स्थापन करे छे । (पक्खिवित्ता) शुभ पुद्गलोने स्थापन करीने (अणुजाणउ मे भयवं ति कट्ठु) ‘ हे भगवन् ! आप मने अनुज्ञा आपो ’ ए प्रमाणे कहीने (समणं भगवं महावीरं) श्रमण भगवान् महावीरने (अवावाहं) प्रभुने बीलकुल बाधा न पहुँचे तेम (अवावाहेणं) सुख पूर्वक (दिव्वेणं पहावेणं) पोताना दिव्य प्रभाव वडे (करयलसंपुडेणं गिण्हइ) हस्ततलना संपुटमां ग्रहण करे छे । (गिण्हित्ता) ग्रहण करीने (जेणेव खत्तियकुंडग्गामे नयरे) ज्यां क्षत्रियकुंडग्राम नगर छे, (जेणेव सिद्धत्थस्स खत्तियस्स गिहे) ज्यां सिद्धार्थ क्षत्रियनुं घर छे,

जेणेव तिसला खत्तियाणी तेणेव उवागच्छइ । उवागच्छिता तिसलाए खत्तियाणीए सपरिजणाए ओसोवणिं दलइ । दलित्ता असुभे पुग्ले अवहरइ । अवहरित्ता सुभे पुग्ले पक्खिवइ । पक्खिवित्ता समणं भगवं महावीरं अवावाहं अवावाहेणं दिव्वेणं पहावेणं तिसलाए खत्तियाणीए कुच्छिसि गब्भत्ताए साहरइ ।

(जेणेव तिसला खत्तियाणी) ज्यां त्रिशला क्षत्रियाणी छे (तेणेव उवागच्छइ) त्यां आवे छे । (उवागच्छिता) आवीने (तिसलाए खत्तियाणीए सपरिजणाए) परिवार सहित त्रिशला क्षत्रियाणीने (ओसोवणिं दलइ) अवखापिनी नामनी निद्रा आपे छे । (दलित्ता) अवखापिनी निद्रा आपीने (असुभे पुग्ले अवहरइ) त्रिशला माताना शरीरमांथी अपवित्र पुद्गलोने दूर करे छे । (अवहरित्ता) दूर करीने (सुभे पुग्ले पक्खिवइ) पवित्र पुद्गलोने स्थापन करे छे । (पक्खिवित्ता) स्थापन करीने (समणं भगवं महावीरं) श्रमण भगवान् महावीरने (अवावाहं) प्रभुने बीलकुल बाधा न पहोंचे तेम (अवावाहेणं) सुख पूर्वक (दिव्वेणं पहावेणं) पोताना दिव्य प्रभाव वडे (तिसलाए खत्तियाणीए कुच्छिसि) त्रिशला क्षत्रियाणीनी कुखने विषे (गब्भत्ताए साहरइ) गर्भपणे संक्रमावे छे । ते गर्भने देवानंदानी कुखमांथी योनिमार्गे ग्रहण करीने त्रिशला मातानी कुखिमां गर्भाशय द्वारा संक्रमाव्यो ।

द्वितीय
व्याख्यान.

त्रिशलानी
कुखमां
गर्भाशय-
द्वारा प्रभुने
गर्भपणे सं-
क्रमाववा.

જેવિ ય ણં સે તિસલાણ સ્વત્તિયાણીણ ગબ્બે તંપિ ય ણં દેવાણંદાણ માહણીણ જાલંધરસગુત્તાણ કુચ્છિસિ ગબ્બત્તાણ સાહરહ । સાહરિત્તા જામેવ દિસિં પાઠ્ઠભૂણ તામેવ દિસિં પઢિગણ ॥ ૨૮ ॥
તાણ ઉક્કિટ્ટાણ તુરિયાણ ચવલાણ ચંડાણ જયણાણ ઉદ્ધુઆણ સિઘ્ધાણ દિઘ્વાણ દેવગર્હણ,

(જેવિ ય ણં) વઠ્ઠી જે (સે તિસલાણ સ્વત્તિયાણીણ ગબ્બે) તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીનો પુત્રીરૂપે ગર્ભ છે (તંપિ ય ણં) તે ગર્ભને (દેવાણંદાણ માહણીણ જાલંધરસગુત્તાણ કુચ્છિસિ) જાલંધર ગોત્રની દેવાનંદા બ્રાહ્મ-
ણીની કુલમાં (ગબ્બત્તાણ સાહરહ) ગર્ભપણે સંક્રમાવે છે । (સાહરિત્તા) સંક્રમાવીને (જામેવ દિસિં પઠ્ઠભૂણ)
તે હરિણેગમેષી દેવ જે દિશામાંથી આવ્યો હતો (તામેવ દિસિં પઢિગણ) તેજ દિશા તરફ પાછો ચાલ્યો ગયો ॥ ૨૮ ॥

હરિણેગમેષી દેવ કેવી ગતિથી ચાલીને સૌધર્મેન્દ્ર પાસે ગયો ? તે કહે છે- (તાણ ઉક્કિટ્ટાણ) તે ઉત્કૃષ્ટ
પટલે દેવોને વિષે પ્રતીત એવી, તથા બીજી ગતિઓ કરતાં મનોહર, (તુરિયાણ) ચિત્તની ઉત્સુકતાવાળી, (ચવ-
લાણ) કાયની ચપલતાવાળી, (ચંડાણ) તીવ્ર, (જયણાણ) બીજી સઘળી ગતિઓને જીતનારી, (ઉદ્ધુઆણ)
પ્રચંડ પવનથી ઉછળતા ધૂમાડાની ગતિ જેવી, (સિઘ્ધાણ) ઉતાવળી-વેગવાળી (દિઘ્વાણ) અને દેવોને યોગ્ય
(દેવગર્હણ) આવા પ્રકારની દેવગતિ વહે

તિરિયમસંખેજ્ઞાણં દીવસમુદ્દાણં મજ્ઞં મજ્ઞેણં જોઅણસયસાહસ્તિણં વિગ્ગહેહિં ઉપ્પયમાણે
ઉપ્પયમાણે, જેનામેવ સોહમ્મે કપ્પે, સોહમ્મવડિંસણં વિમાણે, સક્કંસિ સીહાસણંસિ સક્કે દેવિંદે
દેવરાયા, તેનામેવ ઉવાગચ્છઈ । ઉવાગચ્છિત્તા સક્કસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો ઇયમાણત્તિઅં
ચિપ્પામેવ પચ્ચપ્પિણઈ ॥ ૨૯ ॥ તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરે

(તિરિયમસંખેજ્ઞાણં દીવસમુદ્દાણં) તીરછા અસંખ્યાતા દ્વીપસમુદ્રોની (મજ્ઞં મજ્ઞેણં) મધ્યભાગમાં (જોઅણ-
સયસાહસ્તિણં વિગ્ગહેહિં) લાસ્ય યોજનના પ્રમાણવાળી ગતિથી (ઉપ્પયમાણે ઉપ્પયમાણે) દોડતો દોડતો
(જેનામેવ સોહમ્મે કપ્પે) જ્યાં સૌધર્મ દેવલોક છે, (સોહમ્મવડિંસણં વિમાણે) સૌધર્માવતંસક નામનું વિમાન છે,
(સક્કંસિ સીહાસણંસિ) અને શક્ર નામના સિંહાસન ઉપર (સક્કે દેવિંદે દેવરાયા) દેવોનો ઇન્દ્ર અને દેવોનો
રાજા એવો શક્ર બેઠો છે (તેનામેવ ઉવાગચ્છઈ) ત્યાં આવે છે । (ઉવાગચ્છિત્તા) આવીને (સક્કસ્સ દેવિંદસ્સ
દેવરણ્ણો) દેવોના ઇન્દ્ર અને દેવોના રાજા એવા તે શક્રને (ઇયમાણત્તિઅં ચિપ્પામેવ પચ્ચપ્પિણઈ) તે પૂર્વે કહેલી
આજ્ઞાને જલદી પાછી આપે છે, એટલે-‘આપની આજ્ઞાનુસાર મેં કામ કર્યું’ એ પ્રમાણે નિવેદન કરે છે ॥ ૨૯ ॥

(તેણં કાલેણં તેણં સમણં) તે કાલે અને તે સમયે (સમણે ભગવં મહાવીરે) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

ગર્ભ બદલા-
વી હરિણે-
ગમેષીનું
ઇન્દ્રપાસે
જવું.

જે સે વાસાણં તચ્ચે માસે પંચમે પક્ષે-આસોઅવહુલે, તસ્સ ણં આસોઅવહુલસ્સ તેરસીપક્ષે
ણં વાસીઈ રાઈંદિઈહિં વ઱્ઠકંતેહિં, તેસીઈમસ્સ રાઈંદિઅસ્સ અંતરા વટ્ટમાણે, હિઆણુકંપણં
દેવેણં હરિણેગમેસિણા સક્કવયણસંદિટ્ટેણં, માહણકુંડગ્ગામાઓ નયરાઓ ઉસભદત્તસ્સ માહણસ્સ
કોડાલસગુત્તસ્સ મારિયાણ દેવાણંદાણ માહણીણ જાલંધરસગુત્તાણ કુચ્છીઓ,

(જે સે વાસાણં તચ્ચે માસે) જે તે વર્ષાકાલનો ત્રીજો માસ (પંચમે પક્ષે) વર્ષાકાલનું પાંચમું પક્ષવાડીયું (આસો-
અવહુલે) ઇટલે આસો માસનું [ગુજરાતી-ભાદરવા માસનું] કૃષ્ણ પક્ષવાડીયું (તસ્સ ણં આસોઅવહુલસ્સ તેરસીપક્ષે
ણં) તે આસો માસના કૃષ્ણ પક્ષવાડીયાની તેરશની રાત્રિને વિષે (વાસીઈ રાઈંદિઈહિં વ઱્ઠકંતેહિં) વાશી રાત્રિ-
દિવસ ગયા વાદ (તેસીઈમસ્સ રાઈંદિઅસ્સ અંતરા વટ્ટમાણે) વ્યાશીમા રાત્રિ-દિવસની વચ્ચેનો કાલ ઇટલે રાત્રિ
વર્તે છતે (હિઆણુકંપણં દેવેણં હરિણેગમેસિણા સક્કવયણસંદિટ્ટેણં) પોતાનું અને શત્રુનું હિત કરનારા, પ્રભુ ઉપર
મક્તિવાળા, અને શત્રુના વચનથી આજ્ઞા પામેલા એવા હરિણેગમેષી દેવે (માહણકુંડગ્ગામાઓ નયરાઓ) બ્રાહ્મણ-
કુંડગ્રામ નગર થકી (ઉસભદત્તસ્સ માહણસ્સ કોડાલસગુત્તસ્સ મારિયાણ) કોડાલ ગોત્રના ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની
માર્યા (દેવાણંદાણ માહણીણ જાલંધરસગુત્તાણ કુચ્છીઓ) જાલંધર ગોત્રની દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુલમાંથી

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ५४ ॥

खत्तियकुंडगामे नयरे नायाणं खत्तियाणं सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कासवगुत्तस्स भारियाए तिसलाए
खत्तियाणीए वासिट्ठसगुत्ताए पुवरत्तावरत्तकालसमयंसि हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं
अवावाहं अवावाहेणं कुच्छिंसि गब्भत्ताए साहरिए ॥ ३० ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे तिन्नाणोवगए आवि होत्था ।

(खत्तियकुंडगामे नयरे) क्षत्रियकुंडग्राम नगरमां (नायाणं खत्तियाणं) ज्ञातकुलना क्षत्रियोनी
मध्यमां (सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कासवगुत्तस्स भारियाए) काश्यप गोत्रना सिद्धार्थ नामना क्षत्रियनी भार्या
(तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगुत्ताए) वासिष्ठ गोत्रनी त्रिशला क्षत्रियाणीनी कुखने विषे (पुवरत्तावरत्तकाल-
समयंसि) मध्यरात्रिमां (हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं) उत्तराफल्गुनी नक्षत्रने विषे (जोगमुवागएणं) चंद्रनो योग
प्राप्त यतां (अवावाहं) प्रभुने विलकुल बाधा न थाय तेम (अवावाहेणं) सुख पूर्वक (कुच्छिंसि गब्भत्ताए
साहरिए) ते त्रिशलामातानी कुखने विषे गर्भपणे संक्रमाव्या ॥ ३० ॥

(तेणं कालेणं तेणं समएणं) ते काले अने ते समये (समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर
(तिन्नाणोवगए आवि होत्था) मति श्रुत अने अवधि, ए त्रण ज्ञान सहित हता ।

द्वितीय
व्याख्यान.

प्रभु महा-
वीरने त्रि-
शलानी
कुखमां
गर्भपणे
क्यारे संक्र-
माव्या ?.

॥ ५४ ॥

साहरिजिस्सामि त्ति जाणइ, साहरिज्जमाणे नो जाणइ,

(साहरिजिस्सामि त्ति जाणइ) ज्यारे देवानंदानी कुखमांथी त्रिशला मातानी कुखमां पोतानुं संहरण थवानुं हतुं त्यारे 'हुं संहराइश' ए प्रमाणे प्रभु जाणे छे । (साहरिज्जमाणे नो जाणइ) ज्यारे हरिणेगमेषी देव देवानंदानी कुखमांथी लइने त्रिशला मातानी कुखमां संहरण करे छे त्यारे ते संहरणकाल वखते 'हुं संहराउं छुं' ए प्रमाणे जाणता नथी । अहीं कोइ शंका करे के—“संहरण थती वखते 'हुं संहराउं छुं' ए प्रमाणे प्रभुए केम न जाण्युं ?, कारण के संहरणनो काल असंख्य समयनो छे. एटले के, संहरण करतां असंख्य समय व्यतीत थायछे । आवी असंख्य समयवाळी क्रियाने भगवान् न जाणे ए केम संभवे ? वळी संहरण करवावाळा हरिणेगमेषी देवनी अपेक्षाए प्रभुने विशिष्ट ज्ञान छे, तेथी संहरण थती वखते 'हुं संहराउं छुं' एम प्रभुने ज्ञान होवुंज जोइए” । तेना उत्तरमां जणाववानुं के— संहरण क्रियानो काल असंख्य समयनो होवाथी 'हुं संहराउं छुं' ए प्रमाणे भगवान् जाणे छे खरा, पण आ वाक्य संहरण क्रियानी कुशलता जणावनारुं छे । हरिणेगमेषी देवे ते गर्भनुं एवी कुशलताथी संहरण कर्युं के जेथी प्रभुने जरा पण पीडा थइ नहिं, अने तेथी प्रभुए जाणवा छतां जाणे जाण्युंज नहिं । जेम कोइ माणसना पगमां कांटो भांग्यो होय, बीजा माणसे ते कांटाने एवी कुशलताथी काढ्यो के जेथी तेने जरा पण पीडा थवा दीधी नहिं । ते वखते ते माणस बोले छे के—‘तें एवी रीते कांटो काढ्यो के मने खबर पडी नहिं’ । जो के अहीं कांटो काढतां ते सामा

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ५५ ॥

साहरिण मि त्ति जाणइ । जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे देवाणंदाए माहणीए जालं-
धरसगुत्ताए कुच्छीओ तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगुत्ताए कुच्छिसि गम्भत्ताए साहरिण, तं
रयणिं च णं सा देवाणंदा माहणी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी ओहीरमाणी
माणसने ज्ञान तो थायज छे, छतां पीडा न थवाथी कांटो काढनारनी कुशलता जणाववाने जाणे जाण्युंज न होय
एवो व्यवहार थायछे । वळी सुखमन्न थयेलो माणस बोले छे के-आजनो आखो दिवस गयो, परंतु मने खबर पण पडी
नहिं । अहीं पण जो के ते व्यतीत थयेला दिवसने जाणे छे, छतां अतिशय सुख जणाववाने आवो व्यवहार थायछे ।
तेवी रीते हरिणेगमेषी देवे एवी कुशलताथी गर्भनुं संहरण कर्युं, के जेथी प्रभुने जरा पण पीडा थइ नहिं, एम
जणाववाने 'हुं संहराउं छुं' ए प्रमाणे जो के प्रभु जाणे छे छतां जाणता नथी एम कह्युं छे

(साहरिण मि त्ति जाणइ) ज्यारे हरिणेगमेषी देवे त्रिशला मातानी कुखमां गर्भनुं संक्रमण कर्युं, त्यारे 'हुं संहरायो'
ए प्रमाणे प्रभु जाणे छे । (जं रयणिं च णं) जे रात्रिमां (समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीरने (देवाणंदाए
माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छीओ) जालंधर गोत्रनी देवानंदा ब्राह्मणीनी कुखमांथी (तिसलाए खत्तियाणीए वासि-
ट्ठसगुत्ताए कुच्छिसि) वासिष्ठ गोत्रनी त्रिशला क्षत्रियाणीनी कुखमां (गम्भत्ताए साहरिण) गर्भपणे संक्रमाव्या (तं रयणिं
च णं) ते रात्रिमां (सा देवाणंदा माहणी) ते देवानंदा ब्राह्मणी (सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी ओहीरमाणी)

द्वितीय
व्याख्यान.

प्रभुनुं गर्भ-
संहरण सं-
बंधी ज्ञान.

॥ ५५ ॥

इमेयारूवे उराले कल्लाणे सिवे धन्ने मंगल्ले सस्सिरीए चउइस महासुमिणे तिसलाए खत्तियाणीए
हडे पासित्ता णं पडिबुद्धा । तं जहा—“गय-वसह” गाहा ॥ ३१ ॥

जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छीओ तिस-
लाए खत्तियाणीए वासिट्ठसगुत्ताए कुच्छिसि गब्भत्ताए साहरिए,

शय्याने विषे कांइक उंघती अने कांइक जागती, एटले अल्प निद्रा करती छती (इमेयारूवे) आगळ
कहेवाशे एवा स्वरूपना (उराले कल्लाणे) प्रशस्त, कल्याणना हेतुरूप, (सिवे धन्ने) उपद्रवोने हरनारा, धनना
हेतुरूप (मंगल्ले सस्सिरीए) मंगल करनारा, अने शोभा सहित (चउइस महासुमिणे) चौद महास्वप्नोने
(तिसलाए खत्तियाणीए हडे पासित्ता णं) त्रिशला क्षत्रियाणी वडे हरण करायेला जोइने (पडिबुद्धा) जागी ।
(तं जहा—) ते जेवी रीते—(“गय-वसह” गाहा) गज वृषभ विगेरे चौद महास्वप्न हरण करायेला जोइने जागी ॥ ३१ ॥

(जं रयणिं च णं) जे रात्रिने विषे (समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर (देवाणंदाए माहणीए
जालंधरसगुत्ताए कुच्छीओ) जालंधर गोत्रनी देवानंदा ब्राह्मणीनी कुख थकी (तिसलाए खत्तियाणीए वासिट्ठ-
सगुत्ताए कुच्छिसि) वासिष्ठ गोत्रनी त्रिशला क्षत्रियाणीनी कुखने विषे (गब्भत्ताए साहरिए) गर्भपणे संहराया,

તં રયણિં ચ ણં સા તિસલા સ્વત્તિયાણી તંસિ તારિસગંસિ વાસઘરંસિ, અર્ઘ્નિભતરઓ સચિત્તકમ્મે, વાહિ-
રઓ દૂમિઅઘટ્ટમટ્ટે, વિચિત્તઉલ્લોઅચિલ્લિયતલે, મણિરયણપણાસિઅંધયારે, બહુસમ-સુવિભત્તભૂમિભાગે,

(તં રયણિં ચ ણં) તે રાત્રિને વિષે (સા તિસલા સ્વત્તિયાણી) તે ત્રિશલા સ્વત્તિયાણી (તંસિ તારિસગંસિ વાસઘરંસિ) તે તેવા પ્રકારના શયનમંદિરને વિષે; એટલે જેનું વાણીથી વર્ણન થઈ શકે નહિં, પોતાની આંસથી દેખ્યું હોય તો જ જાણી શકાય એવા અવર્ણનીય, તથા અતિશય પુણ્યશાલી અને ભાગ્યશાલીને યોગ્ય એવા શયનમંદિરમાં । વઢી તે શયનમંદિર કેવું છે ? તે કહેછે—(અર્ઘ્નિભતરઓ સચિત્તકમ્મે) જેની અંદરના ભાગમાં સર્વે મીંતો વિવિધ પ્રકારના ચિત્રોથી ચીતરેલી હોવાથી રમણીય છે એવું, (વાહિરઓ દૂમિઅઘટ્ટમટ્ટે) બહારના ભાગમાં ચૂનો લગાવેલો હોવાથી ચાંદની જેવું સફેદ છે, વઢી કોમલ અને ચીકણા પાષાણાદિથી ઘૂંટેલું હોવાથી સુંવાળું અને ચકચકીત છે । (વિચિત્તઉલ્લોઅ-ચિલ્લિ-યતલે) તે શયનમંદિરનો ઉપરનો ભાગ વિવિધ પ્રકારના ચિત્રોવાળો છે, અને તઢીયું દેદીપ્યમાન છે, (મણિરયણપ-ણાસિઅંધયારે) જેની ચારે તરફ મણિઓ અને રત્નો જડેલા હોવાથી અંધકાર નાશ પામ્યો છે એવું, (બહુસમ-સુવિ-ભત્તભૂમિભાગે) તે શયનમંદિરનું આંગણું જરા પણ ઉંચું નીચું નથી, બરાબર સપાટ છે; વઢી પાંચ વર્ણવાળા મણિ-ઓથી બાંધેલું હોવાથી ભિન્ન ભિન્ન જાતના સ્વસ્તિકાદિની રચના વડે મનોહર છે ।

પંચવળ્ણસરસસુરહિમુક્કપુપ્ફપુંજોવયારકલિષ્ઠ, કાલાગુરુ-પવરકુંદુરુક્ક-તુરુક્ક-ડજ્જંતધૂવમધમધંતંગં-
ધુદ્ધુઆભિરામે, સુગંધવરગંધિષ્ઠ, ગંધવટ્ઠિભૂષ્ઠ; તંસિ તારિસગંસિ સયણિજ્ઞંસિ, સાલિંગવટ્ઠિષ્ઠ,

(પંચવળ્ણસરસસુરહિમુક્કપુપ્ફપુંજોવયારકલિષ્ઠ) રસ સહિત અને સુગંધમય એવા પંચવર્ણી પુષ્પોના સમૂહને યોગ્ય
યોગ્ય સ્થળે ગોઠવેલ હોવાથી સંસ્કાર યુક્ત છે, (કાલાગુરુ-પવરકુંદુરુક્ક-તુરુક્ક-ડજ્જંતધૂવમધમધંતંગંધુદ્ધુઆભિરામે)
કાઠો અગરુ, ઁંચી જાતનો કિંદુ, સેલારસ, અને વઢી રહેલો દશાંગાદિ ધૂપ, ં વધા પદાર્થોની વહેક મારી
રહેલી અને ચારે તરફ ફેલાઈ રહેલી જે સુગંધ, તે વડે રમણીય છે, (સુગંધવરગંધિષ્ઠ) ઉત્તમ ગંધવાઢાં જે ઁંચી
જાતનાં ચૂર્ણો, તેઓના સુગંધ યુક્ત છે. (ગંધવટ્ઠિભૂષ્ઠ) સુગંધી દ્રવ્યોની વનાવેલી જે ગુટિકા, તેના સદૃશ
અતિશય સુગંધી છે. આવા પ્રકારના શયનમંદિરને વિષે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી શય્યામાં ંટલે પલંગમાં સૂતી
હતી, તે શય્યાનું વર્ણન કરે છે—(તંસિ તારિસગંસિ સયણિજ્ઞંસિ) તે તેવા પ્રકારની શય્યામાં, ંટલે જેનું
વાળીથી વર્ણન થઈ શકે નહિં, પોતાની આંખથી દેખી હોય તોજ જાણી શકાય એવી અવર્ણનીય; તથા
અતિશય પુણ્યશાલી અને ભાગ્યશાલીને યોગ્ય એવી શય્યામાં. વઢી તે શય્યા કેવી છે?—(સાલિંગવટ્ઠિષ્ઠ)
શરીર પ્રમાણ ઢીર્ઘ ગાદલાવાઢી,

ઉમઓ વિઘ્વોઅળે, ઉમઓ ઉન્નણ, મજ્ઞે નયગંભીરે, ગંગાપુલિણવાલુઆઉદ્દાલસાલિસણ, ઉઅ-
વિઅઘ્વોમિઅદુગુલ્લપટ્ટપડિચ્છન્ને, સુવિરઙ્ગયરયત્તાળે, રત્તંસુઅસંવુડે, સુરમ્મે, આઈણગ-રૂઅ-બૂર-
નવળીઅ-તૂલતુલ્લફાસે,

(ઉમઓ વિઘ્વોઅળે) જેની વન્ને વાજુણ ઇટલે જ્યાં મસ્તક રહે ત્યાં અને જ્યાં પગ રહે ત્યાં ઓશીકાં રાખેલાં છે,
(ઉમઓ ઉન્નણ) મસ્તક અને પગને સ્થાને ઓશીકાં રાખવાથી તે વન્ને વાજુણ ઊંચી છે, (મજ્ઞે નયગંભીરે) વન્ને વાજુણ
ઊંચી હોવાથી વચ્ચેના ભાગમાં નમેલી અને ગંભીર છે, (ગંગાપુલિણવાલુઆઉદ્દાલસાલિસણ) જેમ ગંગાને કાંઠે રહેલી
રેતીમાં પગ મૂકતાં પગ ઊંડો ચાલ્યો જાય છે તેમ આ શય્યામાં પણ પગ મૂકતાં પગ ઊંડો ચાલ્યો જાય એવી અતિ-
શય કોમલ છે, (ઉઅવિઅઘ્વોમિઅદુગુલ્લપટ્ટપડિચ્છન્ને) તે શય્યા ઉપર ઉત્તમ કારીગરીવાળો રેશમી ઓછાડ પાથર્યો
છે, (સુવિરઙ્ગયરયત્તાળે) તે શય્યા જે વસ્ત્રને સૂવા-વેસવાના ઉપયોગમાં આવતી નથી તે વસ્ત્રને રજ વિગેરેથી મેલી
ન થાય માટે ઉત્તમ વસ્ત્રથી ઢાંકેલી રહે છે, (રત્તંસુઅસંવુડે) વઢી તે શય્યા ઉપર લાલ રંગની મચ્છરદાની લગાવેલી છે,
(સુરમ્મે) તે શય્યા અતિશય મનોહર છે, (આઈણગ-રૂઅ-બૂર-નવળીઅ-તૂલતુલ્લફાસે) સંસ્કારિત કરેલું ચામડું,
રૂ, બૂર નામની વનસ્પતિ, માશ્વળ, અને આકડાનું રૂ, ઇટલી સુકોમલ વસ્તુઓના જેવો કોમલ છે સ્પર્શ જેનો એવી,

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

ત્રિશલા ક્ષ-
ત્રિયાળીની
શય્યાનું
વર્ણન.

સુગંધવરકુસુમ-ચુણ્ણસયણોવયારકલિષ્ઠ, પુવરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ સુત્તજાગરા ઓહીરમાણી
 આહીરમાણી ઇમેયારૂવે ઊરાલે જાવ ચડહસ મહાસુમિણે પાસિત્તા ણં પડિબુદ્ધા । તં જહા—
 ગયં-વસંહ-સીહં-અભિસેઝં-દામં-સંસિ-દિણંયરં જ્ઞયં કુંભં । પડમંસર-સાગર-વિમાણ-ભવણં-રયણુચ્ચય-
 સિહિં ચ [॥ ૧ ॥] ॥ ૩૨ ॥ તણ ણં સા તિસલા સ્વત્તિયાણી તપ્પઢમયાણ

(સુગંધવરકુસુમ-ચુણ્ણસયણોવયારકલિષ્ઠ) સુગંધી ઉત્તમ જાતનાં પુષ્પો અને ચૂર્ણો વડે કરેલો છે સંસ્કાર જેનો
 એવી, આવા પ્રકારની શય્યામાં, (પુવરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ) મધ્ય રાત્રિને વિષે (સુત્તજાગરા ઓહીરમાણી ઓહી-
 રમાણી) કાંઈક ઊંઘતી અને કાંઈક જાગતી, ઇટલે અલ્પનિદ્રા કરતી છતી (ઇમેયારૂવે) આગઠ કહેવાશે એવા
 સ્વરૂપના (ઊરાલે જાવ ચડહસ મહાસુમિણે) પ્રશસ્ત યાવત્ ચૌદ મહાસ્વપ્ન (પાસિત્તા ણં પડિબુદ્ધા) દેહીને જાગી ।
 (તં જહા) તે જેવી રીતે—(ગય-વસહ-સીહ-) હાથી, વૃષભ, સિંહ, (અભિસેઝ-) લક્ષ્મી, (દામ-સંસિ-દિણયરં)
 પુષ્પની માલા, ચન્દ્ર, સૂર્ય, (જ્ઞયં કુંભં) ધ્વજા, કલશ, (પડમસર-સાગર-) પદ્મસરોવર, સમુદ્ર, (વિમાણ-ભવણ)
 દેવવિમાન અથવા ભવન, (રયણુચ્ચય-સિહિં ચ) રત્નનો રાશિ, અને નિર્ધૂમ અગ્નિ ॥ ૩૨ ॥

(તણ ણં સા તિસલા સ્વત્તિયાણી તપ્પઢમયાણ) તે ચૌદ મહાસ્વપ્નમાં પહેલે સ્વપ્ને તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ હાથી

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥ ૫૮ ॥

ચઊદ્દંતં, ઝસિઅ-ગલિયવિપુલજલહર-હારનિકર-સ્વીરસાગર-સસંકકિરણ-દગરય-રયયમહાસેલપંડુ-
રતરં, સમાગયમહુયરસુગંધદાણવાસિઅકવોલમૂલં,

જોયો । જો કે શ્રીઋષભદેવ પ્રભુની માતાએ પહેલે સ્વપ્ને વૃષભ જોયો હતો, અને શ્રીમહાવીર પ્રભુની માતાએ પહેલે
સ્વપ્ને સિંહ જોયો હતો; પરંતુ ઘણા જિનેશ્વરોની માતાઓએ પહેલે સ્વપ્ને હાથી જોયો હતો; માટે એવી રીતના પાઠના
અનુક્રમની અપેક્ષાએ-બહુપાઠના રક્ષણ માટે અહીં પણ શ્રીમહાવીર પ્રભુની માતાએ પહેલે સ્વપ્ને હાથી જોયો એ
પ્રમાણે કહ્યું છે । તે હાથી કેવો છે?, તે કહે છે—(ચઊદ્દંતં) ચાર છે દંતૂશલ જેના એવો; કોઈ ઠેકાણે ‘તઓઅચઊદ્દંતં’
એવો પાઠ છે, તેનો અર્થ આ પ્રમાણે—તતૌજસ એટલે મહા બલવાન છે ચાર દંતૂશલ જેના એવો, (ઝસિઅ-ગલિય-
વિપુલજલહર-હારનિકર-સ્વીરસાગર-સસંકકિરણ-દગરય-રયયમહાસેલપંડુરતરં) તે હાથી ઊંચો છે; વરસાદ વરસી
રહ્યા બાદ ગઢી ગયેલો જે વિશાલ મેઘ, તેના જેવો અતિ સફેદ છે; વઢી એકઠા કરેલા મોતીના હાર, ક્ષીર સમુદ્ર,
ચન્દ્રનાં કિરણો, પાણીના કળીયા, અને રૂપાનો જે મહાશૈલ એટલે વૈતાલ્ય પર્વત; તેઓના જેવો અતિશય સફેદ છે,
(સમાગયમહુયરસુગંધદાણવાસિઅકવોલમૂલં) ગંધમાં લુન્ધ બની એકઠા થયેલા છે ભમરા જેના ઉપર એવા પ્રકારનું
જે સુશબોદાર મદજલ, તે મદજલ વડે સુગંધમય છે વન્ને કુંભસ્થલો જેના એવો,

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

ચૌદ મહા-
સ્વપ્નો, પહેલે
સ્વપ્ને દેસેલા
હાથીનું
વર્ણન.

॥ ૫૮ ॥

દેવરાયકુંજરવરપ્પમાણં, પિચ્છઈ સજલઘણવિપુલજલહરગજ્જિયગંભીરચારુઘોસં ઇમં, સુમં, સઘલ-
વસ્થળકયંબિઅં, વરોરું । (॥ ૧ ॥) ॥ ૩૩ ॥

તઓ પુણો ધવલકમલપત્તપયરાઈરેગરૂવપ્પમં, પહાસમુદઓવહારેહિં સઘવઓ ચેવ દીવયંતં,

(દેવરાયકુંજરવરપ્પમાણં) શક્રેન્દ્રના ઘેરાવળ હાથી જેવું શાસ્ત્રોક્ત છે શરીરનું પ્રમાણ જેનું ઘવો, (પિચ્છઈ સજલઘણવિપુલજલહરગજ્જિયગંભીરચારુઘોસં ઇમં) જલથી ભરેલો જે ઘટાટોપ થયેલો અને ચો તરફ પથરાણો મેઘ, તે મેઘની ગર્જના જેવી ગંભીર અને મનોહર છે ગર્જના જેની, ઘવા હાથીને દેસેછે । વઢી તે હાથી કેવો છે ?— (સુમં) શુભ કરનારો, (સઘલવસ્થળકયંબિઅં) સર્વ શુભલક્ષણોનો સમૂહ ઁકઠો થયોછે જેમાં ઘવો, (વરોરું) સર્વ હાથીઓમાં ઉત્તમ અને વિશાલ, આવા પ્રકારના હાથીને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી પહેલે સ્વપ્ને દેસેછે (॥ ૧ ॥) ॥ ૩૩ ॥

(તઓ પુણો ધવલકમલપત્તપયરાઈરેગરૂવપ્પમં) ત્યાર પછી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી વીજે સ્વપ્ને—સફેદ કમલનાં પાંદ-
ડાંઓનો જે સમૂહ, તેના કરતાં પળ અધિક છે રૂપની કાંતિ જેની ઘવા વૃષભને દેસેછે । વઢી તે વૃષભ કેવો છે ?— (પહાસમુદઓવહારેહિં સઘવઓ ચેવ દીવયંતં) પોતાની પ્રભાના સમૂહને ફેલાવવા વડે દસે દિશાઓને ઉદ્યોતિત કરતો,

કલ્પસૂત્ર
માર્ષાંતરસ.

॥ ૫૯ ॥

અઈસિરિભરપિલ્લણાવિસપ્પંત-કંત-સોહંત-ચારુકકુહં, તણુ-સુદ્ધ-સુકુમાલલોમનિદ્વચ્છર્વિં, થિર-સુવ-
દ્ધ-મંસલો-વચિઅ-લટ્ટુ-સુવિભત્તસુંદરંગં પિચ્છઈ, ઘણ-વટ્ટ-લટ્ટુઅકિટ્ટુ-તુપ્પગ્ગ-તિક્ખસિંગં, દંતં,
સિવં, સમાણ-સોહંત-સુદ્ધદંતં વસહં અમિઅગુણમંગલમુહં (॥ ૨ ॥) ॥ ૩૪ ॥

(અઈસિરિભરપિલ્લણાવિસપ્પંત-કંત-સોહંત-ચારુકકુહં) ઉત્કૃષ્ટ શોભાસમૂહની પ્રેરણા વડેજ જાણે ઉંચી થયેલી
હોયની! એવી, દીસિવાળી, દેસાવડી, અને રમણીય છે સુંધ જેની એવો, (તણુ-સુદ્ધ-સુકુમાલલોમનિદ્વચ્છર્વિં)
સૂક્ષ્મ નિર્મલ અને કોમલ રોમોની ચીકાશવાળી છે કાંતિ જેની એવો, (થિર-સુવદ્ધ-મંસલો-વચિઅ-લટ્ટુ-સુવિભત્તસું-
દરંગં પિચ્છઈ) મજબુત, સારા બાંધાવાળું, માંસયુક્ત, પુષ્ટ, મનોહર, અને યથાસ્થિત સર્વ અવયવવાળું છે સુંદર શરીર
જેનું, એવા વૃષભને દેખેછે । વળી તે વૃષભ કેવો છે?-(ઘણ-વટ્ટ-લટ્ટુઅકિટ્ટુ-તુપ્પગ્ગ-તિક્ખસિંગં) મજબુત, ગોઠ
આકારના, અતિશય ઉત્તમ, અગાડીના ભાગમાં તેલથી ચોપડેલા, અને તીક્ષ્ણ છે બે શીંગડાં જેના એવો, (દંતં) કૂરતા
રહિત, (સિવં) ઉપદ્રવોને હરનાર, (સમાણ-સોહંત-સુદ્ધદંતં વસહં અમિઅગુણમંગલમુહં) બરાબર સરસા, શોભતા,
અને સફેદ છે દાંત જેના એવો; વળી માપ વિનાના ગુણોની છે પાસિ જેઓથી એવાં જે મંગલ, તે મંગલને આવવાના
કારણરૂપ-દ્વાર સરસો; એવા પ્રકારના વૃષભને દેખેછે (॥ ૨ ॥) ॥ ૩૪ ॥

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

ચૌદ મહા-
સ્વમો, બીજે
સ્વમે દેસેલા
વૃષભનું
વર્ણન.

॥ ૫૯ ॥

તઓ પુળો હારનિકર-શ્વીરસાગર-સસંકકિરણ-દગરય-રયયમહાસેલપંડુરતરં રમણિજ-પિચ્છણિજં
થિર-લટ્પપડટું વટ્ટ-પીવર-સુસિલિટ્ટ-વિસિટ્ટ-તિલ્લદાઢાવિડંબિઅમુહં, પરિકમ્મિઅજચ્ચકમલકોમલ-
પમાણસોહંતલટ્ટપડટું, રત્તુપ્પલપત્તમયસુકુમાલતાલુ-નિલ્લાલિઅગ્ગજીહં,

(તઓ પુળો) ત્યાર પછી ત્રિશ્વલા ક્ષત્રિયાળી ત્રીજે સ્વપ્ને સિંહ દેસેછે। તે સિંહ કેવો છે?-(હારનિકર-શ્વીરસાગર-
સસંકકિરણ-દગરય-રયયમહાસેલપંડુરતરં) એકઠા કરેલા મોતીના દ્વાર, શ્વીર સમુદ્ર, ચન્દ્રનાં કિરણો, પાળીના કળિયા,
અને રૂપાનો જે મહાપર્વત, તેઓના જેવો અતિશય સફેદ છે। (રમણિજ-પિચ્છણિજં) રમણીય અને દેસાવડો છે।
(થિર-લટ્પપડટું) મજબુત અને મનોહર છે વે પંજા જેના એવો, (વટ્ટ-પીવર-સુસિલિટ્ટ-વિસિટ્ટ-તિલ્લદાઢાવિડંબિઅમુહં)
ગોળ આકારવાળી, પુષ્ટ, સુસંવદ્ધ-પોલાણરહિત, પ્રધાન, અને તીક્ષ્ણ દાઢાઓ વડે શોભી રહ્યું છે મુખ જેનું એવો,
(પરિકમ્મિઅજચ્ચકમલકોમલ-પમાણસોહંતલટ્ટપડટું) સંસ્કાર કરેલા ઉત્તમ જાતિના કમલ જેવા સુકુમાલ, તથા
યથાસ્થિત પ્રમાણ વડે શોભતા છે ઉત્તમ પ્રકારના હોઠ જેના એવો, (રત્તુપ્પલપત્તમયસુકુમાલતાલુ-) લાલ કમલના
પાંદડા જેવું મૃદુ અને સુકોમલ છે લાલ તાલવું જેનું એવો, (નિલ્લાલિઅગ્ગજીહં) લપલપાયમાન થતી છે મનોહર
જીભ જેની એવો,

કલ્પસૂત્ર
માર્ષાંતરસ.

॥ ૬૦ ॥

મૂસાગયપવરકળગતાવિયઆવત્તાયંતવટ્ટ-તડિઅવિમલસરિસનયણં, વિસાલપીવરવરોરું, પડિપુણ્ણવિ-
મલલ્લંઘં, મિઝ-વિસય-સુહુમ-લક્ષણપસત્થ-વિત્થિણ્ણકેસરાડોવસોહિઅં, ઝસિઅસુનિમ્મિઅ-સુજાય-
અપ્પોડિઅલંગૂલં, સોમં, સોમાગારં, લીલાયંતં, નહયલાઓ ઓવયમાણં નિયગવયણમઙ્ગવયંતં પિચ્છઈ સા,
(મૂસાગયપવરકળગતાવિયઆવત્તાયંતવટ્ટ-તડિઅવિમલસરિસનયણં) સુવર્ણ ગાલ્લવાની માટીની કુલડીમાં ગાલેલા
અને ફુદડી ફરતા ઉત્તમ સુવર્ણ જેવા ગોળ, તથા સ્વચ્છ વીજળી જેવા ચક્રચક્રીત અને ચપલ છે બે નેત્રો જેના ઇવો,
(વિસાલપીવરવરોરું) વિશાલ અને પુષ્ટ છે ઉત્તમ સાથળ જેના ઇવો, (પડિપુણ્ણ-વિમલલ્લંઘં) પરિપૂર્ણ અને નિર્મલ છે સ્કંધ
જેનો ઇવો, (મિઝ-વિસય-સુહુમ-લક્ષણપસત્થ-વિત્થિણ્ણકેસરાડોવસોહિઅં) સુકોમલ, સ્પેદ, વારીક, ઉત્તમ લક્ષણવાળા,
અને લાંબા કેસરાઓના દબદબા વડે શોભતો, (ઝસિઅસુનિમ્મિઅ-સુજાયઅપ્પોડિઅલંગૂલં) ઊંચું કરીને કુંડલાકારે
વાળેલું, અને શોભાસહિત અફળાવેલું છે પૂછડું જેણે ઇવો; અર્થાત્ તેણે પોતાનું પૂછડું જમીન સાથે અફળાવીને પછી
ઊંચું કરી કુંડલાકારે વાળ્યું છે, (સોમં) મન વડે ક્રૂરતા રહિત, (સોમાગારં) સુંદર આકૃતિવાળો, (લીલાયંતં) વિલાસ
સહિત મંદ મંદ ગતિવાળો, (નહયલાઓ ઓવયમાણં નિયગવયણમઙ્ગવયંતં પિચ્છઈ સા) આકાશ થકી ઉતરતો અને
ત્યાર પછી પોતાના મુખમાં પેસતો, આવા પ્રકારના સિંહને તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી દેશેછે । વળી તે સિંહ કેવો છે?—

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

ચૌદ મહા-
સ્વપ્નો, ત્રીજે
સ્વપ્ને દેસે-
લા સિંહનું
વર્ણન

॥ ૬૦ ॥

गाढतिक्खग्गनहं सीहं वयणसिरीपल्लवपत्तचारुजीहं (॥३॥) ॥ ३५ ॥

तओ पुणो पुण्णचंदवयणा उच्चाऽगयट्ठाणलट्ठसंठिअं,

(गाढतिक्खग्गनहं सीहं वयणसिरीपल्लवपत्तचारुजीहं) अत्यंत तीक्ष्ण अग्रभागवाळाछे नखो जेना, तथा मुखनी शोभा माटे पल्लवपत्र सरस्वी रमणीय जीभ फेलावेली छे जेणे, एवा सिंहने त्रिशला क्षत्रियाणी त्रीजे स्वप्ने देखेछे (॥३॥) ॥ ३५ ॥

(तओ पुणो पुण्णचंदवयणा) त्यार पछी संपूर्ण चन्द्रमा जेवुं छे मुख जेणीनुं एवी ते त्रिशला क्षत्रियाणी चोथा स्वप्नमां लक्ष्मीदेवीने देखेछे । ते लक्ष्मीदेवी केवी छे?—(उच्चाऽगयट्ठाणलट्ठसंठिअं) उंचो जे हिमवान् पर्वत, तेने विषे उत्पन्न थयेलुं जे कमलरूपी मनोहर स्थान, तेना उपर बेठेली । ते कमलरूपी स्थाननुं वर्णन आ प्रमाणे जाणवुं—सो योजन उंचो, एक हजार बावन योजन अने बार कला पहोळो, एवो सुवर्णमय हिमवान् पर्वत छे । ते पर्वत उपर दस योजन उंडो, पांचसो योजन पहोळो, अने हजार योजन लांबो वज्रना तळीयावाळो पद्महृद नामे हृद एटले सरोवर छे । तेना मध्यभागमां पाणीथी बे कोस उंचुं, एक योजन पहोळुं, एक योजन लांबुं, नीलरत्नमय दस योजननुं छे नाळवुं जेनुं, वज्रमय छे मूल जेनुं, रिष्टरत्नमय छे कंद जेनो, लाल सुवर्णमय छे बहारनां पांदडां जेना, अने सुवर्णमय छे अंदरनां पांदडां जेना, एवी रीतनुं एक कमल छे । ते कमलनी अंदर बे कोस पहोळी,

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥ ૬૧ ॥

બે કોસ લાંબી, એક કોસ ઊંચી, લાલ સુવર્ણમય કેસરાઓથી શોભતી, એવા પ્રકારની સુવર્ણમય કર્ણિકા છે એટલે કમલનો બીજકોષ-ડોડો છે । તેના મધ્યભાગમાં અરધો કોસ પહોલું, એક કોસ લાંબું, એક કોસમાં કાંઈક ન્યૂન ઊંચું એવું લક્ષ્મીદેવીનું મંદિર છે । તે મંદિરને પાંચસો ધનુષ્ય ઊંચા, અઢીસો ધનુષ્ય પહોળા, પૂર્વ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશામાં રહેલા ત્રણ દરવાજા છે । તે મંદિરની મધ્યભાગમાં અઢીસો ધનુષ્ય પ્રમાણ મણિમય વેદિકા છે । તે વેદિકા ઉપર લક્ષ્મીદેવીને યોગ્ય શય્યા છે । હવે તે મુખ્ય કમલની ચારે તરફ ફરતા, વલયના આકારવાળા એટલે ગોળ આકારવાળા, લક્ષ્મીદેવીના આભૂષણોથી ભરેલા, તથા મુખ્યકમલના પ્રમાણથી અરધા લાંબા પહોળા અને ઊંચા, એવા એકસો આઠ કમલ છે । એવી રીતે સઘળા વલયોમાં અનુક્રમે અરધું અરધું પ્રમાણ સમજવું ૧ । હવે બીજા વલયમાં વાયવ્ય ईશાન અને ઉત્તર દિશામાં ચાર હજાર સામાનિક દેવોને વસવાનાં ચાર હજાર કમલ છે, પૂર્વદિશામાં ચાર મહાર્દિક દેવીઓનાં ચાર કમલ છે, આગ્નેયી દિશામાં અભ્યંતર પર્યદાના ગુરુસ્થાનીય દેવોનાં આઠ હજાર કમલ છે, દક્ષિણ દિશામાં મધ્ય પર્યદાના મિત્રસ્થાનીય દેવોનાં દસ હજાર કમલ છે, નૈર્ઋત દિશામાં બાહ્ય પર્યદાના નોકર તરીકે રહેલા દેવોના બાર હજાર કમલ છે, અને પશ્ચિમ દિશામાં હાથી ઘોડા રથ પાળા પાડા ગંધર્વ અને નાટકરૂપ સાત સેનાઓના નાયકોના સાત કમલ છે ૨ । ત્યાર પછી ત્રીજા વલયમાં સોઠ હજાર અંગરક્ષક દેવોને વસવાનાં સોઠ હજાર કમલ છે ૩ । ચોથા વલયમાં ત્રીશ લાખ અભ્યંતર આભિયોગિક દેવોને વસવાનાં ત્રીશ લાખ કમલ છે ૪ ।

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

ચૌદ મહા-
સ્રમો, ચોથે
સ્રમે દેખેલી
લક્ષ્મીદેવી
નું વર્ણન.

॥ ૬૧ ॥

પસત્થરૂવં, સુપદ્મિકાકણગકુમ્મસરિસોવમાણચલણં, અચ્ચુન્નયપીણ-રઙ્ગ-મંસલ-ઉન્નય-તણુ-તંબનિ-
દ્ધનહં, કમલપલાસસુકુમાલકરચરણ-કોમલવરંગુલિં, કુરુવિંદાવત્તવટ્ટાણુપુવ્વજંઘં,

પાંચમા વલયમાં ચાલીશ લાખ મધ્યમ આભયોગિક દેવોને વસવાનાં ચાલીશ લાખ કમલ છે ૫ । છઠ્ઠા વલયમાં
અડતાલીશ લાખ વાહ્ય આભયોગિક દેવોને વસવાનાં અડતાલીશ લાખ કમલ છે ૬ । એવી રીતે મુખ્ય કમલની
સાથે ગણતાં સઘળાં મઠીને-એક કરોડ, વીશ લાખ, પચાસ હજાર, એકસો વીશ કમલ થયા । આવા પ્રકારના
કમલો વડે પરિવેરેલું જે મૂલકમલરૂપી મનોહર સ્થાન, તે સ્થાન ઉપર લક્ષ્મીદેવી રહેલી છે ।

વઢી તે લક્ષ્મીદેવી કેવી છે ?-(પસત્થરૂવં) મનને રમણીય લાગે એવું છે સ્વરૂપ જેનું એવી, (સુપદ્મિકાકણગકુમ્મસરિ-
સોવમાણચલણં) સમ્યક્ પ્રકારે સ્થાપન કરેલા સુવર્ણમય વે કાચવા સદૃશ ઉપમાવાળા છે વે પગ જેના એવી, (અચ્ચુ-
ન્નયપીણ-રઙ્ગ-મંસલ-ઉન્નય-તણુ-તંબ-નિદ્ધનહં) અતિશય ડંચા અને પુષ્ટ એવા અંગુઠા વિગેરે ઉપર રહેલા, લાક્ષાદિ રસ વડે
જાણે રંગેલા હોયની ! એવા, પુષ્ટ, મધ્યભાગમાં ડંચા, વારીક, લાલ રંગના, અને ચીકાશવાળા છે નસ જોના એવી,
(કમલપલાસસુકુમાલકરચરણ-કોમલવરંગુલિં) કમલનાં પાંદડાં જેવા સુકોમલ છે હાથ અને પગ જેના એવી,
તથા સુકોમલ અને શ્રેષ્ઠ છે આંગઠીઓ જેની એવી, (કુરુવિંદાવત્તવટ્ટાણુપુવ્વજંઘં) કુરુવિંદાવર્ત નામનું આભરણ વિશેષ,

કલ્પસૂત્ર
માર્ષાંતરસ.
॥ ૬૨ ॥

નિગૂઢજાણું, ગયવરકરસરિસપીવરોરું, ચામીકરરડયમેહલાજુત્ત-કંત-વિત્થિણ્ણસોણિચકું, જચ્ચં-
જળભમરજલયપયર-ઉજ્જુઅ-સમ-સંહિઅ-તણુઅ-આજ્જ-લહહ-સુકુમાલમઅ-રમણિજ્જરોમરાઈં, ના-
ભીમંડલસુંદર-વિસાલ-પસત્થજઘણં કરયલમાહઅ-પસત્થતિવલિયમજ્જં,

અથવા આવર્ત વિશેષ, તેણે કરીને શોભી રહેલી, ગોઠ આકારની, અને અનુક્રમે પહેલાં પાતળી પછી જાડી જાડી,
એવા પ્રકારની છે પગની પીંડીઓ જેની એવી, (નિગૂઢજાણું) ગુપ્ત છે ઢીંચણ જેના એવી, (ગયવરકરસરિસપીવરોરું)
ઉત્તમ હાથીની સુંદર જેવા પુષ્ટ છે સાથલ જેના એવી, (ચામીકરરડયમેહલાજુત્ત-કંત-વિત્થિણ્ણસોણિચકું) સુવર્ણમય
કંદોરા યુક્ત છે રમણીય અને વિસ્તીર્ણ કમ્મરનો ભાગ જેનો એવી, (જચ્ચંજળભમરજલયપયર-ઉજ્જુઅ-સમ-સંહિઅ-તણુઅ-
આજ્જ-લહહ-સુકુમાલમઅ-રમણિજ્જરોમરાઈં) ઘુંટેલું અંજન ભમરા અને ઘટાટોપ બનેલા મેઘ જેવી શ્યામ, સીધી, સપાટ,
આંતરા રહિત, બારીક, સુંદર, વિલાસે કરી મનોરમ, શિરીષપુષ્પ વિગેરે સુકોમલ પદાર્થો કરતાં પણ વધારે સુકોમલ,
અને રમણીય છે રોમોની પંક્તિ જેની એવી; (નાભીમંડલસુંદર-વિસાલ-પસત્થજઘણં) નાભીમંડલ વડે સુંદર, વિશાલ,
અને સારા લક્ષણો યુક્ત છે જઘન ઇટલે કમ્મરની નીચેનો અગાડીનો ભાગ જેનો એવી, (કરયલમાહઅ-પસત્થતિવ-
લિયમજ્જં) મૂઠીમાં આવી જાય એવું, અને રમણીય ત્રિવલિયુક્ત છે ઉદર જેનું એવી,

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

ચૌદ મહા-
સ્વપ્નો, ચોથે
સ્વપ્ને દેસેલી
લક્ષ્મીદેવી-
નું વર્ણન.

॥ ૬૨ ॥

નાળામણિ-કળગ-રચણ-વિમલમહાતવણિજાભરણ-ભૂસણવિરાઈઅમંગુવંગિં, હારવિરાયંત-કુંદમાલપરિણદ્વ-જલજલિંતથણજુઅલવિમલકલસં, આઈયપત્તિઅવિભૂસિણં સુભગજાલુજ્જલેણં મુત્તાકલાવણં, ઉરત્થદીનારમાલવિરઈણં કંઠમણિસુત્તણ ય,

(નાળામણિ-કળગ-રચણ-વિમલમહાતવણિજાભરણ-ભૂસણવિરાઈઅમંગુવંગિં) ચંદ્રકાંતાદિ વિવિધ પ્રકારની મણિઓ, સુવર્ણ, વૈદૂર્યાદિ ભિન્ન ભિન્ન જાતનાં રત્નો, તથા નિર્મલ અને ઊંચી જાતનું લાલ સુવર્ણ; તેઓના જે આંભરણો અને આંભૂષણો, તે આભરણો અને આભૂષણો વડે શોભી રહ્યાછે મસ્તક પ્રમુખ અંગો અને અંગુલિ પ્રમુખ ઉપાંગો જેના ઈવી; (હારવિરાયંત-કુંદમાલપરિણદ્વ-જલજલિંતથણજુઅલવિમલકલસં) મોતી વિગેરેના હાર વડે મનોહર, મચકુંદ વિગેરે પુષ્પોની માલાઓ વડે વ્યાપ્ત, દેદીપ્યમાન, તથા સુવર્ણના કલશ જેવા કઠણ પુષ્ટ અને ગોળાકાર છે બે સ્તન જેના ઈવી; (આઈયપત્તિઅવિભૂસિણં સુભગજાલુજ્જલેણં મુત્તાકલાવણં) યથાસ્થાને સ્થાપેલા મરકતના પાનાં વડે શોભાયુક્ત, અને દૃષ્ટિને આનંદકારી મોતીઆના ગુચ્છા વડે ઊજ્વલ, એવા પ્રકારનો જે માતીનો હાર; તે વડે શોભી રહેલી, (ઉરત્થદીનારમાલવિરઈણં, કંઠમણિસુત્તણ ય) હૃદય ઉપર પહેરેલી સોનેયાની માલા વડે શોભતો ઈવો જે કંઠને વિષે પહેરેલો રત્નમય દોરો, તે વડે શોભતી; વળી તે લક્ષ્મીદેવી કેવી છે ?—

૧ મસ્તક કંઠ હાથ વિગેરે અંગ ઉપર પહેરવાનાં ઘરેણાંને આભરણ કહેછે । ૨ આંગળી વિગેરે ઉપાંગ ઉપર પહેરવાનાં ઘરેણાંને આભૂષણ કહે છે ।

કુંડલજુઅલુલસંતઅંસોવસત્તસોમંતસપ્પભેણં સોભાગુણસમુદણં આણણકુહુંવિણં, કમલામલ-
વિસાલ-રમણિજ્જલોઅણં, કમલપજ્જલંતકરગહિઅમુક્કતોયં, લીલાવાયકયપક્કણં,

(કુંડલજુઅલુલસંતઅંસોવસત્તસોમંતસપ્પભેણં સોભાગુણસમુદણં આણણકુહુંવિણં) વન્ને સ્વભાઓ ઉપર લટકતા
એવા બે કુંડલોની ઉલ્લસાયમાન શોભાયુક્ત અને સમીચીન છે કાંતિ જેમાં એવા પ્રકારના દીપ્તિસ્વરૂપ ગુણસમૂહ વડે
શોભતી, તથા રાજા જેમ સેવકોના સમૂહ વડે શોભેછે તેમ મુક્તરૂપ રાજાનો જાણે સેવકસમૂહ હોયની! એવા
પ્રકારના દીપ્તિ લક્ષણ ગુણસમૂહ વડે શોભતી; (કમલામલ-વિસાલ-રમણિજ્જલોઅણં) કમલના જેવાં નિર્મલ, વિશાલ,
અને રમણીય છે લોચન જેના એવી, (કમલપજ્જલંતકરગહિઅમુક્કતોયં) જેનીએ દેદીપ્યમાન એવા વન્ને હાથમાં ગ્રહણ
કરેલા જે બે કમલ, તેઓમાંથી મકરંદ રૂપી જલ ટપકી રહ્યું છે એવી; અર્થાત્ લક્ષ્મીદેવીએ બે હાથમાં બે કમલ ગ્રહણ
કર્યા છે, તે કમલમાંથી મકરંદના વિંદુઓ ટપકે છે । વળી તે લક્ષ્મીદેવી કેવી છે?— (લીલાવાયકયપક્કણં)
દેવતાને પરસેવો હોતો નથી, તેથી ફક્ત ક્રીડા માટેજ પવન લેવા કંપાવેલો-ફરકાવેલો જે વીંજણો, તે વડે શોભતી;

દ્વિતીય
વ્યાખ્યાન.

ચૌદ મહા-
સ્વપ્નો, ચોથે
સ્વપ્ને દેવેલી
લક્ષ્મીદેવી-
નું વર્ણન.

સુવિસદ-કસિણ-ઘણ-સળહ-લંબંતકેસહત્થં, પડમદ્વહકમલવાસિણિં સિરિં ભગવદં પિચ્છઈ, હિમવં-
તસેલસિહરે દિસાગદંદોરુ-પીવરકરાભિસિચ્ચમાણિં (॥ ૪ ॥) ॥ ૩૬ ॥

(સુવિસદ-કસિણ-ઘણ-સળહ-લંબંતકેસહત્થં) સમ્યક્ પ્રકારે છુટા છુટા વાઢવાઢો, શ્યામ વર્ણવાઢો, સઘન-દટલે
આંતરા રહિત, બારીક વાઢવાઢો, અને લાંબો છે ચોટલો જેનો ઈવી, (પડમદ્વહકમલવાસિણિં સિરિં ભગવદં પિચ્છઈ)
પદ્મહૃદમાં ડગેલા પૂર્વે કહેલા સ્વરૂપવાઢા કમલ ડપર નિવાસ કરનારી ઈવી ઈશ્વર્યાદિ ગુણયુક્ત લક્ષ્મીદેવીને
ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી દેસે છે । વઢી તે લક્ષ્મીદેવી કેવી છે ?—(હિમવંતસેલસિહરે દિસાગદંદોરુ-પીવરકરાભિસિચ્ચમા-
ણિં) હિમવાન્ પર્વતના શિખર ડપર દિગ્ગજેન્દ્રોની લાંબી અને પુષ્ટ સૂંઢો વડે અભિષેક કરાતી ઈવી લક્ષ્મીદેવીને
ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી ચોથે સ્વપ્ને દેસે છે (॥ ૪ ॥) ॥ ૩૬ ॥

॥ દ્વિતીયં વ્યાખ્યાનં સમાપ્તમ્ ॥

अथ तृतीयं व्याख्यानम् ।

तओ पुणो सरसकुसुममंदारदामरमणिज्जभूअं, चंपगा-ऽसोग-पुन्नाग-नाग-पिअंगु-सिरीस-मुग्गर-
मल्लिआ-जाइ-जूहि-अंकोल-कोज्ज-कोरिंट-पत्तदमणय-नवमालिअ-वउल-तिलय-वासंतिअ-पउमु-प्प-
ल-पाडल-कुंदा-ऽइमुत्त-

(तओ पुणो) त्थार पछी त्रिशला क्षत्रियाणी पांचमे खप्पे आकाशथी नीचे उतरती एवी पुष्पोनी मालाने देखेछे ।
ते माला केवी छे ?-(सरसकुसुममंदारदामरमणिज्जभूअं) कल्पवृक्षनां ताजां अने रस सहित पुष्पोनी जे मालाओ, ते
मालाओ वडे व्याप्त होवाथी रमणीय छे । वळी ते पुष्पमाला केवी छे ?-(चंपगा-ऽसोग-पुन्नाग-) चंपाना पुष्प, अशोकना
पुष्प, पुन्नागना पुष्प, (नाग-पिअंगु-सिरीस-) नागकेसरना पुष्प, प्रियंगुना पुष्प, शिरीष-सरसडाना पुष्प, (मुग्गर-
मल्लिआ-जाइ-जूहि-) मोगराना पुष्प, मल्लिका वेलडीना पुष्प, जाइना पुष्प, जुइना पुष्प, (अंकोल-कोज्ज-कोरिंट-)
अंकोलना पुष्प, कोजना पुष्प, कोरिंटना पुष्प, (पत्तदमणय) डमराना पान, (नवमालिअ-वउल-तिलय-) नवमालिका
वेलडीना पुष्प, वकुलना पुष्प, तिलकना पुष्प, (वासंतिअ-पउमु-प्पल-) वासंतिका वेलडीना पुष्प, सूर्यविकाशी कम-
लना पुष्प, चन्द्रविकाशी कमलना पुष्प, (पाडल) गुलाबना पुष्प, (कुंदा-इमुत्त-) मचकुंदना पुष्प, माधवी लताना पुष्प,

तृतीय
व्याख्यान.

चौद महा-
खप्पो, पांच
मे खप्पे देखे-
ली पुष्प-
मालातुं
वर्णन.

સહકારસુરભિગંધિં, અણુવમમણોહરેણ ગંધેણ દસ દિસાઓ વિ વાસયંતં, સઘોડઅસુરભિકુસુમમલ્લ-
ધવલ-વિલસંતકંતબહુવણ્ણભત્તિચિત્તં, છપ્પય-મહુઅરિ-ભમરગણગુમગુમાયંતનિલિંતગુંજંતદેસભાગં
દામં પિચ્છઈ નભંગણતલાઓ ઓવયંતં (॥૫॥) ॥ ૩૭ ॥

(સહકાર-) અને આંવાની મંજરી (સુરભિગંધિં) ઉપર વતાવેલા પુષ્પો અને મંજરીની છે સુગંધ જેમાં એવી તે મારા છે । વઢી તે મારા કેવી છે ?-(અણુવમમણોહરેણ ગંધેણ દસ દિસાઓ વિ વાસયંતં) અણુવમ અને મનોહર સુગંધ વડે દસે દિશાઓને સુગંધયુક્ત કરતી, વઢી તે મારા કેવી છે ?-(સઘોડઅસુરભિકુસુમમલ્લધવલ-વિલસંતકંતબહુવણ્ણભ-ત્તિચિત્તં) સર્વ ઋતુઓના સુગંધી પુષ્પોની મારાઓ વડે સફેદ છે, વઢી દેદીપ્યમાન રમણીય લાલ પીઢા વિગેરે ભિન્ન ભિન્ન રંગના પુષ્પોની વચ્ચે વચ્ચે ગુંથળી કરેલી હોવાથી જાણે ચિતરેલી હોયની ! એવી આશ્ચર્યકારી માસે છે । અર્થાત્ તે મારામાં સફેદ વર્ણ અધિક છે, અને અંદર બીજા વર્ણ થોડા થોડા છે । (છપ્પય-મહુઅરિ-ભમરગણગુમગુમા-યંતનિલિંતગુંજંતદેસભાગં) વઢી તે મારાની અતિશય સુગંધીને લીધે અન્યસ્થલેથી સેંચાઈને આવેલો ષટ્પદ મધુકરી અને ભ્રમરાઓનો સમૂહ તે મારાની ઉપર નીચે તથા પડસે લીન બની કર્ણને મધુર લાગે તેવા શબ્દ કરતો ગુંજારવ કરી રહ્યો છે, (દામં પિચ્છઈ નભંગણતલાઓ ઓવયંતં) આવા પ્રકારની પુષ્પમાલાને આકાશતલ થકી ઉતરતી દેસે છે (॥૫॥) ૩૭ ॥

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.

॥ ૬૫ ॥

સર્સિં ચ ગોસ્તીર-ફેણ-દગરય-રયયકલસપંડુરં, સુભં, હિઅય-નયણકંતં, પડિપુણં, તિમિરનિકરઘ-
ણગુહિરવિતિમિરકરં, પમાણપક્ષંતરાયલેહં, કુમુઅવણવિબોહગં, નિસાસોહગં, સુપરિમદ્દુદપ્પણતલો-
વમં હંસપડુવણં,

(સર્સિં ચ ગોસ્તીર-ફેણ-દગરય-રયયકલસપંડુરં,) ત્યાર પછી ત્રિશલા દેવી છઠ્ઠે સ્વપ્ને ચન્દ્રને દેખેછે. તે ચન્દ્ર કેવો
છે?—ગાયનું દૂધ, ફીણ, પાણીના કળીયા, અને રૂપાના કલશ જેવો સફેદ છે, (સુભં) શાંતિ આપનારો, (હિઅય-
નયણકંતં,) લોકોના હૃદય અને નેત્રોને વહાલો લાગે એવો, (પડિપુણં,) સંપૂર્ણ છે મંડલ જેનું એવો-સોઠ કલાયુક્ત,
(તિમિરનિકરઘણગુહિરવિતિમિરકરં) ઘોર અંધકાર વડે ઘાટી અને ગંભીર જે વનની જાડી, તે જાડીમાં પણ અંધકારનો
નાશ કરનારો, (પમાણપક્ષંતરાયલેહં) માસ વરસ વિગેરેના પ્રમાણને કરનારા જે શુક્લ અને કૃષ્ણ એવા બે પક્ષવાડિયા,
તે બે પક્ષવાડિયાની મધ્યમાં રહેલી જે પૂર્ણિમા, તે પૂર્ણિમાને વિષે શોભતી છે કલાઓ જેની એવો, (કુમુઅવણવિબો-
હગં) કુમુંદના વનને વિકસર કરનારો, (નિસાસોહગં) રાત્રિને શોભાવનારો, (સુપરિમદ્દુદપ્પણતલોવમં) રાક્ષ
વિગેરેથી સારી રીતે માંજીને ઉજ્જલ બનાવેલા અરીસા જેવો, (હંસપડુવણં) હંસ જેવા ઉજ્જલ વર્ણવાળો,

૧ ચંદ્રવિકાશી કમલને કુમુદ કહે છે ।

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

ચૌદ મહા-
સ્વપ્નો, છઠ્ઠે
સ્વપ્ને દેખેલા
ચન્દ્રમાનું
વર્ણન.

॥ ૬૫ ॥

જોઈસમુહમંડગં, તમરિપું, મયણસરાપૂરં, સમુદ્દગપૂરગં, દુસ્મણં જણં દઈઅવજિઅં પાયણ્હિં
સોસયંતં, પુણો સોમચારુરૂવં, પિચ્છઈ સા ગગણમંડલવિસાલસોમચંકમ્મમાણતિલયં

(જોઈસમુહમંડગં) ગ્રહ નક્ષત્ર તારા વિગેરે જે જ્યોતિષ, તેઓના મુખને શોભાવનારો, અર્થાત્ તેઓમાં અગ્રેસર, (તમરિપું) અંધકારનો શત્રુ, (મયણસરાપૂરં) કામદેવને ભાથાં સમાન । જેમ ધનુર્ધારી પુરુષ ભાથાને પ્રાપ્ત કરી, તેમાંથી બાળો લઈ, તે બાળો વડે મૃગાદિ પ્રાણીઓને હણે છે; તેમ કામદેવ પણ ચંદ્રનો ઉદય પામી લોકોને કામબાળ વડે વ્યાકુલ કરે છે । અર્થાત્ ચંદ્રનો ઉદય થતાં કામદેવ કામીઓને સતાવે છે । વળી તે ચંદ્ર કેવો છે?—(સમુદ્દગપૂરગં) સમુદ્રની વેળાને વધારનારો, (દુસ્મણં જણં દઈઅવજિઅં પાયણ્હિં સોસયંતં) પોતાના પ્રાણવલ્લભ ભર્તારના વિયોગથી વ્યગ્ર બનેલી વિરહિણી સ્ત્રીઓને પોતાના કિરણો વડે શોકગ્રસ્ત કરતો, અર્થાત્ વિયોગીઓને ચંદ્ર દેખતાં વિરહદુઃખ વૃદ્ધિ પામે છે । (પુણો સોમચારુરૂવં) તે ચંદ્ર સૌમ્ય અને રમણીય સ્વરૂપવાળો છે, (પિચ્છઈ સા ગગણમંડલ-વિસાલસોમચંકમ્મમાણતિલયં) વળી આકાશ મંડલનું જાણે વિસ્તીર્ણ સૌમ્ય અને ચલનસ્વભાવ તિલકજ હોયની ! એવા ચંદ્રને તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી દેખે છે ।

૧ યોદ્ધાઓ તથા શિકારીઓ જેમાં તીરો રાખી પીઠ પાછળ બાંધે છે તેને ભાથું કહે છે ।

कल्पसूत्र
भाषांतरस.
॥ ६६ ॥

रोहिणिमणहिअयवल्लहं, देवी पुण्णचंदं समुल्लसंतं (॥६॥) ॥ ३८ ॥
तओ पुणो तमपडलपरिप्फुडं, चेव तेअसा पज्जलंतरूवं, रत्तासोग-पगासकिंसुअ-सुअमुह-गुंजद्धरा-
गसरिसं, कमलवणालंकरणं, अंकणं जोइसस्स,
वळी ते चन्द्र केवो छे?—(रोहिणिमणहिअयवल्लहं) पोतानी पत्नी जे रोहिणी, तेणीना चित्तने हितकारी भर्तारं,
(देवी पुण्णचंदं समुल्लसंतं) वळी चांदनी वडे शोभी रहेला एवा संपूर्ण चन्द्रने त्रिशलादेवी देखे छे (॥६॥) ॥ ३८ ॥
(तओ पुणो) ल्यार पछी त्रिशला क्षत्रियाणी सातमे स्वप्ने सूर्यने देखे छे । ते सूर्य केवो छे?—(तमपडलपरिप्फुडं)
अंधकारना समूहने नाश करनार, (चेव तेअसा पज्जलंतरूवं) तेज वडेज जाज्वल्यमान छे रूप जेनुं एवो, जो के
सूर्यमंडलमां वर्तता बादरपृथ्वीकायिको स्वभावथी तो शीतल छे, पण आतप नामकर्मना उदयथी तेज वडेज जाज्व-
ल्यमान स्वरूपवाळा छे । वळी ते सूर्य केवो छे?—(रत्तासोग-पगासकिंसुअ-सुअमुह-गुंजद्धरागसरिसं) लाल अशोकवृक्ष,
प्रफुल्लित थयेल केसुडो, पोपटनी चांच, अने चणोठीना अर्धभाग जेवो छे लाल रंग जेनो एवो, (कमलवणालंकरणं)
कमलना बनोने विकासलक्ष्मी वडे विभूषित करनारो, (अंकणं जोइसस्स) मेष विगेरे राशिमां संक्रमणादि वडे

१ जो के रोहिणी एक नक्षत्र छे, सिद्धान्तमां चन्द्र अने नक्षत्रनो संबंध स्वामी-सेवकपणे प्रसिद्ध छे, पति-पत्नी तरीकेनो संबंध
नथी; परंतु आ विशेषण ग्रन्थकारे कविओना संकेतनी अपेक्षाए लोकरूढिथी भूक्युं छे ।

तृतीय
व्याख्यान.

चौद महा-
स्वप्नो, सात-
मे स्वप्ने दे-
खेला सूर्यनुं
वर्णन.

॥ ६६ ॥

અંબરતલપર્ઈવં, હિમપડલગલગ્ગહં, ગહગણોરુનાયગં, રત્તિવિણાસં, ઉદયત્થમણેસુ મુહુત્તં સુહદંસણં
 દુન્નિરિક્કલ્લુવં, રત્તિમુદ્ધંતદુપ્પયારપ્પમહ્ણં, સીઅવેગમહ્ણં, પિચ્છઈ મેરુગિરિસયયપરિઅટ્ઠયં વિસાલં
 સૂરં રસ્સીસહસ્સપયલિઅદિત્તસોહં (॥ ૭ ॥) ॥ ૩૧ ॥

જ્યોતિષ ચક્રનું લક્ષણ જણાવનારો, (અંબરતલપર્ઈવં) આકાશતલને વિષે પ્રકાશ કરનાર હોવાથી પ્રદીપ
 સમાન, (હિમપડલગલગ્ગહં) હિમસમૂહને ગળે પકડી કાઢી મૂકનારો, અર્થાત્ હિમસમૂહનો નાશ કરનારો,
 (ગહગણોરુનાયગં) ગ્રહોના સમુદાયનો મહાન્ સ્વામી, (રત્તિવિણાસં) રાત્રિનો નાશ કરનાર, (ઉદયત્થમણેસુ મુહુત્તં
 સુહદંસણં દુન્નિરિક્કલ્લુવં) ઉદય અને અસ્ત સમયે મુહૂર્ત સુધી સુખપૂર્વક છે સૌમ્ય દર્શન જેનું એવો, અને તે સિવાય બીજે વસ્તુ
 દુઃખથી જોઈ શકાય એવું ઉગ્ર છે સ્વરૂપ જેનું એવો, (રત્તિમુદ્ધંતદુપ્પયારપ્પમહ્ણં) રાત્રિને વિષે ચોરી જારી વિગેરે અન્યાય
 માટે ભટકનારા જે સ્વેચ્છાચારી ચોર વ્યભિચારી વિગેરે, તેઓને તેવા અન્યાયથી અટકાવનાર, (સીઅવેગમહ્ણં) ઠંડીના
 વેગને પોતાના તાપથી દૂર કરનાર, (પિચ્છઈ મેરુગિરિસયયપરિઅટ્ઠયં વિસાલં સૂરં રસ્સીસહસ્સપયલિઅદિત્તસોહં)
 પ્રદક્ષિણા વડે મેરુ પર્વતની આસપાસ સતત ભ્રમણ કરનાર, વિસ્તીર્ણ મંડલવાળો, અને પોતાના હજાર કિરણો વડે
 નાશ કરેલ છે ચઢકાટ કરતા ચન્દ્ર તારા વિગેરેની શોભા જેણે, આવા પ્રકારના સૂર્યને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી દેખે છે ।

કલ્પસૂત્ર
માષાંતરસ.

॥ ૬૭ ॥

અહીં સૂર્યના જે એક હજાર કિરણો કહ્યા, તે ફક્ત લોકરુઢિથી કહ્યા છે, પણ કાલવિશેષની અપેક્ષાએ સૂર્યના કિરણો અધિક પણ હોય છે । લૌકિક શાસ્ત્રોમાં પણ કહ્યું છે કે—

“ઋતુભેદાત્ પુનસ્તસ્યા-ડતિરિચ્યન્તેડપિ રશ્મયઃ । શતાનિ દ્વાદશ મઘૌ, ત્રયોદશ તુ માઘવે ॥ ૧ ॥
ચતુર્દશ પુનર્જ્યેષ્ઠે, નભો-નભસ્યયોસ્તથા । પશ્ચદશૈવ ત્વાષાઢે, ષોડશૈવ તથાડશ્વિને ॥ ૨ ॥
કાર્તિકે ત્વેકાદશ ચ, શતાન્યેવં તપસ્યપિ । માર્ગે ચ દશ સાર્ધાનિ, શતાન્યેવં ચ ફાલ્ગુને ॥ ૩ ॥
પૌષે એવ પરં માસિ, સદ્દસં કિરણા રવેઃ ।”

“ઋતુઓના ભેદ પ્રમાણે સૂર્યના કિરણો વૃદ્ધિ પણ પામે છે । જેમકે—ચૈત્રમાસમાં તેના વારસો કિરણો હોય છે, વૈશાખ માસમાં તેરસો કિરણ થાય છે ॥ ૧ ॥ જેઠ માસમાં ચૌદસો કિરણ થાય છે, શ્રાવણ અને ભાદરવા માસમાં પણ તેટલાજ ઇટલે ચૌદસો ચૌદસો કિરણો હોય છે । અસાઢ માસમાં પંદરસો કિરણો હોય છે, અને આસો માસમાં સોઠસો કિરણો હોય છે ॥ ૨ ॥ કાર્તિક માસમાં અગીયારસો કિરણો હોય છે, મહા માસમાં પણ તેટલાજ ઇટલે અગીયારસો કિરણો હોય છે, માગશર માસમાં એક હજાર અને પચાસ, એવી રીતે ફાગણ માસમાં પણ એક હજાર અને પચાસ કિરણો હોય છે ॥ ૩ ॥ પોષ માસમાંજ સૂર્યના કિરણો એકહજાર હોય છે” । (॥ ૭ ॥) ॥ ૩૯ ॥

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

ચૌદ મહા-
સપ્તો,સાત-
મે સપ્તે દે-
શેલા સૂર્યનું
વર્ણન.

॥ ૬૭ ॥

તઓ પુળો જચ્ચકળગલટ્ટિપટ્ટિઅં સમૂહનીલ-રત્ત-પીઅ-સુક્કિલ-સુકુમાલુ-હસિઅમોરપિચ્છકયમુ-
દ્ધયં ધયં, અહિઅસસ્સિરીયં, ફાલિઅ-સંસં-ક-કુંદ-દગરય-રયયકલસપંડુરેણ મત્થયત્થેણ સીહેણ
રાયમાણેણ રાયમાણં,

(તઓ પુળો જચ્ચકળગલટ્ટિપટ્ટિઅં) ત્યાર પછી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી આઠમે સ્વપ્ને ઉત્તમ જાતિના સુવર્ણમય દંડ
ઉપર રહેલો ધ્વજ દેખે છે. તે ધ્વજ કેવો છે?-(સમૂહનીલ-રત્ત-પીઅ-સુક્કિલ-સુકુમાલુ-હસિઅમોરપિચ્છકયમુદ્ધયં ધયં)
લીલા કૃષ્ણ લાલ પીઠા અને સફેદ વર્ણવાળા હોવાથી રમણીય, સુકોમલ, અને વાયુ વડે આમ તેમ ફરકતા એવા જે
જતથાવંધ મોરપીંછ; તે મોરપીંછ રૂપી જાણે તેના કેશ હોયની! એવા ધ્વજને દેખે છે. અર્થાત્ જેમ મનુષ્યના મસ્તક
ઉપર કેશનો ચોટલો શોભે છે, તેમ આ ધ્વજ ઉપર પણ ચોટલાની જગ્યાએ મોરપીંછનો ગુચ્છો શોભે છે. વળી તે ધ્વજ
કેવો છે?-(અહિઅસસ્સિરીયં) અતિશય શોભાયુક્ત છે, (ફાલિઅ-સંસં-ક-કુંદ-દગરય-રયયકલસપંડુરેણ મત્થયત્થેણ
સીહેણ રાયમાણેણ રાયમાણં) તે ધ્વજના ઉપરના ભાગમાં સિંહ ચીતરેલો છે, તે સિંહ સ્ફટિકરત્ન, શંખ, અંકરત્ન,
મચકુંદ પુષ્પ, પાણીના કળીયા, અને રૂપાના કલશ જેવો સફેદ છે. આવા પ્રકારના પોતાના સૌંદર્ય વડે રમણીય

૧ કૃષ્ણ વર્ણ કથંચિન્ લીલા વર્ણની સદૃશ હોય છે, તેથી નીલ શબ્દથી લીલોવર્ણ અને કૃષ્ણવર્ણ એમ વન્ને અર્થ લીધા છે।

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.

॥ ૬૮ ॥

ભિત્તું ગગણતલમંડલં ચેવ વવસિણં પિચ્છઈ, સિવમઉઅમારુઅલયાઽઽહયકંપમાણં, અહ્પમાણં,
જણપિચ્છણિજ્જરૂવં (॥ ૮ ॥) ॥ ૪૦ ॥

તઓ પુણો જચ્ચકંચણુજ્જલંતરૂવં, નિમ્મલજલપુણ્ણમુત્તમં, દિપ્પમાણસોહં,

લાગતા સિંહ વડે તે ધ્વજ શોભી રહ્યો છે, (ભિત્તું ગગણતલમંડલં ચેવ વવસિણં પિચ્છઈ) વઢી વાયરાના તરંગથી ધ્વજ ફરકે છે, તેથી તેમાં ચીતરેલો સિંહ પણ ઉઢી રહ્યો છે; તેથી અહીં કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે-જાણે તે સિંહ આકાશતલને ફોડી નાખવાને પ્રયાસ કરી રહ્યો હોયની! આવા પ્રકારના સિંહયુક્ત ધ્વજને દેખે છે । વઢી તે ધ્વજ કેવો છે?-(સિવમઉઅમારુઅલયાઽઽહયકંપમાણં) સુખકારી મંદ મંદ વાયરાને લીધે ચલાયમાન થતો, (અહ્પમાણં) અતિશય મોટો, (જણપિચ્છણિજ્જરૂવં) અને મનુષ્યોને દેખવા લાયક મનોહર છે રૂપ જેનું એવા ધ્વજને દેખે છે(॥૮॥)॥૪૦॥

(તઓ પુણો) ત્યાર પછી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી નવમે સ્વપ્ને પાળીથી સંપૂર્ણ ભરેલા કલશને ઇટલે કુંભને દેખે છે । તે કલશ કેવો છે?-(જચ્ચકંચણુજ્જલંતરૂવં)ઉત્તમ જાતિના સુવર્ણ જેવું દેદીપ્પમાન છે રૂપ જેનું એવો, ઇટલે જેમ ઉત્તમ જાતિનું સુવર્ણ અતિનિર્મલ હોય છે તેમ તે કલશનું રૂપ પણ અતિનિર્મલ છે । વઢી તે કલશ કેવો છે?-(નિમ્મલજલપુણ્ણમુત્તમં) નિર્મલ જલથી ભરેલો, અને તેથીજ કલ્યાણને સૂચવનારો, (દિપ્પમાણસોહં) ચઢકાટ કરતી છે કાંતિ જેની એવો,

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

ચૌદ મહા-
સ્વપ્નો, આઠ-
મે અને નવ-
મે સ્વપ્ને દે-
ખેલા ધ્વજ-
નું તથા
કલશનું
વર્ણન.

॥ ૬૮ ॥

કમલકલાવપરિરાયમાણં, પહિપુણ્ણસવ્વમંગલભેયસમાગમં, પવરરયણપરાયંતકમલદ્વિયં, નયણભૂ-
સણકરં, પમાસમાણં સવ્વઓ ચેવ દીવયંતં, સોમલચ્છીનિભેલણં, સવ્વપાવપરિવજ્જિઅં સુભં, માસુરં,
સિરિવરં, સવ્વોઽઅસુરભિકુસુમઆસત્તમહ્હદામં,

(કમલકલાવપરિરાયમાણં) કમલના સમુદાય વડે ચારે તરફથી શોભતો, (પહિપુણ્ણસવ્વમંગલભેયસમાગમં)
પ્રતિપૂર્ણ જે સર્વ મંગલના પ્રકારો, તેઓનું જાણે સંકેતસ્થાન હોયની! એવો; ઇટલે જેમ સંકેત કરનારા
સંકેતની જગ્યાએ અવશ્ય પ્રાપ્ત થાયછે તેમ આ કલશ દૃષ્ટિગોચર થતાં સર્વ મંગલના પ્રકારો અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય
છે । વળી તે કલશ કેવો છે?-(પવરરયણપરાયંતકમલદ્વિયં) ઉત્તમોત્તમ રત્નો વડે અતિશય શોભતા કમલ
ઉપર રહેલો, (નયણભૂસણકરં) નેત્રોને આનંદ ઉપજાવનારો, (પમાસમાણં સવ્વઓ ચેવ દીવયંતં) અત્યંત
દેદીપ્યમાન, અથવા પોતાની પ્રભા વડે નિરુપમ; અને તેથીજ સર્વ દિશાઓને દીપાવતો, (સોમલચ્છીનિભેલણં)
ઉત્તમ સંપત્તિનું ઘર, (સવ્વપાવપરિવજ્જિઅં સુભં) સર્વ પ્રકારના અમંગલ રહિત, અને તેથીજ શુભ કરનારો, (માસુરં)
તેજસ્વી, (સિરિવરં) ધર્મ અર્થ અને કામરૂપ ત્રિવર્ગ સંપત્તિના આગમનને સૂચવનારો હોવાથી એ ત્રિવર્ગરૂપ સંપત્તિ વડે
શ્રેષ્ઠ, (સવ્વોઽઅસુરભિકુસુમઆસત્તમહ્હદામં) સર્વ ઋતુઓમાં થતા સુગંધી પુષ્પોની માલા કંઠને વિષે સ્થાપેલી છે જેને એવો,

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥ ૬૯ ॥

પિચ્છઈ સા રયયપુણ્ણકલસં (॥૯॥) ॥ ૪૧ ॥

તઓ પુળો રવિકિરણતરુણવોહિયસહસ્સપત્તસુરભિતરપિંજરજલં, જલચરપહકરપરિહત્થગ-
મચ્છપરિભુજ્જમાણજલસંચયં, મહંતં, જલંતમિવ કમલ-કુવલય-ઉપ્પલ-તામરસ-પુંડરીઓરુસપ્પ-
માણસિરિસમુદણં,

(પિચ્છઈ સા રયયપુણ્ણકલસં) આવા પ્રકારના સંપૂર્ણ ભરેલા રૂપાના કલશને તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી દેખેછે (॥૯॥) ૪૧

(તઓ પુળો) ત્યાર પછી દસમે સ્વપ્ને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી પદ્મસરોવર દેખેછે । તે પદ્મસરોવર કેવું છે ?—(રવિકિર-
ણતરુણવોહિયસહસ્સપત્તસુરભિતરપિંજરજલં) ઉગતા સૂર્યના કિરણોથી ઉઘડેલા જે હજાર પાંચડીના કમલો,
તેઓ વડે અત્યંત સુગંધી અને પિંજરું ઇટલે જરા પીઠું અને જરા રતાશ મારતું છે પાણી જેમાં એવું, (જલચરપહક-
રપરિહત્થગ-) જલમાં વસનારા પ્રાણીઓના સમૂહ વડે ચારે બાજુથી વ્યાપ્ત થઈ, (મચ્છપરિભુજ્જમાણજલસંચયં)
માછલાંઓ વડે વપરાતો છે પાણીનો સમૂહ જેનો એવું, (મહંતં) મોટું, (જલંતમિવ કમલ-કુવલય-ઉપ્પલ-તામરસ-
પુંડરીઓરુસપ્પમાણસિરિસમુદણં) સૂર્યવિકાશી કમલ, ચન્દ્રવિકાશી કમલ, લાલ કમલ, મોટાં કમલ, અને
સફેદ કમલ; એવી રીતે વિવિધ જાતિનાં કમલોનો વિશાલ અને ફેલાઈ રહેલો જે કાંતિઓનો સમૂહ; તે વડે જાણે

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

ચૌદ મહા-
સ્વપ્નો, નવમે
અને દસમે
સ્વપ્ને દેખેલા
કલશનું
તથા પદ્મસ-
રોવરનું
વર્ણન.

॥ ૬૯ ॥

રમણિજ્જરૂવસોહં, પમુઙ્ગઅંતભમરગણ-મત્તમહુઅરિગણુકરોલિજ્જમાણકમલં, કાયંબગ-બલાહય-ચક્ક-
કલહંસ-સારસગઢ્વિયસડગગણમિહુણસેવિજ્જમાણસલિલં, પડમિણિપત્તોવલગ્ગજલવિંદુનિચયચિત્તં,

ચલ્લકાટ મારી રહું હોયની ! એવું, વઢી તે પદ્મસરોવર કેવું છે ?—(રમણિજ્જરૂવસોહં) રમણીય છે રૂપની શોભા
જેની એવું, (પમુઙ્ગઅંતભમરગણ-મત્તમહુઅરિગણુકરોલિજ્જમાણકમલં) અત્યંત હર્ષિત થયેલા છે અંતઃકરણ જેઓના
એવા જે ભમરાઓના સમુદાય અને મદોન્મત્ત ભમરીઓના સમુદાય, તેઓ વડે આસ્વાદન કરાતા છે કમલો જેમાં
એવું, (કાયંબગ-બલાહય-ચક્ક-કલહંસ-સારસગઢ્વિયસડગગણમિહુણસેવિજ્જમાણસલિલં) આવા સુંદર અને ભવ્ય
સ્થાનની પ્રાપ્તિથી થયેલો છે અહંકાર જેઓને એવા જે કલહંસ વગલાં ચકવા રાજહંસ અને સારસ વિગેરે પક્ષીઓના
સમૂહો, તેઓનાં જોડલાંઓ વડે સેવાતું છે પાણી જેનું એવું, (પડમિણિપત્તોવલગ્ગજલવિંદુનિચયચિત્તં) કમલિ-
નીઓના પાંદડા ઉપર લાગેલા જે પાણીના વિંદુઓ, તેઓના સમુદાય વડે જાણે આભૂષણ યુક્ત થયું હોયની !
એવું, ઇટલે કમલિનીઓના પાંદડાં નીલરત્ન જેવાં શોભે છે, અને તેઓ ઉપર લાગેલા જલના વિંદુઓ મોતી જેવાં
શોભે છે, તેથી નીલરત્નમાં જાણે મોતી જડ્યાં હોયની ! એવા પ્રકારના જાણે આભૂષણયુક્ત તે પદ્મસરોવર આશ્ચર્ય-
કારી લાગે છે । વઢી તે પદ્મસરોવર કેવું છે ?—

કલ્પસૂત્ર
આપાંતરસ.

॥ ૭૦ ॥

પિચ્છઈ સા હિઅય-નયણકંતં પડમસરં નામ સરં સરરુહાભિરામં (॥ ૧૦૥ ॥) ॥ ૪૨ ॥
તઓ પુણો ચંદકિરણરાસિસરિસસિરિવચ્છસોહં, ચડગમણપવહુમાણજલસંચયં, ચવલચંચલુચ્ચાય-
પ્પમાણકલ્લોલલોલંતતોયં, પડુપવણાહયચલિયચવલપાગડતરંગ-રંગંતભંગ-

(પિચ્છઈ સા હિઅય-નયણકંતં પડમસરં નામ સરં સરરુહાભિરામં) હૃદય અને નેત્રોને પ્રેમ ઉપજાવનારું, સરોવરોને વિષે
પૂજનીય, અને તેથીજ રમણીય, આવા પ્રકારના પદ્મસરોવર નામના સરોવરને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી દેસે છે (॥ ૧૦૬ ॥) ॥ ૪૨ ॥

(તઓ પુણો) ત્યાર પછી અગીયારમે સ્વપ્ને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી ક્ષીરસમુદ્રને દેસે છે । તે ક્ષીરસમુદ્ર કેવો છે?—
(ચંદકિરણરાસિસરિસસિરિવચ્છસોહં) ચન્દ્રમાના કિરણોનો જે સમૂહ, તેના સરસ્વી છે અતિ ઉજ્જ્વલપણે મધ્યભાગની
શોભા જેની એવો, (ચડગમણપવહુમાણજલસંચયં) ચારે દિશાના માર્ગોમાં અતિશય વધતો છે પાણીનો સમૂહ
જેનો એવો, અર્થાત્ તે સમુદ્રમાં ચારે દિશાએ અગાધ જલપ્રવાહ છે । વળી તે ક્ષીરસમુદ્ર કેવો છે?—(ચવલચંચલુચ્ચા-
યપ્પમાણકલ્લોલલોલંતતોયં) અતિશય ચંચલ અને ઘણા ઉંચા પ્રમાણના જે કલ્લોલો ઇટલે મોજાંઓ, તેઓ વહે વારંવાર
ઘૂમું થઈને જુદું પડતું છે પાણી જેનું એવો, (પડુપવણાહયચલિયચવલપાગડતરંગ-) સરુત પવનના આઘાતથી ચલાય-
માન થયેલા અને તેથીજ ચપલ બનેલા જે પ્રગટ તરંગો, (રંગંતભંગ-) આમ તેમ નાચી રહેલા જે મંગો ઇટલે તરંગવિશેષો,

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

ચૌદ મહા-
સ્વપ્નો, દસમે
અને અગી-
યારમે સ્વપ્ને
દેસેલા પ-
દ્મસરોવરનું
તથા ક્ષીર-
સમુદ્રનું
વર્ણન.

॥ ૭૦ ॥

खोखुब्भमाणसोभंतनिम्मलउक्कडउम्मीसहसंबंधधावमाणोनियत्तभासुरतराभिरामं, महामगर-
मच्छ-तिमि-तिमिगिल-निरुद्ध-तिलितिलियाभिघायकप्पूरफेणपसरं, महानईतुरियवेगमागय-
भमगंगावत्त-

(खोखुब्भमाणसोभंतनिम्मलउक्कडउम्मी-) तथा अतिशय क्षोभ पामती एटले जाणे भयभ्रांत थयेली होयनी !
तेम चारे वाजुए अथडाती, अने तेथीज शोभी रहेली, स्वच्छ, अने उछाळा मारती जे ऊर्मिओ एटले मोटा मोटा
कल्लोलो अर्थात् समुद्रना लोट, (सहसंबंधधावमाणोनियत्तभासुरतराभिरामं) आवी रीतना तरंगो भंगो अने ऊर्मिओ
साथे जे संबंध, ते वडे कांठा तरफ दोडतो अने कांठाथी पाछो फरतो थको अत्यंत देदीप्यमान अने देखनाराओने
प्रेम उपजावनारो, (महामगर-मच्छ-तिमि-तिमिगिल-निरुद्ध-तिलितिलियाभिघायकप्पूरफेणपसरं) मोटा मगरमच्छ,
माछलां, तिमि नामना साधारण मच्छ, तिमिगिल नामना मोटा मच्छ, निरुद्ध अने तिलितिलिक, विगेरे जे जुदी
जुदी जातना जलचर जीवो; तेओना पूंछडाओना आघातथी उत्पन्न थयेलो छे कपूर जेवा सफेद फीणनो विस्तार
जेमां एवो, (महानईतुरियवेगमागयभमगंगावत्त-) मोटी मोटी नदीओना जोसभेर दोडी आवता जे पाणीना
प्रवाहो, तेओथी उत्पन्न थइ छे पाणीनी भमरीओ जेमां एवो जे गंगावर्त नामनो आवर्तविशेष एटले घूमरीविशेष,

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ,
॥ ૭૧ ॥

ગુપ્તમાણુચ્છલંતપચ્ચોનિયત્તભમમાણલોલસલિલં, પિચ્છઙ્ગ સ્વીરોયસાયરં સારયરયણિકરસોમવ-
યણા (॥ ૧૧ ॥) ॥ ૪૩ ॥

તઓ પુણો તરુણસૂરમંડલસમપ્પભં, દિપ્પમાણસોહં,
ઉત્તમકંચણ-મહામણિસમૂહપવરતેયઅટ્ઠસહસ્સદિપ્પંતનહપ્પઈવં, કણગપયરલંબમાણમુત્તાસમુજ્જલં,

(ગુપ્તમાણુચ્છલંતપચ્ચોનિયત્તભમમાણલોલસલિલં) તે ધૂમરીમાં વ્યાકુલ થતું અને ધૂમરીમાં પડેલું હોવાથી અન્ય સ્થળે નીકળી જવાનો અવકાશ નહિં હોવાથી ઉંચે ઉછાળા મારતું, વળી ઉંચે ઉછળીને પાછું તેજ ધૂમરીમાં પડતું અને તેથીજ ચક્રાકાર ભ્રમી રહેલું છે ચપલ પાણી જેમાં એવો, (પિચ્છઙ્ગ સ્વીરોયસાયરં સારયરયણિકરસોમવયણા) આવા પ્રકારના ક્ષીરસમુદ્રને શરદ ઋતુના ચન્દ્રમા જેવા સૌમ્ય મુખવાળી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી દેખેછે (॥ ૧૧ ॥) ॥ ૪૩ ॥

(તઓ પુણો) ત્યાર પછી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી વારમે સ્વપ્ને વિમાન દેખેછે । તે વિમાન કેવું છે ?- (તરુણસૂરમંડલસમપ્પભં) નવા ડોળા સૂર્યના વિંબ જેવી છે કાંતિ જેની એવું, (દિપ્પમાણસોહં) તેજ યુક્ત છે શોભા જેની એવું, (ઉત્તમકંચણ-મહામણિસમૂહપવરતેયઅટ્ઠસહસ્સદિપ્પંતનહપ્પઈવં) ઉત્તમ જાતિના સુવર્ણ અને ઉંચા પ્રકારના મહામણિઓના સમૂહ વડે મનોહર વનેલા જે એક હજાર અને આઠ સ્તંભો, તે સ્તંભો વડે દેદીપ્યમાન છતું આકાશને પળ દીપાવતું, (કણગપયરલંબમાણમુત્તાસમુજ્જલં) સુવર્ણના પતરાંઓમાં લટકતા મોતીઓ વડે અતિશય તેજસ્વી વનેલું,

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

ચૌદ મહા-
સ્વપ્નો, અગ્ની-
યારમે અને
વારમે સ્વપ્ને
દેખેલા ક્ષી-
રસમુદ્રનું
તથા વિમા-
નનું વર્ણન.

॥ ૭૧ ॥

जलंतदिव्वदामं, ईहामिग-उसभ-तुरग-नर-मगर-विहग-वालग-किन्नर-रु-सरभ-चमर-संसत्त-कुंजर-
वणलय-पउमलयभत्तिचित्तं, गंधव्वो-पवज्जमाणसंपुण्णघोसं, निच्चं सजलघणविउलजलहरगज्जिय-
सद्दाणुणाइणा देवदुंदुहिमहारवेणं सयलमवि जीवलोयं पूरयंतं,

(जलंतदिव्वदामं) जेनी अंदर देवताओ संवंधी लटकी रहेली पुष्पमालाओ देदीप्यमान थइ रही छे एवुं ।
वळी ते विमान केवुं छे ? (ईहामिग-उसभ-तुरग-) वरुओ, वृषभ, घोडा, (नर-मगर-विहग-) मनुष्यो, मगरमच्छो, पंखीओ,
(वालग-किन्नर-रु-) सर्पो, किन्नर जातिना देवो, रु जातिना मृगलाओ, (सरभ-चमर-संसत्त-कुंजर-) अष्टापद
नामना जंगलना पशुओ, चमरी गायो, संसक्त नामना जंगली-शिकारी पशुओ, हाथीओ, (वणलय-पउमलयभत्ति-
चित्तं) अशोकलता विगेरे वनलताओ, अने पद्मलताओ एटले कमलिनीओ; ए सर्वेना जे मनोहर चित्रो, तेओ वडे
मनने आश्चर्य उपजावनाहं, (गंधव्वो-पवज्जमाणसंपुण्णघोसं) मधुर स्वरे गवाता जे गायनो अने बजावाता जे
वार्जित्रो, ते गायनो अने वार्जित्रोनो संपूर्ण छे नाद जेमां एवुं, (निच्चं सजलघणविउलजलहरगज्जियसद्दाणुणाइणा
देवदुंदुहिमहारवेणं सयलमवि जीवलोयं पूरयंतं) जलथी भरेलो घटाटोप बनेलो अने विस्तारवाळो जे मेघ, तेनी
गर्जना सदृश देवदुंदुभिना मोटा शब्द वडे निरंतर सकल जीवलोकने पूरतुं, अर्थात् संपूर्ण जगतने शब्दव्याप्त करतुं,

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥ ૭૨ ॥

કાલાગુરુ-પવરકુંદુરુક્ક-તુરુક્ક-ડજ્ઞંતધૂવ-વાસંગઉત્તમમધમઘંતગંધુદુયાભિરામં, નિચ્ચાલોયં, સેયં,
સેયપ્પમં, સુરવરાભિરામં, પિચ્છઈ સા સાતોવભોગં વરવિમાણપુંડરીયં (॥ ૧૨ ॥) ॥ ૪૪ ॥

તઓ પુણો પુલગ-વેરિં-દનીલ-સાસગ-કક્રેયણ-

(કાલાગુરુ-પવરકુંદુરુક્ક-તુરુક્ક-ડજ્ઞંતધૂવ-વાસંગઉત્તમમધમઘંતગંધુદુયાભિરામં) કાલો અગરુ, ઁંચી જાતનો કિંદ્રુ, સેલારસ, બઢી રહેલો દશાંગાદિ ધૂપ, તથા બીજાં પળ સુગંધી દ્રવ્યો; ં બધા પદાર્થોની ઉત્તમ, બહેક મારી રહેલી, ઁને ચારે તરફ ફેલાઈ રહેલી જે સુગંધ, તે વડે રમણીય, (નિચ્ચાલોયં) નિરંતર છે પ્રકાશ જેમાં ંવું, (સેયં સેયપ્પમં) સફેદ રંગનું, ઁને તેથીજ ઉજ્વલ કાંતિવાલું, (સુરવરાભિરામં) ઉત્તમ દેવતાઓ વડે શોભી રહેલું, (પિચ્છઈ સા સાતો-વભોગં વરવિમાણપુંડરીયં) શાતાવેદનીય કર્મનો છે ઉપભોગ જેમાં ંવું, બીજા ઉત્તમ વિમાનો કરતાં પળ સફેદ કમલ જેવું અતિઉત્તમ; ંટલે જેમ સફેદ કમલ બીજા કમલો કરતાં અતિઉત્તમ છે, તેમ ં વિમાન બીજા ઉત્તમ વિમાનો કરતાં પળ અતિઉત્તમ છે, ંવા પ્રકારના વિમાનને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી વારમે સ્વપ્ને દેસેછે (॥ ૧૨ ॥) ॥ ૪૪ ॥

(તઓ પુણો) ત્યાર પછી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી તેરમે સ્વપ્ને રત્નોનો રાશિ ંટલે ઢગલો દેસેછે. તે રત્નોનો રાશિ કેવો છે ?-
(પુલગ-વેરિં-દનીલ-)પુલક રત્ન, વજ્ર રત્ન, ંદ્રનીલ રત્ન ંટલે લીલમ-પત્તા, (સાસગ-કક્રેયણ-)સસ્યક રત્ન, કર્કેતન રત્ન,

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

ચૌદ મહા-
સ્વપ્નો, વારમે
ઁને તેરમે
સ્વપ્ને દેસેલા
વિમાનનું
તથા રત્ન-રા-
શિનું વર્ણન.

॥ ૭૨ ॥

લોહિયક્ષ-મરગય-મસારગલ્હ-પવાલ-ફલિહ-સોગંધિય-હંસગબ્મ-અંજળ-ચંદ્રપ્પહવરરયણેહિં મહિયલપ-
 ઇટ્ટિયં ગગળમંડલંતં પભાસયંતં, તુંગં મેરુગિરિસન્નિગાસં, પિચ્છઈ સા રયણનિકરરાસિં (॥૧૩॥) ॥૪૫॥
 સિહિં ચ સા વિઝલુ-જ્જલપિંગલમદુધયપરિસિચ્ચમાળ-નિદ્દૂમ-ધગધગાઈય-જલંતજાલુજ્જલાભિરામં,

(લોહિયક્ષ-) લોહિતાક્ષ રત્ન, (મરગય-મસારગલ્હ-પવાલ-) મરકત રત્ન, મસારગલ્હ રત્ન, પરવાળા નામના રત્ન,
 (ફલિહ-સોગંધિય-)સ્ફટિક રત્ન, સૌગન્ધિક રત્ન, (હંસગબ્મ-અંજળ-) હંસગર્ભ રત્ન, શ્યામકાંતિવાળા અંજન નામના રત્ન,
 (ચંદ્રપ્પહવરરયણેહિં મહિયલપઈટ્ટિયં ગગળમંડલંતં પભાસયંતં) અને ચન્દ્રકાંત મણિ, એ પ્રમાણે ભિન્ન ભિન્ન જાતિના
 ઉત્તમ રત્નો વડે તે રત્નરાશિ પૃથ્વીતલ ઉપર રહ્યો હતો પણ આકાશમંડલના અંત સુધી શોભાવતો, ઇટ્ટલે આકાશના
 શિખરને પણ પોતાની કાંતિ વડે દીપાવતો; વળી તે રત્નરાશિ કેવો છે ?-(તુંગં મેરુગિરિસન્નિગાસં) મેરુ પર્વત સદૃશ
 ઊંચો, (પિચ્છઈ સા રયણનિકરરાસિં)આવા પ્રકારના રત્નસમૂહના રાશિને તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી દેસેછે (॥ ૧૩ ॥) ॥ ૪૫ ॥

(સિહિં ચ સા) વળી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી ચૌદમે સ્વપ્ને અગ્નિ દેસેછે । તે અગ્નિ કેવો છે ?-(વિઝલુ-જ્જલપિંગ-
 લમદુધયપરિસિચ્ચમાળ-નિદ્દૂમ-ધગધગાઈય-જલંતજાલુજ્જલાભિરામં) વિસ્તારવાળી, ઉજ્જ્વલ થી વડે અને પીઠા મધ-
 વડે સિંચાતી, અને તેથીજ ધૂમાડા વગરની, ધગધગતી, અને જાજ્વલ્યમાન વળી રહેલી; આવા પ્રકારની જે

કલ્પસૂત્ર
આર્ષાંતરસ.

॥ ૭૩ ॥

તરતમજોગજુત્તેહિં જાલાપયરેહિં અન્નુન્નમિવ અણુપ્પદ્વિણ્ણં, પિચ્છદ્વિ જાલુજ્જલણગ અંબરં વ કત્થદ્વિ
પયંતં અદ્વિવેગચંચલં સિહિં (॥ ૧૪ ॥ ॥ ૪૬ ॥

જ્વાલાઓ, તે જ્વાલાઓ વહે ઉજ્જલ અને મનોહર; વહી તે અગ્નિ કેવો છે ?-(તરતમજોગજુત્તેહિં જાલાપયરેહિં અન્નુન્ન-
મિવ અણુપ્પદ્વિણ્ણં)તરતમયોગ યુક્ત દટલે એકવીજીની અપેક્ષા નાની મોટી જે જ્વાલાઓના સમૂહ, તેઓ વહે જાણે
પરસ્પર મિશ્રિત થયેલો-સંકળાયેલો હોયની! એવો, અર્થાત્ એક જ્વાલા ડંચી છે, વીજી જ્વાલા તેનાથી ડંચી છે,
વહી ત્રીજી તેથી પણ ડંચી છે, એવી રીતે એકવીજીની અપેક્ષા નાની મોટી સર્વ જ્વાલાઓ જાણે સ્પર્ધા વહે તે
અગ્નિની અંદર પ્રવેશ કરી રહી હોયની! એવો, (પિચ્છદ્વિ જાલુજ્જલણગ અંબરં વ કત્થદ્વિ પયંતં અદ્વિવેગચંચલં સિહિં)
જ્વાલાઓનું જે ડંચે બઢવું, તે વહે જાણે આકાશને કોઈક પ્રદેશમાં પકાવતો હોયની! એવો, અર્થાત્ તે અગ્નિની
જ્વાલાઓ આકાશ સુધી ડંચી હોવાથી જાણે આકાશને પકાવવાની તૈયારી કરતો હોયની! એવો લાગે છે, વહી
અતિશય વેગ વહે ચંચલ છે, આવા પ્રકારના અગ્નિને તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી ચૌદમે સ્વપ્ને દેસેછે (॥ ૧૪ ॥) ॥ ૪૬ ॥

(ઈમે ઇયારિસે) આ આવા પ્રકારના (સુપ્ને) કલ્યાણના હેતુરૂપ (સોમે) ઉમા દટલે કીર્તિ, તે સહિત; અર્થાત્
કીર્તિને કરીને સહિત (પિયદંસણે) દર્શનમાત્રથી પણ પ્રીતિને ઉપજાવનારા

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

ચૌદ મહા-
સ્વપ્નો, તેરમે
અને ચૌદમે
સ્વપ્ને દેસેલા
રત્નરાશિનું
તથા અગ્નિનું
વર્ણન.

॥ ૭૩ ॥

સુરૂવે સુવિળે દટૂળ સયળમજ્ઞે પડિબુદ્ધા અરવિંદલોયળા હરિસપુલઈઅંગી । “એ એ ચડદસ સુવિળે, સઘા પાસેઈ તિથયરમાયા । જં રયણિં વક્કમઈ, કુચ્છિસિ મહાયસા અરહા (॥૧॥)” ॥૪૭॥ તએ ણં સા તિસલા સ્વત્તિયાળી ઈમે ઁયારૂવે ઁરાલે ચડદસ મહાસુમિળે પાસિત્તા ણં પડિબુદ્ધા સમાળી હટ્ટ-તુટ્ટં જાવ હિયયા

(સુરૂવે સુવિળે દટૂળ સયળમજ્ઞે) અને સુંદર રૂપવાલા સ્વપ્નોને નિદ્રામાં જોઈને (પડિબુદ્ધા અરવિંદલોયળા હરિસપુલઈઅંગી) કમલ જેવાં નેત્રવાલી અને હર્ષ વડે રોમાંચિત શરીરવાલી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાળી જાગી ।

જ્યારે જિનેશ્વરો માતાના ગર્ભમાં આવે છે ત્યારે આ ચૌદ મહાસ્વપ્નોને જિનેશ્વરોની માતાઓ અવશ્ય દેસેછે, એ પ્રમાણે ગ્રન્થકાર અહીં પ્રસંગથી જણાવે છે—(એ એ ચડદસ સુવિળે, સઘા પાસેઈ તિથયરમાયા । જં રયણિં વક્કમઈ, કુચ્છિસિ મહાયસા અરહા ॥૧॥) મહાયશસ્ત્રી તીર્થકરો જે રાત્રિને વિષે માતાની કુસ્થમાં આવેછે, તે રાત્રિએ તીર્થકરોની સર્વ માતાઓ આ ચૌદ સ્વપ્નોને દેસેછે (॥ ૧ ॥) ॥ ૪૭ ॥

(તએ ણં સા તિસલા સ્વત્તિયાળી) ત્યાર પછી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાળી (ઈમે ઁયારૂવે ઁરાલે) આવા સ્વરૂપના પ્રશસ્ત ઁવા (ચડદસ મહાસુમિળે પાસિત્તા ણં પડિબુદ્ધા સમાળી) ચૌદ મહાસ્વપ્નને દેસીને જાગી છતી (હટ્ટ-તુટ્ટં જાવ હિયયા)

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.

॥ ૭૪ ॥

ધારાહયકયંબપુષ્પગં પિવ સમુસ્સસિઅરોમકૂવા સુમિણુગ્ગહં કરેહ । સુમિણુગ્ગહં કરિત્તા સયણિ-
જ્ઞાઓ અન્નુદ્દેહ । અન્નુદ્દિત્તા પાયપીઢાઓ પચ્ચોરુહહ । પચ્ચોરુહિત્તા અતુરિઅમચવલમસંભંતાણ
અવિલંબિયાણ રાયહંસસરિસીણ ગઈણ જેણેવ સયણિજ્ઞે જેણેવ સિદ્ધત્થે સ્વત્તિણ તેણેવ ઉવાગચ્છહ ।
ઉવાગચ્છિત્તા સિદ્ધત્થં સ્વત્તિયં

વિસ્મિત થયેલી, સંતોષ પામેલી, યાવત્ હર્ષના વશથી ઉલ્લસિત હૃદયવાળી, (ધારાહયકયંબપુષ્પગં પિવ સમુસ્સ-
સિઅરોમકૂવા) મેઘની ધારાથી સિંચાણલા કદંબના પુષ્પની જેમ જેણીની રોમરાજી વિકસિત થઈ છે એવી
(સુમિણુગ્ગહં કરેહ) સ્વપ્નાઓનું સ્મરણ કરવા લાગી । (સુમિણુગ્ગહં કરિત્તા) સ્વપ્નાઓનું સ્મરણ કરીને (સયણિજ્ઞાઓ
અન્નુદ્દેહ) શય્યા થકી ઉઠે છે (અન્નુદ્દિત્તા પાયપીઢાઓ પચ્ચોરુહહ) ઉઠીને પાદપીઠ થકી નીચે ઉતરે છે ।
(પચ્ચોરુહિત્તા) ઉતરીને (અતુરિઅમચવલમસંભંતાણ) મનની ઉતાવળ રહિત, શરીરની ચપલતા રહિત,
સ્થૂળના રહિત, (અવિલંબિયાણ) અને વચમાં કોઈ ઠેકાણે વિલંબ રહિત એવી (રાયહંસસરિસીણ ગઈણ) રાજહંસ
સદૃશ ગતિ વહે (જેણેવ સયણિજ્ઞે) જ્યાં સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની શય્યા છે, (જેણેવ સિદ્ધત્થે સ્વત્તિણ) જ્યાં સિદ્ધાર્થ
ક્ષત્રિય છે, (તેણેવ ઉવાગચ્છહ) ત્યાં આવે છે । (ઉવાગચ્છિત્તા સિદ્ધત્થં સ્વત્તિયં) આવીને સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

ચૌદ મહા-
સ્વપ્નો, દે-
હીને ત્રિજ્ઞ-
લારાણીનું
સિદ્ધાર્થ
રાજાપાસે
જવું.

॥ ૭૪ ॥

તાહિં ઇટ્ટાહિં કંતાહિં પિયાહિં મણુન્નાહિં મણામાહિં ઉરાલાહિં કલ્હાણાહિં સિવાહિં ધન્નાહિં મંગલ્લાહિં
સસ્સિરીયાહિં હિયયગમણિજ્ઞાહિં હિયયપલ્હાયણિજ્ઞાહિં મિય-મહુર-મંજુલાહિં

(તાહિં) તેવા પ્રકારની વિશિષ્ટ ગુણવાળી વાણી એટલે વચનો વડે જગાડે છે. તે વાણી કેવી છે?—(ઇટ્ટાહિં) ઇષ્ટ એટલે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને વલ્લભ લાગે એવી, (કંતાહિં પિયાહિં) જેને સાંભળવાની હમેશાં ઇચ્છા થાય એવી, અને તેથીજ પ્રિય એટલે તે વાણી ઉપર દ્વેષ ન આવે એવી, (મણુન્નાહિં) મનને વિનોદ કરાવનારી, (મણામાહિં) અતિશય સુંદર હોવાથી મનમાં બરાબર ઠસી જાય એવી, અર્થાત્ કોઈ પણ વસ્તુ ન ભૂલાય એવી, (ઉરાલાહિં) સુંદર ધ્વનિ, મનોહર વર્ણો, અને સ્પષ્ટ ઉચ્ચારવાળી, (કલ્હાણાહિં) સમૃદ્ધિને કરનારી, (સિવાહિં) તેવા પ્રકારના વર્ણો વડે યુક્ત હોવાથી ઉપદ્રવોને હરનારી, (ધન્નાહિં) ધનને પ્રાપ્ત કરાવનારી, (મંગલ્લાહિં) અનર્થોના વિનાશરૂપ જે મંગલ, તે મંગલ કરવામાં પ્રવીણ, (સસ્સિરીયાહિં) અલંકારાદિ વડે શોભતી, (હિયયગમણિજ્ઞાહિં) જેને સાંભળતાં તુરતજ હૃદયને વિષે અર્થ જણાઈ જાય એવી, અને સુકોમલ હોવાથી હૃદયને પ્યારી લાગે એવી, (હિયયપલ્હાયણિજ્ઞાહિં) હૃદયને આહ્વાદ ઉપજાવનારી, એટલે હૃદયના શોકાદિનો નાશ કરનારી; (મિય-મહુર-મંજુલાહિં) જેમાં વર્ણો પદો તથા વાક્યો થોડા અને અર્થ ઘણો નીકળે એવી, સાંભળતાંજ કર્ણને સુખ ઉપજાવનારી મધુર, અને સુંદર લાલિત્યવાળા વર્ણો વડે મનોહર,

કલ્પસૂત્ર
આષાંતરસ.

॥ ૭૫ ॥

ગિરાહિં સંલવમાળી સંલવમાળી પડિબોહેઇ ॥ ૪૮ ॥ તણ ણં સા તિસલા સ્વત્તિયાળી સિદ્ધત્થેણં
રણ્ણા અબ્ભણુણ્ણાયા સમાળી નાણામણિ-કણગ-રયણભત્તિચિત્તંસિ ભદ્દાસણંસિ નિસીયઇ । નિસી-
ઇત્તા આસત્થા વીસત્થા સુહાસણવરગયા સિદ્ધત્થં સ્વત્તિયં તાહિં ઇટ્ટાહિં જાવ સંલવમાળી સંલવમાળી
(ગિરાહિં) આવા પ્રકારની વાળી વડે (સંલવમાળી સંલવમાળી પડિબોહેઇ) બોલતી થકી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાળી
સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને જગાડે છે ॥ ૪૮ ॥

(તણ ણં સા તિસલા સ્વત્તિયાળી) ત્યાર પછી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાળી (સિદ્ધત્થેણં રણ્ણા અબ્ભણુણ્ણાયા સમાળી)
સિદ્ધાર્થ રાજા વડે આજ્ઞા પામી છતી, ઇટ્ટલે સિદ્ધાર્થ રાજાની આજ્ઞા થવાથી (નાણામણિ-કણગ-રયણભત્તિચિત્તંસિ
ભદ્દાસણંસિ) વિવિધ પ્રકારના મણિઓ સુવર્ણ અને રત્નોની રચના વડે આશ્ચર્યકારી એવા સિંહાસન ઉપર (નિસીયઇ)
બેસે છે । (નિસીઇત્તા) બેસીને (આસત્થા વીસત્થા) શ્રમને દૂર કરી, ક્ષોભ રહિત થઇ, (સુહાસણવરગયા) સુખ-
સમાધિથી ઉત્તમ આસન પર બેઠી થકી (સિદ્ધત્થં સ્વત્તિયં) સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને (તાહિં ઇટ્ટાહિં જાવ સંલવમાળી
સંલવમાળી) તેવા પ્રકારની વિશિષ્ટ ગુણવાળી, સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને વલ્લભ લાગે એવી, યાવત્ જેમાં શબ્દો થોડા
અને અર્થ ઘણો નીકળે એવી, સાંભળતાંજ કર્ણને સુખ ઉપજાવનારી, અને સુંદર લાલિયવાળા વર્ણો વડે મનોહર,

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

ત્રિશલારા-
ણીની વા-
ળીનું વર્ણન,
સિદ્ધાર્થ
રાજાનું નિ-
દ્રામાંથી
જાગૃત થવું.

॥ ૭૫ ॥

एवं वयासी—॥ ४९ ॥

एवं खलु अहं सामी !

अज्ज तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि वण्णओ जाव पडिबुद्धा । तं जहा—गय-वसह० गाहा । तं एएसिं सामी ! उरालाणं चउइसण्हं महासुमिणाणं के मन्ने कल्लाणे फल-वित्तिविसेसे भविस्सइ ? ॥ ५० ॥

तए णं से सिद्धत्थे राया तिसलाए खत्तियाणीए अंतिए

एवा प्रकारनी वाणी वडे बोलती छती (एवं वयासी-) आ प्रमाणे कहेवा लागी— ॥ ४९ ॥

(एवं खलु अहं सामी ! अज्ज) हे स्वामी ! खरेखर हुं आजे (तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि वण्णओ) आगळ जेनुं वर्णन आवी गयुं छे तेवा प्रकारनी महापुण्यशाली अने भाग्यशालीने योग्य एवी शय्यामां (जाव पडिबुद्धा) यावत् कांडक उंघती अने कांडक जागती छती चौद महास्वप्न देखीने जागी । (तं जहा-) ते जेवी रीते—(गय-वसह० गाहा) हाथी वृषभ विगेरे चौद महास्वप्न कही संभळाव्या । (तं एएसिं सामी ! उरालाणं चउइसण्हं महासुमिणाणं) तेथी हे स्वामी ! आ प्रशस्त एवा चौद महास्वप्नो नो (के मन्ने कल्लाणे फल-वित्तिविसेसे भविस्सइ ?) कल्याणकारी शुं फलविशेष तथा वृत्तिविशेष थशे ? ॥ ५० ॥

(तए णं से सिद्धत्थे राया) तार पछी ते सिद्धार्थ राजा (तिसलाए खत्तियाणीए अंतिए) त्रिशला क्षत्रियाणीनी पासे

एयमट्टं सुच्चा निसम्म हट्ट-तुट्टं जाव हियए धाराहयनीवसुरहिकुसुमचंचुमालइयरोमकूवे ते सुमिणे ओगिण्हइ । ते सुमिणे ओगिण्हित्ता ईहं अणुपविसइ । ईहं अणुपविसित्ता अप्पणो साहाविण्णं मइपुव्वएणं बुद्धि-विन्नाणेणं तेसिं सुमिणाणं अत्थुग्गहं करेइ । करित्ता तिसलं खत्तियाणिं ताहिं इट्ठाहिं जाव मंगल्लाहिं मिय-मद्दुर-सस्सिरीयाहिं वग्गूहिं

(एयमट्टं सुच्चा निसम्म) आ अर्थ सांभळीने तथा मनथी अवधारीने (हट्ट-तुट्टं जाव हियए) विस्मित थयेलो, संतोष पामेलो, यावत् हर्षना वशथी उल्लसित हृदयवाळो (धाराहयनीवसुरहिकुसुमचंचुमालइयरोमकूवे) मेघधाराथी सिंचाएला कदंबना सुगंधी पुष्पनी जेम जेनी रोमराजी विकसित थयेली छे एवो (ते सुमिणे ओगिण्हइ) ते स्वप्नाओने मनमां धारेछे । (ते सुमिणे ओगिण्हित्ता) ते स्वप्नाओने मनमां धारीने (ईहं अणुपविसइ) अर्थनी विचारणा करेछे । (ईहं अणुपविसित्ता) अर्थनी विचारणा करीने (अप्पणो साहाविण्णं मइपुव्वएणं बुद्धि-विन्नाणेणं) पोतानी स्वाभाविक मतिपूर्वक बुद्धि अने विज्ञान वडे (तेसिं सुमिणाणं अत्थुग्गहं करेइ) ते स्वप्नाओना अर्थनो निर्णय करेछे । (करित्ता) अर्थनो निर्णय करीने (तिसलं खत्तियाणिं) त्रिशला क्षत्रियाणीने (ताहिं इट्ठाहिं जाव मंगल्लाहिं मिय-मद्दुर-सस्सिरीयाहिं वग्गूहिं) तेवा प्रकारनी विशिष्ट गुणवाळी, इष्ट एटले वल्लभ लागे एवी, यावत्

સંલવમાણે સંલવમાણે એવં વયાસી-॥ ૫૧ ॥ ઊરાલા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ ! સુમિણા દિટ્ઠા,
કહ્ણાણા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ ! સુમિણા દિટ્ઠા, એવં સિવા, ધન્ના, મંગહ્ણા, સસ્સિરીઆ, આરુગ્ગ-તુટ્ઠિ-
દીહાઝ-કહ્ણાણ-મંગહ્ણકારગા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ ! સુમિણા દિટ્ઠા । તં જહા-અત્થલાભો દેવાણુપ્પિણ !

મંગલકારી એટલે હૃદયના શોકાદિનો નાશ કરનારી, મિત એટલે જેમાં શબ્દો થોડા અને અર્થ ઘણો નીકળે એવી, સાંભળતાંજ કર્ણને સુખ ઉપજાવનારી, અને સુંદર લાલિત્યયુક્ત વર્ણોવાળી વાણી વડે (સંલવમાણે સંલવમાણે) બોલતા થકા તે સિદ્ધાર્થ રાજાએ ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને (એવં વયાસી-) આ પ્રમાણે કહ્યું કે- ॥ ૫૧ ॥

(ઊરાલા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ ! સુમિણા દિટ્ઠા) હે દેવાનુપ્રિયા ! તૈં પ્રશસ્ત સ્વપ્ન દેખ્યા છે । (કહ્ણાણા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ ! સુમિણા દિટ્ઠા) હે દેવાનુપ્રિયા ! તૈં કલ્યાણરૂપ સ્વપ્ન દેખ્યા છે । (એવં સિવા ધન્ના મંગહ્ણા સસ્સિરીઆ) એવી રીતે ઉપદ્રવોને હરનારા, ધનના હેતુરૂપ, મંગલરૂપ, શોભા સહિત, (આરુગ્ગ-તુટ્ઠિ-દીહાઝ-કહ્ણાણ-મંગહ્ણકારગા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ ! સુમિણા દિટ્ઠા) આરોગ્ય, સંતોષ, લાંબું આયુષ્ય, કલ્યાણ અને વાંછિત ફલનો લાભ કરનારા એવા હે દેવાનુપ્રિયા ! તૈં સ્વપ્ન દેખ્યા છે । હવે તે સ્વપ્નાઓનું ફલ કહેછે, (તં જહા-) તે જેવી રીતે-(અત્થલાભો દેવાણુપ્પિણ !) હે દેવાનુપ્રિયા ! રત્ન સુવર્ણાદિ અર્થનો લાભ થશે ।

भोगलाभो देवाणुप्पिए!, पुत्तलाभो देवाणुप्पिए!, सुक्खलाभो देवाणुप्पिए!, रज्जलाभो देवाणुप्पिए!, एवं खलु तुमे देवाणुप्पिए! नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्टमाणं राइंदियाणं वइकंताणं अम्हं कुलकेउं, अम्हं कुलदीवं, कुलपव्वयं, कुलवडिंसयं, कुलतिलयं, कुलकित्तिकरं,

(भोगलाभो देवाणुप्पिए!) देवानुप्रिया ! भोगनो लाभ थसे । (पुत्तलाभो देवाणुप्पिए!) देवानुप्रिया ! पुत्रनो लाभ थसे । (सुक्खलाभो देवाणुप्पिए!) देवानुप्रिया ! सुखनो लाभ थसे । (रज्जलाभो देवाणुप्पिए!) देवानुप्रिया ! राज्यनो लाभ थसे । आ रीते सामान्य प्रकारे फल कहीने हवे विशेष प्रकारे मुख्य फल कहे छे—(एवं खलु तुमे देवाणुप्पिए!) हे देवानुप्रिया ! निश्चयथी तुं (नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं अद्धट्टमाणं राइंदियाणं वइकंताणं) नव मास पूरेपूरा संपूर्ण थया बाद अने साडा सात दिवस गया बाद; आवा प्रकारना पुत्रने जन्म आपीश । केवा प्रकारना पुत्रने? ते कहेछे—(अम्हं कुलकेउं) आपणा कुलने विषे ध्वज सदृश अर्थात् अतिअद्भुत, (अम्हं कुलदीवं) आपणा कुलने विषे दीपक सदृश प्रकाश करनार तथा मंगल करनार, (कुलपव्वयं) कुलने विषे पर्वत समान, अर्थात् पर्वतनी पेठे स्थिर तथा जेने कोई पण दुश्मन पराभव न करी शके एवो, (कुलवडिंसयं) कुलने विषे उत्तम होवाथी मुगट समान, (कुलतिलयं) कुलने भूषित करनारो होवाथी तिलक समान, (कुलकित्तिकरं) कुलनी कीर्ति करनारो,

तृतीय
व्याख्यान.

सिद्धार्थ रा-
जाए कहेलो
स्वप्नो
अर्थ.

કુલવિત્તિકરં, કુલદિણયરં, કુલાધારં, કુલનંદિકરં, કુલજસકરં, કુલપાયવં, કુલવિવદ્ધણકરં,
સુકુમાલપાણિ-પાયં, અહીણસંપુણ્ણપંચિંદિયસરીરં, લક્ષણ-વંજણગુણોવવેયં, માણુ-મ્માણ-પમાણપ-
ડિપુણ્ણસુજાયસવંગસુંદરંગં, સસિસોમાગારં, કંતં, પિયદંસણં,

(કુલવિત્તિકરં) કુલનો નિર્વાહ કરનારો, (કુલદિણયરં) કુલને વિષે અતિશય પ્રકાશ કરનારો હોવાથી સૂર્ય સમાન, (કુલાધારં) પૃથ્વીની પેટે કુલનો આધાર, (કુલનંદિકરં) કુલની વૃદ્ધિ કરનારો, (કુલજસકરં) સર્વ દિશાઓમાં કુલની પ્રખ્યાતિ કરનારો, (કુલપાયવં) કુલને વિષે આશ્રયરૂપ હોવાથી તથા પોતાની છત્રછાયામાં દરેક લોકોનું રક્ષણ કરનાર હોવાથી વૃક્ષ સમાન, (કુલવિવદ્ધણકરં) કુલની વિવિધ પ્રકારે વૃદ્ધિ કરનારો, વઢી તે પુત્ર કેવો ?—(સુકુમાલપાણિ-પાયં) જેના હાથ અને પગ સુકોમલ છે એવો, (અહીણસંપુણ્ણપંચિંદિયસરીરં) જેના શરીરની પાંચે ઇન્દ્રિયો સારા લક્ષણયુક્ત અને પરિપૂર્ણ છે એવો, (લક્ષણ-વંજણગુણોવવેયં) છત્ર ચામર વિગેરે લક્ષણોના ગુણ વડે સહિત, તથા મસ તલ વિગેરે વ્યંજનોના ગુણ વડે સહિત, (માણુ-મ્માણ-પમાણપડિપુણ્ણસુજાય-સવંગસુંદરંગં) માન ઉન્માન અને પ્રમાણ વડે સંપૂર્ણ તથા સુંદર છે સર્વ અંગવાળું શરીર જેનું એવો, (સસિસોમાગારં) ચન્દ્રમાની પેટે સૌમ્ય આકૃતિવાળો, (કંતં) મનોહર, (પિયદંસણં) વલ્લભ છે દર્શન જેનું એવો,

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.
॥ ૭૮ ॥

સુરૂવં દારયં પયાહિસિ ॥ ૫૨ ॥ સે વિ ય ણં દારણ ઉમ્મુક્કબાલભાવે વિન્નાયપરિણયમિત્તે
જુવણગમણુપ્પત્તે સૂરે વીરે વિક્કંતે વિત્થિણ્ણવિઠલવલ-વાહણે રજ્જવર્ઘ રાયા ભવિસ્સઈ ॥ ૫૩ ॥
તં ડરાલા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ! જાવ દુચ્છંપિ તચ્છંપિ અણુવૂહઈ । તણ ણં સા તિસલા સ્વત્તિયાણી
(સુરૂવં દારયં પયાહિસિ) અને સુંદર રૂપવાલો, આવા પ્રકારના પુત્રને તું જન્મ આપીશ ॥ ૫૨ ॥
(સે વિ ય ણં દારણ) વહી તે પુત્ર (ઉમ્મુક્કબાલભાવે) બાલપણું છોડીને જ્યારે આઠ વરસનો થશે ત્યારે (વિન્નાય-
પરિણયમિત્તે) તેને સઘલું વિજ્ઞાન પરિણમશે । (જુવણગમણુપ્પત્તે) પછી અનુક્રમે યૌવન અવસ્થાને પામશે ત્યારે (સૂરે)
દાન દેવામાં તથા અંગીકાર કરેલા કાર્યનો નિર્વાહ કરવામાં સમર્થ થશે, (વીરે) રણસંગ્રામમાં બહાદૂર થશે, (વિક્કંતે)
પર રાજ્યને આક્રમણ કરવામાં પરાક્રમવાલો થશે, (વિત્થિણ્ણવિઠલવલ-વાહણે) અતિશય વિસ્તીર્ણ છે સેના અને
વાહન જેના ઇવો થશે, (રજ્જવર્ઘ રાયા ભવિસ્સઈ) તથા રાજ્યનો સ્વામી ઇવો રાજા થશે ॥ ૫૩ ॥
(તં ડરાલા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણ! જાવ) તેથી હે દેવાનુપ્રિયા! તેં પ્રશસ્ત સ્વપ્નો દેખ્યા છે, યાવત્ મંગલ અને
કલ્યાણ કરનારાં સ્વપ્નો દેખ્યાં છે, એવી રીતે સિદ્ધાર્થ રાજા (દુચ્છંપિ તચ્છંપિ અણુવૂહઈ) બે વાર ત્રણ વાર તેની
પ્રશંસા-અનુમોદના કરવા લાગ્યા । (તણ ણં સા તિસલા સ્વત્તિયાણી) ત્યાર પછી તે ત્રિસલા ક્ષત્રિયાણી

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.
સિદ્ધાર્થ રા-
જાએ કહેલો
સ્વપ્નોનો
અર્થ.

॥ ૭૮ ॥

સિદ્ધત્થસ્સ રણ્ણો અંતિએ એયમટ્ટં સુચ્ચા નિસમ્મ હટ્ટ-તુટ્ટં જાવ હિયયા કરયલપરિગ્ગહિયં દસનહં સિરસાવત્તં મત્થએ અંજલિં કટ્ટુ એવં વયાસી-॥ ૫૪ ॥

એવમેયં સામી !, તહમેયં સામી !, અવિતહમેયં સામી !, અસંદિદ્ધમેયં સામી !, ઇચ્છિયમેયં સામી !, પઢિચ્છિયમેયં સામી !, ઇચ્છિય-પઢિચ્છિયમેયં સામી !,

(સિદ્ધત્થસ્સ રણ્ણો અંતિએ) સિદ્ધાર્થ રાજાની પાસે (એયમટ્ટં સુચ્ચા નિસમ્મ) આ અર્થ સાંભળીને અને હૃદયમાં અવધારીને (હટ્ટ-તુટ્ટં જાવ હિયયા) હર્ષિત થયેલી, સંતોષ પામેલી, યાવત્ વિકસિત હૃદયવાળી (કરયલપરિગ્ગહિયં દસનહં સિરસાવત્તં મત્થએ અંજલિં કટ્ટુ) બે હાથ જોડી, દસ નક્ષ ભેગા કરી, મસ્તકે આવર્ત કરી, મસ્તકે અંજલિ જોડીને (એવં વયાસી-) આ પ્રમાણે બોલી-॥ ૫૪ ॥

(એવમેયં સામી!) હે સ્વામી! એ એમજ છે, (તહમેયં સામી!) સ્વામી! તમે સ્વમાઓનું જે ફલ કહ્યું તે તેમજ છે, (અવિતહમેયં સામી!) સ્વામી! તે યથાસ્થિત છે, (અસંદિદ્ધમેયં સામી!) સ્વામી! તે સંદેહ રહિત છે, (ઇચ્છિયમેયં સામી!) સ્વામી! તે ઈષ્ણિત છે એટલે ફલ પામવાને ઇચ્છેલું છે, (પઢિચ્છિયમેયં સામી!) સ્વામી! તે પ્રતીષ્ઠ છે, એટલે તમારા મુખથી પડતુંજ વચન મેં ગ્રહણ કર્યું છે, (ઇચ્છિય-પઢિચ્છિયમેયં સામી!) સ્વામી! તે ઈષ્ણિત અને પ્રતીષ્ઠ છે,

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥ ૭૯ ॥

સચ્ચે પં એસમટ્ટે સે જહેયં તુઘ્મે વયહ ત્તિ કટ્ટુ તે સુમિણે સમ્મં પડિચ્છઈ । પડિચ્છિત્તા સિદ્ધત્થેણં
રણ્ણા અઘ્ભણુણ્ણાયા સમાણી નાણામણિ-કળગ-રયણભત્તિચિત્તાઓ ભદ્દાસણાઓ અઘ્ભુટ્ટેઈ ।
અઘ્ભુટ્ટિત્તા અતુરિયમચ્ચલમસંભંતાણ અવિલંબિયાણ રાયહંસસરિસીણ ગઈણ જેણેવ સણ સયણિજ્ઞે
તેણેવ ઉવાગચ્છઈ । ઉવાગચ્છિત્તા એવં વયાસી- ॥ ૫૫ ॥

(સચ્ચે પં એસમટ્ટે સે જહેયં તુઘ્મે વયહ ત્તિ કટ્ટુ) જે પ્રમાણે તમે કહો છો તે અર્થ સત્ય છે, એમ કહીને
(તે સુમિણે સમ્મં પડિચ્છઈ) તે સ્વપ્નાઓને સારી રીતે અંગીકાર કરે છે । (પડિચ્છિત્તા) અંગીકાર કરીને (સિદ્ધત્થેણં
રણ્ણા અઘ્ભણુણ્ણાયા સમાણી) પોતાને સ્થાને જવાને તેણી સિદ્ધાર્થ રાજા પાસેથી અનુમતિ પામી છતી (નાણામણિ-
કળગ-રયણભત્તિચિત્તાઓ ભદ્દાસણાઓ) વિવિધ પ્રકારના મણિઓ સુવર્ણ અને રત્નોની રચના વડે આશ્ચર્યકારી એવા
સિંહાસન થકી (અઘ્ભુટ્ટેઈ) ઉઠે છે (અઘ્ભુટ્ટિત્તા) ઉઠીને (અતુરિયમચ્ચલમસંભંતાણ) મનની ઉતાવળ રહિત, શરીરની
ચપલતા રહિત, સ્થલના રહિત, (અવિલંબિયાણ રાયહંસસરિસીણ ગઈણ) અને વચમાં કોઈ ઠેકાણે વિલંબ રહિત એવી
રાજહંસ સદૃશ ગતિ વડે (જેણેવ સણ સયણિજ્ઞે) જ્યાં પોતાની શય્યા છે (તેણેવ ઉવાગચ્છઈ) ત્યાં આવે છે । (ઉવાગ-
ચ્છિત્તા) આવીને (એવં વયાસી-) આ પ્રમાણે બોલી કે- ॥ ૫૫ ॥

તૃતીય
વ્યાખ્યાન,

ત્રિશલા રા-
ણીનું પાછું
પોતાને
સ્થાને જવું

॥ ૭૯ ॥

मा मेते उत्तमा पहाणा मंगळा सुमिणा दिट्टा अन्नेहिं पावसुमिणेहिं पडिहम्मिस्सन्ति त्ति कट्टु देवय-गुरुजणसंबद्धाहिं पसत्थाहिं मंगळाहिं धम्मियाहिं लट्ठाहिं कहाहिं सुमिणजागरियं जागरमाणी पडिजागरमाणी विहरइ ॥ ५६ ॥

तए णं सिद्धत्थे खत्तिए पच्चूसकालसमयंसि कोडुंवियपुरिसे सदावेइ । सदावित्ता एवं वयासी-॥५७॥

(मा मेते उत्तमा पहाणा मंगळा सुमिणा दिट्टा अन्नेहिं पावसुमिणेहिं पडिहम्मिस्सन्ति त्ति कट्टु) स्वरूपथी सुंदर, शुभ फल देनारां, अने मंगलकारी एवां में देखेलां आ स्वप्नो बीजां खराब स्वप्नथी निष्फल न थाय, माटे मारे हवे न सूवुं जोइए, एम कही त्रिशला क्षत्रियाणी (देवय-गुरुजणसंबद्धाहिं) देव अने गुरुजनना संबंधवाळी, (पसत्थाहिं) प्रशस्त, (मंगळाहिं) मंगल करनारी, (धम्मियाहिं लट्ठाहिं कहाहिं) अने मनोहर एवी धार्मिक कथाओ वडे (सुमिणजागरियं जागरमाणी) स्वप्नाओनुं रक्षण करवा माटे जागरण करती छती (पडिजागरमाणी विहरइ) तथा निद्राना निवारण वडे ते स्वप्नाओनेज संभारती छती रहेछे ॥ ५६ ॥

(तए णं सिद्धत्थे खत्तिए) हवे सिद्धार्थ क्षत्रिय प्रभातकाल समये (कोडुंवियपुरिसे) कौटुंबिक पुरुषोने एटले सेवकोने (सदावेइ) बोलावेछे । (सदावित्ता एवं वयासी-) ते कौटुंबिक पुरुषोने बोलावी आ प्रमाणे कबुं के-॥५७॥

સ્વિપ્પામેવ મો દેવાણુપ્પિયા ! અજ્ઞ સવિસેસં બાહિરિયં ઉવટ્ટાણસાલં ગંધોદગસિત્તં સુહ્ર-સંમજ્જિઓ-
વલિત્તં સુગંધવરપંચવણ્ણપુપ્ફોવયારકલિઅં કાલાગુરુ-પવરકુંદુરુક્ક-તુરુક્ક-હજ્જંતધૂવમઘમઘંતગંધુહુ-
આભિરામં સુગંધવરગંધિયં ગંધવટ્ઠિભૂયં કરેહ કારવેહ । કરિત્તા

(સ્વિપ્પામેવ મો દેવાણુપ્પિયા ! અજ્ઞ) હે દેવાનુપ્રિયો ! આજે ઉત્સવનો દિવસ છે તેથી જલદી (સવિસેસં બાહિરિયં ઉવટ્ટાણસાલં) વહારના સભામંડપને ઇટલે કચેરીને વિશેષ પ્રકારે(ગંધોદગસિત્તં સુહ્ર-સંમજ્જિઓ-વલિત્તં)વાઢી-ચોઢી ધૂઢ વિગેરે ફેંકાવી દહ સાફ કરી, સુગંધી પાણી છંટાવી, અને છાણ વિગેરે લીંપાવી પવિત્ર કરો । (સુગંધ-વરપંચવણ્ણપુપ્ફોવયારકલિઅં) વઢી ઉત્તમોત્તમ અને સુગંધી ઇવા પંચવર્ણી પુષ્પોને યોગ્ય યોગ્ય સ્થલે ગોઠવી સંસ્કારયુક્ત; (કાલાગુરુ-પવરકુંદુરુક્ક-તુરુક્ક-હજ્જંતધૂવમઘમઘંતગંધુહુઆભિરામં) કાઢો અગરુ, ઁંચી જાતનો કિંદુ, સેલારસ, અને વઢી રહેલો દશાંગાદિ ધૂપ; ઇ વધા પદાર્થોનો વહેક મારી રહેલો અને ચારે તરફ ફેલાઈ રહેલો જે સુગંધ, તે વઢે રમણીય; (સુગંધવરગંધિયં) ઉત્તમ ગંધવાઢાં જે ઁંચી જાતનાં ચૂર્ણો, તેઓના સુગંધયુક્ત; (ગંધવ-ટ્ઠિભૂયં કરેહ કારવેહ) તથા સુગંધી દ્રવ્યોની વનાવેલી જે ગુટિકા, તેના સદૃશ અતિશય સુગંધી; આવા પ્રકારની કચેરી તમે પોતે કરો તથા બીજાઓ પાસે કરાવો । (કરિત્તા) મારી આજ્ઞા મુજબ કચેરી તમે પોતે કરીને

તૃતીય
આલ્પા. ૧.

કચેરી શગ-
ગારવાને
સિદ્ધાર્થરા-
જાઈ કૌંદું-
ધિકપુરુષો-
ને કરેલો
હુકમ.

कारवित्ता य सीहासणं रयावेह । रयावित्ता ममेयमाणत्तिअं खिप्पामेव पच्चप्पिणह ॥ ५८ ॥
तए णं ते कोडुंबियपुरिसा सिद्धत्थेणं रण्णा एवं वुत्ता समाणा हट्ठ-तुट्ठ० जाव हियया करयल०
जाव कट्ठु 'एवं सामि' त्ति आणाए विणएणं वयणं पडिसुणन्ति । पडिसुणित्ता सिद्धत्थस्स
खत्तियस्स अंतियाओ

(कारवित्ता य) तथा बीजाओ पासे करावीने त्थार पळी(सीहासणं रयावेह)ते कचेरीमां सिंहासन स्थापन करावो ।
(रयावित्ता)सिंहासन स्थापन करावीने (ममेयमाणत्तिअं खिप्पामेव पच्चप्पिणह) मारी आ आज्ञाने जलदी पाळी
आपो, एटले के-मारी आज्ञा मुजब करीने पाळा आवी जलदी निवेदन करो ॥ ५८ ॥ (तए णं ते कोडुंबियपुरिसा)
त्थार पळी ते कौटुंबिक पुरुषोने (सिद्धत्थेणं रण्णा एवं वुत्ता समाणा) सिद्धार्थ राजाए ए प्रमाणे कहे छते (हट्ठ-
तुट्ठ० जाव हियया) ते कौटुंबिक पुरुषो हर्षित थया, संतोष पाम्या, यावत् प्रफुल्लित हृदयवाळा थइने (करयल०
जाव कट्ठु) बे हाथ जोडी, यावत् दसे नख भेगा करी, आवर्त करी, मस्तके अंजलि जोडीने(एवं सामि त्ति)'जे आप
स्वामी आज्ञा करोछो ते मुजब करशुं' ए प्रमाणे (आणाए विणएणं वयणं पडिसुणन्ति) सिद्धार्थ राजानी आज्ञाना
वचनने विनयपूर्वक स्वीकारे छे।(पडिसुणित्ता)स्वीकारीने(सिद्धत्थस्स खत्तियस्स अंतियाओ)सिद्धार्थ क्षत्रिय पासेथी

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ८१ ॥

पडिनिक्खमन्ति । पडिनिक्खमित्ता जेणेव बाहिरिया उवट्टाणसाला तेणेव उवागच्छन्ति । उवागच्छित्ता खिप्पामेव सविसेसं बाहिरियं उवट्टाणसालं गंधोदगसित्तं सुइअ० जाव सीहासणं रयाविन्ति । रयावित्ता जेणेव सिद्धत्थे खत्तिए तेणेव उवागच्छन्ति । उवागच्छित्ता करयलपरिग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु सिद्धत्थस्स खत्तियस्स तमाणत्तिअं पच्चप्पिणन्ति ॥ ५९ ॥

(पडिनिक्खमन्ति) नीकळे छे । (पडिनिक्खमित्ता) नीकळीने (जेणेव बाहिरिया उवट्टाणसाला) ज्यां बहारनो सभामंडप छे (तेणेव उवागच्छन्ति) त्यां आवे छे । (उवागच्छित्ता) आवीने (खिप्पामेव सविसेसं बाहिरियं उवट्टाणसालं) बहारना ते सभामंडपने विशेष प्रकारे जलदी (गंधोदगसित्तं सुइअ० जाव) सुगंधी पाणी छंटावी, पवित्र करी, यावत् (सीहासणं रयाविन्ति) सिंहासन स्थापन करेछे । (रयावित्ता) सिंहासन स्थापन करीने (जेणेव सिद्धत्थे खत्तिए) ज्यां सिद्धार्थ क्षत्रिय छे (तेणेव उवागच्छन्ति) त्यां आवे छे । (उवागच्छित्ता) आवीने (करयलपरिग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं मत्थए अंजलिं कट्टु) वे हाथ जोडी, दसे नख भेगा करी, मस्तके आवर्त करी, मस्तके अंजलि जोडीने, (सिद्धत्थस्स खत्तियस्स) सिद्धार्थ क्षत्रियनी (तमाणत्तिअं पच्चप्पिणन्ति) ते पूर्वे कहेली आज्ञाने पाळी आपे छे, एटले 'आपनी आज्ञानुसार अमे काम कर्तुं' ए प्रमाणे निवेदन करेछे ॥ ५९ ॥

तृतीय
व्याख्यान.

कौटुंबिक-
पुरुषोए श-
णगारेली
कचेरी

॥ ८१ ॥

તણે નં સિદ્ધત્થે સ્વત્તિણે કલ્હં પાઉપ્પભાયાણે રયણીણે, ફુલ્લુપ્પલ-કમલકોમલુમ્મીલિયમ્મિ
અહાપંડુરે પમાણે, રત્તાસોગપ્પગાસ-કિંસુય-સુયમુહ-ગુંજદ્ધરાગ-બંધુજીવગ-પારાવયચલણનયણ-
પરહુઅસુરત્તલોઅણ-જાસુઅણકુસુમરાસિ-

(તણે નં સિદ્ધત્થે સ્વત્તિણે) ત્યાર પછી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય (કલ્હં પાઉપ્પભાયાણે રયણીણે) કાલે ઇટલે આગામી દિવસે પ્રગટ પ્ર-
ભાતવાળી રાત્રિ થયે છે, અર્થાત્ જે રાત્રિણે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીણે સ્વપ્ન દેખ્યાં તે રાત્રિનું પ્રભાત થયે છે, તે રાત્રિના
પ્રભાત પછી (ફુલ્લુપ્પલ-કમલકોમલુમ્મીલિયમ્મિ અહાપંડુરે પમાણે) પ્રફુલ્લિત પદ્મનાં પાંદડાંનો તથા કમલ નામના
હરણીયાના નેત્રોનો સુકોમલ છે વિકાસ જેને વિષે એવા પ્રકારનું ઉજ્જ્વલ પ્રભાત થયે છે, (રત્તાસોગપ્પગાસ-) અને
ત્યાર પછી લાલ અશોકવૃક્ષના પ્રભાસમૂહ જેવો સૂર્ય ઊગે છે; અર્થાત્ પહેલાં રાત્રિનું પ્રભાત થયું ત્યારે પ્રકાશ નહોતો,
પછી જરા જરા પ્રકાશ થયો, પછી ઉજ્જ્વલ પ્રભાત થયું, અને ત્યાર પછી ક્રમસર લાલ અશોકવૃક્ષના પ્રભાસમૂહ જેવો
રક્તવર્ણી સૂર્ય ઊગે છે; વળી તે સૂર્ય કેવો છે? તે કહે છે-(કિંસુય-સુયમુહ-ગુંજદ્ધરાગ-) કેસુડાનાં પુષ્પ, પોપટની ચાંચ,
ચળોટીના અર્ધભાગની લાલાશ, (બંધુજીવગ-પારાવયચલણનયણ-) વપોરીયાનાં પુષ્પ, પારેવાના પગ અને નેત્ર, (પરહુ-
અસુરત્તલોઅણ-) કોપિત થયેલી કોયલના અતિશય લાલ બનેલા નેત્રો, (જાસુઅણકુસુમરાસિ-) જાસૂનાં પુષ્પોનો ઢગલો,

કલ્પસૂત્ર
આર્ષાંતરસ.

॥ ૮૨ ॥

હિંગુલયનિયરાફેરેઠંતસરિસે કમલાયરસંડવિબોહણ ઉટ્ટિયમ્મિ સૂરે સહસ્સરસિસમ્મિ દિણયરે
તેઅસા જલંતે, તસસ ય કરપહરાપરદ્ધમ્મિ અંધયારે, બાલાયવકુંકુમેણં સ્વચિયવ્વ જીવલોણ
સયણિજ્ઞાઓ અબ્ભુટ્ટેઙ્ગ ॥ ૬૦ ॥

(હિંગુલયનિયરાફેરેઠંતસરિસે) અને હિંગલોકનો ઢગલો, એ સર્વ લાલ રંગના પદાર્થો સદૃશ લાલ રંગવાળો, તથા કાન્તિ વડે એ સર્વ પદાર્થો કરતાં અતિશય શોભતો; વળી તે સૂર્ય કેવો છે ?—(કમલાયરસંડવિબોહણ)કમલોના આકર ઇટલે ઉત્પત્તિસ્થાન જે પદ્મહૃદ વિગેરે, તેઓને વિષે જે ધ્વંસ ઇટલે કમલનાં વન, તે કમલનાં વનને વિકસ્વર કરનારો; (ઉટ્ટિયમ્મિ સૂરે) આવા પ્રકારનો સૂર્ય ઊગે છે, વળી તે સૂર્ય કેવો છે ?—(સહસ્સરસિસમ્મિ) હજાર કિરણોવાળો, (દિણયરે) રાત્રિનું નિવારણ કરી દિવસ કરવાના સ્વભાવવાળો, (તેઅસા જલંતે) તેજ વડે દેદીપ્યમાન, આવા પ્રકારનો સૂર્ય ઊગે છે; (તસસ ય કરપહરાપરદ્ધમ્મિ અંધયારે) વળી તે સૂર્યના કિરણોના અભિઘાત વડે અંધકાર વિનાશિત થયે છે, (બાલાયવકુંકુમેણં સ્વચિયવ્વ જીવલોણ)ઉદય પામતા સૂર્યના કુંકુમ જેવા નવા તાપ વડે મનુષ્યલોક જાણે પિંજરો કયે છે, જેમ કુંકુમ વડે કોઈ વસ્તુ પિંજરા વર્ણવાળી કરાય છે તેમ નવા તાપ-વડે મનુષ્યલોક પિંજરા વર્ણનો કયે છે, અર્થાત્ સૂર્યોદય થતાં (સયણિજ્ઞાઓ અબ્ભુટ્ટેઙ્ગ) તે સિદ્ધાર્થ રાજા શય્યા થકી ઊઠે છે ॥ ૬૦ ॥

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

સૂર્યોદય
થતાં સિ-
દ્ધાર્થ રાજા-
નું ઊઠવું,
સૂર્યોદયનું
વર્ણન.

॥ ૮૨ ॥

सयणिजाओ अब्भुट्टित्ता पायपीढाओ पच्चोरुहइ । पच्चोरुहित्ता जेणेव अट्टणसाला तेणेव उवाग-
च्छइ । उवागच्छित्ता अट्टणसालं अणुपविसइ । अणुपविसित्ता अणेगवायामजोग्ग-वग्गण-वामहण-
मल्लजुद्ध-करणेहिं संते परिस्संते,

(सयणिजाओ अब्भुट्टित्ता) सिद्धार्थ राजा शय्यामांथी उठीने (पायपीढाओ पच्चोरुहइ) त्थार पछी ते शय्या थकी
उतरवा माटे मूकेला पादपीठ उपर पग मूकी ते पादपीठ थकी नीचे उतरे छे । (पच्चोरुहित्ता) नीचे उतरीने (जेणेव
अट्टणसाला) ज्यां कसरतशाला छे (तेणेव उवागच्छइ) त्यां आवे छे । (उवागच्छित्ता) आवीने (अट्टणसालं अणुपविसइ)
कसरतशालामां प्रवेश करे छे । (अणुपविसित्ता) प्रवेश करीने (अणेगवायामजोग्ग-वग्गण-वामहण-मल्लजुद्ध-करणेहिं)
अनेक प्रकारनी कसरत करवा माटे योग्या एटले बाण फेंकवानी विगेरे शस्त्रोनी कवायत, तथा मुद्रलादिकसरतनां
साधनो फेरववानो अभ्यास; वलग्गना एटले काष्ठादिनी घोडी विगेरेने टपवुं, तथा उठवेश करवी विगेरे; व्यामर्दन एटले
परस्पर भुजा विगेरे अंगोने मोडवा; मल्लयुद्ध एटले मल्लोनुं युद्ध-पहेलवानोनुं युद्ध; अने करण एटले शरीरना अंगउपां-
गोने वाळवा, दंड पीलवा; विगेरे विविध जातनी कसरत करी (संते) श्रमने प्राप्त थया छता (परिस्संते) अंगोपांगमां आखे
शरीरे थाकी गया छता ते सिद्धार्थ राजाए कुशल पुरुषो पासे शरीरे पुष्टिकारक तेल विगेरे चोपडावी मर्दन करावुं ।

सयपाग-सहस्सपागेहिं सुगंधवरतिलमाइएहिं पीणणिज्जेहिं दीवणिज्जेहिं मयणिज्जेहिं विंहणिज्जेहिं
दप्पणिज्जेहिं सविंदिय-गायपल्हायणिज्जेहिं अब्भंगिए समाणे, तिलचम्मंसि

ते तेल विगेरे केवा छे ?-(सयपाग-सहस्सपागेहिं सुगंधवरतिलमाइएहिं) भिन्न भिन्न औषधिओना रस वडे सो
वार पकावेलुं, अथवा जेने पकावतां सो सोनामहोर खर्च थाय ते शतपाक तेल; भिन्न भिन्न औषधिओना
रस वडे हजार वार पकावेलुं, अथवा जेने पकावतां हजार सोनामहोर खर्च थाय ते सहस्रपाक तेल; आवा प्रकारन-
सुगंधी अने उत्तम प्रकारना तेल विगेरे चोपडावी ते वडे मर्दन कराव्युं । वळी ते तेल विगेरे पदार्थो केवा छे ?-(पीणा
णिज्जेहिं) रस रुधिर विगेरे धातुओनी समता करनारा, (दीवणिज्जेहिं) जठराग्निने उद्दीपन करनारा, (मयणिज्जेहिं)
कामनी वृद्धि करनारा, (विंहणिज्जेहिं) मांसने पुष्ट करनारा, (दप्पणिज्जेहिं) बलवान् बनावनारा, (सविंदिय-गाय-
पल्हायणिज्जेहिं) अने सर्व इन्द्रियो तथा गात्रोने मजबुत बनावनारा, (अब्भंगिए समाणे)आवा प्रकारना तेल विगेरे
चोपडावी ते तेल विगेरे वडे पुरुषो पासे मर्दन कराएला छता सिद्धार्थ राजाए (तिलचम्मंसि) तेलचर्म उपर स्थापन
थइने, एटले तेल चोपडी मर्दन कराएला पुरुषने गादला उपर पाथरेला जे चामडा उपर स्थापन करी चंपी
कराय छे ते तेलचर्म कहेवाय, आवा प्रकारना तेलचर्म उपर स्थापन थइने पुरुषो पासे चंपी करावी, तेथी तेमने

तृतीय
व्याख्यान.

सिद्धार्थ रा-
जाए कसर-
तशालामां
करेली कस-
रत, तयार
पळी मर्दन
करवाना
तेल विगेरे-
नुं वर्णन.
॥ ८३ ॥

નિઝળેહિં પડિપુણ્ણપાણિ-પાયસુકુમાલકોમલતલેહિં અઞ્ઞંગણ-પરિમદ્દણુ-વલ્લણકરણગુણનિમ્મા-
ણ્ણહિં છેણ્ણહિં દક્ખેહિં પટ્ટેહિં કુસલેહિં મેહાવીહિં જિઅપરિસ્સમેહિં પુરિસેહિં,

કસરત કરતાં કરતાં લાગેલો થાક ઉતરી ગયો । તેલથી મર્દન કરનારા તથા ચંપી કરનારા પુરુષો કેવા હતા ? તે કહે છે—(નિઝળેહિં) મર્દન વિગેરે કરવાના સઘळा ઉપાયોમાં વિચક્ષણ, (પડિપુણ્ણપાણિ-પાયસુકુમાલકોમલતલેહિં) જેઓના પ્રતિપૂર્ણ ઇટલે સ્વોડસ્થાંપણ રહિત જે હાથ અને પગ, તે હાથ અને પગનાં તલીયાં અતિશય સુકોમલ છે જેમના ઇવા, (અઞ્ઞંગણ-પરિમદ્દણુ-વલ્લણકરણગુણનિમ્માણ્ણહિં) તેલ વિગેરે ચોપડવાના, તેલ વિગેરેનું મર્દન કરવાના, અને મર્દન કરી શરીરમાં પ્રવેશ કરાવેલા ઇજ તેલ વિગેરેને પાછા શરીરમાંથી બહાર કાઢી નાખવાના ગુણોમાં અતિશય મહાવરાવાळा, (છેણ્ણહિં) અવસરના જાણકાર, (દક્ખેહિં) કાર્યમાં જરા પણ વિલંબ નહિં લગાડનારા, (પટ્ટેહિં) બોલવામાં ચતુર, અથવા મર્દન કરનારા માણસોમાં પ્રથમ પંક્તિના—અગ્રેસર, (કુસલેહિં) વિનયવાळा, (મેહાવીહિં) નવી નવી કલાઓને ગ્રહણ કરવાની અપૂર્વ શક્તિવાळा, (જિઅપરિસ્સમેહિં પુરિસેહિં) અને પરિશ્રમને જીતનારા ઇટલે મર્દન વિગેરે કરતાં થાકી ન જાય ઇવા મજબુત બાંધાના પુરુષો પાસે તેલ વિગેરેથી મર્દન કરાવ્યું, તથા ચંપી કરાવી, તેથી સિદ્ધાર્થ રાજાનો થાક ઉતરી ગયો । તે ચંપી કેવા પ્રકારની કરાવી ? તે કહે છે—

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥ ૮૪ ॥

અટ્ટિસુહાણ મંસસુહાણ તયાસુહાણ રોમસુહાણ ચઢવિહાણ સુહપરિકમ્મણાણ સંવાહણાણ સંવાહિણ
સમાણે અવગયપરિસ્સમે અટ્ટણસાલાઓ પઢિનિક્ખમઈ ॥૬૧॥ અટ્ટણસાલાઓ પઢિનિક્ખમિત્તા
જેણેવ મજ્જણઘરે તેણેવ ઉવાગચ્છિત્તા મજ્જણઘરં અણુપવિસઈ । અણુપવિસિત્તા

(અટ્ટિસુહાણ) જે ચંપીથી શરીરમાં રહેલાં હાડકાંઓને સુખ ઉપજે, (મંસસુહાણ) જેથી શરીરમાં રહેલા માંસને સુખ
ઉપજે, (તયાસુહાણ) જેથી શરીરની ચામડીને સુખ ઉપજે, (રોમસુહાણ) અને જેથી શરીરના રોમને પણ સુખ ઉપજે;
(ચઢવિહાણ સુહપરિકમ્મણાણ સંવાહણાણ) આવી રીતે ચાર પ્રકારે સુખ કરનારી છે શરીરની શુશ્રૂષા જેને વિષે એવા
પ્રકારની ચંપી વડે (સંવાહિણ સમાણે) ચંપાણેલા છતા તે સિદ્ધાર્થ રાજા (અવગયપરિસ્સમે) થાક રહિત થયા છતા
(અટ્ટણસાલાઓ પઢિનિક્ખમઈ) કસરતશાલા થકી વહાર નીકળે છે ॥ ૬૧ ॥

(અટ્ટણસાલાઓ પઢિનિક્ખમિત્તા) સિદ્ધાર્થ રાજા કસરતશાલા થકી વહાર નીકળીને (જેણેવ મજ્જણઘરે) જ્યાં સ્નાન
કરવાનું ઘર છે (તેણેવ ઉવાગચ્છિત્તા) ત્યાં આવે છે । (ઉવાગચ્છિત્તા) આવીને (મજ્જણઘરં અણુપવિસઈ) સ્નાન કરવાના
ઘરમાં પ્રવેશ કરે છે । (અણુપવિસિત્તા) પ્રવેશ કરીને સ્નાનમંડપમાં સ્થાપેલા સ્નાન કરવાના બાજોઠ ઉપર સુખપૂર્વક બેઠા ।
તે સ્નાનમંડપ કેવો છે ?, તે કહે છે—

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

મર્દન કર-
નારા પુરુ-
ષોનું વર્ણન,
મર્દન કરા-
વ્યા પછી
સિદ્ધાર્થરા-
જાનું સ્નાન-
ઘરમાં જવું.

॥ ૮૪ ॥

સમુત્તજાલાકુલાભિરામે વિચિત્તમણિ-રચણકુટ્ટિમતલે રમણિજે ણહાણમંડવંસિ, નાણામણિ-રચણભ-
ત્તિચિત્તંસિ ણહાણપીઠંસિ સુહનિસણ્ણે, પુપ્ફોદણ્ણહિ અ, ગંધોદણ્ણહિ અ, ઉણ્ણોદણ્ણહિ અ, સુહોદણ્ણહિ
અ, સુદ્ધોદણ્ણહિ અ, કલ્હાણકરણપવરમજ્જણવિહીણ મજ્જિણ ।

(સમુત્તજાલાકુલાભિરામે) ગુંથેલા મોતીઓ યુક્ત જે વારીઓ, તે વડે વ્યાપ્ત અને મનોહર; વઢી તે સ્નાનમંડપ
કેવો છે?-(વિચિત્તમણિ-રચણકુટ્ટિમતલે રમણિજે) વિચિત્ર પ્રકારના મણિઓ અને રત્નોથી જડેલું છે તઢીયું જેનું
ણ્ણવો, અને રમણીય; (ણહાણમંડવંસિ) આવા પ્રકારના સ્નાનમંડપમાં (નાણામણિ-રચણભત્તિચિત્તંસિ ણહાણપીઠંસિ
સુહનિસણ્ણે) વિવિધ જાતિના મણિઓ અને રત્નોની રચના વડે આશ્ચર્યકારી એવા સ્નાનપીઠ ઉપર ણટલે સ્નાન કર-
વાના બાજોઠ ઉપર સુખપૂર્વક બેઠા છતા સિદ્ધાર્થરાજાણે જલ વડે પુરુષોદ્વારા સ્નાન કર્યું । કેવા પ્રકારના જલ વડે
સ્નાન કર્યું? તે કહે છે-(પુપ્ફોદણ્ણહિ અ) પુષ્પોના રસ વડે મિશ્રિત જલ, (ગંધોદણ્ણહિ અ) ચંદનાદિ સુગંધી પદાર્થોના રસ
વડે મિશ્રિત જલ, (ઉણ્ણોદણ્ણહિ અ) અગ્નિથી ગરમ કરેલ જલ, (સુહોદણ્ણહિ અ) પવિત્ર તીર્થોમાંથી મંગાવેલ જલ,
(સુદ્ધોદણ્ણહિ અ) અને સ્વાભાવિક નિર્મલ જલ, આવી રીતે જુદી જુદી જાતના જલ વડે (કલ્હાણકરણપવરમજ્જણવિહીણ
મજ્જિણ) કલ્યાણ કરવામાં પ્રવીણ-સમર્થ એવા સ્નાનવિધિપૂર્વક પૂર્વે વર્ણવેના કુશલ પુરુષોદ્વારા સિદ્ધાર્થરાજાણે સ્નાન કર્યું ।

તત્થ કોઝયસણ્હિં વહુવિહેહિં કલ્હાણગપવરમજ્જણાવસાણે પમ્હલ-સુકુમાલ-ગંધ-કાસાઝયલૂહિયંગે,
અહય-સુમહગ્ધદૂસરયણસુસંવુડે, સરસસુરભિગોસીસચંદણાણુલિત્તગત્તે, સુઝમાલા-વણ્ણગવિલેવણે
આવિદ્ધમણિ-સુવણ્ણે, કપ્પિયહાર-ડદ્ધહાર-તિસરય-

(તત્થ કોઝયસણ્હિં વહુવિહેહિં) તે સ્નાન અવસરે રક્ષાદિ વહુ પ્રકારનાં સેંકડો કૌતુકો કર્યા બાદ (કલ્હાણ-
ગપવરમજ્જણાવસાણે) કલ્યાણકારી એવા તે પ્રધાન સ્નાનના અંતમાં (પમ્હલ-સુકુમાલ-ગંધ-કાસાઝયલૂહિયંગે)
રૂંવાટીવાળા, અતિ કોમલ સ્પર્શવાળા, અને સુગંધી એવા લાલ રંગના વસ્ત્ર વડે શરીર લુંછી નાચ્યું, ઇટલે જલ રહિત
કર્યું; ત્યાર બાદ તેણે (અહય-સુમહગ્ધદૂસરયણસુસંવુડે) જરા પણ ફાટ્યા-તુટ્યા વગરનું, સ્વચ્છ, અને અતિ મહામૂલ્ય-
વાળું દૂષ્યરત્ન ઇટલે વસ્ત્રરત્ન-ઉત્તમોત્તમ વસ્ત્ર પહેર્યું. વઢી તે સિદ્ધાર્થ રાજા કેવો ?-(સરસસુરભિગોસીસચંદણાણુલિત્ત-
ગત્તે) રસ સહિત અને સુગંધી એવા ગોશીર્ષચંદન વડે શરીરે લેપ કર્યો છે જેણે એવો, (સુઝમાલા-વણ્ણગવિલેવણે) પહેરેલી
છે પવિત્ર પુષ્પમાલા જેણે એવો, વઢી શરીરને શણગારનારું પવિત્ર કુંકુમાદિનું કર્યું છે વિલેપન જેણે એવો, વઢી તે
સિદ્ધાર્થ રાજા કેવો છે ?-(આવિદ્ધમણિ-સુવણ્ણે) પહેરેલાં છે મણિમય અને સુવર્ણમય આભૂષણો જેણે એવો, (કપ્પિયહાર-
ડદ્ધહાર-તિસરય-) યથાસ્થાને પહેરેલ જે હાર ઇટલે અઢારસરો હાર, અર્ધ હાર ઇટલે નવસરો હાર, ત્રિસરો હાર,

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

સ્નાન કરી-
વસ્ત્ર-આભૂ-
ષણાદિથી
અલંકૃત થ-
યેલા સિદ્ધા-
ર્થ રાજાનું
વર્ણન.

પાલંબપલંબમાણ-કહિસુત્તસુકયસોહે, પિણદ્ધગેવિજ્ઞે, અંગુલિજ્ઞગ-લલિયકયાભરણે, વરકડગ-તુડિય-
થંભિયમુએ, અહિયરૂવસસ્સિરીએ, કુંડલુજ્ઞોડયાણણે, મડડદિત્તસિરએ, હારુથયસુકયરડયવચ્છે,
મુહિયાપિંગલંગુલિએ, પાલંબપલંબમાણસુકયપડઉત્તરિજ્ઞે,

(પાલંબપલંબમાણ-કહિસુત્તસુકયસોહે) લંબાયમાન મોતીનું ઝુંવનક, અને કમ્મરમાં પહેરેલો કંદોરો; એ બધાં આભરણો
વડે ઉત્તમ પ્રકારે કરેલી છે શોભા જેણે એવો, (પિણદ્ધગેવિજ્ઞે) કંઠમાં પહેરેલ છે કંઠો કંઠી વિગેરે કંઠના દાગીના
જેણે એવો, (અંગુલિજ્ઞગ-લલિયકયાભરણે) વેદ વીંટી વિગેરે આંગઠીઓમાં પહેરવાનાં ઘરેણાં, તથા કેશની શોભા
વધારનારા પુષ્પ વગેરે કેશના આભૂષણો પહેર્યા છે જેણે એવો, (વરકડગ-તુડિયથંભિયમુએ) હાથમાં પહેરેલા ઉત્તમ
પ્રકારનાં કડાં અને વાજુબંધ-બહેરસાં વડે સંમિત થયેલી છે મુજાઓ જેની એવો, (અહિયરૂવસસ્સિરીએ) પોતાના
સ્વાભાવિક અતિશય સૌન્દર્ય વડે શોભી રહેલો, (કુંડલુજ્ઞોડયાણણે) કાનમાં પહેરેલા કુંડલો વડે ચઢકાટ મારી
રહ્યું છે મુસ જેનું એવો, (મડડદિત્તસિરએ) પહેરેલા મુગટ વડે દેદીપ્યમાન થયું છે મસ્તક જેનું એવો; (હારુથયસુક-
યરડયવચ્છે) હાર વડે ઢંકાણું અને તેથીજ દેશનારાઓને આનંદ આપનારું છે હૃદય જેનું એવો; (મુહિયાપિંગલંગુલિએ)
પહેરેલી રત્નજડિત વીંટીઓ વડે પીઠી છે આંગઠીઓ જેની એવો, (પાલંબપલંબમાણસુકયપડઉત્તરિજ્ઞે) લાંબા અને
લટકતા એવા દુપટ્ટા ઇટલે સ્વેસ વડે ઉત્તમ રીતે કરેલું છે ઉત્તરાસંગ જેણે એવો; વઠી તે સિદ્ધાર્થ રાજા કેવો છે?—

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.

॥ ૮૬ ॥

નાનામણિકણગરયણ-વિમલ-મહરિહ-નિઝણોવિય-મિસિમિસિંત-વિરઙ્ગ-સુસિલિટ્ટ-વિસિટ્ટ-લટ્ટ-
આવિદ્ધવીરવલણ, કિં બહુણા?, કપ્પરુક્ષણ વિવ અલંકિયવિભૂસિણ

(નાનામણિકણગરયણ-) વિવિધ જાતિના મણિઓ સુવર્ણ અને રત્નોથી બનાવેલા, (વિમલ-મહરિહ-) કાંતિવાળા, ઘણાજ કિંમતી, (નિઝણોવિય-મિસિમિસિંત) ચતુર કારીગરે ઉત્તમ કારીગરીથી બનાવેલા, ચઢકાટ મારી રહેલા, (વિરઙ્ગ-સુસિલિટ્ટ-) કોઈ પણ જાણી ન શકે અને ડઘડી ન જાય એવી રીતે સાંધાઓને બરાબર જોડી દઈ ચીવટ રાખીને બનાવેલા, (વિસિટ્ટ-લટ્ટ-) બીજાઓ કરતાં અતિશય રમણીય લાગે એવા, અને મનને હરી લે એવા પ્રકારના (આવિદ્ધવીરવલણ) પહેર્યા છે વીરવલયો એટલે વીરપણાના ગર્વને સૂચવનારા કઢાંઓ જેણે એવો; જેઓને બીજા ન હરાવી શકે એવા પરાક્રમી વીરપુરુષોજ વીરવલય પહેરે છે. 'જો કોઈ પોતાને વીર માનતો હોય તે મને જીતીને આવલયો ઉતરાવે' એ પ્રમાણે સ્પર્ધા વડે વીરપણાના ગર્વને સૂચવનારા પહેરવાના વલયોને વીરવલય કહે છે, આવા પ્રકારના વીરવલય તે સિદ્ધાર્થરાજાએ પહેરેલા છે. હવે કવિ ઉપસંહાર કરતાં કહે છે કે-(કિં બહુણા?) તે રાજાનું વધારે કેટલું વર્ણન કરીએ? (કપ્પરુક્ષણ વિવ અલંકિય-વિભૂસિણ) તે રાજા કલ્પવૃક્ષની જેમ અલંકૃત થયેલો અને વિભૂષિત થયેલો છે. જેમ કલ્પવૃક્ષ પાંદડાં વિગેરે વડે અલંકૃત હોય છે, અને પુષ્પ-ફલાદિ વડે વિભૂષિત હોય છે; તેમ સિદ્ધાર્થરાજા પણ

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

આયુષ્ણો-
થી અલંકૃત
થયેલા
સિદ્ધાર્થ-
રાજાનું
વર્ણન.

॥ ૮૬ ॥

નરિંદે, સકોરિંટમલ્હદામેણં છત્તેણં ધરિજ્ઞમાણેણં સેયવરચામરાહિં ઉદ્ધુવમાણીહિં, મંગલજયસદ્કયા-
લોએ, અણેગગણનાયગ-દંડનાયગ-રાઈસર-તલવર-માડંબિય-કોડુંબિય-મંતિ-મહામંતિ-ગણગ-દોવારિય-

મુગટ વિગેરે આમૂષણો વહે અલંકૃત થયેલો છે, અને વસ્ત્રાદિ વહે વિભૂષિત થયેલો છે; (નરિંદે) આવા પ્રકારનો તે રાજા (સકોરિંટમલ્હદામેણં છત્તેણં ધરિજ્ઞમાણેણં) કોરિંટ વૃક્ષના પુષ્પોની બનાવેલી માલાઓ સહિત જેછત્ર, મસ્તક પર ધારણ કરાતા તે છત્ર વહે (સેયવરચામરાહિં ઉદ્ધુવમાણીહિં) અને વન્ને બાજુએ વીંજાતા ઉત્તમ સફેદ ચામરો વહે શોભી રહેલો છે, (મંગલજયસદ્કયાલોએ) જેનું દર્શન થતાં લોકો 'જય જય' એ પ્રમાણે માંગલિક શબ્દો ઉચ્ચારી રહ્યા છે એવો; વઠી તે સિદ્ધાર્થરાજા કેવો છે?-(અણેગગણનાયગ-) અનેક જે ગણનાયકો એટલે પોતપોતાના સમુદાયમાં મોટા ગણાતા પુરુષો, (દંડનાયગ-) પોતાના દેશની ચિંતા કરનારા, (રા-ઈસર-) પોતાના તાબાના દેશના ઁંડિયા માંડલિક રાજાઓ, અને ઈશ્વરો એટલે યુવરાજો, (તલવર-) સંતુષ્ટ થયેલ રાજાએ આપેલા પટ્ટબંધ વહે વિભૂષિત રાજદરબારી પુરુષો-કોટવાલો, (માડંબિય-) મડંબના સ્વામી, (કોડુંબિય-) કેટલાએક કુડુંબના સ્વામી, (મંતિ-મહામંતિ-) રાજ્ય સંબંધી કારભાર ચલાવનારા મંત્રીઓ, અને મંત્રીઓ કરતાં વિશેષ સત્તા ધરાવનારા મહામંત્રીઓ એટલે મંત્રિ-મંડલમાં અગ્રેસરો, (ગણગ-) જ્યોતિષીઓ અથવા સ્વજાનાના અધિકારીઓ, (દોવારિય-) દ્વારપાલો એટલે ચોકીદારો;

कल्पसूत्र
जातिंतरस.

॥ ८७ ॥

अमच्च-चेड-पीठमह-नगर-निगम-सिट्टि-सेणावइ-सत्थवाह-दूय-संधिवाल सद्धि संपरिवुडे धवलमहा-
मेहनिग्गए इव गहगणदिप्पंतरिक्खतारागणाण मज्झे ससिब पियदंसणे नरवई

(अमच्च) अमात्यो एटले राजानी साथे जन्मेला अने राज्यनी मुख्य सत्ता धरावता वजीरो, (चेड-) दास-चाकरो, (पीठमह-) पीठमर्द एटले राजाना आसननुं मर्दन करी राजानी लगोलग बेसनारा, अर्थात् हमेशां नजीक रही सेवक तरीके रहेला मित्रो, (नगर-निगम-सिट्टि-) नगरमां निवास करनारा शहेरीओ, वाणीया-बेपारीओ, नगरना मुख्य शेठीयाओ, (सेणावइ-सत्थवाह-) चतुरंगी सेनाना स्वामीओ, सार्थवाहो, (दूय-) बीजाओ पासे जइ पोताना राजानो हुकम पहुँचाडनारा दूतो, (संधिवाल सद्धि संपरिवुडे) अने बीजा राजाओ साथे पोताना राजानी संधि करावनारा एवा संधिपालको एटले एलचीओ; उपर जणावेला सघळा पुरुषो साथे परिवरेलो एवो ते सिद्धार्थ राजा स्नानघरमांथी नीकळतो छतो केवो शोभे छे? ते कहे छे—(धवलमहामेहनिग्गए इव गहगणदिप्पंतरिक्खतारागणाण मज्झे ससिब पियदंसणे नरवई) सफेद एवा महामेघनी मध्यमांथी नीकळेला, ग्रहोना समूह वडे शोभी रहेला, तथा नक्षत्रो अने तारामंडलनी मध्यमां वर्तता, अने तेथीज प्रेम उपजावे एवा देखावडा दर्शनवाळा चन्द्रमानी पेठे ते नरपति स्नानघरमांथी नीकळी उपर जणावेला पुरुषो वडे परिवरेलो छतो प्रेम उपजावे एवा देखावडा दर्शनवाळो शोभी रह्यो छे।

तृतीय
व्याख्यान.

मांडलिक
राजाओ
मंत्रीओ
विगरेथी
परिवरेला
सिद्धार्थ-
राजानुं
वर्णन.

॥ ८७ ॥

નરિંદે નરવસહે નરસીહે અબ્હાહિયરાયતેયલચ્છીએ દિપ્પમાણે મજ્જણઘરાઓ પઢિનિક્ખમહ ॥ ૬૨ ॥
મજ્જણઘરાઓ પઢિનિક્ખમિત્તા જેણેવ બાહિરિયા ઉવટ્ટાણસાલા તેણેવ ઉવાગચ્છહ । ઉવાગચ્છિત્તા
સીહાસણંસિ પુરત્થાભિમુહે નિસીયહ ॥ ૬૩ ॥

અર્થાત્ તે રાજા જ્ઞાનઘરમાંથી ઉપર જણાવેલા પુરુષો વડે પરિવરેલો છતો નીકળ્યો ત્યારે કવિ ઉપમા આપે
છે કે—સફેદ રંગના વાદલામાંથી તારાઓના સમૂહ સાથે પરિવરેલો જાણે ચન્દ્રમા બહાર નીકળ્યો હોયની!
એવો તે રાજા મનોહર શોભી રહ્યો છે । વળી તે સિદ્ધાર્થરાજા કેવો છે?—

(નરિંદે) મનુષ્યોમાં ઇન્દ્ર સમાન છે, (નરવસહે) રાજ્યના ભારની ધોંસરી ધારણ કરવામાં સમર્થ હોવાથી પુરુષોમાં
વૃષભ સમાન છે, (નરસીહે) દુસ્સહ પરાક્રમવાળો હોવાથી પુરુષોમાં સિંહ સમાન છે, (અબ્હાહિયરાયતેયલચ્છીએ
દિપ્પમાણે) અતિશય રાજતેજ રૂપ લક્ષ્મી વડે દીપી રહેલો છે; આવા પ્રકારનો તે સિદ્ધાર્થ રાજા (મજ્જણઘરાઓ
પઢિનિક્ખમહ) જ્ઞાન કરવાના ઘરમાંથી બહાર નીકળે છે ॥ ૬૨ ॥

(મજ્જણઘરાઓ પઢિનિક્ખમિત્તા) જ્ઞાનઘર થકી બહાર નીકળીને (જેણેવ બાહિરિયા ઉવટ્ટાણસાલા) જ્યાં
બહારની સમાનું સ્થાન છે (તેણેવ ઉવાગચ્છહ) ત્યાં આવે છે । (ઉવાગચ્છિત્તા) આવીને (સીહાસણંસિ) સિંહાસન
ઉપર (પુરત્થાભિમુહે) પૂર્વ દિશા સન્મુખ મુખ કરીને (નિસીયહ) બેસે છે ॥ ૬૩ ॥

સીંહાસણંસિ પુરત્થાભિમુહે નિસીંહત્તા અપ્પણો ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીંભાણ અટ્ટ મહાસણાં સેયવ-
ત્થપચ્ચુત્થયાઈં સિદ્ધત્થકયમંગલોવયારાઈં રયાવેઈ. રયાવિત્તા અપ્પણો અદૂરસામંતે નાણામણિ-રયણ-
મંડિયં અહિયપિચ્છણિજ્જં મહગ્ગ-વરપટ્ટણુગ્ગયં સળ્હપટ્ટભત્તિસયચિત્તતાણં

(સીંહાસણંસિ પુરત્થાભિમુહે નિસીંહત્તા) સિંહાસન ઉપર પૂર્વદિશા સન્મુખ વેસીને (અપ્પણો ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીંભાણ) પોતાના ઈશાન યુગ્મામાં (અટ્ટ મહાસણાં સેયવત્થપચ્ચુત્થયાઈં સિદ્ધત્થકયમંગલોવયારાઈં) જેઓને સફેદ વસ્ત્રો બીજાવેલા છે એવા, અને મંગલ નિમિત્તે સફેદ સરસવ વડે કરેલી છે પૂજા જેઓની એવાં આઠ સિંહાસન મંડાવે છે. (રયાવિત્તા) આઠ સિંહાસન મંડાવીને (અપ્પણો અદૂરસામંતે) પોતાથી બહુ દૂર નહિં તેમ બહુ નજીક નહિં એવી રીતે સમાના અંદરના ભાગમાં એક કનાત-પડદો બંધાવે છે. તે કનાત કેવી છે?—(નાણામણિ-રયણ-મંડિયં) વિવિધ પ્રકારના મણિઓ અને રત્નો જડેલા હોવાથી સુશોભિત છે, (અહિયપિચ્છણિજ્જં) અને તેથીજ અતિ-શય દેખવા લાયક છે, (મહગ્ગ-વરપટ્ટણુગ્ગયં) ઘણીજ કિંમતી છે, જ્યાં ડાંગરી જાતનાં વસ્ત્રો વણાય છે એવા ઉત્તમ શહેરમાં બનેલી છે; વળી તે કનાત કેવી છે?—(સળ્હપટ્ટભત્તિસયચિત્તતાણં) બારીક રેશમનો બનાવેલો અને સેંકડો ગુંથળીઓ વડે મનને અચંબો પમાડનારો છે તાણો જેમાં એવી; વળી તે કનાત કેવી છે?—

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

સિદ્ધાર્થ રા-
જાનું કચે-
રીમાં આવ-
વું, ત્રિશૂલા
શસ્ત્રિયાળી
માટે બંધા-
વેલી કના-
તનું વર્ણન.

ईहामिय-उसभ-तुरग-नर-मगर-विहग-वालग-किन्नर-रुरु-सरभ-चमर-कुंजर-वणलय-पउमलयभत्ति-
चित्तं अर्बिभतरियं जवणियं अंछावेइ । अंछावित्ता नाणामणि-रयणभत्तिचित्तं अत्थरयमिउमसूरगु-
त्थयं सेयवत्थपच्चुत्थयं सुमउयं अंगसुहफरिसगं

(ईहामिय-उसभ-तुरग-) वरुओ, वृषभ, घोडा, (नर-मगर-विहग-) मनुष्यो, मगरमच्छो, पंखीओ, (वालग-किन्नर-
रुरु-) सर्पो, किन्नर जातिना देवो, रुरु जातिना मृगलाओ, (सरभ-चमर-कुंजर-) अष्टापद नामना जंगलना पशुओ, चमरी
गायो, हाथीओ, (वणलय-पउमलयभत्तिचित्तं) अशोकलता विगेरे वनलताओ, अने पद्मलताओ एटले कमलिनीओ;
ए सर्वेना जे मनोहर चित्रो, तेओ वडे मनने आश्चर्य उपजावनारी; (अर्बिभतरियं जवणियं) आवा प्रकारनी अभ्यंतर
जवनिका एटले सभास्थानना अंदरना भागमां अन्तःपुर-राणीवासने बेसवा माटे कनातने (अंछावेइ) बंधावेछे ।
(अंछावित्ता) कनात बंधावीने तेनी अंदर सिंहासन मंडावे छे । ते सिंहासन केवुं छे ?-(नाणामणि-रयणभत्तिचित्तं)
विविध प्रकारना मणिओ अने रत्नोनी रचना वडे आश्चर्यकारी, (अत्थरयमिउमसूरगुत्थयं) जेनी उपर स्वच्छ अने
कोमल रेशमी गादी पाथरी छे एवुं, (सेयवत्थपच्चुत्थयं) ते रेशमी गादी उपर सफेद वस्त्र बीछावेल छे जेने एवुं; वळी ते
सिंहासन केवुं छे ?-(सुमउयं अंगसुहफरिसगं) अतिशय कोमल, अने तेथीज शरीरने सुखकारी छे स्पर्श जेनो एवुं,

વિસિદ્ધં તિસલાણ સ્વત્તિયાણીણ ભદ્દાસણં રયાવેદ્ । રયાવિત્તા કોઢુંબિયપુરિસે સદ્દાવેદ્ । સદ્દાવિત્તા
 એવં વયાસી ॥ ૬૪ ॥

મો દેવાણુપ્પિયા ! અટ્ટંગમહાનિમિત્તસુત્ત-ડ્ઠ્થધારણ વિવિહસત્થકુસલે સુવિણલક્ષણપાઢણ સદ્દાવેહ ।

(વિસિદ્ધં તિસલાણ સ્વત્તિયાણીણ ભદ્દાસણં રયાવેદ્) આવા પ્રકારનું સુંદર સિંહાસન સિદ્ધાર્થરાજા ત્રિશલા
 ક્ષત્રિયાણીને બેસવા માટે મંડાવે છે । (રયાવિત્તા) સિંહાસન મંડાવીને (કોઢુંબિયપુરિસે સદ્દાવેદ્) કૌટુંબિક
 પુરુષોને બોલાવે છે । (સદ્દાવિત્તા) બોલાવીને (એવં વયાસી-) તે કૌટુંબિક પુરુષોને આ પ્રમાણે કહ્યું કે- ॥ ૬૪ ॥

(સ્વિપ્પામેવ મો દેવાણુપ્પિયા!) હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જલદી (અટ્ટંગમહાનિમિત્તસુત્ત-ડ્ઠ્થધારણ વિવિહસત્થકુસલે
 સુવિણલક્ષણપાઢણ સદ્દાવેહ) આઠ છે અંગો જેને વિષે ઇવા પ્રકારનું જે મહાન્ નિમિત્તશાસ્ત્ર ઇટલે પરોક્ષ પદાર્થોને
 જણાવનારું શાસ્ત્ર, તે નિમિત્તશાસ્ત્રના સૂત્ર અને અર્થને વિષે પારંગત થયેલા; અને વિવિધ જાતિના શાસ્ત્રોને વિષે કુશલ,
 આવા પ્રકારના સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને બોલાવો, ઇટલે સ્વપ્નશાસ્ત્રો અને લક્ષણશાસ્ત્રોમાં પાર પહોંચેલા પંડિતોને બોલાવો ।

નિમિત્તશાસ્ત્રના આઠ અંગ નીચે મુજબ સમજવા-

તૃતીય
 વ્યાખ્યાન.
 કનાતની
 અંદર સ્થાપે-
 લા સિંહાસ-
 નનું વર્ણન,
 જ્યોતિષી-
 ઓને બોલા-
 વવા સિદ્ધા-
 ર્થરાજાએ
 સેવકોને ક-
 રેલો હુકમ.
 ॥ ૮૯ ॥

“अङ्गं स्वप्नं स्वरं चैव, भौमं व्यञ्जन-लक्षणे । उत्पातमन्तरिक्षं च, निमित्तं स्मृतमष्टधा ॥ १ ॥”

“निमित्तशास्त्रं पहेलुं अंग अंगविद्या, एटले पुरुषं जमणुं अंग फरके तो सारुं, स्त्रीनुं डाबुं अंग फरके तो सारुं, इत्यादि जेमां अंग फरकवा विगेरेनो विचार होय ते १ । बीजुं अंग स्वप्नविद्या, एटले जेमां उत्तम मध्यम अने कनिष्ठ स्वप्ना-ओनो विचार होय ते २ । त्रीजुं अंग स्वरविद्या, एटले जेमां गरुड घुवड कागडो कांकीडो गरोळी दुर्गा भेरव शियाळ विगेरेना स्वरथी यता शुभाशुभ फलनो विचार होय ते ३ । चोथुं अंग भौमविद्या, एटले जेमां धरतीकंप विगेरेनुं ज्ञान होय ते ४ । पांचमुं अंग व्यञ्जनविद्या, एटले जेमां मस तल विगेरेनो विचार होय ते ५ । छट्ठुं अंग लक्षणविद्या, एटले जे सामुद्रिकशास्त्रोमां हाथ पगनी रेखा विगेरे जोयानो विचार दर्शाव्यो छे ते ६ । सातमुं अंग उत्पातविद्या, एटले जेमां उल्कापात विगेरे उत्पातनां फळ बताव्यां होय ते; जेमके—उल्कापात थाय तो प्रजाने पीडा थाय, अतिशय तोफानी वायरो वाय तो राजा मरण पामे, धूलीनो वरसाद थाय तो दुकाळ पडे, इत्यादि उत्पातनां फळ जेमां जणाव्यां होय ते उत्पातविद्या कहेवाय ७ । आठमुं अंग अंतरिक्षविद्या, एटले जेमां ग्रहोना उदय अस्त विगेरेनो विचार होय ते ८ ।”

तए णं ते कोडुंबियपुरिसा सिद्धत्थेणं रण्णा एवं वुत्ता समाणा हट्ठ-तुट्ठं जाव हियया

(तए णं ते कोडुंबियपुरिसा) त्थार पळी ते कौटुंबिक पुरुषो (सिद्धत्थेणं रण्णा एवं वुत्ता समाणा) सिद्धार्थराजा वडे आ प्रमाणे कहेवाया छता (हट्ठ-तुट्ठं जाव हियया) हर्षित थया, संतोष पाम्या, यावत् प्रफुलित हृदयवाळा थइने

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ९० ॥

करयल० जाव पडिसुणन्ति ॥ ६५ ॥

अंतियाओ पडिनिक्खमन्ति । पडिनिक्खमित्ता कुंडग्गामं नयरं मज्झं मज्झेणं जेणेव सुविणलक्ख-
णपाढगाणं गेहाइं तेणेव उवागच्छन्ति । उवागच्छित्ता सुविणलक्खणपाढए सदाविन्ति ॥ ६६ ॥

तए णं ते सुविणलक्खणपाढगा सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कोडुंबियपुरिसेहिं सदाविया समाणा

(करयल० जाव पडिसुणन्ति) बे हाथ जोडी, यावत्-दसे नख भेगा करी, आवर्त करी, मस्तके अंजलि जोडीने
'जे आप स्वामी आज्ञा करो छो ते मुजव करशुं' ए प्रमाणे सिद्धार्थराजानी आज्ञाना वचनने विनयपूर्वक स्वीकारे छे ॥ ६५ ॥

(पडिसुणित्ता) स्वीकारीने (सिद्धत्थस्स खत्तियस्स अंतियाओ) सिद्धार्थक्षत्रियनी पासेथी (पडिनिक्खमन्ति)
नीकळे छे । (पडिनिक्खमित्ता) नीकळीने (कुंडग्गामं नयरं मज्झं मज्झेणं) क्षत्रियकुंडग्राम नगरनी मध्यमां थइने
(जेणेव सुविणलक्खणपाढगाणं गेहाइं) ज्यां स्वप्नलक्षणपाठकोनां घर छे (तेणेव उवागच्छन्ति) त्यां आवेछे । (उवाग-
च्छित्ता) आवीने (सुविणलक्खणपाढए सदाविन्ति) स्वप्नलक्षणपाठकोने बोलावे छे ॥ ६६ ॥

(तए णं ते सुविणलक्खणपाढगा) त्थारपळी ते स्वप्नलक्षणपाठको (सिद्धत्थस्स खत्तियस्स कोडुंबियपुरिसेहिं)
सिद्धार्थक्षत्रियना कौटुंबिक पुरुषो वडे (सदाविया समाणा) बोलावाया छता

तृतीय
व्याख्यान.

निमित्तश्चा-
स्वना आठ
अंग, सि-
द्धार्थराजा-
ए मोकले-
ला सेवकोनुं
स्वप्नपाठ-
कोने केर
जवुं.

॥ ९० ॥

હટ્ટ-તુટ્ટ૦ જાવ હિયયા, પહાયા કયવલિકમ્મા કયકોડય-મંગલપાયચ્છિત્તા સુદ્ધપ્પાવેસાઈ મંગલ્લાઈ
વત્થાઈં પવરાઈં પરિહિયા અપ્પમહગ્ધાભરણાલંકિયસરીરા સિદ્ધત્થય-હરિયાલિયાકયમંગલમુદ્દાણા
સણ્હિં સણ્હિં ગેહેહિંતો

(હટ્ટ-તુટ્ટ૦ જાવ હિયયા)હર્ષિત થયા, સંતોષ પામ્યા, યાવત્ મેઘધારાથી સિંચાણ કદંબના પુષ્પની જેમ પ્રફુલ્લિત
હૃદયવાળા થયા। (પહાયા) ત્યાર પછી તેઓએ સ્નાન કર્યું । વઢી તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો કેવા ? (કયવલિકમ્મા) કરેલ છે
વલિકર્મ એટલે ઇષ્ટદેવની પૂજા જેઓએ એવા, (કયકોડય-મંગલપાયચ્છિત્તા) દુષ્ટસ્વપ્નાદિના વિનાશ માટે કર્યા છે
તિલક વિગેરે કૌતુકો તથા દર્દીં બ્રો અક્ષત વિગેરે મંગલરૂપ પ્રાયશ્ચિત્તો જેઓએ એવા; વઢી તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો કેવા ?-
(સુદ્ધપ્પાવેસાઈ મંગલ્લાઈં વત્થાઈં પવરાઈં પરિહિયા) ઉજ્જવલ, જે પહેરીને રાજસભામાં પ્રવેશ થઈ શકે એવા-રાજસભાને
યોગ્ય, અને ઉત્સવાદિ મંગલને સૂચવનારા, આવા પ્રકારનાં ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેર્યાં છે જેઓએ એવા; વઢી તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો
કેવા ?-(અપ્પમહગ્ધાભરણાલંકિયસરીરા) થોડી સંખ્યાવાળા અને ઘણા કિંમતી આભૂષણો વડે શોભાવેલાં છે શરીર
જેઓએ એવા, (સિદ્ધત્થય-હરિયાલિયાકયમંગલમુદ્દાણા) મંગલ નિમિત્તે મસ્તકમાં ધારણ કરેલ છે સફેદ સરસવ અને
બ્રો જેઓએ એવા; આવા પ્રકારના થયા છતાં તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો (સણ્હિં સણ્હિં ગેહેહિંતો) પોત પોતાના ઘર થકી

નિગ્ગચ્છન્તિ । નિગ્ગચ્છિત્તા સ્વત્તિયકુંડગ્ગામં નયરં મજ્ઞં મજ્ઞેણં જેણેવ સિદ્ધત્થસ્સ રણ્ણો ભવણવર-
વડિંસગપડિદુવારે તેણેવ ઉવાગચ્છન્તિ । ઉવાગચ્છિત્તા ભવણવરવડિંસગપડિદુવારે એગઓ મિલન્તિ ।

(નિગ્ગચ્છન્તિ) નીકલે છે । (નિગ્ગચ્છિત્તા) નીકલીને (સ્વત્તિયકુંડગ્ગામં નયરં મજ્ઞં મજ્ઞેણં) ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરની
મધ્યમાં થઈને (જેણેવ સિદ્ધત્થસ્સ રણ્ણો) જ્યાં સિદ્ધાર્થ રાજાના (ભવણવરવડિંસગપડિદુવારે) મહેલોને વિષે મુગટ
સમાન ઇટલે ઉત્તમોત્તમ એવા મહેલનો મૂલ દરવાજો છે (તેણેવ ઉવાગચ્છન્તિ) ત્યાં આવે છે । (ઉવાગચ્છિત્તા
આવીને (ભવણવરવડિંસગપડિદુવારે) મહેલોને વિષે મુગટ સમાન એવા તે ઉત્તમોત્તમ મહેલના મૂલ દરવાજાને
વિષે (એગઓ મિલન્તિ) તેઓ એકસમ્મત થાય છે; ઇટલે તેઓ સઘळा સંપ કરીને એકમતવાळा થાય છે; અને
બધાઓને સમ્મત એવા એક જણને અગ્રેસર કરીને, તે ઉપરી કહે તે મુજબ વર્તવાને અને બોલવાને તેઓ કબુલ
થાય છે, કારણ કે કહ્યું છે કે—

“યત્ર સર્વેઽપિ નેતારઃ, સર્વે પણિતમાનિનઃ । સર્વે મહન્નવમિચ્છન્તિ, તદ્ વૃન્દમવસીદતિ ॥ ૧ ॥”

“જે સમુદાયમાં સઘळा માણસો ઉપરી થઈને બેસે, જે સમુદાયમાં સઘळा પોતાને પંડિત માનનારા હોય, અને જે સમુ-
દાયમાં સઘळा પોતાને મોટાઈ મલ્લવાની ઇચ્છા કરે, તે સમુદાય સીદાય છે—દુઃખી થાય છે, અને અંતે હિન્ન-ભિન્ન થાય છે” ।
તે ઉપર અહીં પાંચસો સુખટાનું દૃષ્ટાન્ત કહે છે—

તૃતીય
વ્યાખ્યાન.

રાજમહેલને
દરવાજે
આવી સ્વપ્ન-
પાઠકોનું
એકસમ્મત
થવું.

एक समये अहीं-तहींथी आवीने पांचसो सुभटो एकठा थइ गया । तेओ परस्पर संप रहित हता, अने दरेक अभिमानी होवाथी पोतानेज मोटो मानता हता । तेओ नोकरी माटे कोइ राजा पासे गया, त्यारे राजाए मंत्रीना वचनथी तेओनी परीक्षा करवा माटे तेओने सूवा माटे एकज पलंग मोकल्यो । हवे तेओ दरेक गर्विष्ठ होवाथी नाना-मोटानो व्यवहार राखता नहोता, तेथी ते पलंग उपर सूवाने माटे परस्पर विवाद अने क्लेश करवा लाग्या । एक कहे के, हुं मोटो छुं, माटे हुं पलंग उपर सूइश; त्यारे बीजो कहे के, शुं हुं ताराथी हलको छुं ? मारा बापदादा कोण ? मारुं कुटुंब कोण ? शुं तुं पलंग उपर सूवे अने मारे नीचे सूवुं पडे ए माराथी सहन थाय ? । आवी रीते ते अभिमानी सुभटोमांथी दरेक जण पलंग उपर सूवाने तैयार थइ गया; पण पलंग एकज हतो, तेथी दरेक सूइ शके तेम नहोतुं । छेवटे तेओ एवा ठराव उपर आव्या के-“भाइओ ! आपणे वधा मोटा छीए, कोइ कोइथी गांज्युं जाय तेम नथी, माटे दरेकने सरखो हक छे; तेथी पलंगने वचमां राखी तेनी सन्मुख पग राखीने सूइए, जेथी कोइ कोइथी नानुं-मोटुं कहेवाय नहिं” । आ प्रमाणे विवादनो निवेडो करी तेओ दरेक पलंगनी सन्मुख पग राखीने नीचे सूता !, परंतु कोइ पण पलंग उपर सूतो नहिं । हवे राजाए तेओनुं वृत्तांत जाणवा माटे रात्रिए खानगी पुरुषोने त्यां मोकल्या हता, तेओए सवारमां जइने रात्रिए बनेली हकीकत राजाने निवेदन करी । त्यारे राजाए विचार्युं के-आवी रीते ठेकाणा विनाना, मांहोमांहे संप वगरना, अने अहंकारी एवा

આ સુમટો યુદ્ધાદિક શી રીતે કરી શકશે ? આ પ્રમાણે વિચારી રાજાએ તેમનું અપમાન કરી કાઢી મૂક્યા ।

આ પાંચસો સુમટોની જેમ પોતાનું અપમાન ન થાય, માટે તે નીતિનિપુણ સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો સિદ્ધાર્થ રાજાના મહેલને દરવાજે એકઠા થઈ એકસમ્મત થાય છે, અને પોતામાંથી એક જળને અગ્રેસર સ્થાપે છે ।

મિલિત્તા જેણેવ બાહિરિયા ઉવટ્ટાણસાલા, જેણેવ સિદ્ધત્થે સ્વત્તિએ તેણેવ ઉવાગચ્છન્તિ ઉવાગ-
ચ્છિત્તા કરયલપરિગ્ગહિયં જાવ કટ્ટુ સિદ્ધત્થં સ્વત્તિયં જણં વિજણં વદ્ધાવેન્તિ ॥ ૬૭ ॥

(મિલિત્તા) એકસમ્મત થઈને (જેણેવ બાહિરિયા ઉવટ્ટાણસાલા) જ્યાં વહારની સભાનું સ્થાન છે, (જેણેવ સિદ્ધત્થે સ્વત્તિએ) જ્યાં સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય છે, (તેણેવ ઉવાગચ્છન્તિ) ત્યાં આવે છે । (ઉવાગચ્છિત્તા) આવીને (કરયલપરિગ્ગહિયં જાવ કટ્ટુ) બે હાથ જોડી, યાવત્ દસે નખ ભેગા કરી, આવર્ત કરી, મસ્તકે અંજલિ જોડીને (સિદ્ધત્થં સ્વત્તિયં) સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયને (જણં વિજણં વદ્ધાવેન્તિ) જય અને વિજય વડે વધાવે છે, એટલે હે રાજન્ ! તમે જય પામો, તમે વિજય પામો, એ પ્રમાણે આશીર્વાદ દે છે । વઢી તેઓ આશીર્વાદ આપવા લાગ્યા કે—

“દીર્ઘાયુર્ભવ વૃત્તવાન્ ભવ ભવ શ્રીમાન્ યશસ્વી ભવ, પ્રજ્ઞાવાન્ ભવ ભૂરિસત્ત્વકરુણાદાનૈકશૌણ્ડો ભવ ।
ભોગાહ્યો ભવ ભાગ્યવાન્ ભવ મહાસૌભાગ્યશાલી ભવ, પ્રૌઢશ્રીર્ભવ કીર્તિમાન્ ભવ સદા વિશ્વોપજીવી ભવ ॥૧૧॥”

“હે મહારાજા ! તમે દીર્ઘાયુષી થાઓ, યમ-નિયમાદિ વ્રતને ધારણ કરનારા થાઓ, લક્ષ્મીવાન્ થાઓ, યશસ્વી થાઓ, બુદ્ધિવાળા થાઓ, ઘણા પ્રાણીઓને કરુણાદાન દેવામાં અદ્વિતીય પરાક્રમી થાઓ, ભોગની સંપત્તિવાળા થાઓ, ભાગ્યશાલી થાઓ, ઉત્તમ પ્રકારના સૌભાગ્ય વડે મનોહર થાઓ, પ્રૌઢ લક્ષ્મીવાળા અથવા શોભાયુક્ત થાઓ, કીર્તિવાળા થાઓ, અને હમેશાં સમસ્ત જગતનું પાલન-પોષણ કરનારા થાઓ ॥”

“કલ્યાણમસ્તુ શિવમસ્તુ ધનાગમોઽસ્તુ, દીર્ઘાયુરસ્તુ સુતજન્મસમૃદ્ધિરસ્તુ ।

વૈરિક્ષયોઽસ્તુ નરનાથ ! સદા જયોઽસ્તુ, યુષ્મત્કુલે ચ સતતં જિનભક્તિરસ્તુ ॥ ૨ ॥”

“હે નરનાથ ! તમારું કલ્યાણ થાઓ, તમોને સુખ થાઓ, ધનનું આવાગમન થાઓ, લાંબું આયુષ્ય થાઓ, પુત્ર-જન્મ રૂપી સમૃદ્ધિ થાઓ, તમારા શત્રુઓનો વિનાશ થાઓ, હમેશા તમારો જય થાઓ, અને હે રાજન્ ! તમારા કુલમાં નિરંતર જિનેશ્વર પ્રભુ ઉપર ભક્તિ રહો ” ॥ ૬૭ ॥

॥ તૃતીયં વ્યાખ્યાનં સમાપ્તમ્ ॥

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥ ૧૩ ॥

અથ ચતુર્થ વ્યાખ્યાનમ્ ।

તદ્દેવે તે સુવિણલક્ષણપાદગા સિદ્ધત્થેણં રણ્ણા વંદિય-પૂઙ્ગય-સક્કારિય-સમ્માણિયા સમાણા પત્તેયં પત્તેયં પુવ્વન્નત્થેસુ ભદ્દાસણેસુ નિસીયન્તિ ॥ ૬૮ ॥

તદ્દેવે સિદ્ધત્થે સ્વત્તિદ્દેવે તિસલં સ્વત્તિયાણિં જવણિયંતરિયં ઠાવેદ્દે ઠાવિત્તા પુપ્ફ-ફલપડિપુણ્ણહત્થે (તદ્દેવે તે સુવિણલક્ષણપાદગા) ત્યાર પછી તે સ્વપ્પલક્ષણપાઠકો (સિદ્ધત્થેણં રણ્ણા) સિદ્ધાર્થ રાજા વડે (વંદિય-પૂઙ્ગય-સક્કારિય-સમ્માણિયા સમાણા) તેઓના સદ્ગુણોની સ્તુતિ કરવા વડે વંદાયા છતા, પુષ્પાદિ વડે પૂજાયા છતા, ફલ અને વસ્ત્રાદિના દાન વડે સત્કાર કરાયા છતા, તથા ઉમા થવું વિગેરે માન આપવાની ક્રિયા વડે સન્માન કરાયા છતા (પત્તેયં પત્તેયં) તેઓ પ્રત્યેક પ્રત્યેક (પુવ્વન્નત્થેસુ ભદ્દાસણેસુ) પૂર્વે સ્થાપેલા સિંહાસનો ઉપર (નિસીયન્તિ) બેસે છે ॥ ૬૮ ॥

(તદ્દેવે સિદ્ધત્થે સ્વત્તિદ્દેવે) ત્યાર પછી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય (તિસલં સ્વત્તિયાણિં) ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને (જવણિ-યંતરિયં ઠાવેદ્દે) પૂર્વે વર્ણવેલી કનાતની અંદર સ્થાપેલા સિંહાસન ઉપર બેસાડે છે । (ઠાવિત્તા) બેસાડીને (પુપ્ફ-ફલપડિપુણ્ણહત્થે) પુષ્પો અને શ્રીફલ વિગેરે ફલો વડે ભરેલા હાથવાળા સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયે

ચતુર્થ
વ્યાખ્યાન.

સિદ્ધાર્થ રા-
જાએ સ્વપ્પ-
પાઠકોનું
કરેલું
સન્માન.

॥ ૧૩ ॥

પરેણં વિણણં તે સુવિણલક્ષણપાઢણ એવં વયાસી-॥ ૬૯ ॥

એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! અજ્ઞ તિસલા સ્વત્તિયાણી તંસિ તારિસગંસિ જાવ સુત્તજાગરા ઓહી-
રમાણી ઓહીરમાણી ઇમે ઇયારૂવે ઉરાલે

(પરેણં વિણણં) અતિશય વિનયપૂર્વક (તે સુવિણલક્ષણપાઢણ એવં વયાસી-) તે સ્વપ્પલક્ષણપાઢકોને આ પ્રમાણે કહ્યું કે- । અર્થાત્ સ્વપ્પલક્ષણપાઢકો પાસે સ્વપ્પાઓને નિવેદન કરવા પૂર્વે સિદ્ધાર્થ રાજા હાથમાં પુષ્પો અને ફલો લઈ તે સ્વપ્પાઓને નિવેદન કરી સ્વપ્પાઓનું ફલ પૂછે છે, કારણ કે કહ્યું છે કે—

“રિક્તપાણિર્ન પદ્યેચ્ચ, રાજાનં દૈવતં ગુરુમ્ । નિમિત્તજ્ઞં વિશેષેણ, ફલેન ફલમાદિશેત્ ॥ ૧ ॥”

“રાજા દેવ અને ગુરુનું દર્શન સ્વાલી હાથે ન કરવું, વઢી નિમિત્તના જાણકાર ઇટલે જ્યોતિષીને વિશેષ પ્રકારે ફલ વિગેરે વડે સન્માન કરી જ્યોતિષ સંબંધી વાત પૂછવી, કેમકે ફલથી ફલ મળે છે” ॥ ૬૯ ॥

(એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! અજ્ઞ) હે દેવાનુપ્રિયો ! સ્વસ્વર આજે (તિસલા સ્વત્તિયાણી) ત્રિસલા સ્વત્તિયાણી (તંસિ તારિસગંસિ) તે તેવા પ્રકારની ઇટલે મહાપુણ્યશાલી અને માગ્યશાલીને યોગ્ય ઇવી મનોહર શય્યામાં (જાવ સુત્તજાગરા ઓહીરમાણી ઓહીરમાણી) યાવત્ કાંઈક ઉંઘતી અને કાંઈક જાગતી ઇટલે અલ્પ નિદ્રા કરતી હતી (ઇમે ઇયારૂવે ઉરાલે) પ્રશસ્ત ઇવા આવા પ્રકારના

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ९४ ॥

चउइस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा ॥ ७० ॥ तं जहा-“गय-वसह” गाहा तं एएसिं चउ-
इसण्हं महासुमिणाणं देवाणुप्पिया ! उरालाणं के मन्ने कल्लाणे फल-वित्तिविसेसे भविस्सइ ? ॥ ७१ ॥
तए णं ते सुमिणलक्खणपाढगा सिद्धत्थस्स खत्तियस्स अंतिए एयमट्ठं सुच्चा निसम्म हट्ठ-तुट्ठं
जाव हियया ते सुमिणे ओगिण्हन्ति

(चउइस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा) चौद महास्वप्नो देखीने जागी ॥ ७० ॥ (तं जहा-) ते जेवी रीते-
(“गय-वसह” गाहा ।) हाथी वृषभ विगेरे पूर्वे आवेली गाथामां जणावेला चौद महास्वप्न कही संभळाव्या ।
(तं एएसिं चउइसण्हं महासुमिणाणं देवाणुप्पिया ! उरालाणं) तेथी हे देवानुप्रियो ! प्रशस्त एवा आ चौद महास्वप्नो नो
(के मन्ने कल्लाणे फल-वित्तिविसेसे भविस्सइ ?) कल्याणकारी शुं फलविशेष तथा वृत्तिविशेष थशे ? ॥ ७१ ॥
(तए णं ते सुमिणलक्खणपाढगा) त्थार पळी ते स्वप्नलक्षणपाठको (सिद्धत्थस्स खत्तियस्स अंतिए) सिद्धार्थ क्षत्रियनी
पासे (एयमट्ठं सुच्चा निसम्म) आ अर्थ सांभळीने तथा मनथी अवधारीने (हट्ठ-तुट्ठं जाव हियया) विस्मित थयेला,
संतोष पामेला, यावत् हर्षना वशथी उल्लसित हृदयवाळा थया थका (ते सुमिणे ओगिण्हन्ति) ते स्वप्नाओने धारे छे ।

चतुर्थ
व्याख्यान.

सिद्धार्थ रा-
जाए त्रिश-
ला क्षत्रि-
याणीने
आवेला
स्वप्नाओनुं
स्वप्नपाठ-
कोने पूछेल
फल.

॥ ९४ ॥

ओगिण्हत्ता ईहं अणुपविसन्ति अणुपविसित्ता अन्नमन्नेणं सद्धिं संचालेन्ति संचालित्ता तेसिं
सुमिणाणं लद्धट्ठा गहियट्ठा पुच्छियट्ठा विणिच्छियट्ठा अहिगयट्ठा सिद्धत्थस्स रण्णो पुरओ
सुमिणसत्थाइं उच्चारेमाणा उच्चारेमाणा सिद्धत्थं खत्तियं एवं वयासी—॥ ७२ ॥

(ओगिण्हत्ता) स्वप्नाओने धारीने (ईहं अणुपविसन्ति) अर्थनी विचारणा करे छे, (अणुपविसित्ता) अर्थनी
विचारणा करीने (अन्नमन्नेणं सद्धिं संचालेन्ति) ते स्वप्न संवंधी परस्पर विचार चलावे छे, (संचालित्ता) परस्पर
विचार करीने (तेसिं सुमिणाणं लद्धट्ठा) ते स्वप्नाओना पोतानी बुद्धि वडे जाण्या छे अर्थ जेओए एवा, (गहि-
यट्ठा) सामा माणसनो अभिप्राय मेळवी ग्रहण कर्या छे अर्थ जेओए एवा, (पुच्छियट्ठा) संशय पडतां परस्पर
पूछेला छे अर्थ जेओए एवा, (विणिच्छियट्ठा) त्यार पछी निश्चित कर्या छे अर्थ जेओए एवा, (अहिगयट्ठा) अने
तेथीज बराबर अवधारण कर्या छे अर्थ जेओए एवा ते स्वप्नपाठको (सिद्धत्थस्स रण्णो पुरओ) सिद्धार्थ राजानी आगळ
(सुमिणसत्थाइं उच्चारेमाणा उच्चारेमाणा) स्वप्नशास्त्रोने उच्चारता उच्चारता थका (सिद्धत्थं खत्तियं एवं वयासी—)
सिद्धार्थ क्षत्रियने आ प्रमाणे कहेवा लाग्या ॥ ७२ ॥

ते स्वप्नपाठको स्वप्नशास्त्रोनुं उच्चारण आ प्रमाणे करवा लाग्या—

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ९५ ॥

“अनुभूतः श्रुतो दृष्टः, प्रकृतेश्च विकारजः । स्वभावतः समुद्भूतैश्चिन्तासन्ततिसम्भवः ॥ १ ॥
देवताद्युपदेशोत्थो, धर्मकर्मप्रभावंजः । पापोद्रेकसमुत्थश्च, स्वप्नः स्याद् नवधा नृणाम् ॥ २ ॥ (युग्मम्) ।
प्रकारैरादिमैः षड्भि-रशुभश्च शुभोऽपि वा । दृष्टो निरर्थकः स्वप्नः, सत्यस्तु त्रिभिरुत्तरैः ॥ ३ ॥”

“मनुष्योने नव प्रकारे स्वप्न आवे छे-अनुभवेली वस्तु स्वप्नमां देखे १, सांभळेली वस्तु स्वप्नमां देखे २, जागतां देखेली वस्तु स्वप्नमां देखे ३, प्रकृतिना विकारथी एटले वात पित्त अने कफना विकारथी उत्पन्न थयेल स्वप्न देखे ४, सहज स्वभावथी उत्पन्न थयेल स्वप्न देखे ५, चिंतानी परंपराथी उत्पन्न थयेल स्वप्न देखे ६; ॥१॥ देवतादिना सान्निध्यथी स्वप्न देखे ७, धर्मकार्यना प्रभावथी उत्पन्न थयेल स्वप्न देखे ८, अने अतिशय पापना उदयथी उत्पन्न थयेल स्वप्न देखे ९, एवी रीते मनुष्यो नव प्रकारे स्वप्न देखे छे ॥२॥ आ नव स्वप्नाओमां पहेलांना छ प्रकारे आवेला स्वप्नाओ शुभ देखे अथवा अशुभ देखे ते सर्व निष्फल समजवा, एटले ते स्वप्नाओनुं फल कांइ मळतुं नथी । पण छेला त्रण प्रकारे आवेला स्वप्न साचा समजवा, एटले ते शुभ अथवा अशुभ स्वप्नाओनां शुभ अथवा अशुभ फल मळे छे ॥३॥”

“रात्रेश्चतुर्षु यामेषु, दृष्टः स्वप्नः फलप्रदः । मासैर्द्वादशभिः षड्भि-स्त्रिभिरेकेन च क्रमात् ॥ ४ ॥
निशान्त्यघटिकायुग्मे, दशाहात् फलति ध्रुवम् । दृष्टः सूर्योदये स्वप्नः, सद्यः फलति निश्चितम् ॥ ५ ॥
मालास्वप्नोऽहि दृष्टश्च, तथाऽऽधि-व्याधिसम्भवः । मल-मूत्रादिपीडोत्थः, स्वप्नः सर्वो निरर्थकः ॥ ६ ॥”

चतुर्थे
व्याख्यान.

स्वप्नपाठको
ए स्वप्नाओ-
नो करेलो
विचार,
भिन्न भिन्न
स्वप्नाओथी
मळता शु-
भाशुभ फ-
लनुं करेलुं
वर्णन.
॥ ९५ ॥

“રાત્રિના ચાર પહોરમાં દેસેલ સ્વપ્ન અનુક્રમે બાર છ ત્રણ અને એક મહિને ફલ આપનારું થાય છે; એટલે કે, પહેલે પહોરે દેસેલ સ્વપ્ન બાર મહિને, બીજે પહોરે દેસેલ સ્વપ્ન છ મહિને, ત્રીજે પહોરે દેસેલ સ્વપ્ન ત્રણ મહિને, અને ચોથે પહોરે દેસેલ સ્વપ્ન એક મહિને ફલ આપનારું થાય છે ॥૪॥ વઢી રાત્રિની છેલ્લી બે ઘડીમાં દેસેલું સ્વપ્ન નિશ્ચયથી દસ દિવસમાં ફલે છે, અને સૂર્યોદય થતાં દેસેલું સ્વપ્ન નિશ્ચયથી તુરત ફલે છે ॥૫॥ પળ મારાસ્વપ્ન, એટલે ઉપરા ઉપર આવેલ સ્વપ્ન, દિવસે દેસેલ સ્વપ્ન, માનસિક ચિંતા અને શારીરિક વ્યાધિથી ઉત્પન્ન થયેલું સ્વપ્ન, મલ-મૂત્રાદિની રોકાવટ કરવાથી થયેલી પીઢાથી ઉત્પન્ન થયેલું સ્વપ્ન, એ સર્વ સ્વપ્નાઓ નિર્થક સમજવા, એટલે એ સ્વપ્નાઓનું કાંઈ ફલ મળતું નથી ૬॥”

(આર્યાવૃત્તમ્-) “ધર્મરતઃ સમધાતુ-ર્યઃ સ્થિરચિત્તો જિતેન્દ્રિયઃ સદયઃ ।

પ્રાયસ્તસ્ય પ્રાર્થિત-મર્થ સ્વપ્નઃ પ્રસાધયતિ ॥ ૭ ॥

ન શ્રાવ્યઃ કુસ્વપ્નો, ગુર્વાદેસ્તદિતરઃ પુનઃ શ્રાવ્યઃ । યોગ્યશ્રાવ્યાઽભાવે, ગોરપિ કર્ણે પ્રવિશ્ય વદેત્ ॥ ૮ ॥”

“જે મનુષ્ય ધર્મમાં આસક્ત હોય, રસ-રુધિરાદિ ધાતુઓ જેની સમ એટલે સરસી હોય, સ્થિર ચિત્તવાળો હોય, ઇન્દ્રિયોને કાબુમાં રાખનાર હોય, અને દયાવાળો હોય; તેને આવેલું સ્વપ્ન પ્રાયઃ ઇચ્છિત અર્થને સાધે છે ॥ ૭ ॥ સ્વરાવ સ્વપ્ન કોઈને પળ સંભળાવવું નહિં, અને સારું સ્વપ્ન આવ્યું હોય તો ગુરુમહારાજ વિગેરે યોગ્યને સંભળાવવું, કદાચ સ્વપ્ન સાંભળનાર તેવા યોગ્યનો સમાગમ ન થાય તો છેવટે ગાયના કાનમાં પળ કહેવું ॥ ૮ ॥”

કલ્પમૂત્ર
માપાંતરસ.

॥ ૯૬ ॥

“દૃષ્ટં દૃષ્ટ્વા સ્વપ્નં, ન સુપ્પતે નાપ્યતે ફલં તસ્ય । નેયા નિશાઽપિ સુધિયા, જિનરાજસ્તવનસંસ્તવતઃ ॥ ૯ ॥
સ્વપ્નમનિષ્ઠં દૃષ્ટ્વા, સુપ્પાત્ પુનરપિ નિશામવાપ્યાપિ । નાઽયં કથ્યઃ કથમપિ, કેષાશ્ચિત્ ફલતિ ન સ તસ્માત્ ॥ ૧૦ ॥
પૂર્વમનિષ્ઠં દૃષ્ટ્વા, સ્વપ્નં યઃ પ્રેક્ષતે શુભં પશ્ચાત્ । સ તુ ફલદસ્તસ્ય ભવેદ્, દ્રષ્ટવ્યં તદ્વદિષ્ટેઽપિ ॥ ૧૧ ॥”

“ઉત્તમ સ્વપ્ન જોઈને બુદ્ધિમાન માણસે સૂવું નહિં, કેમકે સૂઈ જવાથી તે ઉત્તમ સ્વપ્નનું ફલ મળતું નથી; માટે આશ્વી
રાત્રિ જિનેશ્વર પ્રભુના ગુણસ્તવનમાં જ ગુજારવી ॥ ૯ ॥ સ્વરાવ સ્વપ્ન જોઈને રાત્રિએ ફરીથી સૂઈ જવું, વઢી તે સ્વરાવ સ્વપ્ન
જોઈને પણ કહેવું નહિં, અને તેથી તે ફલવંત થતું નથી ॥ ૧૦ ॥ જે મનુષ્ય પહેલાં સ્વરાવ સ્વપ્ન જોઈને પાછળથી
શુભ સ્વપ્ન देखे છે તેને તે શુભ ફલ દેનારું થાય છે, તેવી જ રીતે જે મનુષ્ય પહેલાં શુભ સ્વપ્ન જોઈને પાછળથી
સ્વરાવ સ્વપ્ન देखे છે તેને તે અશુભ ફલ દેનારું થાય છે ॥ ૧૧ ॥

“સ્વપ્ને માનવ-મૃગપતિ-તુરંગ-માતંગ-વૃષભ-સુરભિભિઃ । યુક્તં રથમારુદો, યો ગચ્છતિ ભૂપતિઃ સ ભવેત્ ॥ ૧૨ ॥
અપહારો હય-વારણ-યાના-ઽઽસન-સદન-નિવસનાદીનામ્ । નૃપશઙ્કા-શોકકરો, બન્ધુવિરોધા-ઽર્થહાનિકરઃ ॥ ૧૩ ॥

“જે મનુષ્ય સ્વપ્નમાં માણસ સિંહ ઘોડે હાથી વઢદ અથવા ગાય વડે યુક્ત-જોડેલા એવા રથ ઉપર ચડેલો
જાય તે રાજા થાય ॥ ૧૨ ॥ જો સ્વપ્નમાં ઘોડા હાથી વાહન આસન ઘર અને વસ્ત્ર વિગેરેનું હરણ देखे, તો તે સ્વપ્ન
રાજા તરફની શંકા કરનારું, શોક કરનારું, બંધુઓનો વિરોધ કરનારું અને ધનની નુકસાની કરનારું થાય છે ॥ ૧૩ ॥

ચતુર્થ
વ્યાખ્યાન.

સ્વપ્નપાઠકો-
એ ભિન્ન
ભિન્ન સ્વપ્ના-
ઓથી મળ-
તા શુભાશુ-
ભ ફલનું
કરેલું વર્ણન.

॥ ૯૬ ॥

“यः सूर्या-चन्द्रमसो-बिम्बं ग्रसते समग्रमपि पुरुषः । कलयति दीनोऽपि महीं, ससुवर्णो सार्णवां नियतम् ॥ १४ ॥
हरणं प्रहरण-भूषण-मणि-मौक्तिक-कनक-रूप्य-कुप्यानाम् । धन-मानम्लानिकरं, दारुणमरणावहं बहुशः १५
आरूढः शुभ्रमिभं, नदीतटे शालिभोजनं कुरुते । मुक्ते भूमिमखिलां, स जातिहीनोऽपि धर्मधनः ॥ १६ ॥
निजभार्याया हरणे, वसुनाशः परिभवे च संक्लेशः । गोत्रस्त्रीणां तु नृणां, जायेते बन्धुवध-बन्धौ ॥ १७ ॥
शुभ्रेण दक्षिणस्यां, यः फणिना दश्यते निजभुजायाम् । आसादयति सहस्रं, कनकस्य स पञ्चरात्रेण ॥ १८ ॥”

“जे मनुष्य स्वप्नमां सूर्य अने चन्द्रमाना सम्पूर्ण बिम्बने गळी जाय ते मनुष्य गरीब होय तो पण निश्च-
यथी सुवर्णसहित अने समुद्रसहित पृथ्वीने मेळवे छे; एटले के, आखी पृथ्वीनो राजा थाय छे ॥ १४ ॥ जो
स्वप्नमां शस्त्र, घरेणां, मणि, मोती, सुवर्ण, रूपुं, अने सुवर्ण तथा रूपा सिवायनी बीजी धातुओनुं हरण देखे तो
ते स्वप्न घणीवार धननो नाश करनारुं, माननी म्लानि करनारुं, अने भयंकर मरण नीपजावनारुं थाय छे ॥ १५ ॥
जे मनुष्य स्वप्नमां सफेद हाथी उपर चड्यो छतो नदीने कांटे भातनुं भोजन करे, ते मनुष्य कदाच नीचजातिनो होय
तो पण धर्मरूप धनवाळो थयो छतो एटले धर्मिष्ठ थयो छतो समग्र पृथ्वीने भोगवे छे ॥ १६ ॥ जे मनुष्यो स्वप्नमां पोतानी
स्त्रीनुं हरण देखे तेमने धन-संपत्तिनो नाश थाय, पोतानी स्त्रीनो पराभव देखे तो क्लेश-दुःख पामे, अने गोत्रनी
स्त्रीओनुं हरण तथा पराभव देखे तो बंधुओनो वध अने बंधुओने बंधन थाय ॥ १७ ॥ जे मनुष्य स्वप्ननी अंदर सफेद सर्प वढे

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ९७ ॥

पोतानी जमणी भुजाए डंखाय, ते मनुष्य पांच रात्रिमां हजार सोना महोर मेळवे ॥ १८ ॥”

“जायेत यस्य हरणं, निजशयनो-पानहां पुनः स्वप्ने । तस्य म्रियते दयिता, निबिडा स्वशरीरपीडा च॥१९॥
यो मनुष्यस्य मस्तक-चरण-भुजानां च भक्षणं कुरुते । राज्यं कनकसहस्रं, तदर्धमाप्नोत्यसौ क्रमशः ॥२०॥
द्वारपरिघस्य शयन-प्रेङ्खोलन-पादुका-निकेतानाम् । भञ्जनमपि यः पश्यति, तस्यापि कलत्रनाशः स्यात्॥२१॥
कमलाकर-रत्नाकर-जलसंपूर्णापगाः सुहृन्मरणम् । यः पश्यति लभतेऽसा-वनिमित्तं वित्तमतिविपुलम् २२
अतितसं पानीयं, सगोमयं गडुलमौषधेन युतम् । यः पिबति सोऽपि नियतं, म्रियतेऽतीसाररोगेण ॥ २३ ॥”

“जे मनुष्यने स्वप्नमां पोतानी शय्या अने पगरखानुं हरण थाय तेनी स्त्री मरण पामे, अने पोताने शरीरे सरूत पीडा भोगवे ॥१९॥ जे मनुष्य स्वप्नमां माणसना मस्तकनुं भक्षण करे ते राज्यने मेळवे, माणसना पगनुं भक्षण करे ते हजार सोनामहोर मेळवे, अने माणसनी भुजानुं भक्षण करे ते पांचसो सोनामहोर मेळवे ॥ २० ॥ जे मनुष्य स्वप्नमां बारणानी भोगळनो, शय्या एटले पलंगनो, हिंडोळानो, पगरखानो, तथा घरनो भंग एटले भांगी जवुं देखे तेनी स्त्रीनो नाश थाय ॥ २१ ॥ जे मनुष्य स्वप्नमां सरोवर, समुद्र, पाणीथी भरेली नदी, तथा मित्रनुं मरण देखे; ते मनुष्य निमित्त विना पण अचानक घणुं धन मेळवे ॥ २२ ॥ जे माणस स्वप्नमां घणुं तपेलुं, छाणसहित, डोळाइ गयेलुं, अने ओसड वडेयुक्त पाणी पीवे छे ते निश्चयथी अतीसार रोग वडे एटले झाडाना रोगथी मरण पामे छे॥२३॥”

चतुर्थ
व्याख्यान.

स्वप्नपाठको-
ए भिन्न
भिन्न स्वप्ना-
ओथी मळ-
ता शुभाशु-
भ फलनुं
करेलुं वर्णन.

॥ ९७ ॥

“देवस्य प्रतिमाया, यात्रा-स्वपनो-पहार-पूजादीन् । यो विदधाति स्वप्ने, तस्य भवेत् सर्वतो वृद्धिः ॥ २४ ॥
 स्वप्ने हृदयसरस्यां, यस्य प्रादुर्भवन्ति पद्मानि । कुष्ठविनष्टशरीरो, यमवसतिं याति स त्वरितम् ॥ २५ ॥
 आज्यं प्राज्यं स्वप्ने, यो विन्दति वीक्ष्यते यशस्तस्य । तस्याऽभ्यवहरणं वा, क्षीराग्नेनैव सह शस्तम् ॥ २६ ॥
 हसने शोचनमचिरात्, प्रवर्तते नर्तनेऽपि वध-बन्धौ । पठने कलहश्च नृणा-मेतत् प्राज्ञेन विज्ञेयम् ॥ २७ ॥
 कृष्णं कृत्स्नमशस्तं, मुक्त्वा गो-वाजि-राज-गज-देवान् । सकलं शुक्लं च शुभं, त्यक्त्वा कर्पास-लवणादीन् ॥ २८ ॥”

“जे मनुष्य स्वप्नमां देवनी प्रतिमानी यात्रा-दर्शन करे, पखाळ करे, प्रतिमा आगळ नैवेद्य फळ-फूलादि ढोके, अने प्रतिमानी पूजा विगेरे करे; ते माणसनी सर्व प्रकारे वृद्धि थाय छे ॥ २४ ॥ जे मनुष्यने स्वप्ननी अंदर पोताना हृदयरूपी सरोवरमां कमलो उगे छे, ते मनुष्य कोढ रोगथी नष्ट शरीरवाळो थड जलदी यमने घेर पहोंचे छे; एटले मरणने शरण थाय छे ॥ २५ ॥ जे माणस स्वप्नमां घणुं घी मेळवे छे तेनो यश वृद्धि पामे छे, वळी दूधपाक अथवा खीर साथे घीनुं भोजन पण प्रशस्त कहेवाय छे ॥ २६ ॥ जे मनुष्यो स्वप्नमां हसे छे तेमने थोडाज वखतमां शोक प्रवर्ते छे, नाचे तो वध अने बंधन थाय, भणे तो क्लेश थाय, एम डाह्या माणसे जाणवुं ॥ २७ ॥ गाय बळद घोडो राजा हाथी अने देव; एटला सिवायनी बाकीनी सघळी काळी वस्तुओ जो स्वप्नमां देखे तो ते स्वप्न अशुभ समजवुं । वळी कपास अने लवणादि सिवायनी बाकीनी सघळी सफेद वस्तुओ जो स्वप्नमां देखे तो ते स्वप्न शुभकर समजवुं ॥ २८ ॥”

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ९८ ॥

जे मनुष्य स्वप्नमा हाथी गाय बळद महेल के पर्वत उपर चढेलो पोताने देखे तो ते मोटाई पामे । शरीरे विष्टा-
विलेपन देखे तो नीरोगी थाय । स्वप्नमां रुदन करे तो हर्षनी प्राप्ति थाय । स्वप्नमां राजा, हाथी, घोडो, सुवर्ण
बळद, गाय, के कुटुंब देखे तो कुलनी वृद्धि थाय । स्वप्नमां महेल उपर चढीने पोताने भोजन करतो देखे, अथवा
समुद्र तरतो देखे तो ते नीचकुलमां जन्म्यो होय तो पण राजा थाय । स्वप्नमां दीवो मांस फळ कन्या कमल छत्र
के ध्वजा देखे तो जय पामे । स्वप्नमां पोताना इष्टदेवनी प्रतिमाने देखे तो आयुष्य वधे, तेमज कीर्ति यश अने
धननी पण वृद्धि थाय । जो स्वप्नमां कोइ फळ-फूलवाळा प्रफुलित वृक्ष उपर अथवा रायणना वृक्ष उपर पोताने
चढेलो देखे तो घणुं धन मळे । जो स्वप्नमां गधेडी उंट भेंस के पाडा उपर पोताने एकलो चढेलो देखे तो ते
तत्काल मरण पामे । जे पुरुष स्वप्नमां सफेद कपडावाळी अने सफेद चंदननुं विलेपन करेली स्त्रीने भोगवे तो
तेने सर्व प्रकारनी लक्ष्मी मळे । जे पुरुष स्वप्नमां रातां वस्त्रवाळी अने रातुं चंदन कृष्णगंध विलेपन करेली स्त्रीने
भोगवे तो ते पुरुषनुं रुधिर सूकाई जाय । जे मनुष्य स्वप्नमां रत्नना सीनाना अने सीसाना ढगला उपर पोताने
चढेलो देखे ते मनुष्य अवश्य समकित पामीने मोक्षे जाय ।

“दृष्टाः स्वप्ना ये स्वं, प्रति तेऽत्र शुभा-ऽशुभा नृणां स्वस्य । ये प्रत्यपरंतस्य, ज्ञेयास्ते स्वस्य नो किञ्चित् ॥२९॥
दुःस्वप्ने देव-गुरुन्, पूजयति करोति शक्तितश्च तपः । सततं धर्मरतानां, दुःस्वप्नो भवति सुस्वप्नः ॥३०॥”

चतुर्थ
व्याख्यान.

स्वप्नपाठको-
ए भिन्न
भिन्न स्वप्ना-
ओथी मळ-
ता शुभाशु-
भ फलनुं
करेनुं वर्णन.

॥ ९८ ॥

“મનુષ્યોએ જે શુભ અથવા અશુભ સ્વપ્ન પોતા સંબંધી દેખ્યાં હોય તે સ્વપ્નાઓનું શુભ અથવા અશુભ ફલ પોતાને મળે છે, પણ જે શુભ અથવા અશુભ સ્વપ્ન પારકા સંબંધી પોતે દેખ્યાં હોય તો તે સ્વપ્ન પારકાનાં સમજવાં, ઘટલે તેઓનું શુભ અથવા અશુભ ફલ પારકાને મળે છે, પોતાને કાંઈ ફલ મળતું નથી ॥ ૨૯ ॥ દુષ્ટ સ્વપ્ન આવે ત્યારે દેવ અને ગુરુની પૂજા કરવી, તથા શક્તિ પ્રમાણે તપસ્યા કરવી; કારણ કે નિરંતર ધર્મમાં આસક્ત મનુષ્યોને દુષ્ટ સ્વપ્ન પણ શુભકર સ્વપ્ન થાય છે ॥ ૩૦ ॥”

एवं खलु देवाणुप्पिया ! अम्हं सुमिणसत्थे बायालीसं सुमिणा, तीसं महासुमिणा, वावत्तरिं सव्वसुमिणा दिट्ठा । तत्थ णं देवाणुप्पिया ! अरहंतमायरो वा चक्रवट्ठिमायरो वा अरहंतंसि वा चक्रहरंसि वा

(एवं खलु देवाणुप्पिया !) हे देवानुप्रिय ! एवी रीते खरेखर, (अम्हं सुमिणसत्थे) अमारा स्वप्नशास्त्रमां (बायालीसं सुमिणा, तीसं महासुमिणा, वावत्तरिं सव्वसुमिणा दिट्ठा) सामान्य फल आपनारां बेंतालीश सामान्य स्वप्न, अने महा फल आपनारां त्रीश महास्वप्न, एवी रीते बधां मळीने बोंतेर स्वप्न कहेलां छे । (तत्थ णं देवाणुप्पिया !) तेने विषे हे देवानुप्रिय ! (अरहंतमायरो वा चक्रवट्ठिमायरो वा) तीर्थकरनी माता अथवा चक्रवर्तीनी माता (अरहंतंसि वा चक्रहरंसि वा) तीर्थकर अथवा चक्रवर्ती

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ९९ ॥

गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं तीसाए महासुमिणाणं इमे चउद्दस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झन्ति
॥ ७३ ॥ तं जहा—“गय-वसह०” गाहा ॥७४॥ वासुदेवमायरो वा वासुदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि
एएसिं चउद्दसण्हं महासुमिणाणं अन्नयरे सत्त महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झन्ति ॥ ७५ ॥
बलदेवमायरो वा बलदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चउद्दसण्हं महासुमिणाणं

(गब्भं वक्कममाणंसि) गर्भमां आवे त्यारे (एएसिं तीसाए महासुमिणाणं) ए त्रीश महास्वप्नाओनी मध्यमां (इमे चउ-
द्दस महासुमिणे) आ चौद महास्वप्नाओने (पासित्ता णं पडिबुज्झन्ति) देखीने जागे छे ॥७३॥ (तं जहा—) ते जेवी
रीते—(“गय-वसह०” गाहा) हाथी वृषभ त्रिगेरे आगळ आवेली चौद महास्वप्नानी गाथा कही संभळावी ॥७४॥
(वासुदेवमायरो वा) वासुदेवनी माता (वासुदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि) वासुदेव गर्भमां आवे त्यारे (एएसिं चउद्द-
सण्हं महासुमिणाणं) आ चौद महास्वप्नाओनी मध्यमां (अन्नयरे सत्त महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झन्ति) कोइ
पण सात महास्वप्न देखीने जागे छे ॥ ७५ ॥ (बलदेवमायरो वा) बलदेवनी माता (बलदेवंसि गब्भं
वक्कममाणंसि) बलदेव गर्भमां आवे त्यारे (एएसिं चउद्दसण्हं महासुमिणाणं) आ चौद महास्वप्नाओनी मध्यमां

चतुर्थ
व्याख्यान.

तीर्थकर
चक्रवर्ती
वासुदेव
अने
बलदेव
गर्भमां
आवे त्यारे
तेमनी मा-
ताओ केट-
ला केटला
स्वप्न देखे ?
॥ ९९ ॥

अन्नयरे चत्तारि महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झन्ति ॥ ७६ ॥ मंडलियमायरो वा मंडलियंसि
गब्भं वक्कममाणंसि एएसिं चउद्दसण्हं महासुमिणाणं अन्नयरं एगं महासुमिणं पासित्ता णं
पडिबुज्झन्ति ॥ ७७ ॥ इमे य णं देवाणुप्पिया ! तिसलाए

खत्तियाणीए चउद्दस महासुमिणा दिट्ठा; तं उराला णं देवाणुप्पिया ! तिसलाए खत्तियाणीए
सुमिणा दिट्ठा, जाव मंगल्लकारगा णं देवाणुप्पिया ! तिसलाए खत्तियाणीए सुमिणा दिट्ठा ।

(अन्नयरे चत्तारि महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झन्ति) कोइ पण चार महास्वप्न देखीने जागे छे ॥ ७६ ॥

(मंडलियमायरो वा) मांडलिकनी माता (मंडलियंसि गब्भं वक्कमाणंसि) मांडलिक गर्भमां आवे त्यारे
(एएसिं चउद्दसण्हं महासुमिणाणं) आ चौद महास्वप्नाओनी मध्यमां (अन्नयरं एगं महासुमिणं पासित्ता णं
पडिबुज्झन्ति) कोइ पण एक महास्वप्न देखीने जागे छे ॥ ७७ ॥ (इमे य णं देवाणुप्पिया ! तिसलाए

खत्तियाणीए चउद्दस महासुमिणा दिट्ठा) हे देवानुप्रिय ! त्रिशला क्षत्रियाणीए आ चौद महास्वप्न देख्या छे । (तं
उराला णं देवाणुप्पिया ! तिसलाए खत्तियाणीए सुमिणा दिट्ठा) तेथी हे देवानुप्रिय ! त्रिशला क्षत्रियाणीए प्रशस्त
स्वप्न देख्या छे, (जाव मंगल्लकारगा णं देवाणुप्पिया ! तिसलाए खत्तियाणीए सुमिणा दिट्ठा) यावत् हे देवानुप्रिय !

તં જહા-અત્થલાભો દેવાણુપ્પિયા ! ભોગલાભો દેવાણુપ્પિયા !, પુત્તલાભો દેવાણુપ્પિયા !, સુક્ખલાભો દેવાણુપ્પિયા !, રજ્જલાભો દેવાણુપ્પિયા !. એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! તિસલા સ્વત્તિયાણી નવણ્હં માસાણં બહુપહિપુણ્ણાણં અદ્ધટ્ટમાણં રાહંદિયાણં વહ્કંતાણં, તુમ્હં કુલકેઝં, કુલદીવં, ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ મંગલ કરનારા-સ્વપ્ન દેખ્યા છે. હવે તે સ્વપ્નાઓનું ફલ કહે છે—

(તં જહા-) તે જેવી રીતે-(અત્થલાભો દેવાણુપ્પિયા !) હે દેવાનુપ્રિય ! રત્ન સુવર્ણાદિ અર્થનો લાભ થશે. (ભોગલાભો દેવાણુપ્પિયા !) દેવાનુપ્રિય ! ભોગનો લાભ થશે, (પુત્તલાભો દેવાણુપ્પિયા !) દેવાનુપ્રિય ! પુત્રનો લાભ થશે, (સુક્ખલાભો દેવાણુપ્પિયા !) દેવાનુપ્રિય ! સુખનો લાભ થશે, (રજ્જલાભો દેવાણુપ્પિયા !) દેવાનુપ્રિય ! રાજ્યનો લાભ થશે. આ રીતે સામાન્ય પ્રકારે ફલ કહીને હવે વિશેષ પ્રકારે મુખ્ય ફલ કહે છે— (એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિયા ! તિસલા સ્વત્તિયાણી) હે દેવાનુપ્રિય ! નિશ્ચયથી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી (નવણ્હં માસાણં બહુપહિપુણ્ણાણં અદ્ધટ્ટમાણં રાહંદિયાણં વહ્કંતાણં) નવ માસ બરાબર સંપૂર્ણ થયા બાદ અને સાઢા સાત દિવસ ગયા બાદ આવા પ્રકારના પુત્રને જન્મ આપશે. કેવા પ્રકારના પુત્રને ? તે કહે છે—(તુમ્હં કુલકેઝં) તમારા કુલને વિષે ધ્વજ સદૃશ અર્થાત્ અતિઅદ્ભુત, (કુલદીવં) કુલને વિષે દીપક સદૃશ પ્રકાશ કરનાર તથા મંગલ કરનાર,

ચતુર્થ
વ્યાખ્યાન.

સ્વપ્નપાઠ-
કોઈ સિ-
દ્ધાર્થ રાજા
પાસે ત્રિશ-
લા ક્ષત્રિ-
યાણીને
આવેલાં
ચૌદમહા-
સ્વપ્નાઓનાં
કહેલ ફલ.
॥૧૦૦॥

कुलपद्मयं, कुलवर्डिसयं, कुलतिलयं, कुलकित्तिकरं, कुलवित्तिकरं, कुलदिणयरं, कुलाधारं, कुलनंदिकरं, कुलजसकरं, कुलपायवं, कुलतंतुसंताणविवद्धणकरं, सुकुमालपाणिपायं, अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरं,

(कुलपद्मयं) कुलने विषे पर्वत समान, अर्थात् पर्वतनी पेटे स्थिर तथा जेने कोइ पण दुश्मन पराभव न करी शके एवो, (कुलवर्डिसयं) कुलने विषे उत्तम होवाथी मुगट समान, (कुलतिलयं) कुलने भूषित करनारो होवाथी कुलने विषे तिलक समान, (कुलकित्तिकरं) कुलनी कीर्ति करनारो, (कुलवित्तिकरं) कुलनो निर्वाह करनारो, (कुलदिणयरं) कुलने विषे अतिशय प्रकाश करनारो होवाथी सूर्य समान, (कुलाधारं) पृथ्वीनी पेटे कुलनो आधार, (कुलनंदिकरं) कुलनी वृद्धि करनारो, (कुलजसकरं) सर्व दिशाओमां कुलनी प्रख्याति करनारो, (कुलपायवं) कुलने विषे आश्रयरूप होवाथी तथा पोतानी छत्रछायामां दरेक लोकोनुं रक्षण करनार होवाथी वृक्ष समान, (कुलतंतुसंताणविवद्धणकरं) कुलना तंतुसमान एटले कुलना आधाररूप जे पुत्र पौत्र प्रपौत्रादि संतति, ते संततिनी विविध प्रकारे वृद्धि करनारो; वळी ते पुत्र केवो ? (सुकुमालपाणि-पायं) जेना हाथ अने पग सुकोमल छे एवो, (अहीणपडिपुण्णपंचिंदियसरीरं) जेना शरीरनी पांचे इन्द्रियो सारा लक्षणयुक्त अने परिपूर्ण छे एवो,

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥૧૦૧॥

લક્ષ્ણ-વંજણગુણોવવેયં માણુ-મ્માણ-પમાણપડિપુણસુજાયસવંગસુંદરંગં, સસિસોમાગારં, કંતં,
પિયદંસણં, સુરૂવં દારયં પયાહિસિ ॥ ૭૮ ॥

સે વિ ય ણં દારણ ઉમ્મુક્કવાલભાવે વિન્નાયપરિણયમિત્તે જુવણગમણુપ્પત્તે સૂરે વીરે વિક્રંતે

(લક્ષ્ણ-વંજણગુણોવવેયં) છત્ર ચામર વિગેરે લક્ષણોના ગુણ વડે સહિત, તથા મસ તલ વિગેરે વ્યંજનોના ગુણ વડે સહિત, (માણુ-મ્માણ-પમાણપડિપુણસુજાયસવંગસુંદરંગં) માન ઉન્માન અને પ્રમાણ વડે સંપૂર્ણ તથા સુંદર છે સર્વ અંગવાળું શરીર જેનું એવો, (સસિસોમાગારં) ચન્દ્રમાની પેટે સૌમ્ય આકૃતિવાળો, (કંતં) મનોહર, (પિયદંસણં) વલ્લભ છે દર્શન જેનું એવો, (સુરૂવં દારયં પયાહિસિ) અને સુંદર રૂપવાળો, આવા પ્રકારના પુત્રને જન્મ આપશે ॥ ૭૮ ॥

(સે વિ ય ણં દારણ) વઢી તે પુત્ર (ઉમ્મુક્કવાલભાવે) બાલપણું છોડીને જ્યારે આઠ વરસનો થશે ત્યારે (વિન્નાયપરિણયમિત્તે) તેને સઘળું વિજ્ઞાન પરિણમશે । (જુવણગમણુપ્પત્તે) પછી અનુક્રમે યૌવન અવસ્થાને પામશે ત્યારે (સૂરે) દાન દેવામાં તથા અંગીકાર કરેલા કાર્યનો નિર્વાહ કરવામાં સમર્થ થશે, (વીરે) રણસં-ગ્રામમાં બહાદૂર થશે, (વિક્રંતે) પરરાજ્યને આક્રમણ કરવામાં પરાક્રમવાળો થશે,

ચતુર્થ
વ્યાખ્યાન.

સ્વપ્નપાઠ-
કોણ સિ-
દ્ધાર્થ રાજા
પાસે ત્રિશ-
લાક્ષત્રિયા-
ળીને આવે-
લાં ચૌદ
મહાસ્વા-
મીનાં કહેલ
ફલ.

॥૧૦૧॥

વિત્થિણ્ણવિઝલવલ-વાહણે ચાઝરંતચક્કવટ્ટી રજ્જવઈ રાયા ભવિસ્સઈ, જિણે વા તેલુક્કનાયગે
ધમ્મવરચાઝરંતચક્કવટ્ટી ॥ ૭૯ ॥

(વિત્થિણ્ણવિઝલવલ-વાહણે) અતિશય વિસ્તીર્ણ છે સેના અને વાહન જેના એવો થશે, વઢી તે પુત્ર કેવો થશે ?-
(ચાઝરંતચક્કવટ્ટી રજ્જવઈ રાયા ભવિસ્સઈ) ત્રણ સમુદ્ર અને ચોથો હિમવંત, એ ચારે પૃથ્વીના અંતને સાધનારો
એવો રાજ્યનો સ્વામી ચક્રવર્તી રાજા થશે, (જિણે વા તેલુક્કનાયગે ધમ્મવરચાઝરંતચક્કવટ્ટી) અથવા ત્રણે લોકનો
નાયક ધર્મવરચાતુરંતચક્રવર્તી એવો જિન થશે, એટલે ધર્મોને વિષે શ્રેષ્ઠ એવો ચાતુરંત ચક્રવર્તી સમાન થશે । જેમ
ચક્રવર્તી પૃથ્વીના ચારે અંતને સાધે છે, તેથી વીજા રાજાઓ કરતાં અતિશયવાઢા હોય છે; તેમ તે પુત્ર પણ વીજા
ધર્મપ્રવર્તકોને વિષે અતિશયવાઢો જિન થશે; અથવા ધર્મરૂપી ઉત્તમ ચક્ર વઢે નરકાદિ ચારે ગતિનો અંત
કરનારા એવો જિન થશે ।

તેમાં જિનપણાને વિષે ચૌદ મહાસ્વપ્નનાં પૃથક્ પૃથક્ ફલ આ પ્રમાણે સમજવાં-ચાર દંતૂશલવાઢો હાથી
દેસવાથી ચાર પ્રકારે ધર્મ કહેશે ૧ । વૃષભ દેસવાથી ભરતક્ષેત્રમાં વોધિવીજને વાવશે ૨ । સિંહ જોવાથી રાગ-
દ્વેષાદિ રૂપ દુષ્ટ હાથીઓ વઢે મંગાતા ભવ્યપ્રાણીઓ રૂપી વનનું રક્ષણ કરનારો થશે ૩ । લક્ષ્મી જોવાથી વાર્ષિક
દાન આપીને તીર્થંકરની લક્ષ્મીને ભોગવશે ૪ । માલા દેસવાથી ત્રણે ભુવનને મસ્તકમાં ધારવાને યોગ્ય થશે ૫ ।

કલ્પસૂત્ર
શ્રાપાંતરસ.

॥૧૦૨॥

ચન્દ્ર દેશ્વરથી પૃથ્વીમંડલને આનંદ આપનારો થશે ૬ । સૂર્ય દેશ્વરથી મામંડલ વડે વિભૂષિત થશે ૭ । ધ્વજ દેશ્વરથી ધર્મરૂપી ધ્વજ વડે વિભૂષિત થશે ૮ । કલશ દેશ્વરથી ધર્મરૂપી મહેલના શિખર પર રહેશે ૯ । પદ્મસરોવર દેશ્વરથી દેવોએ સંચારેલા કમલ ઉપર સ્થાપન કર્યા છે ચરણ જેણે એવો થશે ૧૦ । સમુદ્ર દેશ્વરથી કેવલજ્ઞાનરૂપી રત્નના સ્થાનકરૂપ થશે ૧૧ । વિમાન દેશ્વરથી વૈમાનિક દેવોને પણ પૂજનીય થશે ૧૨ । રત્નરાશિ દેશ્વરથી રત્નના કિલ્લાએ કરીને વિભૂષિત થશે ૧૩ । નિર્ધૂમ અગ્નિ દેશ્વરથી મન્ય પ્રાણીઓ રૂપી સુવર્ણની શુદ્ધિ કરનારો થશે ૧૪ । ચૌદે સ્વપ્નનું એકટું ફલ-ચૌદ રજ્જુ સ્વરૂપ લોકના અગ્રભાગ ઉપર રહેનારો થશે ॥ ૭૯ ॥

તં ઉરાલા ણં દેવાણુપ્પિયા ! તિસલાએ સ્વત્તિયાણીએ સુમિણા દિટ્ઠા, જાવ આરુગ્ગ-તુટ્ઠિ-દીહાઉ-કલ્લાણ-મંગલકારગા ણં દેવાણુપ્પિયા ! તિસલાએ સ્વત્તિયાણીએ સુમિણા દિટ્ઠા ॥ ૮૦ ॥

(તં ઉરાલા ણં દેવાણુપ્પિયા ! તિસલાએ સ્વત્તિયાણીએ સુમિણા દિટ્ઠા) તેથી હે દેવાનુપ્રિય ! ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ પ્રશસ્ત સ્વપ્ન દેખ્યાં છે । (જાવ આરુગ્ગ-તુટ્ઠિ-દીહાઉ-કલ્લાણ-મંગલકારગા ણં દેવાણુપ્પિયા ! તિસલાએ સ્વત્તિયાણીએ સુમિણા દિટ્ઠા) યાવત્ હે દેવાનુપ્રિય ! ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ આરોગ્ય, સંતોષ, દીર્ઘ આયુષ્ય, કલ્યાણ અને મંગલ કરનારાં સ્વપ્ન દેખ્યાં છે ॥ ૮૦ ॥

ચતુર્થ
વ્યાખ્યાન.

સ્વપ્નપાઠ-
કોઈ સિ-
દ્ધાર્થ રાજા
પાસે ચૌદ
મહાસ્વપ્ના-
ઓનાં પૃથ-
ક પૃથક
વર્ણવેલ
ફલ.

॥૧૦૨॥

तए णं सिद्धत्थे राया तेसिं सुमिणलक्खणपाढगाणं अंतिए एयमट्ठं सुच्चा निसम्म
हट्ठ-तुट्ठे चित्तमाणंदिए पीइमणे परमसोमणसिए हरिसवसविसप्पमाणहियए करयल० जाव
ते सुमिणलक्खणपाढए एवं वयासी- ॥ ८१ ॥

एवमेयं देवाणुप्पिया ! तहमेयं देवाणुप्पिया ! अवितहमेयं देवाणुप्पिया !

(तए णं सिद्धत्थे राया) त्सार पळी सिद्धार्थ राजा (तेसिं सुमिणलक्खणपाढगाणं अंतिए) ते स्वप्नलक्षणपाठकोनी
पासे (एयमट्ठं सुच्चा निसम्म) आ अर्थ सांभळीने तथा मनथी अवधारीने (हट्ठ-तुट्ठे चित्तमाणंदिए) विस्मित
थयेला, संतोष पायेला, चित्तमां आनंदित थयेला, (पीइमणे) प्रीतियुक्त मनवाळा, (परमसोमणसिए) परम
संतुष्ट चित्तवाळा, (हरिसवसविसप्पमाणहियए) अने हर्षना वशथी उल्लसित हृदयवाळा थया छता (करयल०
जाव ते सुमिणलक्खणपाढए एवं वयासी-) बे हाथ जोडी, यावत् दस नख भेगा करी, आवर्त करी, मस्तके
अंजलि जोडीने ते स्वप्नलक्षणपाठकोने आ प्रमाणे बोल्या के— ॥ ८१ ॥

(एवमेयं देवाणुप्पिया !) हे देवानुप्रियो ! ए एमज छे, (तहमेयं देवाणुप्पिया !) हे देवानुप्रियो ! तमे स्वप्नाओनुं
जे फल कब्बुं ते तेमज छे, (अवितहमेयं देवाणुप्पिया !) हे देवानुप्रियो ! ते यथास्थित छे,

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.

॥ ૧૦૩ ॥

इच्छियमेयं देवाणुप्पिया ! पडिच्छियमेयं देवाणुप्पिया ! इच्छिय-पडिच्छियमेयं देवाणुप्पिया !, सच्चे
णं एसमट्ठे से जहेयं तुब्भे वयह त्ति कट्ठु ते सुमिणे सम्मं पडिच्छइ । पडिच्छित्ता ते सुमिणलक्खण-
पाढए विउलेणं असणेणं पुप्फ-वत्थ-गंध-मल्ला-लंकारेणं सक्कारेइ सम्माणेइ । सक्कारित्ता सम्माणित्ता
(इच्छियमेयं देवाणुप्पिया !) देवानुप्रियो ! ते ईप्सित छे एटले फल पामवाने इच्छेलું छे, (पडिच्छियमेयं देवाणु-
प्पिया !) देवानुप्रियो ! ते प्रतीष्ट छे, एटले तमारा मुख्थी पडतुंज वचन में ग्रहण कर्युं छे, (इच्छिय-पडिच्छियमेयं
देवाणुप्पिया !) देवानुप्रियो ! ते ईप्सित अने प्रतीष्ट छे, (सच्चे णं एसमट्ठे से जहेयं तुब्भे वयह त्ति कट्ठु) जे प्रमाणे
तमे कहो छो ते अर्थ सत्य छे, एम कहीने (ते सुमिणे सम्मं पडिच्छइ ।) ते स्वप्नाआने सारी रीते अंगीकार
करे छे । (पडिच्छित्ता) अंगीकार करीने (ते सुमिणलक्खणपाढए) ते स्वप्नलक्षणपाठकोनो (विउलेणं असणेणं)
विपुल-पुष्कल एवा शालि विगेरे अशन एटले भोजननी वस्तुओ वडे, (पुप्फ-वत्थ-गंध-मल्ला-लंकारेणं) उत्तम
प्रकारनां पुष्पो वडे, वस्त्रो वडे, सुगंधी चूर्णो वडे, पुष्पोनी गुंथेली मालाओ वडे, अने मुगट विगेरे अलंकारो
वडे (सक्कारेइ सम्माणेइ) सत्कार करे छे, तथा विनयपूर्वक नम्र वचनोथी तेमनुं सन्मान करे छे । (सक्कारित्ता
सम्माणित्ता) सत्कार अने सन्मान करीने

चतुर्थ
व्याख्यान.

स्वप्नपाठको-
ए कहेला
स्वप्नफलની
સિદ્ધાર્થ
રાજાએ કરે-
લી અનુમો-
દના, અને
તેઓનું કરે-
લું સન્માન.
॥ ૧૦૩ ॥

વિઝલં જીવિયારિહં પીઙ્ગદાણં દલહ, દલહત્તા પઢિવિસજ્ઞેહ ॥ ૮૨ ॥

તણ્ણં સે સિદ્ધત્થે સ્વત્તિણ્ણ સીહાસણાઓ અબ્ભુટ્ટેહ । અબ્ભુટ્ટિત્તા જેણેવ તિસલા સ્વત્તિયાણી જવણિયંતરિયા તેણેવ ઉવાગચ્છહ । ઉવાગચ્છિત્તા તિસલં સ્વત્તિયાણિં એવં વયાસી-॥ ૮૩ ॥
એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિણ્ણ ! સુમિણસત્થંસિ વાયાલીસં સુમિણા, તીસં મહાસુમિણા

(વિઝલં જીવિયારિહં પીઙ્ગદાણં દલહ) જીંદગી પર્યંત નિર્વાહ યોગ્ય એવું પ્રીતિદાન ઘણું આપે છે । (દલહત્તા પઢિ-વિસજ્ઞેહ) આપીને તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને વિસર્જન કરે છે ॥ ૮૨ ॥ (તણ્ણં સે સિદ્ધત્થે સ્વત્તિણ્ણ) ત્યાર પછી તે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય (સીહાસણાઓ અબ્ભુટ્ટેહ) સિંહાસન થકી ઉઠે છે, (અબ્ભુટ્ટિત્તા) ઉઠીને (જેણેવ તિસલા સ્વત્તિયાણી જવણિયંતરિયા) જ્યાં પડદાની પાછલ ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી છે (તેણેવ ઉવાગચ્છહ) ત્યાં આવે છે । (ઉવાગચ્છિત્તા) આવીને (તિસલં સ્વત્તિયાણિં એવં વયાસી-) ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને આ પ્રમાણે કહ્યું કે-॥ ૮૩ ॥

(એવં સ્વલુ દેવાણુપ્પિણ્ણ !) હે દેવાનુપ્રિયા ! સ્વસ્થ આવી રીતે (સુમિણસત્થંસિ વાયાલીસં સુમિણા) સ્વપ્ન-શાસ્ત્રમાં સામાન્ય ફલ આપનારાં વૈંતાલીશ સામાન્ય સ્વપ્ન કહ્યાં છે, (તીસં મહાસુમિણા) મહા ફલ આપનારાં ત્રીશ મહાસ્વપ્ન કહ્યાં છે, એવી રીતે વધારાં મળી વહોંતેર સ્વપ્ન કહેલાં છે । તેને વિષે હે દેવાનુપ્રિયા ! તીર્થંકરની માતા

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ १०४ ॥

जाव एगं महासुमिणं पासित्ता णं पडिबुज्झन्ति ॥ ८४ ॥

इमे य णं तुमे देवाणुप्पिए ! चउद्दस महासुमिणा दिट्ठा, तं उराला णं तुमे देवाणुप्पिए !
सुमिणा दिट्ठा, जाव जिणे वा तेलुक्कनायगे धम्मवरचाउरंतचक्रवट्ठी ॥ ८५ ॥

अथवा चक्रवर्तीनी माता तीर्थंकर अथवा चक्रवर्ती गर्भमां आवेत्यारे ए त्रीश महास्वप्नाओनी मध्यमां गज वृषभ विगेरे
चौद महास्वप्नाओ देखीने जागे छे । (जाव एगं महासुमिणं पासित्ता णं पडिबुज्झन्ति) यावत् मांडलिकनी माता
मांडलिक गर्भमां आवेत्यारे ए चौद महास्वप्नाओनी मध्यमां कोइ पण एक महास्वप्न देखीने जागे छे ॥ ८४ ॥

(इमे य णं तुमे देवाणुप्पिए !) हे देवानुप्रिया ! तें आ (चउद्दस महासुमिणा दिट्ठा) चौद महास्वप्न देख्यां
छे । (तं उराला णं तुमे देवाणुप्पिए ! सुमिणा दिट्ठा) तेथी हे देवानुप्रिया ! तें प्रशस्त स्वप्न देख्यां छे, (जाव
जिणे वा तेलुक्कनायगे धम्मवरचाउरंतचक्रवट्ठी) तेथी यावत् तारो पुत्र त्रणे लोकनो नायक एवो धर्मवरचातुरं-
तचक्रवर्ती थशे, एटले जेम बीजा राजाओ करतां चक्रवर्ती राजा पृथ्वीना चारे अंतने साधनारो होवाथी अति-
शयवाळो होय छे, तेम आ तारो पुत्र पण बीजा धर्मप्रवर्तकोने विषे अतिशयवाळो जिन थशे; अथवा धर्मरूपी
उत्तम चक्र वडे नरकादि चारे मतिनो अंत करनारो एवो जिन थशे ॥ ८५ ॥

चतुर्थ
व्याख्यान.

स्वप्नपाठको-
ए स्वप्ना-
ओना कहेल
फलनो-
सिद्धार्थ
राजाए त्रि-
शलाक्षत्रि-
याणीपासे
जइ करेलो
अनुवाद
॥ १०४ ॥

તણે નં સા તિસલા સ્વત્તિયાણી એમટું સુચા નિસમ્મ હટ્ટ-તુટ્ટું જાવ હિયયા કરયલું જાવ
તે સુમિણે સમ્મં પડિચ્છઇ ॥ ૮૬ ॥

પડિચ્છિત્તા સિદ્ધત્થેણં રણ્ણા અબ્ભણ્ણયાયા સમાણી નાણામણિ-રયણભત્તિચિત્તાઓ ભદ્દાસ-
ણાઓ અબ્ભુટ્ટેઇ । અબ્ભુટ્ટિત્તા અતુરિય-મચ્ચવલ-મસંભંતાણે અવિલંબિયાણે રાયહંસસરિસીણે ગર્હિણે

(તણે નં સા તિસલા સ્વત્તિયાણી) ત્યાર પછી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી (એમટું સુચા નિસમ્મ) આ અર્થે સાંભળીને
તથા મનથી અવધારીને (હટ્ટ-તુટ્ટું જાવ હિયયા) હર્ષિત થયેલી, સંતોષ પામેલી, યાવત્ હર્ષના વશથી ઉલ્લસિત
હૃદયવાળી (કરયલું જાવ) બે હાથ જોડી, યાવત્ દસ નસ્ત્ર ભેગા કરી, આવર્ત કરી, મસ્તકે અંજલિ જોડીને
(તે સુમિણે સમ્મં પડિચ્છઇ) તે સ્વપ્નાઓને સારી રીતે અંગીકાર કરે છે ॥ ૮૬ ॥

(પડિચ્છિત્તા) અંગીકાર કરીને (સિદ્ધત્થેણં રણ્ણા અબ્ભણ્ણયાયા સમાણી) પોતાને સ્થાને જવાને તેણી સિદ્ધાર્થ
રાજા પાસેથી અનુમતિ પામી છૂટી (નાણામણિ-રયણભત્તિચિત્તાઓ ભદ્દાસણાઓ) વિવિધ પ્રકારના મણિઓ
અને રત્નોની રચના વડે આશ્ચર્યકારી એવા સિંહાસન થકી (અબ્ભુટ્ટેઇ) ઉઠે છે । (અબ્ભુટ્ટિત્તા) ઉઠીને (અતુરિય-
મચ્ચવલ-મસંભંતાણે) મનની ઉતાવળ રહિત, શરીરની ચપલતા રહિત, સ્થૂળના રહિત (અવિલંબિયાણે રાયહંસ-
સરિસીણે ગર્હિણે) અને વચમાં કોઈ ઠેકાણે વિલંબ રહિત એવી રાજહંસ સદૃશ ગતિ વડે

કલ્પસૂત્ર
શાષાંતરસ.
॥ ૧૦૫ ॥

જેણેવ સદ્ ભવણે તેણેવ ઉવાગચ્છદ્, ઉવાગચ્છિત્તા સયં ભવણં અણુપવિટ્ઠા ॥ ૮૭ ॥
જપ્પભિદં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે તંસિ રાયકુલંસિ સાહરિણ તપ્પભિદં ચ ણં બહવે વેસમ-
ણકુંડધારિણો તિરિયજંભગા દેવા સક્કવયણેણં સે જાદં ઇમાદં પુરાપુરાણાદં મહાનિહાણાદં ભવન્તિ;
(જેણેવ સદ્ ભવણે) જ્યાં પોતાનું ભુવન છે (તેણેવ ઉવાગચ્છદ્) ત્યાં આવે છે । (ઉવાગચ્છિત્તા) આવીને (સયં
ભવણં અણુપવિટ્ઠા) તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી પોતાના ભુવનમાં દાસલ થઈ ॥ ૮૭ ॥
(જપ્પભિદં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે) જ્યારથી આરંભીને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર (તંસિ રાયકુલંસિ) તે
રાજકુલને વિષે (સાહરિણ) હરિણેગમેષી દેવ વડે સંહરાયા (તપ્પભિદં ચ ણં) ત્યારથી આરંભીને (બહવે વેસ-
મણકુંડધારિણો તિરિયજંભગા દેવા) વૈશ્રમણ ઇટલે કુબેરની આજ્ઞાને ધારણ કરવાવાળા એવા ઘણા તિર્યગ્ જંભક
દેવો ઇટલે તીરછા લોકમાં નિવાસ કરનાર જંભક જાતિના દેવો (સક્કવયણેણં) શક્રેન્દ્રના હુકમથી,
ઇટલે શક્રેન્દ્રે કુબેરને હુકમ કર્યો; અને કુબેરે તિર્યગ્ જંભક દેવોને હુકમ કર્યો, આ પ્રમાણે કુબેર દ્વારા શક્રેન્દ્રના
હુકમથી તિર્યગ્ જંભક દેવો (સે જાદં ઇમાદં પુરાપુરાણાદં મહાનિહાણાદં ભવન્તિ) જે આ પૂર્વે દાટેલા એવા ઘણા
કાલના પુરાણાં મહાનિધાનો હતાં તે મહાનિધાનોને લાવીને સિદ્ધાર્થ રાજાના ભુવનમાં મૂકે છે ।

ચતુર્થ
વ્યાખ્યાન.
ત્રિશલા ક્ષ-
ત્રિયાણીનું
પોતાને
સ્થાને જવું,
જંભકદેવો-
એ સિદ્ધાર્થ
રાજાના
ભુવનમાં
મરેલા મ-
હાનિધાનો-
નું વર્ણન.
॥ ૧૦૫ ॥

તં જહા-પહીણસામિયાઈ, પહીણસેડયાઈ, પહીણગોત્તાગારાઈ, ઉચ્છિન્નસામિયાઈ, ઉચ્છિન્નસે-
ડયાઈ, ઉચ્છિન્નગોત્તાગારાઈ,

કેવા પ્રકારનાં મહાનિધાનોને લાવીને તિર્યગ્ જુંભક દેવો સિદ્ધાર્થ રાજાના ભુવનમાં મૂકે છે ? તે કહે છે-
(તં જહા-) તે જેવી રીતે-(પહીણસામિયાઈ) જેઓના સ્વામી પ્રકર્ષે હીન થઈ ગયા છે-સ્વલ્પ થઈ ગયા છે એવા નિધાનો;
(પહીણસેડયાઈ) જે નિધાનોની પ્રતિવર્ષે તપાસ કરનારા અને પ્રતિવર્ષે નવીન દ્રવ્યનું સિંચન કરનારા પ્રકર્ષે હીન
થયા છે-પતિત થયા છે એવા નિધાનો; (પહીણગોત્તાગારાઈ) જે પુરુષોએ નિધાન દાઢ્યાં છે તેઓના ગોત્રીય પુરુષો
તથા ઘર પ્રકર્ષે હીન થયા છે-વિરલ થઈ ગયા છે એવા નિધાનો; (ઉચ્છિન્નસામિયાઈ) જેઓના સ્વામી સર્વથા
વિનાશ પામ્યા છે-સંતાન રહિત મરણ પામ્યા છે એવા નિધાનો; (ઉચ્છિન્નસેડયાઈ) જે નિધાનોની પ્રતિવર્ષે તપાસ
કરનારા અને પ્રતિવર્ષે નવીન દ્રવ્યનું સિંચન કરનારા સર્વથા વિનાશ પામ્યા છે એવા નિધાનો; (ઉચ્છિન્નગોત્તાગારાઈ)
અને જે પુરુષોએ નિધાન દાઢ્યાં છે તેઓના ગોત્રીય પુરુષો તથા ઘર સર્વથા વિનાશ પામ્યા છે એવા
નિધાનો; આવા પ્રકારના મહાનિધાનોને લઈને તિર્યગ્ જુંભક દેવો સિદ્ધાર્થ રાજાના ભુવનમાં મૂકે છે ।
હવે ક્યા સ્થાનોમાં દાટેલા તે નિધાનોને લઈને સિદ્ધાર્થ રાજાના ભુવનમાં મૂકે છે ? તે કહે છે-

ગામા-SSગર-નગર-ખેડ-કઢ્ઢ-મડંબ-દોળમુહ-પટ્ટણા-SSસમ-સંવાહ-સન્નિવેસેસુ,
(ગામા-SSગર-) જ્યાં કર લેવાતો હોય, અને ચારે તરફ કાંટાની વાડ હોય, તે ગ્રામ કહેવાય, તે ગ્રામોમાં;
જે લોચંડ તાંબુ વિગેરે ધાતુઓની ઉત્પત્તિના સ્થાનક હોય તે આકર ઇટલે સ્થાળ કહેવાય, તે સ્થાળોમાં; (નગર-)
જ્યાં કર ન લેવાતો હોય, અને જે સડક કિલો વિગેરે વડે યુક્ત હોય તે નગર કહેવાય, તે નગરોમાં; (ખેડ-)
જેની ચારે તરફ ધૂલનો ગઢ હોય તે ખેડ કહેવાય, તે ખેડોમાં; (કઢ્ઢ-) જે સ્વરાવ નગર હોય તે કર્વટ
કહેવાય, તે કર્વટોમાં; (મડંબ-) જેની ચારે દિશામાં વઢ્ઢે ગાઉ ઉપર ગામ હોય તે મડંબ કહેવાય, તે મડંબોમાં;
(દોળમુહ-) જે જલમાર્ગ અને સ્થલમાર્ગ એમ બન્ને માર્ગો વડે યુક્ત હોય તે દ્રોણમુખ કહેવાય, તે દ્રોણમુખોમાં; (પટ્ટણા-
SSસમ-) જે જલમાર્ગ અને સ્થલમાર્ગમાંથી કોઈ પણ એક માર્ગ વડે યુક્ત હોય તે પત્તન કહેવાય, તે પત્તનોમાં; જે
તીર્થસ્થાન હોય અથવા તાપસોનું સ્થાન હોય તે આશ્રમ કહેવાય, તે આશ્રમોમાં; (સંવાહ-) સેદુતો સપાટ ભૂમિમાં ખેડ
કરીને જે દુર્ગભૂમિમાં ઇટલે બીજાઓ મુશ્કેલીથી જઈ શકે એવી જે ભૂમિમાં ધાન્યને રક્ષા માટે સ્થાપે છે તે સંવાહ
કહેવાય, તે સંવાહોમાં; (સન્નિવેસેસુ) સાર્થવાહનો કાફલો સંઘ અને લશ્કર વિગેરેને ઉતરવાના સ્થાનકને સન્નિવેશ
કહેવાય, તે સન્નિવેશોમાં; આ પ્રમાણે ગ્રામ-નગરાદિમાં દાટેલા મહાનિધાનોને લઈને તિર્યગ્ જંબક દેવો
સિદ્ધાર્થ રાજાના ભુવનમાં મૂકે છે ।

ચતુર્થ
વ્યાખ્યાન.

શક્રેન્દ્રના
હુકમથી
તિર્યગ્ જં-
બક દેવો
સિદ્ધાર્થ
રાજાના
ભુવનમાં
મરેલા મ-
હાનિધાનો-
નું વર્ણન.
॥૧૦૬॥

સિંઘાડણસુ વા, તિણસુ વા, ચઝકેસુ વા, ચઞ્ચરેસુ વા, ચઝમ્મુહેસુ વા, મહાપહેસુ વા, ગામટ્ટાણેસુ વા, નગરટ્ટાણેસુ વા, ગામનિદ્ધમણેસુ વા, નગરનિદ્ધમણેસુ વા, આવણેસુ વા, દેવકુલેસુ વા, સભાસુ વા,

હવે ગ્રામ વિગેરેમાં કયે કયે ઠેકાણે દાટેલા મહાનિધાનોને લઈને સિદ્ધાર્થરાજાના ભુવનમા મૂકે છે ?, તે કહે છે—
(સિંઘાડણસુ વા) શિંગોડા નામના ફળને આકારે જે ત્રણ યુગ્મ સ્થાન હોય તે શૃંગાટક કહેવાય, તે શૃંગાટકોમાં; (તિણસુ વા) જ્યાં ત્રણ રસ્તા મળતા હોય તે ત્રિક કહેવાય; તે ત્રિકોમાં; (ચઝકેસુ વા) જ્યાં ચાર રસ્તા મળતા હોય તે ચતુષ્ક કહેવાય, તે ચતુષ્કોમાં; (ચઞ્ચરેસુ વા) જ્યાં ઘણા રસ્તા મળતા હોય તે ચત્વર કહેવાય, તે ચત્વરોમાં; (ચઝમ્મુહેસુ વા) ચાર દરવાજાવાળા દેવમંદિર વિગેરેમાં, (મહાપહેસુ વા) રાજમાર્ગોમા, (ગામટ્ટાણેસુ વા) જ્યાં પહેલાં ગ્રામ વસેલાં હોય, પણ પછી ઝડપ—વસ્તી વગરનાં થઈ ગયાં હોય એવાં ગ્રામસ્થાનોમાં; (નગરટ્ટાણેસુ વા) જ્યાં પહેલાં નગર વસેલાં હોય, પણ પછી ઝડપ થઈ ગયાં હોય એવાં નગરસ્થાનોમાં; (ગામનિદ્ધમણેસુ વા) ગામમાંથી પાણી નીકળવાના જે માર્ગો તે ગ્રામનિર્ધમન કહેવાય, તે ગ્રામનિર્ધમનોમાં, ઇટલે ગામની ધોળોમાં; (નગરનિદ્ધમણેસુ વા) નગરની ધોળોમાં, (આવણેસુ વા) દુકાનોમાં, (દેવકુલેસુ વા) યજ્ઞ વિગેરે દેવોના મંદિરોમાં, (સભાસુ વા) માણસોને બેસવાનાં સ્થાનોમાં, અથવા જ્યાં મુસાફરો આવીને રસોઈ પકાવે તે સ્થાનોમાં;

पवासु वा, आरामेसु वा, उज्जाणेषु वा, वणेषु वा, वणसंडेसु वा, सुसाण-सुन्नागार-गिरिकंदर-
संति-सेलो-वट्टाण-भवणगिहेसु वा

(पवासु वा) पाणीनी परबोमां, (आरामेसु वा) ज्यां केळ विगेरे रमणीय वृक्षो रोपेला होय, अने स्त्री-पुरुषो रम्मत गम्मत करवाने आवता होय ते आराम एटले बगीचो कहेवाय, ते बगीचाओमां; (उज्जाणेषु वा) ज्यां पुष्पो अने फळोथी शोभी रहेला घणा वृक्षो होय, जेमां क्रीडा करवाने पुष्पलताओनां घर बनाव्यां होय, जेनी अंदर गरमीनी मोसममां आवीने स्त्री-पुरुषो क्रीडा करता होय, उत्सवादिमां उजेणी काढीने घणा माणसो जेनो उपभोग करता होय, तथा जे नगरनी नजीकमां होय ते उद्यान कहेवाय, ते उद्यानोमां; (वणेषु वा) ज्यां एकज जातना पुष्कळ वृक्षोनो समुदाय होय ते वनोमां, (वणसंडेसु वा) ज्यां अनेक जातना उत्तम वृक्षोनो समुदाय होय ते वनखंडोमां; (सुसाण-) श्मशानोमां; (सुन्नागार-) शून्य घरोमां; (गिरिकंदर-) पर्वतोनी गुफाओमां; (संति-) शान्तिगृहोमां एटले शान्तिकर्मनां स्थानोमां-ज्यां शान्तिसाधक क्रियाओ थाय ते स्थानोमां; (सेलो-वट्टाण-) पर्वत खोदीने जे घर बनाव्यां होय ते शैलगृहोमां; राजसभाना स्थानोमां (भवणगिहेसु वा) अने कुटुंबीओने निवास करवानां स्थानोमां; आ प्रमाणे भिन्न भिन्न ठेकाणे कंजुस माणसोए पहेलां जे महानिधान

चतुर्थ
व्याख्यान.

शक्रेन्द्रना-
हुकमथी
तिर्यग् जं-
मकदेवोए
सिद्धार्थ
राजाना
भुवनमां
भरेलामहा-
निधानोनुं
वर्णन.
॥१०७॥

सिन्निक्खित्ताइं चिट्ठन्ति ताइं सिद्धत्थरायभवणंसि साहरन्ति ॥ ८८ ॥

जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे नायकुलंसि साहरिणं तं रयणिं च णं तं नायकुलं हिर-
ण्णेणं वड्ढित्था, सुवण्णेणं वड्ढित्था, धणेणं, धन्नेणं, रज्जेणं, रट्ठेणं,

(सिन्निक्खित्ताइं चिट्ठन्ति) दाटेलां छे (ताइं) ते महानिधानोने लइने शक्रेन्द्रनी आज्ञाथी तिर्यग् जुंभक देवो
(सिद्धत्थरायभवणंसि साहरन्ति) सिद्धार्थ राजाना भुवनमां मूके छे ॥ ८८ ॥

(जं रयणिं च णं) जे रात्रिने विषे (समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर (नायकुलंसि साह-
रिणं) ज्ञातकुलमां संहाराया (तं रयणिं च णं) ते रात्रिथी आरंभीने (तं नायकुलं) ते ज्ञातकुल (हिरण्णेणं
वड्ढित्था) हिरण्यथी एटले रूपाथी अथवा नहिं घडेला सुवर्णथी वृद्धि पाम्युं; (सुवण्णेणं वड्ढित्था) घडेला सुवर्णथी
वृद्धि पाम्युं, (धणेणं) धनथी वृद्धि पाम्युं; धन चार प्रकारनुं छे—फल पुष्प विगेरे गणिम एटले गणी शकाय तेवुं,
गोल कंकु विगेरे धरिम एटले तोळी शकाय तेवुं, घी तेल लवण विगेरे मेय एटले मापी शकाय तेवुं, वस्त्र रत्न विगेरे
परिच्छेद्य एटले भरी शकाय तेवुं; आवी रीते चार प्रकारना धनथी ज्ञातकुल वृद्धि पाम्युं । वळी (धन्नेणं) घउं
चोखा मग अडद विगेरे धान्यथी वृद्धि पाम्युं । (रज्जेणं) सप्तांग राज्यथी वृद्धि पाम्युं; (रट्ठेणं) राष्ट्र एटले देशथी,

વલેણં, વાહણેણં, કોસેણં કોટ્ટાગારેણં, પુરેણં, અંતેરેણં, જણવણં, જસવાણં વહિત્થા ।
વિપુલધણ-કણગ-રયણ-મણિ-મોત્તિય-સંઘ-સિલ-પ્પવાલ-રત્તરયણમાહણં, સંતસારસાવહજ્જેણં
પીઢ-સક્કારસમુદણં અર્હવ અર્હવ અભિવહિત્થા ।

(વલેણં) હાથી ઘોડા રથ અને પાઠા રૂપ ચતુરંગી સેનાથી, (વાહણેણં) સ્વચ્ચર વિગેરે વાહનથી, (કોસેણં કોટ્ટાગારેણં) દ્રવ્યના સ્વજાનાથી, ધાન્ય ભરવાના કોઠારીયાથી, (પુરેણં અંતેરેણં) નગરથી, અંતઃપુરથી, (જણવણં જસવાણં વહિત્થા) દેશવાસી લોકથી, તથા યશવાદ એટલે કીર્તિથી વૃદ્ધિ પામ્યું । (વિપુલધણ-કણગ-રયણ-) વઢી વિસ્તીર્ણ ધન એટલે ગાયો વિગેરે પશુઓથી, ઘડેલા અને નહિં ઘડેલા એમ વન્ને પ્રકારના સુવર્ણથી, કર્કેતનાદિ રત્નોથી, (મણિ-મોત્તિય-સંઘ-) ચંદ્રકાંતાદિ મણિઓથી, મોતીઓથી, દક્ષિણાવર્ત શંખોથી, (સિલ-પ્પવાલ-) શિલા એટલે રાજાઓ તરફથી મળતા સ્ત્રીતાવો-પદવીઓથી, પરવાઢાંથી, (રત્તરયણમાહણં) માણેક વિગેરે લાલ રત્નોથી, હત્યાદિક અનેક પ્રકારની ઉત્તમ વસ્તુઓથી તે જ્ઞાતકુલ વૃદ્ધિ પામ્યું । (સંતસારસાવહજ્જેણં) વઢી વિદ્યમાન એવા પ્રધાન દ્રવ્યથી (પીઢ-સક્કારસમુદણં) તથા પ્રીતિ એટલે માનસિક સંતોષ અને સત્કાર એટલે સ્વજનોએ વસ્ત્રાદિથી કરેલી ભક્તિ, તે સઘઢાઓના સમુદાયે કરીને (અર્હવ અર્હવ અભિવહિત્થા) તે જ્ઞાતકુલ અતિશય અતિશય વૃદ્ધિ પામ્યું ।

ચતુર્થ
વ્યાખ્યાન.

પ્રથમ મહા-
વીર જ્ઞાત-
કુલમાં આ-
વ્યા વાદ-
જ્ઞાતકુલની
વિવિધ
પ્રકારે
થયેલી
વડતી.

તણે ણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અમ્મા-પિઝ્ઞં અયમેયારૂવે અજ્ઞતિયે ચિંતિયે પતિયે
મણોગણે સંકપ્પે સમુપ્પજિતથા ॥ ૮૯ ॥

જપ્પભિં ચ ણં અમ્હે હિરણ્ણે વહ્માંસો, સુવણ્ણે વહ્માંસો,
(તણે ણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ) ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના (અમ્મા-પિઝ્ઞં) માતા પિતાને
(અયમેયારૂવે અજ્ઞતિયે ચિંતિયે પતિયે મણોગણે સંકપ્પે સમુપ્પજિતથા) આવા સ્વરૂપનો આત્મવિષયક
ચિંતિતે પ્રાર્થિતે અને મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે- ॥ ૮૯ ॥

(જપ્પભિં ચ ણં અમ્હે હિરણ્ણે વહ્માંસો) જ્યારથી આરંભીને આપણો આ વાલક (કુચ્છિસિ ગમ્ભત્તાયે વક્કંતે)
કુલને વિષે ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયો છે (તપ્પભિં ચ ણં) ત્યારથી આરંભીને (અમ્હે હિરણ્ણે વહ્માંસો) આપણે
હિરણ્યથી વૃદ્ધિ પામીએ છીએ, (સુવણ્ણે વહ્માંસો) સુવર્ણથી વૃદ્ધિ પામીએ છીએ,

૧ આત્માને વિષે થયેલો । ૨ સંકલ્પ બે પ્રકારનો હોય છે, એક ધ્યાનસ્વરૂપ અને બીજો ચિંતવન સ્વરૂપ. તે બે જાતના સંકલ્પમાં
આ સંકલ્પ ચિંતવન સ્વરૂપ થયો, એમ જણાવવાને ચિંતિત શબ્દ મૂક્યો છે । ૩ ચિંતવન સ્વરૂપ સંકલ્પ પણ કોઈ અભિલાષા રૂપ
હોય છે, અને કોઈ અભિલાષા રૂપ હોતો નથી; તેમાં આ સંકલ્પ અભિલાષારૂપ થયો એમ જણાવવાને પ્રાર્થિત શબ્દ મૂક્યો છે ।
૪ મનોગત એટલે મનમાં રહેલો, હજુ વચનથી પ્રકાશિત નહિં કરેલો ।

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥ ૧૦૯ ॥

ધણેણં ધન્નેણં વહ્દામો, જાવ સંતસારસાવહજ્જેણં પીઢ-સક્કારેણં અઈવ અઈવ અંભિવહ્દામો । તં જયા
ણં અમ્હં એસ દારણે જાણે ભવિસ્સહ તયા ણં અમ્હે એયસ્સ દારગસ્સ એયાણુરૂવં ગુણં ગુણનિપ્પન્નં
નામધિજ્ઞં કરિસ્સામો 'વહ્દમાણુ' ત્તિ ॥ ૯૦ ॥ તણે ણં સમણે ભગવં મહાવીરે મહાઅણુકંપણદ્વાણે

(ધણેણં ધન્નેણં વહ્દામો) ધન અને ધાન્યથી વૃદ્ધિ પામીએ છીએ, (જાવ સંતસારસાવહજ્જેણં પીઢ-સક્કારેણં)
યાવત્ વિદ્યમાન એવા પ્રધાન દ્રવ્યથી, માનસિક સંતોષથી, અને સ્વજનોએ કરેલા સત્કારથી (અઈવ અઈવ
અંભિવહ્દામો) અતિશય અતિશય વૃદ્ધિ પામીએ છીએ । (તં જયા ણં) તેથી જ્યારે (અમ્હં એસ દારણે જાણે ભવિસ્સહ)
આપણા આ બાલકનો જન્મ થશે (તયા ણં અમ્હે) ત્યારે આપણે (એયસ્સ દારગસ્સ) આ બાલકનું (એયાણુરૂવં ગુણં
ગુણનિપ્પન્નં) આ ધનાદિકની વૃદ્ધિને અનુરૂપ, ગુણોથી આવેલું, અને તેથીજ બાલકના ગુણોથી ઉત્પન્ન થયેલું એવું
(નામધિજ્ઞં કરિસ્સામો 'વહ્દમાણુ' ત્તિ) 'વર્ધમાન' એ પ્રમાણે નામ કરશું એટલે પાડશું ॥ ૯૦ ॥

(તણે ણં સમણે ભગવં મહાવીરે) ત્યાર પછી હવે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર (મહાઅણુકંપણદ્વાણે) 'મારા હલન-
ચલનથી માતાને કષ્ટ ન થાઓ' એ પ્રમાણે માતાની અનુકંપાને માટે એટલે માતાની ભક્તિને માટે, તથા બીજાએ
પણ માતાની ભક્તિ કરવી એવું દેખાડવા માટે

ચતુર્થ
વ્યાખ્યાન.

પ્રમુનો જ-
ન્મ થાય
ત્યારે તેમના
ગુણ પ્રમાણે
'વર્ધમાન'
નામ પાડ-
વાનો મા-
તા-પિ તા-
એ કરેલો
સંકલ્પ.

॥ ૧૦૯ ॥

निच्चले निष्फंदे निरेयणे अल्लीण-पल्लीण-गुत्ते आवि होत्था ॥ ९१ ॥

तए णं तीसे तिसलाए खत्तियाणीए अयमेयारूवे जाव संकप्पे समुप्पज्जित्था—

(निच्चले) पोते गर्भमां निश्चल थया, (निष्फंदे निरेयणे) जरा पण चलायमान नहिं थता होवाथो निष्पंद थया, अने तेथीज निष्कंप थइ गया, (अल्लीण-पल्लीण-गुत्ते आवि होत्था) अंगोने गोपववाथी जरा लीन थया, उपांगोने गोपववाथी प्रकर्षे करीने लीन थया, अने तेथीज गुप्त थइ गया । अहीं कवि उत्प्रेक्षा करे छे के—

“एकान्ते किमु मोहराजविजये मन्त्रं प्रकुर्वन्निव, ध्यानं किञ्चिदगोचरं विरचयत्येकः परब्रह्मणि ।

किं कल्याणरसं प्रसाधयति वा देवो विलुप्यात्मकं, रूपं कामविनिग्रहाय जननीकुक्षावसौ वः श्रिये ॥१॥”

“शुं एकांतमां रहीने जाणे प्रभु मोहराजाने जीतवा माटे विचार करी रह्या छे ? अथवा शुं एकला प्रभु परब्रह्मने विषे कांडक अगोचर एवं ध्यान धरी रह्या छे ?, अथवा तो शुं कामदेवनो निग्रह करवा माटे भगवान् मातानी कुखमां पोताना आकारने—अंगोपांगने गोपवीने कल्याणरस साधी रह्या छे ?, आवा प्रकारना श्रीमहा-वीर परमात्मा तमारा कल्याणने माटे थाओ (॥१॥)” ॥ ९१ ॥

(तए णं) ल्यार पल्ली एटले मातानी कुखमां प्रभुनी निश्चलावस्थानी पल्ली (तीसे तिसलाए खत्तियाणीए) ते त्रिशला क्षत्रियाणीने (अयमेयारूवे जाव संकप्पे) आ आवा स्वरूपनो यावत् संकल्प (समुप्पज्जित्था) उत्पन्न थयो—

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ ११० ॥

हडे मे से गब्भे ?, मडे मे से गब्भे ?, चुए मे से गब्भे ?, गलिए मे से गब्भे ?, एस मे गब्भे
पुर्वि एयइ, इयाणि नो एयइ त्ति कट्टु ओहयमणसंकप्पा चिंतासोगसागरं संपविट्ठा करयलपल्हत्थ-
मुही अट्टज्झाणोवगया भूमीगयदिट्ठिया झियायइ ।

(हडे मे से गब्भे ?) शुं मारो ते गर्भ कोइ दुष्ट देवादिके हरण करी लीधो ?, (मडे मे से गब्भे ?) अथवा
शुं मारो ते गर्भ मृत्यु पाम्यो ?, (चुए मे से गब्भे ?) अथवा शुं मारो ते गर्भ च्यवी गयो ? एटले जीव-पुट्टलना
पिंड स्वरूप पर्याय थकी नष्ट थयो ?, (गलिए मे से गब्भे ?) अथवा शुं मारो ते गर्भ गळी गयो ? एटले
द्रवरूप थइने खरी गयो ?, (एस मे गब्भे पुर्वि एयइ) कारण के आ मारो गर्भ पहेलां कंपायमान थतो हतो,
(इयाणि नो एयइ त्ति कट्टु) पण अत्यारे तो विलकुल कंपतो नथी, आवा प्रकारना विचारथी (ओहय-
मणसंकप्पा) कलुषित थयेलो छे मननो संकल्प जेणीनो एवी, (चिंतासोगसागरं संपविट्ठा करयलपल्हत्थमुही)
गर्भ हरणादिना विकल्पोथी थयेली जे चिंता, ते चिंताथी थयेलो जे शोक, ते शोकरूप समुद्रमां बूडी गयेली;
अने तेथीज हथेली उपर स्थापन कर्युं छे मुख जेणीए एवी, (अट्टज्झाणोवगया) आर्त ध्यानने प्राप्त थयेली,
(भूमीगयदिट्ठिया झियायइ) अने भूमि तरफज राखेली छे दृष्टि जेणीए एवी ते त्रिशला क्षत्रियाणी विचारवा लागी के-

चतुर्थ
व्याख्यान.

प्रभुए गर्भा-
वस्थामां
देखाडेल
मातृभक्ति,
गर्भमां प्रभु
निश्चल थइ
जवाथी
त्रिशलामा-
ताने थये-
लो शोक.
॥ ११० ॥

“सत्यमिदं यदि भविता, भदीयगर्भस्य कथमपीह तदा । निष्पुण्यकजीवाना-मवधिरिति ख्यातिमत्यभवम् ॥ १ ॥
यद्वा चिन्तारत्नं, नहि नन्दति भाग्यहीनजनसदने । नापि च रत्ननिधानं, दरिद्रगृहसंगतीभवति ॥ २ ॥
कल्पतरुर्मरुभूमौ, न प्रादुर्भवति भूम्यभाग्यवशात् । नहि निष्पुण्यपिपासित-नृणां पीयूषसामग्री ॥ ३ ॥”

“जो मारा गर्भनुं कोइ पण रीते अकुशल थयानुं सत्य हशे तो खरेखर हुं पुण्यहीन प्राणीओनी अवधिरूप
प्रख्यात थइ, अर्थात् पुण्यहीन प्राणीओमां हुं मुख्य थइ ॥ १ ॥ अथवा भाग्यहीन माणसने घेर चिंतामणि रत्न
रहेतुं नथी, अने रत्नोनो निधान दरिद्रना घरनी सोबत करतो नथी ॥ २ ॥ वळी मारवाड देशमां जमीनना
अभाग्यना वशथी कल्पवृक्ष उगतुं नथी, तेमज पुण्यहीन एवा तृषातुर माणसोने अमृतनी सामग्री मळती नथी ॥ ३ ॥”

“हा ! धिग् धिग् दैवं प्रति, किं चक्रे तेन सततवक्रेण । यन्मे मनोरथतरु-मूलादुन्मूलितोऽनेन ॥ ४ ॥

आप्तं दत्त्वाऽपि च मे, लोचनयुगलं कलङ्कविकलमलम् । दत्त्वा पुनरुद्दालित-मधमेनाऽनेन निधिरत्नम् ॥ ५ ॥

आरोप्य मेरुशिखरं, प्रपातिता पापिनाऽमुनाऽहमियम् । परिवेष्ट्याऽप्याकृष्टं, भोजनभाजनमलज्जेन ॥ ६ ॥”

“अरेरे ! दैवने धिक्कार हो धिक्कार हो, निरंतर कुटिल एवा ते दैवे आ शुं कथुं ? के जेणे मारा मनोरथ रूपी
वृक्षने मूलमांथी उखेडी नारुथुं ॥ ४ ॥ अरे ! आ अधम दैवे मने बिलकुल कलंक रहित एवां बे नेत्रो

आपीने पण पाछां खेंची लीधां, निधिरत्न आपीने पाछो झुंटी लीधो ॥ ५ ॥ हा हा ! पापिष्ठ एवा आ दैवे
मने मेरुपर्वतनी टोच उपर चडावीने पाडी नाखी, अहा ! निर्लज्ज दैवे मने भोजननुं भाणुं पीरसी खेंची लीधुं ॥ ६ ॥”

कस्यस्य
भाषांतरस.
॥१११॥

“यद्वा मयाऽपराद्धं, भवान्तरेऽस्मिन् भवेऽपि किं धातः!। यस्मादेवं कुर्वन्-बुचिताऽनुचितं न चिन्तयसि ? ॥७॥
अथ किं कुर्वे क्व च वा, गच्छामि वदामि कस्य वा पुरतः?। दुर्दैवेन च दग्धा, जग्धा मुग्धाऽधमेन पुनः ॥८॥”
“रे विधाता! में आ भवमां तथा भवांतरमां एवो ते तारो शो अपराध कर्यो?, के जेथी तुं आवुं दुष्ट काम
करतो छतो उचित-अनुचित विचारतो पण नथी ॥७॥ अरेरे! हवे हुं शुं करुं?, क्यां जाउं?, अने कोनी आगळ
जइने पोकार करुं? भद्रक एवी मने दुष्ट दैवे वाळीने भस्म करी नाखी, अरे! नीच दैव मारुं भक्षण करी गयो ॥८॥”
“किं राज्येनाऽप्यमुना?, किं वा कृत्रिमसुखैर्विषयजन्यैः?। किं वा दुकूलशय्या-शयनोद्भवशर्महर्म्येण? ॥९॥
गजवृषभादिस्वमैः, सूचितमुचितं शुचिं त्रिजगदर्च्यम्। त्रिभुवनजनाऽसपत्नं, विना जनानन्दि सुतरन्नम् १०”
[युग्मम् ।]

“हाथी वृषभ विगेरे चौद स्वप्नाओथी सूचित थयेला, योग्य, पवित्र, त्रणे जगतने पूजवा योग्य, त्रणे भुवनना प्राणी-
ओमां अद्वितीय, अने मनुष्योने आनंद उपजावनारा एवा पुत्ररत्न विना हवे मारे आ राज्यनी शी जरूर छे?, विष-
यजन्य एवा कृत्रिम सुखोनी पण शी जरूर छे?, तथा रेशमी शय्यामां सूवाथी उत्पन्न थतुं छे सुख जेमां एवा प्रका-
रना आ महेलनी पण शी जरूर छे?, अर्थात् आवा पुत्ररत्न विना सुखनां दरेक साधनो हवे मारे नकामां छे ॥९-१०॥”

चतुर्थ
व्याख्यान.
गर्भाविस्था-
मां प्रभुनि-
श्चल थइ
जवाथी
त्रिशला
माताए
करेलो
विलाप.

॥१११॥

“તદરે! દૈવત! કિમુપ-સ્થિતોઽસિ દુઃસ્વાગ્નિગહનદહનાય? । ભવતોઽપરાધવિધુરાં, કિં માં પ્રતિ ધરસિ વૈરિધુરામ્ ॥
ધિક્ સંસારમસારં, ધિગ્ દુઃસ્વવ્યાસવિષયસુખલેશાન્ । મધુલિસખદ્ગધારા-લેહનતુલિતાનહો ! લુલિતાન્ ॥૧૨॥”

“તેથી અરે દૈવ ! દુઃસ્વરૂપી અગ્નિથી ભયંકર રીતે બાળવાને તું શા માટે તૈયાર થયો છે ? હે દૈવ ! તારા અપરાધ વગરની એવી મારી પ્રતિ તું શત્રુતા શા માટે ધારણ કરે છે ? ॥૧૧॥

આ અસાર સંસારને ધિક્કાર છે, વઢી મધથી લીંપેલી તરવારની ધારને ચાટવા સદૃશ એવા દુઃસ્વવ્યાસ અને ચંચલ વિષયસુખના લવલેશને પણ ધિક્કાર છે ॥ ૧૨ ॥”

“યદ્વા મયકા કિશ્ચિત્, તથાવિધં દુષ્કૃતં કૃતં કર્મ । પૂર્વભવે યદ્ ઋષિભિઃ, પ્રોક્તમિદં ધર્મશાસ્ત્રેષુ ॥૧૩॥”

“પસુ-પક્ષિ-માણુસાણં, બાલે જો વિ હુ વિઓયે પાવો ।

સો અળવચ્છો જાયઈ, અહ જાયઈ તો વિવજ્જિજ્ઞા ॥ ૧૪ ॥”

“અથવા મેં પૂર્વભવમાં તેવા પ્રકારનું કાંઈ દુષ્કૃત કર્મ કર્યું હશે જેનું મને આવું દુઃખદાયી ફલ મળ્યું, કારણ કે ઋષિઓએ ધર્મશાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે-॥ ૧૩ ॥”

“જે પાપી પ્રાણી પશુ પક્ષી અને મનુષ્યોના બાલકોનો તેમના માતા-પિતાથી વિયોગ કરાવે છે તે પ્રાણીને સંતતિ થતી નથી, અથવા કદાચિત્ તેને સંતાન થાય તો તે સંતાન મરી જાય છે ॥ ૧૪ ॥”

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥११२॥

“तत्पङ्कजा मया किं, त्यक्ता वा त्याजिता अधमबुद्ध्या ? । लघुवत्सानां मात्रा, समं वियोगः कृतः किं वा ? ॥ १५ ॥
तेषां दुग्धापायो-ऽकारि मया कारितोऽथवा लोकैः ? । किं वा सबालकोन्दुरु-बिलानि प्रपूरितानि जलैः ॥ १६ ॥”

अधम बुद्धिवाली एवी में पूर्वजन्ममां शुं भेंसो थकी तेना धावणा पाडाओनो त्याग कर्यो हशे ?, अथवा शुं बीजाओ पासे त्याग कराव्यो हशे ?, अथवा शुं नानां वाछरडांओनो तेमनी माताओथी वियोग कर्यो हशे ? ॥ १५ ॥
अथवा दूधना लोभथी में ते वाछरडांओने दूधनो अंतराय कर्यो हशे ? अथवा शुं बीजा लोको पासे अंतराय कराव्यो हशे ? अथवा शुं में बच्चांओ सहित उंदरोनां बिल-दर पाणीथी पूरी दीधां हशे ? ॥ १६ ॥

“किं कीटिकादिनगरा-प्युष्णजलप्लावितानि धर्मधिया ? । किं वा काकाण्डानि च, धर्मकृते स्फोटितानि मया ? १७
किं वा साण्डशिशून्यपि, खगनीडानि प्रपातितानि भुवि ? । पिकशुककुर्कुटकादे-र्बालवियोगोऽथवा विहितः ? ॥ १८ ॥”

“अथवा शुं में पूर्वजन्ममां अज्ञानने वश थइ धर्मबुद्धिथी कीडी विगेरेनां दरने उनां-गरम पाणीथी भरी दीधां हशे ?, अथवा शुं में धर्मबुद्धिथी कागडानां इंडां फोडी नारूयां हशे ? ॥ १७ ॥

अथवा शुं में इंडां अने बच्चांओ सहित पंखीओना माळा नीचे जमीन उपर पाडी नारूया हशे ?, अथवा शुं में कोयल पोपट अने कूकडा विगेरेने तेमनां बच्चांओथी वियोग पडाव्यो हशे ? ॥ १८ ॥”

चतुर्थ
व्याख्यान.

गर्भावस्था-
मां प्रभु नि-
श्चल थइ
जवाथी
त्रिशला
माताए
करेलो
विलाप.

॥११२॥

“किं वा बालकहत्या-ऽकारि सपत्नीसुताद्युपरि दुष्टम् । चिन्तितमचिन्त्यमपि वा, कृतानि किं कामणादीनि ? ॥ १९ ॥
किं वा गर्भस्तम्भन-शातनपातनमुखं मया चक्रे ? । तन्मन्त्र-भेषजान्यपि, किं वा मयका प्रयुक्तानि ? ॥ २० ॥”

“अथवा शुं में पूर्वजन्ममां बालहत्या करी हशे ?, अथवा शुं में शोकना पुत्रादि उपर अर्चित्य एवा दुष्ट विचारो चिंतव्या हशे ?, अथवा शुं में कामण विगेरे कर्यो हशे ? ॥ १९ ॥ अथवा शुं में पूर्वजन्ममां गर्भनुं स्तम्भन नाश अने पाडवा प्रमुख कर्युं हशे ?, अथवा शुं में ते संबंधी मंत्रो अने औषधोनो प्रयोग कर्यो हशे ? ॥ २० ॥”

“अथवा भवान्तरे किं, मया कृतं शीलखण्डनं बहुशः ? । यदिदं दुःखं तस्माद्, विना न संभवति जीवानाम् २१”

यतः-

“कुरंड-रंडत्तण-दुग्भगाई, वंजझत्त-निंदू-विसकन्नगाई ।

जम्मंतरे खंडिअसीलभावा, नाऊण कुज्जा दढसीलभावं ॥ २२ ॥”

“अथवा शुं में पूर्वजन्ममां घणीवार शीलखंडन कर्युं हशे ?, कारण के आवुं दुःख तेवां नीच कर्म विना संभवे नहिं ॥ २१ ॥ शास्त्रमां कहुं छे के-

“जन्मान्तरमां करेला शीलना खंडनथी कुरांडपणुं, बालविधवापणुं, दुर्भाग्यादि, बांजियापणुं, जेने मूवेलां बालक अवतरे ते निंदूपणुं, अने विषकन्यादि अवतार पमाय छे; माटे शीलभावने दृढ राखवो ॥ २२ ॥”

एवं चिन्ताक्रान्ता, ध्यायन्ती म्लानकमलसमवदना । दृष्टा शिष्टेन सखी-जनेन तत्कारणं पृष्टा ॥ २३ ॥
प्रोवाच साश्रुलोचन-रचनानिःश्वासकलितवचनेन । किं मन्दभागधेया, वदामि ? यज्जीवितं मेऽगात् ॥ २४ ॥
एवी रीते चिन्ताग्रस्त थयेली अने करमाइ गयेला कमल सदृश म्लान मुखवाळी त्रिशलाराणीने विचार करती
छती जोइने शिष्ट एवी सखीओए ते शोकनुं कारण पूछयुं ॥ २३ ॥

त्यारे ते त्रिशला माता आंखमां आंसु लावीने निःश्वास सहित वचने करी कहेवा लागी के-‘मंदभाग्य-
वाळी एवी हुं तमोने शुं कहुं ?, हे सखीओ ! मारुं तो जीवित चाल्युं गयुं छे’ ॥ २४ ॥

सख्यो जगुरथ हे सखि !, शान्तममङ्गलमशेषमन्यदिह । गर्भस्य तेऽस्ति कुशलं, न वेति वद कोविदे ! सपदि ॥ २५ ॥
सा प्रोचे गर्भस्य च, कुशले किमकुशलमस्ति मे सख्यः ! । इत्याद्युक्त्वा मूर्च्छा-मापन्ना पतति भूपीठे ॥ २६ ॥
शीतलवातप्रभृतिभि-रुपचारैर्बहुतरैः सखीभिः सा । संप्रापितचैतन्यो-त्तिष्ठति विलपति च पुनरेवम् ॥ २७ ॥

त्यारे सखीओ कहेवा लागी के-हे सखि ! बीजुं बधुं अमंगल शांत थाओ, परंतु हे विदुषि ! तारा गर्भने कुशल
छे के नहिं ते तुं जलदी कहे ॥ २५ ॥ तेणीए कहुं-‘सखीओ ! जो मारा गर्भने कुशल होय तो मारे बीजुं शुं अकुशल
छे ?’ इत्यादि कही मूर्च्छा खाइ बेशुद्ध थइने तेणी जमीन उपर ढळी पडी ॥ २६ ॥ पछी सखीओए शीतल पवनादि घणा
उपचारो वडे तेणीने चैतन्य-शुद्धि प्राप्त करावी, त्यारे तेणी बेठी थइने पाणी नी गीने विलाप करवा लागी के-॥ २७ ॥

“गरुए अणोरपारे, रयणनिहाणे अ सायरे पत्तो। छिद्दघडो न भरिज्झइ, ता किं दोसो जलानिहिस्स ? ॥ २८ ॥
पत्ते वसंतमासे, रिद्धिं पावन्ति सयलवणराई। जं न करीरे पत्तं, ता किं दोसो वसंतस्स ? ॥ २९ ॥
उत्तुंगो सरलतरु, बहुफलभारेण नमिअसवंगो। कुज्जो फलं न पावइ, ता किं दोसो तरुवरस्स ॥ ३० ॥”

“जेनो ताग न पामी शकाय एवा अपार पाणीवाळा, मोटा, अने रत्नोना निधानरूप समुद्रमां प्राप्त थयेलो
छिद्रवाळो घडो पाणीथी भरातो नथी, तेथी शुं तेमां समुद्रनो दोष छे ? ॥ २८ ॥

वसंत ऋतु प्राप्त थतां सघळी वनस्पतिओ ऋद्धिने पामे छे, एटले पांदडां फळ फूल विगेरेथी प्रफुलित बने
छे; परंतु ते वखते केरडाना वृक्षने जे पांदडुं पण आवतुं नथी तेथी शुं तेमां वसंत ऋतुनो दोष छे ? ॥ २९ ॥
उंचुं अने सरल-सीधुं एवुं वृक्ष ज्यारे घणां फळोना भारे करीने सर्व अवयवोथी नमी गयुं होय छे, छतां पण ते
वखते कुवडो माणस तेनां फळने मेळवी शकतो नथी तेथी शुं तेमां ते उत्तम वृक्षनो दोष छे ? ॥ ३० ॥”

“समीहितं यन्न लभामहे वयं, प्रभो न दोषस्तव कर्मणो मम।

दिवाऽप्युत्प्लूको यदि नाऽवलोकते, तदा स दोषः कथमंशुमालिनः ? ॥ ३१ ॥”

“माटे हे प्रभु ! हुं जे मारा इच्छितने मेळवी शकती नथी तेमां तमारो बिलकुल दोष नथी, पण मारा कर्मनोज
दोष छे; केमके घुवड ज्यारे दिवसे जोइ शकतो नथी त्यारे ते दोष सूर्यनो केम कहेवाय ? ॥ ३१ ॥”

“अथ मम मरणं शरणं, किं करणं विफलजीवितव्येन” । तच्छ्रुत्वेति व्यलपत्, सख्यादिः सकलपरिवारः ॥३२॥
 “हा ! किमुपस्थितमेतत्, निष्कारणवैरिविधिनियोगेन । हा ! कुलदेव्यः क्व गता, यदुदासीनाः स्थिता यूयम् ३३”
 “हवे तो मारे मरणनुंज शरण छे, कारण के निष्फल जीववाथी शुं काम छे ?” आ प्रमाणे हृदय पीगळावी नाखे
 एवो त्रिशला मातानो विलाप सांभळीने सखीओ विगेरे सघळो परिवार पण विलाप करवा लाग्यो—॥ ३२ ॥
 “अरेरे ! निष्कारण शत्रु बनेला एवा विधिना नियोगथी आ अणधारी आफत क्यांथी आवी पडी ?, हा हा ! निरंतर
 सहाय करनारी रे कुलदेवीओ ! तमे वधी आ वखते क्यां चाली गइ ? तमे वधी उदासीन थइने केम बेठी छो ? ॥३३॥
 अथ तत्र प्रत्यूहे, विचक्षणाः कारयन्ति कुलवृद्धाः । शान्तिकपौष्टिकमन्त्रो-पयाचितादीनि कृत्यानि ॥ ३४ ॥
 पृच्छन्ति च दैवज्ञानं, निषेधयन्त्यपि च नाटकादीनि । अतिगाढशब्दविरचित-वचनानि निवारयन्त्यपि च ३५
 हवे आवी रीते विघ्न आवी पडतां ते विघ्ननो नाश करवा माटे विचक्षण एवी कुलनी वृद्ध स्त्रीओ शान्तिकर्म
 पुष्टिकर्म मन्त्रो मानता-आखडी विगेरे विविध प्रकारनां कार्यो करवा लागी ॥ ३४ ॥ ज्योतिषीओने बोलावी
 पूछवा लागी, नाटकादिने अटकाववा लागी, तथा अत्यंत उंचा सादे बोलाता शब्दोनुं निवारण करवा लागी ॥३५॥
 राजाऽपि लोककलितः, शोकाकुलितोऽजनिष्ट शिष्टमतिः । किं कर्तव्यविमूढाः, संजाता मन्त्रिणः सर्वे ॥३६॥
 आ दुःखद समाचारथी उत्तमबुद्धिवाळो सिद्धार्थ राजा पण लोको सहित चिंतातुर थइ गयो, तथा सघळा
 मंत्रीओ पण हवे शुं करवुं ? एवी रीते अत्यंत मूढ बनी गया ॥ ३६ ॥

चतुर्थ
व्याख्यान.
 त्रिशला
माताए
पोतानां,
कर्मने
आपेला
उपालंभ,
चिंताप्रस्त
थयेला
सिद्धार्थरा-
जा मन्त्रीओ
अने
प्रजावर्ग.
॥११४॥

તંપિ ય સિદ્ધત્થરાયવરભવણં ઉવરયમુદ્ગ-તંતી-તલતાલ-નાડહજ્જજણમણુજ્ઞં દીણવિમણં વિહરહ ॥૧૨॥
તણ્ પં સે સમણે ભગવં મહાવીરે માઝણ અયમેયારૂવં અજ્ઞત્થિયં પત્થિયં મણોગયં
સંકપ્પં સમુપ્પન્નં વિયાણિત્તા

હવે તે વચ્ચે સિદ્ધાર્થ રાજાનું ભુવન કેવું થયું હતું ? તે સૂત્રકાર પોતે વર્ણવે છે—

(તંપિ ય સિદ્ધત્થરાયવરભવણં) રાજાઓને વિષે શ્રેષ્ઠ એવા સિદ્ધાર્થરાજાનું તે ભુવન પણ (ઉવરયમુદ્ગ-તંતી-તલતાલ-નાડહજ્જજણમણુજ્ઞં) મૃદંગ વીણા હાથની તાલીયો અને નાટકના પાત્રોથી થયેલું જે મનોહરપણું, તે મનોહરપણું નિવૃત્ત થયું છે જેને વિષે એવા પ્રકારનું થયું છે; અર્થાત્ રાજભુવનમાં કર્ણપ્રિય સુંદર ધ્વનિથી વાગી રહેલા વાર્જિત્રો, મીઠા સ્વરથી લલકારાતા ગાયનો, અને પ્રેક્ષકોને આકર્ષણ કરે તેવા થઈ રહેલા નાટારંભ તે વચ્ચે તેમને તદ્દન બંધ થઈ ગયા; અને રાજભુવન સૂનસાન-શોકમય બની ગયું; (દીણવિમણં વિહરહ) વહી દીન થયું હતું વ્યગ્ર ચિત્તવાલું વર્તે છે ॥ ૧૨ ॥

(તણ્ પં સે સમણે ભગવં મહાવીરે) ત્યાર પછી તે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર ગર્ભમાં રહ્યા થકા (માઝણ અયમેયારૂવં અજ્ઞત્થિયં પત્થિયં મણોગયં સંકપ્પં સમુપ્પન્નં વિયાણિત્તા) આવા પ્રકારનો આત્મવિષયક પ્રાર્થિત અને મનોગત એવો માતાને ઉત્પન્ન થયેલો સંકલ્પ પોતાના અવધિજ્ઞાનથી જાણીને, વિચારવા લાગ્યા કે—

“કિં કુર્મઃ ? કસ્ય વા બ્રૂમઃ ?, મોહસ્ય ગતિરીદૃશી । દુષેર્ધાતોરિવાઽસ્માકં, દોષનિષ્પત્તયે ગુણઃ ॥ ૧ ॥”
 “શું કરીએ ? અને આ વાત કોને કહીએ ? મોહની ગતિ આવી રીતનીજ છે; વ્યાકરણના નિયમ મુજબ જેમ ‘દુષ’
 ધાતુનો ગુણ કરવાથી ‘દોષ’ બને છે; તેમ અમોષ પણ જે કાર્ય ગુણને માટે કર્યું તે દોષની ઉત્પત્તિ માટે થયું ॥ ૧ ॥”
 “મયા માતુઃ પ્રમોદાય, કૃતં જાતં તુ સ્વેદકૃત્ । ભાવિનઃ કલિકાલસ્ય, સૂચકં લક્ષણં હૃદઃ ॥ ૨ ॥
 પશ્ચમારે ગુણો યસ્માદ્, ભાવી દોષકરો નૃણામ્ । નાલિકેરાઽમ્ભસિ ન્યસ્તઃ, કર્પૂરો મૃતયે યથા ॥ ૩ ॥”
 “મેં માતાના સુખને માટે જે કર્યું તે તો ઉલટું માતાને સ્વેદ કરનારું થયું, માટે આ લક્ષણ ભાવી એવા કલિ-
 કાલને સૂચવનારું છે ॥ ૨ ॥ કારણ કે, જેમ નાલીયેરના પાણીમાં શીતલતા રૂપ ગુણને માટે નાસેલું કર્પૂર ઉલટું
 ફેર બની મૃત્યુને માટે થાય છે, તેમ પાંચમા આરામાં મનુષ્યોને કરેલો ગુણ ઉલટો દોષ કરનારો થશે ॥ ૩ ॥”
 ઇગદેસેણં ઇયદ્ । તદ્દં સા તિસલા સ્વત્તિયાણી હટ્ટ-તુટ્ટં જાવ હિયયા એવં વયાસી- ॥ ૧૩ ॥
 આવી રીતે વિચાર કરીને અને અવધિજ્ઞાન વડે માતાનો સંકલ્પ જાણીને શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર સ્વામી
 (ઇગદેસેણં ઇયદ્ ।) પોતાના શરીરના એકભાગ વડે કંપે છે । (તદ્દં સા તિસલા સ્વત્તિયાણી) ત્યાર પછી તે ત્રિશલા
 સ્વત્તિયાણી (હટ્ટ-તુટ્ટં જાવ હિયયા) હર્ષિત થઈ, સંતોષ પામી, યાવત્ હર્ષના વશથી પ્રફુલ્લિત હૃદયવાળી થઈને
 (એવં વયાસી-) સહીઓ વિગેરે પરિવારને આ પ્રમાણે કહેવા લાગી કે- ॥ ૧૩ ॥

ચતુર્થ
વ્યાખ્યાન.

સિદ્ધાર્થ રા-
જાના શો-
કાતુર શ્રવ-
નનું વર્ણન,
ગર્મના કંપ-
નથી ત્રિશ-
લા માતાને
થયેલો હર્ષ.

नो खलु मे गब्भे हडे, जाव नो गलिए । एस मे गब्भे पुर्विं नो एयइ, इयाणिं एयइ त्ति कहु
हट्ठ-तुट्ठं जाव हियया एवं वा विहरइ ।

(नो खलु मे गब्भे हडे) खरेखर मारो गर्भ कोइ पण दुष्ट देवादिथी हरण करायो नथी, (जाव नो गलिए ।)
यावत् द्रवीभूत थइने गळी गयो नथी । (एस मे गब्भे पुर्विं नो एयइ) आ मारो गर्भ पहेलां कंपतो नहोतो,
(इयाणिं एयइ त्ति कहु) परंतु अत्यारे कंपे छे, एम कहीने (हट्ठ-तुट्ठं जाव हियया एवं वा विहरइ)
ते त्रिशला क्षत्रियाणी हर्षित थयेली, संतोष पामेली, यावत् आनंदना वशथी प्रफुलित हृदयवाळी वर्ते छे ।

हवे त्रिशलादेवी केवा प्रकारनी हर्षित थइ ? ते कहे छे—

प्रोल्लसितनयनयुगला, स्मेरकपोला प्रफुल्लमुखकमला । विज्ञातगर्भकुशला, रोमाञ्चितकञ्चुका त्रिशला ॥ १ ॥
प्रोधाच्च मधुरवाचा, गर्भे मे विद्यतेऽथ कल्याणम् । हा ! धिग् मयकाऽनुचितं, चिन्तितमतिमोहमतिकतया ॥ २ ॥
जाणेल छे गर्भनुं कुशलपणुं जेणीए एवी ते त्रिशला क्षत्रियाणी—अतिशय उल्लसित थयां छे बन्ने नेत्रो जेणीनां,
विकास पामेल छे कपोल एटले गाल जेणीना, प्रफुलित थयुं छे मुख रूपी कमल जेणीनुं, अने रोमांचित थयेल छे कंचुक
एटले कांचळी जेणीनी एवा प्रकारनी थइ थकी—॥ १ ॥ मधुर वाणीथी कहेवा लागी के—मारा गर्भने कल्याण छे,
अरे ! धिक्कार छे के में अतिशय मोहांध बुद्धिवाळी थइ अनुचित—कुत्रिकल्पो चिंतव्या ॥ २ ॥

કલ્પસૂત્ર
માંપાંતરસ.

॥ ૧૧૬ ॥

સમ્યથ મમ ભાગ્યાનિ, ત્રિભુવનમાન્યા તથા ચ ધન્યાઽહમ્ । શ્લાઘ્યં ચ જીવિતં મે, કૃતાર્થતામાપ મે જન્મ ॥ ૩ ॥
શ્રીજિનપાદાઃ પ્રસેદુઃ, કૃતાઃ પ્રસાદાશ્ચ ગોત્રદેવીભિઃ । જિનધર્મકલ્પવૃક્ષ-સ્ત્વાજન્મારાધિતઃ ફલિતઃ ॥ ૪ ॥
અહા ! હજુ મારાં સદ્ભાગ્ય વિદ્યમાન છે, હું ત્રણે ભુવનમાં માનનીય છું, હું ભાગ્યશાલી છું, મારું જીવિત પ્રશંસાપાત્ર
છે, અને મારો જન્મ કૃતાર્થ થયો છે ॥ ૩ ॥ મારા ઉપર શ્રીજિનેશ્વર પ્રમુ પ્રસન્ન થયા છે, ગોત્રદેવીઓએ મારા
ઉપર કૃપા કરી છે, અને જન્મથી આરાધેલો જિનધર્મરૂપી કલ્પવૃક્ષ મને ફળ્યો છે ॥ ૪ ॥
एवं सहर्षचिस्तां, देवीमालोक्य वृद्धनारीणाम् । जय जय नन्देत्याद्या-शिषः प्रवृत्ता मुखकजेभ्यः ॥ ५ ॥
हर्षात् प्रवर्तितान्यथ, कुलनारीभिश्च ललितधवलानि । उत्सम्भिताः पताका, मुक्तानां स्वस्तिका न्यस्ताः ॥ ६ ॥
एवी રીતે હર્ષયુક્ત ચિત્તવાલી ત્રિશલાદેવીને જોઈને વૃદ્ધ સ્ત્રીઓના મુખરૂપી કમલોમાંથી 'જય જય નંદા'
હ્યાદિ આશીર્વાદ વચનો નીકળવા લાગ્યા, ॥ ૫ ॥ કુલાંગનાઓએ આનંદથી મનોહર એવાં ધવલમંગલ પ્રવર્તાવ્યાં,
ચારે તરફ ધ્વજા-પતાકા ફરકાવી દીધી, અને સ્થળે સ્થળે મોતીઓના સાથીયા પૂરાવા લાગ્યા ॥ ૬ ॥
आमन्दाऽद्वैतमयं, राजकुलं तद् बभूव सकलमपि । आतोद्य-गीत-मृत्यैः, सुरलोकसमं महाशोभम् ॥ ७ ॥
બલી તે વસતે આહું રાજકુલ પળ વાર્જિત્રો ગાયનો તથા નાચ વડે દેવલોક સદૃશ અત્યંત શોભાયુક્ત અને
અદ્વૈત આનંદમય બની ગયું ॥ ૭ ॥

ચતુર્થ
વ્યાખ્યાન.

ગર્ભના કંપ-
નથી ત્રિશ-
લા માતાને
થયેલો હર્ષ,
રાજાભુવન-
માં પ્રવર્તેલો
આનંદ.

॥ ૧૧૬ ॥

वर्द्धापनागता धम-कोटीर्गृह्णन् ददच्च धनकोटीः । सुरतरुखि सिद्धार्थः, संजातः परमहर्षभरः ॥ ८ ॥

वळी सिद्धार्थ राजा पण गर्भकुशलनी वधामणीमां आवेला करोडो धनने ग्रहण करतो छतो अने कल्पवृक्षनी जेम करोडो धननुं दान करतो छतो अत्यंत हर्षयुक्त थयो ॥ ८ ॥

तए णं समणे भगवं महावीरे गढ्मत्थे चैव इमेयारूवं अभिग्गहं अभिगिण्हइ-“नो खलु मे कप्पइ अम्मा-पिऊहिं जीवंतेहिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पवइत्तए” ॥ ९४ ॥

(तए णं समणे भगवं महावीरे) त्थार पळी श्रमण भगवान् महावीर (गढ्मत्थे चैव) गर्भमांज रक्खा थका साढा छ मास गये छते (इमेयारूवं अभिग्गहं अभिगिण्हइ) आवा प्रकारना अभिग्रहणे ग्रहण करे छे- (“नो खलु मे कप्पइ अम्मा-पिऊहिं जीवंतेहिं मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पवइत्तए”) “खरेखर मारे ज्यां सुधी माता पिता जीवता रहे त्यां सुधी मुंड थइने घरमांथी नीकळी दीक्षा लेवी कल्पे नहिं” एवी रीतनो अभिग्रह प्रमुए ग्रहण कर्यो । प्रमुए विचार्युं के-“हजु तो हुं उदरमां छुं त्थारे पण ज्यारे मातानो मारा उपर आवो गाढ खेह छे, तो पळी ज्यारे मारो जन्म थझे त्थारे तो केवो खेह थजे ?” आ प्रमाणे विचार करीने प्रमुए आवो अभिग्रह लीवो; वळी बीजाओने पण ‘माता तरफ बहुमान राखवुं जोइए’ एवुं देखाडवा माटे आवो अभिग्रह लीवो ॥ ९४ ॥

कल्पसूत्र
भाषांतरस.
॥ ११७ ॥

तए णं सा तिसला खत्तियाणी णहाया कयबलिकम्मा कयकोउय-मंगलपायच्छित्ता सवाऽलं-
कारविभूसिया तं गब्भं नाइसीएहिं नाइउण्हेहिं नाइतित्तेहिं नाइकडुएहिं नाइकसाएहिं
नाइअंबिलेहिं नाइमदुरेहिं नाइनिद्धेहिं नाइलुक्खेहिं नाइउल्लेहिं नाइसुक्केहिं

(तए णं सा तिसला खत्तियाणी णहाया) तयार पछी ते त्रिशला क्षत्रियाणीए खान कर्युं । (कयबलिकम्मा)
तयार बाद कर्युं छे बलिकर्म एटले इष्टदेवनुं पूजन जेणीए एवी, (कयकोउय-मंगलपायच्छित्ता) सकल विघ्नोना
विनाश माटे कर्यो छे तिलक विगेरे कौतुको अने दहीं भ्रो अक्षत विगेरे मंगलरूप प्रायश्चित्तो जेणीए एवी, (सवा-
लंकारविभूसिया) अने सर्व अलंकारो वडे विभूषित थइ छती (तं गब्भं) ते गर्भनुं आवा प्रकारना आहारादि वडे
पोषण करे छे । केवा प्रकारना आहारादि वडे ते गर्भनुं पोषण करे छे ? ते कहे छे- (नाइसीएहिं)
अति ठंडा नहिं, (नाइउण्हेहिं) अति गरम नहिं, (नाइतित्तेहिं नाइकडुएहिं) अति कडवा नहिं, अति तीखा
नहिं, (नाइकसाएहिं) अति तुरा नहिं, (नाइअंबिलेहिं) अति खाटा नहिं, (नाइमदुरेहिं) अति मीठा नहिं,
(नाइनिद्धेहिं) अति चीकाशवाला नहिं, (नाइलुक्खेहिं) अति लुखा नहिं, (नाइउल्लेहिं) अति लीला नहिं,
(नाइसुक्केहिं) अति शुष्क-सूका नहिं; आवा प्रकारना आहारादि वडे त्रिशला क्षत्रियाणी गर्भनुं पोषण करे छे ।

चतुर्थ
व्याख्यानि,
मर्ममां प्रह-
ए ग्रहण करे-
लो अमिग्रह,
गर्भपोषण
माटे त्रिश-
ला माताए
पाळेला
नियमो.

॥ ११७ ॥

અતિ ઠંડા, અતિ ગરમ, વિગેરે પ્રકારના આહારાદિ ગર્ભને હિતકારી નથી; કારણ કે તેઓમાં કેટલાએક વાયુ કરનારા, કેટલાએક પિત્ત કરનારા, અને કેટલાએક કફ કરનારા છે। વાગ્ભટ્ટ નામના વૈદ્યક ગ્રંથમાં કહ્યું છે કે—

“વાતલૈશ્ચ ભવેદ્ ગર્ભઃ, કુબ્જા-ડન્ધ-જઙ્ઘ-વામનઃ। પિત્તલૈઃ સ્વલતિઃ પિઙ્ગઃ, શ્વિત્રી પાણ્ડુઃ કફાત્મભિઃ॥૧॥

અતિલવણં નેત્રહરં, અતિશીતં મારુતં પ્રકોપયતિ। અત્યુષ્ણં હરતિ બલં, અતિકામં જીવિતં હરતિ ॥ ૨ ॥”

“ગર્ભવતી સ્ત્રી જો વાયુ કરનારા પદાર્થો સ્વાય તો ગર્ભ કુબ્જો ઇટલે સુંધવાળો, આંધળો, જડબુદ્ધિવાળો ઇટલે મૂર્ખ, અને વામન ઇટલે ઈર્ષાળો થાય છે; પિત્ત કરનારા પદાર્થો સ્વાવાથી ગર્ભ ટાલવાળો અથવા પીઠા વર્ણવાળો થાય છે; તથા કફ કરનારા પદાર્થો સ્વાવાથી ગર્ભ સફેદ કોઢવાળો અથવા પાંડુ રોગવાળો થાય છે ॥ ૧ ॥ ગર્ભવતી સ્ત્રી જો અતિ સ્વારા પદાર્થ સ્વાય તો ગર્ભના નેત્રને હરણ કરનારા થાય છે, અતિ ઠંડો આહાર ગર્ભને વાયુનો પ્રકોપ કરે છે, અતિ ગરમ આહાર ગર્ભના બલને હરે છે, અને અતિ વિષયસેવન ગર્ભના જીવિતને હરે છે ॥ ૨ ॥”

ઘઠી—મૈથુન સેવન, પાલસી વિગેરે યાન પર બેસીને મુસાફરી કરવી, ઘોડો ડંટ વિગેરે વાહન પર બેસવું, માર્ગમાં ઘણું ચાલવું, ચાલતાં સ્થલના પામવી-લચકાવું, પડી જવું દવાવું પેટ મસલાવવું, અથવા પેટમાં પીડ આવવી, અતિ દોઢવું, અથડાવું, ડંચાનીચું સૂવું, ડંચી—નીચી જગ્યાએ બેસવું સાંકડા સ્થાનમાં બેસવું અથવા ડમકક બેસવું, ઉપવાસ કરવા, વેગનો, વિઘાત પામવો, અતિ લુહો આહાર કરવો, અતિ કઢવા પદાર્થો વાપરવા,

અતિ તીક્ષ્ણ પદાર્થ વાપરવા, અતિશય ભોજન કરવું, અતિ રાગ કરવો, અતિ શોક કરવો, અતિ સ્વાદ પદાર્થો વાપરવા, અતિસાર રોગ થવો ઇટલે શ્વાહા થવા, ડાહ્યા થવી, જુલાબ લેવો, હીંચકા લાગવા, અર્જીર્ણ થવું; બિયેરે કારણોથી ગર્ભ પડી જાય છે—ગળી જાય છે. તેથી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી ઉપર વતાવેલા કારણોને નહિં સેવતી હતી ગર્ભને પોષે છે.

વળી કેવા પ્રકારના આહારાદિ વડે ગર્ભનું પોષણ કરે છે ? તે કહે છે—

સવત્તુભયમાણસુહેર્હિં ભોયણા-ડડ્છાયણ-ગંધ-મલ્હેર્હિં

(સવત્તુભયમાણસુહેર્હિં ભોયણા-ડડ્છાયણ-ગંધ-મલ્હેર્હિં) સર્વ ઋતુઓમાં સેવાતા જે જે સુખકારી ઇટલે ગુણકારી છે, એવા પ્રકારના ભોજન, વસ્ત્ર, સુગંધી પદાર્થો, અને પુષ્પમાલાઓ વડે તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી ગર્ભનું પોષણ કરે છે. કહ્યું છે કે—

“વર્ષાસુ લવણમમૃતં, શરદિ જલં ગોપયશ્ચ હેમન્તે । શિશિરે ચામલકરસો, ઘૃતં વસન્તે ગુહ્યાન્તે ॥ ૧ ॥”

“વર્ષાઋતુમાં ઇટલે શ્રાવણ અને માદરવા માસમાં લવણ અમૃત સમાન છે, શરદ ઋતુમાં ઇટલે ચાસો અને કાર્તિક માસમાં જલ અમૃત સમાન છે, હેમંત ઋતુમાં ઇટલે માગશર અને પોષ માસમાં ગાયનું દૂધ અમૃત સમાન છે, શિશિર ઋતુમાં ઇટલે મહા અને ફાગણ માસમાં સ્વાદો રસ અમૃત સમાન છે, વસંત ઋતુમાં ઇટલે ચૈત્ર અને વૈશાખ માસમાં ઘી અમૃત સમાન છે, અને ગ્રીષ્મ ઋતુમાં ઇટલે જેઠ અને અસાદ માસમાં ગોળ અમૃત સમાન છે ॥ ૧ ॥”

ववगयरोग-सोग-मोह-भय-परिस्समा

आवा प्रकारना गर्भने हितकारी एवा आहारादि वडे गर्भने पोषती छती त्रिशला क्षत्रियाणी केवी छे ?—
(ववगयरोग-सोग-मोह-भय-परिस्समा) दूर थवा छे ज्वर विगेरे रोग, इष्ट वियोगादिथी थता शोक, मोह एटले मूच्छा, भय, अने परिश्रम जे थकी एवी; अर्थात् त्रिशला क्षत्रियाणी रोगादि रहित छे, कारण के ते रोग-शोकादि गर्भने अहित करनारा छे । वळी सुश्रुत नामना वैद्यक ग्रन्थमां कहुं के— “गर्भवती स्त्री जो दिवसे सूवे तो गर्भ उंचणशी थाय, अंजन करवाथी आंघळो थाय, रोवाथी वांकी नजरवाळो थाय, स्नान-विलेपन करवाथी दुराचारी थाय, तेलनुं मर्दन करवाथी कोढीयो थाय, नख कापवाथी खराब नखवाळो थाय, दोडवाथी चंचल थाय, हसवाथी गर्भना दांत होठ तालु अने जीभ ए सर्व काळा थाय, बहु बोलवाथी निरर्थक बोल बोल करनारो—बकबकीयो थाय, घणा शब्दो सांभळवाथी बहेरो थाय, लखवाथी टालवाळो थाय, पंखो विगेरेथी बहु पवन लेवाथी गर्भ उन्मत्त थाय” । गर्भने अहितकारी आवां एके कारणने त्रिशला क्षत्रियाणी सेवती नथी, ।

वळी कुलनी वृद्ध स्त्रीओ त्रिशला क्षत्रियाणीने शीखामण आपे छे के—

“मन्दं संचर मन्दमेव निगद व्यामुञ्च कोपक्रमं, पथ्यं मुञ्च बभान नीविमनघां मा माऽदृहासं कृथाः ।
आकाशे भव मा सुशोष्य शयने नीचैर्बहिर्गच्छ मा, देवी गर्भभराऽलसा निजसस्त्रीवर्गेण सा शिक्षयते ॥१॥”

“હે સહી ! તું ધીરે ધીરે ચાલ, ધીરે ધીરેજ બોલ, કોઈ ઉપર ક્રોધ ન કર, પથ્ય ભોજન કર, નાડી ઢીલી-પોચી બાંધ, સ્વસ્થ હસ નહિં, સુલી જગ્યામાં રહે નહિં, પથારીમાં સૂઈ રહે, નીચી જગ્યામાં ન ઉતર, ઘરથી બહાર ન જા; આ પ્રમાણે ગર્ભના મારથી મંદ થયેલી ત્રિશલા દેવીને પોતાની સહીયરો શીલામણ આપે છે ॥ ૧ ॥”

જં તસ્સ ગબ્મસ્સ હિયં મિયં પત્થં ગબ્મપોસણં તં દેસે અ કાલે અ આહારમાહારેમાણી વિવિ-
ત્ત-મઉણ્હિં સયણા-SSસણેહિં પહરિક્કસુહાણ મણાણુકૂલાણ વિહારભૂમીણ

બહી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી કેવી છે ?-(જં તસ્સ ગબ્મસ્સ હિયં મિયં પત્થં ગબ્મપોસણં) તે ગર્ભને હિતકર, પરિ-
માણયુક્ત ઇટલે ન્યૂનાધિક રહિત, પથ્ય ઇટલે આરોગ્ય કરનાર, અને ગર્ભને પોષણ આપનાર એવો જે આહાર, (તં દેસે અ
કાલે અ આહારમાહારેમાણી) તેવા પ્રકારના આહારને યોગ્ય સ્થાનમાં અને યોગ્ય કાલમાં ઇટલે ભોજન સમયે કરતી
છતી રહે છે । બહી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી કેવી છે ?-(વિવિત્ત-મઉણ્હિં સયણાSSસણેહિં) દોષ રહિત અને સુકોમલ
આવા જે શયન અને આસન, તેઓ કરીને; તથા (પહરિક્કસુહાણ મણાણુકૂલાણ વિહારભૂમીણ) પોતાના પરિવાર સિવાય
બીજા માણસો રહિત હોવાથી નિર્જન-એકાંતવાહી, અને તેથી જ સુખ ઉપજાવનારી, તથા મનને અનુકૂલ ઇટલે ચિત્તને
આનંદ ઉપજાવનારી, આવા પ્રકારની હાલવા-ચાલવાની તથા બેસવા-ઉઠવાની જગ્યા વડે સુખપૂર્વક રહે છે ।

ચતુર્થ
વ્યાખ્યાન.

ગર્ભના પો-
ષણ માટે
ત્રિશલા મા-
તાએ પાલે-
લા નિયમો,
સહીઓએ
આપેલી શી-
લામણો.

પસત્થદોહલા

વઢી તે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી કેવી છે ?—(પસત્થદોહલા) ગર્ભના પ્રભાવથી થયેલા છે પ્રશસ્ત દોહલા ઇટલે મનોરથો જેણીને ઇવી, ત્રિશલા માતાને આવા પ્રકારના દોહલા થયા—

“જાનાલ્યમારિપટહં પદુ ઘોષયામિ, દાનં દદામિ સુગુરુન્ પરિપૂજયામિ ।
તીર્થેશ્વરાર્ચનમહં રચયામિ સંઘે, વાત્સલ્યમુત્સવભૃતં બહુધા કરોમિ ॥ ૧ ॥
સિંહાસને સમુપવિશ્ય વરાતપત્રા, સંવીજ્યમાનકરણા સિતચામરાભ્યામ્ ।
આજ્ઞેશ્વરત્વમુદિતાઽનુભવામિ સમ્યગ્, ભૂપાલમૌલિમણિલાલિતપાદપીઠા ॥ ૨ ॥”

“ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી મનોરથ કરે છે કે-હું ચારે દિશાઓમાં અમારિ પડહ વગડાવું, દાન આપું, સદ્ગુરુઓનો સમ્યક્ પ્રકારે પૂજન-સત્કાર કરું, તીર્થકરોની પૂજા કરું, અને સંઘને વિષે મહોત્સવપૂર્વક બહુ પ્રકારે સાધર્મિક વાત્સલ્ય કરું ॥ ૧ ॥ વઢી હું સિંહાસન ઉપર બેસીને મસ્તક ઉપર ઉત્તમ છત્રને ધારણ કરતી છતી, બન્ને પડસે ચામરો વડે શરીરે વીંજાતી છતી, અને નમન કરતા રાજાઓના મુગટના મણિઓ વડે રમણીય વન્યું છે પાદપીઠ જેણીનું ઇવી હું ઉદય પામી છતી બધા ઉપર સમ્યક્ પ્રકારે હુકમ ચલાવું ॥ ૨ ॥”

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥१२०॥

“आरुह्य कुञ्जरशिरः प्रचलत्पताका, वादित्रनादपरिपूरितदिग्गविभागा ।

लोकैः स्तुता जयजयेति रवैः प्रमोदा-दुद्यानकेलिमनघां कलयामि जाने ॥ ३ ॥”

“बळी हुं हाथीना मस्तक पर बेसीने ध्वजाओने फरकावती छती, वार्जित्रोना अवाजथी दिशाओने पूरती छती, अने लोको बडे हर्षथी ‘जय जय’ ए प्रमाणे शब्दो बडे स्तुति कराती छती उद्यानक्रीडाने अनुभवुं ॥ ३ ॥”

संपुण्णदोहला सम्माणियदोहला अविमाणियदोहला बुच्छिन्नदोहला ववणीयदोहला सुहं सुहेणं आसइ

बळी ते त्रिशला क्षत्रियाणी केवी छे ?-(संपुण्णदोहला) सिद्धार्थ राजाए सर्व मनोरथो पूरा करवाथी संपूर्ण थया छे दोहला जेणीना एवी, (सम्माणियदोहला) इच्छित पदार्थो प्राप्त थवाथी सम्मान पाम्या छे दोहला जेणीना एवी, (अविमाणियदोहला) कोइ पण दोहलानी अवगणना नहिं थवाथी अविमानित पटले अवगणना रहित थया छे दोहला जेणीना एवी, अर्थात् जे जे मनोरथ थया ते ते मनोरथोने पूरा करवा क्षणवार पण विलंब कर्यो नथी; (बुच्छिन्नदोहला ववणीयदोहला) वांछित पूर्ण थवाथी त्यार पछी उच्छेद पाम्या छे दोहला जेणीना एवी, अर्थात् थयेला मनोरथोने एवा संपूर्ण प्रकारे पूरा कर्या के जेथी तेणीने फरीथी मनोरथनी इच्छा न थाय; अने तेथीज हवे विद्यमान नथी दोहला जेणीने एवी ते त्रिशला क्षत्रियाणी (सुहं सुहेणं) गर्भने बीलकुल बाधा न उपजे तेवी रीते सुखपूर्वक (आसइ) तकीयो थांभलो विगेरे ओठींगणनो आश्रय ले छे

चतुर्थ
व्याख्यान.

त्रिशला मा-
ताने थये-
ला दोहला.

॥१२०॥

સયઈ, ચિટ્ટઈ, નિસીયઈ, તુયટ્ટઈ, વિહરઈ, સુહં સુહેળં તં ગઘ્મં પરિવહઈ ॥ ૧૫ ॥

તેળં કાલેળં તેળં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરે, જે સે ગિમ્હાળં પઢમે માસે દુચ્છે પવ્વલે-ચિત્તસુદ્ધે, તસ્સ
ળં ચિત્તસુદ્ધસ્સ તેરસીદિવસે ણં, નવણં માસાણં વહુપહિપુણ્ણાણં અદ્ધટ્ટમાણં રાહંદિયાણં વિઢ્ઠકંતાણં,

(સયઈ) નિદ્રા લે છે, (ચિટ્ટઈ) ઊભી થાય છે, (નિસીયઈ) વેસે છે, (તુયટ્ટઈ) નિદ્રા રહિત થઈ થકી
શય્યામાં આઠોટે છે, (વિહરઈ) અને જમીન ઉપર હાલે-ચાલે છે; (સુહં સુહેળં તં ગઘ્મં પરિવહઈ) આવી રીતે
ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી સુખપૂર્વક તે ગર્ભને વહન કરે છે ॥ ૧૫ ॥

(તેળં કાલેળં તેળં સમણં) તે કાલે અને તે સમયે (સમણે ભગવં મહાવીરે) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર, (જે સે
ગિમ્હાળં પઢમે માસે) જે તે ગ્રીષ્મકાલનો ઇટલે ઉનાઢાનો પહેલો માસ (દુચ્છે પવ્વલે) ગ્રીષ્મકાલનું વીજું પવ્વવાડીયું,
(ચિત્તસુદ્ધે) ઇટલે ચૈત્ર માસનું શુક્લપવ્વવાડીયું (તસ્સ ણં ચિત્તસુદ્ધસ્સ તેરસીદિવસે ણં) તે ચૈત્ર માસના શુક્લ પવ્વવાડી-
યાની તેરશની તિથિને વિપે (નવણં માસાણં વહુપહિપુણ્ણાણં અદ્ધટ્ટમાણં રાહંદિયાણં વિઢ્ઠકંતાણં) નવ માસ વરાવર
સંપૂર્ણ થયે છતે અને સાઢા સાત દિવસ ગયે છતે; સૂત્રકારે આ પ્રમાણે શ્રીમહાવીર પ્રભુની ગર્ભસ્થિતિનો કાલ કહ્યો,

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.

॥ ૧૨૧ ॥

ચોવીશે તીર્થકરની ગર્ભસ્થિતિનો કાલ શ્રીસોમતિલક સૂરિએ સપ્તતિશતસ્થાનક નામના ગ્રન્થમાં નીચે મુજબ કહ્યો છે—
શ્રીઋષભદેવ પ્રભુ નવ માસ અને ચાર દિવસ ગર્ભમાં રહ્યા ૧, અજિતનાથ પ્રભુ આઠ માસ અને પચીશ દિવસ ૨, સંભવનાથ પ્રભુ નવ માસ અને છ દિવસ ૩, અભિનંદન પ્રભુ આઠ માસ અને અઠ્યાવીશ દિવસ ૪, સુમતિનાથ પ્રભુ નવ માસ અને છ દિવસ ૫, પદ્મપ્રભ પ્રભુ નવ માસ અને છ દિવસ ૬, સુપાર્શ્વનાથ પ્રભુ નવ માસ અને ઓગણીશ દિવસ ૭, ચંદ્રપ્રભ પ્રભુ નવ માસ અને સાત દિવસ ૮, સુવિધિનાથ પ્રભુ આઠ માસ અને છવીશ દિવસ ૯, શીતલનાથ પ્રભુ નવ માસ અને છ દિવસ ૧૦, શ્રેયાંસનાથ પ્રભુ નવ માસ અને છ દિવસ ૧૧, વાસુપૂજ્ય પ્રભુ આઠ માસ અને વીશ દિવસ ૧૨, વિમલનાથ પ્રભુ આઠ માસ અને એકવીશ દિવસ ૧૩, અનંતનાથ પ્રભુ નવ માસ અને છ દિવસ ૧૪, ધર્મનાથ પ્રભુ આઠ માસ અને છવીશ દિવસ ૧૫, શાંતિનાથ પ્રભુ નવ માસ અને છ દિવસ ૧૬, કુંથુનાથ પ્રભુ નવ માસ અને પાંચ દિવસ ૧૭, અરનાથ પ્રભુ નવ માસ અને આઠ દિવસ ૧૮, મલ્હિનાથ પ્રભુ નવ માસ અને સાત દિવસ ૧૯, મુનિસુવ્રત પ્રભુ નવ માસ અને આઠ દિવસ ૨૦, નમિનાથ પ્રભુ નવ માસ અને આઠ દિવસ ૨૧, નેમિનાથ પ્રભુ નવ માસ અને આઠ દિવસ ૨૨, પાર્શ્વનાથ પ્રભુ નવ માસ અને છ દિવસ ૨૩, તથા શ્રીમહાવીર પ્રભુ નવ માસ અને સાત દિવસ ગર્ભવાસમાં રહ્યા ૨૪ ।

૧ અહીં દરેક તીર્થકરનો ગર્ભસ્થિતિનો કાલ—જેટલા માસ તથા જેટલા દિવસ પૂરેપૂરા થયા તેજ કહ્યા છે, તે ઉપરાંતનો અર્ધો દિવસ વિવક્ષિત નહિં હોવાથી કહ્યો નથી, તે સંભવ પ્રમાણે પોતાની મેઝે સમજી લેવો ।

ચતુર્થ
વ્યાખ્યાન.

શ્રીમહાવીર
પ્રભુની જ-
ન્મતિથિ
ચોવીશે તી-
ર્થકરકરોની
ગર્ભસ્થિતિ-
નો કાલ

॥ ૧૨૧ ॥

વઢી શ્રીમહાવીર પ્રભુના જન્મસમયે ગ્રહો વિગેરે કેવા હતા ? તે કહે છે—

ઉચ્ચટ્ટાણગણસુ ગહેસુ, પઢમે ચંદજોગે, સોમાસુ દિસાસુ વિતિમિરાસુ વિસુદ્ધાસુ, જહ્ણસુ સવસડણેસુ, પયાહિણા-ડણુકૂલંસિ ભૂમિસપ્પિંસિ મારુયંસિ પવાયંસિ, નિપ્પન્નમેઙ્ગીયંસિ કાલંસિ,

(ઉચ્ચટ્ટાણગણસુ ગહેસુ) ગ્રહો ઉચ્ચસ્થાનમાં રહે છેતે, (પઢમે ચંદજોગે) ચન્દ્રનો ઉત્તમ યોગ પ્રાપ્ત થતાં, (સોમાસુ દિસાસુ વિતિમિરાસુ વિસુદ્ધાસુ) રજોવૃષ્ટ્યાદિ રહિત હોવાથી સૌમ્ય ઇટલે તદ્દન શાંત, ભગવંતના જન્મ સમયે સર્વ સ્થલે ઉદ્યોત થવાથી વિતિમિર ઇટલે અંધકાર રહિત, અથવા ચન્દ્રની ચાંદની ધીલવાથી અંધકાર રહિત, અને ઉલ્કાપાત ધરતીકંપ દિગ્દાહ વિગેરે ઉપદ્રવો રહિત હોવાથી વિશુદ્ધ ઇટલે નિર્મલ; આવા પ્રકારની દિશાઓ થયે છેતે; (જહ્ણસુ સવસડણેસુ) વઢી સર્વ પક્ષીઓ જયકારી શબ્દો વોલતે છેતે, (પયાહિણા-ડણુકૂલંસિ ભૂમિસપ્પિંસિ મારુયંસિ પવાયંસિ) દક્ષિણ દિશાનો, સુગંધી અને શીતલ હોવાથી અનુકૂલ ઇટલે સુખકારી, અને કોમલ હોવાથી પૃથ્વીને મંદ મંદ સ્પર્શ કરી રહેલો; આવા પ્રકારનો પવન વાયે છેતે, (નિપ્પન્નમેઙ્ગીયંસિ કાલંસિ) સર્વ પ્રકારના ધાન્યાદિ પદાર્થોથી ભરપૂર છે પૃથ્વી જેને વિષે એવા પ્રકારનો કાલ થયે છેતે,

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ १२२ ॥

पमुइय-पक्कीलिएसु जणवएसु, पुवरत्तावरत्तकालसमयंसि, हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं,
आरुग्गा आरुग्गं दारयं पयाया ॥ ९६ ॥

(पमुइय-पक्कीलिएसु जणवएसु) सुकाल आरोग्य विगेरे सानुकूल संयोगोथी हर्ष पामेला, अने वसंतोत्सवादिथी क्रीडा करी रहेला, एवा प्रकारना देशवासी लोको होते छते; (पुवरत्तावरत्तकालसमयंसि) मध्यरात्रिने विषे (हत्थुत्तराहिं नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं) उत्तराफल्गुनी नक्षत्र साथे चन्द्रनो योग प्राप्त थतां (आरुग्गा आरुग्गं दारयं पयाया) आरोग्यवाळी एटले जरा पण पीडा रहित एवी ते त्रिशला क्षत्रियाणीए आवाधा रहित एवा पुत्रने जन्म आप्यो ॥ ९६ ॥

॥ चतुर्थ व्याख्यानं समाप्तम् ॥

चतुर्थ
व्याख्यान.

श्रीमहावीर
प्रभुना जन्म
समये उच्च-
ग्रहो, प्राणी-
ओनीसुख-
मयस्थिति,
श्रीमहावीर
प्रभुनोजन्म.

॥ १२२ ॥

अथ पञ्चमं व्याख्यानम् ।

जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे जाए सा णं रयणी बहूहिं देवेहिं देवीहि य ओवयंतेहिं
उप्पयंतेहि य उप्पिजलमाणभूया कहकहगभूया आवि हुत्था ॥ ९७ ॥

(जं रयणिं च णं) जे रात्रिने विषे (समणे भगवं महावीरे जाए) श्रमण भगवान् महावीर जन्म्या (सा णं रयणी)
ते रात्रि (बहूहिं देवेहिं देवीहि य ओवयंतेहिं उप्पयंतेहि य) प्रभुना जन्मोत्सव माटे नीचे उतरता अने उंचे
चडता एवा घणा देवो अने देवीओए करीने (उप्पिजलमाणभूया कहकहगभूया आवि हुत्था) जाणे अतिशय आकुल
थइ होयनी !, तथा आनंदथी फेलाइ रहेला हास्यादि अव्यक्त शब्दोथी जाणे कोलाहलमय बनी गइ होयनी ! एवी थइ ।

आ सूत्र वडे, देवताओए प्रभुनो जन्मोत्सव विस्तार सहित कयों एम सूचव्युं; ते आ प्रमाणे जाणवो—

प्रभुना जन्म समये अचेतन पण दिशाओ जाणे हर्षित थइ होयनी ! एवी रमणीय देखावा लागी, वायरो
सुखकर अने मंद मंद वावा लाग्यो, त्रणे जगत उद्योतमय थइ गयां, आकाशमां दुंदुभिना कर्णप्रिय नाद थवा
लाग्या, पृथ्वी उच्छ्वासने पामी, अने दुःखव्याप्त नारकीना जीवोने पण ते समये आनंद प्रवर्त्यो ।

કલ્પસૂત્ર
માર્ષાંતરસ.

॥ ૧૨૩ ॥

તીર્થકરના જન્મના સૂતિકર્મ માટે પહેલાં તો છપ્પન દિક્કુમારીઓ આવીને પોતાનો શાશ્વત આચાર કરે છે ।
તે આ પ્રમાણે—

શ્રી મહાવીર પ્રભુના જન્મ સમયે છપ્પન દિક્કુમારીઓનાં આસન કંપવાથી અવધિજ્ઞાને કરીને શ્રીઅરિહંત પ્રભુનો જન્મ થયેલો જાણી તે છપ્પન દિક્કુમારીઓ હર્ષપૂર્વક સૂતિકાઘરને વિષે આવી । તેઓમાં—ભોગંકરા ભોગવતી સુભોગા ભોગમાલિની સુવત્સા વત્સમિત્રા પુષ્પમાલા અને અર્નિદિતા, એ નામની આઠ દિક્કુમારીઓએ અધોલોક થકી આવીને પ્રભુને તથા પ્રભુની માતાને નમસ્કાર કરીને ઈશાનદિશામાં સૂતિકાઘર બનાવ્યું, તથા તે સૂતિકાઘરથી એક યોજન સુધી ચારે તરફ જમીનને સંવર્ત વાયુ વડે શુદ્ધ કરી ૮ । મેઘંકરા મેઘવતી સુમેઘા મેઘમાલિની તોયધારા વિચિત્રા વારિષેણા અને વલાહિકા, એ નામની આઠ દિક્કુમારીઓએ ઊર્ધ્વલોક થકી આવીને પ્રભુને તથા પ્રભુની માતાને નમન કરીને સુગંધી જલ તથા પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી ૧૬ । નંદા ઉત્તરાનંદા આનંદા નંદિવર્ધના વિજયા વૈજયંતી જયંતી અને અપરાજિતા, એ નામની આઠ દિક્કુમારીઓ પૂર્વદિશાના રુચક પર્વત થકી આવીને મુખ જોવા માટે આગલ દર્પણ ધારણ કરે છે ૨૪ । સમાહારા સુપ્રદત્તા સુપ્રવુદ્ધા યશોધરા લક્ષ્મીવતી શેષવતી ચિત્રગુપ્તા અને વસુંધરા, એ નામની આઠ દિક્કુમારીઓ દક્ષિણદિશાના રુચક પર્વત થકી આવીને સ્નાન માટે જલથી ભરેલા કલશોને ધારણ કરી ગીતગાન કરે છે ૩૨ । ઇલાદેવી સુરાદેવી પૃથિવી પદ્મવતી એકનાસા નવમિકા ભદ્રા અને શીતા,

પञ्चમ
વ્યાખ્યાન,

શ્રીમહાવીર
પ્રભુનો જ-
ન્મમહોત્સવ
કરવા માટે
આવેલી છ-
પ્પન દિક્કુ-
મારીઓ.

॥ ૧૨૩ ॥

ए नामनी आठ दिक्कुमारीओ पश्चिमदिशाना रुचक पर्वत थकी आवीने प्रभुने तथा माताने पवन नाखवा माटे हाथमां वीजणा लइने उभी रहेछे ४० । अलंबुसा मितकेशी पुंडरीका वारुणी हासा सर्वप्रभा श्री अने ही, ए नामनी आठ दिक्कुमारीओ उत्तरदिशाना रुचक पर्वत थकी आवीने चामर वीजेछे ४८ । चित्रा चित्रकनका शतेरा अने वसुदामिनी, ए नामनी चार दिक्कुमारीओ रुचकपर्वतनी विदिशाओ थकी आवीने हाथमां दीपक लइ ईशान विगेरे विदिशाओमां उभी रहे छे ५२ । रूपा रूपासिका सुरूपा अने रूपकावती, ए नामनी चार दिक्कुमारीओए रुचकद्वीप थकी आवीने भगवंतना नालने चार अंगुलथी छेटे छेदीने खोदेला खाडामां दाटी तथा ते खाडाने वैडूर्य रत्नोथी पूरीने ते उपर पीठ बनाव्युं, अने ते दूर्वाथी बांध्युं ५६ । त्यार पछी ते दिक्कुमारीओ जिनेश्वर प्रभुना जन्मघरनी पूर्वदिशा दक्षिणदिशा अने उत्तरदिशामां केळनां त्रण घर बनावे छे, तेओमांथी दक्षिणदिशा तरफना घरमां सिंहासन उपर प्रभुने तथा माताने बेसाडी बन्नेने सुगंधी तेलथी मर्दन करे छे, त्यार पछी पूर्वदिशा तरफना केळना घरमां लइ जइने स्नान करावी विलेपन करी कपडां तथा आभूषणो पहरावेछे, त्यार पछी उत्तरदिशामां बनावेला केळना घरमां लइ जइने भगवंतने तथा माताने सिंहासन उपर बेसाडी, अरणिनां बे काष्ठो घसीने तेमांथी अग्नि नीपजावी उत्तम चंदन वडे होम करी, ते अग्निनी राख वडे दिक्कुमारीओ प्रभुने तथा माताने हाथे रक्षापोटली बांधे छे । त्यार पछी ते दिक्कुमारीओ रत्नना बे गोळाओ अफळावती छती “तमे पर्वत जेटला दीर्घायुषी थाओ”

એમ કહીને પ્રભુને તથા માતાને જન્મસ્થાનકે મૂકીને પોતપોતાની દિશામા રહી છતી ગીતગાન કરેછે । એ પ્રત્યેક દિક્કુ-
મારી સાથે ચાર હજાર સામાનિક દેવો, ચાર મહત્તરાઓ, સોઠ હજાર અંગરક્ષકો, સાત સેનાઓ, સાત સેનાપતિ તથા
બીજા પળ મહર્દિક દેવો હોય છે । વઢી તે દિક્કુમારીઓ આભિયોગિક દેવોએ વનાવેલા યોજન પ્રમાણ વિમાનોમાં
બેસીને જન્મ મહોત્સવ કરવા આવે છે । એવી રીતે દિક્કુમારીઓએ મહોત્સવ કર્યો ।

ત્યાર પછી સૌધર્મેન્દ્રનું પર્વત સમાન નિશ્ચલ પળ શક્ર નામનું સિંહાસન ચલાયમાન થયું, ત્યારે ઇન્દ્રે અવધિજ્ઞાનનો
ઉપયોગ મૂકી ચરમ જિનેશ્વરનો જન્મ થયેલો જાણ્યો । ત્યાર પછી ઇન્દ્રે હરિણેગમેષી દેવ પાસે એક યોજન પરિમંડલ-
વાઢો સુધોષા નામનો ઘંટ વગડાવ્યો, અને તેથી સર્વ વિમાનોમાં રહેલા ઘંટ વાગવા લાગ્યા । પોતપોતાના વિમાનમાં
થતા ઘંટનાદથી દેવો ઇન્દ્રનું કાર્ય જાણી એકઠા થયા, ત્યારે હરિણેગમેષીએ ઇન્દ્રનો હુકમ સંભળાવ્યો । તીર્થંકરનો
જન્મ મહોત્સવ કરવાને જવા માટે ઇન્દ્રનો હુકમ સાંભળી તે દેવો હર્ષવંત થયા છતા ચાલવાની તૈયારી કરવા
લાગ્યા । હવે પાલક નામના દેવે વનાવેલા અને લાસ યોજનના પ્રમાણવાઢા પાલક નામના વિમાન ઉપર
ચઢીને ઇન્દ્ર સિંહાસન ઉપર બેઠો । તે પાલક વિમાનમાં ઇન્દ્રના સિંહાસનની સન્મુખ ઇન્દ્રની આઠ અગ્રમહિષીઓનાં
આઠ ભદ્રાસન હતાં । ઢાબી બાજુમાં ચોરાશી હજાર સામાનિક દેવોનાં ચોરાશી હજાર ભદ્રાસન હતાં । જમણી
બાજુમાં અભ્યંતર પર્ષદાના બાર હજાર દેવોના બાર હજાર ભદ્રાસન, મધ્યમ પર્ષદાના ચૌદ હજાર દેવોના ચૌદ

પશ્ચમ
વ્યાખ્યાન.

દિક્કુમારી-
ઓએ આચ-
રેલો પોતા-
નો આચાર,
પ્રભુનો જ-
ન્મોત્સવ ક-
રવા ઇન્દ્રાદિ
દેવોની
તૈયારી.

હજાર ભદ્રાસન, અને બાહ્ય પર્વદાના સોઠ હજાર દેવોના સોઠ હજાર ભદ્રાસન હતાં । પાછળના ભાગમાં સાત સેનાપતિઓના સાત ભદ્રાસન હતાં । અને ચારે દિશાઓમાં પ્રત્યેક દિશાને વિષે ચોરાશી હજાર આત્મરક્ષક દેવોના ચોરાશી હજાર ભદ્રાસન હતાં । આ પ્રમાણે પોતાના પરિવારના દેવોથી અને વીજા પળ કરોડો દેવોથી પરિવેરેલો, તથા ગવાતા છે ગુણો જેના એવો તે ઇન્દ્ર ત્યાંથી ચાલ્યો; તથા વીજા પળ દેવો ત્યાંથી ચાલવા લાગ્યા । કેટલાએક દેવો ઇન્દ્રના હુકમથી ચાલ્યા, કેટલાએક મિત્રના વચનથી, કેટલાએક પોતાની પ્રિયાની પ્રેરણાથી, કેટલાએક આત્મિક ભાવથી, કેટલાએક કૌતુકથી, કેટલાએક અપૂર્વ આશ્ચર્યથી, અને કેટલાએક ભક્તિથી; આવી રીતે સર્વ દેવો વિવિધ પ્રકારના વાહન ઉપર બેઠા હતા ચાલવા લાગ્યા । તે વચ્ચે વાગી રહેલા ભિન્ન ભિન્ન જાતિના વાજિંત્રોથી, ઘંટનાદોથી, અને દેવોના કોલાહલથી આખું બ્રહ્માંડ શબ્દમય બની ગયું । તેઓમાંથી સિંહની સ્વારી કરનાર હાથીની સ્વારી કરનારને કહે છે કે, તારો હાથી દૂર હઠાવી લે, નહિંતર મારો આ મદોન્મત્ત કેસરી મારી નાશશે; એવી રીતે પાડાની સ્વારી કરનાર ઘોડે સ્વારને, ગરુડની સ્વારી કરનાર સર્પની સ્વારી કરનારને, અને ચિતરાની સ્વારી કરનાર બકરાની સ્વારી કરનારને પોતાનું વાહન દૂર હઠાવી લેવા આદર સહિત કહે છે । તે વચ્ચે દેવોના કરોડો વિમાનો અને વિવિધ જાતિના વાહનો વડે વિશાલ પળ આકાશ-માર્ગ અતિશય સાંકડો થઈ ગયો । કેટલાએક દેવો તો આવા સંકડાશવાળા માર્ગમાં પળ મિત્રોને ત્યજી ચતુરાઈથી

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥१२५॥

पोतपोताना वाहनने अगाडी करी चालता थया । आवी रीते स्पर्धास्पर्धीथी अगाडी अगाडी चालता देवोमां कोइ देवने तेना मित्रे कहुं के, 'मित्र ! जरा मारे माटे थोडी वार तो थोभ ?, हुं पण तारी साथेज आवुं छुं' । त्यारे ते अगाडी नीकळी गयेला देवे कहुं के, 'आ अवसर महापुण्ययोगे प्राप्त थयो छे, जे कोइ आगळ जइने पहेलांज प्रभुनुं दर्शन करशे तेने महाभाग्यशाली समजवो, माटे अत्यारे तो हुं तारे माटे थोभीश नहिं' एम कही ते आगळज चालवा लाग्यो, पण मित्रनी राह जोइ नहिं । वळी तेओमां जेमना वाहन वेगवाळा अने जोरावर हता, तथा पोते पण बलिष्ठ हता, तेओ तो बधाओ करतां सपाटाबंध आगळ नीकळी जवा लाग्या, ते वखते जेओ निर्बल हता तेओ स्खलना पामता छता अने गुंचवाइ गया छता कहेवा लाग्या के- 'अरेरे ! शुं करीए ?, आजे तो आकाश सांकडुं थइ गयुं छे !' । त्यारे वळी बीजा देवो तेमने सान्त्वना आपता छता कहेवा लाग्या के- 'हमणां तो अवसरने मान आपी मौन थइनेज चालो, पर्वना दिवसो तो एवी रीते सांकडाज होय छे' । आवी रीते आकाश-मांथी उतरता देवोना मस्तक पर पडता चन्द्रकिरणोथी तेओ निर्जर एटले जरा रहित होवा छतां जाणे जरायुक्त थया होयनी ! एवा देखावा लाग्या, अर्थात् मस्तके पळी आवी गया होयनी ! एवा देखावा लाग्या । वळी आकाशथी उतरता ते देवोना मस्तके स्पर्शता ताराओ रूपाना घडा सदृश, कंठे स्पर्शता ताराओ कंठा सदृश, अने शरीरे स्पर्शता ताराओ परसेवाना बिंदुओ सदृश शोभवा लाग्या । आवी रीते देवोथी परिवरेलो इन्द्र नंदीश्वरद्वीप पासे आवी

पञ्चम
व्याख्यान.

प्रभुनो ज-
न्ममहोत्सव
करवा माटे
देवलोक थ-
की मनुष्य-
लोकमां उ-
तरता देवो

॥१२५॥

વિમાનને સંક્ષેપીને ભગવંતના જન્મસ્થાનકે આવ્યો, અને વિમાનમાંથી ઉતરી જિનેશ્વરને તથા જિનેશ્વરની માતાને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ વંદન-નમસ્કાર કરી આ પ્રમાણે બોલ્યો કે—“ કુસ્વમાં રત્નને ધારણ કરનારી અને જગતમાં દીપિકા સદૃશ હે માતા ! તમને નમસ્કાર કરું છું । હું દેવોનો સ્વામી શકેન્દ્ર છું, તમારા પુત્ર છેલ્લા તીર્થંકરનો જન્મ મહોત્સવ કરવાને હું પ્રથમ દેવલોકથી અહીં આવ્યો છું, માટે હે માતા ! તમે કોઈ પ્રકારે ભય રાખશો નહિ” । એ પ્રમાણે કહીને ઇન્દ્રે ત્રિશલામાતાને અવસ્થાપિની નિદ્રા આપી, અને જિનેશ્વર પ્રભુનું પ્રતિવિંચ કરીને માતા પાસે રાખ્યું । ત્યાર પછી જિનેશ્વરપ્રભુને કરસંપુટમાં ગ્રહણ કરી સઘળો લહાવો—લાભ પોતેજ લેવા માટે ઇન્દ્રે પોતાનાં પાંચ રૂપ કર્યાં । તે પાંચ રૂપોમાં ઇન્દ્રે પોતાના એક રૂપે પ્રભુને ગ્રહણ કર્યા, બે રૂપે વજ્ર પડે રહીને ચામર વીંજવા લાગ્યો, એક રૂપે પ્રભુને મસ્તકે છત્ર ધારણ કર્યું, અને એક રૂપે વજ્ર ધારણ કરીને અગાડી ચાલવા લાગ્યો । હવે ઇન્દ્રની સાથે ચાલતા દેવોમાં જેઓ અગાડી ચાલે છે તેઓ પછવાડે ચાલનારાઓને ભાગ્યશાલી માને છે, અને પછવાડે ચાલનારા અગાડી ચાલનારાને ધન્ય માને છે; વળી તે દેવોમાંથી જેઓ અગાડી ચાલે છે તેઓ પ્રભુના તે અદ્ભુત રૂપનું દર્શન કરવા માટે પોતાના મસ્તકના પછવાડેના ભાગમાં પણ નેત્રને ઇચ્છવા લાગ્યા । આ પ્રમાણે વિવિધ ભાવના ભાવી રહેલા દેવોથી પરિવેરેલો સૌધર્મેન્દ્ર મેરુ પર્વતના શિખર પર રહેલા પાંડુક નામના વનમાં ગયો, અને ત્યાં મેરુની ચૂલાથી દક્ષિણ ભાગમાં રહેલી અતિપાંડુકંબલા નામની શિલા પર જઈ પ્રભુને ઓળામાં લઈ પૂર્વદિશા સન્મુખ બેઠો ।

कल्पसूत्र
माषांतरस.

॥१२६॥

आ वखते दस वैमानिक, वीश भवनपति, वत्रीश व्यंतर, अने वे ज्योतिष्क; ए प्रमाणे चोसठ इन्द्रो प्रभुना चरण समीपे एकठा थया । त्यार पछी अच्युतेन्द्रे आभियोगिक देवो पासे—सुवर्णना, रूपाना, रत्नना, सुवर्ण अने रूपाना, सुवर्ण अने रत्नना, रत्न अने रूपाना, सुवर्ण रत्न अने रूपाना, तथा माटीना; एवी रीते एक योजनना मुखवाळा आठ जातिना कलशो, प्रत्येक जातिना एक हजार ने आठ आठ संख्याना मंगाव्या । वळी भुंगार एटले कलशविशेष, दर्पण, रत्नना करंडीया, सुप्रतिष्ठ एटले भाजनविशेष, थाळ, पात्री एटले भाजनविशेष, अने पुष्पोनी छावडी विगेरे पूजानां उपकरणो कलशनी पेठे दरेक आठ आठ जातिनां अने प्रत्येक जातिना एक हजार ने आठ आठ संख्याना मंगाव्या । वळी मागध विगेरे तीर्थोनी माटी अने जल, गंगा विगेरे महानदीओनां कमल अने जल, पद्महृद विगेरेनां कमल अने जल, तथा क्षुल्लहिमवंत वर्षधर वैताढ्य विजय अने वक्षस्कारादि पर्वतो उपरथी सरसव पुष्पो सुगंधी पदार्थो अने सर्व प्रकारनी औषधीओने मंगावी लीधी । आभियोगिक देवोए प्रभुने स्नान कराववा माटे सर्व कलशो क्षीरसमुद्रा-दिना जलथी भरीने तैयार राख्या हता । आवी रीते अनेक तीर्थोना जलथी भरेला कलशो राखेल छे वक्षःस्थल पासे जेओए एवा ते देवो जाणे संसारसमुद्रने तरवा माटे घडा धारण कर्या होयनी ! एवा शोभवा लाग्या । हवे आ अवसरे भक्तिथी कोमल चित्तवाळा शक्रने शंका उत्पन्न थइ के “लघुशरीरवाळा प्रभु आटलो वधो जलनो भार शी रीते सहन करी शकशे ?” । आ प्रमाणे इन्द्रने थयेलो संशय दूर करवा माटे प्रभुए पोताना डावा पगना अंगुठाना

पञ्चम
व्याख्यान.

इन्द्रे प्रभुने
जन्ममहो-
त्सव माटे
मेरु पर्वतपर
लइजवा,
चोसठ इ-
न्द्रोनुं एक-
ठा थवुं, श-
क्रेन्द्रने थ-
येली शंका.

॥१२६॥

अग्रभागथी मेरु पर्वतने दबाव्यो, एटलामां तो प्रभुना अतुल बलथी आसो मेरु पर्वत कंपी उठ्यो, पर्वतना शिखरो चोतरफथी पडवा लाग्या, पर्वत कंपायमान थतां पृथ्वी पण कांपी उठी, समुद्र खळभळी गयो, ब्रह्मांड फुटी जाय एवा घोर शब्द थवा लाग्या, अने देवो पण भयविह्वल बनी गया । आ वखते इन्द्रेने क्रोध चढ्यो के, अरे ! आ पवित्र शांतिक्रिया समये कोणे उत्पात कर्यो ? । एवी रीते विचारता इन्द्रे ज्यारे अवधिज्ञानथी जोयुं त्यारे प्रभुना पराक्रमनी लीला तेना जाणवामां आवी । पछी इन्द्रे प्रभुने कहुं के, “हे नाथ ! असामान्य एवुं आपनुं माहात्म्य मारा जेवो सामान्य प्राणी शी रीते जाणी शके ?, अहो ! तीर्थकरनुं अनन्त बल में न जाण्युं, माटे में जे आवुं विपरीत चिंतव्युं ते मारुं मिथ्या दुष्कृत होजो, हे प्रभु ! हुं आपनी पासे मारा अपराधनी क्षमा मागुं छुं” आ प्रमाणे इन्द्रे प्रभु पासे क्षमा मागी । त्यार पछी पहेलां अच्युतेंद्रे प्रभुने स्नान कराव्युं, अने पछी अनुक्रमे बीजा इन्द्रो यावत् छेक चन्द्र सूर्यादिके प्रभुने स्नान कराव्युं । त्यार पछी शक्र पोते चार वृषभनुं रूप करीने तेओनां आठ शींगडाओमांथी पडता जल वडे प्रभुने अभिषेक कर्यो । देवोने जे विबुध-पंडित कह्या छे ते सत्यज छे, कारण के तेओ चरम तीर्थकरने जल वडे स्नान करावतां पोते निर्मल बन्या । पछी देवोए मंगलदीवो अने आरती उतारीने नाच गायन वाजिंत्रादिकथी विविध प्रकारे महोत्सव कर्यो । त्यार पछी इन्द्रे गंधकापायी नामना दिव्य वस्त्र वडे प्रभुना शरीरने लुंछी, चंदनादि वडे विलेपन करी, पुष्पादि वडे पूजा करी । त्यार बाद प्रभुनी सन्मुख रत्नना पाटला पर

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ १२७ ॥

रूपाना चोखाए करीने—दर्पण वर्धमान कलश मत्स्ययुगल श्रीवत्स स्वस्तिक नन्दावर्त अने सिंहासन, ए अष्ट-
मंगल आलेखीने प्रभुनी स्तुति करी । त्यार पछी इन्द्रे प्रभुने माता पासे लावीने मूक्या, अने पोतानी शक्तिथी
प्रभुनुं प्रतिबिंब तथा अवस्वापिनी निद्रा संहरी लीधी । त्यार पछी इन्द्रे ओशीका नीचे वे कुंडल अने रेशमी कप-
डांनी जोडी मूकी, प्रभुनी दृष्टिने विनोद आपवा माटे उपरना चंदरवा साथे सुवर्ण अने रत्ननी हारोथी सुशोभित
एवो दडो लटकाव्यो, तथा बत्रीश बत्रीश करोड रत्न सुवर्ण अने रूपानी वृष्टि करी । त्यार पछी इन्द्रे आभियोगिक
देवो पासे मोटा सादे आ प्रमाणे उद्धोषणा करावी के—“प्रभु अने प्रभुनी मातानुं जे कोइ अशुभ चिंतवशे तेना
मस्तकना अर्जुनवृक्षनी मंजरीनी पेटे सात टुकडा थशे” । वळी प्रभुना अंगुठा पर अमृत मूकीने नंदीश्वर द्वीपमां अट्टाई
महोत्सव करीने सघळा देवो पोत पोताने स्थानके गया । एवी रीते देवोए श्रीमहावीरस्वामीनो जन्म महोत्सव कर्यो ।
आ अवसरे सिद्धार्थ राजा पासे प्रियंवदा नामनी दासी जलदी दोडी गइ, अने पुत्रजन्मनी शुभ वधामणी आपी ।
आवी अणमूली वधामणी सांभळी राजा घणोज हर्षित थयो, हर्षना आवेशथी तेनी वाणी पण गद्गद शब्दोवाळी थइ
गइ, अने तेना शरीरना रोमांच खडां थइ गयां । आवी हर्षदायी वधामणी आपनारी दासी पर सिद्धार्थ राजा
घणोज संतुष्ट थयो, अने मुगट सिवायनां पोतानां सघळां आभूषणो तेणीने वक्षीस आपी दीधां, तथा तेणीने
दासीपणाथी मुक्त करी दीधी ।

पञ्चम
व्याख्यान.

प्रभुए मेरु-
पर्वत कंपा-
ववाथी दूर
थयेली श-
क्रेन्द्रनी
शंका, दे-
वोनुं पोत-
पोताने
स्थाने जवुं.

॥ १२७ ॥

જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે જાણે તં રયણિં ચ ણં વહવે વેસમણકુંડધારી તિરિયજં-
ભગા દેવા સિદ્ધત્થરાયભવણંસિ હિરણ્ણવાસં ચ, સુવણ્ણવાસં ચ, વયરવાસં ચ, વત્થવાસં ચ,
આભરણવાસં ચ, પત્તવાસં ચ, પુપ્ફવાસં ચ, ફલવાસં ચ, વીઅવાસં ચ, મલ્લવાસં ચ, ગંધવાસં
ચ, ચુણ્ણવાસં ચ, વણ્ણવાસં ચ, વસુહારવાસં ચ વાસિંસુ ॥ ૧૮ ॥

(જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે જાણે) જે રાત્રિએ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર જન્મ્યા (તં રયણિં ચ ણં)
તે રાત્રિને વિષે (વહવે વેસમણકુંડધારી તિરિયજંભગા દેવા) કુવેરની આજ્ઞાને માનનારા ઘણા તિર્યગ્જંભક દેવોએ
(સિદ્ધત્થરાયભવણંસિ) સિદ્ધાર્થ રાજાનાં ભુવનમાં (હિરણ્ણવાસં ચ) રૂપાની વૃષ્ટિ, (સુવણ્ણવાસં ચ) સુવર્ણની
વૃષ્ટિ, (વયરવાસં ચ) રત્નોની વૃષ્ટિ, (વત્થવાસં ચ) દેવદૂષ્યાદિ વસ્ત્રોની વૃષ્ટિ, (આભરણવાસં ચ) ઘરેણાંની વૃષ્ટિ,
(પત્તવાસં ચ) નાગરવેલ પ્રમુખના પત્રોની વૃષ્ટિ, (પુપ્ફવાસં ચ) પુષ્પોની વૃષ્ટિ, (ફલવાસં ચ) ફલોની વૃષ્ટિ,
(વીઅવાસં ચ) શાલિ ઘઉં મગ યવ વિગેરે બીજ એટલે ધાન્યની વૃષ્ટિ, (મલ્લવાસં ચ) માલાઓની વૃષ્ટિ, (ગંધવાસં ચ) કુદ-
પુટ કપૂર ચંદનાદિ સુગંધી પદાર્થોની વૃષ્ટિ, (ચુણ્ણવાસં ચ) સુગંધી ચૂર્ણોની વૃષ્ટિ, (વણ્ણવાસં ચ) હિંગ્લોક પ્રમુખ
વર્ણોની વૃષ્ટિ, (વસુહારવાસં ચ વાસિંસુ) અને દ્રવ્યની ધારાબદ્ધ વૃષ્ટિ વરસાવી ॥ ૧૮ ॥

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.
॥ ૧૨૮ ॥

તણ ણં સે સિદ્ધત્થે સ્વત્તિણ ભવણવડ-વાણમંતર-જોડસ-વેમાણિણિં દેવેહિં તિત્થયરજમ્મણાભિસેયમ-
હિમાણ કયાણ સમાણીણ પચ્ચૂસકાલસમયંસિ નગરગુત્તિણ સદ્દાવેડી સદ્દાવિત્તા એવં વયાસી-॥ ૧૧ ॥
સ્વિપ્પામેવ ભો દેવાણુપ્પિયા ! કુંડગ્ગામે નગરે ચારગસોહણં કરેહ, કરિત્તા માણુ-મ્માણવદ્ધણં કરેહ ।

(તણ ણં સે સિદ્ધત્થે સ્વત્તિણ) ત્યાર પછી તે સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય (ભવણવડ-વાણમંતર-જોડસ-વેમાણિણિં દેવેહિં તિત્થય-
રજમ્મણાભિસેયમહિમાણ કયાણ સમાણીણ) ભવનપતિ વાનવ્યંતર જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોણ તીર્થકરના
જન્માભિષેકનો મહોત્સવ કર્યે છે તે (પચ્ચૂસકાલસમયંસિ) પ્રભાતકાલ સમયે (નગરગુત્તિણ સદ્દાવેડી) નગરના
કોટવાલોને બોલાવે છે । (સદ્દાવિત્તા એવં વયાસી-) કોટવાલોને બોલાવીને તેઓને આ પ્રમાણે કહ્યું—॥ ૧૧ ॥

(સ્વિપ્પામેવ ભો દેવાણુપ્પિયા !) હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જલદી (કુંડગ્ગામે નગરે) ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરમાં
(ચારગસોહણં કરેહ) કેદસ્થાનાની શુદ્ધિ કરો, ઇટલે કેદસ્થાનામાં રહેલા કેદીઓને છોડી મૂકો । રાજનીતિમાં કહ્યું છે
કે—“યુવરાજના અભિષેક વચ્ચે, શત્રુના દેશ પર ચડાઈ કરી વિજય મેળવ્યો હોય ત્યારે, અને પુત્રના જન્મ વચ્ચે કેદી-
ઓને મુક્ત કરાય છે” । (કરિત્તા) આ પ્રમાણે કેદસ્થાનાની શુદ્ધિ કરીને (માણુ-મ્માણવદ્ધણં કરેહ) ઘી તેલ વિગેરે રસ
માપવાનાં પળી-પાવલાં વિગેરે માપને અને ઘઉં ચોખા વિગેરે ધાન્ય માપવાનાં પાલી-માણું વિગેરે માપને માન કહે છે,

પશ્ચમ
વ્યાખ્યાન.

પુત્રજન્મની
ખુશાલીમાં
કેદીઓને
છોડી મૂક-
વા તથા મા-
પમાં વધારો
કરવા સિ-
દ્ધાર્થ રાજા-
ણ કોટવા-
લોને કરેલો
હુકમ

॥ ૧૨૮ ॥

करित्ता कुंडपुरं नगरं सविभतरवाहिरियं आसिय-संमज्जिओ-वलित्तं, सिंघाडग-तिय-चउक्क-चच्चर-
चउम्मुह-महापह-पहेसु सित्त-सुइ-संमट्टरत्थंतरावणवीहियं, मंचाइमंचकलियं,

तथा त्राजवाथी तोळवानां शेर विगेरे मापने उन्मान कहे छे; ते मान तथा उन्मानना मापमां वधारो करो ।
(करित्ता) मान अने उन्मानना मापमां वधारो करीने (कुंडपुरं नगरं सविभतरवाहिरियं) क्षत्रियकुंडपुर नगरने
बहारथी तथा अंदरथी (आसिय-संमज्जिओ-वलित्तं) वाळी-चोळी धूळ विगेरे कचरो फेंकावी दइ, सुगंधी पाणी
छंटावी, अने छाण विगेरेथी लींपावी साफ करो । (सिंघाडग-) वळी शिंगोडाना आकारना त्रण खुणीये स्थाने, (तिय-)
ज्यां त्रण रस्तानो संगम थाय ते स्थाने, (चउक्क-) ज्यां चार रस्तानो संगम थाय ते स्थाने, (चच्चर-) ज्यां घणा
रस्तानो संगम थाय ते स्थाने, (चउम्मुह-) चार दरवाजावाळा देवमंदिरादिने स्थाने, (महापह-पहेसु) राजमा-
गने स्थाने, तथा सामान्य मार्गने स्थाने; ए दरेक स्थानोने विषे (सित्त-सुइ-संमट्टरत्थंतरावणवीहियं) रस्ताओना
मध्यभागोने अने दुकानोना मार्गोने कचरो विगेरे दूर फेंकावी दइ, जमीनने सरस्त्री-सपाट करावी, पाणी छंटावी
पवित्र करो । (मंचाइमंचकलियं) उत्सव जोवा माटे एकठा थयेला लोको बेसीने जोइ शके एवी रीते रस्ताना
किनारा पर बंधावेला माळबंध मांचडाओ वडे युक्त एवुं नगर करो ।

નાળાવિહરાગભૂસિયજ્ઞય-પડાગમંડિયં, લાઝહોઈયમહિયં, ગોસીસ-સરસરત્તચંદણ-દહરદિન્નપંચ-
ગુલિતલં, ઉવચિયચંદણકલસં, ચંદણઘડસુકયતોરણપડિદુવારદેસભાગં, આસત્તોસત્ત-વિપુલ-
વટ્ટ-વગ્ધારિયમહ્લદામકલાવં,

(નાળાવિહરાગભૂસિયજ્ઞય-પડાગમંડિયં) વિવિધ પ્રકારના રંગોથી રંગેલી અને સિંહ હાથી ગરુડ વિગેરેના ઉત્તમ
ચિત્રોથી ચીતરેલી હોવાથી શોભી રહેલી એવી ધ્વજાઓ, અને પતાકાઓ એટલે નાની ધ્વજાઓ વડે નગરને વિભૂષિત
કરો । (લાઝહોઈયમહિયં) છાણ વિગેરેથી જમીનને વિલેપન કરાવી, સ્વહી કઢીચૂનો વિગેરેથી ભીંત વિગેરે સ્થાને
સફેદાઈ કરાવી જાણે પૂજન કર્યું હોયની ! એવું નગર કરો । (ગોસીસ-સરસરત્તચંદણ-દહરદિન્નપંચગુલિતલં) ગોશીર્ષ
ચંદન, ઉત્તમ રક્તચંદન, અને દર્દર નામના પહાડી ચંદન વડે ભીંતો વિગેરે સ્થળે પાંચ આંગળીઓ અને હથેલીના દીઘેલા
છાપા વડે યુક્ત એવું નગર કરો । વઢી નગરને કેવું કરો ?—(ઉવચિયચંદણકલસં) ઘરોની અંદર ચોકમાં સ્થાપન
કર્યા છે મંગલકલશો જ્યાં એવું; (ચંદણઘડસુકયતોરણપડિદુવારદેસભાગં) જેના પ્રત્યેક ઘરને દરવાજે દરવાજે ચંદ-
નના કલશોથી રમણીય લાગતા તોરણો બાંધેલા છે એવું; (આસત્તોસત્ત-વિપુલ-વટ્ટ-વગ્ધારિયમહ્લદામકલાવં) ઉપરથી
ઠેઠ ભૂમિ સુધી લાંબો, વિશાલ, ગોઠ આકારનો, અને લટકી રહેલો; આવા પ્રકારનો છે પુષ્પમાલાઓનો સમૂહ જ્યાં એવું;

પુત્રજન્મની
સુશાલીમાં
નગરને શ-
ણગારવા
માટે સિદ્ધા-
ર્થે રાજાએ
નગરરક્ષ-
કોને કરેલો
હુકમ.

પંચવળ્ણસરસસુરહિમુક્કપુપ્ફપુંજોવયારકલિયં, કાલાગુરુ-પવરકુંદુરુક્ક-તુરુક્ક-ડજ્ઞંતધૂવમઘમઘંતગંધુ-
દ્ધુઆભિરામં, સુગંધવરગંધિયં, ગંધવટ્ટિભૂયં, નડ-નટ્ટગ-જલ્લ-મલ્લ-મુટ્ટિય-વેલંબગ-પવગ-કહગ-પાઢગ-

(પંચવળ્ણસરસસુરહિમુક્કપુપ્ફપુંજોવયારકલિયં) રસસહિત અને સુગંધમય એવા પંચવર્ણી પુષ્પોના સમૂહને યોગ્ય યોગ્ય સ્થળે ગોઠવેલ હોવાથી સંસ્કાર યુક્ત; (કાલાગુરુ-પવરકુંદુરુક્ક-તુરુક્ક-ડજ્ઞંતધૂવમઘમઘંતગંધુદ્ધુઆભિરામં) કાઢો અગરુ, ડંચી જાતનો કિંદુ, સેલારસ, અને વઢી રહેલો દશાંગાદિ ધૂપ, એ વધા પદાર્થોનો વહેક મારી રહેલો અને ચારે તરફ ફેલાઈ રહેલો જે સુગંધ, તે વડે રમણીય; (સુગંધવરગંધિયં) ઉત્તમ ગંધવાઢાં જે ડંચી જાતનાં ચૂર્ણો, તેઓના સુગંધયુક્ત; (ગંધવટ્ટિભૂયં) સુગંધી પદાર્થોની વનાવેલી જે ગુટિકા, તેના સદૃશ અતિશય સુગંધી; આવા પ્રકારનું નગર તમે પોતે કરો તથા વીજાઓ પાસે કરાવો । વઢી નગર કેવું કરો ?—(નડ-નટ્ટગ-) નાચ કરાવનારા; નાચ કરનારા; (જલ્લ-) દોર પર ચઢી ખેલ કરનારા; (મલ્લ-મુટ્ટિય-) મલ્લયુદ્ધ કરનારા, મુટ્ટિથી યુદ્ધ કરનારા; (વેલંબગ-) માણસોને હાસ્ય-કુતૂહલ કરાવનારા વિદૂષકો, અથવા જેઓ મુખના ચાઢા કરી કૂદી કૂદીને નાચે છે તે—માંડ મવાઈયા; (પવગ-) હાથી ડંટ કે ડંચા રાખેલા વાંસને ટપી જનારા, અથવા નદી વીગેરેને તરનારા; (કહગ-) રસિક કથાઓ કહેનારા, (પાઢગ-) કાવ્ય-કવિત્ત બોલનારા;

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥૧૩૦॥

લાસગ-આરવ્વગ-લંચ-મંચ-તૂળહલ-તુંબવીણિય-અળેગતાલાયરાણુચરિયં કરેહ કારવેહ । કરિત્તા
કારવિત્તા ય જૂયસહસ્સં મુસલસહસ્સં ચ ઉસ્સવેહ, ઉસ્સવિત્તા મમ ઇયમાણત્તિયં પચ્ચપ્પિણહ ॥૧૦૦॥

(લાસગ-) રાસ રમનારા, (આરવ્વગ-) કોટવાલો, (લંચ-) વાંસ પર ચડી તેના અગ્રભાગ પર खेलનારા, (મંચ-) ચિત્રપટ હાથમાં રાખી ભિક્ષા માગનારા-ગૌરીપુત્રો, (તૂળહલ-) ચામડાની મસકને વાયરાથી ભરી વજા-વનારા, (તુંબવીણિય-) વીણા વગાડનારા, (અળેગતાલાયરાણુચરિયં કરેહ કારવેહ) તથા અનેક જે તાલીયો વગાડી નાચ કરનારા, અથવા તાલી વગાડતા છતા કથા કહેનારા; એવી રીતે ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરને અનેક પ્રકારના રમ્મત-ગમ્મત કરનારા લોકો વડે યુક્ત તમે પોતે કરો તથા વીજાઓ પાસે કરાવો । (કરિત્તા કારવિત્તા ય) ઉપર મુજબ કાર્યો તમે પોતે કરીને તથા વીજાઓ પાસે કરાવીને (જૂયસહસ્સં મુસલસહસ્સં ચ ઉસ્સવેહ) હજારો ધોંસરા તથા હજારો મુશલ ઇટલે સાંબેલાને ડંચા કરાવો; ઇટલે આ મહોત્સવના દિવસોમાં ગાડી હાંકવી, હલથી છેડવું, સાંબેલાથી છેાંડવું-પીસવું, વિગેરે કાર્યો બંધ રાખાવો । (ઉસ્સવિત્તા) ધોંસરા અને મુશલને ડંચા રાખાવી (મમ ઇયમાણત્તિયં પચ્ચપ્પિણહ) મારી આ આજ્ઞાને પાછી આપો, ઇટલે કે-મારી આજ્ઞા મુજબ દરેક કાર્યો કરીને પાછા આવી મને નિવેદન કરો ॥ ૧૦૦ ॥

પચ્ચમ
વ્યાખ્યાન.

પુત્રજન્મની
સુશાલીમાં
નગરને શ-
ળગારવા-
માટે સિદ્ધા-
ર્થ રાજા
નગરરક્ષ-
કોને કરેલો
હુકમ.

॥૧૩૦॥

તણે તે કોડુંવિયપુરિસા સિદ્ધત્થેણં રણ્ણા એવં વુત્તા સમાણા હટ્ટ-તુટ્ટં જાવ હિયયા કરયલં
જાવ પહિસુણિત્તા સિદ્ધિપ્પામેવ કુંડપુરે નગરે ચારગસોહણં જાવ ઉસ્સવિત્તા જેણેવ સિદ્ધત્થે સ્વત્તિણ
તેણેવ ઉવાગચ્છન્તિ । ઉવાગચ્છિત્તા કરયલં જાવ કટ્ટુ સિદ્ધત્થસ્સ સ્વત્તિયસ્સ રણ્ણો

(તણે તે કોડુંવિયપુરિસા) ત્યાર પછી તે કોડુંવિક પુરુષો (સિદ્ધત્થેણં રણ્ણા એવં વુત્તા સમાણા) સિદ્ધાર્થ રાજા
વડે આ પ્રમાણે કહેવાયા છતાં (હટ્ટ-તુટ્ટં જાવ હિયયા) હર્ષિત થયા, સંતોષ પામ્યા, યાવત્ પ્રફુલ્લિત હૃદયવાળા
થઈને (કરયલં જાવ પહિસુણિત્તા) બે હાથ જોડી, યાવત્ દસે નસ્ય ભેગા કરી, આવર્ત કરી, મસ્તકે અંજલિ
જોડીને 'જે આપ સ્વામી આજ્ઞા કરો છો તે મુજબ કરશું' એ પ્રમાણે સિદ્ધાર્થ રાજાની આજ્ઞાના વચનને વિનયપૂર્વક
સ્વીકારે છે । સ્વીકારીને (સિદ્ધિપ્પામેવ કુંડપુરે નગરે) જલદી ક્ષત્રિયકુંડપુર નગરમાં જઈને (ચારગસોહણં જાવ
ઉસ્સવિત્તા) કેદશાનામાં રહેલા કેદીઓને છોડી મૂકે છે, યાવત્ સિદ્ધાર્થરાજાએ ફરમાવેલા દરેક કાર્યો સંપૂર્ણ
કરી હજારો ધોસરા અને સાંબેલાને ડાંચા કરાવીને (જેણેવ સિદ્ધત્થે સ્વત્તિણ) જ્યાં સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય છે, (તેણેવ
ઉવાગચ્છન્તિ) ત્યાં આવે છે । (ઉવાગચ્છિત્તા) આવીને (કરયલં જાવ કટ્ટુ) બે હાથ જોડી, યાવત્ દસે નસ્ય
ભેગા કરી, મસ્તકે આવર્ત કરી, મસ્તકે અંજલિ જોડીને (સિદ્ધત્થસ્સ સ્વત્તિયસ્સ રણ્ણો) સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય રાજાની

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥૧૩૧॥

તમાણત્તિયં પચ્ચપ્પિણન્તિ ॥ ૧૦૧ ॥ તદ્દં ણં સે સિદ્ધત્થે રાયા જેણેવ અટ્ટણસાલા તેણેવ ઉવાગ-
ચ્છહ્. ઉવાગચ્છિત્તા જાવ સવ્વોરોહેણં સવ્વપુપ્ફ-ગંધ-વત્થ-મહ્લા-લંકારવિભૂસાણ, સવ્વતુહિયસહ-નિનાણં,

(તમાણત્તિયં પચ્ચપ્પિણન્તિ) તે પૂર્વે કહેલી આજ્ઞાને પાછી આપે છે, એટલે 'આપની આજ્ઞાનુસાર અમે દરેક કાર્યો
કર્યા' એ પ્રમાણે નિવેદન કરે છે ॥ ૧૦૧ ॥

(તદ્દં ણં સે સિદ્ધત્થે રાયા) ત્યાર પછી તે સિદ્ધાર્થ રાજા (જેણેવ અટ્ટણસાલા તેણેવ ઉવાગચ્છહ્) જ્યાં કસરત-
શાલા છે ત્યાં આવે છે. (ઉવાગચ્છિત્તા) આવીને ત્યાં કસરત કરી, તેલથી મર્દન કરાવી, સ્નાન કરવાના ઘરમાં સ્નાન
કરી, ચંદનાદિથી શરીરે વિલેપન કરી, ઉત્તમ વસ્ત્રો તથા बहुमूल्यવાળાં આભૂષણો પહેરી (જાવ સવ્વોરોહેણં) યાવત્-
સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિ, ઉચિત સર્વ વસ્તુઓનો સંયોગ, પાલસી ઘોડા વિગેરે સર્વ પ્રકારનાં વાહન, પરિવારાદિ સર્વ
સમુદાય, અને સર્વ અવરોધ એટલે અંતઃપુર વડે યુક્ત થયેલો એવો તે સિદ્ધાર્થ રાજા દસ દિવસ સુધી મહોત્સવરૂપ
કુલમર્યાદા કરે છે. વળી તે સિદ્ધાર્થ રાજા કહી કહી સામગ્રી વડે યુક્ત છે ? તે કહે છે—(સવ્વપુપ્ફ-ગંધ-વત્થ-મહ્લા-
લંકારવિભૂસાણ) સર્વ જાતનાં પુષ્પ, સુગંધી પદાર્થો, વસ્ત્રો, માલાઓ, અને અલંકારાદિરૂપ શોભા વડે યુક્ત; (સવ્વતુહિ-
યસહ-નિનાણં) સર્વ પ્રકારના વાર્જિત્રોના શબ્દ અને પ્રતિશબ્દ એટલે પડઘાઓ વડે યુક્ત;

પશ્ચમ
વ્યાખ્યાન.

સિદ્ધાર્થ
રાજાએ દસ
દિવસ સુધી
કરેલી મહો-
ત્સવરૂપ કુ-
લમર્યાદા.

॥૧૩૧॥

મહયા ઇઢીએ, મહયા જુઈએ, મહયા બલેણં, મહયા વાહણેણં, મહયા સમુદણં, મહયા વરતુડિય-
જમગસમગપ્પવાઈણં, સંઘ-પણવ-ભેરિ-જ્ઞહરિ-ઘરમુહિ-હુહુક-મુરજ-મુઈંગ-દુંદુહિનિઘોસનાઈયર-
વેણં ઉસસુકં ઉકરં ઉકિટં

(મહયા ઇઢીએ) છત્રાદિ રૂપ મહાન્ ઋદ્ધિ, (મહયા જુઈએ) ઉચિત એવી વસ્તુઓની મહા ઘટના, (મહયા
બલેણં) મોટું સૈન્ય, (મહયા વાહણેણં) પાલઘી ઘોડા વિગેરે ઘણા વાહન, (મહયા સમુદણં) પરિવારાદિ મોટો
સમુદાય, (મહયા વરતુડિયજમગસમગપ્પવાઈણં) અને ઉત્તમ વાજિંત્રોનો એકી સાથે વાગી રહેલો જે મોટો ધ્વનિ,
તે વહે યુક્ત છે. વઢી તે સિદ્ધાર્થ રાજા કેવો છે?—(સંઘ-પણવ-ભેરિ-) શંઘ, ઢંકો-નગારું, નોબત, (જ્ઞહરિ-ઘરમુહિ-)
ઘંજરી, રણશીંગુ, (હુહુક-મુરજ-મુઈંગ-) હુહુક નામનું વાજિંત્ર, ઢોલ, મૃદંગ, (દુંદુહિનિઘોસનાઈયરવેણં) અને
દુંદુભિ નામનું દેવવાદ્ય; એ સર્વ વાજિંત્રોના જે ગંભીર અવાજ અને તેઓના પડઘારૂપ થતો જે પ્રતિધ્વનિ, તે
વહે યુક્ત; આવી રીતે સકલ સામગ્રીથી વિભૂષિત થયેલો સિદ્ધાર્થ રાજા દસ દિવસ મુઢી મહોત્સવરૂપ કુલમર્યાદા
કરે છે. કેવા પ્રકારની કુલમર્યાદા કરે છે? તે હવે કહે છે—(ઉસસુકં) શહેરમાં વેચાવાને આવતા કરીયાણાની જગાત
માફ કરી, (ઉકરં ઉકિટં) ગાય વિગેરે ઉપર લેવાતો કર વંધ કર્યો, ઘેડુતો પાસેથી ઘેડનો લેવાતો ભાગ માફ કર્યો,

અદિજ્ઞં અમિજ્ઞં અભડપ્પવેસં અદંડ-કોદંડિમં અધરિમં ગણિયાવરનાડહજ્જકલિયં અણેગતાલાયરા-
ણુચરિયં અણુહુયમુહંગં [ગ્રંથાગ્રં ૫૦૦]

(અદિજ્ઞં) જે મનુષ્યોને જે चीज जोइए તેમને વજારમાંથી મૂલ્ય દીધા વિનાજ લેવાની છૂટ આપી, અને તે चीजોની જે કિંમત હોય તે પોતાના સ્વજાનામાંથી આપવાનો બંદોબસ્ત કર્યો, (અમિજ્ઞં) સ્વરીદ-વેચાણ બંધ કરાવ્યું, જેને જે चीज जोइए તેની કિંમત કર્યા વિનાજ તે લઈ આવે, અને વેપારીને રાજ્યની તીજોરીમાંથી નાણાં મઠી જાય; (અભડપ્પવેસં) સિપાઈ અમલદાર વિગેરે કોઈ પણ રાજપુરુષ કોઈના પણ ઘરમાં પ્રવેશ ન કરી શકે એવા બંદોબસ્ત-વાળી કુલમર્યાદા કરી. વઠી કેવા પ્રકારની કુલમર્યાદા કરી?—(અદંડ-કોદંડિમં) ગુન્હા મુજબ રાજાને ધન આપવું પડે તે દંડ, અને મોટો ગુન્હો થવા છતાં રાજાને થોડું ધન આપવું પડે તે કુદંડ; આવા દંડ અને કુદંડ વડે રહિત એવી; ઇટલે દસ દિવસ સુધી દરેકના દંડ માફ કર્યા. (અધરિમં) ઋણરહિત એવી, ઇટલે દરેક દેણદારોનું કરજ રાજ્ય તરફથી ચૂકવી આપી ઋણ મુક્ત કરનારી એવી કુલમર્યાદા કરી. (ગણિયાવરનાડહજ્જકલિયં) રમણીય ગણિકાઓ વડે સહિત જે નાટકના પાત્રો, તેઓ વડે યુક્ત એવી; (અણેગતાલાયરાણુચરિયં) નાચ કરનારા અનેક નર્તકો વડે સેવાળી, (અણુહુયમુહંગં) જેની અંદર મૃદંગ વજાવનારા નિરંતર મૃદંગો વજાવી રહ્યા છે એવી;

अमिलायमल्लदामं, पमुइयपक्कीलियसपुरजणजाणवयं दस दिवसं ठिइवडियं करेइ ॥१०२॥ तए णं से सिद्धत्थे राया दसाहियाए ठिइवडियाए वट्टमाणीए सइए अ साहस्सिए अ सयसाहस्सिए अ जाए अ,

(अमिलायमल्लदामं) करमाया वगरनी एटले विकस्वर बनेली छे पुष्पमालाओ जेनी अंदर एवी; (पमुइय-पक्कीलियसपुरजणजाणवयं) प्रसन्न थयेला अने तेथीज अहींथी तहीं फरी रम्मत-गम्मत करी रखा छे शहेरीओ अने देशवासी लोको जेने विषे एवी; (दस दिवसं ठिइवडियं करेइ) आवा प्रकारनी महोत्सवरूप स्थितिपतिता एटले कुलमर्यादाने सिद्धार्थ राजा दस दिवस सुधी करे छे ॥ १०२ ॥

(तए णं से सिद्धत्थे राया) हवे ते सिद्धार्थ राजा (दसाहियाए ठिइवडियाए वट्टमाणीए) दस दिवस सुधीनी महोत्सवरूप कुलमर्यादा प्रवर्ते छते (सइए अ साहस्सिए अ सयसाहस्सिए अ जाए अ) सैंकडो हजारो अने लाखो परिमाणवाळा यागोने एटले जिनप्रतिमानी पूजाओने पोते करता छता तथा बीजाओ पासे करावता छता रहे छे । अहीं याग शब्दनो 'जिनप्रतिमानी पूजा' ए प्रमाणेज अर्थ करवो; कारण के, महावीर स्वामीना माता-पिता पार्श्वनाथ प्रभुना संतानीय श्रावक हता, एम आचारांग सूत्रमां कहुं छे । आ प्रमाणे आचारांग सूत्रनी शाखे तेओ श्रावक होवानुं

१ जुओ श्रीआचारांगसूत्र, द्वितीय श्रुतस्कंध, तृतीय चूलिका, पंदरमुं अध्ययन, पत्र ४२२. (प्रकाशक-श्रीआगमोदय समिति)

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.

॥ ૧૩૩ ॥

દાણ અ ભાણ અ દલમાણે અ દવાવેમાણે અ, સહણ અ સાહસ્સિણ અ સયસાહસ્સિણ અ લંબે
પડિચ્છમાણે અ પડિચ્છાવેમાણે અ એવં વા વિહરહ ॥ ૧૦૩ ॥

તણ ણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અમ્મા-પિયરો પઢમે દિવસે ઠિહ્વહિયં કરેન્તિ ।

નિશ્ચિત હોવાથી અને શ્રાવકને વીજા યાગોનો અસંભવ હોવાથી, અહીં યાગ શબ્દનો 'જિનપ્રતિમાની પૂજા' એવોજ અર્થ કરવો । વળી 'યાગ' શબ્દમાં 'યજ્' ધાતુ છે, યજ્ ધાતુનો અર્થ દેવપૂજા થાય છે, તેથી યાગ શબ્દથી 'જિનપ્રતિમાની પૂજા' એવો અર્થ સમજવો । (દાણ અ ભાણ અ) પર્વાદિ દિવસે કાઢેલ દ્રવ્યનું

તથા મેલવેલ દ્રવ્યના ભાગનું દાન (દલમાણે અ દવાવેમાણે અ) પોતે આપતા છતા તથા વીજાઓ પાસે અપાવતા છતા રહે છે । (સહણ અ સાહસ્સિણ અ સયસાહસ્સિણ અ લંબે) વળી સેંકડો હજારો અને લાખો વધામણાંને (પડિચ્છમાણે અ) પોતે ગ્રહણ કરતા છતા (પિડચ્છાવેમાણે અ) તથા વીજા નોકર વિગેરે પાસે ગ્રહણ કરાવતા છતા (એવં વા વિહરહ) આવી રીતે દસ દિવસ સુધી કુલમર્યાદાને કરતા છતા સિદ્ધાર્થ રાજા વિચરે છે ॥ ૧૦૩ ॥

(તણ ણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અમ્મા-પિયરો) હવે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરના માતા પિતા (પઢમે દિવસે) પ્રભુના જન્મને પહેલે દિવસે (ઠિહ્વહિયં કરેન્તિ) સ્થિતિપતિત ઇટલે કુલમર્યાદા કરેછે,

પચ્ચમ
વ્યાખ્યાન.

સિદ્ધાર્થ રા-
જાએ દસ
દિવસ સુધી
કરેલી મ-
હોત્સવરૂપ
કુલમર્યાદા

॥ ૧૩૩ ॥

तइए दिवसे चंद-सूरदंसणियं करेन्ति ।

अर्थात् पुत्रजन्मने उचित एवी कुलक्रमथी आवेली क्रिया करे छे । (तइए दिवसे) त्यार पछी त्रीजे दिवसे (चंद-सूरदंसणियं करेन्ति) चन्द्रमा अने सूर्यना दर्शनरूप उत्सवविशेष करे छे । तेनो विधि आ प्रमाणे-पुत्रजन्मथी बे दिवस गया बाद त्रीजे दिवसे गृहस्थ एवो गुरु अरिहंतप्रभुनी प्रतिमा आगळ स्फटिक अथवा रूपानी बनावेली चन्द्रमानी प्रतिमा प्रतिष्ठित करी पूजा विधिपूर्वक स्थापन करे । त्यार पछी स्नान करेली अने वस्त्रो तथा आभूषणोथी विभूषित थयेली एवी पुत्रसहित माताने चन्द्रनो उदय यतां प्रत्यक्ष चन्द्रनी सन्मुख लइ जइने “ॐ अहं चन्द्रोऽसि, निशाकरोऽसि, नक्षत्रपतिरसि, सुधाकरोऽसि, औषधिगर्भोऽसि, अस्य कुलस्य वृद्धिं कुरु कुरु स्वाहा” इत्यादि चन्द्रनो मन्त्र उचारतो छतो ते गुरु माताने तथा पुत्रने चन्द्रनुं दर्शन करावे, अने पुत्र सहित माता गुरुने नमस्कार करे त्यारे गुरु आशीर्वाद आपे के-

“सर्वौषधीमिश्रमरीचिराजिः, सर्वापदां संहरणप्रवीणः ।

करोतु वृद्धिं सकलेऽपि वंशे, युष्माकमिन्दुः सततं प्रसन्नः ॥ १ ॥”

“सर्व औषधीओ वडे मिश्रित छे किरणोनी पंक्ति जेनी एवो, अने समग्र आपत्तिओनो विनाश करवामां कुशल एवो चन्द्र निरंतर प्रसन्न थयो थको तमारा सकल वंशने विषे सर्व प्रकारे वृद्धि करो ।”

ત્યાર પછી સ્થાપિત કરેલી ચન્દ્રની મૂર્તિને વિસર્જન કરે । એવી રીતે સૂર્યનું પળ દર્શન કરાવે; વિશેષ ઇટલો કે, સૂર્યની મૂર્તિ સુવર્ણની અથવા તાંબાની બનાવવી । પુત્ર સહિત માતાને સૂર્ય સન્મુખ લઈ જઈ આ પ્રમાણે મન્ત્ર ભળે—
“ૐ અહં સૂર્યોઽસિ, દિનકરોઽસિ, તમોપહોઽસિ, સહસ્રકિરણોઽસિ, જગચ્ચક્ષુરસિ, પ્રસીદ, અસ્ય કુલસ્ય તુષ્ટિં પુષ્ટિં પ્રમોદં કુરુ કુરુ સ્વાહા” એ પ્રમાણે સૂર્યનો મન્ત્ર ઉચ્ચારતો છતો તે ગૃહસ્થગુરુ પુત્રને તથા માતાને સૂર્યનું દર્શન કરાવે, અને પુત્ર સહિત માતા ગુરુને નમસ્કાર કરે ત્યારે ગુરુ આશીર્વાદ આપે કે—

“સર્વસુરાસુરવન્ધ્યઃ, કારયિતાઽપૂર્વસર્વકાર્યાણામ્ । ભૂયાત્ ત્રિજગચ્ચક્ષુ-ર્મેઙ્ગલદસ્તે સપુત્રાયાઃ ॥ ૧ ॥”

“સર્વ દેવો અને અસુરોને વંદનીય, અપૂર્વ એવાં સર્વ કાર્યો કરાવનારો, અને ત્રણ જગતમાં ચક્ષુ તુલ્ય એવો સૂર્ય પુત્ર સહિત તમોને મંગલ આપનારો થાઓ ।”

આવી રીતે આશીર્વાદ આપી ત્યાર પછી સ્થાપિત કરેલી સૂર્યની મૂર્તિને વિસર્જન કરે । એવી રીતે ચન્દ્ર-સૂર્યના દર્શનનો વિધિ કુલક્રમથી આવેલો જાણવો, પણ હાલમાં તો ચન્દ્ર-સૂર્યને ઠેકાણે બાલકને આરીસો દેલાડે છે ।

છટ્ટે દિવસે ધમ્મજાગરિયં જાગરેન્તિ । એકારસમે દિવસે વિહ્વકંતે

(છટ્ટે દિવસે) ત્યાર પછી પુત્રજન્મને છટ્ટે દિવસે પ્રભુના માતા પિતા (ધમ્મજાગરિયં જાગરેન્તિ) રાત્રિએ કુલધર્મ પ્રમાણે જાગરણ મહોત્સવ કરે છે । (એકારસમે દિવસે વિહ્વકંતે) એવી રીતે દરેક પ્રકારની કુલમર્યાદા કરતાં અગીયારમો દિવસ

પશ્ચમ
વ્યાખ્યાન.

માતા-પિ-
તાએ પ્રભુને
કરાવેલું ચં-
દ્ર-સૂર્યનું
દર્શન, છટ્ટે
દિવસે પ્રભુ-
ના માતા-
પિતાએ કરે-
લો જાગરણ
મહોત્સવ.

॥ ૧૩૪ ॥

નિવૃત્તિએ અસુહજન્મકર્મકરણે, સંપત્તે બારસાહે દિવસે વિઝલં અસળ-પાળ-ઘાઈમ-સાઈમં ઉવઘ્ઘડા-
વેન્તિ । ઉવઘ્ઘડાવિત્તા મિત્ત-નાઈ-નિયગ-સયળ-સંબંધિ-પરિજળં નાએ અ ઘ્ઘત્તિએ અ આમંતેન્તિ ।
આમંતિત્તા, તઓ પઘ્ઘા ણહાયા, કયબલિકમ્મા, કયકોડય-મંગલપાયઘ્ઘિત્તા,
વ્યતિક્રાંત થતાં (નિવૃત્તિએ અસુહજન્મકર્મકરણે) અને નાલઘ્ઘેદ વિગેરે અશુચિ ઈવી જન્મક્રિયાઓ સમાપ્ત કર્યા બાદ,
(સંપત્તે બારસાહે દિવસે) પુત્રજન્મનો બારમો દિવસ પ્રાપ્ત થયે છે તે બારમે દિવસે પ્રભુના માતા પિતા (વિઝલં
અસળ-પાળ-ઘાઈમ-સાઈમં ઉવઘ્ઘડાવેન્તિ) વિપુલ ઇટલે પુઘ્ઘલ ઈવાં અશન પાન ઘ્ઘાદિમ અને ઘ્ઘાદિમ, ઈ પ્રમાળે
ઘ્ઘારે પ્રકારના આહાર તૈયાર કરાવે છે । (ઉવઘ્ઘડાવિત્તા) અશન વિગેરે તૈયાર કરાવીને (મિત્ત-નાઈ-) મિત્રો, જ્ઞાતિ
ઇટલે પોતાની જાતિના મનુષ્યો, (નિયગ-) પુત્ર-પૌત્રાદિ સ્વકીય મનુષ્યો, (સયળ-સંબંધિ-) સ્વજન ઇટલે પિત્રાઈઓ,
પુત્રી-પુત્રાદિના સાસરા સાસુ વિગેરે સંબંધીઓ, (પરિજળં) દાસી દાસ વિગેરે પોતાના નોકર-ઘ્ઘાકર, (નાએ અ
ઘ્ઘત્તિએ અ) અને જ્ઞાતકુલના ક્ષત્રિયોને (આમંતેન્તિ) ભોજનને માટે આમન્ત્રણ કરે છે-નોતરું આપે છે । (આમંતિત્તા)
આમન્ત્રણ કરીને (તઓ પઘ્ઘા ણહાયા) ત્યાર પછી પ્રભુના માતાપિતાએ સ્નાન કર્યું । વઘ્ઘી તેઓએ શું શું
કર્યું ?-(કયબલિકમ્મા) કરેલ છે બલિકર્મ ઇટલે ઇષ્ટદેવની પૂજા જેઓએ ઈવા, (કયકોડય-મંગલપાયઘ્ઘિત્તા)
વિઘ્ઘના વિનાશ માટે કર્યા છે તિલક વિગેરે કૌતુકો તથા દહીં ધ્રો અક્ષત વિગેરે મંગલરૂપ પ્રાયશ્ચિત્તો જેઓએ ઈવા;

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥ ૧૩૫ ॥

સુદ્ધપ્પાવેસાઈ મંગલ્લાઈ પવરાઈ વત્થાઈ પરિહિયા, અપ્પમહગ્ધાભરણાલંકિયસરીરા, મોઅળવેલાઈ
મોઅળમંડવંસિ સુહાસણવરગયા, તેણં મિત્ત-નાઈ-નિયગ-સયણ-સંવંધિ-પરિજણેણં નાઈહિં સ્વત્તિઈહિં
સદ્ધિં તં વિઝલં અસણં પાણં સ્વાઈમં સાઈમં

વહી પ્રમુના માતા પિતા કેવા છે?—(સુદ્ધપ્પાવેસાઈ મંગલ્લાઈ પવરાઈ વત્થાઈ પરિહિયા) સ્વચ્છ, જે પહેરીને
ભોજનમંડપમાં પ્રવેશ થઈ શકે એવાં, અને ઉત્સવાદિ મંગલને સૂચવનારાં, આવા પ્રકારનાં ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેર્યાં છે
જેઓએ એવા; (અપ્પમહગ્ધાભરણાલંકિયસરીરા) થોડી સંખ્યાવાળા અને ઘણા કિંમતી આભૂષણો વડે
શોભાવેલાં છે શરીર જેઓએ એવા; આવા પ્રકારના સિદ્ધાર્થ રાજા અને ત્રિશલારાણી થઈને (મોઅળવેલાઈ)
ભોજન સમયે (મોઅળમંડવંસિ) ભોજનમંડપમાં આવીને (સુહાસણવરગયા) ઉત્તમ આસન પર સુખપૂર્વક
બેઠા, (તેણં મિત્ત-નાઈ-નિયગ-સયણ-સંવંધિ-પરિજણેણં નાઈહિં સ્વત્તિઈહિં સદ્ધિં) અને ભોજનને માટે
આમન્ત્રણ કરી બોલાવેલા તે મિત્રો, જ્ઞાતિના મનુષ્યો, પુત્ર-પૌત્રાદિ સ્વકીય મનુષ્યો, પિત્રાઈ વિગેરે સ્વજનો,
પુત્રી-પુત્રાદિના સાસરા સાસુ વિગેરે સંવંધીઓ, દાસી દાસ વિગેરે પરિજનો, અને જ્ઞાતકુલના ક્ષત્રિયો સાથે
(તં વિઝલં અસણં પાણં સ્વાઈમં સાઈમં) તે તૈયાર કરાવેલા એવા વિપુલ અશન પાન સ્વાદિમ અને સ્વાદિમને

પશ્ચમ
વ્યાખ્યાન.

પુત્રજન્મની
સુશાલીમાં
પ્રમુના મા-
તા-પિતાએ
જ્ઞાતિજનોને
અને સગા-
સંવંધીઓને
કરાવેલું
ભોજન.

॥ ૧૩૫ ॥

આસાદમાણા, વિસાદમાણા, પરિભુંજેમાણા, પરિભાદમાણા, ઇવં વા વિહરન્તિ ॥ ૧૦૪ ॥

જિમિયમુત્તરાગયા વિ ય ણં સમાણા આયંતા ચોક્ષા પરમસુદ્ભૂયા તં મિત્ત-નાદ-નિયગ-
સયણ-સંબંધિ-પરિજણં નાદ અ સ્વત્તિદ અ

(આસાદમાણા) આસ્વાદન કરતા હતા, દટલે શેરડી વિગેરે જેવા કેટલાક પદાર્થોનો થોડો ભાગ સ્વાતા અને વિશેષ ભાગનો ત્યાગ કરતા હતા, (વિસાદમાણા) વિસ્વાદન કરતા હતા, દટલે સ્વજુર વિગેરે જેવા કેટલાક પદાર્થોનો વિશેષ ભાગ સ્વાતા અને થોડા ભાગનો ત્યાગ કરતા હતા, (પરિભુંજેમાણા) લાડુ વિગેરે કેટલાક પદાર્થોને સંપૂર્ણ સ્વાતા હતા, (પરિભાદમાણા) અને કેટલાક સ્વાદિષ્ટ પદાર્થોને પરસ્પર આગ્રહથી આપતા હતા; (ઇવં વા વિહરન્તિ) આવી રીતે સિદ્ધાર્થ રાજા અને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી પોતાના સગા-સંબંધીઓ અને જ્ઞાતિજનો સાથે આનંદથી ભોજન કરતા હતા રહે છે ॥ ૧૦૪ ॥

(જિમિયમુત્તરાગયા વિ ય ણં સમાણા) આવી રીતે જમી-ભોજન કરીને ત્યાર પછી બેઠકને સ્થાને આવ્યા હતા તેઓ (આયંતા ચોક્ષા પરમસુદ્ભૂયા) શુદ્ધ જલથી આચમન કર્યું, મુખમાં ભરાઈ ગયેલ માત વિગેરે અનાજને દૂર કરી ચોક્ષા થયા, અને તેથીજ પરમ પવિત્ર થયા હતા (તં મિત્ત-નાદ-નિયગ-સયણ-સંબંધિ-પરિજણં નાદ અ સ્વત્તિદ અ) તે મિત્રો, જ્ઞાતિના મનુષ્યો, પુત્ર-પૌત્રાદિ સ્વકીય મનુષ્યો, સ્વજનો, સંબંધીઓ, પરિજના, અને જ્ઞાતકુલના ક્ષત્રિયોનો

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥१३६॥

विउलेणं पुष्प-वत्थ-गंध-मल्ला-ऽलंकारेणं सक्कारेन्ति सम्माणेन्ति । सक्कारित्ता सम्माणित्ता तस्सेव
मित्त-नाइ-नियग-सयण-संबंधि-परिजणस्स नायाणं खत्तियाण य पुरओ एवं वयासी-॥ १०५ ॥
पुर्विं पि णं देवाणुप्पिया ! अम्हं एयंसि दारगंसि गब्भं वक्कंतंसि समाणंसि इमे एयारूवे

(विउलेणं पुष्प-वत्थ-गंध-मल्ला-ऽलंकारेणं) विपुल एटले पुष्कल एवा उत्तम प्रकारनां पुष्पो वडे, वस्त्रो वडे, सुगंधी
चूर्णो वडे, पुष्पोनी गुंथेली मालाओ वडे, अने विविध प्रकारनां आभूषणो वडे (सक्कारेन्ति सम्माणेन्ति) सत्कार
करे छे, तथा विनयपूर्वक नम्रवचनोथी तेमनुं सन्मान करे छे । (सक्कारित्ता सम्माणित्ता) सत्कार अने सन्मान करीने
(तस्सेव मित्त-नाइ-नियग-सयण-संबंधि-परिजणस्स नायाणं खत्तियाण य पुरओ) तेज मित्रो, ज्ञातिना मनुष्यो,
पुत्र-पौत्रादि स्वकीय मनुष्यो, स्वजनो, संबंधीओ, परिजनो, अने ज्ञातकुलना क्षत्रियोनी आगळ (एवं वयासी-)
सिद्धार्थ राजा अने त्रिशला क्षत्रियाणी आ प्रमाणे बोल्या के-॥ १०५ ॥

(पुर्विं पि णं देवाणुप्पिया ! अम्हं एयंसि दारगंसि गब्भं वक्कंतंसि समाणंसि) हे देवानुप्रियो ! अमारो आ
बालक गर्भमां आव्हे छते पहेलां पण एटले बालक गर्भमां हतो त्यारे पण (इमे एयारूवे) अमोने आवा स्वरूपनो

पञ्चम
व्याख्यान.

प्रभुना मा-
ता-पिताए
ज्ञातिजनो-
नो अने स-
गा-संबंधी-
ओनो मो-
जन उपरां-
त वस्त्र-आ-
भूषणादि-
थी करेलो
सत्कार.
॥१३६॥

અજ્ઞાતિય જાવ સમુપ્પજિત્થા-જપ્પભિં ચ ણં અમ્હં एस दारए कुच्छिसि गभत्ताए वक्कंते
तप्पभिं च णं अम्हे हिरण्णेणं वड्ढामो, सुवण्णेणं धणेणं धन्नेणं रज्जेणं जाव सावइज्जेणं पीइ-सक्का-
रेणं अईव अईव अभिवड्ढामो, सामंतरायाणो वसमागया य ॥ १०६ ॥

તં જયા ણં અમ્હં एस दारए जाए भविस्सइ तथा णं अम्हे एयस्स दारगस्स इमं एयाणुरूवं
(અજ્ઞાતિય જાવ સમુપ્પજિત્થા) આત્મવિષયક યાવત્-ચિંતિત પ્રાર્થિત અને મનોગત સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો હતો કે-
(જપ્પભિં ચ ણં અમ્હં एस दारए) જ્યારથી આરંભીને આપણો આ બાલક (કુચ્છિસિ ગભત્તાએ વક્કંતે) કુસને
વિષે ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયો છે (તપ્પભિં ચ ણં) ત્યારથી આરંભીને (અમ્હે હિરણ્ણેણં વડ્ઢામો) આપણે હિરણ્યથી
વૃદ્ધિ પામીએ છીએ, (સુવણ્ણેણં ધણેણં ધન્નેણં રજ્જેણં) સુવર્ણથી, ધનથી, ધાન્યથી, રાજ્યથી, (જાવ સાવઇજ્જેણં
પીઇ-સક્કારેણં) યાવત્ વિદ્યમાન એવા પ્રધાન દ્રવ્યથી, માનસિક સંતોષથી, અને સ્વજનોએ કરેલા સત્કારથી (અઈવ
અઈવ અભિવડ્ઢામો) અતિશય અતિશય વૃદ્ધિ પામીએ છીએ. (સામંતરાયાણો વસમાગયા ય) વઢી સીમાડાના રાજાઓ
વશ થયા છે ॥ ૧૦૬ ॥ (તં જયા ણં) તેથી જ્યારે (અમ્હં एस दारए जाए भविस्सइ) આપણા આ બાલકનો જન્મ
થશે (તયા ણં અમ્હે) ત્યારે આપણે (एयस्स दारगस्स) આ બાલકનું (इमं एयाणुरूवं) આ ધન વિગેરેની વૃદ્ધિને અનુરૂપ

कल्पसूत्र
भाषांतरस.
॥१३७॥

गुणं गुणनिष्कृत्तं नामधिजं करिस्सामो 'वद्धमाणु' ति । ता अज्ज अम्हं मणोरहसंपत्ती जाया, तं होउ णं
अम्हं कुमारे वद्धमाणे नामेणं ॥१०७॥ समणे भगवं महावीरे कासवगुत्ते णं, तस्स णं तओ नामधिज्जा
एवमाहिज्जन्ति । तं जहा-अम्मा-पिउसंति ए वद्धमाणे १ । सहसमुइयाए समणे २ । अयले भय-भेरवाणं
(गुणं गुणनिष्कृत्तं) गुणोथी आवेलुं, अने तेथीज बालकना गुणोथी उत्पन्न थयेलुं एवं (नामधिजं
करिस्सामो 'वद्धमाणु' ति) 'वर्धमान' ए प्रमाणे नाम करशुं एटले पाडशुं । (ता अज्ज अम्हं मणोरहसंपत्ती जाया)
ते अमोने पहेलां उत्पन्न थयेल मनोरथनी संपत्ति आजे सफल थइ छे, (तं होउ णं अम्हं कुमारे वद्धमाणे नामेणं)
तेथी अमारो आ कुमार नाम वड्डे 'वर्धमान' हो, एटले अमारा आ पुत्रनुं नाम 'वर्धमान' पाडीए छीए ॥ १०७ ॥
(समणे भगवं महावीरे कासवगुत्ते णं) श्रमण भगवान् महावीर काश्यपगोत्रना हता, (तस्स णं तओ
नामधिज्जा एवमाहिज्जन्ति) तेमनां त्रण नाम आ प्रमाणे प्रसिद्ध थयां छे; (तं जहा-) ते आवी रीते- (अम्मा-
पिउसंति ए वद्धमाणे) माता पिता संबंधी एटले माता पिताए पाडेलुं 'वर्धमान' ए प्रमाणे प्रथम नाम १ । (सहसमु-
इयाए समणे) राग-द्वेष रहितपणानो जे सहज गुण, ते सहजगुणपणे तपस्या करवानी शक्तियुक्त होवाथी
प्रमुनुं बीजुं नाम 'श्रमण' पड्युं । (अयले भय-भेरवाणं) बीजळी पडवी बिगेरे आकस्मिक बनावोथी थतो जे डर

पञ्चम
व्याख्यान.
ज्ञातिजनो
समस्त प्रभु-
ना माता-
पिताए प्र-
थमनो संक-
ल्प प्रगट
करी प्रभुनुं
पाडेलुं वध-
मान नाम,
प्रभुनां त्रण
नाम.
॥१३७॥

પરીસહો-વસગ્ગાણં સ્વંતિસ્વમે, પડિમાણં પાલણ, ધીમં, અરતિ-રતિસહે, દવિણ, વીરિયસંપન્ને, દેવેહિં
સે નામ કયં 'સમણે ભગવં મહાવીરે' ૩ ॥ ૧૦૮ ॥

તે મય કહેવાય, અને સિંહાદિથી થતો જે ડર તે મૈરવ કહેવાય, તે મય-મૈરવોથી પણ પ્રભુ ચલાયમાન થયા નહિં;
(પરીસહો-વસગ્ગાણં સ્વંતિસ્વમે) મૂલ્ય તરસ વિગેરે બાવીશ પ્રકારના પરીષહો, અને દેવતા સંબંધી વિગેરે ચાર
પ્રકારના ઉપસર્ગો અથવા મેદ સહિત ગણીએ તો સોઠ પ્રકારના ઉપસર્ગો; તે પરીષહો અને ઉપસર્ગોને ક્ષમાપૂર્વક
સહન કરનારા; ઇટલે અસમર્થપણે નહિં, પણ ક્ષોભરહિતપણે સહન કરનારા; (પડિમાણં પાલણ) મદ્રાદિ
પ્રતિમાઓને અથવા એકરાત્રિકી પ્રમુલ્ય અભિગ્રહોને પાલનારા; (ધીમં) વ્રણ જ્ઞાન વડે શોભતા હોવાથી ધીમાન્
ઇટલે જ્ઞાનવાળા; (અરતિ-રતિસહે) અરતિ અને રતિને સહન કરનારા, ઇટલે સુલ્લમાં હર્ષ અને દુઃલ્લ પડતાં સ્વેદ
નહિં કરનારા; (દવિણ) દ્રવ્ય ઇટલે ગુણોના ભાજનરૂપ, અથવા વૃદ્ધાચાર્યોના મત મુજબ રાગ-દ્વેષરહિત; (વીરિય-
સંપન્ને) પરાક્રમ યુક્ત, અર્થાત્ પોતાને મોક્ષગમનનો નિશ્ચય હોવા છતાં પણ તપસ્યાદિમાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી પરાક્રમ-
શાલી; પ્રભુ આવા પ્રકારના વીરતાના અસાધારણ ગુણોએ કરીને યુક્ત હતા તેથી (દેવેહિં સે નામ કયં સમણે
ભગવં મહાવીરે) દેવોએ તેમનું 'શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર' એ પ્રમાણે ત્રીજું નામ કર્યું ઇટલે પાઞ્ચું ॥ ૧૦૮ ॥

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥१३८॥

देवोए प्रभुनुं नाम धीर केवी रीते पाड्युं? ते संबंधमां आ प्रमाणे संप्रदाय छे-देवो असुरो अने नरेश्वरोए कयों छे जन्मोत्सव जेमनो एवा प्रभु दास-दासीओ वडे परिवरेला छता अने सेवको वडे सेवाता छता बीजना चन्द्रमा पेठे तथा कल्पवृक्षना अंकुरा पेठे दिवसे दिवसे बधवा लाग्या । प्रभु बालक हता ते समये पण महान् तेजस्वी, चन्द्रमा सरस्वा मनोहर मुखवाळा, सुंदर नेत्रवाळा, भ्रमर समान श्याम केशवाळा, परवाळा जेवा लाल होठवाळा, हाथीनी गति जेवी मनोहर गतिवाळा, कमल जेवा कोमल हाथवाळा, सफेद दांतवाळा, सुगंधी श्वासवाळा, देवो करतां पण अधिक रूपवाळा, जातिस्मरणयुक्त, त्रण ज्ञान वडे शोभता, नीरोगी, धैर्य गाम्भीर्यादि गुणोना निधि, अने जगतने धिषे तिलक समान हता । हवे आवी रीते मोटा थता प्रभु आठेक वरसना थया त्यारे पोते रम्मत्त-गम्मत्तमां आसक्ति रहित होवा छतां पण सरस्वी उम्मरना कुमारोना अति आग्रहथी तेओ साथे क्रीडा करता छता आमलकी क्रीडा करवा माटे एटले वृक्ष पर चढवानी तथा वृक्षनी डाळीओ टपवानी रम्मत्त करवा माटे नगर बहार गया । त्यां प्रभु तथा बीजा कुमारो वृक्ष पर चढवुं कूदवुं प्रमुख रम्मत्त करवा लाग्या । हवे आ बखते सौधर्मेन्द्र पोतानी सभामां प्रभुना धैर्यगुणनी बखाणवा लाग्यो के-“हे देवो ! हमणांना कालमां मनुष्यलोकमां श्रीवर्धमान कुमार बालक होवा छतां महा पराक्रमी छे, तेमने इन्द्रादि देवो पण बीवराववाने असमर्थ छे, अहा ! नानी उम्मरमां पण केवा पराक्रमी छे? बालक होवा छतां पण केवा धैर्यशाली छे?” । आवां सौधर्मेन्द्रनां बचन

पञ्चम
व्याख्यान.

प्रभुनां त्रण-
नामनुं वर्ण-
न, प्रभुनी
आमलकी
क्रीडानुं
वर्णन.

॥१३८॥

સાંભળી કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ દેવ વિચારવા લાગ્યો કે—“અરે! ઇન્દ્રને પોતાની ઠકુરાઈના ગર્વથી નિરંકુશ વચનોની ચતુરાઈ આવી હોય એમ લાગે છે!, રૂના પુંખડાથી નગરને ઢાંટી દેવા જેવા આવા મૂર્ખાઈ ભરેલા વચનોની કોણ બુદ્ધિમાન શ્રદ્ધા કરે?, એક પામર કીડા સરસ્યા માનવીને દેવો કરતાં પણ કેટલી હદે ચડાવી દે છે?, શું એક માનવી-બાલકનું ધૈર્ય દેવો પણ ચલાયમાન ન કરી શકે એ માનવા યોગ્ય છે?, નહિં નહિં, માટે હું હમણાંજ ત્યાં જઈ તે કુમારને બીચરાવી ઇન્દ્રનું વચન જીતું પાડું” । આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે દેવ કુમારો રમી રહ્યા હતા ત્યાં આવ્યો; અને સાંભેલા જેવા જાડા, ચપલ બે જીભવાળા, ચઢકતા મણિવાળા, ભયંકર ઘુંફાડા મારતા, કાજલ સમાન કાળા વર્ણવાળા, કૂર આકૃતિવાળા, અને વિસ્તૃત ફળાવાળા; આવા પ્રકારના મોટા સર્પનું રૂપ બનાવીને તેણે ક્રીડા કરવાના વૃક્ષને વીંટાળી દીધું । આવો ભયંકર સર્પ જોઈ ભયभीત બનેલા વધા કુમારો રમ્મત પડતી મૂકી ત્યાંથી નાસી ગયા, પરંતુ મહાપરાક્રમી ધૈર્યશાલી શ્રીવર્ધમાન કુમારે જરા પણ ડર્યા વગર પોતે ત્યાં જઈ તે સર્પને પોતાને હાથે પકડી દૂર ફેંકી દીધો । આવી રીતે સર્પને દૂર ફેંકી દીધેલો જોઈ નિર્ભય બનેલા કુમારો પાછા એકઠા થઈ ગયા, અને રમ્મત ચાલુ કરી દીધી । તે દેવે વિચાર્યું કે—‘વર્ધમાન કુમાર આવી રીતે તો ન ડર્યા, માટે બીજી રીતે બીચરાવું’ ।

આ વખતે એકઠા થયેલા કુમારો દડાની રમ્મત કરી રહ્યા હતા, દેવ પણ કુમારનું રૂપ વિકુર્વી તેઓ સાથે ભઠ્ઠી ગયો, અને તેઓ સાથે રમવા લાગ્યો । દડાની રમ્મતમાં તેઓ એવી સરત કરી હતી કે—જે હારી જાય તે જીતેલાને

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ १३९ ॥

स्वभा उपर बेसाडे । कुमार बनेलो ते देव श्रीवर्धमान कुमार साथे दडाथी रमतो थको हारी गयो, त्यारे 'हुं हायों, अने वर्धमान कुमार जीत्या' एम बोलतो छतो ते कुमार बनेलो देव श्रीवर्धमान कुमारने पोताना स्वभा उपर बेसाडी प्रभुने बीवराववा माटे देवशक्तिथी सात ताड जेटला उंचा शरीरवाळो थइ गयो । प्रभुए ते स्वरूप जाणीने वज्र जेवी कठोर मुष्टिथी तेनी पीठ पर एवो तो प्रहार कयों के, जे प्रहारनी वेदनाथी चीस पाडतो अने पीडाएलो ते देव मच्छरनी जेम संकोचाइ गयो । प्रभुनुं आवुं पराक्रम अने धैर्य प्रत्यक्ष देखी इन्द्रना वचनने सत्य मानता थका ते देवे पोतानुं स्वरूप प्रगट कर्युं, अने सघळो आगळनो वृत्तांत कही संभळावी बोल्यो के, "हे परमेश्वर ! इन्द्रे देवसभामां आपना धैर्यगुणनी जेवी प्रशंसा करी तेवुं धैर्य में प्रत्यक्ष जोयुं, हे स्वामी ! में परीक्षा माटे आपने बीवराववा प्रयत्न कर्या, ते अपराधनी क्षमा करो" । आवी रीते प्रभु पासे पोताना अपराधनी बारंवार क्षमा याची, प्रभुने नमस्कार करी, ते देव पोताने स्थानके गयो । ते वखते संतुष्ट थयेला इन्द्रे प्रभुने बाल्यावस्थामां पण महान् पराक्रमी देखीने धैर्यशाली प्रभुनुं 'वीर' ए प्रमाणे नाम पाडयुं ।

हवे प्रभु आठ वरसथी कांडक अधिक उम्मरना थया । जो के प्रभु तो । जन्मथी जत्रण ज्ञानना धणी हता, छतां ते समये परमहर्षित थयेला माता-पिताए मोहथी सामान्य पुत्र पेठे भणाववा माटे पाठशालाए मोकलवा विचार करी, शुभ मुहूर्त अने शुभ लग्ने महोत्सवपूर्वक सर्व प्रकारनी तैयारी करी । सगां-संबंधीओनो हाथी घोडा विगेरे वाहनोथी, हार मुगट कुंडल

पञ्चम
व्याख्यान.

प्रभुना परा-
क्रमथी ग-
र्विष्ट देवनो
गळी गये-
लो गर्व,
प्रभुनी वी-
रता देखी
इन्द्रे पाडेलुं
वीर नाम.

॥ १३९ ॥

बाजुबंध कंकण विगेरे आभूषणोथी, अने पंचवर्णी रमणीय रेशमी वस्त्रोथी आदरपूर्वक सत्कार कर्यो। भणावनार पंडितने योग्य महामूल्यवाळां घरेणां, विविध प्रकारनां वस्त्रो, अने श्रीफल विगेरे उत्तम वस्तुओ तैयार करी। पाठशालाना विद्यार्थीओने वहेंचवा माटे सोपारी, साकर, बदाम, द्राक्षा, चारोळी, मीठाइ, अने विविध प्रकारनां वस्त्रो मंगाव्यां। सुवर्ग रत्न अने रूपाथी जडेला एवा पाटी खडीयो लेखण विगेरे भणवानां उपकरणो तैयार कर्यो। सरस्वती देवीनी प्रतिमानी पूजा माटे किंमती रत्नो अने मोतीथी जडेलुं सुवर्णनुं मनोहर आभूषण तैयार कर्युं। कुलनी वृद्ध स्त्रीओए प्रभुने पवित्र तीर्थजल वडे स्नान करावी, चंदन कपूर विगेरे सुगंधी पदार्थोथी विलेपन कर्युं। तार पत्ती उल्लस वस्त्रो, दिव्य आभूषणो, अने पुष्पमाला वडे अलंकृत थयेला प्रभुने सुवर्णनी सांकळथी शोभी रहेला उत्तम हाथी उपर बेसाड्या। सेवकोए प्रभुना मस्तक उपर रमणीय छत्र धारण कर्युं, चन्द्रना किरणो जेवा सफेद चामरो बीजवा लाग्या, गवैयाओ गायन गावा लाग्या, वाजिंत्रो मधुर खरे वागवा लाग्या, विविध प्रकारना मनोहर नाच थवा लाग्या, याचकोने इच्छित दान अपावा लाग्या, चतुरंगी सेनाथी परिवरेला श्रीवर्धमान कुमार आवी रीते महोत्सवपूर्वक पंडितने घेर पधार्या। पंडित पण ललाटादिमां चंदननां तिलक करी, पर्व दिवसे पहेरवानां उत्तम अने स्वच्छ वस्त्रो पहेरी, आभूषणोथी अलंकृत बनी, श्रीवर्धमान कुमारना आगमननी राह जोइ प्रथमथी तैयार थइने बेठो हतो। प्रभु पाठशालामां आवी योग्य स्थाने बेठा। हवे आ वखते वायुथी उडती पताका जेम,

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥ ૧૪૦ ॥

સમુદ્રમાં સંક્રમેલા ચન્દ્રમાના પ્રતિબિંબ જેમ, મદોન્મત્ત હાથીના કાન જેમ, સ્ત્રીના ચિત્ત જેમ, પીપલાના પાન જેમ, અને કપટીના ધ્યાન જેમ, ઇન્દ્રનું સિંહાસન પ્રભુના પ્રૌઢ પ્રભાવથી ચલાયમાન થયું । પોતાનું અચલ પળ સિંહાસન આવી રીતે અકસ્માત્ ચલાયમાન થયેલું જોઈ ઇન્દ્ર અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ મૂકી પ્રભુનો સંબંધ જાણી અતિશય વિસ્મય પામ્યો, અને દેવોની સમક્ષ બોલ્યો કે—“હે દેવો, જુઓ તો સ્વરા!, ત્રણ જ્ઞાનના ધર્મી અને સર્વ શાસ્ત્રોના પારગામી તીર્થંકર પ્રભુને પણ માતા-પિતાએ મોહવશ થઈ અલ્પવિદ્યાવાળા એક સાધારણ મનુષ્ય પાસે ભળવા મોકલ્યા! । આ તો ઠીક થતું નથી, કારણ કે—આંત્રા પર તોરણ બાંધવું, અમૃતમાં મીઠાશ લાવવા વીજી ચીજો નાખવી, સરસ્વતીને ભળાવવી, અને ચન્દ્રની અંદર સફેદ ગુણનું આરોપણ કરવું જેમ નકામું છે; તેમ તીર્થંકર પ્રભુ સ્વયં જ્ઞાની હોવા છતાં તેમને પાઠશાલામાં ભળવા માટે મોકલવાનું કાર્ય નિર્થક છે । પ્રભુ આગલ જે વચનોનો આડંબર કરવો તે માતા આગલ મામાનું વર્ણન કરવા જેવું, લંકાનિવાસી મનુષ્ય આગલ સમુદ્રના કલ્લોલનું વર્ણન કરવા જેવું, અને સમુદ્ર આગલ લવણનું ભેટણું મૂકવા જેવું નિર્થક છે; કારણ કે—જિનેશ્વરો તો ભણ્યા વિનાજ સર્વ શાસ્ત્રોના પારગામી, દ્રવ્ય વિના પણ પરમેશ્વર, અને આભૂષણો વિના પણ મનોહર હોય છે । માટે મારી ફરજ છે કે, પ્રભુનો અવિનય ન થવા દેવો જોઈએ” । આ પ્રમાણે દેવસભામાં પ્રભુના ગુણોનું વર્ણન કરી ઇન્દ્ર તુરત બ્રાહ્મણનું રૂપ ધરી જ્યાં પંડિતનું ઘર હતું ત્યાં આવ્યો । ત્યાર પછી પંડિતને યોગ્ય આસન પર પ્રભુને બેસાડી ઇન્દ્રે પ્રભુને ઇવા તો

પશ્ચમ
વ્યાખ્યાન.

માતા-પિ-
તાએ પ્રભુને
ભળવા પા-
ઠશાલાએ
મોકલ્યા,
ઇન્દ્રનું કંપે-
લું સિંહાસ-
ન, બ્રાહ્મણ-
રૂપે ઇન્દ્રનું
આગમન.

॥ ૧૪૦ ॥

પ્રશ્નો પૂછ્યા કે, જે વ્યાકરણમાં અધિક કઠિન હોવાથી તેઓની સિદ્ધિ પંડિત પણ કરી શકતો નહોતો । પોતાના મનમાં ઘણા વસ્તુઓ રહેલા સંદેહ પૂછેલા જોઈ પંડિત વિચારવા લાગ્યો કે—‘લાંબા સમયથી શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવા છતાં જે સંદેહોનું નિરાકરણ મારાથી થઈ શક્યું નથી તેઓના ઉત્તર આ બાલક કેવી રીતે આપી શકશે ?’ । લોકો પણ વિચારવા લાગ્યા કે, આવા કઠિન પ્રશ્નોના ઉત્તર આ બાલક કેવી રીતે આપી શકશે ? । આવી રીતે પંડિત તથા લોકો વિચારમગ્ન થઈ બેઠા હતા, અને ઉત્તરની રાહ જોઈ રહ્યા હતા, તેવામાં પ્રભુએ તે દરેક પ્રશ્નોના ઉત્તર સારી રીતે આપ્યા । પંડિતના મનમાં જે જે વાતના સંદેહ હતા, તે દરેક સંદેહ ઇન્દ્રે અવધિજ્ઞાનથી જાણીને ભગવાનને પૂછ્યા, પ્રભુએ તે દરેક સંદેહોના ઉત્તર સારી રીતે આપ્યા, ત્યારથી “જૈનેન્દ્ર” નામનું વ્યાકરણ થયું । આવી રીતે પ્રભુએ આપેલા ઉત્તર સાંભળી સકલ લોકો વિસ્મય પામ્યા કે—અહો ! વર્ધમાન કુમાર બાલક હોવા છતાં આટલી બધી વિદ્યા ક્યાં મળ્યા ? । આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થયેલો પંડિત પણ વિચારવા લાગ્યો કે—“બાલ્યકાલથી પણ મારા જે સંશયોનું મોટા મોટા પંડિતોએ પણ નિરાકરણ કર્યું નહોતું તે સકલ સંશયોને આ બાલક હોવા છતાં તેણે દૂર કર્યા ! । વધારે આશ્ચર્ય તો એ છે કે, આવો વિદ્યાવિશારદ હોવા છતાં તેની કેવી ગંભીરતા છે ? । અથવા આવા મહાત્મા પુરુષનું તો આવું આચરણ હોવું યુક્તજ છે, કારણ કે—જેમ શરદ ઋતુમાં ગર્જના કરતો મેઘ વરસતો નથી, પણ વરસાદ ઋતુમાં ગર્જના ન કરતો મેઘ વરસે છે; તેમ મોટી મોટી વડાઈની વાતો કરતો

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.
॥ ૧૪૧ ॥

હલકો માણસ કાંઈ કરી શકતો નથી, પણ ન બોલતો ઉત્તમ માણસ ધારેલું કામ પાર પાડે છે । અસાર પદાર્થનો પ્રાયઃ મોટો આડંબર હોય છે, પણ સાત્ત્વિક પદાર્થમાં આડંબર હોતો નથી; કેમકે, જેવો કાંસાનો અવાજ થાય છે તેવો સોનાનો અવાજ થતો નથી” । इत्यादि विचार करता पंडितने शक्रेन्द्रे कह्युं के—“हे विप्र! तमारे पोताना चित्तमां आ बालकने मनुष्यमात्र न जाणवा, पण आ महात्माने तो त्रण जगतना नायक अने सकल शास्त्रोना पारगामी एवा श्रीवीरजिनेश्वर समजवा” । इत्यादि प्रकारे श्रीवर्धमान कुमारनी स्तुति करी इन्द्र पोताने स्थाने गयो, भगवान् पण ज्ञातकुलना सकल क्षत्रियोथी परिवरेला पोताने घेर आव्या ।

આવી રીતે બાલ્યાવસ્થા ગયા વાદ પ્રભુ અનુક્રમે યૌવન અવસ્થા પામ્યા, ત્યારે માતા-પિતાએ તેમને ઉમ્મર લાયક અને ભોગસમર્થ જાણી શુભ તિથિ નક્ષત્ર અને મુહૂર્તમાં સમરવીર નામે રાજાની યશોદા નામની કન્યા સાથે પરણાવ્યા । યશોદા સાથે સાંસારિક સુખ ભોગવતા પ્રભુને પ્રિયદર્શના નામે પુત્રી થઈ । પ્રિયદર્શનાને પોતાના ભાણેજ જમાલિ સાથે પરણાવી, તેણીને શેષવતી નામે પુત્રી થઈ ।

હવે ભગવાનના પરિવારનાં નામ સૂત્રકાર પોતે વર્ણવે છે—

समणस्स णं भगवओ महावीरस्स पिया कासवगुत्ते णं,
(समणस्स णं भगवओ महावीरस्स पिया कासवगुत्ते णं) श्रमण भगवान् महावीरना पिता काश्यप गोत्रना हता,

પચ્ચમ
વ્યાખ્યાન.
इन्द्रे पूछेला
प्रश्नोना प्र-
भुए आपे-
ला उत्तर,
जैनेन्द्र
व्याकरण-
नी उत्पत्ति

॥ ૧૪૧ ॥

તસ્સ ણં તઓ નામધિજ્ઞા એવમાહિજ્ઞન્તિ; તં જહા-સિદ્ધત્થે ઇ વા, સિજ્ઞંસે ઇ વા, જસંસે ઇ વા ।
સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ માયા વાસિટ્ઠી ગુત્તેણં, તીસે તઓ નામધિજ્ઞા એવમાહિજ્ઞન્તિ;
તં જહા-તિસલા ઇ વા, વિદેહદિન્ના ઇ વા, પીઙ્કારિણી ઇ વા । સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ
પિત્તિજ્ઞે સુપાસે, જિટ્ઠે ભાયા નંદિવદ્ધણે, ભગિણી સુદંસણા, ભારિયા જસોયા કોડિન્ના ગુત્તેણં ।

(તસ્સ ણં તઓ નામધિજ્ઞા) તેમનાં ત્રણ નામ (એવમાહિજ્ઞન્તિ) આવી રીતે પ્રસિદ્ધ થયાં છે; (તં જહા-) તે આ પ્રમાણે-(સિદ્ધત્થે ઇ વા) સિદ્ધાર્થ, (સિજ્ઞંસે ઇ વા) શ્રેયાંસ, (જસંસે ઇ વા) અને યશસ્વી । (સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ માયા) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરની માતા (વાસિટ્ઠી ગુત્તેણં) વાશિષ્ઠ ગોત્રની હતી, (તીસે તઓ નામધિજ્ઞા એવમાહિજ્ઞન્તિ) તેણીનાં ત્રણ નામ આવી રીતે પ્રસિદ્ધ થયાં છે; (તં જહા-) તે આ પ્રમાણે-(તિસલા ઇ વા) ત્રિશલા, (વિદેહદિન્ના ઇ વા) વિદેહદિન્ના, (પીઙ્કારિણી ઇ વા) અને પ્રીતિકારિણી । (સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને (પિત્તિજ્ઞે સુપાસે) સુપાર્શ્વ નામના કાકા હતા, (જિટ્ઠે ભાયા નંદિવદ્ધણે) નંદિવર્ધન નામના મોટા ભાઈ હતા, (ભગિણી સુદંસણા) સુદર્શના નામની બહેન હતી, (ભારિયા જસોયા કોડિન્ના ગુત્તેણં) અને કૌડિન્ય ગોત્રની યશોદા નામની સ્ત્રી હતી ।

કલ્પસૂત્ર
માર્ષાંતરસ.

॥૧૪૨॥

સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ ધૂઆ કાસવી ગુત્તેણં,તીસેદો નામધિજ્ઞા એવમાહિજ્ઞન્તિ; તં જહા-
અણોજ્ઞા ઇ વા, પિયદંસણા ઇ વા । સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ નત્તુઈ કોસિયા ગુત્તેણં,
તીસે ણં દો નામધિજ્ઞા એવમાહિજ્ઞન્તિ; તં જહા-સેસવઈ ઇ વા, જસવઈ ઇ વા ॥ ૧૦૯ ॥

સમણે ભગવં મહાવીરે દક્ષે, દક્ષપટ્ટણે, પટિરૂવે,

(સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ ધૂઆ કાસવી ગુત્તેણં) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરની પુત્રી કાશ્યપ ગોત્રની હતી,
(તીસે દો નામધિજ્ઞા એવમાહિજ્ઞન્તિ) તેણીનાં બે નામ આવી રીતે પ્રસિદ્ધ થયાં છે; (તં જહા-) તે આ પ્રમાણે-
(અણોજ્ઞા ઇ વા, પિયદંસણા ઇ વા) અનવદ્યા અને પ્રિયદર્શના । (સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ) શ્રમણ
ભગવાન્ મહાવીરની (નત્તુઈ કોસિયા ગુત્તેણં) નસૃકા ઇટલે પુત્રીની પુત્રી કૌશિક ગોત્રની હતી, । (તીસે ણં દો નામ-
ધિજ્ઞા એવમાહિજ્ઞન્તિ) તેણીનાં બે નામ આવી રીતે પ્રસિદ્ધ થયાં છે; (તં જહા-) તે આ પ્રમાણે-(સેસવઈ ઇ વા
જસવઈ ઇ વા) શેષવતી અને યશસ્વતી ॥ ૧૦૯ ॥

(સમણે ભગવં મહાવીરે દક્ષે) દક્ષ ઇટલે સર્વ કલાઓમાં કુશલ એવા શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર, વઢી કેવા ?-
(દક્ષપટ્ટણે) કરેલી હિતકર પ્રતિજ્ઞાનો સમ્યક્ પ્રકારે નિર્વાહ કરનારા; (પટિરૂવે) અત્યંત સુંદર રૂપવાળા,

પશ્ચમ
વ્યાખ્યાન.

શ્રી મહાવીર
પ્રમુનો સાં-
સારિક
પરિવાર

॥૧૪૨॥

आलीणे, भइए, विणीए, नाए, नायपुत्ते, नायकुलचंदे, विदेहे, विदेहदिन्ने, विदेहजच्चे, विदेहसूमाले, तीसं वासाइं विदेहंसि कट्टु अम्मा-पिऊहिं देवत्तगएहिं, गुरु-महत्तरएहिं अब्भणुण्णाए, समत्तपइण्णे,

(आलीणे) सर्व प्रकारना गुणोत्थी युक्त बनेला, अथवा इन्द्रियोने काबुमां राखनारा, (भइए) सरल प्रकृतिवाळा, (विणीए) वडिलोनो विनय करनारा, (नाए) प्रख्याति पामेला, (नायपुत्ते) ज्ञात एटले सिद्धार्थ राजा, तेमना पुत्र, (नायकुलचंदे) ज्ञात कुलमां चन्द्रमा सरखा, (विदेहे) वज्ररूपभनाराच संघयण अने समचतुरस्र संस्थान वडे मनोहर होवाथी विशिष्ट प्रकारनुं छे शरीर जेमनुं एवा, (विदेहदिन्ने) विदेहदिन्नाना अपत्य एटले त्रिशला क्षत्रियाणीना पुत्र, (विदेहजच्चे) विदेहा एटले त्रिशला क्षत्रियाणी, तेणीनी कुखने विपे उत्पन्न थयुं छे शरीर जेमनुं एवा, (विदेहसूमाले) विदेहमां एटले गृहस्थावासमां सुकुमाल, केमके दीक्षा वखते तो प्रभु परीषह-उपसर्गादि सहन करवामां अति कठोर होवाथी सुकुमालपणाए करीने रहित हता; आवा विशेषणोत्थी विभूषित प्रभु (तीसं वासाइं विदेहंसि कट्टु) त्रीश वरस सुधी गृहस्थावासमांरहीने (अम्मा-पिऊहिं देवत्तगएहिं) प्रभुना माता पिता देवपणाने पाम्या तारे, (गुरु-महत्तरएहिं अब्भणुण्णाए) गुरु एटले मोटा भाइ नंदिवर्धन तथा महत्तरो एटले राज्यना प्रधानो वडे दीक्षा लेवाने अनुमति पामेला, (समत्तपइण्णे) माता-पिता जीवता होय त्यां सुधी

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥१४३॥

दीक्षा न लेवानो अभिग्रह अठ्यावीश वरसे संपूर्ण थयेलो होवाथी, तथा मोटा भाइ नंदिवर्धनना आग्रहथी बे वरस वधारे गृहस्थावासमां रहेवानो अभिग्रह संपूर्ण थयेलो होवाथी—समाप्त थइ छे प्रतिज्ञा जेमनी एवा;

प्रभु त्रीश वरस गृहस्थावासमां आवी रीते रह्या—श्रमण भगवान् महावीरनी उम्मर अठ्यावीश वरसनी थइ त्यारे तेमना माता-पिता स्वर्गवासी थया । आवश्यक सूत्रना अभिप्राय मुजब प्रभुना माता-पिता माहेन्द्र नामना चोथे देवलोके गया, अने आचारांग सूत्रना अभिप्राय मुजब अच्युत नामना बारमा देवलोके गया । प्रभुए गर्भावासमां प्रतिज्ञा लीधी हती के ‘माता-पिता जीवतां दीक्षा नहिं लइश’ ते प्रतिज्ञा पूरी थइ, तेथी दीक्षा माटे पोताना वडिल बंधु नंदिवर्धननी अनुमति मागी । नंदिवर्धने जणाव्युं के—“भाइ ! माता-पिताना वियोगथी हजु हुं पीढाउं छुं, हजु तो ते दुःख विसारे पड्युं नथी तेवामां वळी तमे दीक्षानी वात करो छो, आवे समये तमारो विरह घा उपर खार नखवा जेवो विशेष संताप करनारो थशे, माटे अत्यारे तमारो मने छोडीने न जहुं जोइए” । वैराग्य रंगथी भीजाएला प्रभु बोल्या के—“आर्य ! आ संसारमां दरेक जीवोए माता पिता भाइ बहेन भार्या पुत्र विगेरे संबंधो घणी वखत बांध्या, तो कोने माटे प्रतिबंध करवो अने कोने माटे न करवो ? । तात्त्विक दृष्टिथी जोतां कोइ कोइनुं नथी, माटे शोक-संताप छोडी द्यो” । राजा नंदिवर्धने कहुं के—“भाइ ! तमे कहो छो ते हुं पण जाणुं छुं, पण प्राणप्रिय वहाला बन्धु ! तमारो विरह मने अत्यंत संतापकर थशे, माटे आ वखते दीक्षा न ल्यो,

पञ्चम
व्याख्यान.

माता-पि-
ताना स्वर्ग-
वास पछी
प्रभुए वडि-
ल बंधु नं
दिवर्धनने
दीक्षा ले-
वानो
पोतानो
जणावेलो
अभिप्राय.
॥१४३॥

मारा आग्रहथी हजु बे वरस घेर रहो” । प्रभुए कहुं के-‘नरेश्वर ! भले तमारा आग्रहथी हुं बे वरस घेर रहीश, पण मारे माटे हवेथी कोइ पण प्रकारनो आरंभ न करशो, हुं प्रासुक आहार-पाणी वडे शरीरनो निर्वाह करीश’ । नंदिवर्धन राजाए पण प्रभुनुं वचन स्वीकार्युं । त्यार पछी प्रभु बे वरस वधारे गृहस्थावासमां रखा । जो के ते बे वरस सुधी प्रभु वस्त्रो अने आभूषणो वडे अलंकृत रहेता, पण निरवद्य आहार करता, जल पण अचित्त पीता, ते बे वरस प्रभु अचित्त जलथी पण सर्वस्नान नहिं करतां केवल लोकव्यवहारथी हाथ पग अने मोहुं धोता । त्यारथी जींदगी सुधी ब्रह्मचर्य पाळ्युं । प्रभुए ज्यारे दीक्षा लीधी त्यारे तो तेमणे सचित्त जलथी स्नान कर्युं हतुं, कारण के तीर्थंकरोनो तेवो आचार छे । प्रभु ज्यारे जन्म्या हता त्यारे चौद महास्वप्नथी सूचित होवाथी ‘निश्चयथी आ चक्रवर्ती राजा थशे’ ए प्रमाणे लोकोनी बात सांभळी श्रेणिक चंडप्रद्योत विगेरे राजकुमारोने तेमना माता-पिताए प्रभुनी सेवा माटे मोकल्या हता, पण ज्यारे प्रभुने महावैरागी अने दीक्षा लेवा माटे तत्पर जोया त्यारे ‘आ चक्रवर्ती नथी’ एम जाणी ते राजकुमारो पोतपोताने घेर गया ।

आबी रीते एक तरफथी प्रतिज्ञा समाप्त थयेली होवाथी प्रभु पोतेज दीक्षा लेवाने तैयार हता, अने बीजी तरफथी लोकांतिक देवोए दीक्षाने एक वरस बाकी रह्युं त्यारे एटले प्रभुनी ओगणत्रीश वरसनी उम्मर थइ त्यारे पोताना शाश्वत आचार प्रमाणे प्रभुने दीक्षानो अवसर जणाववा विनति करी; ते सूत्रकार कहे छे—

પુનરવિ લોઅંતિઈહિં જીઅકપ્પિઈહિં દેવેહિં તાહિં ઇટ્ટાહિં જાવ વગ્ગૂહિં અણવરયં અભિનંદમાણા ય

(પુનરવિ લોઅંતિઈહિં જીઅકપ્પિઈહિં દેવેહિં) વઢી જીત ઇટ્ટલે અવશ્યપણે તીર્થકરોને દીક્ષાનો અવસર જણાવવાનો છે કલ્પ ઇટ્ટલે આચાર જેઓનો ઇવા બ્રહ્મલોકનિવાસી નવ પ્રકારના લોકાન્તિક દેવો (તાહિં) તેવા પ્રકારની વિશિષ્ટ ગુણવાઢી વાળી વડે બોલ્યા । તે વાળી કેવી છે?-(ઇટ્ટાહિં જાવ વગ્ગૂહિં) ઇટ્ટ ઇટ્ટલે પ્રમુને વલ્લભ લાગે ઇવી, યાવત્-જેને સાંભલવાની હમેશાં ઇચ્છા થાય ઇવી, અને તેથીજ પ્રિય ઇટ્ટલે તે વાળી ઉપર દ્વેષ ન આવે ઇવી, મનને વિનોદ કરાવનારી, અતિશય સુંદર હોવાથી મનમાં વરાવર ઠસી જાય ઇવી, સુંદર ધ્વનિ મનોહર વર્ણો અને સ્પષ્ટ ઉચ્ચારવાઢી, સમૃદ્ધિને કરનારી, તેવા પ્રકારના વર્ણો વડે યુક્ત હોવાથી ઉપદ્રવોને હરનારી, ધનને પ્રાપ્ત કરાવનારી; અનર્થોના વિનાશ રૂપ મંગલ કરવામાં પ્રવીણ, અલંકારાદિ વડે શોભતી, જેને સાંભલતાં તુરતજ હૃદયને વિષે અર્થ જણાઈ જાય ઇવી, સુકોમલ હોવાથી હૃદયને પ્યારી લાગે ઇવી, હૃદયને આહ્વાદ ઉપજાવનારી ઇટ્ટલે હૃદયના શોકાદિનો નાશ કરનારી, જેમાં વર્ણો પદો તથા વાક્યો થોડા અને અર્થ ઘણો નીકલે ઇવી, સાંભલતાંજ કર્ણને સુખ ઉપજાવનારી, અને સુંદર લાલિત્યવાઢા વર્ણો વડે મનોહર; આવા પ્રકારની વાળી વડે (અણવરયં અભિનંદમાણા ય) પ્રમુને નિરંતર અભિનંદતા છતા-સમૃદ્ધિશાલી કહેતા છતા ઇટ્ટલે પ્રમુનો સત્કાર કરતા છતા,

अभिधुवमाणा य एवं वयासी-॥ ११० ॥

जय जय नंदा !, जय जय भद्रा !, भद्रं ते, जय जय स्वत्तियवरवसहा !, बुज्झाहि भगवं !,
लोगनाहा ! सयलजगज्जीवहियं पवत्तेहि धम्मतित्थं,

(अभिधुवमाणा य) तथा प्रभुनी स्तुति करता छता (एवं वयासी-) आ प्रमाणे बोल्या- । जो के प्रभु तो स्वयं संबुद्ध छे-पोतेज प्रतिबोध पामेला छे, अने तेथी तेमने दीक्षा अंगीकार करवाने कोइना उपदेशनी अपेक्षा नथी; पोतानी मेळेज दीक्षा लेवाना छे; पण ते लोकांतिक देवोनो एवो आचार छे के-तीर्थकरोने दीक्षानो अवसर जणावे । अने तेथीज लोकांतिक देवोए प्रभुने दीक्षानो अवसर जणाववा माटे कह्युं के-॥ ११० ॥

(जय जय नंदा !) हे समृद्धिशाली ! आप जय पामो जय पामो, (जय जय भद्रा !) हे कल्याणवंत ! आप जय पामो जय पामो, (भद्रं ते) हे प्रभु ! आपनुं कल्याण थाओ, (जय जय स्वत्तियवरवसहा !) जगतनो उद्धार करवानी धोंसरी धारण करवामां समर्थ होवाथी हे क्षत्रिओमां श्रेष्ठ वृषभ समान ! आप जय पामो जय पामो, (बुज्झाहि भगवं !) हे भगवान् ! आप बोध पामो-दीक्षा स्वीकारो, (लोगनाहा ! सयलजगज्जीवहियं पवत्तेहि धम्मतित्थं) हे लोकोना नाथ ! सकल जगतना जीवोने हितकर एवं धर्मतीर्थ प्रवर्तावो,

कल्पसूत्र
भाषांतरस.
॥ १४५ ॥

हिअ-सुह-निस्सेयसकरं सबलोए सबजीवाणं भविस्सइ त्ति कट्ठु जयजयसइं पउंजन्ति ॥ १११ ॥
पुर्विं पि णं समणस्स भगवओ महावीरस्स माणुस्सगाओ गिहत्थधम्माओ अणुत्तरे आहोइए
अप्पडिवाई नाण-दंसणे होत्था । तए णं समणे भगवं महावीरे तेणं अणुत्तरेणं आहोइएणं नाण-
दंसणेणं अप्पणो निक्खमणकालं आभोएइ ।

(हिअ-सुह-निस्सेयसकरं सबलोए सबजीवाणं भविस्सइ त्ति कट्ठु) कारण के आ धर्मतीर्थ सकल लोकने विषे
सर्व जीवोने हित करनारुं, सुख करनारुं, तथा मोक्ष करनारुं थशे; ए प्रमाणे कहीने ते लोकांतिक देवो (जयजयसइं
पउंजन्ति) जय जय शब्द बोले छे ॥ १११ ॥

(पुर्विं पि णं समणस्स भगवओ महावीरस्स माणुस्सगाओ गिहत्थधम्माओ) श्रमण भगवान् महावीरने
मनुष्यने उचित एवा गृहस्थधर्म एटले विवाहादिनी पहेलां पण (अणुत्तरे आहोइए अप्पडिवाई नाण-दंसणे होत्था)
अनुत्तर एटले अभ्यंतर अवधि होवाथी उत्कृष्ट, उपयोगवाळुं, अने केवलज्ञाननी उत्पत्ति थाय त्यां सुधी स्थिर
रहेवावाळुं; एवा प्रकारनुं ज्ञान अने दर्शन एटले अवधिज्ञान अने अवधिदर्शन हतुं । (तए णं समणे भगवं महावीरे)
तेथी श्रमण भगवान् महावीर (तेणं अणुत्तरेणं आहोइएणं नाण-दंसणेणं) ते उत्कृष्ट अने उपयोगवाळा अवधिज्ञान
अने अवधिदर्शन वडे (अप्पणो निक्खमणकालं आभोएइ) पोतानो दीक्षाकाल जाणे छे ।

पञ्चम
व्याख्यान.

लोकांतिक
देवोए धर्म-
तीर्थ प्रव-
र्ताववा प्र-
भुने करेली
विनति,
प्रभुए ज्ञान
वडे जाणे-
लो दीक्षा-
समय.
॥ १४५ ॥

આભોડતા ચિઙ્ચા હિરણ્ણં, ચિઙ્ચા સુવર્ણં, ચિઙ્ચા ધણં, ચિઙ્ચા રજ્ઞં, ચિઙ્ચા રટ્ઠં, એવં બલં વાહણં
કોસં કોટ્ટાગારં, ચિઙ્ચા પુરં, ચિઙ્ચા અંતેરુરં, ચિઙ્ચા જણવયં, ચિઙ્ચા વિપુલધણ-કણગ-રયણ-મણિ-
મોત્તિય-સંઘ-સિલ-પ્પવાલ-રત્તરયણમાઙ્ગયં સંતસારસાવઙ્ગં,

(આભોડતા) દીક્ષાકાલ જાણીને (ચિઙ્ચા હિરણ્ણં) હિરણ્ય ઇટલે રૂપાને અથવા નહિં ઘડેલા સુવર્ણને ત્યજીને,
(ચિઙ્ચા સુવર્ણં) ઘડેલા સુવર્ણને ત્યજીને, (ચિઙ્ચા ધણં) ગણિમાદિ ચાર પ્રકારના ધનને ત્યજીને, (ચિઙ્ચા રજ્ઞં)
રાજ્ય ત્યજીને, (ચિઙ્ચા રટ્ઠં) દેશ ત્યજીને, (એવં બલં વાહણં કોસં કોટ્ટાગારં) એવી રીતે હાથી ઘોડા રથ અને
પાઠા રૂપ ચતુરંગી સેના ત્યજીને, સ્વચ્છર પ્રમુખ વાહન ત્યજીને, દ્રવ્યનો સ્વજાનો ત્યજીને, ધાન્યના કોઠીરીયાને
ત્યજીને, (ચિઙ્ચા પુરં) નગર ત્યજીને, (ચિઙ્ચા અંતેરુરં) અંતઃપુર ત્યજીને, (ચિઙ્ચા જણવયં) દેશવાસી લોક ત્યજીને,
(ચિઙ્ચા વિપુલધણ-કણગ-રયણ-મણિ-મોત્તિય-સંઘ-સિલ-પ્પવાલ-રત્તરયણમાઙ્ગયં) વિપુલ ધન ઇટલે ગાય વિગેરે પશુઓ,
ઘડેલું અને નહિં ઘડેલું એમ બન્ને પ્રકારનું સુવર્ણ, કર્કેતનાદિ રત્નો, ચન્દ્રકાન્તાદિ મણિઓ, મોતીઓ, દક્ષિણાવર્ત શંખો,
શિલા ઇટલે રાજાઓ તરફથી મળેલા સ્ત્રીતાબો-પદવીઓ, પરવાઝાં, અને માણેક પ્રમુખ લાલ રત્નાદિ, (સંતસારસા-
વઙ્ગં) ઉપર જણાવેલા વિદ્યમાન એવા પ્રધાન દ્રવ્યને ત્યજીને, આવી રીતે સર્વ વસ્તુઓનો ત્યાગ કરીને, વઢી શું કરીને ?—

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ १४६ ॥

विच्छुड्इत्ता, विगोवइत्ता, दाणं दायारेहिं परिभाइत्ता, दाणं दाइयाणं परिभाइत्ता ॥ ११२ ॥
(विच्छुड्इत्ता) विशेष प्रकारे त्याग करीने, (विगोवइत्ता) जमीनमां दाटेला अने गुप्त रहेला ते सुवर्णादिकने दानना अतिशयथी प्रगट करीने, अथवा सुवर्णादिक अस्थिर होवाथी तेने निंदनीय गणीने, (दाणं दायारेहिं परिभाइत्ता) दान लेवाने जेओ आवे ते दायार एटले याचको, ते याचकोने दान एटले ते सुवर्णादिक धन भागे पडतुं वहेंची आपीने; अथवा अमुकने आ आपतुं, अमुकने आ आपतुं, एम विचारपूर्वक आपीने; (दाणं दाइयाणं परिभाइत्ता) वळी पोताना गोत्रीयोने सुवर्णादिक धन भागे पडतुं वहेंची आपीने प्रभु दीक्षा लेवाने नीकळ्या ॥ ११२ ॥
सूत्रकारे आ सूत्र वडे, प्रभुए वार्षिकदान आप्युं एम सूचव्युं । ते आ प्रमाणे-प्रभुने दीक्षा लेवाने एक वरस बाकी राहुं त्यारे प्रभु वार्षिक दान देवाने प्रवर्त्या । प्रभु हमेशां सूर्योदयथी आरंभी प्रातःकालना भोजननी पेला सुधी एक करोड आठ लाख सोनैयानुं दान आपता । नगरना दरेक रस्ता अने शेरीओ पर उद्घोषणा करावी के, 'जेने जे कांइ जोइए ते लइ जाओ' । आ प्रमाणे उद्घोषणापूर्वक जेने जे कांइ जोइतुं तेने प्रभु आपता, अने ते सर्व इन्द्रना हुकमथी देवो पूरुं करता । एवी रीते प्रभुए एक वरसमां त्रण अबज अढ्याशी करोड अने एंशी लाख सोनैयानुं दान आप्युं । आवी रीते वार्षिक दान आपीने प्रभुए पोताना वडिल बन्धु नंदिवर्धनने पूछ्युं के- 'हे राजन् ! तमोए कहेलो अवधि पण संपूर्ण थयो छे, तेथी हवे हुं दीक्षा स्वीकारुं छुं' । ते सांभळी नंदिवर्धन राजाए पण दीक्षा लेवा अनुमति आपी ।

पञ्चम
व्याख्यान.

वीरप्रभुए
आपेलुं वा-
र्षिकदान,
दीक्षा लेवा
वडिल बंधु-
नी मागेली
अनुमति.

॥ १४६ ॥

ત્યાર પછી નંદિવર્ધન રાજાએ પ્રમુનો દીક્ષા મહોત્સવ કરવા માટે ક્ષત્રિયકુંડ નગરને ધ્વજા પતાકા અને તોરણોથી શણગાર્યું, રસ્તા અને બજારોને સાફસુફ કરાવી રંગ રીપેર કરાવી સુશોભિત કરી, ઉત્સવ જોવા માટે આવેલા લોકોને બેસવા માટે માંચડા ગોઠવાવ્યા, યોગ્ય યોગ્ય સ્થળે પંચવર્ણી પુષ્પોની માલાઓ લટકાવી દીધી; આવી રીતે ક્ષત્રિયકુંડ નગરને દેવલોક સદૃશ બનાવી દીધું । ત્યાર પછી નંદિવર્ધન રાજાએ અને શક્રાદિ દેવોએ—સુવર્ણના, રૂપાના, રત્નના, સુવર્ણ અને રૂપાના, સુવર્ણ અને રત્નના, રત્ન અને રૂપાના, સુવર્ણ રત્ન અને રૂપાના, તથા માટીના; એવી રીતે આઠ જાતિના કલશો, પ્રત્યેક જાતિના એક હજાર અને આઠ આઠ સંખ્યાના તૈયાર કરાવ્યા, તથા બીજી પણ સકલ સામગ્રી તૈયાર કરાવી । ત્યાર પછી અચ્યુતેન્દ્ર વિગેરે ચોસઠ ઇન્દ્રોએ મઠી પ્રમુનો અભિષેક કર્યે છતે, દેવોએ કરેલા તે કલશો દિવ્ય પ્રભાવથી નંદિવર્ધન રાજાએ કરાવેલા કલશોની અંદર અંતર્હિત થઈ ગયા, તેથી નંદિવર્ધન રાજાએ કરાવેલા તે કલશો અત્યંત શોભવા લાગ્યા । ત્યાર પછી નંદિવર્ધન રાજાએ પ્રમુને પૂર્વદિશા સન્મુખ બેસાડી, દેવોએ લાવેલા ક્ષીરસમુદ્રના જલથી સર્વ તીર્થોની માટીથી અને સકલ ઔષધીઓથી અભિષેક કર્યો; તે વખતે ઇન્દ્રો હાંથમાં જ્ઞારી દર્પણ વિગેરે લઈ ‘જય જય’ શબ્દ બોલતા છતાં અગાડી ઉભા રહ્યા । આવી રીતે પ્રમુએ જ્ઞાન કર્યા બાદ ગંધકાષાયી વસ્ત્ર વહે શરીરને લુંછી નાખી દિવ્ય ચંદન વહે શરીરે વિલેપન કર્યું । બઠી પ્રમુ કેવા?—કલ્પવૃક્ષના પુષ્પોની માલાથી મનોહર છે કંઠનો ભાગ જેમનો એવા; સુવર્ણ જડિત છેડાવાળું, સ્વચ્છ, ઉજ્જ્વલ, અને લક્ષ્મણવાળું

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.

॥ ૧૪૭ ॥

આવા પ્રકારના સફેદ વસ્ત્ર વડે ઢંકાણું છે શરીર જેમનું એવા; હાર વડે શોભી રહ્યું છે વક્ષઃસ્થલ જેમનું એવા; વાજુબંધ અને કઢાંઓથી અલંકૃત છે ભુજાઓ જેમની એવા; અને કુંડલથી દીપી રહ્યા છે ગાલ જેમના એવા; આવી રીતે પ્રભુ આભૂષણો અને વસ્ત્રાદિથી અલંકૃત થયા. ત્યાર પછી પચાસ ધનુષ્ય લાંબી, પચીસ ધનુષ્ય પહોળી, છત્રીશ ધનુષ્ય ડાંચી, સુવર્ણમય સેંકડો સ્તંભોથી શોભી રહેલી, મણિઓ અને સુવર્ણજડિત હોવાથી વિચિત્ર દેખાતી, અને નદીમાં નદીની જેમ દેવશક્તિથી અંદર સમાઈ ગઈ છે દેવોએ કરેલી પાલસી જેમાં, એવા પ્રકારની નંદિવર્ધન રાજાએ તૈયાર કરાવેલી ચંદ્રપ્રભા નામની પાલસીમાં બેસીને પ્રભુ દીક્ષા લેવા માટે ચાલ્યા.

તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરે જે સે હેમંતાણં પઢમે માસે પઢમે પક્ષે-મગ્ગસિર-
બહુલે, તસ્સ ણં મગ્ગસિરબહુલસ્સ દસમીપક્ષે ણં, પાઈણગામિણીએ છાયાએ,

(તેણં કાલેણં તેણં સમણં) તે કાલે અને તે સમયે (સમણે ભગવં મહાવીરે) કરેલો છે છઠનો તપ જેમણે અને વિશુદ્ધ છે લેશ્યાઓ જેમની એવા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર (જે સે હેમંતાણં પઢમે માસે પઢમે પક્ષે-મગ્ગસિરબહુલે) જે તે હેમંત ઋતુનો પહેલો માસ, હેમંત ઋતુનું પહેલું પક્ષવાડીયું, એટલે માગશર માસનું કૃષ્ણ પક્ષવાડીયું; (તસ્સ ણં મગ્ગસિરબહુલસ્સ દસમીપક્ષે ણં) તે માગશર માસના કૃષ્ણ પક્ષવાડીયાની દશમની તિથિને વિષે, (પાઈણગામિણીએ છાયાએ) પૂર્વદિશા તરફ છાયા ગયે હોય,

પશ્ચમ
વ્યાખ્યાન.

નંદિવર્ધન
રાજાએ
શણગારેલું
નગર, હાજ-
ર થયેલા
इन्द्रादि दे-
वો, વીરપ્ર-
યુનો દીક્ષા-
મહોત્સવ.
॥ ૧૪૭ ॥

पोरिसીए अभिनिविद्याए पमाणपत्ताए, सुवए णं दिवसे णं, विजए णं मुहुत्ते णं, चंदप्पभाए
सीयाए,

(पोरिसीए अभिनिविद्याए पमाणपत्ताए) प्रमाण प्राप्त एटले न्यून नहिं तेम अधिक पण नहिं, एवा
प्रकारनी पाळली पोरसी थये छते, (सुवए णं दिवसे णं) सुव्रत नामना दिवसे, (विजए णं मुहुत्ते णं) विजय
नामना मुहूर्तमां (चंदप्पभाए सीयाए) चन्द्रप्रभा नामनी पालखीमां रत्नजडित सुवर्णना सिंहासन पर
पूर्वदिशा सन्मुख बेठा । पालखीमां बेठेला प्रभुने जमणे पडखे कुलनी महत्तरा स्त्री हंसलक्षण उत्तम साडी
लइने भद्रासन पर बेठी, डाबे पडखे प्रभुनी धावमाता दीक्षानुं उपकरण लइने बेठी, पाळळना भागमां
उत्तम शृंगार पहेरेली स्वरूपवती एक तरुण स्त्री हाथमां सफेद छत्र धरीने बेठी, ईशान खुणामां एक
स्त्री संपूर्ण भरेलो कलश हाथमां लइने बेठी, अने अग्निखुणामां एक स्त्री हाथमां मणिमय पंखो लइने भद्रासन
पर बेठी । आवी रीते सर्व प्रकारनी तैयारी थइ रह्या बाद नंदिवर्धन राजाए हुकम करेला सेवकोए ते
पालखीने उपाडी; पछी शक्रेन्द्रे ते पालखीनी दक्षिण तरफनी उपरनी बाहाने, ईशानेन्द्रे उत्तर तरफनी उपरनी
बाहाने, चमरेन्द्रे दक्षिण तरफनी नीचेनी बाहाने, अने बलीन्द्रे उत्तर तरफनी नीचेनी बाहाने उपाडी ।

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતરસ.

॥૧૪૮॥

વઢી ચલાયમાન થતા કુંડલ વિગેરે આમૂપણોથી રમણીય લાગતા એવા વાકી રહેલા ભવનપતિ વ્યંતર જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક ઇન્દ્રો પંચવર્ણી પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરતા છતાં અને દુંદુભી વગાડતા છતાં પોતપોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે તે પાલસી ઉપાડવા લાગ્યા । ત્યાર પછી શક્રેન્દ્ર અને ઈશાનેન્દ્ર પાલસીની વાહા છોડીને ભગવંતને ચામર વીંજવા લાગ્યા । આવી રીતે પ્રભુ પાલસીમાં બેસીને ચાલ્યા ત્યારે જેમ શરદ્ ઋતુમાં વિકસિત થયેલા કમલો વડે પદ્મસરોવર શોભે, પ્રફુલ્લિત થયેલું અલસીનું કળેરનું ચંપાનું અને તિલકનું વન શોભે, તેમ દેવોએ કરીને સમગ્ર આકાશ મનોહર શોભી રહ્યું । વઢી નિરંતર વાગી રહેલાં નગારાં નોબત મંભા વીણા મૃદંગ અને દુંદુભી વિગેરે અનેક પ્રકારનાં વાર્જિત્રોનો નાદ આકાશતલ અને ભૂતલ ઉપર ફેલાઈ રહ્યો । વાર્જિત્રોનો કર્ણપ્રિય નાદ સાંભળી નગરવાસી સ્ત્રીઓ પોતપોતાનાં કાર્ય છોડી ઉતાવળથી દોડી આવતી હતી વિવિધ પ્રકારની ચેષ્ટાઓથી લોકોને આશ્ચર્ય પમાડતી હતી । કહ્યું છે કે—

“તિન્નિવિ થીઆં વલ્લહાં, કલિ કજ્જલ સિંદૂર । એ પુણ અતિહિ વલ્લહાં, દૂધ જમાઈ તૂર ॥ ૧ ॥”

“સ્ત્રીઓને ફેશ ઇટલે કજીયો કાજલ અને સિંદૂર એ ત્રણ વીજ વહાલી હોય છે, પણ દૂધ જમાઈ અને વર્જિત્ર એ ત્રણ તો અતિશય વહાલાં હોય છે ॥ ૧ ॥”

તેથી નગરની સ્ત્રીઓ વાર્જિત્રોના શબ્દ સાંભળી પોતપોતાનાં કામ અધુરાં મૂકી એવી તો વિચિત્ર ચેષ્ટાઓ યુક્ત દોડી આવી કે જેને જોઈ હસવું આવે ।

પશ્ચમ
વ્યાખ્યાન.

વીરપ્રભુની
પાલસીનું
વર્ણન, મનુ-
ષ્યોએ અને
ઇન્દ્રાદિદે-
વોએ ઉપા-
ડેલી તે
પાલસી

॥૧૪૮॥

“स्वगल्लयोः काचन कज्जलाङ्कं, कस्तूरिकाभिर्नयनाञ्जनं च । गले चलन्नूपुरमङ्घ्रिपीठे, ग्रैवेयकं चारु चकार बाला ॥ १ ॥

कटीतटे काऽपि बबन्ध हारं, कार्श्वीं कणत्किङ्किणिकां च कण्ठे ।

गोशीर्षपङ्केन ररञ्ज पादा-वलक्तपङ्केन वपुर्लिलेप ॥ २ ॥”

“कोइ एक स्त्री आंखमां काजळ आंजती हती ते उतावळथी गाल उपर लगावी दीधुं, अने गाल उपर कस्तूरी लगाववानी हती ते आंखमां आंजी दीधी !, पगे पहेरवानुं चलायमान झांझर कंठमां पहेरी लीधुं, अने कंठमां पहेरवानो रमणीय कंठो पगमां पहेरी लीधो ! ॥ १ ॥ वळी कोइ स्त्रीए तो डोकमां पहेरवानो हार उतावळथी कम्मरमां पहेरी लीधो, अने कम्मरमां पहेरवानो रणझणाट करती घुघरीयोवाळो कंदोरो डोकमां लगावी दीधो !, कोइ स्त्रीए उत्सव जोवानी उत्सुकताथी शरीरे विलेपन करवा माटे घसीने तैयार करेल गोशीर्षचंदन वडे पग रंगी नाख्या, अने पग रंगवाने तैयार करेल अलताना रस वडे शरीरे विलेपन कर्युं ! ॥ २ ॥”

“अर्धस्नाता काचन बाला, विगलत्सलिला विश्लथवाला ।

तत्र प्रथममुपेता त्रासं, व्यधित न केषां ज्ञाता हास्यम् ? ॥ ३ ॥”

“अरधुं स्नान करेली, भीजाएला शरीरमांथी टपकी रहेला जलवाळी, अने वींखराएला केशवाळी उतावळथी दोडी आवेली कोइक स्त्रीए प्रथम भय अने पछी ओळखाणी ल्यारे हास्य कोने न कराव्युं ? ॥ ३ ॥”

“काऽपि परिच्युतविश्रुतवसना, मूढा करधृतकेवलरसना ।

चित्रं तत्र गता न ललज्जे, सर्वजने जिनवीक्षणसज्जे ॥ ४ ॥”

“कोइक भोळी स्त्री तो उतावळथी दोडतां तेणीनां वस्त्र ढीलां थइ खसी जवाथी हाथमां केवल नाडीनेज पकडी उभी रही हती !, छतां सर्व लोको श्रीजिनेश्वरने जोवा माटे तन्मय थये छते आश्चर्य छे के शरमाणी नहिं ॥४॥”

“संत्यज्य काचित् तरुणी रुदन्तं, स्वपोतमोतुं च करे विधृत्य ।

निवेद्य कट्यां त्वरया व्रजन्ती, हासावकाशं न चकार केषाम् ? ॥ ५ ॥”

“कोइ एक तरुण स्त्रीए रडतुं एवं पोतानुं बालक लेवाने बदले भूलथी वीलाडाने हाथमां लइ केडमां बेसाडी उतावळथी दोडती छती कोने हास्य न कराव्युं ? ॥ ५ ॥

“काश्चिद् महेला विकसत्कपोलाः, श्रीवीरवक्त्रेक्षणगाढलोलाः ।

विस्त्रस्य दूरं पतितानि तानि, नाऽज्ञासिषुः काञ्चनभूषणानि ॥ ६ ॥”

श्रीवीर प्रभुनुं मुख जोवाने अतिशय लोलुप बनेली अने आनंदथी प्रफुलित गालवाळी केटलीएक स्त्रीओने तो पोतानां सुवर्णनां आभूषणो सरी जवाथी दूर पडी गयां छतां पण खबर पडी नहिं ॥ ६ ॥”

“अहो ! महो रूपमहो ! महौजः, सौभाग्यमेतत् कटरे शरीरे ।

गृह्णामि दुःखानि करस्य धातु-र्यच्छिल्पमीदृग् वदति स्म काचित् ॥ ७ ॥”

“વઢી કોઢક સ્ત્રી પ્રમુને દેસી બોલવા લાગી કે-અહો તેજ !, અહો રૂપ !, અહો મહાન્ પરાક્રમ !, અહો ! શરીરને વિષે અદ્ભુત સૌભાગ્ય !, હું તો વિધાતાના હાથની ચતુરાઈ જોઈ તેનાં દુઃખડાં લડું છું, કે જેની આવી અદ્ભુત કારીગરી છે ॥૭॥”

“હસ્તામ્બુજાભ્યાં શુચિમૌક્તિકૌઘૈ-રવાકિરન્ કાશ્ચન ચશ્ચલાક્ષ્યઃ ।

કાશ્ચિજ્જગુર્મજ્જુલમઙ્ગલાનિ, પ્રમોદપૂર્ણા નન્દતુશ્ચ કાશ્ચિત્ ॥ ૮ ॥”

“ચંચલ છે નેત્ર જેણીનાં એવી કેટલીએક સ્ત્રીઓ હસ્તકમલથી પવિત્ર મોતીઓ ઉઢાડી પ્રમુને વધાવ્યા, કેટલીએક સ્ત્રીઓ મધુર સ્વરથી રમણીય એવા ધવલમંગલ ગાવા લાગી, અને કેટલીએક સ્ત્રીઓ તો આનંદમગ્ન બની નાચવા લાગી ॥ ૮ ॥”

આવી રીતે નગરવાસી પુરુષો અને સ્ત્રીઓ જેમના વૈભવનો ઉત્કર્ષ જોઈ રહ્યા છે એવા ભગવંતની અગાડી પ્રથમ-સ્વસ્તિક શ્રીવત્સ નન્દ્યાવર્ત વર્ધમાનક ભદ્રાસન કલશ મત્સ્યયુગલ અને દર્પણ, એ પ્રમાણે રત્નમય આઠ મંગલ ક્રમસર ચાલવા લાગ્યા । તેમની પછી પૂર્ણ કલશ, જ્ઞારી, ચામરો, મોટી ધ્વજા, વૈદૂર્ય રત્નજડિત એવા દંડ પર રહેલું સફેદ છત્ર, તથા મણિ અને સુવર્ણમય એવું સિંહાસન ચાલ્યું । પછી સ્વાર રહિત એવા એકસો આઠ ઉત્તમ ઘોડા અને એકસો આઠ ઉત્તમ હાથી ચાલવા લાગ્યા । ત્યાર બાદ ફરકતી પતાકાઓથી મનોહર લાગતા, ઘંટાઓ અને વાજિંત્રોના નાદથી રમણીય બનેલા, અને અનેક પ્રકારનાં શસ્ત્રો તથા વસ્ત્રોથી ભરેલા એવા એકસો ને આઠ રથ ચાલવા લાગ્યા ।

તેમની પછી વસ્ત્ર પહેરેલા અને સર્વાંગ સુંદર એવા એકસો આઠ વીરપુરુષો ચાલ્યા । ત્યાર પછી ક્રમસર ઘોઢા હાથી રથ અને પાઠાનું સૈન્ય ચાલવા લાગ્યું । ત્યાર બાદ હજાર પતાકા વડે શોભી રહેલો અને હજાર યોજન ઊંચો એવો મહેન્દ્રધ્વજ ચાલ્યો । તેની પછી સ્વરૂપ ધરનારા, મારાંવાળા, અને વાજોટ ધરનારા ક્રમસર ચાલ્યા । ત્યાર પછી હાસ્ય કરાવનારા, નાચ કરનારા, અને ‘ જય જય ’ શબ્દ બોલતા છતાં માટ-ચારણ પ્રમુખ ચાલવા લાગ્યા । ત્યાર બાદ ઉગ્રકુલના ભોગકુલના અને રાજન્યકુલના ક્ષત્રિયો, કોટવાળો, મહંબના અધિકારીઓ, કૌટુંબિકો, શેઠીયા, સાર્થવાહો, દેવો તથા દેવીઓ પ્રમુખી અગાડી પાછળ અને પડેલા ચાલવા લાગ્યા ।

સદેવમણ્યાસુરાણ પરિસાણ સમણુગમ્મમાણમ્ અગ્ગે સંખિય-ચક્કિય-લંગલિય-મુહમંગલિય-વદ્ધમાણ-

(સદેવમણ્યાસુરાણ પરિસાણ) વઢી સ્વર્ગલોક મનુષ્યલોક અને પાતાલલોક નિવાસી દેવો મનુષ્યો અને અસુરો સહિત પર્યદા ઇટલે લોકોના સમુદાયે કરીને (સમણુગમ્મમાણમ્) સમ્યક્ પ્રકારે પાછળ ગમન કરાતા એવા પ્રમુખે; વઢી પ્રમુ કેવા છે ?—(અગ્ગે સંખિય-) અગાડી ચાલતા એવા શંખ વગાડનારા, (ચક્કિય-) ચક્ર હથિયારને ધારણ કરનારા, (લંગલિય-) ગળે લટકાવેલ સુવર્ણાદિમય હઠને આકારે આભૂષણને ધારણ કરનારા મટ્ટ વિશેષો, અથવા સેડુતો, (મુહમંગલિય-) મુખને વિષે માંગલિક શબ્દ બોલનારા પ્રિયવાદકો, (વદ્ધમાણ-) શૃંગાર પહેરી મનોહર બનેલા નાના કુમારોને સ્વભા ઉપર વેસાડી ચાલનારા પુરુષો,

પૂસમાણ-ઘંટિયગણેહિં તાર્હિં જાવ વગ્ગૂહિં અભિનંદમાણા ય અભિથુવ્વમાણા ય એવં વયાસી-॥૧૧૩॥
જય જય નંદા !, જય જય ભદ્રા !, ભદ્રં તે, અભગ્ગેહિં નાણ-દંસણ-ચરિત્તેહિં અજિઆઈં જિણાહિ
ઈંદિયાઈં, જિઅં ચ પાલેહિ સમણધમ્મં, જિયવિગ્ધો વિ ય વસાહિ તં દેવ ! સિદ્ધિમજ્ઞે,

(પૂસમાણ-) વિરુદાવલી બોલનારા માટ-ચારણો, (ઘંટિયગણેહિં-) અને ઘંટ વગાડનારા રાડલીયા તરીકે બોલ-
જાતા પુરુષો; તેઓના સમુદાયો વડે પરિવરેલા એવા પ્રભુને કુલના વડિલ વિગેરે સ્વજનો (તાર્હિં જાવ વગ્ગૂહિં)
તેવા પ્રકારની યાવત્- ઇષ્ટાદિ વિશેષણોવાળી વાણી વડે (અભિનંદમાણા ય અભિથુવ્વમાણા ય) અભિનંદન આપતા
છતા એટલે સમૃદ્ધિમંત કહેતા છતા તથા સ્તુતિ કરતા છતા (એવં વયાસી-) આ પ્રમાણે બોલ્યા કે-॥ ૧૧૩ ॥

(જય જય નંદા !) હે સમૃદ્ધિમાન ! તમે જય પામો જય પામો, (જય જય ભદ્રા !) હે કલ્યાણકારક ! તમે
જય પામો જય પામો, (ભદ્રં તે) તમારું કલ્યાણ થાઓ, (અભગ્ગેહિં નાણ-દંસણ-ચરિત્તેહિં અજિઆઈં જિણાહિ
ઈંદિયાઈં) જીતી ન શકાય એટલે વશ ન થઈ શકે એવી ઇન્દ્રિયોને અમગ્ન એટલે અતિચાર રહિત એવાં જ્ઞાન દર્શન અને
ચારિત્ર વડે વશ કરો, (જિઅં ચ પાલેહિ સમણધમ્મં) અને જીતેલા એટલે વશ કરેલા ક્ષાંતિ વિગેરે દસ પ્રકારના શ્રમણધર્મનું
તમે પાલન કરો, (જિયવિગ્ધો વિ ય વસાહિ તં દેવ ! સિદ્ધિમજ્ઞે) વળી હે પ્રભુ ! જીતેલા છે વિગ્ધો જેમણે એવા તમે

નિહ્નાહિ રાગ-દોસમલ્હે તવેણં, ધિદ્ધણિઅવદ્ધકચ્છે મદાહિ અટ્ટ કમ્મસત્તૂ જ્ઞાણેણં ઉત્તમેણં સુક્કેણં,
અપ્પમત્તો હરાહિ આરાહણપડાગં ચ વીર ! તેલુક્કરંગમજ્જે, પાવય વિતિમિરમણુત્તરં કેવલવરનાણં,
ગચ્છ ય મુક્કં પરં પયં જિણવરોવદ્દેણ મગ્ગેણ અકુહિલેણ હંતા પરીસહચમું,
સિદ્ધિની મધ્યમાં વસો । અહીં સિદ્ધિ શબ્દ વડે 'શ્રમણધર્મને વશ કરવો' એવો અર્થ સમજવો, તેની મધ્યમાં એટલે લક્ષણા
વડે તેના પ્રકર્ષમાં; અર્થાત્ સિદ્ધિની મધ્યમાં એટલે શ્રમણધર્મને વશ કરવાના પ્રકર્ષમાં તમે અંતરાય રહિત રહો ।
(નિહ્નાહિ રાગ-દોસમલ્હે તવેણં) વાહ્ય અને આભ્યંતર તપ વડે તમે રાગ અને દ્વેષરૂપી મલ્હોનો વિનાશ
કરો, (ધિદ્ધણિઅવદ્ધકચ્છે મદાહિ અટ્ટ કમ્મસત્તૂ જ્ઞાણેણં ઉત્તમેણં સુક્કેણં) ધીરપણામાં અતિશય કમ્મર કસી-
અત્યંત દૃઢ બની ઉત્તમ શુદ્ધધ્યાન વડે આઠ કર્મોરૂપી શત્રુઓનું મર્દન કરો, (અપ્પમત્તો હરાહિ આરાહણપડાગં
ચ વીર ! તેલુક્કરંગમજ્જે) વહી હે વીર ! અપ્રમાદી થયા છતા તમે ત્રણ લોકરૂપી રંગમંડપની મધ્યમાં એટલે
મલ્હયુદ્ધ કરવાના અસ્ત્રાડામાં આરાધનારૂપી પતાકાને ગ્રહણ કરો; અર્થાત્ જેમ કોઈ મલ્હ સામા મલ્હને જીતી જયપતાકા
મેલ્લવે છે, તેમ તમે પણ કર્મરૂપી શત્રુઓને જીતી આરાધનારૂપી પતાકા મેલ્લવો, (પાવય વિતિમિરમણુત્તરં
કેવલવરનાણં) આવરણ રહિત અને અનુપમ એવું પ્રધાન કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો, (ગચ્છ ય મુક્કં પરં પયં
જિણવરોવદ્દેણ મગ્ગેણ અકુહિલેણ હંતા પરીસહચમું) ઋષભદેવાદિ જિનેશ્વરોએ પ્રરૂપેલા જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રરૂપ

જય જય સ્વત્તિયવરવસહા ! બહૂં દિવસાં બહૂં પક્ષવાં બહૂં માસાં બહૂં ઉઝાં બહૂં અયણાં
બહૂં સંવચ્છરાં અમીએ પરીસહો-વસગ્ગાણં, સ્વંતિસ્વમે ભય-ભેરવાણં, ધમ્મે તે અવિગ્ધં
ભવતિ કટ્ટુ જયજયસદં પઠંજન્તિ ॥ ૧૧૪ ॥ તદ્દં ણં સમણે ભગવં મહાવીરે

અકુટિલ ઇટલે સરલ માર્ગ વડે પરીપહોની સેનાને હળીને પરમપદરૂપ મોક્ષમાં જાઓ, (જય જય સ્વત્તિયવરવસહા !)
હે ક્ષત્રિયોને વિષે ઉત્તમ વૃષભ સમાન ! તમે જય પામો જય પામો, (બહૂં દિવસાં) ઘણા દિવસો સુધી (બહૂં
પક્ષવાં) ઘણાં પક્ષવાડીયાં સુધી (બહૂં માસાં) ઘણા મહિના સુધી, (બહૂં ઉઝાં) બન્ને માસ પ્રમાણ
હેમંતાદિ ઘણી ઋતુઓ સુધી, (બહૂં અયણાં) છ છ માસ પ્રમાણ દક્ષિણાયન અને ઉત્તરાયણ લક્ષણ ઘણાં અયનો સુધી,
(બહૂં સંવચ્છરાં) તથા ઘણાં વરસ સુધી (અમીએ પરીસહો-વસગ્ગાણં) પરીપહો અને ઉપસર્ગો થકી નિર્ભય
રક્ષા છતાં (સ્વંતિસ્વમે ભય-ભેરવાણં) તથા વિજ઼ી સિંહ પ્રમુખના ભયો અને ભૈરવોને ક્ષમાપૂર્વક સહન કરતા છતાં
તમે જય પામો । (ધમ્મે તે અવિગ્ધં ભવતિ કટ્ટુ) સંયમ રૂપ ધર્મમાં તમોને નિર્વિગ્નપણું થાઓ,
આ પ્રમાણે કહીને કુલના વડિલ વિગેરે સ્વજનો (જયજયસદં પઠંજન્તિ) જય જય શબ્દ બોલે છે ॥ ૧૧૪ ॥
(તદ્દં ણં સમણે ભગવં મહાવીરે) ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરની મધ્યમાં થઈને

નયણમાલાસહસ્સેહિં પિચ્છિજ્જમાણે પિચ્છિજ્જમાણે, વયણમાલાસહસ્સેહિં અભિથુવમાણે અભિથુવમાણે,
હિયયમાલાસહસ્સેહિં ઉત્તંદિજ્જમાણે ઉત્તંદિજ્જમાણે, મણોરહમાલાસહસ્સેહિં વિચ્છિપ્પમાણે વિચ્છિપ્પ-
માણે, કંતિ-રૂવ-ગુણેહિં પત્થિજ્જમાણે પત્થિજ્જમાણે, અંગુલિમાલાસહસ્સેહિં દાહિજ્જમાણે દાહિજ્જમાણે,
જ્યાં જ્ઞાતચંદન નામનું ઉદ્યાન છે અને જ્યાં અશોક વૃક્ષ છે ત્યાં આવે છે । શ્રમણ મગવાન મહાવીર કેવા છે ?-
(નયણમાલાસહસ્સેહિં પિચ્છિજ્જમાણે પિચ્છિજ્જમાણે) મહોત્સવ જોવા માટે હારબંધ બેઠેલા માણસોની હજારો
નેત્રપંક્તિઓથી વારંવાર જોવાતા, (વયણમાલાસહસ્સેહિં અભિથુવમાણે અભિથુવમાણે) હજારો મુખપંક્તિઓથી
અથવા વચનોની પંક્તિઓથી વારંવાર સ્તુતિ કરાતા, (હિયયમાલાસહસ્સેહિં ઉત્તંદિજ્જમાણે ઉત્તંદિજ્જમાણે) હજારો
હૃદયપંક્તિઓથી 'તમે જય પામો, જીવો, આનંદ પામો' इत्यादि शुभ चिंतवन वडे वारंवार प्रबलपणे समृद्धि पमाडाता,
(મણોરહમાલાસહસ્સેહિં વિચ્છિપ્પમાણે વિચ્છિપ્પમાણે) હજારો મનોરથોની પંક્તિઓથી વારંવાર વિશેષ પ્રકારે
સ્પર્શ કરાતા, અર્થાત્ 'અમે પ્રમુના આજ્ઞાકારી સેવક થઈએ તો પણ સારું' इत्यादि प्रकारे लोकोना विकल्पोથી વારંવાર
ચિંતવાતા, (કંતિ-રૂવ-ગુણેહિં પત્થિજ્જમાણે પત્થિજ્જમાણે) કાંતિ રૂપ અને ગુણો વડે સ્વામીપણે વારંવાર ઇચ્છાતા,
(અંગુલિમાલાસહસ્સેહિં દાહિજ્જમાણે દાહિજ્જમાણે) હજારો આંગળીઓની પંક્તિઓથી વારંવાર દેખાડાતા,

પાંચમ
વ્યાખ્યાન.

પાલસીમ
બેસી નગર-
ની શોમા
નીહાઠતા
છતા દીક્ષા
લેવા જતા
વીરપ્રમુનું
વર્ણન.

દાહિણહત્થેણં બહૂણં નર-નારીસહસ્સાણં અંજલિમાલાસહસ્સાઈં પડિચ્છમાણે પડિચ્છમાણે,
ભવણપંતિસહસ્સાઈં સમઙ્ગમાણે સમઙ્ગમાણે, તંતી-તલતાલ-તુડિયગીયવાહ્યરવેણં મહુરેણ ય
મણહરેણં જયજયસહ્ધોસમીસિણં મંજુમંજુણા ઘોસેણ ય પડિબુજ્જમાણે પડિબુજ્જમાણે, સઘિટ્ઠીય,
સઘજુઈય, સઘબલેણં, સઘવાહણેણં,

(દાહિણહત્થેણં બહૂણં નર-નારીસહસ્સાણં અંજલિમાલાસહસ્સાઈં પડિચ્છમાણે પડિચ્છમાણે) ઘણા હજાર જે પુરુષો
અને સ્ત્રીઓ, તે પુરુષો અને સ્ત્રીઓના હજારો નમસ્કારોની પંક્તિઓને જમણા હાથથી બારંબાર ગ્રહણ કરતા,
(ભવણપંતિસહસ્સાઈં સમઙ્ગમાણે સમઙ્ગમાણે) હજારો ઘરોની પંક્તિઓને ઉછંચન કરતા, (તંતી-તલતાલ-તુડિય-
ગીયવાહ્યરવેણં મહુરેણ ય મણહરેણં જયજયસહ્ધોસમીસિણં મંજુમંજુણા ઘોસેણ ય પડિબુજ્જમાણે પડિબુજ્જમાણે)
ગાયનની અંદર જે વીણા, હાથની તાલ્લીયો, અને મિત્ર મિત્ર વાર્જિત્રોનું વાગવું, તેથી થતા મધુર અને મનોહર શબ્દ
વડે; વઢી લોકોએ કરેલી જે જય જય શબ્દની ઉદ્ઘોષણા, તે વડે મીશ્રિત અતિકોમલ શબ્દ વડે બારંબાર
સાવધાન થતા, વઢી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કેવા છે?-(સઘિટ્ઠીય) છત્રાદિ રાજચિહ્નરૂપ સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિ,
(સઘજુઈય) સર્વદ્યુતિ ઇટલે આભૂષણાદિની સર્વ પ્રકારની કાંતિ, અથવા સર્વદ્યુતિ ઇટલે ઉચિત સર્વવસ્તુઓનો સંયોગ,
(સઘબલેણં) હાથી ઘોડા પ્રમુખ સર્વ પ્રકારનું સૈન્ય, (સઘવાહણેણં) ડંટ સ્વચ્છર પાલસી પ્રમુખ સર્વ પ્રકારનાં વાહન,

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.

॥ ૧૫૩ ॥

સવસમુદણં, સવાયરેણં, સવવિભૂર્દે, સવવિભૂસા, સવસંભમેણં, સવસંગમેણં, સવપર્ગર્દેહિં,
સવનાડેહિં, સવતાલાયરેહિં, સવાવરોહેણં, સવપુષ્પ-વત્થ-ગંધ-મલ્લા-ડલંકારવિભૂસા, સવતુડિય-
સહ-સન્નિનાણં, મહયા ઇહી,

(સવસમુદણં) શહેરીઓ વિગેરે સર્વ લોકોનો મેલો, (સવાયરેણં) યોગ્ય કરવારૂપ સર્વ પ્રકારનો આદર,
(સવવિભૂર્દે) સર્વ સંપત્તિ, (સવવિભૂસા) સમસ્ત શોભા, (સવસંભમેણં) સર્વ સંભ્રમ ઇતલે આનંદથી થયેલી ઉત્સુકતા,
(સવસંગમેણં) સમગ્ર સર્ગ-સંબંધીઓનો મેલો, (સવપર્ગર્દેહિં) સર્વ પ્રકૃતિ ઇતલે નગરમાં નિવાસ કરનારી
ક્ષત્રિય-વૈશ્યાદિ અઢારે વર્ણની પ્રજાઓ, (સવનાડેહિં) સમગ્ર નાટકો, (સવતાલાયરેહિં) સર્વ તાલાચરો ઇતલે
તાલીયો વગાડી નાચ કરનારા, અથવા તાલી વગાડતા છતા કથા કહેનારા, (સવાવરોહેણં) સકલ અંતઃપુર,
(સવપુષ્પ-વત્થ-ગંધ-મલ્લા-ડલંકારવિભૂસા) સર્વ જાતનાં પુષ્પો, વસ્ત્રો, સુગંધી પદાર્થો, માલાઓ, અને અલંકારોની
શોભા વડે યુક્ત થયા છતા ભગવાન્ મહાવીર દીક્ષા લેવા માટે જ્ઞાતિ-વંશ-વનમાં જાય છે । વળી ભગવાન્
કેવા છે ?- (સવતુડિયસહ-સન્નિનાણં) સર્વ પ્રકારના વાર્જિત્રોના શબ્દો, અને તેઓની સાથે સંગત થતા જે પ્રતિશબ્દ
ઇતલે પડ્યાઓ, તેઓ વડે યુક્ત થવા; વળી ભગવાન્ કેવા છે ?- (મહયા ઇહી) છત્રાદિ રાજચિહ્નરૂપ મહાન્ ઋદ્ધિ,

પશ્ચમ
વ્યાખ્યાન.

સર્વ પ્રકાર-
ની સમૃદ્ધિ
વડે યુક્ત
થયેલા પ્ર-
મુખું ક્ષત્રિ-
યકુંડપુર
નગરની
મધ્યમાં
થઈને
નીકળવું.
॥ ૧૫૩ ॥

મહયા જુઈએ, મહયા બલેણં, મહયા વાહણેણં, મહયા સમુદાણં, મહયા વરતુડિયજમગસમગ-
પ્પવાઈણં, સંઘ-પણવ-પટહ-ભેરિ-શ્શલરિ-સ્રમુહિ-હુડુક-દુંદુહિનિગ્ધોસનાઈયરવેણં કુંડપુરં નગરં
મજ્ઞં મજ્ઞેણં નિગ્ગચ્છઈ ।

(મહયા જુઈએ) મહાયુતિ ઇટલે આભૂષણાદિની મહાકાંતિ, અથવા મહાયુતિ ઇટલે ઉચિત એવી વસ્તુઓની મોટી
રચના, (મહયા બલેણં) મોટું સૈન્ય, (મહયા વાહણેણં) ઊંટ પાલખી પ્રમુખ ઘણાં વાહન, (મહયા સમુદાણં) શહેરીઓ
પરિવારાદિ સર્વલોકોનો મોટો સમુદાય, (મહયા વરતુડિયજમગસમગપ્પવાઈણં) અને ઉત્તમ વાર્જિત્રોનો એકી
સાથે વાગી રહેલો જે મોટો ધ્વનિ, તે વડે યુક્ત છે । વહી ભગવાન્ મહાવીર કેવા છે ?—(સંઘ-પણવ-પટહ-ભેરિ-)
શંઘ, હંકો-નગારું, પટહ, નોવત, (શ્શલરિ-સ્રમુહિ-) સંજરી, રણશીંગુ, (હુડુક-દુંદુહિનિગ્ધોસનાઈયરવેણં) હુડુક
નામનું વાર્જિત્ર, અને દુંદુભિ નામનું દેવવાદ્ય; એ સર્વ વાર્જિત્રોના જે ગંભીર અવાજ અને તેઓનો પડધારૂપ થતો જે
પ્રતિધ્વનિ, તે વડે યુક્ત; આવા પ્રકારની અનુપમ ઋદ્ધિથી યુક્ત થઈને દીક્ષા લેવા માટે જતા એવા ભગવંતની પાછલ
હાથી ઉપર ચડેલા, મનોહર છત્ર વડે શોભતા, ચામરો વડે વીંજાતા, અને ચતુરંગી સેનાથી પરિવરેલા એવા
નંદિવર્ધન રાજા જાય છે । એવી રીતે ઉપર વર્ણવેલા આઢંબર વડે યુક્ત થયેલા શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર
(કુંડપુરં નગરં મજ્ઞં મજ્ઞેણં નિગ્ગચ્છઈ) ક્ષત્રિયકુંડપુર નગરના મધ્યભાગમાં થઈને નીકળે છે ।

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥१५४॥

निग्गच्छित्ता जेणेव नायसंडवणे उज्जाणे जेणेव असोगवरपायवे तेणेव उवागच्छइ ॥ ११५ ॥
उवागच्छित्ता असोगवरपायवस्स अहे सीयं ठावेइ, ठावित्ता सीयाओ पच्चोरुहइ, पच्चोरुहित्ता
सयमेव आभरण-मह्वालंकारं ओमुयइ,

(निग्गच्छित्ता) नीकळीने (जेणेव नायसंडवणे उज्जाणे) ज्यां ज्ञातखंडवन नामनुं उद्यान छे, (जेणेव असोग-
वरपायवे) ज्यां अशोक नामनुं उत्तम वृक्ष छे (तेणेव उवागच्छइ) त्यां आवे छे ॥ ११५ ॥

(उवागच्छित्ता) ज्ञातखंडवन नामना उद्यानमां अशोक वृक्षनी नीचे आवीने (असोगवरपायवस्स अहे)
ते उत्तम अशोकवृक्षनी नीचे (सीयं ठावेइ) पोतानी पालखी स्थापन करावे छे । (ठावित्ता) स्थापन करावीने
(सीयाओ पच्चोरुहइ) पालखीमांथी नीचे उतरे छे, (पच्चोरुहित्ता) नीचे उतरीने (सयमेव) पोतानी मेळेज
(आभरण-मह्वालंकारं ओमुयइ) आभूषण माला प्रमुख अलंकार उतारे छे । ते आ प्रमाणे-दीक्षा लेवाने तत्पर थयेला
श्रीजिनेश्वर प्रभु आंगळीओ थकी वींटीओ, हाथमांथी वीरवलय, भुजा परथी बाजुबंध, कंठ थकी हार, कानमांथी
कुंडळ, अने मस्तक परथी मुगट उतारे छे । ए सघळां आभूषणोने कुलनी महत्तरा स्त्रीए हंस लक्षण साडीमां ग्रहण करीं ।
तार पळी कुलनी महत्तरा एवी ते स्त्रीए “इक्खागकुलसमुप्पन्ने सि णं तुमं जाया !” इत्यादि शीखामणरूपे कथुं;

पञ्चम
व्याख्यान.

दीक्षा लेवा
माटे प्रभुनुं
ज्ञातखंडव-
नमां आव-
वुं, प्रभुए
शरीर परथी
उतारेला
आभूषणादि
अलंकारो.

॥१५४॥

ઓમુદ્ધતા સયમેવ પંચમુદ્ધિયં લોયં કરેહ, કરિત્તા છટ્ટેણં ભત્તેણં અપાણણં હત્થુત્તાર્હિં નક્ષત્તેણં
જોગમુવાગણં ઇગં દેવદૂસમાદાય ઇગે

પટલે—“હે પુત્ર! તમે રક્ષાકુ નામના ઉત્તમ કુલમાં જન્મ્યા છો, તમારું કાશ્યપ નામનું ઉંચું ગોત્ર છે, જ્ઞાતકુલરૂપી
આકાશમાં પૂર્ણિમાના નિર્મલ ચન્દ્રમા સમાન સિદ્ધાર્થ નામના ઉત્તમ ક્ષત્રિયના અને ઉત્તમજાતિની ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીના
તમે પુત્ર છો, દેવેન્દ્રો અને નરેન્દ્રો પણ તમારી સ્તુતિ કરી છે; માટે હે પુત્ર! આ સંયમ માર્ગમાં સાવધાન
થઈ ચાલજો, મહાત્માઓ પાસે આચરેલા માર્ગનું આલંબન કરજો, તરવારની ધાર સમાન મહાવ્રતનું પાલન કરજો,
શ્રમણધર્મમાં પ્રમાદ ન કરજો” રિત્યાદિ કહી પ્રભુને વંદન તથા નમસ્કાર કરી તે સ્ત્રી ઇકતરફ સ્વસી જાય છે ।

(ઓમુદ્ધતા) ઉપર પ્રમાણે સર્વ પ્રકારના અલંકાર વિગેરે મૂકીને ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર
(સયમેવ પંચમુદ્ધિયં લોયં કરેહ) પોતાની મેઝાપજ ઇક મુદ્ધિ વડે દાઢી-મૂઠનો અને ચાર મુદ્ધિ વડે મસ્તકના
કેશનો ઇવી રીતે પંચમુદ્ધિ લોચ કરે છે । (કરિત્તા) પંચમુદ્ધિ લોચ કરીને (છટ્ટેણં ભત્તેણં અપાણણં) નિર્જલ
છટ્ટ તપ વડે યુક્ત થયા છતા, (હત્થુત્તાર્હિં નક્ષત્તેણં જોગમુવાગણં) ઉત્તરાફલ્ગુની નક્ષત્ર સાથે ચન્દ્રનો યોગ
પ્રાપ્ત થયે છે (ઇગં દેવદૂસમાદાય) રિન્દ્રે ઢાઢા સ્વભા પર સ્થાપન કરેલું ઇક દેવદૂષ્ય વસ્ત્ર ગ્રહણ કરીને
(ઇગે) રાગ-ઢ્વેષની સહાય રહિત હોવાથી ઇકલા પટલે રાગઢ્વેષ રહિત, ષઢી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર કેવા ?-

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥१५५॥

अवीए मुंडे भवित्ता अगाराओ अणगारियं पवइए ॥ ११६ ॥

(अवीए) अद्वितीय एवा; एटले-जेम ऋषभदेव प्रभु चार हजार राजाओ साथे, मल्लिनाथ अने पार्श्वनाथ ऋणसो ऋणसो साथे, वासुपूज्य प्रभु छसो साथे, अने बाकीना ओगणीश तीर्थकरो हजार हजार साथे दीक्षित थया तेम भगवान् महावीर बीजा कोइनी साथे दीक्षित थया नहिं, तेथी अद्वितीय एटले एकाकी एवा श्रमण भगवान् महावीर (मुंडे भवित्ता) केशनो लोच करवारूप द्रव्यथी अने क्रोधादि दूर करवारूप भावथी मुंड थइने (अगाराओ) गृहवास थकी नीकळी (अणगारियं पवइए) अनगारपणाने एटले साधुपणाने पाम्या । तेनो विधि आ प्रमाणे-

उपर कक्षा मुजब पंचमुष्टि लोच कर्या बाद प्रभुए सामायिक उच्चरवा इच्छा करी त्यारे इन्द्रे वाजिंत्र प्रमुखनो कोलाहल निवारण कर्यो । त्यार पछी प्रभुए “नमो सिद्धाणं” ए प्रमाणे कहीने “करेमि सामाइयं सव्वं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि०” इत्यादि पाठनो उच्चार कर्यो, पण “भंते” ए शब्द न बोल्या, कारण के तीर्थकरोनो एवो आचार छे के तेओ सामायिक उच्चरतां भंते शब्द न बोले । आवी रीते चारित्र ग्रहण कर्युं के तुरतज प्रभुने चोथुं मनःपर्यवज्ञान उत्पन्न थयुं । त्यार पछी इन्द्रादिक देवो प्रभुने वंदन करी नंदीश्वर द्वीपनी यात्रा करी पोतपोताने स्थाने गया ॥ ११६ ॥

॥ पञ्चमं व्याख्यानं समाप्तम् ॥

पञ्चम
व्याख्यान.

पंचमुष्टि
लोच करी
वीरप्रभुए
स्वीकारेलुं
अनगारप-
णुं, प्रभुने
उत्पन्न थये-
लुं मनःप-
र्यवज्ञान.

॥१५५॥

॥ अथ षष्ठं व्याख्यानम् ॥

त्यार पछी चार ज्ञान बडे विभूषित श्रमण भगवान् महावीर विहार माटे बंधुवर्गनी अनुमति लइ त्यांथी चाल्या । प्रेमवश बंधुवर्ग पण ज्यां सुधी प्रभु दृष्टिगोचर रह्या त्यां सुधी प्रभु सामे एकी टसे जोइ रह्यो, अने प्रमुना वियोगथी चित्तमां विषाद पामी त्यांज उभो रहीने गद्गद कंठे बोलवा लाग्यो के—

“त्वया विना वीर ! कथं ब्रजामो ?, गृहेऽधुना शून्यवनोपमाने ।

गोष्ठीसुखं केन सहाऽऽचरामो ?, भोक्ष्यामहे केन सहाऽथ बन्धो ! ॥ १ ॥”

“हे वीर ! तमारा विना शून्य अरण्य समान एवा घरे हवे अमे केवी रीते जइशुं ?, हे बंधु ! तमारा विना वार्तालापनो आनंद कोनी साथे करशुं ?, अने कोनी साथे बेसीने भोजन करशुं ? ॥ १ ॥”

“सर्वेषु कार्येषु च वीर वीरे-त्यामश्रणाद् दर्शनतस्तवाऽऽर्य ! ।

प्रेमप्रकर्षाद्भजाम हर्षं, निराश्रयाश्चाऽथ कमाश्रयामः ? ॥ २ ॥”

“हे आर्य ! दरेक कार्योमां वीर वीर कही तमोने बोलावीने तमारुं दर्शन यतां अतिशय प्रेमथी अमे हर्ष पामता, पण हवे तो तमारा वियोगथी निराश्रित बनी गयेला अमे कोनो आश्रय करशुं ? ॥ २ ॥”

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતરસ.

॥ ૧૫૬ ॥

“અતિપ્રિયં બાન્ધવ ! દર્શનં તે, સુધાઞ્જનં ભાવિ કદાઽસ્મદ્દક્ષ્ણોઃ ? ।

નીરાગચિત્તોઽપિ કદાચિદસ્માન્, સ્પરિચ્ચસિ પ્રૌઢગુણાભિરામ ! ॥ ૩ ॥”

“હે બાંધવ ! અમારી આંસોને અમૃતના અંજન સરસું અતિપ્રિય તમારું દર્શન હવે અમોને ક્યારે થશે ?, હે ઉત્તમગુણોં કરીને મનોહર ! રાગ રહિત ચિત્તવાળા પળ તમે અમોને કોઈક વચ્ચે તો સંભારજો ॥ ૩ ॥”

ઇત્યાદિ ગદ્ગદ કંઠે બોલતો અને આંસુડાં પાડતો છતો બંધુવર્ગ કષ્ટથી પાછો ફરી નિસ્તેજ મુખે ઘેર ગયો । પ્રમુને દીક્ષામહોત્સવ વચ્ચે ઇન્દ્રાદિ દેવોં જે ગોશીર્ષચંદનાદિ સુગંધમય ઉત્તમ પદાર્થોંથી તથા પુષ્પોંથી પૂજ્યા હતા, તે પદાર્થોંની સુગંધી ચાર મહિનાથી પળ વધારે સમય સુધી પ્રમુના શરીર પર તેવીજ રહી હતી । આવી અલૌકિક સુગંધીને લીધે દૂરદૂરથી સ્વંચાહને આવેલા ભમરા પ્રમુને હંસ દેવા લાગ્યા । ચારે તરફ ફેલાઈ રહેલી સુગંધીને લીધે કેટલાક જુવાનીયા ગંધપુટી માગવા લાગ્યા, પરંતુ પ્રમુ તો મૌન રહ્યા, તેથી તેઓ ક્રોધાયમાન થઈને પ્રમુને પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગ કરવા લાગ્યા । સ્ત્રીઓ પળ પ્રમુને અદ્ભુત સૌંદર્યવાળા અને સુગંધમય શરીરવાળા જોઈને ભોગપ્રાર્થનાદિ અનુકૂલ ઉપસર્ગોં કરવા લાગી, તો પળ પ્રમુ તો મેરુની પેટે નિશ્ચલ રહ્યા, અને સર્વ ઉપસર્ગોંને સમભાવપણે સહન કરતા છતાં વિચરવા લાગ્યા । હવે વિહાર કરતા પ્રમુ તે દિવસે બે ઘડી દિવસ વાકી રહ્યો ત્યારે કુમાર નામના ગામે પહોંચ્યા, અને ત્યાં રાત્રિણ કાઉસગ્ગ ધ્યાને રહ્યા ।

ષષ્ઠ

વ્યાખ્યાન.

દીક્ષિત થ-
યેલા પ્રમુ
ત્યાંથી કરે-
લો વિહાર,
પ્રમુન
યોગથી
શોકા
થયેલો
બંધુવર્ગ.

॥ ૧૫૬ ॥

હવે તે ઠેકાણે કોઈ ગોવાળીયો આસી દિવસ બઢીયા પાસે હઠ વહન કરાવી સંધ્યાકાલે તે બઢોને પ્રભુ પાસે મૂકી ગાયો દોવા માટે ઘેર ગયો, બઢીયા તો દૂર જંગલમાં ચરવા ચાલ્યા ગયા । ગોવાળીયો ગાયો દોહીને ઘરથી પાછો આવ્યો, અને બઢીયા ન દેખવાથી પ્રભુને પૂછવા લાગ્યો કે—‘હે આર્ય ! મારા બઢો ક્યાં છે ?’ । પરંતુ પ્રતિમાધારી પ્રભુ જ્યારે કાંઈ પળ બોલ્યા નહિં ત્યારે ગોવાળીયે વિચાર્યું કે, બઢીયા સંબંધમાં આ કાંઈ જાણતા નથી । પછી તે ગોવાળીયો બઢીયાની શોધ કરવા આસી રાત્રિ જંગલમાં ભટક્યો, છતાં બઢીયાનો પત્તો લાગ્યો નહિં । હવે બઢીયા આસી રાત્રિ ચરી ફરતા ફરતા પાછા પ્રભુની પાસે પોતાની મેઝેજ આવ્યા, અને સ્વસ્થ ચિત્તે વાગોઠતા વાગોઠતા પ્રભુ પાસે બેઠા । પેલો ગોવાળીયો પણ ભટકી ભટકી ત્યાં આવ્યો, અને બઢોને બેઠેલા જોઈ તેણે વિચાર્યું કે, ‘અરે ! આને સ્વપ્ન હતી, તો પણ મને નકામો આસી રાત્રિ ભટકાવ્યો !’ । એમ વિચારી ક્રોધથી બઢની રાશ ઉપાડી પ્રભુને મારવા દોડ્યો । આ સમયે શક્રેન્દ્રને વિચાર થયો કે, પ્રભુ પ્રથમ દિવસે શું કરે છે તે જોઉં; એમ વિચારી અવધિજ્ઞાન વડે જોયું, ત્યાં તો પ્રભુને માર મારવા તૈયાર થયેલા ગોવાળીયાને જોયો । ઇન્દ્રે તે વૃત્તાંત જાણી તુરત ગોવાળીયાને યંભાવી દીધો, અને ત્યાં આવી તેને શિક્ષા કરી । પછી ઇન્દ્રે પ્રભુને વંદન કરી વિનંતિ કરી કે, “હે ભગવન્ ! આપને વાર વરસ સુધી ઘણા ઉપસર્ગ થવાના છે, તેથી જો રજા આપો તો ત્યાં સુધી હું આપની પાસે સેવા કરવા રહું” । પ્રભુ કાઉસગ્ગ પારીને બોલ્યા કે, “હે દેવેન્દ્ર ! એવું કદાપિ થયું નથી થતું નથી તેમ થશે પણ નહિં કે,

कल्पसूत्र
भाषांतरस.
॥ १५७ ॥

कोइ पण देवेन्द्र अथवा असुरेन्द्रनी सहायथी तीर्थकरो केवलज्ञान उत्पन्न करे; अने सिद्धिपदने पामे । तीर्थकरो कदापि परसहायनी अपेक्षा राखता नथी, तेओ तो पोतानाज उद्यम बल वीर्य पुरुषातन तथा पराक्रमथी केवलज्ञान मेळवे छे, अने मोक्षे जाय छे” । प्रभुनां आवां वचन सांभळी इन्द्रने प्रभु साथे रहेवानो विचार बंध राखवो पच्चो; अने प्रभुने मरणांत उपसर्ग थाय ते अटकाववा माटे, बालतपस्याथी व्यंतर जातिमां उत्पन्न थयेला प्रभुनी माशीना पुत्र सिद्धार्थ व्यंतरने प्रभुनी पासे राखी इन्द्र पोताने स्थानके गयो । त्यारपळी प्रभु विहार करी कोलाक सन्निवेशमां गया, त्यां बहुल नामना ब्राह्मणने घेर ‘मारे सपात्र धर्म प्ररूपवो, एटले मारी पळी साधुओ पात्रमां आहार करे’ एम सूचन करवा माटे प्रभुए पहेलुं पारणुं ते गृहस्थना पात्रमां परमान्नथी कर्युं । ते वखते वखनी वृष्टि, सुगंधी जल अने पुष्पोनी वृष्टि, देवदुंदुभिओना नाद, ‘अहो दानम् अहो दानम्’ ए प्रमाणे आकाशमां देवोए करेली उद्घोषणा, अने वसुधारा एटले साडा बार करोड सोनैयानी वृष्टि; ए पांच दिव्यो प्रगट थयां ।

त्यांथी विहार करता करता प्रभु मोराक नामना सन्निवेशमां दूइज्जंत जातिना तापसोना आश्रमे गया । आश्रममां तापसोनो कुलपति सिद्धार्थ राजानो मित्र हतो, ते मळवा माटे प्रभु पासे आव्यो । प्रभुए पण पूर्वना अभ्यासथी तेने मळवा हाथ प्रसार्या । कुलपतिनी प्रार्थनाथी प्रभु त्यां एक रात्रि रह्या । सवारमां विहार करवा तैयार थयेला प्रभुने कुलपतिए विनति करी के-‘आप आ एकांत स्थानमां वर्षाकाल निर्गमन करजो’ । जो के प्रभु तो बीतराग

षष्ठ
व्याख्या न.

प्रभुने उप-
सर्ग करंता
गोवा लने
इन्द्रे अट-
काववो,
सहायक
तरीके रहेवा
इच्छतां इ-
न्द्रने प्रभुए
करलो
निषेध.
॥ १५७ ॥

હતા, પળ તેના આગ્રહથી ત્યાં ચોમાસું રહેવાનું કબુલ કરી ત્યાંથી બીજી જગોએ વિહાર કરવા લાગ્યા । પ્રભુ ભિન્ન ભિન્ન સ્થળે વિહાર કરી વર્ષાઋતુ ગાઢવા માટે પાછા તે આશ્રમે પધાર્યા, અને પેલા કુલપતિએ આપેલી ઘાસની એક ઝુંપડીમાં રહ્યા । ત્યાં જંગલમાં ઘાસ ન હોવાથી ભૂંચી થયેલી ગાયો તે તાપસોની ઝુંપડીઓનું ઘાસ સ્વાદા દોડી આવતી, પળ તાપસો લાકડીઓ મારી તે ગાયોને હાંકી કાઢી મૂકતા । તાપસોએ જ્યારે ગાયોને હાંકી મેલી, ત્યારે ગાયો જેમાં પ્રભુ રહેતા હતા તે ઝુંપડીના ઘાસને નિઃશંકપણે સ્વાદા લાગી, છતાં પ્રતિમાસ્થ પ્રભુએ ઘાસ સ્વાદી ગાયોને જ્યારે ન હાંકી ત્યારે તે ઝુંપડીના સ્વામી તાપસે કુલપતિ આગળ જઈ રાવ કરી । તેજ વચ્ચે કુલપતિ પ્રભુ પાસે આવી કહેવા લાગ્યો કે—“હે વર્ધમાન ! પંચીઓ પળ પોતપોતાના માઠાનું રક્ષણ કરવા સાવધાન હોય છે, તમે તો રાજપુત્ર છો, છતાં શું પોતાના આશ્રયનું પળ રક્ષણ કરવા અસમર્થ છો ?” । સમભાવમગ્ન પ્રભુએ વિચાર્યું કે—‘મારે અહીં રહેવાથી આ તાપસોને અપ્રીતિ થશે, તેથી સકલ પ્રાણીનું હિત ઇચ્છતા મારે અહીં રહેવું યોગ્ય નથી’ । એમ ચિંતવી પ્રભુએ આ પાંચ અભિગ્રહ ગ્રહણ કર્યા—જ્યાં અપ્રીતિ થાય તેને ઘેર વસવું નહિ ૧, હમેશાં પ્રતિમા ધરીને રહેવું ૨, ગૃહસ્થનો વિનય ન કરવો ૩, છદ્મસ્થ અવસ્થા સુધી પ્રાયઃ મૌન રહેવું ૪, હાથમાંજ આહાર કરવો ૫ । આ પ્રમાણે પાંચ અભિગ્રહ ગ્રહણ કરી વર્ષાકાલમાં અસાઢ શુદ્ધ પૂર્ણિમાથી આરંભી પંદર દિવસ ગયા બાદ પ્રભુએ અસ્થિક નામના ગામ તરફ વિહાર કર્યો ।

कल्पसूत्र
भाषांतरस.
॥ १५८ ॥

समणे भगवं महावीरे संवच्छरं साहियं मासं चीवरधारी होत्था, तेण परं अचेलए पाणिपडिग्गहिए ।

(समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर (संवच्छरं साहियं मासं) एक वरस अने एक महिनाथी काइक अधिक समय सुधी (चीवरधारी होत्था) वस्त्रधारी होता । (तेण परं अचेलए) त्थार पछी अचेलक एटले वस्त्र रहित होता, (पाणिपडिग्गहिए) अने करपात्र एटले हाथरूपीज पात्रवाळा होता । प्रभुनुं अचेलकपणुं नीचेना वृत्तांतथी जाणवुं—

प्रभु दीक्षित थया पछी विचरता छता एक वरस अने एक महिनाथी काइक अधिक समय वीत्था बाद दक्षिणवाचाल नामना सन्निवेशनी नजीकमां सुवर्णवालुका नामनी नदीने कांटे आव्या । त्यां चालतां चालतां देवदूष्यनो अरघो भाग कांटांमां भराइ जवाथी पडी गयो, त्तारे पछवाडे पडी गयेला ते देवदूष्य तरफ प्रभु सिंहावलोकन वडे दृष्टि करी आगळ चालता थया । प्रभुए पछवाडे पडी गयेला वस्त्र तरफ शा कारणथी दृष्टि करी ? ते संबंघमां भिन्न भिन्न मत छे—ममताथी प्रभुए पाछुं जोयुं, एम केटलाक कहे छे । ते वस्त्र सारे स्थाने पड्युं के अयोग्य स्थाने पड्युं ? ते जोवा माटे प्रभुए पाछुं जोयुं, एम केटलाकनो मत छे । प्रभुए सहसाकारे पाछुं जोयुं, एम केटलाक कहे छे । मारा शिष्योने वस्त्र—पात्र सुलभ थशे के दुर्लभ ? तेनो निर्णय करवा प्रभुए पाछुं जोयुं, एम केटलाक कहे छे ।

षष्ठ
व्याख्यान.

प्रभुनुं मोरा-
क गाममां
तापसोना
आश्रममां
आववुं, प्रभु-
ए पांच अ-
भिग्रह स्त्री-
कारी त्यां-
थी करेलो
विहार.
॥ १५८ ॥

વૃદ્ધ આચાર્યોનો મત છે કે—તે પડી ગયેલા વસ્ત્ર ઉપરથી પોતાનું શાસન કેયું થશે તે વિચારવા પ્રમુખ પાહું વાલીને જોયું હતું, અને જ્યારે તે વસ્ત્રને કાંટામાં ભરાઈ ગયેલું જોયું ત્યારે તે ઉપરથી પ્રમુખ પોતાનું શાસન ઘણા કંટકવાળું થશે એવો નિર્ણય કર્યો; આવી રીતે ભિન્ન ભિન્ન મત છે। પ્રમુ નિર્ભી હોવાથી તે પડી ગયેલો દેવદૂષ્યનો અર્ધો ભાગ પાછો ન લીધો, પણ પ્રમુના પિતા સિદ્ધાર્થરાજાનો મિત્ર સોમ નામનો બ્રાહ્મણ જે પ્રમુની પાછળ પાછળજ ચાલ્યો આવતો હતો તેણે લઈ લીધો। પ્રમુખ તે દેવદૂષ્યનો બાકીનો અર્ધ ભાગ તો તેજ બ્રાહ્મણને પહેલાં આપી દીધો હતો, તે વૃત્તાંત આ પ્રમાણે જાણવો—જે વસ્ત્રને પ્રમુ વાર્ષિકદાન દઈ જગતનું દારિદ્ર્ય ફેડતા હતા તે વસ્ત્રને તે દરિદ્ર સોમ બ્રાહ્મણ ધન કમાવા માટે પરદેશ ગયો હતો, પણ કમનસીબ હોવાથી તે પરદેશમાંથી પણ કાંઈ લાભ મેળવ્યા વગરજ પાછો ઘેર આવ્યો। ગરીબાઈથી સંતપ્ત બનેલી તેની સ્ત્રી તેને વઢવા લાગી કે—“અરે નિર્ભાગ્ય શિરોમણિ ! શ્રીવર્ધમાન કુમારે જ્યારે સુવર્ણનો વરસાદ વરસાવ્યો હતો ત્યારે તો તમે પરદેશ ચાલ્યા ગયા !, પરદેશમાં પણ મટકીને પાછા અત્યારે નિર્ધનજ ઘેર આવ્યા, જાઓ, અહીંથી દૂર સ્થળે, શું જોઈને મને તમારું મોઢું દેખાડો છો ?। જંગમ કલ્પવૃક્ષ સમાન તે શ્રીવર્ધમાન પાસે હજુ પણ જાઓ, તેઓ દયાલુ અને દાનવીર છે, માટે જલદી તેમનીજ પાસે જાઓ, જેથી દારિદ્ર્ય દૂર થાય। કહ્યું છે કે—

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ १५९ ॥

“यैः प्राग् दत्तानि दानानि, पुनर्दातुं हि ते क्षमाः । शुष्कोऽपि हि नदीमार्गः, खन्यते सलिलार्थिभिः ॥ १ ॥”
“जेमणे पहेलां दान आप्यां होय तेओ फरीथी पण दान आपवाने समर्थ होय छे, कारण के सूकाइ गयेला पण नदीना मार्गने जलना अर्थी माणसो खोदे छे, अने जल मेळवे छे ॥ १ ॥”

पोतानी स्त्रीनां आवां वचनथी प्रेरायेलो ते ब्राह्मण प्रभुनी पासे आव्यो, अने दीनमुखे विनति करवा लाग्यो के—
“हे प्रभु ! आप तो जगतना उपकारी छो, आपे तो वार्षिक दान आपी आखा जगतनुं दारिद्र्य नष्ट कर्युं, परंतु निर्भागी एवो हुं ते अवसरे परदेश गयो हतो । दराख बखते कागडानी चांच पाके, तेम हुं पण अवसर चूकवाथी आपना वार्षिक दाननो लाभ न मेळवी शक्यो, अने जेवो हतो तेवोज हजु दरिद्री रह्यो ।

“स्वामिन् ! कनकधाराभि—स्त्वयि सर्वत्र वर्षति । अभाग्यच्छत्रसंछन्ने, मयि नाऽऽयान्ति बिन्दवः ॥ १ ॥”

“हे स्वामी ! सुवर्णनी धाराओथी तमे सर्वत्र वरस्या, छतां अभाग्यरूपी छत्रथी ढंकायेला मारा उपर ते सुवर्ण-धाराओना बिंदुओ पण न पड्या ॥ १ ॥ हे परदुःख भंजक ! परदेशमां भटकता पण में कांइ न मेळव्युं, नसीब चारे तरफ फरी बळ्युं, अने जेवो गयो तेवोज पाछो आव्यो । तो हे कृपालु ! पुण्यहीन निराश्रय अने निर्धन हुं जगतने वांचित आपनारा आपनी पासेज शरणार्थी आव्यो छुं । ऋद्धिनी नदी बहेवरावी जगतनुं दारिद्र्य फेडनारा आपनी पासे मारा जेवा एक गरीब ब्राह्मणनुं दारिद्र्य दूर करवुं शा हिसाबमां छे ? । कारण के—

पष्ठ
व्याख्यान.

देवदूष वस्त्र
लेनार ब्रा-
ह्मणनुं वृत्तां-
त, पडी गये-
ला वस्त्र तर-
फ प्रश्रुए
करेली दृष्टि
माटे भिन्न
भिन्न मत.
॥ १५९ ॥

“સંપૂરિતાઽશોષમહીતલસ્ય, પયોધરસ્યાઽદ્ભુતશક્તિભાજઃ ।

કિં તુસ્વપાત્રપ્રતિપૂરણાય, ભવેત્ પ્રયાસસ્ય કળોઽપિ નૂનમ્ ? ॥ ૧ ॥”

“જેને સમગ્ર પૃથ્વીતલને જલથી ભરી દીધું છે એવા અદ્ભુત સામર્થ્યવાળા મેઘને એક તુંબડું ભરવા શું પ્રયાસનો લેશમાત્ર પળ થાય ? ॥ ૧ ॥”

“માટે હે કૃપાનિધિ ! મને કાંઈ પળ આપો, આપ તો સકલ પ્રાણીઓ ઉપર કરુણાલુ છો, માટે આશા ધરીને આવેલા આ ગરીબ બ્રાહ્મણ ઉપર કૃપા કરો” । આ પ્રમાણે યાચના કરતા તે બ્રાહ્મણને કરુણાલુ પ્રભુએ દેવદૂષ્યનો અર્ધો માગ આપ્યો, અને વધેલો અર્ધભાગ પાછો પોતાના સ્વભા ઉપર સ્થાપન કર્યો । અહીં કેટલાક આચાર્યો કહે છે કે-આવા દાનેશ્વરી પળ પ્રભુએ પ્રયોજન વગરના પળ વચ્ચનો અર્ધભાગજ આપ્યો, અને અર્ધભાગ પાછો પોતાના સ્વભા ઉપર સ્થાપન કર્યો, તે પ્રભુની સંતતિમાં થનારી વચ્ચ-પાત્રની મૂર્છા સૂચવે છે । કોઈ કહે છે કે-કાલના પ્રભાવથી ઋદ્ધિશાલી મનુષ્ય પળ ઉદારચિત્તથી ઉચિતપણું નહિં કરે એમ સૂચવ્યું । કેટલાક કહે છે કે-પ્રભુ પહેલાં વિપ્ર-કુલમાં આવ્યા હતા, તેના સંસ્કારથી પ્રભુએ અર્ધવચ્ચ રાખી અર્ધવચ્ચજ આપ્યું; આવી રીતે ભિન્ન ભિન્ન મત છે ।

હવે બ્રાહ્મણ તો તે બહુમૂલ્ય વચ્ચનો અર્ધભાગ મળવાથી સુખી થઈ ગયો, અને પ્રભુને વંદન કરી સત્વર પોતાને ગામ આવ્યો । ત્યાર પછી તે બ્રાહ્મણે તે અર્ધ દેવદૂષ્યના છેડા બંધાવવા એક તુળનારને બતાવ્યું, અને કોની પાસેથી કેવી

रीते वस्त्र मळयुं ? , ते वृत्तांत अथथी इति सुधी कही संभळाव्यो । तुणनारे सर्व हकीकत ध्यानमां लइ कहुं के-
“हे सोम ! जो तुं आ वस्त्रनो बीजो अरधो टुकडो लइ आवे तो बन्ने टुकडाने एवी रीते मेळवी आपुं के तेमां जरा पण
सांधो देखाय नहिं, तेथी ते अखंड जेवा देखाता वस्त्रनी किंमत एक लाख सोनैया उपजशे । ते उपजेला धनमांथी
आपणे बन्ने अर्धो अर्धो भाग वहेंची लेशुं, अने तेथी आपणा बन्नेनुं दारिद्र्य नष्ट थशे । माटे तुं हमणांज पाळो
प्रभु पासे जा । प्रभु तो ममत्व रहित अने करुणाना सागर छे, तेथी तने बीजो पण अर्धभाग आपी देशे” ।
आ प्रमाणे ते तुणनारना वचनथी प्रेरायेलो ब्राह्मण फरीथी पाळो प्रभु पासे आव्यो, परंतु लज्जाथी ते अर्धवस्त्र मागी
शक्यो नहिं, पण ते अर्धवस्त्र पडी जाय तो लइ लउं, एवी आशाए प्रभुनी पाळळ पाळळ भटकतो रह्यो । आवी
रीते एक वरस बीती जतां ते अर्धवस्त्र पोतानी मेळे पडी गयुं त्यारे ते ग्रहण करीने चालतो थयो ।

आ प्रमाणे भगवंते सवस्त्र धर्म प्ररूपवा माटे एक वरस अने एक महिनाथी कांइक अधिक समय सुधी वस्त्र स्वीकार्युं,
अने सपात्र धर्म स्थापवा माटे प्रथम पारणुं पात्र वडे कर्युं, त्यार पळी प्रभु जींदगी सुधी अचेलक अने करपात्र रखा ।

हवे विहार करता भगवान् श्रीमहावीर कोइ वखते गंगानदीने किनारे आव्या, त्यां चालतां चालतां शीणी माटीना
कादवमां प्रभुना पडेल पगलानी पंक्तिने विषे चक्र ध्वज अंकुश विगेरे उत्तम लक्षणोने प्रतिबिंबित थयेला जोइने
पुष्प नामनो सामुद्रिक-ज्योतिषी विचारवा लाग्यो के-“अहो । आ रस्ते कोइ चक्रवर्ती एकला चाल्या जाय छे,

षष्ठ
व्याख्यान.

प्रभुए
वस्त्रनो प्रथ-
म अर्धोज
भाग ब्राह्म-
णने केम
आप्यो ? ते
माटे भिन्न
भिन्न मव.

માટે જઈને તેમની સેવા કરું, જેથી મારો મહાન્ અભ્યુદય થાય” । એમ ચિંતવી તે પડેલા પગલાને અનુસારે ચાલતો ચાલતો સત્વર પ્રભુ પાસે આવ્યો । પરંતુ પ્રભુને નિર્ગ્રન્થ જોઈ હતાશ થઈ ગયો, અને વિચારવા લાગ્યો કે—‘અરે ! હું તો ઘણું દુઃખ વેઠી સામુદ્રિકશાસ્ત્ર ભળ્યો, સામુદ્રિકશાસ્ત્રના કથન મુજબ તો આવા લક્ષણવાળો રાજાધિરાજ ચક્રવર્તી હોઈ શકે, પણ હું તો પ્રત્યક્ષ સાધુ જોઈ રહ્યો છું ! । આવા ઉત્તમોત્તમ લક્ષણવાળો પણ સાધુ થઈને વ્રતનું કષ્ટ આચરે, તો પછી સામુદ્રિકપુસ્તક જલમાં જ બોલવું જોઈએ” । આ પ્રમાણે તે પુષ્પ, સામુદ્રિકશાસ્ત્રને જુઠું માનતો થકો વિચાર કરી રહ્યો છે, તેવામાં ઇન્દ્રે અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ મૂકવાથી તે સંબંધ જાણી તુરત ત્યાં આવી પ્રભુને વંદન કરી પુષ્પને કહ્યું કે—“હે સામુદ્રિક ! સ્વેદ ન કર, સામુદ્રિકશાસ્ત્ર તો સાચું જ છે, પણ તું જ તે શાસ્ત્રના મર્મને બરાબર સમજ્યો નથી । કારણ કે—ચક્ર ધ્વજ અંકુશ વિગેરે ઉત્તમ લક્ષણોથી આ મહાપુરુષ ત્રણે જગતને પૂજનીય છે । દેવો અને અસુરોના પણ સ્વામી છે, અને થોડાજ સમયમાં કેવલજ્ઞાન પામી સકલ ઉત્તમ સંપત્તિઓના આશ્રયભૂત એવા તીર્થંકર થશે । વઢી—

“કાયઃ સ્વેદ-મલા-સમય-વિવર્જિતઃ શ્વાસવાયુરપિ સુરભિઃ । રુધિરા-સમિષમપિ ધવલં, ગોદુગ્ધસહોદરં નેતુઃ ॥ ૧ ॥”

“સ્વામીની કાયા પરસેવો મેલ અને રોગ રહિત છે, શ્વાસોછ્વાસ પણ સુગંધી છે, રુધિર અને માંસ ગાયના દૂધ જેવાં સ્પેદ છે ॥ ૧ ॥ આ મહાત્માના આવા બાહ્ય અને આશ્ચર્યંતર અગણિત લક્ષણો ગણવાને કોણ સમર્થ છે ?” ।

ઇત્યાદિ કહી ઇન્દ્રે પુષ્પ સામુદ્રિકના મનનું સમાધાન કર્યું । ત્યાર પછી ઇન્દ્ર પુષ્પને રત્નો સુવર્ણ વિગેરે આપી તેને

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥१६१॥

समृद्धिशाली करी पोताने स्थानके गयो । पुष्प सामुद्रिक धार्या करतां अधिक लाभ मळेलो होवाथी सुशी थयो छतो पोताने स्थाने गयो, अने प्रभुए पण त्यांथी अन्यस्थळे विहार कर्यो ।

समणे भगवं महावीरे साइरेगाइं दुवालसवासाइं निच्चं वोसट्टकाए चियत्तदेहे जे केइ उवसग्गा उप्पज्जन्ति, तं जहा-दिवा वा माणुसा वा तिरिक्खजोणिया वा, अणुलोमा वा पडिलोमा वा,

(समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीरे (साइरेगाइं दुवालसवासाइं) दीक्षा लीधा पळी बार वरसथी अधिक काल सुधी (निच्चं) हमेशां (वोसट्टकाए) कायानी शुश्रूषा त्यजी दीधेली होवाथी वोसरावी छे काया जेमणे एवा, (चियत्तदेहे) परीपहोने सहन करवाथी त्यजी दीधी छे शरीर उपरनी ममता जेमणे एवा छता (जे केइ उवसग्गा उप्पज्जन्ति) जे कोइ उपसर्गो उत्पन्न थया ते उपसर्गोने सहन कर्या । प्रभुने केवा केवा उपसर्गो थया ? ते कहे छे- (तं जहा-) ते आ प्रमाणे- (दिवा वा) देवोए करेला, (माणुसा वा) मनुष्योए करेला, (तिरिक्खजोणिया वा) अने तिर्य्योए करेला; (अणुलोमा वा) अनुलोम एटले देव-देवीओए नाटक देखाडवां, देवीओ अने स्त्रीओए आलिंगन करवां, भोगनी प्रार्थना करवी, विगेरे अनुकूल उपसर्गो; (पडिलोमा वा) प्रतिलोम एटले देव मनुष्य विगेरेए भय बताववा, प्रहार करवा, विगेरे प्रतिकूल उपसर्गो;

पष्ठ
व्याख्यान.

उत्तम लक्ष-
ण युक्त प्र-
भुने साधु
देखी खिन्न
थयेलो पुष्प
सामुद्रिक
इन्द्रे आवी
तेने सम-
जाववो.

॥१६१॥

ते उप्पन्ने सम्मं सहइ, खमइ, तित्तिक्खइ, अहियासेइ ॥ ११७ ॥

(ते उप्पन्ने सम्मं सहइ) देव मनुष्य अने तिर्येच संबंधी आवा प्रकारना उत्पन्न थयेला ते अनुकूल अने प्रतिकूल उपसर्गोने प्रभुए (सम्मं सहइ) सम्यक् एटले निर्भयपणे सहन कर्या, (खमइ) क्रोध रहितपणे खम्या, (तित्तिक्खइ) दीनता रहितपणे सहन कर्या, (अहियासेइ) अने कायानी निश्चलता राखी सहन कर्या ॥ ११७ ॥

देव मनुष्य अने तिर्येचोए करेला उपसर्गोने प्रभुए समताभावे नीचे मुजब सहन कर्या—

धनदेव नामनो कोइ वैश्य पांचसो गाडी भरीने नदी उतरतो हतो । नदीमां कीचड घणो हतो, तेथी ते धन-
देवनी पांचसो गाडी कीचडमां खुंची गइ । दरेक गाडीए जोडेला बळदोए घणुं जोर करवा छतां कीचडमां
सख्त खुंची गयेली गाडीओ बहार नीकळी शकी नहिं । हवे तेओमां एक बळद घणो जोरावर उत्साही अने
पाणीदार हतो; तेणे पोताना मालिकनी कृतज्ञता हृदयमां राखी, गाडीनी डाबी धोंसरीए जोडाइ, एक पल्ली
एक करी पांचसो गाडी कीचडमांथी ते एकलाए बहार खेंची काढी । परंतु हद उपरांत जोर करवाथी ते बळदना
सांधा तुटी गया, तेथी ते बळद अशक्त थइ गयो । बळदने अशक्त थयेलो जोइ धनदेवे नजीकमां रहेला वर्धमान
नामे गाममां जइ गामना अग्रेसरोने बोलावी ते बळद सोंप्यो, अने तेने माटे घास-पाणी विगेरेना पैसा आपी
धनदेव चलतो थयो । बळदना नीभाव माटे द्रव्य मळवा छतां गामना अग्रेसरोए बळदनी सार-संभाळ न करी,

कल्पसूत्र
भाषांतरस.

॥ १६२ ॥

तेथी भूख अने तरसथी पीडायेलो ते बळद अकाम निर्जरा करी मरीने व्यंतर जातिमां शूलपाणि नामे यक्ष थयो । ते यक्ष ज्ञानथी पोताना पूर्वभवानो संबंध जाणी वर्धमान गाम उपर अतिशय क्रुद्ध थयो, तेथी तेणे ते गाममां मरकी फेलावी घणा माणसो मारी नाख्या । मरकीनो उपद्रव सख्त फेलावाथी माणसो एटला बधा मरवा लाग्या के, मडदांओने बाळनारा पण मळे नहिं, तेथी गामना लोको मडदांओने अग्निसंस्कार कर्या वगरज गाम बहार मूकी देवा लाग्या । आवी रीते एमने एम मडदां पडी रहेवाथी त्यां अस्थि एटले हाडकांओनो डंग थइ गयो, तेथी ते गामनुं नाम 'अस्थिकग्राम' ए प्रमाणे प्रसिद्ध थइ गयुं । हवे जे कोइ थोडा माणसो जीवता रखा हता, तेओए यक्षनी आराधना करी । यक्षे प्रत्यक्ष थइ लोकोने पोतानुं मंदिर अने पोतानी मूर्ति कराववा जणाव्युं । मरकीना उपद्रवनी शांति माटे गामना लोकोए तुरत मंदिर करावी ते मंदिरनी अंदर शूलपाणि यक्षनी मूर्ति बेसाडी, अने हमेशां ते मूर्तिनी पूजा करवा लाग्या । कोइ माणस रात्रिए ते मंदिरमां रहेतो तो तेने यक्ष मारी नाखतो । हवे श्रीमहावीर प्रभुए मोराक गामथी विहार करी ते यक्षने प्रतिबोधवा माटे पहेलुं चतुर्मास ते शूलपाणि यक्षना मंदिरमां कर्युं । भगवान् ज्यारे त्यां पधार्या त्यारे गामना लोकोए प्रभुने कहुं के—'हे भगवन् ! आ यक्ष रात्रिए पोताना चैत्यमां रहेलाने मारी नाखे छे, माटे आप अन्यस्थळे पधारो' । आ प्रमाणे लोकोए बारवा छतां करुणालु प्रभु तो यक्षने प्रतिबोधवा माटे तेज चैत्यमां रहेवा लोको पासेथी अनुमति मागी त्यांज रात्रि रखा ।

षष्ठ
व्याख्यान.

प्रभुने
उपसर्ग
करनार शूल-
पाणि य-
क्षना पूर्वम-
वनुं वृत्तांत.

॥ १६२ ॥

હવે પ્રભુ રાત્રિએ એકાગ્રચિત્તે કાઠસગ્ગધ્યાને રહ્યા, ત્યારે તે દુષ્ટયક્ષે પ્રભુને ક્ષોભ પમાડવા ક્રોધાવેશમાં આવી ભૂમીને ભેદી નાચે એવો અટ્ટાટ્ટહાસ કર્યો; છતાં ધ્યાનમગ્ન પ્રભુ નિશ્ચલ રહ્યા । વીરપ્રભુની ધીરતા દેખી યક્ષ વધારે ગુસ્સે થયો, તેથી તેણે અનુક્રમે હાથી સર્પ અને પિશાચનાં રૂપ વિકુર્ચી પ્રભુને દુઃસહ ઉપસર્ગો કર્યા, પરંતુ પ્રભુ તો જરા પણ ક્ષોભ ન પામ્યા । ત્યાર પછી તે યક્ષે પ્રભુને મસ્તક કાન નાક નેત્ર દાંત પીઠ અને નસ, એ સાતે કોમલ અંગોમાં વિવિધ પ્રકારે એવી તો વેદના કરી કે, જે એક એક વેદના પણ બીજા મનુષ્યનો પ્રાણ હરી લે; છતાં જરા પણ કંપિત ન થયેલા પ્રભુને જોઈ, તે યક્ષ પ્રતિવોધ પામ્યો । આ વચ્ચે સિદ્ધાર્થ વ્યંતરે આવીને શૂલપાણિ યક્ષને કહ્યું કે—‘અરે અભાગીયા ! નીચકૃત્યના કરનારા ! આ તું શું કર્યું ?, સુરેન્દ્રને પણ પૂજનીય એવા ભગવાનની તું આશાતના કરી । જો તારા આ નીચકૃત્યની ઇન્દ્રને સ્વર પડશે તો તારું સ્થાન ફેંકી દેશે, અને તને રજાલતો કરી મૂકશે’ । સિદ્ધાર્થનાં આવાં વચન સાંભળી શૂલપાણિ ભયવિહ્વલ બની ગયો, પ્રભુના ચરણોમાં પડીને કરેલા અપરાધની ક્ષમા માગવા લાગ્યો, અને પ્રભુને વધારે વધારે પૂજવા લાગ્યો । પ્રભુ આગળ મધુર સ્વરે ગાયન ગાવા લાગ્યો, અને વિવિધ પ્રકારે નાચવા લાગ્યો । યક્ષના મંદિરમાં થતું ગાયન અને નાચ સાંભળી ગામના લોકો વિચારવા લાગ્યા કે—‘યક્ષે તે મહાત્માને મારી નાખ્યા લાગે છે, તેથી સુખી થયેલો યક્ષ ગાય છે અને નાચે છે’ । પ્રભુએ તે આંખી રાત્રિના ચાર પહોરમાં કાંઈક ઓછા સમય સુધી અત્યંત વેદના સહન કરી, તેથી પ્રભાતમાં ક્ષણવાર નિદ્રા આવી ગઈ ।

निद्रानी अंदर प्रभु दस स्वप्न जोइने जाग्या । सवार थतां गामना लोको यक्षना मंदिरमां एकठा थया, तेओए प्रभुने दिव्य गंध चूर्ण अने पुष्पोथी पूजायेला जोइने घणोज हर्ष पाम्या, अने प्रभुने भक्तिपूर्वक वंदन कर्युं । ते गामना लोको साथे अष्टांग निमित्तशास्त्रना जाणकार एवा उत्पल अने इन्द्रशर्मा नामना वे ज्योतिषी आव्या हता, तेओए प्रभुने वंदन कर्या बाद, उत्पल बोल्यो के—“हे भगवन् ! आपे रात्रिने छेडे जे दस स्वप्न जोयां छे, तेओनुं फल आप तो महाज्ञानी होवाथी जाणोज छो, तो पण हुं भक्तिवश थइने कहुं छुं—हे नाथ ! पहेला स्वप्नमां आपे तालपिशाचने एटले ताड जेटला उंचा पिशाचने हण्यो, तेथी आप थोडाज वखतमां मोहनीय कर्मने हणशो । बीजे स्वप्ने आपनी सेवा करतुं सफेद पक्षी देख्युं, तेथी आप शुक्लध्यानने धारण करशो । त्रीजे स्वप्ने आपनी सेवा करतुं विचित्र कोयलपक्षी जोयुं, तेथी आप द्वादशांगी प्ररूपशो । चोथे स्वप्ने आपनी सेवा करतो गायोनो समूह जोयो, तेथी साधु साध्वी श्रावक अने श्राविकारूप चतुर्विध संघ आपनी सेवा करशे । पांचमे स्वप्ने समुद्र तर्या, तेथी आप संसारने तरी जशो । छठे स्वप्ने आपे उगतो सूर्य जोयो, तेथी थोडाज वखतमां आपने केवलज्ञान उत्पन्न थशे । सातमे स्वप्ने आपे आंतरडाओ वडे मानुषोत्तर पर्वतने बींटी लीधो, तेथी आपनी कीर्ति त्रणे भुवनमां फेलाशे । आठमे स्वप्ने आप मेरुपर्वतना शिखर पर चढ्या, तेथी आप समवसरणमां सिंहासन पर चढी देवो अने मनुष्योनी सभामां धर्म प्ररूपशो । नवमे स्वप्ने आपे देवोथी शोभी रहेलुं एवुं पद्मसरोवर जोयुं, तेथी भुवनपति व्यंतर ज्योतिष्क अने वैमानिक

ए चारे निकायना देवो आपनी सेवा करशे । परंतु हे स्वामी ! दसमा खप्पमां आपे जे सुगंधी पुष्पमय बे मालाओ देखी, तेनो अर्थ हुं जाणतो नथी” । ते वखते प्रभुए कहुं के—“हे उत्पल ! दसमा खप्पमां में जे बे मालाओ जोइ, तेथी हुं साधुधर्म अने श्रावकधर्म एम बे प्रकारनो धर्म कहीश” । त्यार पछी ते उत्पल निमित्तीयो प्रभुने वंदन करी पोताने स्थाने गयो । त्यां प्रभुए अर्ध अर्ध मासक्षण एटले पंदर पंदर उपवास वडे प्रथम चतुर्मास निर्गमन कर्युं ।

ते अस्थिक गामथी विहार करीने प्रभु मोराक सन्निवेशमां बहारना उद्यानमां प्रतिमा धरीने रखा । त्यां प्रभुनो महिमा बधारवा माटे सिद्धार्थ व्यंतर प्रतिमाध्याने रहेला प्रभुना शरीरमां पेसीने लोको आगळ भूत भविष्य अने वर्तमान ए त्रणे कालनी वातो कहेवा लाग्यो । तेणे कहेला निमित्त प्रमाणे दरेक वात साची पडवाथी गाममां प्रभुनो महिमा बध्यो । ते गाममां अच्छंदक नामे एक ज्योतिषी रहेतो हतो, प्रभुनो महिमा बधतो जोइ तेने ईर्ष्या आवी, तेथी प्रभुना मुखद्वारा बोलाती सिद्धार्थनी वाणीने जुठी पाडवा ते सत्वर लोको साथे त्यां आव्यो । पछी ते अच्छंदके बे हाथनी आंगळीमां घासनं एक तरणुं बन्ने बाजुथी पकडीने प्रश्न कर्यो के—‘कहो, आ तरणुं माराथी छेदाशे के नहिं ?’ । तेना मनमां एवुं हतुं के, आ देवार्थ जो तरणुं छेदावानुं कहेशे तो नहिं छेदुं, अने नहिं छेदावानुं कहेशे तो छेदी नाखीश, तेथी तेमनी वाणी लोकोमां जुठी पडशे । प्रभुना शरीरमां संक्रमेला सिद्धार्थ कहुं के, ‘ए तरणुं छेदाशे नहिं’ । आ वचन सांभळी अच्छंदक आंगळीथी ते तरणुं छेदवा तत्पर थयो ।

હવે આ વચ્ચે પોતાની સભામાં બેઠા બેઠા વિચાર્યું કે, હમણા વીર પ્રભુ ક્યાં વિચરતા હશે ? । ઉપયોગ મૂકી જોયું તો પ્રભુને મોરાક ગામના ઉદ્યાનમાં કાઠસગ્ગ ધ્યાને રહેલા જોયા, અને અચ્છંદકની આવી ચેષ્ટા જોઈ । ઇન્દ્રે વિચાર્યું કે-‘પ્રભુના મુખથી નીકળેલી વાણી અસત્ય ન થાઓ’ એમ વિચારી તેણે તુરત ઘઝ વડે અચ્છંદકની દસે આંગળી કાપી નાખી, તેથી તૃણ હેદાયું નહિં । પોતાનું કહેલું જૂઠું પાડવા તરકટ રચીને આવેલા અચ્છંદક ઉપર સિદ્ધાર્થ વ્યંતર ઘણો રુદ્ધ થયો, તેથી ગામમાં તેની હલકાઈ કરાવવા લોકોને જણાવ્યું કે-‘આ નિમિત્તીયો ચોર છે’ । લોકોએ પૂછ્યું કે-‘સ્વામી ! તેણે શું અને કોનું ચોર્યું છે ?’ । સિદ્ધાર્થ બોલ્યો કે-‘‘એણે વીરઘોષ નામના નોકરનો દસ પલ પ્રમાણનો વાટકો ચોરીને વીરઘોષના ઘરની પછવાડે પૂર્વદિશામાં સ્વજુરી નીચે દાટ્યો છે । વઢી ઇન્દ્રશર્માનો ઘેટો ચોરીને તે સ્થાન ગયો છે; તેની નિશાની એ કે, તે ઘેટાનાં હાડકાં પોતાના ઘરની ચોરડી નીચે દાટ્યાં છે । વઢી આ પાંચડીનું ત્રીજું પળ એક દુશ્વરિત્ર છે, પળ તે તો મારાથી કહી શકાય એવું નથી, તેની સ્ત્રી પાસે જઈ પૂછશો તો તેની સ્ત્રી જ કહેશે’’ । કુતૂહલી લોકોએ તુરતજ અચ્છંદકને ઘેર જઈ પૂછ્યું । અચ્છંદકને પોતાની સ્ત્રી સાથે અળ-બનાવ રહેતો, વઢી તે દિવસે તેણીને મારી હતી, તેથી ક્રોધપૂર્વક બોલી કે-‘‘એ પાપિષ્ઠનું મોઢું પળ જોવા યોગ્ય-નથી, કારણ કે તે પોતાની બહેનને પળ ભોગવે છે’’ । આવી રીતે લોકોમાં પોતાની હીલના થવાથી અચ્છંદક શંકાવાળો પડી ગયો, અને કોઈ પળ માણસ પ્રભુ પાસે નહોતું ત્યારે પ્રભુ પાસે આવી દીનપણે નમીને બોલ્યો કે—

પદ્ય
વ્યાખ્યાન.

પ્રભુએ કહેલું
દસમા સ્વ-
મનું ફલ,
મોરાક ગા-
મમાં પધા-
રેલા પ્રભુ,
અચ્છંદક
નિમિત્તીયા-
નું વૃત્તાંત.

“હે સ્વામી ! આપ તો વિશ્વવંદ્ય હોવાથી જ્યાં જ્યાં આપના ચરણકમલથી પૃથ્વી પાવન થાય છે ત્યાં ત્યાં પૂજાઓ છો, પળ હે કરુણાલુ ! મારી તો અહીંજ આજીવિકા છે; માટે મેં કરેલો અપરાધ માફ કરો, અને લોકોમાં થતી લઘુતાથી બચાવો” । પ્રભુએ વિચાર્યું કે—“અહીં રહેવાથી આને અપ્રીતિ થશે, માટે જગતનું ભલું કરવાને ઇચ્છતા મારે અહીંથી વિહાર કરવો શ્રેયસ્કર છે” એમ વિચારી પ્રભુએ ત્યાંથી વિહાર કર્યો ।

મોરાક ગામથી વિહાર કરી પ્રભુ શ્વેતાંબી નગરી તરફ ચાલ્યા । માર્ગમાં ગોવાઢીયા મળ્યા, તેઓએ કહ્યું કે—“હે સ્વામી ! આપ જે માર્ગે જાઓ છો તે માર્ગ જો કે શ્વેતાંબીએ પાંસરો જાય છે, પણ રસ્તામાં કનકસલ નામે તાપસોનું આશ્રમસ્થાન આવે છે । ત્યાં હમણાં એક ચંડકૌશિક નામે દૃષ્ટિવિષ સર્પ રહે છે, તે ઝેરી સર્પે ઘણા માણસોના પ્રાણ હરી લીધા છે, માટે એ સરલ માર્ગ છોડી દઈ આ બીજે માર્ગે જાઓ” । આ પ્રમાણે તેઓએ વાર્યા છતાં કરુણાલુ પ્રભુ ચંડકૌશિકને પ્રતિબોધ પમાડવા તેજ આશ્રમે ગયા । ચંડકૌશિક પૂર્વભવમાં એક ઉગ્રતપસ્વી સાધુ હતો । તે સાધુ એક વસ્ત્રે તપસ્થાને પારણે ગોચરી બહોરવા માટે એક શિષ્ય સાથે ગયા, રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં તેમના પગ નીચે એક નાની દેડકી આવી જવાથી ચગદાઈ મરી ગઈ । દેડકીની થયેલી વિરાધનાને પ્રાયશ્ચિત્તપૂર્વક પડિક્કમવા માટે હિતચિંતક પેલા શિષ્યે ગુરુને ઈરિયાવહી પડિક્કમતાં ગોચરી પડિક્કમતાં, અને સાયંકાલના પ્રતિક્રમણને વિષે, એમ ત્રણ વસ્ત્ર તે દેડકીની વિરાધના સંભારી આપી; ત્યારે તે સાધુ ક્રોધ કરી શિષ્યને મારવા દોડ્યા, પરંતુ થાંભલા સાથે અફઢાતાં

ते तपस्वी साधु काळधर्म पाप्मी ज्योतिष्क देव थयो । त्यांथी च्यवीने ते आश्रममां पांचसो तापसोनो स्वामी चंडकौशिक नामे तापस थयो । ते तापसने पोताना आश्रम पर घणो मोह हतो, तेथी कदि कोइ माणस आश्रममां उगेला वृक्षोना फळ विगेरे ग्रहण करतो तो तेना पर क्रोध करी कुहाडाथी मारवा दोडतो । एक वखते ते पोताना आश्रमनां फळोने ग्रहण करता राजकुमारोने जोइ तेमने मारवा माटे हाथमां कुहाडो पकडी दोडतो छतो कूवामां पडी गयो, अने क्रोधना तीव्र अध्यवसायथी मरीने तेज आश्रममां पोताना पूर्वभ-वना नामवाळो दृष्टिविष सर्प थयो । हवे प्रभु ते आश्रममां आवीने काउसग्ग ध्याने स्थिर उभा । प्रभुने जोइ क्रोधथी घमघमी रहेलो ते क्रोधी सर्प सूर्य सामी दृष्टि करी प्रभु सन्मुख दृष्टिज्वाला फेंकवा लाग्यो, छतां प्रभुने निश्चल जोइ वधारे क्रोध करी तेणे सूर्य सामुं जोइ जोइने विशेष दृष्टिज्वाला छोडवा मांडी; तो पण ए ज्वालाओ प्रभु उपर जलधारा जेवी थइ गइ । आवी रीते त्रण वार दृष्टिज्वाला छोडवा छतां प्रभुने एकाग्र ध्याने उभा रहेला जोइ, प्रभुनो अलौकिक प्रभाव न जाणतो ते अज्ञानी सर्प वधारे गुस्से थयो, अने प्रभुने डसवा लाग्यो । 'मारा तीव्र विषथी आक्रांत थइने आ हमणां पडशे तो हुं चगदाइ जइश' एवा इरादाथी ते सर्प डसी डसीने पाळो हठी जतो हतो । प्रभुना पगे जे जे स्थाने ते डसतो हतो त्यांथी तेनुं झेर प्रसरी शकतुं नहिं, मात्र त्यांथी गायना दूध जेवी रुधिरनी धारा झरती हती । सर्पे विचार्युं के-“हुं जेना सामी दृष्टि करुं तेने पण वाळीने भस्म करी नाखुं छुं,

પણ અને તો ડંચ મારવા છતાં સફેદ રુધિર નીકળ્યું !, । વઢી મારા ઁકજ ડંચથી ગમે તેવો બલિષ્ઠ માણસ પણ ચક્રર સ્વાઈને પડી જઈ મરણને શરણ થાય,પણ આ તો ઘણા ડંચ મારવા છતાં વ્યાકુલતા રહિત સ્થિર ઉભા છે !” । આ પ્રમાણે વિસ્મય પામેલો તે સર્પ બિલસો થઈ પ્રભુ સામે જોઈ રહ્યો । પ્રભુની શાંતમુદ્રા જોઈ તેનાં ક્રોધી નેત્રમાં શાંતિ પ્રસરી । જ્યારે તે કાંઈક શાંત થયો ત્યારે પ્રભુ બોલ્યા કે-“બુજ્ઞ બુજ્ઞ ચંડકોસિઆ !-હે ચંડકૌશિક ! બુજ્ઞ બુજ્ઞ” । આ પ્રમાણે પ્રભુનાં અમૃત સમાન વચન સાંભળી, પ્રભુની શાંત મુદ્રા અને પર્વત સમાન ધીરતા દેસી ઉઠાપોહ કરતાં તે સર્પને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું । પોતે કરેલા ભયંકર અપરાધનો પશ્ચાત્તાપ કરતો તે સર્પ તુરત પાછો હઠી ગયો, અને પ્રભુને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ ‘અહો ! કરુણાસમુદ્ર ભગવંતે મને દુર્ગતિરૂપી કૂવામાં પડતો બચાવ્યો’ ઇત્યાદિ શુભ ભાવના ભાવતા તે સર્પ તેજ વસતે અનશન લઈ લીધું । ‘વિષ વડે ભયંકર ઁવી મારી દષ્ટિ કોઈ ઉપર ન પડો’ ઁમ વિચારીને તે સર્પ પોતાનું મસ્તક બિલમાં રાસી સ્થિર રહ્યો । આવી રીતે તે સર્પને સ્થિર દેસી, તે માર્ગે થઈને ઘી દૂધ વિગેરે વેચવા જતી સ્ત્રીઓ ઁ તે નાગરાજને સંતુષ્ટ થયેલો જાણી, ઘી દૂધ વિગેરેથી તેની ભક્તિપૂર્વક પૂજા કરી । સ્ત્રીઓ ઁ તે સર્પના શરીર પર ચોપડેલા ઘીની સુગંધીથી ત્યાં કીડીઓ ઁકઠી થઈ ગઈ, અને સર્પને તીક્ષ્ણ ચટકા મરવા લાગી, છતાં પણ પ્રતિવોધ પામી શુભધ્યાનમાં આરૂઢ થઈ નિશ્ચલ રહેલો તે સર્પ જરા પણ ચલાયમાન થયો નહિં । આવી રીતે અતિશય વેદના થવા છતાં પોતાના પાપની નિંદા કરતો

कल्पसूत्र
भाषांतर-
सह

॥१६६॥

अने शुभ भावना भावतो लुतो प्रभुनी दृष्टिरूपी अमृतवृष्टि वडे सिंचायेलो ते चंडकौशिक सर्प एक पखवाडीये मृत्यु पामी सहस्रार देवलोकमां देव थयो ।

चंडकौशिक सर्प उपर आवो महान् उपकार करी प्रभु त्यांथी विहार करी उत्तरवाचाल नामे गाममां आव्या । त्यां नागसेन श्रावके प्रभुने अर्धमासक्षपणने पारणे खीर वहोरावी, ते वखते 'अहो ! दानम्, अहो ! दानम्' एम बोलता देवोए वसुधारा विगेरे पांच दिव्यो प्रगट कर्यो । त्यांथी विहार करी श्वेतांबी नगरीमां पधारेला प्रभुनो प्रदेशी राजाए महिमा कर्यो । त्यांथी सुरभिपुर तरफ जता प्रभुने पांच रथ युक्त नैयकगोत्रना राजाओए वंदन कर्युं । त्यार पळी प्रभु सुरभिपुर पहोंच्या, त्यां गंगानदीने कांटे सिद्धयात्र नामनो नाविक लोकोने गंगा नदी उतारवा पोतानी नावमां चडावतो हतो, प्रभु पण ते नाव पर चड्या । नाविक नावने चलाववा मांड्यो । हवे आ वखते घूवड पक्षीनो शब्द सांभळी एज नावमां बेठेलो क्षेमिल नामनो निमित्तीयो नावमां बेठेला बीजा लोको प्रति बोल्यो के- 'नदी उतरतां आज्ञे आपणने मरणांत कष्ट थशे, पण आ महात्माना प्रभावथी ते संकट नष्ट थशे' । हवे गंगामां ते नाव चालतां चालतां अगाध जलमां आव्युं, एवामां सुदंष्ट्र देव ते नावने वूडाडी देवा तत्पर थयो । प्रभुए त्रिपृष्ठ वासुदेवना भवमां जे सिंहने मार्यो हतो, ते सिंहनो जीव घणां भवभ्रमण करी भुवनपतिमां सुदंष्ट्र नामे नागकुमार देव थयो । तेणे प्रभुने नावमां बेठेला जोइ पूर्वजन्मनुं वैर संभारी वैरनो बदलो लेवा माटे नावने वूडाडवा तैयार थयो ।

षष्ठ
व्याख्यान.

प्रतिबोध
पामेलो चं-
डकौशिक,
प्रभुने नदी
उतरतां सु-
दंष्ट्र देव क-
रेलो उप-
सर्ग.

॥१६६॥

હવે જેવામાં તે દેવ નાવને બૂઢાડવા આદિક વિઘ્ન કરવા લાગ્યો, તેવામાં કંબલ અને શંબલ નામના દેવોએ આવી તે વિઘ્ન નિવારણ કર્યું । તે બે દેવની ઉત્પત્તિ આ પ્રમાણે—મથુરા નગરીમાં જિનદાસ નામે શેઠ હતો, તેને સાધુદાસી નામે સ્ત્રી હતી । તેઓ પરમશ્રાવક હતા, પાંચમા વ્રતમાં સર્વથા પ્રકારે ઢોર રાખવાનું તેમણે પચ્ચક્ષાણ કર્યું હતું, તેથી તેઓ એકે પશુ રાખતા નહિં । તેઓ ત્યાં રહેતી એક આહીરણ પાસેથી દૂધ વિગેરે વેચાતું લેતા, તેણીને સાધુદાસી યોગ્ય પૈસા આપતી, અનુક્રમે તે વન્ને વચ્ચે ગાઢ પ્રીતિ થઈ । એક વસ્તે તે આહીરણને ઘેર વિવાહનો પ્રસંગ આવ્યો, તેથી તેણીએ શેઠ-શેઠાણીને નિમંત્રણ કર્યું । તેઓએ કહ્યું કે—અમે આવી શકશું નહિં, પણ વિવાહમાં જે કાંઈ વસ્તુઓ જોઈએ તે લઈ જજો । પછી જિનદાસે વાસણ, વસ્ત્રો, ઘરેણાં, ધૂપ, સુગંધી પદાર્થો, વિગેરે ઉત્તમ ઉત્તમ વસ્તુઓ આપી । તેણે આપેલી દરેક સામગ્રીથી આહીરણને ઘેર વિવાહોત્સવ ઘણો સારો થયો, તેથી લોકોમાં તેના વસ્ત્રાણ થવા લાગ્યા । આથી આદેર અને આહીરણ જિનદાસ ઉપર ઘણા ખુશી થઈ, તેઓ અતિમનોહર મજબૂત અને સરસ્વી વયના શંબલ તથા કંબલ નામના ત્રણ ત્રણ વરસના બે વાછડા શેઠને દેવા લાગ્યા । જિનદાસ અને સાધુદાસીએ તે વાછડા પાછા લઈ જવા ઘણું સમજાવ્યા છતાં તેઓ પરાણે તેમને દ્વારે બાંધી ચાલ્યા ગયા । જિનદાસે વિચાર્યું કે—‘જો આ વાછડાને છોડી મૂકીશ તો લોકો તેમને ખાસી કરી ગાડી હલ વિગેરેમાં જોડી દુઃખી કરશે, માટે મારે ઘેરજ રહ્યા’ । ઇત્યાદિ વિચારી તે દયાહી જિનદાસ વન્ને વાછડાનું પ્રાસુક ઘાસ અને પાણીથી પોષણ કરવા લાગ્યો ।

कल्पसूत्र
भाषांतर-
सह

॥१६७॥

जिनदास आठम चौदश विगेरे पर्वतिथिए पोसह लइ धार्मिक पुस्तको वांचतो, ते सांभळी ते बळदो भद्रक परिणामी थया । पळी जे दिवसे शेठ उपवास करे ते दिवसे बळदो पण घास पाणी वापरे नहिं, ते दिवसे तेमने घास नीरे पण ज्यारे स्वाय नहिं त्यारे शेठे विचार्युं के, 'आटला दिवस तो में मात्र दयाने लीधे आ बळदोने पोष्या, पण हवे तो मारा साधर्मिक बंधुओ छे' । एम विचारी जिनदास तेमनुं बहुमान करवा लाग्यो, तेने बळदो घणा प्रिय थइ पड्या । एक वखते भंडीरवण नामना यक्षनो यात्रोत्सव आव्यो, तेथी ते दिवसे जुवानीयाओए वाहनोनी वहनक्रीडा करवा मांडी । ते उत्सवमां जिनदासनो एक मित्रे अति बलिष्ठ अने देखावडा ते बळदोने जोइ जिनदासने पूछ्या वगरज लइ गयो । जेमणे जन्मथी धोंसरी पण जोइ नहोती एवा ते अणपलोट बळदोने पोतानी गाडीए जोडी तेणे एक बीजानी स्पर्धाथी एवा तो दोडवाव्या के वाहनक्रीडा करनारा दरेक लोकोने क्षणवारमां जीती लीधा, पण बहु दोडवाथी ते सुकोमल बळदोना सांधा तुटी गया । जिनदासनो मित्र काम पतावी ते बळदोने जिनदासने घेर बांधी चाल्यो गयो । भोजन अवसरे जिनदास घेर आव्यो, अने बळदोने घास नीर्युं तो घास खाधुं नहिं, पाणी पावा लाग्यो तो पाणी पण पीधुं नहिं । बळदोनां मुख पडोळा पडी गयेला अने श्वास चडी गयेला जोइ जिनदासने घणुं दुःख थयुं, अने आंखमां आंसु लावी भक्तपच्चक्खाण कराव्युं, नमस्कार महामंत्र संभळाव्यो, विगेरे धार्मिक क्रिया करी जिनदासे ते बळदोने निर्यामणा करावी ।

पष्ठ
व्याख्यान.

सुदंष्ट्र देवे
करेला उप-
सर्गने नि-
वारनार कं-
वल अने
शंबल देव-
ना पूर्वम-
वनुं वृत्तांत.

॥१६७॥

શુભ ભાવના ભાવતા તે બઢદો મરીને નાગકુમાર દેવ થયા । નવા ઉત્પન્ન થયેલા તે કંબલ અને શંબલ દેવે અવધિ-
જ્ઞાનથી જોયું તો તીર્થંકરપ્રભુને ઉપસર્ગ થતો દેખ્યો । તે બન્ને દેવ તુરત ત્યાં આવી એક જણે નાવનું રક્ષણ કર્યું,
અને બીજો દેવ પેલા સુદંષ્ટ દેવ સાથે યુદ્ધ કરવા પ્રવર્ત્યો, તેણે સુદંષ્ટને હરાવી કાઢી મૂક્યો । ત્યાર પછી તે બન્ને
દેવ પ્રભુનાં સત્ત્વ તથા રૂપનું ગાયન કરતા તથા નાચતા છતા મહોત્સવ પૂર્વક સુગંધી જલ અને પુષ્પની વૃષ્ટિ
કરી પોતાને સ્થાને ગયા ।

પ્રભુ નાવમાંથી ઉતરી ત્યાંથી વિહાર કરી રાજગૃહ નગરમાં પધાર્યા । ત્યાં વર્ષાકાલ નિર્ગમન કરવા માટે નાલંદા
નામના પાડામાં એક શાલધીની શાલાના એક ભાગમાં તે શાલધીની રજા લઈ પહેલું માસક્ષપણ સ્વીકારીને રહ્યા ।

હવે મંચલિ નામે એક મંચ ઇટલે ચિત્રકલા જાણનાર ભિક્ષાચર વિશેષ હતો, તેને સુભદ્રા નામે સ્ત્રી હતી । તેઓ બન્ને
ચિત્રપટ હાથમાં રાસ્ટી ગુજરાન ચલાવતા છતા ફરતા ફરતા શરવણ નામના ગામમાં આવ્યા । તે ગામમાં ઘણી
ગાયોવાઢા કોઈ બ્રાહ્મણની ગોશાલામાં સુભદ્રાએ એક પુત્રને જન્મ આપ્યો, તે બાલક ગોશાલામાં જન્મ્યો, તેથી તેનું
ગોશાલ નામ પડ્યું । ગોશાલો અનુક્રમે યુવાવસ્થા પામ્યો, અને ફરતો ફરતો રાજગૃહ નગરમાં જ્યાં પ્રભુ ચતુર્માસ રહ્યા
હતા ત્યાં આવ્યો । હવે પ્રભુને માસક્ષપણ પૂરું થયું, ત્યારે તે માસક્ષપણને પારણે વિજય નામના શેઠે કૂર આદિક વિપુલ
ભોજન વિધિએ કરીને પ્રભુને પારણું કરાવ્યું, તે વખતે આકાશમાં ‘અહો દાનમ્ અહો દાનમ્’ એમ ઉદ્ઘોષણાપૂર્વક દેવોએ

वसुधारा विगेरे पांच दिव्यो प्रगट कर्या । ते हकीकत सांभळी गोशाले विचार्युं के-“आ मुनि कोइ सामान्य नथी, कारण के तेमने अन्न आपनारना घरमां पण आवी समृद्धि थइ गइ, नाटे हुं तो आ चित्रपटनुं पाखंड छोडी दइने आ प्रभावी महात्मानोज शिष्य थाउं, कारण के आवा गुरु निष्फल नहिं थाय” । ते गोशालो आम चिंतवतो हतो तेवामां प्रभु पारणुं करीने पाछा ते शालामां आवी कायोत्सर्ग करीने रह्या । गोशालो नमीने बोल्यो के-“हे भगवन् ! अत्यार सुधी अज्ञानथी हुं आपनो प्रभाव जाणी शक्यो नहोतो, पण आजे मने खबर पडी के आप महा प्रभावी महात्मा छो, आजथी हुं आपनो शिष्य थइने आपनी साथेजरहीश, आप एकज मारुं शरण छो” । प्रभु तो मौन धरीनेजरह्या, गोशालो भिक्षा मागीने प्राणवृत्ति करतो छतो पोतानी बुद्धिथी प्रभुनो शिष्य थइने रह्यो । प्रभुने बीजा मासक्षपणनुं पारणुं नंद नामना शेठे पकान्नादि वडे कराव्युं । त्रीजा मासक्षपणनुं पारणुं सुनंद नामना गृहस्थे परमान्नादि वडे कराव्युं । चोथुं मासक्षपण स्वीकारीने प्रभु कार्तिक शुद्ध पूर्णिमाए विहार करी कोलाक सन्निवेशमां पधार्या, त्यां प्रभुने ते चोथा मासक्षपणनुं पारणुं बहुल नामना ब्राह्मणे दूधपाक बहोरावी कराव्युं, ते बखते देवोए पांच दिव्य प्रगट कर्या । हवे ज्यारे प्रभुए राजगृहथी विहार कर्या त्यारे गोशालो भिक्षा माटे बहार गयो हतो, भिक्षा लइ ते पाछो पेला शाळवीना मकानमां आव्यो त्यारे प्रभुने जोया नहिं । आखा नगरमां शोधवा छतां ज्यारे प्रभु मळ्या नहिं त्यारे ते गोशालो पोतानां उपकरण ब्राह्मणोने आपी दइ, दाढी मूळ बोडावी, मस्तक मूंडावी त्यांथी

फरतो फरतो कोछाक गाम आव्यो । त्यां प्रभुने देखी बोल्यो के—“हे प्रभु ! अत्यार सुधी हुं गृहस्थ जेवो होबाथी आपनी दीक्षाने योग्य नहोतो, पण हवे तो उपकरणोने छोडी दइ निःसंग थयो छुं, माटे हवेथी मने आपनी दीक्षा पण हो, हे स्वामी ! मने शिष्य तरीके स्वीकारो” । आ प्रमाणे कही गोशालो प्रभु साथे रह्यो ।

प्रभु त्यांथी विहार करी सुवर्णखल नामना गाम तरफ चाल्या, गोशालो पण साथेज चाल्यो । मार्गमां केटलाक गोवाळीया माटीनी मोटी हांडीमां खीर रांधता हता, ते जोइ गोशालाए प्रभुने कह्युं के—“हे स्वामी ! अहीं थोडी वार विश्रांति लइए, मने तो कडकडती भूख लागी छे, माटे आ खीर खाइने आगळ चालीए” । सिद्धार्थ व्यंतर बोल्यो के—“ए हांडी फूटी जशे” । गोशालाए तुरत गोवाळीयाओ पासे जइ ते हकीकत निवेदन करी, ते सांभळी गोवाळीयाओए खीर रांधतां ते हांडीनुं घणा यत्नथी रक्षण कर्युं, छतां दूधमां चोखा नाखवा जोइए ते करतां घणा बधारे नाखेला होषाथी ते फूल्या, एटले हांडी फूटी गइ । ते जोइ गोशालाए “यद् भाव्यं तद् भवत्येव—जे थवानुं होय ते थायज छे” ए प्रमाणे नियतिवाद स्वीकार्यो । प्रभु सुवर्णखल पहुँच्या, त्यांथी विहार करी ब्राह्मणग्राम पधार्यो । त्यां नंद अने उपनंद नामना बे भाइओना बे पाढा हता । प्रभु नंदना पाढामां गोचरी गवा, नंदे प्रभुने भक्तिथी उत्तम भोजन बहोराव्युं । गोशालो उपनंदना पाढामां उपनंदने घेर गयो, उपनंदे तेने वासी अन्न आप्युं । वासी अन्न मळवाथी गोशालाने घणो गुस्सो चळ्यो, अने शाप दीधो के—“जो मास धर्माचार्यनुं तपतेज होय ते आनुं घर

બલી જાઓ !” । ‘પ્રભુનું નામ લઇને આપેલો શાપ પળ નિષ્ફળ ન થવો જોઈએ’ એમ વિચારતા એક નજીકમાં રહેલા દેવે ઉપનંદનું ઘર બાલી નાખ્યું । ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ ચંપાનગરીમાં પધાર્યા, ત્યાં બે બેમાસીતપ સ્ત્રીકારીને ત્રીજું ચોમાસું રહ્યા । છેલ્લા બેમાસક્ષપણનું પારણું પ્રભુ ચંપાનગરીની બહાર કરીને કાલા નામના સન્નિવેશમાં પધાર્યા; અને ત્યાં એક શૂન્યઘરમાં કાઠસગ્ગધ્યાને રહ્યા । તે ગામના જાગીરદારનો સિંહ નામનો યુવાન પુત્ર વિદ્યુન્મતી નામની દાસી સાથે રતિક્રીડા કરવા રાત્રિએ એજ શૂન્ય ઘરમાં આવ્યો । ગાઢ અંધારામાં કોઈ ન જણાયાથી તેણે દાસી સાથે રતિક્રીડા કરી, તે જોઈ ગોશાલો હસવા લાગ્યો । પોતાનો અનાચાર છૂપાઈને જોઈ હસતા ગોશાલો પર ક્રોધ કરી સિંહ તેને મારવા લાગ્યો, ગોશાલો રાડો પાડવા લાગ્યો ત્યારે સિંહે તેને છોડ્યો । ત્યાર પછી ગોશાલાએ પ્રભુને કહ્યું કે-‘હે સ્વામી ! મને એકલાને તેણે આટલો બધો માર માર્યો !, છતાં આપે તેને કેમ વાર્યો નહિ ?’ । પ્રભુના શરીરમાં સંક્રમેલા સિદ્ધાર્થે કહ્યું કે-‘તારે કોઈની મશ્કરી ન કરવી જોઈએ, ગંભીરતા રાખવી જોઈએ, હવે કોઈની મશ્કરી કરીશ નહિ’ । ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ પાત્રાલક ગામમાં જઈ કોઈ શૂન્યઘરમાં કાઠસગ્ગધ્યાને રહ્યા । ત્યાં પળ રાત્રિએ સ્કંદ નામના યુવકને સ્કંદિલા નામની દાસી સાથ રતિક્રીડા કરતો જોઈ ગોશાલે હાંસી કરી, તેથી તેણે ત્યાં પળ પ્રથમની પેઠે ઘણો માર સ્વાધો ।

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ કુમારક સન્નિવેશ ગયા, અને ત્યાં ચંપકરમણીય નામના ઉદ્યાનમાં કાઠસગ્ગધ્યાને રહ્યા ।

૪૬
વ્યાખ્યાન.

ગોશાલાએ
સ્ત્રીકારેલો
નિયતિવાદ
મશ્કરી ક-
રતા ગોશા-
લાને સિંહ
અને સ્કંદે
મારેલો
માર.

हवे श्रीपार्श्वनाथ प्रभुना संतानीय शिष्य मुनिचंद्र नामना आचार्य घणा शिष्योना परिवार सहित विचरता छता तेज गाममां कूपनय नामना कुंभारनी शालामां रहेला हता । गोशालाए गाममां ते साधुओने जोइ पूछुं के- 'तमे कोण छो ?' । तेओ बोल्या के, 'अमे निर्ग्रन्थ छीए' । गोशालाए कहुं के- 'अरे ! तमे क्यां अने मारा धर्माचार्य क्यां ?, मारा धर्माचार्यमां अने तमारामां मेरु-सरसव जेटलो तफावत छे' । ते साधुओ श्रीमहावीर जिनेश्वरने जाणता नहोता, तेथी बोल्या के; 'जेवो तुं छे तेवाज तारा धर्माचार्य पण हशे !' । आवां आक्षेप वचनो सांभळी गोशालाने क्रोध चळ्यो; अने शाप दीधो के- 'जो मारा धर्माचार्यनुं तपतेज होय, तो तेना प्रभावथी तमारो आश्रम ब्रळी जाओ' । ते साधुओए कहुं के- 'अमे शापथी डरता नथी, तारा वचनथी अमारुं आश्रयस्थान बळवानुं नथी ।' प्रभुनुं नाम लइ पोते शाप आपवा छतां ज्यारे साधुओनुं आश्रयस्थान न बळ्युं, त्यारे वीलखो थइ गोशालो प्रभु पासे आवीने सर्व वृत्तांत निवेदन करी बोल्यो के- 'हे स्वामी ! में आपना नामथी शाप आपवा छतां ते साधुओनो उपाश्रय न बळ्यो तेनुं शुं कारण ?' । सिद्धार्थे कहुं के- 'अरे मूर्ख ! तेओ तो श्रीपार्श्वनाथ प्रभुना शिष्यो छे, ते साधुओ के तेमनुं स्थान शापथी न बळे' । हवे रात्रिए मुनिचंद्र सूरि जिनकल्पनी तुलना करता छता उपाश्रयनी बहार प्रतिमा धरीने रह्या । पेलो कूपनय कुंभार मदिरापान करी घुमतो घुमतो त्यां आव्यो, तेणे मदिराना केफमां आचार्य महाराजने ओळख्या नहिं । तेणे जाण्युं के आ कोइ चोर उभो छे, तेथी ते कुंभारे आचार्यने गळे पकडी

कल्पसूत्र
भाषांतर-
सह

॥ १७० ॥

श्वास वगरना करी दीधा, छतां तेओ शुभध्यानथी चलित थया नहिं । ते वेदनाने सहन करतां तेमने तेज वखते अवधिज्ञान उत्पन्न थयुं, अने काळधर्म पामी देवलोके गया । देवोए ते मुनिराजना महिमा माटे प्रकाश कयों, ते जोइ गोशालो बोल्यो के-‘अहो ! ते साधुओनो उपाश्रय बळी रखो छे !’ । पण सिद्धार्थे सत्य हकीकत निवेदन करी त्यारे गोशालो त्यां जइ सूइ रहेला ते साधुओने तिरस्कारी पाछो आब्यो । त्यांथी विहार करी प्रभु चौरा नामना गाममां आब्या, गोशालो पण साथे हतो । त्यां प्रभुने अने गोशालाने राज्यनी छूपी बातमी लइ जनारा जासूस जाणी तेमने कोटवाळो हेडमां नाखवा लाग्या । पहेलां गोशालाने हेडमां नाख्यो, प्रभुने हजु हेडमां नाख्या नहोता, तेवामां त्यां उत्पल निमिच्छीयानी सोमा अने जयंती नामनी बे बहेनो के जेओ संयम पाळवाने असमर्थ थइ छती पाछळथी संन्यासिनी थइ हती तेओए प्रभुने जोइने तथा ओळखीने कोटवाळो प्रत्ये कहुं के-‘अरे मूखों ! तमे शुं मरवाने इच्छो छो ?, तमे शुं आ सिद्धार्थराजाना पुत्र श्रीमहावीर प्रभु छे एम जाणता नथी ?’ । कोटवाळोए आवां वचनो सांभळी भय पामी प्रभुने मूकी दीधा, अने पोताना अपराधनी क्षमा याचवा लाग्या । त्यार पछी तेओए गोशालाने पण प्रभुनो शिष्य जाणी छोडी मूक्यो । त्यांथी विहार करी प्रभु पृष्ठचंपा नगरीमां पधार्या । प्रभुए त्यां चोमासी तप एटले चार महिनाना उपवास वडे ते चोथुं चतुर्मास निर्गमन करी पृष्ठचंपाची बहार पारणुं कयुं । त्यांथी विहार करी श्रीमहावीर प्रभु कायंगल नामना सन्निवेशमां गया ।

पष्ठ
व्याख्यान.

पार्श्वनाथ
प्रभुना सं-
तानीय मु-
निचंद्रसूरि-
नुं वृत्तांत,
सोमा अने
जयंतीए
प्रभुनो
निवारेलो
उपसर्ग

॥ १७० ॥

त्यांथी विहार करीने प्रभु श्रावस्ती नगरीए पधार्या, अने नगरीनी बहार काउसग ध्याने रखा । भोजन समये भिक्षा माटे जता गोशालाए प्रभुने पूछ्युं के-‘स्वामी ! आजे मने केवो आहार मळशे ?’ । सिद्धार्थे कहुं के-‘आजे तो तुं मनुष्यनुं मांस खाइश’ । गोशालाए विचार कर्यो के-‘ज्यां मांसनो गंध पण न होय तेवे स्थानेथी आजे भिक्षा लेवी’ । आ प्रमाणे निश्चय करी सावधान थइ वैश्योनेज घेर भिक्षा माटे फरवा लाग्यो । हवे ते नगरीमां पितृदत्त नामे वैश्य हतो, तेने श्रीभद्रा नामे स्त्री हती । श्रीभद्राने मरेलांज बाळक अवतरता, तेथी तेणीए शिवदत्त नामना निमित्तीयाने आ दोष निवारवानो उपाय पूछ्यो । शिवदत्ते कहेलुं के-“ज्यारे तने मरेल संतान जन्मे, त्यारे ते मरेला बालकनुं मांस दूधपाक साथे भेळवी दइ कोइ भिक्षुकने आपजे, तेम करवाथी तने जीवता बाळक अवतरशे” । हवे श्रीभद्राने तेज दिवसे मरेलुं बाळक अवतरेलुं, तेथी तेणीए ते मरेला बाळकनुं मांस दूधपाक साथे भेळवी तैयार राख्युं हतुं । गोशालो फरतो फरतो त्यां आव्यो, वाट जोइने बेठेली तेणीए तुरत उभा थइ ते दूधपाक गोशालाने आप्यो, अने “आ साधुने मांसनी खबर पडतां शाप आपशे तो घर बाळी नाखशे” एवा भयथी तेणीए गोशालो गयो के तुरत घरनुं बारणुं फेरवी नाख्युं । गोशालो ते दूधपाकने शुद्ध जाणी खाइ गयो, अने प्रभु पासे आवी वृत्तांत निवेदन कर्तुं । पण सिद्धार्थे ते दूधपाक संबंधी मूळ बात कही जणावी, त्यारे गोशालाए निर्णय करवा मुखमां आंगळी नाखी वमन कर्तुं । वमननी अंदर बराबर तपास करतां बाळकनुं मांस जणायुं ।

दूधपाक साथे मांस भेळवी पोताने ठगनारी ते बाइ उपर गोशालाने गुस्सो चढ्यो, अने शाप आपी तेणीनुं घर बाळी नाखवा तुरत त्यां आव्यो; पण बारणुं फेरवी नाखेलुं होवाथी घर ओळखी शक्यो नहिं । पछी गोशालो बोल्ह्यो के-‘जो मारा धर्माचार्यनुं तपतेज होय तो आ पाडो बळी जाओ’ । सान्निध्य रहेला व्यंतरोण विचार्युं के ‘प्रभुनुं माहात्म्य अन्यथा न थाओ’ एम विचारी तेओए ते आखा पाडाने बाळी नाख्यो ।

त्यांथी विहार करी प्रभु हरिद्र नामना सन्निवेशनी बहार हरिद्र वृक्ष नीचे काउसगगध्याने रह्या । एज वृक्ष नीचे रातवासो रहेला मुसाफरोए टाढने लीधे रात्रिए अग्नि सळगावेलो, पण सवार थतां तेओ अग्निने बुझाव्या वगरज पोतपोताने रस्ते चालता थया । अग्नि धीरे धीरे फेलातो प्रभु पासे आव्यो, छतां कर्मरूप इंधनने बाळवा माटे ध्यानरूप अग्निनी जेम ते अग्निने पण मानता थका प्रभु जरा पण खस्या नहिं, तेथी ते अग्निथी प्रभुना पग दाइया । गोशालो तो अग्नि देखी नासी गयो !, अने अग्नि ओलवाइ गया पछी पाछो प्रभु पासे आव्यो ।

त्यांथी विहार करी प्रभु नंगला नामना गामे आव्या, अने वासुदेवना मंदिरमां प्रतिमा धरीने रह्या । त्यां कौतुकी गोशालो आंखना विकारो करी गामना बाळकोने बीवराववा लाग्यो, ते जोइ भयभीत बनी नासभाग करता बाळकोना पिताओ विगेरे आव्या, अने गोशालाने घणो मार मारी मुनिपिशाच विगेरे तिरस्कारना शब्दो कही छोडी मूक्यो । त्यांथी विहार करी प्रभु आवर्त गाम पधार्या, अने त्यां बलदेवना मंदिरमां प्रतिमा धरीने रह्या ।

त्यां पण गोशालो बाळकोने वीवराववा मुखना विकार करवा लाग्यो, ते जोइ भयविह्वल बनी नासभाग करता बाळकोना पिताओ विगेरे आव्या, तेओए मुखना चाळा करता गोशालाने गांडो भिक्षुक समजी, “आवा गांडा माणसने मारवाथी शुं?, माटे आवा शिष्यने निषेध न करता तेना गुरुनेज मारीए” एम विचारी ते दुर्बुद्धिओ जेवामां प्रभुने मारवा तैयार थया, तेवामां बलदेवनी मूर्तिएज हळ उपाडी तेओने अटकाव्या । ते जोइ आश्चर्यचकित थयेला तेओ प्रभुने अलौकिक महात्मा जाणी पोतानो अपराध खमावता छता प्रभुने चरणे पड्या ।

त्यांथी विहार करी प्रभु चोराक सन्निवेशे गया, त्यां एक मांडवामां उत्तम भोजन रंधातुं देखी ‘भोजन तैयार थवाने हवे केटली वार छे?’ ते तपासवा गोशालो छानोमानो लंपाइने नीचो वळी वारंवार जोवा लाग्यो । ते गाममां चोरनी घणी रंजाड हती, तेथी लंपाइने वारंवार जोता गोशालाने चोर जाणी लोकोए पकडीने मार्यो । तेथी क्रोधावेशमा आवेला गोशालाए शाप दीधो के—‘मारा स्वामीनुं तपतेज होय तो आ मांडवो वळी जाओ’ । प्रभुनुं नाम लइ शाप आपेलो होवाथी प्रभुना भक्त व्यंतरोए ते मांडवो बाळी नाख्यो । त्यांथी प्रभु कलंबुका नामना सन्निवेशमां पधार्या, त्यां मेघ अने कालहस्ती नामना वे भाइ पर्वतना रक्षक तरीके अधिकारी हता । कालहस्तीए मौनधारी प्रभुने अने गोशालाने चोर जाणी पकड्या, अने पोताना भाइ मेघने सोंप्या । मेघ पहेलां सिद्धार्थराजानो नोकर हतो, तेणे प्रभुने ओळख्या, अने पोताना भाइए करेलो अपराध खमावी प्रभुने तथा गोशालाने छोडी मूक्या ।

ते कलंबुका सन्निवेशथी विहार करी श्रीमहावीर प्रभु क्लिष्टकर्मोनी निर्जरा करवा माटे लाट देशमां गया । ते देशना लोको क्रूरस्वभावी हता, तेथी प्रभुए त्यां घोर उपसर्गो सहन करी घणां कर्म खपाव्यां । ते देशमां विचरता प्रभु अनुक्रमे पूर्णकलश नामना अनार्य गाम तरफ जता हता, रस्तामां बे चोर मळ्या, तेओ प्रभुने देखी अपशुकन थयुं जाणी तरवार उगामी प्रभुने हणवा दोड्या; ते वखते इंद्रे अवधिज्ञाननो उपयोग मूकी प्रभुने हणवा दोडेला चोरोने जाणी वज्र वडे मारी नाख्या । त्यांथी विहार करी प्रभु भद्रिकापुरी पधार्या, त्यां पांचसुं चोमासुं रह्या, अने चोमासी तप कर्यो । चोमासी तपनुं पारणुं नगरीनी बहार करीने प्रभु अनुक्रमे तंबाल नामना गामे गया । त्यां पार्श्वनाथ प्रभुना संतानीय नंदिवेण नामना बहुश्रुत वृद्ध आचार्य घणा शिष्योना परिवार सहित आव्या हता । गोशालाए जेम मुनिचंद्रसूरिना शिष्योने तिरस्कार विगेरे कर्युं हतुं तेम आ नंदिवेण आचार्यना शिष्योने पण तिरस्कार विगेरे कर्युं । रात्रिण नंदिवेणसूरि उपाश्रयनी बहार काउसग्ग धरीने स्थिर रह्या, ते वखते चोकी करवाने नीकळेला ते गामना कोटवाळना पुत्रे चोरनी भ्रांतिथी ते आचार्यने भालाथी हण्या, छतां तेओ शुभध्यानथी चलित थया नहिं । ते वेदनाने सहन करतां तेमने तेज वखते अवधिज्ञान उत्पन्न थयुं, अने काळधर्म पामी देवलोके गया ।

त्यांथी विहार करी प्रभु कूपिक नामना सन्निवेशमां गया । मौन धरीने रहेला प्रभुने त्यांना अधिकारीओए गुप्त जासूस जाणी गोशाला साथे पकड्या । ते गाममां विजया अने प्रगल्भा नामनी बे संन्यासिनी रहेती हती ।

તેઓ વન્ને પ્રથમ તો શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુની સંતાનીય સાધ્વીઓ હતી, પણ સંયમ ન પડી શકવાથી પાછળથી સંન્યાસિની થઈ હતી । તે વિજયા અને પ્રગલ્ભાએ પ્રભુને ઓઢણી અધિકારીઓને કહ્યું કે—“અરે મૂર્ખો ! આ સિદ્ધાર્થરાજાના પુત્ર જગત્ ઉદ્ધારક ચરમ તીર્થંકર શ્રીમહાવીર પ્રભુ છે; ઇન્દ્રને પણ પૂજનીય આ મહાત્માને પકડવાથી તમોને કેવા અનર્થ ભોગવવા પડશે એ શું તમે નથી જાણતા ?, માટે હવે તેમને જલદી છોડી મૂકો” । આવાં વચન સાંભળી ભયભીત બનેલા તેઓએ ગોશાલા સહિત પ્રભુને તુરત છોડી મૂક્યા ।

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ વૈશાલી નગરી તરફ ચાલ્યા । ચાલતાં ચાલતાં બે રસ્તા આવ્યા, ત્યારે ગોશાલો બોલ્યો કે—“હે સ્વામી ! મને લોકો માર મારે છે, છતાં આપ તો મૌન રહી કોઈને વારતા પણ નથી, માટે હું આપની સાથે નહિં આવું” । એમ કહી ગોશાલો ત્યાંથી છુટો પડી વીજે માર્ગે ચાલ્યો, અને પ્રભુ વૈશાલીને માર્ગે ચાલ્યા । ગોશાલાને માર્ગમાં પાંચસો ચોર મળ્યા, તેઓએ ‘મામો ! મામો !’ કહી વારા ફરતી ગોશાલાના સ્વભા ઉપર બેસી તેને એવો તો ફેરવ્યો કે શ્વાસમાત્ર બાકી રહ્યો ત્યારે છોડ્યો । આથી ગોશાલો સ્થિત થઈ વિચાર કરવા લાગ્યો કે—‘આ કરતાં તો સ્વામી સાથેજ રહેવું સારું છે’ એમ વિચારી પ્રભુની શોધ કરવા લાગ્યો । પ્રભુ વિચરતા છતાં વૈશાલી નગરી પહોંચ્યા, ત્યાં એક લુહારની શાલા ખાલી દેખી લોકોની આજ્ઞા લઈ તેમાં પ્રતિમાધ્યાને રહ્યા । તે શાલાનો સ્વામી લુહાર છ મહિના રોગથી પીડાઈ સાજો થયો હતો, તેથી તેજ દિવસે લોહું ઘડવાના હથિયાર લઈ

कल्पसूत्र
भाषांतर-
सह

॥१७३॥

पोतानी शालामां आव्यो । त्यां प्रभुने जोइ अपशुकन थयेलुं जाणी घण वडे प्रभुने हणवा तैयार थयो, ते वखते अवधिज्ञान वडे इन्द्रे जाणी तुरत त्यां आवी तेज घण वडे लुहारने मारी नाख्यो । त्यांथी विहार करी प्रभु ग्रामाक नामना सन्निवेशमां गया, त्यां उद्यानमां काउसग्गध्याने रहेला प्रभुनो विभेलक नामना यक्षे महिमा कर्यो ।

त्यांथी विहार करी प्रभु शालिशीर्ष नामना गामे पधार्या, अने त्यां उद्यानने विषे महा महिनानी कडकडती टाढमां काउसग्ग ध्याने रह्या । प्रभुना त्रिपृष्ठवासुदेवना भवमां एक विजयवती नामे अणमानीती राणी हती, ते विजयवती मरीने घणां भवभ्रमण करी कटपूतना नामे व्यंतरी थइ हती । ते व्यंतरीए प्रभुने देखी पूर्वभवनुं वैर संभारी वैरनो बदलो लेवा तापसीनुं रूप विकुर्व्युं, अने जटामां हिम जेवुं ठंडुं जल भरी ते जल प्रभुना शरीर पर छांटवा लागी, ते जल वडे प्रभुने एवो तो शीत उपसर्ग कर्यो के बीजो माणस तो ते ठंडीथी ठरी जाय । आवी रीते आखी रात्रि ते उपसर्ग करवा छतां प्रभुने निश्चल देखी व्यंतरी शांत थइ, अने वैर छोडी प्रभुनी स्तुति करवा लागी । उपसर्गने समभावे सहन करता अने छट्टना तप वडे विशुद्ध थता प्रभुने ते वखते लोकावधि अवधिज्ञान उत्पन्न थयुं ।

त्यांथी विहार करी प्रभु भद्रिकापुरीए आव्या, त्यां चोमासी तप वडे तथा विविध प्रकारना अभिग्रहो वडे आत्माने भावता छता छट्टुं चोमासुं रह्या । त्यां गोशालो प्रभुने शोधतो छतो फरी फरीने पाछो छ महिने आवीने मळ्यो । प्रभुए चोमासी तपनुं पारणुं नगरीनी बहार करी ऋतुवद्ध एवा मगधदेशमां उपसर्ग रहितपणे विचरवा लाग्या ।

४४
व्याख्यान.

प्रभुथी छुटा
थयेला गो-
शालाने
पडेलुं कष्ट,
कटपूतनाए
प्रभुने कोरे-
लो उपसर्ग,
प्रभुने पाछो
मळेलो
गोशालो
॥१७३॥

મગધદેશમાં આઠ માસ ઉપસર્ગરહિત વિચરી શ્રમણ ભગવાન્ શ્રીમહાવીર આલંબિકા નગરીએ ચતુર્માસ કરવા પધાર્યા, ત્યાં ચોમાસી તપ વડે સાતમું ચર્તુમાસ પૂરું કરી તે નગરીની બહાર પારણું કર્યું । ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ કુંડગ સન્નિવેશમાં વાસુદેવના ચૈત્યમાં પ્રતિમાધ્યાને રહ્યા । કર્મરૂપી શત્રુને મર્દન કરનારા પ્રભુ ત્યાંથી વિહાર કરી મર્દન ગામ પધાર્યા, અને ત્યાં બલદેવના મંદિરમાં પ્રતિમાધ્યાને રહ્યા । ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ બહુશાલ ગામના શાલવન નામના ઉદ્યાનમાં પ્રતિમાધ્યાને રહ્યા । ત્યાં રહેતી શાલાર્યા નામે વ્યંતરીએ પ્રભુને ઘણા ઉપસર્ગો કર્યા, છતાં ધ્યાનસ્થ પ્રભુને જરા પણ ચલાયમાન ન કરી શકવાથી તે વ્યંતરીએ પોતાનો અપરાધ સ્વમાવી પ્રભુનો મહિમા કર્યો । ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ લોહાર્ગલ ગામ પધાર્યા, ત્યાં રાજ્ય કરતા જિતશત્રુ રાજાના અમલદારોએ મૌનધારી પ્રભુને તથા ગોશાલાને સ્નાનગી જાસૂસ જાણી પકડી રાજા પાસે લઈ ગયા । ત્યાં પ્રથમથી આવેલો ઉત્પલ નિમિત્તીયો પ્રભુને ઓઢસી તુરત ઉભો થઈ ગયો, અને પ્રભુને ભક્તિપૂર્વક વંદન કરી રાજાને કહ્યું કે-‘હે રાજન્ ! આ જાસૂસ નથી, પણ સિદ્ધાર્થરાજાના પુત્ર શ્રીવર્ધમાન સ્વામી છે’ । રાજાએ આ હકીકત સાંભળી તુરત પ્રભુને તથા ગોશાલાને મુક્ત કર્યા, અને પોતાનો અપરાધ સ્વમાવી પ્રભુને વંદન કર્યું । ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ પુરિમતાલ નામના નગરે ગયા, ત્યાં શકટમુખ નામના ઉદ્યાનમાં શ્રીમલ્લિનાથ પ્રભુનું મંદિર હતું । તે ઉદ્યાન અને નગરની વચ્ચેના કોઈ પ્રદેશમાં પ્રભુ પ્રતિમાધ્યાને રહ્યા । આ આરસામાં તે નગરનો વગ્ગુર નામનો શ્રાવક શ્રીમલ્લિનાથ પ્રભુની

કલ્પસૂત્ર
માર્ષાંતર-
સહ

॥ ૧૭૪ ॥

પ્રતિમાની પૂજા કરવા માટે નગરમાથી શકટમુખ ઉદ્યાન તરફ જતો હતો, તે વચ્ચે ઈશાનેન્દ્ર શ્રીમહાવીર પ્રભુને વંદન કરવા આવેલો; તેણે વગ્ગુર શેઠને પૂજા કરવા જતો જોઈ કહ્યું કે—“હે વગ્ગુર ! આ પ્રત્યક્ષ જિનેશ્વરનું ઉલ્લંઘન કરી જિનેશ્વરના ચિંતને પૂજવા માટે આગલ કેમ જાય છે ? આ છેલ્લા તીર્થંકર શ્રીમહાવીર પ્રભુ છે, તેઓ છદ્મસ્થપણે વિચરતા હતા અહીં પ્રતિમાધ્યાને રહ્યા છે” । તે સાંભળી વગ્ગુર શેઠ તુરત પ્રભુ પાસે આવ્યો, અને અજ્ઞાનતાથી થયેલા અપરાધનું મિથ્યાદુષ્કૃત દઈ ભક્તિથી પ્રભુને વંદન કર્યું । ત્યાર પછી તે વગ્ગુર શ્રાવક ઉદ્યાનમાં જઈ શ્રીમહાવીર પ્રભુની પ્રતિમાની પૂજા કરી પોતાને ઘેર ગયો, ઇન્દ્ર પણ પોતાને સ્થાને ગયો ।

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ અનુક્રમે ઉન્નાગ નામના સન્નિવેશ તરફ જતા હતા, ત્યાં રસ્તામાં તરતનાજ પરણેલા લાંબા લાંબા દાંતવાળા વહુ-વરને સન્મુખ આવતા જોઈ ગોશાલાએ મશ્કરી કરી કે—

“તત્તિલો વિહિરાયા, જાણઈ દૂરે વિ જો જઈં વસઈ ।

જં જસ્સ હોઈ જુગ્ગં, તં તસ્સ ચિહ્નં દેઈ ॥ ૧ ॥”

‘અહો ! વિધિરાજ કુશલ છે કે, જે જ્યાં દૂર પણ વસતું હોય તેને ધ્યાનમાં રાખે છે, અને જેને જે યોગ્ય હોય તેને તે બીજું મેલવી આપે છે ॥ ૧ ॥ અહો ! જુઓ તો સ્વરા ! આ વન્નેના દાંત અને પેટ કેવા મોટા છે !, વાંસામાં તો ખુંધ નીકળી છે, નાકે પણ ચીંચા છે !, વિધાતાએ સરસ સરસી જોડી ઠીક મેલવી દીધી છે !’ । આ પ્રમાણે વારંવાર

ષઠ
વ્યાખ્યાન.

મહિનાથ
પ્રભુની
પ્રતિમાની
પૂજા કરવા
જતા વગ્ગુરે
વીરપ્રભુને
કરેલું વંદન
વહુ-વરની
ગોશાલાએ
કરેલી
મશ્કરી.

॥ ૧૭૪ ॥

મશ્કરી કરતા ગોશાલાને પકડી તે વહુ-વર સાથેના માણસોએ સુવ માર્યો, અને મજબૂત બંધનથી બાંધીને વાંસના જાળામાં ફેંકી દીધો । પરંતુ પાછળથી પ્રભુનો હત્રધર સમજી તેઓએ બંધન છોડી ગોશાલાને મુક્ત કર્યો । પછી પ્રભુ તેની સાથે ચાલતા ગોભૂમિમાં આવ્યા । ત્યાંથી રાજગૃહ નગરમાં પધારી પ્રભુએ આઠમું ચતુર્માસ ચોમાસી તપ વડે પૂરું કર્યું, અને તે ચોમાસી તપનું પારણું નગરની વહાર કર્યું । પ્રભુએ વિચાર્યું કે—“મારે હજુ ઘણાં કર્મ નિર્જરવાનાં છે, તેથી ચીકણાં કર્મનો ક્ષય કરવા માટે ઉપસર્ગ થાય તેવી ભૂમિમાં વિચરવાની જરૂર છે, અને ઘણા ઉપસર્ગ વજ્રભૂમિમાં થશે” । એમ વિચારી પ્રભુ ત્યાંથી વિહાર કરી વજ્રભૂમિમાં ગયા । તે દેશમાં પરમાધામી જેવા ક્રૂર મ્લેચ્છોએ પ્રભુને ઘણા ઉપસર્ગો કર્યા, પરંતુ ‘આ ઉપસર્ગોથી કર્મનો ધ્વંસ થાય છે’ એમ વિચારતા પ્રભુ તે મ્લેચ્છોને બંધુથી પણ અધિક માનતા । પ્રભુએ તેજ ભૂમિમાં નવમું ચતુર્માસ ચોમાસી તપ વડે પૂરું કર્યું, તે ઉપરાંત વીજા બે મહિના ત્યાંજ વિચર્યા । ત્યાં ચોમાસામાં નિયત સ્થાન ન મળવાથી પ્રભુએ નવમું ચોમાસું અનિયત કર્યું ।

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ સિદ્ધાર્થપુરે આવ્યા, ત્યાંથી કૂર્મગામ તરફ જતાં રસ્તામાં ગોશાલાએ તલનો છોડવો જોઈ પ્રભુને પૂછ્યું કે—“હે પ્રભુ ! આ છોડવો ફલશે કે નહિ ?” । પ્રભુએ કહ્યું કે—“ફલશે, આ છોડવાને સાત ફૂલ લાગ્યા છે, તે સાતે ફૂલના જીવ મરીને આજ છોડવાની શીંગમાં સાત તલ થશે” । આ પ્રમાણે પ્રભુએ કહેલું વચન જૂઠું પાડવા ગોશાલાએ તે છોડવાને મૂઠમાંથી ઉઘેડી એક તરફ ફેંકી દીધો । તે વચ્ચે નજીકમાં રહેલા વ્યંતરોએ

कल्पसूत्र
मार्षांतर-
सह

॥ १७५ ॥

‘प्रभुनी वाणी असत्य न थाओ’ एवुं धारीने त्यां वृष्टि करी । वरसादथी भीनी थयेली भूमिमां पडेल ते छोडनुं मूळीयुं कोइ गायनी खरीथी दबाइ जमीनमां पेसी गयुं, अने धीरे धीरे ते छोडवो हतो एवो थइ गयो ।

प्रभु त्यांथी चालता छता कूर्मगाम पहुँच्या । ते गामनी बहार वैश्यायन नामनो तापस मध्याह्न समये बन्ने हाथ उंचा करी, सूर्य सामे दृष्टि राखी, जटा छूटी मूकी सूर्यनी आतापना लइ रखो हतो; अने सूर्यना सरुत तापने लीधे तेनी जटामांथी जमीन पर खरी पडती यूकाओ एटले जूओने वीणी वीणीने ते तापस पाछो पोतानी जटामां नाखतो हतो । आयुं दुःसह अनुष्ठान करी रहेला ते तापसनी जटामां घणी जू देखी गोशालो ते तापसने ‘यूकाशय्यातर’ ए प्रमाणे कही तेनी वारंवार मइकरी करवा लाग्यो । तेथी तापसे क्रोधायमान थइ गोशाला उपर तेजोलेइया मूकी । तापसे मूकेली तेजोलेइयाथी गोशालो भस्मीभूत थइ जात, पण करुणासागर प्रभुए तुरत शीतलेइया मूकी, तेथी जल वडे अग्निनी जेम ते तेजोलेइया शमी गइ, आवी रीते प्रभुए गोशालाने बचावी लीधो । प्रभुनी अलौकिक शक्ति जोइ वैश्यायन विस्मय पाम्यो, अने नम्रताथी बोल्यो के-‘हे भगवन् ! में आपनो आवो प्रभाव जाण्यो नहोतो, माटे मारा विपरीत आचरणनी क्षमा करो’ । आ प्रमाणे कही ते तापस गया पछी गोशाले प्रभुने पूछ्युं के-‘हे भगवन् ! आ तेजोलेइयालब्धि शी रीते प्राप्त थाय ?’ । सर्पने दूध पावा पेठे गोशालाने तेजोलेइयानो विधि शीखवाडवाथी भविष्यमां अनर्थनुं कारण थशे एम जाणवा छतां

पष्ठ
व्याख्यान.

तलना
छोडवानुं
वृत्तांत,
वैश्यायन
तापसे मूके-
ली तेजोले-
इयाथी गो-
शालाने
प्रभुए
बचाववो.

॥ १७५ ॥

प्रभुए भाविभाव अवश्य थवानो विचारी गोशालाने तेजोलेश्यानो विधि आ प्रमाणे शीखवाड्यो—“जे मनुष्य सूर्यनी आतापना पूर्वक हमेशां छट्ट करे, अने एक मूठी अडदना बाकळा तथा अंजलि मात्र गरम पाणीथी छट्ट छट्टनुं पारणुं करे, ते मनुष्यने छ मासने अंते तेजोलेश्यालब्धि प्राप्त थाय” । त्यांथी विहार करी प्रभु पाछा सिद्धार्थपुर तरफ जता हता, मार्गमां पेला तलना छोडवानो प्रदेश आव्यो त्यारे गोशालो बोल्यो के—‘हे स्वामी ! आपने में जे तलना छोडवा माटे पूछ्युं हतुं तेमां आपना कहेवा मुजब तल थया नथी !’ । प्रभुए कह्युं के—‘जो, एज तलनो छोडवो आ उभो’ । तलनो छोडवो देखवा छतां प्रभुना वचन उपर श्रद्धा न राखता गोशालाए ते छोडवानी शींग चीरी जोइ तो तेमां बराबर सात तल नीकळ्या । ते जोइ गोशालाए पोतानी मतिकल्पना प्रमाणे एवो मत बांध्यो के—“जे प्राणीओ जे शरीरमां मरे छे तेज प्राणीओ तेज शरीरमां पाछा परावर्तन करीने त्यांने त्यांज उत्पन्न थाय छे” । आ प्रमाणे मत स्वीकार्यो, तथा “जे थवानुं होय ते थायज छे” ए प्रमाणे अगाडी स्वीकारेला नियतिवादने तेणे गाढ कर्यो । त्यांथी गोशालो तेजोलेश्या साधवा माटे प्रभुथी छूटो पडी श्रावस्ती नगरीमां गयो । त्यां तेणे एक कुंभारनी शालामां रही प्रभुए कहेला विधिथी छ मास पर्यंत तप करी तेजोलेश्या सिद्ध करी । एक वखते श्रीपार्श्वनाथ प्रभुना छ साधुओ के जेओ संयम न पाळी शकवाथी गृहस्थ थया हता, अने अष्टांग निमित्तना ज्ञानमां पंडित हता, तेओ गोशालाने मळ्या । तेमनी पासेथी गोशालो अष्टांग निमित्त भण्यो ।

आवी रीते तेजोलेइया लब्धि अने अष्टांग निमित्तनुं ज्ञान मळवाथी गर्व धरतो गोशालो 'हुं सर्वज्ञ छुं' ए प्रमाणे पोतानी प्रसिद्धि करतो छतो पृथ्वी पर विचरवा लाग्यो ।

हवे सिद्धार्थपुरथी विहार करी प्रभु वैशाली नगरी पधार्या, त्यां सिद्धार्थराजाना मित्र शंख नामना गणराजे प्रभुने भक्तिपूर्वक वंदन कर्युं । त्यांथी विहार करी प्रभु वाणिज नामना गामे आवी बहारना कोइ प्रदेशमां प्रतिमा धरीने रह्या । ते गाममां आनंद नामनो श्रावक रहेतो हतो, ते हमेशां छट्ट तप करतो, अने सूर्यनी आतापना लेतो हतो । श्रावकनी उत्कृष्ट क्रिया करता तपस्वी आनंदने अवधिज्ञान उत्पन्न थयुं हतुं । ते प्रभु पासे आवी वंदन करी बोल्यो के—“हे प्रभु ! आपने धन्य छे के आवा घोर उपसर्गो पडवा छतां आपे समभावे सहन कर्या, हे नाथ ! हवे आपने थोडाज वखतमां केवलज्ञान उत्पन्न थशे” । इत्यादि प्रभुनी स्तुति करी आनंद श्रावक पोताने घेर गयो । प्रभु त्यांथी विहार करी श्रावस्ती नगरीए पधार्या, त्यां दसमुं चतुर्मास विविध तप वडे संपूर्ण कर्युं ।

चतुर्मास पूरुं थतां प्रभु नगरीनी बहार पारणुं करी विचरता छता अनुक्रमे घणा म्लेच्छ लोकोथी भरपूर एवी दृढभूमिमां गया । त्यां पेढाल नामना गामनी बहार पोलास नामना चैत्यमां प्रभुए अट्टम तप स्वीकारी प्रवेश कर्यो, अने एकरात्रिनी प्रतिमा धरीने रह्या । हवे आ वखते शक्रेन्द्रे पोताना अवधिज्ञानथी प्रभुने ध्यानमग्न रहेला जोइ तुरत सिंहासन परथी उतरी जइ प्रभुने वंदन कर्युं । पछी इन्द्रे प्रभुना धैर्यगुणनी प्रशंसा करतां

पष्ठ
व्याख्यान.

प्रभुथी छुटा
पडेला गो-
शालाए सि-
द्ध करेली
तेजोलेइया,
सर्वज्ञ तरीके
अभिमान
धरतो
गोशालो.

પોતાની સુધર્માસભામાં બેઠેલા દેવો સમક્ષ કહ્યું કે—“અહા ! શ્રીવીર પ્રભુ અત્યારે કેવા ધ્યાનમગ્ન થઈ રહ્યા છે ?,
 વાહ ! કેવા ધીર બની અડગ ચિત્તે ઉભા છે ?, તેમના એ ધ્યાનમગ્ન ચિત્તને ચલાયમાન કરવા કદાચ ત્રણ જગતના
 પ્રાણીઓ એકઠા થાય તો પણ અસમર્થ છે” । આવાં ઇન્દ્રનાં વચન સાંભળી તે સભામાં બેઠેલો ઇન્દ્રનો સામાનિક
 સંગમ નામનો દેવ પ્રભુની પ્રશંસા સહન ન કરી શકવાથી બ્રહ્મા ચડાવી અધર કંપાવતો છતો બોલ્યો કે—
 “હે દેવેન્દ્ર ! આવા મોઢપણના વિચારો દેવસભામાં બોલી, એક સાધુને દેવો કરતાં પણ મોટી શક્તિવાળો
 જણાવી, દેવોની અવગણના કરવી આપને ન શોભે । હે સુરેન્દ્ર ! જેઓ મેરુ પર્વતને પણ ઢેફાની જેમ ફેંકી દેવા
 સમર્થ છે, જેઓ સમુદ્રનું પણ અંજલિ પાણી પેટે પાન કરી જવા શક્તિવાળા છે, જેઓ આસ્ત્રી પૃથ્વીને પણ છત્રીની જેમ
 એક મુજાથી તોળી રાખવા પ્રભાવશાલી છે; એવા અતુલ પરાક્રમી દેવો આગળ વળી એ મનુષ્યમાત્ર સાધુ કોણ છે ? ।
 હું પોતેજ હમણાં ત્યાં જઈ તે સાધુને ક્ષણવારમાં ચલાયમાન કરી નાખું છું” । તે વચ્ચે ઇન્દ્રે વિચાર્યું કે—“જો
 હું અત્યારે આ સંગમને હુકમ કરી જતો અટકાવીશ તો એ દુર્બુદ્ધિ જાણશે કે, તીર્થંકરો તો પારકાની સહાયથીજ
 તપ કરે છે, વળી આવો ઉલટો ભાસ ઘણા દેવોના મનમાં ઠસી જશે, માટે અત્યારે આ દુષ્ટને જતો અટકાવવો
 ઠીક નથી” । એમ વિચારી સમયને માન આપી ઇન્દ્ર મૌન રહ્યો । હવે પ્રભુને ચલાયમાન કરવા ઇન્દ્ર સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા
 કરી ક્રોધથી ધમધમી રહેલો તે સંગમદેવ તુરત સભામાંથી ઉઠી ધ્યાનમાં સ્થિર રહેલા પ્રભુની પાસે આવ્યો ।

प्रभुनी शांत मुद्रा देखवा छतां ते पापी देव शांतिने बदले अधिक द्वेष पाम्यो, अने तेणे तत्काल धूळनी वृष्टि करी । ते धूळथी प्रभुनुं आखुं शरीर ढांकी दीधुं, अने नासिका आंख कान विगेरे शरीरना द्वार एवा तो पूरी दीधा के प्रभुनो आसोच्छास पण रुंधाई गयो १ । छतां प्रभु जरा पण चलायमान थया नहिं, त्यारे धूळने दूर खसेडी ते दुष्टे वज्र जेवा कठोर मुखवाळी कीडीओ उत्पन्न करी । ते कीडीओए प्रभुना शरीरने वींधी वस्त्रमांथी सोय नीकळे तेम एक बाजुथी पेसी बीजी बाजु आरपार नीकळी आखुं शरीर चाळणी जेवुं करी नाख्युं २ । आ प्रमाणे कीडीओनो उपसर्ग करवा छतां क्षमासागर प्रभु चलित थया नहिं, त्यारे ते संगमदेवे प्रचंड डांस विकुर्व्या । तेओना प्रहारथी प्रभुना शरीरमांथी गायना दूध जेवुं सफेद रुधिर झरवा लाग्युं ३ । छतां ज्यारे तेओथी पण प्रभु क्षोभ न पाम्या, त्यारे तेणे तीक्ष्ण मुखवाळी घीमेलो विकुर्वी । ते घीमेलो प्रभुना शरीरे एवी तो सज्जड चोंटीने वींधवा लागी के आखुं शरीर घीमेलमय देखावा लाग्युं ४ । घीमेलोथी पण प्रभु क्षोभ न पाम्या त्यारे तेणे वींछीओ विकुर्व्या । प्रलयकालना अग्निना तणखा जेवा वींछीओ पुच्छना कांटाओथी भगवंतना शरीरने भेदवा लाग्या ५ । तेओथी पण प्रभु व्याकुल थया नहिं, त्यारे तेणे नोळीया विकुर्व्या । 'खी ! खी !' एवा शब्दो करता तेओ दोडी दोडीने उग्र दाढो वडे भगवंतना शरीरमांथी तोडी तोडीने मांसना टुकडा जुदा पाडवा लाग्या ६ । तेओथी पण प्रभुने चलायमान न थयेला देखी ते देवे भयंकर सर्पो विकुर्व्या । ते सर्पोए श्रीमहावीर परमात्माने

પગથી માથા સુધી વીંટી લીધા, અને ફળાઓ ફાટી જાય તેવા જોરથી પ્રભુ ઉપર ફળાઓના પ્રહાર કરવા લાગ્યા, તથા દાઢો ભાંગી જાય તેટલા બઢથી ડસવા લાગ્યા ૭ । જ્યારે વધું ઝેર વમન કરી નિર્વલ્લ બની તે સર્પો દોરડાની જેમ લટકી રહ્યા, ત્યારે તે દેવે ઉંદરો ઉત્પન્ન કર્યા । તેઓ નસ અને દાંતથી પ્રભુના અંગને સ્વળવા લાગ્યા, અને તેની ઉપર મૂત્ર કરીને પહેલા ઘા ઉપર સ્વાર નાસવા લાગ્યા ૮ । ઉંદરોથી પણ પ્રભુ ક્ષોભ ન પામ્યા ત્યારે તે દેવે અધિક ક્રોધ કરી મદોન્મત્ત હાથી વિકુર્વ્યો । તે હાથી પ્રભુના શરીરને સૂંઢથી પકડી આકાશમાં ઉછાલી દંતૂશલથી ઝીલી લઈ દાંત વડે પ્રહાર કરવા લાગ્યો, અને પગથી કચરવા માંડ્યો ૯ । છેવટે હાથી પણ પ્રભુને ક્ષોભ ન પમાડી શક્યો, ત્યારે તે દેવે હાથળી વિકુર્વ્યો । તે હાથળી પણ પ્રભુને તીક્ષ્ણ દાંતથી ઘળા પ્રહાર કર્યા, અને પ્રભુના શરીરને પગથી કચરી નાસ્યું ૧૦ । જ્યારે તે હાથળીથી પણ પ્રભુ ક્ષોભ ન પામ્યા, ત્યારે તે અધમ દેવે ભયંકર પિશાચ વિકુર્વ્યો । તે પિશાચ અભિની જ્વાલાઓથી વિકરાલ બનેલા પોતાના મુસને ફાડી, હાથમાં તરવાર પકડી, પ્રભુ સન્મુખ દોડી આવ્યો; અને અટ્ટાટ્ટહાસ વિગેરે ઘોર ઉપસર્ગ કરવા લાગ્યો ૧૧ । પરંતુ પ્રભુને જરા પણ ક્ષોભ ન પામેલા દેસી નિર્દય સંગમદેવે વાઘનું રૂપ વિકુર્વ્યું । તે વાઘ વજ્ર જેવી દાઢોથી અને ત્રિશૂલ જેવા તીક્ષ્ણ નોરથી પ્રભુના શરીરને વિદારવા લાગ્યો ૧૨ । છતાં પણ પ્રભુને ધ્યાનમાં અડગ રહેલા જોઈ તે દેવે પ્રભુના માતા-પિતા—સિદ્ધાર્થરાજા અને ત્રિશલામાતાનું રૂપ વિકુર્વ્યું । તેઓ કરુણાવિલાપ કરવા લાગ્યા કે—હે પુત્ર ! તું આવી દુષ્કર દીક્ષા શા માટે લીધી ?,

कल्पसूत्र
भाषांतर-
सह

॥१७८॥

अमे घणा दुःखी थइ ज्यां त्यां रझळीए छीए, माटे निराधार थइ भटकता एवा अमारी तुं सार कर, हे पुत्र ! तुं डाहो छतां आत्यारे अमारी सामुं पण केम जोतो नथी ? १३ । आवा करुणाविलापथी पण ज्ञानी प्रभुनुं मन लिस थयुं नहिं, त्यारे ते देवे एक छावणी विकुर्वी । ते छावणीना माणसोए प्रभुना पग वचे अग्नि सळगावी भात रांधवा पग उपर वासण मूक्युं, अग्नि एटलो बधो वधारी दीधो के प्रभुना पग नीचे पण वळवा लाग्यो १४ । छतां एकाग्रध्याने रहेला प्रभु क्षोभ न पाम्या, त्यारे ते निर्दय देवे एक चंडाल विकुर्वी । ते चंडाले प्रभुनी डोकमां, बे कानमां, बे भुजामां, अने जंघा विगेरे अवयवो उपर पक्षीओनां पांजरां लटकाव्यां । ते पक्षीओए चांच अने नखना प्रहार एटला बधा कर्या के, जेथी प्रभुनुं शरीर ते पांजराओ जेवुं सेंकडो छिद्रवाळुं थइ गयुं १५ । ते उपसर्गथी पण प्रभु क्षोभ न पाम्या, त्यारे तेणे प्रचंड पवन विकुर्वी, पर्वतोने पण कंपावता ते पवने प्रभुने उपाडी उपाडीने नीचे पछाड्या १६ । तेवा उग्र पवनथी पण प्रभु चलित न थया, त्यारे तेणे तत्काल वंटोळीयो वायु विकुर्वी । ते वंटोळीयाए कुंभारना चाकडा पर रहेला माटीना पींडानी पेठे प्रभुने खूब भमाड्या १७ । छतां ध्यानना तानमां तन्मय बनेला प्रभुए जरा पण ध्यान छोड्युं नहिं । संगम देवे विचार्युं के—“उपसर्ग करी करीने हुं थाक्यो, पण वज्र जेवा कठीन मनवाळा आ मुनिने चलित करी शक्यो नहिं । इन्द्रसभामां प्रतिज्ञा करीने आवेलो हुं आवीज रीते पाछो जइ केवी रीते मोहुं देखाडीश ?, आ मुनि पण कोइ विचित्र छे के जीवता रहे त्यां सुधी ध्यान छोडे तेम नथी ।

षष्ठ
व्याख्यान.

संगमदेवे
प्रभुने करे-
ला घोर
उपसर्गो.

॥१७८॥

માટે હવે તો તેના પ્રાણનો નાશ કરવાથીજ તેનું ધ્યાન નાશ પામશે, તે સિવાય બીજો ઉપાય નથી” ।
 એમ વિચાર કરી તે નીચ દેવે હજાર ભાર જેટલા વજનવાળું એક કાલચક્ર વિકુર્ચ્યું । તે કાલચક્રને ઉપાડી
 સંગમદેવે જોરથી પ્રભુના શરીર પર નાચ્યું । જે કાલચક્ર મેરુપર્વતના મજબૂત શિખર પર પડ્યું હોય તો
 તેના પળ ચૂરેચૂરા કરી નાચે, એવું તે કાલચક્ર પ્રભુના શરીર પર પડવાથી પ્રભુ ઢીંચળ સુધી જમીનમાં
 પેસી ગયા ૧૮, છતાં પ્રભુ તો નિશ્ચલ ચિત્તે ધ્યાનમાંજ મગ્ન રહ્યા । પોતાની ધારણા પાર ન પડવાથી સંગમદેવે
 વિચાર્યું કે—“અરે ! મોટા પર્વતને પણ ચૂરેચૂરા કરી નાચનાર કાલચક્ર પણ કાંઈ કરી શક્યું નહિં, તેથી જણાય
 છે કે આ મુનિને શસ્ત્રાદિ તો કાંઈ કરી શકે તેમ નથી । આવા પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગોથી આ મુનિ ચલિત થવાને
 વદલે ઉલટા વધારે વધારે દૃઢ થતા જાય છે, માટે હવે તો અનુકૂલ ઉપસર્ગ કરી ધ્યાનથી ભ્રષ્ટ કરી નાચું” ।
 એમ વિચારી તેણે રાત્રિ હોવા છતાં પ્રભાત વિકુર્ચ્યું, અને માણસો ઉત્પન્ન કર્યા । તેઓ ફરવા લાગ્યા,
 અને પ્રભુને કહેવા લાગ્યા કે—‘હે દેવર્થ ! પ્રભાત થઈ જવા છતાં હજુ આપ કેમ ઉભા છો ?, આપના ધ્યાનનો
 વચ્ચત પૂરો થઈ ગયો છે’ । પણ પ્રભુ તો પોતાના જ્ઞાન વડે રાત્રિ જાણે છે ૧૯ । પ્રભુને હજુ પણ નિશ્ચલ રહેલા
 દેખી તેણે દેવઋદ્ધિ વિકુર્વી, અને વિમાનમાં બેસી પ્રભુને લોભાવવા બોલ્યો કે—“હે મહર્ષિ ! હું આપનું આવું ઉગ્ર તપ
 અને સત્ત્વ દેખી સંતુષ્ટ થયો છું, માટે આપને જે જોઈએ તે માગી લ્યો । કહો તો આપને સ્વર્ગમાં લઈ જાઉં, અને કહો

तो मोक्षमां लइ जाउं” । आवी रीते मीठा मीठा शब्दो बोली ते संगमदेवे घणे प्रकारे प्रभुने लोभाव्या, छतां निर्लोभी प्रभु ध्यानथी चलित न थया; त्यारे तेणे तत्काल कामदेवनी सेना जेवी देवांगनाओ विकुर्वी । ते देवांगनाओ हावभावादि घणा अनुकूल उपसर्गो करवा लागी, छतां प्रभु जरा पण क्षोभ न पामतां ध्यानमांज अचल रह्या २० ।

आवी रीते ते दुष्ट संगमदेवे एक रात्रिमां मोटा मोटा वीश उपसर्गो कर्या, छतां जगद्वंधु प्रभुए तो तेना तरफ दयादृष्टि राखी, अने ध्यानमां अचल रही क्रोधनो अंश पण आववा दीधो नहिं । अहीं कवि उत्प्रेक्षा करे छे के-

“बलं जगद्ध्वंसन-रक्षणक्षमं, कृपा च सा सङ्गमके कृतागसि ।

इतीव संचिन्त्य विमुच्य मानसं, रुषेव रोषस्तव नाथ ! निर्ययौ ॥ १ ॥”

“हे नाथ ! आपनुं बल जगतनो नाश करवा अने जगतनुं रक्षण करवा समर्थ हतुं, छतां आपनो महा अपराध करनार संगमदेव उपर पण आपे कोइ अलौकिक कृपा करी । आ प्रमाणे विचारीने जाणे रोष करीने क्रोध आपना मनने त्यजीने चाल्यो गयो ॥ १ ॥” अर्थात् क्रोधे विचार्युं के-आटलुं आटलुं बल होवा छतां खरे वखते पण प्रभुए मारो जरा पण उपयोग न करतां छेवट सुधी दयानोज उपयोग कर्यो, तो पछी मारे प्रभुना चित्तमां शा माटे नकामो निवास करवो ?, एम रोष लावीने जाणे क्रोध प्रभुनुं चित्त त्यजीने चाल्यो गयो ।

सवार थतां प्रभुए त्यांथी विहार कर्यो । प्रभु विहार करीने ज्यां ज्यां जता त्यां त्यां संगमदेव आहारने अनेषणीय

करी नाखतो, तथा बीजा पण विविध प्रकारना उपसर्गो करतो । आवी रीते छ महिना सुधी ते दुष्ट देवे करेला उपसर्गोने सहन करता प्रभुए छ महिना सुधी उपवास कर्या । एक वखते विचरता छता प्रभु ब्रज नामना गाममां आव्या । प्रभुए विचार्युं के 'हवे छ महिने ते देव गयो हशे' एम विचारी छमासी तपनुं पारणुं करवा जेवामां ते ब्रज गामना गोकुलमां गोचरी माटे गया, तेवामां त्यां पण ते देवे आहारने अनेपणीय करी नाख्यो । प्रभु ज्ञानथी ते देवे करेली अनेषणा जाणी तुरत पाछा फरी ते गामनी बहार आवी प्रतिमाध्याने रह्या । त्यारे ते देवे अवधिज्ञानथी जोयुं तो प्रभुना अस्खलित विशुद्ध परिणाम जोया । तेणे विचार्युं के—'अहो ! छ महिना सुधी निरंतर उपसर्गो करवा छतां आ मुनि चलित थया नहिं, अने हजु पण गमे तेटला उपसर्ग करीश तो पण चलित थाय तेम नथी' । एम विचारी ते देव खिन्न मनवालो थइ, प्रभुने नमी, करेला अपराधथी लज्जा पामी म्लानमुखे बोल्यो के—'हे स्वामी ! शक्रेन्द्रे सुधर्मासभामां आपना सत्त्वनी जेवी प्रशंसा करी हती तेवाज सत्त्वशाली आपने में प्रत्यक्ष अनुभव्या । हे प्रभु ! में आपना घणा अपराध कर्या, तेनी क्षमा करो' । आ प्रमाणे कही, वीलखो थइ शक्रनी बीकथी प्रभुने वंदन करी ते सौधर्म देवलोक तरफ चाल्यो । त्यार पछी तेज गोकुलमां जता प्रभुने घरडी गोवाळणे दूधपाकथी पारणुं कराव्युं, ते दानथी संतुष्ट थयेला देवोए त्यां वसुधारा विगेरे पांच दिव्यो प्रगट कर्या । आटलो वखत सौधर्मवासी देव-देवीओ आनंद रहित थइ उद्वेग धरीने रह्या हता । शक्रेन्द्र पण गायन नाच विगेरेथी

कल्पसूत्र
माषांतर-
सह

॥ १८० ॥

विमुख बनी, “अहो ! मैं प्रभुनी प्रशंसा करी, तेथीज ते नीच संगमे प्रभुने उपसर्गों कर्या, तेथी प्रभुने उपसर्गों थवानुं कारण हुंज थयो” । एम चिंतवतो छतो, दीनदृष्टिवाळो हाथ उपर मस्तक टेकवी दुःखपूर्ण व्यग्र चित्ते बेठो हतो । हवे छ महिना सुधी घोर उपसर्गों करवा छतां प्रभुने चलायमान न करी शकवाथी भ्रष्ट थयेली छे प्रतिज्ञा जेनी एवा अने श्याम मुखवाळा ते अधम संगमदेवने आवतो देखी इन्द्र तेनाथी पराङ्मुख थइ देवो प्रति बोल्यो के—“हे देवो ! आ कर्मचंडाल पापात्मा आवे छे, ए नीच देवनुं मुख जोवामां आवे तो पण महापाप लागे । एणे आपणा स्वामीने घणी कदर्थना करीने मारो मोटो अपराध कर्यो छे, ए पापी जेम आपणाथी डर्यो नहिं तेम पापथी पण डर्यो नहिं । तेथी अपवित्र ए दुरात्माने स्वर्गमांथी जलदी काढी मूको” । आ प्रमाणे कही क्रोधथी इन्द्रे तेने डावा पगनी लात मारी फीटकार आप्यो । ते बखते इन्द्रना हथियारबंध सुभटो लाकडी पाटु मुष्टि बिगेरेथी प्रहार करता छता तेने धक्का मारी सभामांथी बहार काढवा लाग्या, देवीओ पोताना हाथनी आंगळीओ मरडती छती आक्रोश करवा लागी, सामानिक देवो हांसी करवा लाग्या । आवी रीते चोतरफथी तिरस्कार पामतो संगम चोरनी जेम आम—तेम जोतो छतो, ठरी गयेला अंगारानी पेठे निस्तेज थइ गयेलो, अने परिवार बगरनो एकलो हडकाया कूतरानी पेठे देवलोकमांथी काढी मूकायेलो छतो त्यांथी म्लानमुखे मेरुपर्वतनी चूला उपर गयो । त्यार पछी तेनी अग्रमहिषी—देवीओए दीनमुखे इन्द्रने विनति करी के—‘हे स्वामी ! जो आपनी आज्ञा होय तो अमे अमारा पतिनी पाछळ जइए’ ।

पष्ठ
व्याख्यान.

संगमदेवनुं
देवसभामां
आवबुं,
इन्द्रनो
पश्चात्ताप,
इन्द्रे संगम-
देवने करे-
ली शिक्षा.

॥ १८० ॥

इन्द्रे तेमने जवा आज्ञा आपी, अने बीजा सर्व परिवारने तेनी पाळळ जतो अटकाव्यो । त्यां ते संगमदेव पोतानुं बाकी रहेलुं एक सागरोपमनुं आयुष्य समाप्त करशे ।

हवे गोकुल गामथी विहार करी प्रभु आलंभिका नगरीए आव्या, त्यां हरिकांत नामनो विद्युत्कुमारनो इन्द्र प्रभुने सुखशाता पूछवा आव्यो । प्रभुना वैर्यगुणनी प्रशंसा करी अने वंदन करी ते पोताने स्थाने गयो । त्यांथी प्रभु श्वेतांबिका नगरीए आव्या, त्यां हरिसह नामनो विद्युत्कुमारनो इन्द्र प्रभुने सुखशाता पूछवा आव्यो, अने वंदन करी पोताने स्थाने गयो । त्यांथी विहार करी प्रभु श्रावस्ती नगरीए पधार्या । ते वखते शक्रेन्द्रे आवी कार्तिकस्वामीनी मूर्तिमां प्रवेश करी ते मूर्तिद्वारा प्रभुने वंदन कर्युं, तेथी त्यां प्रभुनो घणो महिमा प्रवर्त्यो । त्यांथी विहार करी प्रभु कौशांबी नगरीए पधार्या, त्यां चन्द्र अने सूर्ये उतरीने प्रभुने भक्तिपूर्वक वंदन कर्युं । त्यांथी प्रभु वाराणसी नगरीए आव्या, त्यां शक्रेन्द्रे आवी प्रभुने वंदन कर्युं । त्यांथी प्रभु राजगृह पधार्या, त्यां ईशानेन्द्रे आवी प्रभुने वंदन कर्युं । त्यांथी प्रभु मिथिला नगरी पधार्या, त्यां जनकराजाए तथा घरणेन्द्रे प्रभुने सुखशाता पूछी वंदन कर्युं । त्यांथी प्रभु वैशाली नगरी पधार्या, त्यां प्रभुए अगीयारमुं चतुर्मास कर्युं । त्यां भूतानंद नामना नागकुमारना इन्द्रे आवी, प्रभुने सुखशाता पूछी वंदन कर्युं । चतुर्मास पूरुं थतां त्यांथी विहार करी प्रभु सुंसुमारपुर पधार्या, अने त्यांना उद्यानमां प्रतिमाध्याने रह्या । जा वखते चमरेन्द्र गर्व करीने शक्रे

जीतवा उंचो सौधर्मलोकमां गयो, तेथी शक्रे कोप करी तेना पर वज्र छोड्युं । वज्रथी भयभीत बनेलो चमरेन्द्र तुरत प्रभुना चरणकमलमां आवीने पड्यो, अने बची गयो । त्यांथी अनुक्रमे विहार करता प्रभु कौशांबी नगरी पधार्या । त्यां शतानीक नामे राजा हतो । तेने मृगावती नामे राणी, वादी नामे धर्मपाठक, अने सुगुप्त नामे प्रधान हतो । सुगुप्तने नंदा नामे परम श्राविका स्त्री हती, नंदा मृगावतीनी सखी हती, मृगावतीने विजया नामे प्रतिहारी हती । ते नगरीमां धनावह नामे शेठ हतो, तेने मूला नामे स्त्री हती । हवे श्रमण भगवान् महावीर आ नगरीमां पधार्या त्यारे पोषवद एकम हती । ते दिवसे प्रभुए द्रव्य क्षेत्र काल अने भावथी एम चारे प्रकारे उग्र अभिग्रह लीधो । ते आ प्रमाणे; “द्रव्यथी-सूपडाना खूणामां रहेल अडद आपे तो बहोरवा । क्षेत्रथी-एक पग उमरामां अने एक पग बहार राखीने आपे तो बहोरवुं । कालथी-भिक्षाचरो भिक्षा लह गया पछीना समये मळे तो बहोरवुं । भावथी-कोइ राजकुमारी दासीपणाने पामी होय, मस्तक मुंडाव्युं होय, पगमां बेडी होय, रोती होय, अने अट्टम तप कर्यो होय, आवा प्रकारनी सती स्त्री जो बहोरावे तो बहोरवुं” । आ प्रमाणे परीषह सहन करवा कठण अभिग्रह स्वीकारी प्रभु ते नगरीनी अंदर भिक्षा माटे फरे छे; ते नगरीनो राजा प्रधान विगेरे घणा उपाय करे छे, पण चार महिना व्यतीत थवा छतां प्रभुनो अभिग्रह पुरो थयो नहिं । आ अरसामां शतानीक राजाए चंपानगरी उपर चडाइ करी लश्करथी घेरी

षष्ठ
व्याख्यान.

इन्द्रादिए
आवी प्रभु-
ने सुखशा-
ता पूछी क-
रेलुं वंदन,
कौशांबीमां
प्रभुए
स्वीकारेलो
कठण
अभिग्रह.
॥ १८१ ॥

લીધી, તેથી ચંપાપતિ દધિવાહન રાજા નાઠો । પાછલથી ધણી વગરની થઈ પડેલી ચંપાનગરીને શતાનીક રાજાના સુમટોએ હુંટવા માંડી, તેઓમાં એક સુમટે દધિવાહન રાજાની રાણી ધારિણીને અને તેની પુત્રી વસુમતીને પકડી પોતાના કબજામાં રાખી । તે સુમટે ધારિણીને સ્ત્રી તરીકે રાખવાનું કહેવાથી ધારિણી તુરત પોતાની જીભ કચરીને મરી ગઈ । ત્યાર પછી તે સુમટે વસુમતીને આશ્વાસન આપી પુત્રી તરીકે રાખવાનું સમજાવી કૌશાંબીમાં લાવી બજારમાં વેચવાને રાખી । તે વચ્ચે તે રસ્તેથી જતા ધનાવહ શેઠે સુમટને ધન આપી વસુમતીને પોતાને ઘેર લઈ જઈ પુત્રી તરીકે રાખી । તે બાલાના વિનયાદિ ગુણોથી અને ચંદન જેવી શીતલ વાણીથી રંજિત થયેલા શેઠે પરિવાર સાથે મઢીને તેણીનું ચંદના એવું નામ પાડ્યું । એક વચ્ચે શેઠ મધ્યાહ્ન સમયે દુકાનેથી ઘેર આવ્યો, ત્યારે દૈવયોગે કોઈ નોકર હાજર નહોતો, તેથી વિનીત ચંદના ઉભી થઈ, અને શેઠે વારવા છતાં પિતૃભક્તિથી શેઠના પગ ધોવા પ્રવર્તી । તે વચ્ચે ચંદનાનો ચોટલો ફૂટી જવાથી તેણીના કેશ જલથી ભીની થયેલી ભૂમિમાં પડ્યા, ત્યારે ‘આ પુત્રીના કેશ ભૂમિના કાદવથી મેલા ન થાઓ’ એમ ધારી શેઠે સહજ સ્વભાવે તે કેશને યદ્વિથી ઉંચા કર્યા, અને પછી આદરથી બાંધી લીધા । ગોસ્વમાં બેઠેલી શેઠની પત્ની મૂલાએ આવી ચેષ્ટા જોઈ વિચાર્યું કે—“આ યુવતિ બાલાનો કેશપાશ શેઠે પોતે બાંધ્યો !, જેમનો પિતા-પુત્રી તરીકે સંબંધ હોય તેમની આવી ચેષ્ટા હોયજ નહિ, તેથી શેઠની બુદ્ધિ આ સુંદર બાલાને પોતાની પત્ની તરીકે રાખવાની જણાય છે ! । વઢી આ બાલા ઉપર શેઠનો સ્નેહ

घणो छे, तेथी घरनी धणीयाणी आज थशे, अने हुं तो नकामी थइ अपमान पामीश । माटे हवे तो आ बालानो मूलमांथीज उच्छेद करवो उचित छे” । एम विचारी मूलाए शेठ बहार गया त्यारे हजामने बोलावी चंदनानुं मस्तक मुंडावी नारुं, पछी बेडी पहेरावी खुब मार मारी दूरना एक घरमां पूरी बारणे तालुं दइ मूला पोताने पियर चाली गइ । सांजिना शेठ घेर आव्यो त्यारे चंदनानी खबर पूछी, पण मूलाथी भय पामता कोइ पण माणसे कहुं नहिं । आवी रीते ग्रण दिवस व्यतीत थइ गया, त्यारे चोथे दिवसे शेठे घरना माणसोने आग्रहथी पूछ्युं, तेथी एक घरडी दासीए चंदनाने ज्यां पूरी हती ते घर बताव्युं । शेठे बारणानुं तालुं खोली ते घर उघाडीने जोयुं तो चंदनाने बेहाल स्थितिमां जोइ । शेठने घणोज खेद थयो, अने चंदनाने एक सूपडाना खुणामां अडदना बाकळा आपी कहुं के-हे पुत्रि ! तुं हमणां आ अडद वापर, हुं बेडी भंगावी नाखवा लुहारने बोलाववा जाउं छुं’ एम कही शेठ लुहारने घेर गयो । चंदनाए विचार कर्थो के-‘जो कोइ भिक्षु आवे तो तेने आपीने अडद वापरुं’ । आ प्रमाणे विचारे छे तेवामां, छ महिनामां पांच दिवस उणा उपवासबाळा श्रीमहावीर प्रभु फरता फरता त्यां पधार्या । प्रभुने देखी चंदना घणी खुशी थइ, अने लोढानी बेडीथी सरुत जकडायेली होवाथी उमरो उलंघवाने अशक्त एवी ते चंदना एक पग उमरामां अने एक पग बहार राखी ‘हे प्रभु ! आ अडद ग्रहण करो’ एम बोली, परंतु प्रभु तो धारेला अभिग्रहमां एक रुदन न्यून देखी पाळा कर्थो ।

तेथी चंदनाने खेद थयो के—‘अरे ! हुं केवी अभागणी के आ अवसरे पधारेला प्रभु कांइ षण लीधा वगर पाछा फर्या’ । आ प्रमाणे खिन्न थयेली चंदना दुःखथी रोवा लागी । तेथी द्रव्य क्षेत्र काल अने भाव, एम चारे प्रकारे अभिग्रह पूर्ण थवाथी प्रभुए ते अडदना वाकळा ग्रहण कर्या । प्रभुनो अभिग्रह पूर्ण थवाथी प्रसन्न थयेला देवोए त्यां वसुधारा विगेरे पांच दिव्यो प्रगट कर्या । तत्काल शक्रेन्द्र त्यां आव्यो, देवो नाचवा लाग्या, चंदनानी बेडी तुटीने तेने ठेकाणे सुवर्णनां झांझर थइ गयां, पूर्वनी पेठे सुशोभित केशपाश थइ गवो, अने देवोए चंदनाने वस्त्रालंकारथी सुशोभित करी दीधी । दुंदुभिना शब्द सांभळी तत्काल त्यां शतानीकराजा मृगावती राणी विगेरे आव्या । मृगावती धारिणीनी बेन थती हती, तेणीए चंदनाने ओळखी, आवी रीते चंदनाने पोतानी माझीनो मेळाप थयो । चंदना पोतानी साळीनी पुत्री होवाथी राजा शतानीक वसुधारा लइ जवा तत्पर थयो, त्यारे इन्द्रे कहुं के—‘हे राजन् ! आ धन चंदना जेने आपे तेज लइ शके’ । चंदनाए कहुं के—‘मारुं पुत्री तरीके पालन करनार धनावह शेठ ग्रहण करे’ । आ प्रमाणे चंदनानी आज्ञाथी इन्द्रे ते धन धनावह शेठने आपी कहुं के—‘आ चंदना श्रीवीर प्रभुनी प्रथम साध्वी थशे’ । एम कही इन्द्र प्रभुने भक्तिपूर्वक नमन करी पोताने स्थाने गयो । पछी राजा शतानीके चंदनाने आदरपूर्वक पोताने घेर लइ जइ कन्याओना अंतःपुरमां राखी ।

कौशांबीथी बिहार करी प्रभु सुमंगल नामना गामे पधार्या, त्यां सनत्कुमार इन्द्रे आवी प्रभुने वंदन कर्तुं ।

कल्पसूत्र
भाषांतर-
सह

॥ १८३ ॥

त्यांथी विहार करता करता प्रभु अनुक्रमे चंपानगरी पधार्या, त्यां स्वातिदत्त नामना ब्राह्मणनी अग्निहोत्र शालामां चोमासी तप स्वीकारी प्रभु बारसुं चतुर्मास रह्या । ते चारे महिना रात्रिए पूर्णभद्र अने माणिभद्र नामना बे यक्षो भक्तिथी प्रभुनी सेवा करवा आवता । त्यांथी विहार करी प्रभु जृम्बिका गामे पधार्या । त्यां शक्रेन्द्रे आवी प्रभु पासे भक्तिपूर्वक नाटारंभ कर्यो । पछी ते बोल्यो के-‘हे जगद्गुरु ! हवे आटला दिवसमां आपने केवलज्ञान थशे’ । आ प्रमाणे कही प्रभुने नमन करी इन्द्र पोताने स्थाने गयो । त्यांथी विहार करी प्रभु मिंढिक गाम गया, त्यां चमरेन्द्रे आवी प्रभुने वंदन कर्युं, अने सुखशाता पूछी पोताने स्थाने गयो ।

मिंढिक गामथी विहार करी प्रभु षण्मानि नामना गामे पधार्या, त्यां गामनी बहार प्रतिमा धरीने रह्या । प्रभुना त्रिपृष्ठ वासुदेवना भवमां-त्रिपृष्ठ वासुदेवे शय्यापालना कानमां तपावेला सीसानो रस रेडावी उपार्जन करेलुं अशातावेदनीय कर्म प्रभुने आ समये उदयमां आव्युं । ते शय्यापालनो जीव घणां भवभ्रमण करी आ गाममां गोवाळीयो थबो हतो । ते गोवाळीयो रात्रिए प्रभुने गामनी बहार उभा रहेला जोइ पोताना बळदोने प्रभु पासे मूकी गायो दोवा गाममां गयो । गोवाळ गया पछी बळदो तो चरवा माटे अटवीमां दूर चाल्या गया । हवे पेळो गोवाळीयो गायो दोइने पाछो प्रभु पासे आव्यो, पण बळदोने न जोवाथी प्रभुने पूछवा लाग्यो के-‘हे देवार्थ ! मारा बळद कयां छे ?’ । आवी रीते बे त्रण वखत पूछ्युं, परंतु मौन रहेला प्रभु तरफथी कांइ पण उत्तर न मळ्यो ।

षष्ठ
व्याख्यान.

चंदनबा-
लाए अड-
दना बाक-
ळा बहोरा-
वी प्रभुनो
पूरो करेलो
अभिग्रह.

॥ १८३ ॥

ત્યારે તે ગોવાળે પ્રભુ ઉપર ક્રોધ કરીને, જેના તીર થાય છે તે શરકટ-વૃક્ષના કાષ્ઠના બે સ્ત્રીલા બનાવી પ્રભુના બન્ને કાનમાં નાખ્યા; પછી તે બન્ને સ્ત્રીલાને તેણે તાડન કરી પ્રભુના કાનમાં ઘટલા તો ડંડા પેસાડી દોધા કે, કાનની અંદર ગયેલા તે બન્ને સ્ત્રીલાઓના અગ્રભાગ એક વીજાને મઠી ગયા । ત્યાર પછી તે સ્ત્રીલાઓને કોઈ સ્વેચ્છીને કાઢી શકે નહિ, એવા નિર્દય ઇરાદાથી તે દુષ્ટ ગોવાળ બન્ને સ્ત્રીલાઓના બહાર દેખાતા ભાગને કાપી ચાલ્યો ગયો । આ પ્રમાણે ઘોર ઉપસર્ગ થવા છતાં ધ્યાનમગ્ન પ્રભુ સમભાવથી જરા પણ ડગ્યા નહિ ।

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ મધ્યમ અપાપા નગરીમાં આવ્યા, અને ત્યાં પારણાને માટે સિદ્ધાર્થ નામના વૈશ્યને ઘેર પધાર્યા । પ્રભુને દેખી સિદ્ધાર્થે વંદન તથા નમસ્કાર કર્યો, પછી તેણે ભક્તિથી પ્રભુને પારણું કરાવ્યું । પ્રભુ સિદ્ધાર્થને ઘેર પધાર્યા તે વસ્ત્રે ત્યાં સિદ્ધાર્થનો મિત્ર સ્વરૂપ નામનો વૈદ્ય બેઠો હતો, તે પ્રભુને દેખી બોલ્યો કે— ‘અહો ! આ ભગવંતનું શરીર સર્વલક્ષણે સંપૂર્ણ છે, પણ કાંઈક મ્લાન જણાતું હોવાથી શલ્યવાહું હોય એમ લાગે છે’ । સિદ્ધાર્થે સંભ્રમથી કહ્યું કે— ‘જો એમ હોય તો બરાબર તપાસ કરીને કહે કે ભગવંતના શરીરમાં કયે ઠેકાણે શલ્ય છે ?’ । પછી તે નિપુણ વૈદ્યે પ્રભુના વધા શરીરની તપાસ કરી, તો બન્ને કાનમાં સ્ત્રીલા નાખેલા જોયા, ઘટલે તે સિદ્ધાર્થને પણ વતાવ્યા । સિદ્ધાર્થે કહ્યું કે— ‘હે મિત્ર ! મહાતપસ્વી પ્રભુનું આ શલ્ય તુરતમાં દૂર કરવું જોઈએ, આ શુભકાર્ય કરવાથી આપણે બન્નેને પુણ્ય થશે; માટે વીજાં કાર્ય પડતાં મૂકી સત્ત્વર તું પ્રભુની ચિકિત્સા કર’ ।

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતર-
સહ

॥૧૮૪॥

આ પ્રમાણે તેઓ વન્ને વાતચીત કરે છે તેવામાં તો, પોતાના શરીરમાં પણ નિરપેક્ષ પ્રભુ ત્યાંથી ચાલ્યા
ગયા, અને બહાર ઉદ્યાનમાં આવી શુભધ્યાનમાં પરાયણ થયા । ત્યાર પછી સિદ્ધાર્થશેઠ અને સ્વરકવૈદ્ય ઔષધ
વિગેરે લઈ સત્વર ઉદ્યાનમાં ગયા । વૈદ્યકલામાં કુશલ સ્વરકવૈદ્યે સાળસી વડે પ્રભુના વન્ને કાનમાંથી સ્ત્રીલા સ્વેંચી
કાઢ્યા । પ્રભુના કાનમાં ડંઢા પેસી ગયેલા અને રુધિરથી સ્વરડાયેલા તે સ્ત્રીલા સ્વેંચ્યા ત્યારે પ્રભુ મહાવીરે મોટી
ચીસ પાડી, તેથી સમગ્ર ઉદ્યાન મહાભયંકર થઈ ગયું । પછી સંરોહિણી ઔષધીથી પ્રભુના વન્ને કાનને તત્કાલ
રુક્ષવી, પ્રભુને સ્વમાવી, ભક્તિપૂર્વક વંદન તથા નમસ્કાર કરી સિદ્ધાર્થશેઠ અને સ્વરકવૈદ્ય પોતાને ઘેર ગયા ।
પછી લોકોએ તે સ્થળે દેવાલય બંધાવ્યું । તે વૈદ્ય અને સિદ્ધાર્થશેઠ સ્વર્ગમાં ગયા, અને પ્રભુને સ્ત્રીલાનો ઘોર ઉપસર્ગ
કરનાર પેલો પાપી ગોવાલ સાતમી નારકીએ ગયો । આવી રીતે પ્રભુને ઉપસર્ગોનો પ્રારંભ પણ ગોવાલથી થયો,
અને ઉપસર્ગોની પૂર્ણતા પણ ગોવાલથી થઈ; અર્થાત્ આ સ્ત્રીલાનો ઉપસર્ગ છેલ્લો થયો । આ પ્રમાણે શ્રીવીર પ્રભુને
જે જે ઉપસર્ગો થયા, તેઓમાં જઘન્ય મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ ત્રિભાગ આ પ્રમાણે સમજવો-કટપૂતના વ્યંતરીએ જે
શીત ઉપસર્ગ કર્યો તે જઘન્યમાં ઉત્કૃષ્ટ જાણવો, સંગમદેવે જે કાલચક્ર મૂકેલું તે મધ્યમ ઉપસર્ગોમાં ઉત્કૃષ્ટ
જાણવો, અને કાનમાંથી જે સ્ત્રીલા સ્વેંચ્યા તે ઉત્કૃષ્ટ ઉપસર્ગોમાં ઉત્કૃષ્ટ જાણવો । આ સમગ્ર ઉપસર્ગોને શ્રમણ મગવાન્
મહાવીરે ચિર્મયણે સહન કર્યા, ક્રોધ રહિતપણે સ્વમ્યા; દીનતા રહિતપણે અને કાયાની નિશ્ચલતા રાખી સહન કર્યા ।

ષઠ
વ્યાખ્યાન.

ગોવાલે પ્ર-
ભુને કાનમાં
સ્ત્રીલા ના-
સ્ત્રી કરેલો
મહાન્
ઉપસર્ગ.

॥૧૮૪॥

તણે જાં સમણે ભગવં મહાવીરે અણગારે જાણે, ઇરિયાસમિણે, ભાસાસમિણે, એસણાસમિણે,
આયાણભંડમત્તનિક્કલેવણાસમિણે, ઉચ્ચાર-પાસવણ-લેલ-સિંધાણ-જલ્હપારિટ્ઠાવણિયાસમિણે,

(તણે જાં સમણે ભગવં મહાવીરે અણગારે જાણે) આવી રીતે શ્રીમહાવીર પ્રભુણે ઉપસર્ગો સહન કર્યો, તેથી
શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર અનગાર થયા । પ્રભુ કેવા અનગાર થયા ? તે કહે છે—(ઇરિયાસમિણે) ઈર્યાસમિતિવાળા,
ઈર્યામાં એટલે હાલવા-ચાલવામાં કોઈ પણ જીવની વિરાધના ન થાય તેમ સમ્યક્ પ્રવૃત્તિવાળા-ઉપયોગવાળા;
(ભાસાસમિણે) ભાષાસમિતિવાળા, એટલે નિર્દોષ વચન બોલવામાં ઉપયોગવાળા; (એસણાસમિણે) એસણાસમિતિ-
વાળા, એટલે બેંતાલીશ દોષ રહિત ભિક્ષા ગ્રહણ કરવામાં ઉપયોગવાળા; (આયાણભંડમત્તનિક્કલેવણાસમિણે)
આદાનભાંડમાત્રનિક્ષેપણાસમિતિવાળા, એટલે વસ્ત્ર-પાત્રાદિ ઉપકરણને ગ્રહણ કરવામાં અને પાછું મૂકવામાં
જયણા-પ્રમાર્જનાદિ કરવારૂપ ઉત્તમ પ્રવૃત્તિવાળા એટલે ઉપયોગવાળા; (ઉચ્ચાર-પાસવણ-લેલ-સિંધાણ-જલ્હપારિટ્ઠા-
વણિયાસમિણે) વિષ્ઠા, મૂત્ર, થૂંક-કફ, શ્લેષ્મ, અને શરીરના મેલનો પરિત્યાગ કરવામાં સાવધાન; અર્થાત્
કોઈ પણ જીવની વિરાધના ન થાય તેવી નિર્દોષ જગ્યામાં વિષ્ઠાદિનો પરિત્યાગ કરવામાં ઉપયોગવાળા ।
પ્રભુને ઉપકરણ શ્લેષ્મ વિગેરેનો અસંભવ હોવાથી આ પાંચ સમિતિઓમાં છેલ્લી બે સમિતિનો અસંભવ છે, છતાં
સૂત્રના પાઠને અલંકારિત રાખવા માટે સૂત્રકારે અહીં આ બે સમિતિ પણ કહી છે । વળી પ્રભુ કેવા અનગાર થયા ?—

કલ્પસૂત્ર
માર્ષાંતર-
સહ

॥૧૮૫॥

મળસમિષ્ણ, વયસમિષ્ણ, કાયસમિષ્ણ, મળગુત્તે, વયગુત્તે, કાયગુત્તે, ગુત્તે, ગુત્તિંદિષ્ણ, ગુત્તવંભયારી, અકોહે, અમાણે, અમાષ્ણ, અલોભે, સંતે, પસંતે, ઉવસંતે, પરિનિવ્વુડે, અણાસવે, અમમે, અર્કિંચણે, છિન્નગંથે, નિરુવલેવે,

(મળસમિષ્ણ) શુભ મનોયોગને પ્રવર્તાવનારા, (વયસમિષ્ણ) શુભ વચનયોગને પ્રવર્તાવનારા, (કાયસમિષ્ણ) શુભ કાયયોગને પ્રવર્તાવનારા, (મળગુત્તે) અશુભ મનોયોગને રોકનારા, (વયગુત્તે) અશુભ વચનયોગને રોકનારા, (કાયગુત્તે) અશુભ કાયયોગને રોકનારા, (ગુત્તે) મન વચન અને કાયના અશુભયોગને રોકનારા હોવાથી ગુપ્ત ઇટલે અશુભ વ્યાપારને સર્વ પ્રકારે રોકનારા, (ગુત્તિંદિષ્ણ) શબ્દાદિ વિષયોમાં રાગ-દ્વેષરહિતપણે ગોપવેલી છે શ્રોત્રાદિ ઇન્દ્રિયો જેમણે એવા, (ગુત્તવંભયારી) વસતિ વિગેરે નવ વાડોથી યત્નપૂર્વક રક્ષણ કરાયેલા બ્રહ્મચર્યને આચરનારા, (અકોહે) ક્રોધ રહિત, (અમાણે) માન રહિત, (અમાષ્ણ) માયા રહિત, (અલોભે) લોભ રહિત, (સંતે) આંતરિક વૃત્તિથી શાંત, (પસંતે) બાહ્યવૃત્તિથી શાંત, (ઉવસંતે) આંતરિક અને બાહ્ય એમ બન્ને વૃત્તિથી શાંત, (પરિનિવ્વુડે) બન્ને વૃત્તિથી શાંત હોવાથી સર્વ સંતાપરહિત, (અણાસવે) હિંસાદિ આશ્રવદ્વારથી નિવૃત્ત થયેલા હોવાથી પાપકર્મનાં બંધનથી રહિત, (અમમે) મમતા રહિત, (અર્કિંચણે) દ્રવ્યાદિ રહિત, (છિન્નગંથે) ત્યજી દીધું છે ગ્રન્થ ઇટલે સુવર્ણાદિ જેમણે એવા, (નિરુવલેવે) દ્રવ્યથી શરીરના મેલરહિત હોવાથી અને ભાવથી

૪૬
વ્યાખ્યાન.

શ્રીમહાવીર
પ્રજ્ઞનું
નિર્મલ
ચારિત્ર.

॥૧૮૫॥

કંસપાઈ ઇવ મુક્તોએ, સંસ્વો ઇવ નિરંજણે, જીવે ઇવ અપ્પહિહયગઈ, ગગણમિવ નિરાલંબણે,
વાડ વ અપ્પહિવદ્ધે, સારયસલિલં વ સુદ્ધહિયએ, પુક્કરપત્તં વ નિરુવલેવે, કુમ્મો ઇવ ગુત્તિંદિએ,
સ્વગ્ગિવિસાણં વ એગજાએ,

મિથ્યાત્વાદિ રૂપ મેલ રહિત હોવાથી—નિરુપલેપ એટલે દ્રવ્યમલ અને ભાવમલ રહિત । હવે પ્રભુનું નિરુપલેપપણું ઉપમા-
સહિત વિશેષણો દ્વારા દૃઢ કરે છે—(કંસપાઈ ઇવ મુક્તોએ) જલથી ન લીંપાતા કાંસાના પાત્રની જેમ સ્નેહથી ન
લીંપાયેલા, (સંસ્વો ઇવ નિરંજણે) રંગ વિગેરેથી નહિં રંગાતા શંસ્વની પેટે રાગાદિથી ન રંગાયેલા હોવાથી નિરંજન,
(જીવે ઇવ અપ્પહિહયગઈ) સર્વસ્થલે ઉચિતપણે અસ્થલિત વિહાર કરવાથી અથવા સંયમમાં અસ્થલિત વર્તવાથી
જીવની પેટે અસ્થલિત છે ગતિ જેમની એવા, (ગગણમિવ નિરાલંબણે) દેશ ગામ કુલ વિગેરે કોઈના પળ આધારની
અપેક્ષા રહિત હોવાથી આકાશની પેટે આલંબન—આધાર રહિત, (વાડ વ અપ્પહિવદ્ધે) કોઈ પળ એક સ્થાને ન રહેતા
હોવાથી વાયુની પેટે પ્રતિબંધ રહિત, (સારયસલિલં વ સુદ્ધહિયએ) કાલુષ્યરહિત હોવાથી શરદઋતુના જલની
પેટે નિર્મલ હૃદયવાળા, (પુક્કરપત્તં વ નિરુવલેવે) જલથી નહિં લીંપાતા કમલના પત્રની પેટે સર્ગા—સંબંધીઓના
સ્નેહથી અથવા કર્મથી ન લીંપાયેલા, (કુમ્મો ઇવ ગુત્તિંદિએ) ગ્રીવા અને ચાર પગ, એ પાંચે અંગને છુપાવી રાખતા
કાચબાની પેટે વશ રાખેલી છે પાંચે ઇન્દ્રિયો જેમણે એવા, (સ્વગ્ગિવિસાણં વ એગજાએ) ગેંડાના શીંગડાની પેટે એકલા,

कल्पसूत्र
भाषांतर-
सह

॥ १८६ ॥

विहग इव विष्पमुक्के, भारंडपक्षीव अप्पमत्ते, कुंजरो इव सोंडिरे, वसभो इव जायथामे, सीहो इव दुद्धरिसे, मंदरो इव अप्पकंपे, सागरो इव गंभीरे, चंदो इव सोमलेसे, सूरो इव दित्तेए, जच्चकणगं व जायरूवे,
अर्थात् गेंडाने जेम एकज शींगडुं होयछे, तेम भगवान् पण राग-द्वेषरहित होवाथी एकाकी, (विहग इव विष्पमुक्के) परिग्रहरहित होवाथी अने अनियत निवास होवाथी पंखीनी पेठे मोकळा-छुटा, (भारंडपक्षीव अप्पमत्ते) जरा पण प्रमाद न करता भारंडपक्षीनी पेठे अप्रमादी, (कुंजरो इव सोंडीरे) कर्मरूपी शत्रुओ हणवाने हाथीनी जेवा शूरवीर, (वसभो इव जायथामे) स्वीकारेला महाव्रतना भारने वहन करवामां समर्थ होवाथी वृषभनी पेठे पराक्रमवाळा, (सीहो इव दुद्धरिसे) परीषहादिरूप पशुओ वडे पराजय न पामता होवाथी सिंहनी जेम दुर्धर्ष एटले पराभव न पामे एवा, (मंदरो इव अप्पकंपे) स्वीकारेला तप-संयममां दृढ रहेवाथी अने उपसर्गो रूपी वायराओ वडे चलायमान न थता होवाथी मेरुपर्वतनी जेवा निश्चल, (सागरो इव गंभीरे) हर्षनां अने विषादनां कारणो प्राप्त यतां पण बिकाररहित स्वभाववाळा होवाथी सागरनी पेठे गंभीर, (चंदो इव सोमलेसे) परने शांति पमाडवाना मनना परिणामवाळा होवाथी चन्द्रमा पेठे सौम्य लेश्यावाळा; (सूरो इव दित्तेए) द्रव्यथी शरीरनी कांति वडे अने भावथी ज्ञान वडे झलहळता तेजवाळा होवाथी सूर्यनी पेठे देदीप्यमान तेजवाळा, (जच्चकणगं व जायरूवे)

पष्ठ
व्याख्यान.

श्रीमहावीर
प्रभुनुं
निर्मल
चारित्र.

॥ १८६ ॥

વસુંધરા ઇવ સવ્વફાસવિસહે, સુહુયહુયાસણે ઇવ તેયસા જલંતે; નત્થિ ણં તસ્સ ભગવંતસ્સ કત્થઈ પડિબંધે । સે ય પડિબંધે ચડવિહે પળ્લણ્ણત્તે, તં જહા-દવ્વઓ સ્વિત્તઓ કાલઓ ભાવઓ । દવ્વઓ-સચિત્તા-ઽચિત્ત-મીસિણ્ણસુ દવ્વેસુ ।

મેલ દૂર થવાથી પોતાના સ્વરૂપમાં આવી ચઢકાટ મારી રહેલા ઉત્તમ સુવર્ણની પેટે કર્મરૂપી મેલ નષ્ટ થવાથી અતિદીપ્ત થયું છે સ્વરૂપ જેમનું એવા, (વસુંધરા ઇવ સવ્વફાસવિસહે) શીત ઉષ્ણ વિગેરે અનુકૂલ અને પ્રતિકૂલ સર્વ સ્પર્શને સહન કરનારા હોવાથી પૃથ્વીની પેટે સર્વ પ્રકારના સ્પર્શને સમભાવે સહન કરનારા, (સુહુયહુયાસણે ઇવ તેયસા જલંતે) ધી વિગેરેથી અત્યંત દીપ્ત થયેલા અગ્નિની પેટે જ્ઞાનરૂપ તેજ વહે અથવા તપરૂપી તેજ વહે દેદીપ્યમાન; (નત્થિ ણં તસ્સ ભગવંતસ્સ કત્થઈ પડિબંધે) તે ભગવંતને કોઈ પણ પદાર્થમાં પ્રતિબંધ નથી । (સે ય પડિબંધે ચડવિહે પળ્લણ્ણત્તે) તે પ્રતિબંધ ચાર પ્રકારનો પ્રરૂપ્યો છે । (તં જહા-) તે આ પ્રમાણે-(દવ્વઓ) દ્રવ્યથી, (સ્વિત્તઓ) ક્ષેત્રથી, (કાલઓ) કાલથી, (ભાવઓ) અને ભાવથી । (દવ્વઓ સચિત્તા-ઽચિત્ત-મીસિણ્ણસુ દવ્વેસુ) દ્રવ્યને આશ્રીને-સ્ત્રી વિગેરે સચિત્ત, આભૂષણ વિગેરે અચિત્ત, આભૂષણ પહેરેલ સ્ત્રી વિગેરે મિશ્ર; આ પ્રમાણે સચિત્ત અચિત્ત અને મિશ્ર દ્રવ્યોમાં પ્રભુને 'આ દ્રવ્ય મારાં છે' ઇત્યાદિ રૂપે સંસારનો બંધ કરનાર આશયરૂપ પ્રતિબંધ નથી ।

खित्तओ-गामे वा, नगरे वा, अरण्णे वा, खित्ते वा, खले वा, घरे वा, अंगणे वा, नहे वा ।
कालओ-समए वा, आवलियाए वा, आणपाणुए वा, थोवे वा, खणे वा, लवे वा, मुहुत्ते वा,
अहोरत्ते वा, पक्खे वा, मासे वा, उऊ वा, अयणे वा, संवच्छरे वा, अन्नयरे वा दीहकालसंजोगे ।

(खित्तओ-गामे वा नगरे वा) क्षेत्रने आश्रीने-गाममां, नगरमां, (अरण्णे वा खित्ते वा) अरण्यमां, खेतरमां,
(खले वा घरे वा) खळामां, घरमां, (अंगणे वा नहे वा) आंगणामां एटले फळीयामां, अने आकाशमां;
आ प्रमाणे कोइ पण गाम विगेरेमां प्रभुने 'आ गाम मारुं छे, आ घर मारुं छे' ए प्रमाणे संसारनो बंध करनार
ममत्वना आशयरूप प्रतिबंध नथी । (कालओ-) कालने आश्रीने-(समए वा) अत्यंत सूक्ष्म कालरूप समयमां,
(आवलियाए वा) असंख्यात समयरूप आवलिकामां, (आणपाणुए वा) श्वासोच्छ्वासना प्रमाणवाळा कालमां, (थोवे
वा) सात उच्छ्वासना प्रमाणवाळा स्तोक नामना कालमां, (खणे वा) घडीना छट्टा भागरूप क्षणमां, (लवे वा)
सात स्तोक प्रमाण लवमां, (मुहुत्ते वा) सत्योत्तेर लव प्रमाण मुहूर्तमां, (अहोरत्ते वा) दिवस-रात्रिमां, (पक्खे वा)
पखवाडीयामां, (मासे वा) महिनामां, (उऊ वा) बे मास प्रमाण ऋतुमां, (अयणे वा) छ मास प्रमाण
अयनमां, (संवच्छरे वा) वरसमां, (अन्नयरे वा दीहकालसंजोगे) तथा बीजा पण युगपूर्व अंगपूर्व विगेरे

षष्ठ
व्याख्यान.

प्रतिबंधनं
स्वरूप, प्र-
तिबंध रहि-
त श्रीमहा-
वीर प्रभु.

भावओ-कोहे वा, माणे वा, मायाए वा, लोभे वा, भए वा, हासे वा, पिज्जे वा, दोसे वा, कलहे वा, अळभक्खाणे वा, पेसुन्ने वा, परपरिवाए वा, अरइ-रई वा, मायामोसे वा, जाव मिच्छादंसणसल्ले वा; लांवा कालना संयोगमां प्रभुने प्रतिबंध नथी । एटले 'आ ऋतु मने अनुकूल छे, आ ऋतु प्रतिकूल छे' इत्यादि स्वरूपे कोइ पण कालमां प्रभुने संसारनो बंध करनार आशयरूप प्रतिबंध नथी । (भावओ-) भावने आश्रीने-(कोहे वा माणे वा,) क्रोधमां, मानमां, (मायाए वा, लोभे वा,) मायामां, लोभमां, (भए वा, हासे वा,) भयमां, हास्यमां, (पिज्जे वा दोसे वा) प्रेममां, द्वेषमां, (कलहे वा) परनी साथे क्लेश करवानी वृत्तिरूप कलहमां, (अळभक्खाणे वा) परप्राणीने नहिं दीठेलुं नहिं सांभळेलुं आळ देवारूप अभ्याख्यानमां, (पेसुन्ने वा) परप्राणीना दोषनी चाडी खावारूप पैशुन्यमां, (परपरिवाए वा) परप्राणीनी निंदा करवा रूप परपरिवादमां, (अरइ-रई वा,) अरतिमोहनीयना उदयथी दुःख पामतां चित्तमां उद्वेग करवा रूप अरतिमां, रतिमोहनीयना उदयथी सुख मळतां चित्तमां हर्ष करवारूप रतिमां, (मायामोसे वा) कपटवृत्तिथी असत्य बोली छळ करीने लोकोने ठगवाना परिणामरूप मायामृपामां, (जाव मिच्छादंसणसल्ले वा) यावत् मिथ्यादर्शनशल्यमां, एटले अनेक दुःखनुं कारण होवाथी मिथ्यात्वरूप शल्यमां; आ प्रमाणे भावने आश्रीने क्रोधादिमां प्रभुने प्रतिबंध नथी । एटले कदाग्रहना वशथी 'हुं क्रोध-मान विगेरेने त्यजतो नथी' इत्यादि स्वरूपे प्रभुने संसारनो बंध करनार आशयरूप प्रतिबन्ध नथी ।

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતર-
સહ

॥ ૧૮૮ ॥

તસ્સ ણં ભગવંતસ્સ નો એવં ભવઙ્ ॥ ૧૧૮ ॥ સે ણં ભગવં વાસાવાસવજ્જં અટ્ટુ ગિમ્હ-હેમંતિણ
માસે ગામે એકરાહિણ, નગરે પંચરાહિણ, વાસી-ચંદણસમાણકપ્પે, સમતિણમણિ-લેટ્ટુકંચણે,
(તસ્સ ણં ભગવંતસ્સ નો એવં ભવઙ્) ઉપર વતાવેલા દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવમાં કોઈને વિષે પણ તે
ભગવંતને 'આ મારું છે' ઇત્યાદિ સ્વરૂપે સંસારનો બંધ કરનાર આશય રૂપ પ્રતિબંધ નથી ॥ ૧૧૮ ॥
(સે ણં ભગવં) તે ભગવંત (વાસાવાસવજ્જં) વર્ષાકાલમાં જે વાસ એટલે રહેવું, તેને વર્જીને, (અટ્ટુ ગિમ્હ-હેમંતિણ
માસે) વાકીના ગ્રીષ્મ એટલે ઉષ્ણકાલના અને હેમંત એટલે શીતકાલના આઠ મહિનાઓમાં (ગામે એકરાહિણ)
ગામને વિષે એક રાત્રિ છે રહેવાપણે જેમને એવા, (નગરે પંચરાહિણ) અને નગરને વિષે પાંચ રાત્રિ છે રહેવાપણે
જેમને એવા; અર્થાત્-તે ભગવંત વર્ષાકાલના ચાર માસ એક સ્થાને રહેતા, અને વાકીના આઠ માસ વિહાર કરતા;
તે આઠ મહિનામાં ગામને વિષે એક રાત્રિ, અને નગરને વિષે પાંચ રાત્રિ સુધી રહેતા । વઢી શ્રમણ ભગવાન્
મહાવીર કેવા છે ?-(વાસી-ચંદણસમાણકપ્પે) કુહાડામાં અને ચંદનમાં તુલ્ય અધ્યવસાયવાળા, અથવા કુહાડા
અને ચંદન જેવા અપકાર અને ઉપકાર કરનારા ઉપર પ્રભુ દ્વેષ અને રાગ રહિત હોવાથી તે બન્ને તરફ તુલ્ય
અધ્યવસાયવાળા, (સમતિણમણિ-લેટ્ટુકંચણે) સમાન છે તૃણ અને મણિ જેમને એવા, તથા સમાન છે પથ્થર અને
કાંચન જેમને એવા, અર્થાત્ તેઓમાં સમાન દૃષ્ટિવાળા;

ષટ્ઠ
વ્યાખ્યાન.

પ્રતિબંધનું
સ્વરૂપ, પ્ર-
તિબંધ રહિ-
ત શ્રીમહા-
વીર પ્રભુ,
પ્રભુનો છદ્મ-
સ્થ વિહાર.

॥ ૧૮૮ ॥

સમસુહ-દુઃખે, ઇહલોગ-પરલોગઅપ્પહિવદ્ધે, જીવિય-મરણે નિરવકંઠે, સંસારપારગામી, કમ્મસત્તુ-
નિઘાયણટ્ટાણ અબ્ભુટ્ટિણ, એવં ચ ણં વિહરઈ ॥ ૧૧૯ ॥ તસ્સ ણં

ભગવંતસ્સ અણુત્તરેણં નાણેણં, અણુત્તરેણં દંસણેણં, અણુત્તરેણં ચરિત્તેણં, અણુત્તરેણં આલણં,

(સમસુહ-દુઃખે) સમાન છે સુખ અને દુઃખ જેમને એવા, એટલે સુખ અને દુઃખમાં સમાન દૃષ્ટિવાળા,
(ઇહલોગ-પરલોગઅપ્પહિવદ્ધે) આ લોક અને પરલોકમાં પ્રતિવંધ વગરના, એટલે સુખની લાલસા રહિત હોવાથી
મનુષ્યલોક અને દેવભવાદિમાં મમત્વ વિનાના; (જીવિય-મરણે નિરવકંઠે) જીવિત અને મરણમાં આકાંક્ષા રહિત,
એટલે દેવેન્દ્ર-નરેન્દ્રાદિના સત્કાર મળતાં જીવિતની અને અસહ્ય પરીપહ પડતાં મરણની વાંછા વગરના,
(સંસારપારગામી) સંસારરૂપી સમુદ્રનો પાર પામવાવાળા, (કમ્મસત્તુનિઘાયણટ્ટાણ અબ્ભુટ્ટિણ) કર્મરૂપી શત્રુનો
નાશ કરવાને ઉદ્યત થયેલા; (એવં ચ ણં વિહરઈ) આવી રીતે પ્રભુ વિચરે છે ॥ ૧૧૯ ॥

(તસ્સ ણં ભગવંતસ્સ) અસાધારણ ગુણો વડે આત્માને ભાવતા છતાં તે ભગવંતને વાર વરસ વીત્યા । કોણ કોણ
ગુણો વડે ?, તે કહે છે—(અણુત્તરેણં નાણેણં) અનુત્તર એટલે અનુપમ જ્ઞાન વડે, (અણુત્તરેણં દંસણેણં) અનુપમ દર્શન વડે,
(અણુત્તરેણં ચરિત્તેણં) અનુપમ ચારિત્ર વડે, (અણુત્તરેણં આલણં) સ્ત્રી નપુંસક વિગેરે દોષ રહિત એવી વસતિમાં રહેવારૂપ

અણુત્તરેણં વિહારેણં, અણુત્તરેણં વીરિણં, અણુત્તરેણં અજ્ઞવેણં, અણુત્તરેણં મદ્વેણં, અણુત્તરેણં
લાઘવેણં, અણુત્તરાણં સ્વંતીણં, અણુત્તરાણં મુક્તીણં, અણુત્તરાણં ગુત્તીણં, અણુત્તરાણં તુટ્ટીણં, અણુત્તરેણં
સત્ત્વ-સંજમ-તત્ત્વસુચરિયસોવચિયફલનિવાળમગ્ગેણં અપ્પાણં ભાવેમાણસ્સ

અનુપમ આલય વડે, (અણુત્તરેણં વિહારેણં) અનુપમ વિહાર વડે, (અણુત્તરેણં વીરિણં) અનુપમ વીર્ય-પરાક્રમ વડે
ઘટલે મનના ઉત્સાહ વડે, (અણુત્તરેણં અજ્ઞવેણં) અનુપમ આર્જવ ઘટલે માયા રહિતપણે, (અણુત્તરેણં મદ્વેણં)
અનુપમ માર્દવ ઘટલે માન રહિતપણે, (અણુત્તરેણં લાઘવેણં) અનુપમ લાઘવ વડે ઘટલે ક્રિયાઓમાં કુશલપણે,
અથવા લાઘવ ઘટલે દ્રવ્યથી અલ્પ ઉપધિપણું અને ભાવથી ત્રણ ગૌરવનો ત્યાગ, તે વડે; (અણુત્તરાણં સ્વંતીણં)
ક્રોધના નિગ્રહરૂપ અનુપમ ક્ષાંતિ વડે, (અણુત્તરાણં મુક્તીણં) અનુપમ મુક્તિ વડે ઘટલે નિર્લોભપણે, (અણુત્તરાણં
ગુત્તીણં) અનુપમ મનોગુપ્તિ વિગેરે ગુપ્તિ વડે, (અણુત્તરાણં તુટ્ટીણં) ઇચ્છાની નિવૃત્તિરૂપ અથવા મનની પ્રસન્નતા રૂપ
એવી અનુપમ તુષ્ટિ ઘટલે સંતોષ વડે, (અણુત્તરેણં સત્ત્વ-સંજમ-તત્ત્વસુચરિયસોવચિયફલનિવાળમગ્ગેણં) સત્ય સંયમ
અને તપને સારી રીતે આચરવાથી પુષ્ટ થયું છે મુક્તિરૂપી ફલ જેનું, એવા પ્રકારના ત્રણરત્ન સ્વરૂપ નિર્વાળ માર્ગ વડે;
આવી રીતે સમગ્ર ગુણોના સમૂહ વડે (અપ્પાણં ભાવેમાણસ્સ) પોતાના આત્માને ભાવતા છતાં ભગવાન્ મહાવીરને

દુવાલસ સંવચ્છરાઈં વઢકંતાઈં ।

તેરસમસ્સ સંવચ્છરસ્સ અંતરા વટ્ટમાણસ્સ જે સે ગિમ્હાણં દુચ્ચે માસે ચઉત્થે પક્કસે-વહસાહસુદ્ધે,
(દુવાલસ સંવચ્છરાઈં વઢકંતાઈં) વાર વરસ વીતી ગયા ।

શ્રી મહાવીર પ્રભુએ છઠ્ઠાસ્થ અવસ્થામાં જે તપ કર્યા તેમની સંખ્યા, તથા પારણા કર્યા તેમની સંખ્યા આ પ્રમાણે-
એક છમાસી તપ, એક-પાંચ દિવસ ઓછાનો છમાસી તપ, નવ ચારમાસી તપ, બે ત્રણમાસી તપ, બે અઢીમાસી તપ, છ બેમાસી તપ, બે દોઢમાસી તપ, વાર માસક્ષપણ, વહોંતેર પક્ષક્ષપણ, વાર અટ્ટમ, વસો અને ઓગણત્રીશ છટ્ટ, એક સર્વતોભદ્રપ્રતિમા દસ દિવસના પ્રમાણની, એક મહાભદ્ર પ્રતિમા ચાર દિવસના પ્રમાણની, એક ભદ્રપ્રતિમા બે દિવસના પ્રમાણની, ત્રણસો અને ઓગણપચાસ પારણાના દિવસ, અને એક દીક્ષાનો દિવસ । આ પ્રમાણે પ્રભુએ વાર વરસ અને સાડા છ માસ સુધીમાં જે જે તપ કર્યા તે સઘळा જલ રહિતજ કર્યા । જઘન્યમાં જઘન્ય તપ છટ્ટનો કર્યો, કોઈ પળ વચ્ચત એક ઉપવાસ કરીને પારણું કર્યું નહિં, પ્રભુએ નિત્યભોજન તો કોઈ વચ્ચત કર્યું નહિં ।

(તેરસમસ્સ સંવચ્છરસ્સ અંતરા વટ્ટમાણસ્સ) આ પ્રમાણે તેરમા વરસની મધ્યમાં વર્તતા એવા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને (જે સે ગિમ્હાણં દુચ્ચે માસે) જે તે ગ્રીષ્મકાલનો વીજો મહિનો, (ચઉત્થે પક્કસે-વહસાહસુદ્ધે) ગ્રીષ્મકાલનું ચોથું પક્ષવાડીયું ઇટલે વૈશાખમાસનું શુક્લ પક્ષવાડીયું,

तस्स णं वइसाहसुद्धस्स दसमीपक्खे णं, पाईणगामिणीए छायाए, पोरिसीए अभिनिविट्ठाए पमाणपत्ताए, सुव्वए णं दिवसे णं, विजए णं मुहुत्ते णं, जंभियगामस्स नगरस्स बहिया, उज्जुवालियाए नईए तीरे, वेयावत्तस्स चेइयस्स अदूरसामंते, सामागस्स गाहावइस्स कट्टकरणंसि, सालपायवस्स अहे, गोदोहियाए उक्कुडियनिसिज्जाए

(तस्स णं वइसाहसुद्धस्स दसमीपक्खे णं) ते वैशाख मासना शुक्ल पखवाडीयानी दशमनी तिथिने विषे, (पाईणगामिणीए छायाए) पूर्वदिशा तरफ छाया गये छते, (पोरिसीए अभिनिविट्ठाए पमाणपत्ताए) प्रमाण प्राप्त एटले न्यून नहिं तेम अधिक पण नहिं, एवा प्रकारनी पाछली पोरसी थये छते, (सुव्वए णं दिवसे णं) सुव्रत नामना दिवसे, (विजए णं मुहुत्ते णं) विजय नामना मुहूर्तमां, (जंभियगामस्स नगरस्स बहिया) जंभिकग्राम नामना नगरनी बहार, (उज्जुवालियाए नईए तीरे) ऋजुपालिका नामनी नदीने कांठे, (वेयावत्तस्स चेइयस्स अदूरसामंते) कोइ व्यंतरना जीर्ण थइ गयेला मंदिरथी बहु दूर नहिं तेम बहु नजीकमां नहिं एवा स्थानके, (सामागस्स गाहावइस्स कट्टकरणंसि) श्यामाक नामना गृहस्थना खेतरमां, (सालपायवस्स अहे) शाल नामना वृक्षनी नीचे, (गोदोहियाए उक्कुडियनिसिज्जाए) गायने दोवा बेसीए तेवा प्रकारना उत्कुटिक आसने बेसी

આયાવળા઼ આયાવેમાળસસ, છટ્ટેળં ભત્તેળં અપાળણં, હત્થુત્તરાહિં નક્ષત્તેળં જોગમુવાગણં,
જ્ઞાણંતરિયા઼ વટ્ટમાળસસ, અણંતે અણુત્તરે નિવાઘા઼ નિરાવરણે કસિણે પઢિપુણે
કેવલવરનાળ-દંસણે સમુપ્પન્ને ॥ ૧૨૦ ॥

(આયાવળા઼ આયાવેમાળસસ) સૂર્યના તાપ વડે આતાપના લેતા છતાં (છટ્ટેળં ભત્તેળં અપાળણં) અને નિર્જલ ઇવા
છટ્ટ તપ વડે યુક્ત થયા છતાં પ્રભુને (હત્થુત્તરાહિં નક્ષત્તેળં જોગમુવાગણં) ઉત્તરાફલ્ગુની નક્ષત્ર સાથે ચન્દ્રનો યોગ
પ્રાપ્ત થયે છેતે (જ્ઞાણંતરિયા઼ વટ્ટમાળસસ) શુક્લધ્યાનના મધ્યભાગમાં વર્તતા છતાં, ઇટલે કે-શુક્લધ્યાનના ચારે ભેદોને
વિષે છેલ્લા બે ભેદમાં તો ચૌદમે ગુણઠાળે રહેલા કેવલીજ વર્તે છે, તેથી શુક્લધ્યાનના તે છેલ્લા બે ભેદમાં ન વર્તતાં
પ્રથમના બે ભેદમાં વર્તતા ઇવા શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન ઉત્પન્ન થયું । કેવા પ્રકારનું
કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન ?-(અણંતે) અનંત વસ્તુના વિષયવાલું, અથવા અવિનાશી, (અણુત્તરે) અનુપમ, (નિવાઘા઼)
કોઈ પણ વસ્તુ વડે વ્યાઘાત ઇટલે સ્થલના ન પામે તેવું, (નિરાવરણે) સમસ્ત આવરણ રહિત, (કસિણે) સઘઢા
પર્યાય સહિત ઇવી સર્વ વસ્તુને જળાવનારું, (પઢિપુણે) સઘઢા અવયવોથી સંપૂર્ણ, (કેવલવરનાળ-દંસણે સમુપ્પન્ને)
ઇવા પ્રકારનું પ્રધાન કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન ઉત્પન્ન થયું ॥ ૧૨૦ ॥

૧ શુક્લ ધ્યાનના ચાર ભેદ છે- પૃથક્ત્વવિતર્ક સવિચાર, ઇકત્વવિતર્ક અવિચાર, સૂક્ષ્મક્રિય અપ્રતિપાતિ, અને ડક્ષિણક્રિય અનિવાર્તિ

तए णं समणे भगवं महावीरे अरहा जाए, जिणे केवली सबणू सबदरिंसी सदेव-मणुया-ऽसुरस्स
लोगस्स परियायं जाणइ पासइ । सबलोए सबजीवाणं आगइं, गइं, ठिइं, चवणं, उववायं,
तक्कं मणो, माणसियं, भुत्तं,

(तए णं समणे भगवं महावीरे) त्वार पछी श्रमण भगवान् महावीर (अरहा जाए) अहंन् थया, एटले
अशोकवृक्षादि प्रातिहार्यनी पूजाने योग्य थया, वली केवा ?-(जिणे) राग-द्वेषने जीतवावाळा, (केवली) केवलज्ञान-
वाळा, (सबणू) पदार्थोना सघळा विशेव धर्मोने जाणनारा, (सबदरिंसी) पदार्थोना सघळा सामान्य धर्मोने
जाणनारा, (सदेव-मणुया-ऽसुरस्स लोगस्स परियायं) देव मनुष्य अने असुरो सहित लोकना पर्यायोने, उपलक्ष-
णथी अलोकना पण पर्यायोने (जाणइ पासइ) जाणे छे, देखे छे । (सबलोए सबजीवाणं) सर्वलोकमां सर्वजीवोना
(आगइं) आगति एटले आगमनने, अर्थात् जे जे स्थानमांथी भवांतर थकी जीवोनुं आववुं थाय छे तेने;
(गइं) मरीने ज्यां उत्पन्न थाय ते गतिने, (ठिइं) ते भव संबंधी आयुष्यने, अथवा कायस्थितिने, (चवणं)
देवलोकथी देवोनुं मनुष्य-तिर्यंचमां जे अवतरवुं तेने, (उववायं) देव अने नारकीनी उत्पत्तिने, (तक्कं मणो)
तेओ संबंधी एटले सर्वजीवो संबंधी मनने, (माणसियं) मनमां चिंतवेलाने, (भुत्तं) अशनादि भोजनने,

કડં, પડિસેવિયં, આવીકમ્મં, રહોકમ્મં, અરહા, અરહસ્સભાગી, તં તં કાલં મણ-વય-કાયજોગે
વટ્ટમાણાણં સવ્વલોણ સવ્વજીવાણં સવ્વભાવે જાણમાણે પાસમાણે વિહરઈ ॥ ૧૨૧ ॥

(કડં) ચોરી વિગેરે જે કર્યું હોય તેને, (પડિસેવિયં) મૈથુનાદિ જે સેવ્યું હોય તેને, (આવીકમ્મં) પ્રગટ કાર્યને, (રહોકમ્મં) અને ગુપ્તકાર્યને પ્રભુ જાણેછે, દેખે છે । વ્હી પ્રભુ કેવા ?—(અરહા) ત્રણે જગતને હાથમાં રહેલા આમલાની પેટે દેહી રહેલા હોવાથી નથી રહેલું કાંઈ પણ ગુપ્ત જેમને એવા, (અરહસ્સભાગી) અને જગન્યથી પણ કરોડ સંખ્યાના દેવો વડે સેવાતા હોવાથી એકાંત ઇટલે એકલાપણાને ન ભજનારા એવા પ્રભુ (તં તં કાલં મણ-વય-કાયજોગે વટ્ટમાણાણં સવ્વલોણ સવ્વજીવાણં સવ્વભાવે) સર્વલોકને વિષે તે તે કાલે મન વચન અને કાય યોગમાં યથાયોગ્ય વર્તતા એવા સર્વજીવોના અને ધર્માસ્તિકાય વિગેરે સર્વ અજીવોના સમગ્ર પર્યાયોને, (જાણમાણે પાસમાણે વિહરઈ) જાણતા છતાં અને દેખતા છતાં રહે છે ॥ ૧૨૧ ॥

પ્રભુને કેવલજ્ઞાન થતાં ઇન્દ્રોનાં સિંહાસન ચલાયમાન થયાં । તેઓ અવધિજ્ઞાનથી શ્રીમહાવીર પ્રભુને કેવલજ્ઞાન થયેલું જાણી દેવોથી પરિવરેલા એવા તુરત આવ્યા, દેવોએ સમવસરણની રચના કરી । ‘અહીં કોઈ વિરતિને યોગ્ય નથી’ એમ જાણવા છતાં પ્રભુએ પોતાનો આચાર જાણી તે સમવસરણમાં બેસી દેશના આપી । તે વચ્ચે કોઈને વિરતિ

પરિણામ થયો નહિં, તેથી તે દેશના નિષ્ફલ થઈ । ત્યાં થોડો વસ્ત્ર દેશના આપીને પ્રભુ ત્યાંથી વિહાર કરી અપાપાપુરીના મહાસેન નામના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા ।

હવે તે વસ્ત્રે અપાપા નગરીમાં સોમિલ નામના ધનાઢ્ય બ્રાહ્મણે પોતાને ઘેર યજ્ઞ કરવા યજ્ઞક્રિયામાં વિચક્ષણ ઘણા બ્રાહ્મણોને બોલાવ્યા હતા । તેઓમાં ચૌદ વિદ્યાના પારગામી એવા ઇન્દ્રભૂતિ અગ્નિભૂતિ અને વાયુભૂતિ નામના ત્રણ માઈઓ પાંચસો પાંચસો શિષ્યોના પરિવારયુક્ત આવ્યા હતા, વ્યક્ત અને સુધર્મા નામના બે પંડિતો પાંચસો પાંચસો શિષ્યોના પરિવારયુક્ત આવ્યા હતા, મંડિત અને મૌર્યપુત્ર નામના બે માઈઓ પ્રત્યેક સાડા ત્રણસો શિષ્યોના પરિવારયુક્ત આવ્યા હતા, અકંપિત અચલભ્રાતા મેતાર્ય અને પ્રભાસ નામના ચાર પંડિતો ત્રણસો ત્રણસો શિષ્યોના પરિવારયુક્ત આવ્યા હતા । આ અગીયારે પંડિતોમાં ઇન્દ્રભૂતિને ‘જીવ છે કે નહિં ?’ એવો સંશય હતો ૧, અગ્નિભૂતિને ‘કર્મ છે કે નહિં ?’ એવો સંશય હતો ૨, વાયુભૂતિને ‘શરીર એજ જીવ છે કે શરીરથી ભિન્ન જીવ છે ?’ એવો સંશય હતો ૩, વ્યક્તને ‘પૃથ્વી જલ તેજ વાયુ અને આકાશ એ પાંચ ભૂત છે કે નહિં ?’ એવો સંશય હતો ૪, સુધર્માને ‘આ જીવ જેવો આ ભવમાં હોય છે તેવોજ પરભવમાં થાય છે કે ભિન્ન સ્વરૂપે થાય છે ?’ એવો સંશય હતો ૫, મંડિતને ‘આ જીવને કર્મનો બંધ અને કર્મથી મુક્તિ છે કે નહિં ?’ એવો સંશય હતો ૬, મૌર્યપુત્રને ‘દેવો છે કે નહિં ?’ એવો સંશય હતો ૭, અકંપિતને ‘નારકી છે કે નહિં ?’ એવો સંશય હતો ૮, અચલભ્રાતાને

પ્રભુની નિ-
ષ્ફલ થયે-
લી પહેલી
દેશના, મ-
હાસેન ઉ-
દ્યાનમાં પ-
ધારેલા પ્રભુ,
યજ્ઞમાં આ-
વેલા પંડિ-
તો અને તેમ-
ના સંશયો.

‘पुण्य अने पाप छे के नहिं ?’ एवो संशय हतो ९, मेतार्यने ‘परलोक छे के नहिं ?’ एवो संशय हतो १०, अने प्रभासने ‘मोक्ष छे के नहिं ?’ एवो संशय हतो ११ । आवी रीते ते अगीयारे पंडितोने एक एक विषयनो संशय होवा छतां पोते सर्वज्ञ होवानुं खोटुं अभिमान धरावता हता, तेओ पोताना सर्वज्ञपणाना अभिमाननी क्षतिना भयथी पोतपोताना संदेह विषे मांहोमांहे पूछता नहोता । आ प्रमाणे ते अगीयारे पंडितो तथा तेमना चुम्मालीश सो शिष्यो यज्ञमंडपमां आव्या हता; ते सिवाय शंकर ईश्वर शिवजी गंगाधर विष्णु गोविंद पुरुषोत्तम नारायण जयदेव महादेव हरिहर रामजी मधुसूदन नरसिंह शिवराम विगेरे घणा ब्राह्मणो यज्ञमंडपमां एकठा थया हता ।

आ अवसरे श्रीमहावीर प्रभुने वंदन करवा आकाशमांथी उतरता देवोने जोइ ते ब्राह्मणो परस्पर बोलवा लाग्या के—“अहो ! आ यज्ञनो प्रभाव तो जुओ !, आपणे मंत्रोथी बोलावेला आ देवो प्रत्यक्ष थइ यज्ञमंडपमां चाल्या आवे छे” । आवी रीते यज्ञमंडपमां देवोना आगमननी राह जोइ रहेला ब्राह्मणो आकाश तरफ दृष्टि करी जोइ रखा हता, तेवामां तो ते देवोने यज्ञमंडप छोडी प्रभु पासे जता जोइ ब्राह्मणो खिन्न थइ गया । त्यार पछी लोकोना मुखथी तेओए सांभळ्युं के—आ देवो सर्वज्ञ प्रभुने वंदन करवा जाय छे । ‘सर्वज्ञ’ एवो शब्द सांभळतांज इन्द्रभूति कोप करीने विचारवा लाग्यो के—“अरे ! शुं हुं सर्वज्ञ होवा छतां वळी आ कोइ बीजो पण पोताने सर्वज्ञ तरीके ओळखावे छे ?, कानने असह्य आवुं कडवुं वचन केम सांभळी शकाय ? । कदाच कोइ धूतारो आवी

मूर्खाओने ठगी जाय, अने तेवा मूर्ख लोको तेनी पासे जता होय तो भले जाओ; पण आ देवो केम जाय छे ? । आश्चर्य ए छे के आ पाखंडीए तो देवोने पण ठग्या, के जेओ सर्वज्ञ एवा मने अने आ पवित्र यज्ञमंडपने छोडी तेनी पासे चाल्या जाय छे ! । निर्मल जलने छोडी देनारा कागडा पेठे, अगाध जलथी भरेला सरोवरने छोडी देनारा देडका पेठे, सुगंधी चंदनने छोडी देनारी माखीओ पेठे, खादिष्ट फळवाळा सुंदर वृक्षने छोडी देनारा उंट पेठे, मिष्ट दूधपाकने छोडी देनारा भूँड पेठे, अने सूर्यना झळहळता प्रकाशने छोडी देनारा घूबड पेठे भ्रांति पामेला आ देवताओ पवित्र यज्ञमंडपने छोडी ए पाखंडी पासे केम चाल्या जाय छे ? । अथवा जेवो ए सर्वज्ञ हशे तेवाज आ देवताओ पण जणाय छे, सरखे सरखानो मेळाप ठीक थयो छे ! । जेम आंबाना सुगंधी महोर उपर सुगंधने पीछाणनारा विचक्षण भमराओज गुंजारव करता एकठा थाय, पण कागडा तो कडवा लींबडा उपरज एकठा थाय; तेम आ उत्तमोत्तम अने पवित्र यज्ञमंडपमां तो समर्थ विचक्षण अने समजु देवोज एकठा थाय, पण आवा हलका अने अणसमजु देवो तो एवा आडंबरी पाखंडी पासेज जाय; आमां कांइ नवाइ नथी, केमके जेवो यक्ष होय तेवोज तेने बलि मळे छे । तो पण हुं तेना सर्वज्ञपणाना अडंबरने सहन करी शकुं नहिं । कारण के—
“व्योम्नि सूर्यद्वयं किं स्याद् ?, गुहायां केसरिद्वयम् । प्रत्याकारे च खड्गौ द्वौ, किं सर्वज्ञावहं स च ? ॥ १ ॥”
“आकाशमा शुं बे सूर्य होइ शके ?, एक गुफामां शुं बे सिंह रही शके ?, एक म्यानमां शुं बे तरवार

पष्ठ
व्याख्यान.

सर्वज्ञ श्री-
वीरप्रभु पा-
से देवोने ज-
ता देखी इ-
न्द्रभूतिने
थयेलो खे-
द, पोते स-
र्वज्ञ होवा-
नो इन्द्रभू-
तिनो गर्व.

॥ १९३ ॥

रही शके ?, तेवी रीते हुं अने ते एम वे सर्वज्ञ शी रीते थइ शकीए ? ॥ १ ॥ खरेखर आ कोइ परदेशी आवी सर्वज्ञपणानो आडंबर करी लोकोने अने देवोने ठगनारो इन्द्रजाळीयो छे ! ।”

हवे प्रमुने वंदन करी पाछा फरता लोकोने इन्द्रभूतिए हांसीपूर्वक पूछयुं के-“हे मनुष्यो ! तमोए ते सर्वज्ञ जोयो ?, कहो तो खरा, ते सर्वज्ञ केवो छे ?, तेनुं रूप केवुं छे ?” । तेओए कहुं के-

“यदि त्रिलोकी गणनापरा स्यात्, तस्याः समाप्तिर्यदि नाऽऽयुषः स्यात् ।

पारेपरार्द्धं गणितं यदि स्याद्, गणयनिःशेषगुणोऽपि स स्यात् ॥ १ ॥”

“जो त्रणे जगतना लोको एकठा थाय, तेमना आयुष्यनी समाप्ति न थाय, अने परार्धथी उपर गणित होय, तो कदाच ते सर्वज्ञप्रमुना गुणो गणी शकाय ॥ १ ॥” इत्यादि प्रकारे लोकोए प्रमुनी स्तुति करी, ते सांभळी इन्द्रभूति वधारे विचारमां पडी गयो; अने चिंतववा लाग्यो के-“खरेखर आ महाधूर्त तो मायानुं घर जणाय छे !, अरे ! तेणे आ समग्र लोकोने केवी रीते भ्रांतिमां नाखी दीधा ? । परंतु जेम हाथी कमलने उखेडी नाखे, कुहाडो घासने कापी नाखे, अने सिंह हरणीयाने हणी नाखे तो तेमां तेणे शी बहादूरी करी ?, तेम आ इन्द्रजाळीयो आवा भोळा अने मूर्ख लोको पासे पोताने सर्वज्ञ तरीके ओळखावे तो तेमां तेनी शी मोटाइ ? । तेनुं ए मिथ्याभिमान त्यां सुधीज छे के ज्यां सुधी मारी साथे वादविवादमां उतर्यो नथी । परंतु हवे तो हुं

ए सर्वज्ञने क्षणमात्र पण सहन करी शकुं नहिं, अंधकारना समूहने दूर करवा सूर्य जरा पण विलंब करतो नथी । जेम अग्नि हाथना स्पर्शने, सिंह पोतानी केशवाळीना खेंचवाने, अने क्षत्रिय शत्रुथी थता पराभवने कदि पण सहन करी शकतो नथी; तेम सर्वज्ञ एवो हुं आवा सर्वज्ञपणानो आडंबर करनारा पाखंडीने कदि पण सहन करी शकुं नहिं । जेणे प्रखर पंडितोनी सभामां मोटा मोटा वादीओने वादविवादमां बोलता बंध करी दीधा छे एवा मारी पासे घरमांज शूरवीर बनेलो आ सर्वज्ञ कोण छे ? । जे अग्नि ए मोटा पर्वतोने पण बाळी नाख्या छे तेनी आगळ वृक्षो कोण मात्र छे ?, जे वायु ए मदोन्मत्त हाथीओने पण उडाडी मूक्या छे तेनी आगळ रूनी पुणीनुं शुं जोर चाले ?, ।

“गता गौडदेशोद्भवा दूरदेशं, भयाद् जर्जरा गौर्जरास्त्रासमीयुः ।

मृता मालवीयास्तिलाङ्गास्तिलङ्गो-द्भवा जज्ञिरे पण्डिता मद्भयेन ॥ १ ॥

अरे ! लाटजाताः क याताः प्रनष्टाः, पटिष्ठा अपि द्राविडा व्रीडयाऽऽर्ताः ।

अहो ! वादिलिप्सातुरे मय्यमुष्मिन्, जगत्युत्कटं वादिदुर्भिक्षमेतत् ॥ २ ॥”

“गौड देशमां जन्मेला पंडितो तो मारा भयथी डरीने दूर देशमां चाल्या गया छे, गुजरातना पंडितो जर्जरित थइने त्रास पाम्या छे, मारा भयथी माळवाना पंडितो मरी गया छे, तिलंग देशना पंडितो दुबळा थइ गया छे, ॥ १ ॥ अरे ! लाटदेशना पंडितो तो माराथी डरीने क्यांइ नासी गया छे, द्रविड देशना विचक्षण पण पंडितो

પણ
વ્યાખ્યાન.

इन्द्रभूतिनो
ज्ञानगर्व,
तेणे प्रभु
साथे वाद
करवा करे-
लो विचार.

लज्जाथी दुःखी थइ गया छे; अहो ! वादीओ मेळववाने हुं इच्छातुर होवा छतां अत्यारे आ जगतमां वादीओनो मोटो दुकाळ पड्यो छे ॥ २ ॥ आवी रीते दरेक देशना पंडितोने जीती जगतमां विजयपताका फरकावनारा मारी आगळ वळी सर्वज्ञ तरीके अभिमान करनार आ वादी कोण छे ?” । आ प्रमाणे विचार करता इन्द्रभूति ए पोताना भाइ अग्निभूतिने कहुं के—“हे अग्निभूति ! मग पकावतां कोइ कोरडु मगनो दाणो रही जाय तेम दरेक वादीओने जीतवा छतां आ वादी हजु रही गयो लागे छे, माटे हुं तेने वादमां परास्त करवा जाउं छुं” । अग्निभूति बोल्थो के—“हे वडिल बंधु ! कीडा सरखा दम वगरना ए वादीने जीतवा माटे आपने प्रयास लेवानी शी जरूर छे ?, अरे ! कमळने उखेडवा ऐरावण हाथीनी जरूर होयज नहिं । माटे मनेज आज्ञा आपो, हुं हमणां जइ तेने परास्त करी नाखुं छुं” । इन्द्रभूति ए कहुं के—“जो के ते तो मारा एक विद्यार्थीथी पण जीती शकाय तेवो छे, पण ते वादीनुं नाम सांभळी माराथी अहीं रही शकातुं नथी । जेम घाणीमां तल पीलतां कोइ तल रही जाय, घंटीमां अनाज दळतां कोइ दाणो रही जाय, खेतरमां घास कापतां कोइ तरणुं रही जाय, अने अगस्तिऋषिने समुद्र पीतां कोइ सरोवर रही जाय; तेम जगतना सर्व वादीओने जीततां आ वादी रही गयो छे ! । तो पण सर्वज्ञ होवानो खोटो डोळ राखनारा आने हुं सहन शकतो नथी; केमके आ एक पण जीतवो बाकी रही जाय तो समग्र वादीओ न जीत्याज कहेवाय, स्त्री एक वार पण सतीव्रतथी भ्रष्ट थाय तो ते हमेशां असतीज कहेवाय । वळी जो आ एक पण

જીતવો બાકી રહી જાય તો સમગ્ર જગતમાં વિજયપતાકા ફરકાવી મેઢવેલો મારો યશ નષ્ટ થાય; કારણ કે શરીરમાં રહેલું નાનું પળ શલ્ય પ્રાણઘાતક થાય છે, વહાણમાં પડી ગયેલું નાનું પળ કાણું આશ્વા વહાણને ડૂબાવી દે છે, જીતી ન શકાય એવા મજબૂત કિલ્લાની એક જ ઇંટ સ્વસેડવાથી આશ્વો કિલ્લો પાડી શકાય છે । માટે હે અગ્નિભૂતિ ! જગતના વાદીઓને જીતી અત્યાર સુધી મેઢવેલી કીર્તિના રક્ષણ માટે આજે તો આ વાદીને જીતવા મારેજ જવું ઉચિત છે” । આ પ્રમાણે કહીને કરેલાં છે વાર તિલક જેણે એવો, સુવર્ણની જનોઈથી વિભૂષિત થયેલો, અને ઉત્તમોત્તમ પીઠાં વસ્ત્રોના આઢંબરયુક્ત બનેલો ઇન્દ્રભૂતિ પાંચસો શિષ્યોથી પરિવરેલો હતો શ્રીમહાવીર પ્રભુ સાથે વાદ કરવા ત્યાંથી ચાલ્યો । તેના કેટલાએક શિષ્યોના હાથમાં પુસ્તકો શોભી રહ્યાં હતાં, કેટલાએકે હાથમાં કમંડલુ રાખ્યા હતા, અને કેટલાએકે હાથમાં દર્મ રાખ્યા હતા । આવા પ્રકારના પાંચસો શિષ્યો તેની સાથે ચાલતા ચાલતા તેની આ પ્રમાણે વિરુદ્ધાવલી બોલી રહ્યા હતા—“હે સરસ્વતીકણ્ઠાભરણ ! એટલે સરસ્વતી છે કંઠનું આભૂષણ જેનું એવા, હે વાદિમદગજન ! એટલે વાદીઓના મદને ઉતારનારા, હે વાદિતરુન્મૂલનહસ્તિન્ ! એટલે વાદીઓ રૂપી વૃક્ષોને ઉઘેડી નાશવામાં હાથી સરસા, હે વાદિગજસિંહ ! એટલે વાદી રૂપી હાથીનો નાશ કરવામાં સિંહ સરસા, હે વિજિતાનેકવાદ ! એટલે જીતેલા છે અનેક વાદ જેણે એવા, હે વિજ્ઞાતાંચિલપુરાણ ! એટલે જાણેલા છે સમગ્ર પુરાણ જેણે એવા, હે કુમતાન્ધકારનભોમણે ! એટલે કુમતરૂપી અંધકારને નષ્ટ કરવામાં સૂર્ય સરસા, હે વિનતાનેકનરપતે !

પદ્ય
વ્યાખ્યાન.

પ્રભુ સાથે
વાદ કરવા
ઇન્દ્રભૂતિ
કરેલો નિ-
ર્ણય, તેને
સમવસરણ
તરફ કરેલું
પ્રયાણ.

एटले नमेला छे अनेक राजाओ जेने एवा, हे शिष्यीकृतबृहस्पते ! एटले शिष्य कयों छे बृहस्पतिने जेणे एवा, हे सरस्वतीलब्धप्रसाद ! एटले सरस्वतीथी मळेलो छे प्रसाद जेने एवा” । एवी रीते बिरुदावलीथी गजावी दीघेल छे दिशाओ जेमणे एवा पांचसो शिष्योथी परिवरेलो इन्द्रभूति चालतो चालतो विचारवा लाग्यो के—
 “अरे ! आ धीट्टा माणसने आवुं ते शुं सृज्युं के तेणे सर्वज्ञ होवानो आडंबर करी मने छंछेज्यो ! । जेम सर्पने लात मारवा देडको तैयार थाय, बीलाडानी दाढ पाडवा उंदर आदर करे, ऐरावणने प्रहार करवा बळद इच्छे, पर्वतने पाडी नाखवा हाथी यत्न करे, अने केसरीनी केशवाळी खेंचवा ससलो तैयार थाय; तेम मारा देखतां आ बळी लोको आगळ पोतानुं सर्वज्ञपणुं प्रसिद्ध करे छे !। अहो ! आणे तो वायरा सामो उभो रही अग्नि सळगाव्यो, अने शरीरना सुख माटे कौवचने आर्लिगन कर्युं ! । ठीक छे, पण एथी शुं थयुं ?, तेनो आवो खोटो घमंड कयां सुधी टकवानो छे ?, हुं हमणांज जइ तेने वादमां निरुत्तर करी नाखुं छुं । आगीयो जीवडो त्यां सुधीज चळकाट मारे, अने चन्द्रमा पण त्यां सुधीज प्रकाशने फेलावे के ज्यां सुधी सूर्यनो उदय न थाय; पण सूर्यनो उदय थतां तो कयां आगीयो अने कयां चन्द्रमा ? । मदोन्मत्त हाथी वनमां त्यां सुधीज गर्जना कयां करे के ज्यां सुधी केसरीनी गर्जना न सांभळे । अथवा मारा भाग्यथीज आ वादी आवी पहाँच्यो छे, माराथी वादीओ दूर दूर नासता होवाथी घणा वखतथी वादी मळ्यो नहोतो, तेथी मने वादी मेळववानी तालावेली लागी रही हती;

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતર-
સહ

॥૧૯૬॥

તે ઇચ્છા આજે પૂરી થઈ છે । મૂલ્યાને મોજન મળે તેમ મને આ વાદી મલવાથી ઘણો આનંદ થયો છે, આજે તો વાદ કરી ઘણા વસ્ત્રતની મારી જીભની સ્વરજને દૂર કરીશ । વ્યાકરણમાં હું પરિપૂર્ણ છું, સાહિત્યમાં મારી બુદ્ધિ અસ્થલિત છે, અને તર્કશાસ્ત્રમાં તો હું પારગામી છું; મેં કયા શાસ્ત્રમાં પરિશ્રમ નથી કર્યો ?, અરે વાદી ! હું દરેક શાસ્ત્રમાં તને પરાસ્ત કરી શકું તેમ છું” । આ પ્રમાણે અહંકારના તરંગોમાં મગ્ન થયેલો ઇન્દ્રભૂતિ ચાલતો ચાલતો શ્રીમહાવીર પ્રભુના સમવસરણમાં આવ્યો । ત્યાં ચોત્રીશ અતિશયોથી શોભી રહેલા, સુવર્ણના સિંહાસન પર બેઠેલા, સુરેન્દ્રોથી પૂજાતા, સુર-નરોથી પરિવરેલા, અને અમૃતમય વાણીથી દેશના આપી રહેલા જગત્પૂજ્ય શ્રીમહાવીર પ્રભુનું તેજસ્વી અને ભવ્ય મુસ્તારવિંદ જોઈ ઇન્દ્રભૂતિ દંગ થઈ ગયો; અને પગથીયા ઉપરજ ઉભો ઉભો વિચારવા લાગ્યો કે—

“અહો ! આ તે શું બ્રહ્મા છે ?, વિષ્ણુ છે ? કે શંકર છે ? ।

“ચન્દ્રઃ કિં ? સ ન યત્ કલકલિતઃ સૂર્યોઽપિ નો તીવ્રરુક,
મેરુઃ કિં ? ન સ યદ્ નિતાન્તકઠિનો વિષ્ણુર્ન યત્ સોઽસિતઃ ।
બ્રહ્મા કિં ? ન જરાતુરઃ સ ચ જરાભીરુર્ન યત્ સોઽતનુ—
જ્ઞાતં દોષવિવર્જિતાઽસ્થિલગુણાકીર્ણોઽન્તિમસ્તીર્થકૃત્ ॥ ૧ ॥”

“બહી શું આ ચન્દ્ર હશે ?, ના, ચન્દ્ર તો નથી; કારણ કે તે તો કલંકયુક્ત છે, અને આ તો કલંક રહિત છે ।

૪૪
વ્યાખ્યાન.

ઇન્દ્રભૂતિના
ગર્વિષ્ટ તરં-
ગો, પ્રશ્નનું
દર્શન થતાં-
જ તેનો ગ-
ઢી ગયેલો
ગર્વ.

॥૧૯૬॥

ત્યારે શું આ સૂર્ય હશે ?, ના, તે પળ નથી; કારણ કે સૂર્ય તો સામું પળ જોઈ ન શકાય એવી તીવ્ર કાંતિવાળો છે, અને આ તો સૌમ્ય કાંતિવાળા છે । ત્યારે શું આ મેરુ હશે ?, ના, તે પળ નથી; કારણ કે મેરુ તો અત્યંત કઠળ છે, અને આ તો કોમળ છે । ત્યારે શું આ કૃષ્ણ હશે ?, ના, તે પળ નથી; કારણ કે કૃષ્ણ તો કાળો છે, અને આ તો સુવર્ણ જેવા દેદીપ્યમાન વર્ણવાળા છે । ત્યારે શું આ બ્રહ્મા હશે ?, ના, તે પળ નથી; કારણ કે બ્રહ્મા તો ઘરડો છે, અને આ તો યુવાન છે । ત્યારે શું આ જરાભીરુ ઇટલે કામદેવ હશે ?, ના, તે પળ નથી; કારણ કે કામદેવ તો શરીર વગરનો છે, અને આમને તો શરીર છે । હા, હવે માલુમ પડ્યું કે આ તો દોષ રહિત અને સર્વ ગુણ સંપન્ન એવા છેલ્લા તીર્થંકર છે ॥ ૧ ॥”

પ્રમુ સાથે વાદ કરવાને આવેલા ઇન્દ્રભૂતિના હવાઈ તરંગો ડહી ગયા, ડલટો તે ચિંતામાં પડી ગયો, અને વિચારવા લાગ્યો કે—“અરેરે ! અત્યાર સુધી જગતના વાદીઓને જીતી વિજયપતાકા ફરકાવી મેલવેલી મોટાઈનું હવે મારે શી રીતે રક્ષણ કરવું ? । સ્વેચ્છ, હું અહીં ન આવ્યો હોત તોજ ઠીક હતું; કારણ કે, સમગ્ર જગતને જીતનાર હું આ એકને જીતવા માટે ન આવ્યો હોત તો તેમાં મારી માનહાનિ શી થવાની હતી ?, એવો તે કોણ મૂર્ખ હોય કે એક સ્ત્રી માટે આજ્ઞા મહેલને પાડવાની ઇચ્છા કરે ? । અહો ! મારું વગર વિચાર્યું સાહસ કેવું ?, અરે ! મારી દુર્બુદ્ધિ કેવી કે આ જગદીશના અવતારને જીતવા આવ્યો ? । હું આ તેજસ્વી મહાજ્ઞાની આગલ કેવી રીતે

बोली शकीश ?, अरे ! बोलवुं तो दूर रहूं, परंतु एमनी पासे केवी रीते जइ शकीश ? । अत्यारे तो हुं पूरेपूरो संकटमां सपडायो छुं, हे शंकर ! मारा यशनुं रक्षण करजो । कदाच भाग्योदयथी अहीं मारो जय थाय तो हुं त्रणे जगतमां पंडित शिरोमणि कहेवाउं” । इत्यादि चिंतवता इन्द्रभूतिने श्रीजिनेश्वर प्रभुए अमृत जेवी मधुर वाणीथी नाम अने गोत्र कहेवा पूर्वक बोलाव्यो के-“हे गौतम इन्द्रभूति ! तुं अहीं भले आव्यो” । आ प्रमाणे प्रभुनी वाणी सांभळी ते विचारवा लाग्यो के-“अरे ! आ शुं मारुं नाम पण जाणे छे ? । अथवा वाळकथी लइने बूढा सुधी त्रणे जगतमां विख्यात एवा मने कोण न ओळखे ?, सूर्य वळी कोइथी छानो होय ? । पण आने हुं त्यारेज सर्वज्ञ मानुं के जो ते मारा मनमां रहेला गुप्त संशयने प्रकाशित करे” । आ प्रमाणे चिंतवता इन्द्रभूतिने मथन कराता समुद्र सरखा, अथवा गंगाना पूर सरखा, अथवा आदिब्रह्मना ध्वनि सरखा गंभीर ध्वनिथी श्रीमहावीर प्रभु बोल्या के-
“हे इन्द्रभूति ! तने एवो संशय छे के ‘आत्मा छे के नहिं ?’ । आ संशय तने परस्पर विरुद्ध भासता वेदवाक्योथी थयो छे-

“विज्ञानघन एवैतेभ्यो भूतेभ्यः समुत्थाय तान्येवाऽनु विनश्यति, न प्रेत्यसंज्ञाऽस्ति” ।

“उपरना वेदवाक्यथी तुं जाणे छे के आत्मा नामनो पदार्थ नथी । तेनो अर्थ तुं आ प्रमाणे करे छे-

[विज्ञानघन एव] एटले विज्ञानोनो समुदायज [एतेभ्यो भूतेभ्यः समुत्थाय] आ भूतोमांथी उत्पन्न थइने [तान्येवाऽनु विनश्यति] पाछो ते भूतोमांज लय पामे छे; [न प्रेत्यसंज्ञाऽस्ति] तेथी परलोकनी संज्ञा नथी ।

અર્થાત્-પૃથ્વી જલ તેજ વાયુ અને આકાશ, એ પાંચ ભૂતો શરીરરૂપે પરિણમ્યા હોય, ત્યારે શરીરરૂપે પરિણમેલા એ પાંચ ભૂતોમાંથી ‘આ ઘડો છે, આ ઘર છે, આ મનુષ્ય છે’ इत्यादि विविध प्रकारના જ્ઞાનનો સમુદાયજ ઉત્પન્ન થાય છે; પણ આત્માને માનવાવાળા જ્ઞાનનો આધાર જે આત્મા નામનો પદાર્થ માને છે તે આત્મા નામનો પદાર્થ નથી । કેમકે પાંચ ભૂતોમાંથી જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી જ્ઞાનનો આધાર પાંચ ભૂતો માનવા જોઈએ । જેમ મદિરાના અંગોમાંથી મદશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ શરીરરૂપે પરિણમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી જ્ઞાનશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે । આવી રીતે શરીરરૂપે પરિણમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી વિજ્ઞાનનો સમુદાય ઉત્પન્ન થઈને, પછી જ્યારે શરીરરૂપે પરિણમેલા તે પાંચ ભૂતોનો વિનાશ થાય છે ત્યારે તે વિજ્ઞાનનો સમુદાય પણ જલમાં પરપોટાની પેઠે તે ભૂતોમાંજ લય પામે છે । આવી રીતે આત્મા નામનો પદાર્થ નથી, તેથી પ્રેત્યસંજ્ઞા એટલે પરલોકની સંજ્ઞા નથી, અર્થાત્ મરીને પુનર્જન્મ નથી । કેમકે—જ્યારે આત્મા નથી તો પછી પરલોક કોનો ?, માટે અહીંથી મરીને કોઈ પરલોકમાં જતું નથી, અને પરલોકથી અહીં કોઈ આવતું નથી” ।

“હે ઇન્દ્રભૂતિ ! વઢી તું માને છે કે, ઉપર પ્રમાણે વેદવાક્યનો અર્થ યુક્તિથી પણ ઠીક લાગે છે । કેમકે—પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી તો આત્મા જણાતો નથી, એટલે આત્મા દેખવામાં આવતો નથી, તેમ સ્પર્શાદિ અનુભવથી પણ જણાતો

નથી; તો આત્મા છે તેની શી સાબીતી? । જો આત્મા હોય તો જેમ ઘટ-પટાદિ પદાર્થો જણાય છે તેમ જણાવો જોઈએ । જો કે પરમાણુઓ પણ અપ્રત્યક્ષ છે, છતાં ઘટ વિગેરે કાર્યરૂપે પરિણમેલા તેઓ પ્રત્યક્ષ જણાય છે; પરંતુ આત્મા તો તેવા કાર્યરૂપે પણ પરિણમેલો પ્રત્યક્ષ જણાતો નથી । અનુમાનથી પણ આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી, કેમકે અનુમાન પ્રત્યક્ષપૂર્વક પ્રવર્તે છે । જેણે પહેલાં રસોડા વિગેરે ઠેકાણે ધૂમાડા અને અગ્નિનો સંબંધ પ્રત્યક્ષ દેખ્યો હોય, તે માણસ પર્વત પર ધૂમાડો નીકળતો દેખી પહેલાં પ્રત્યક્ષથી જાણેલા ધૂમાડા અને અગ્નિના સંબંધને સંભારે છે કે-જ્યાં જ્યાં ધૂમાડો હોય ત્યાં ત્યાં અગ્નિ દેખ્યો હતો, આ પર્વત પર ધૂમાડો દેખાય છે, તેથી અગ્નિ હોવો જોઈએ । આવી રીતે પ્રત્યક્ષપૂર્વક અનુમાન થાય છે, આત્માની સાથે તો કોઈનો પણ સંબંધ પ્રત્યક્ષથી જણાતો નથી, તો પછી આત્માની સિદ્ધિ અનુમાનથી કેવી રીતે થઈ શકે? । આગમથી પણ આત્માનો નિશ્ચય થઈ શકતો નથી, કેમકે કોઈ શાસ્ત્ર જણાવે છે કે આત્મા છે, અને કોઈ જણાવે છે કે આત્મા નથી । આવી રીતે પરસ્પર વિરુદ્ધ જણાવતા શાસ્ત્રોમાં કયું સાચું અને કયું જૂઠું? । ઉપમા પ્રમાણથી પણ આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી, કેમકે ઉપમા પ્રમાણ તો નજીકના પદાર્થમાં સાદૃશ્યવુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરે છે । જેમ જંગલમાં ગયેલો માણસ ત્યાં રોણ નામના જંગલી પશુને દેખી તે માણસને સાદૃશ્યવુદ્ધિ થાય છે કે-જેવી ગાય હોય તેવો આ પશુ છે ।

૧ ઘડો-વસ્ત્ર વિગેરે । ૨ દેખવામાં આવતા નથી, તેમ સ્પર્શાદિ અનુભવથી જણાતા નથી ।

પણ જગતમાં આત્મા જેવો તો કોઈ પદાર્થ નથી, તો પછી કોના જેવો આત્માને માનવો ? । આવી રીતે કોઈ પણ પ્રમાણથી આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી, તેથી આત્મા નથી એમ માનવું જોઈએ । વઢી ઘી દૂધ વિગેરે ઉત્તમ પદાર્થો વાપરી શરીર પુષ્ટ વન્યું હોય, તો તેમાંથી સતેજ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે એમ અનુભવીએ છીએ । માટે માનવું જોઈએ કે, શરીરરૂપે પરિણમેલા પાંચ ભૂતોમાંથીજ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે; તેથી જ્ઞાન એ ભૂતોનો ધર્મ છે, આત્માનો ધર્મ નથી, અને તેથી આત્મા નામનો પદાર્થ નથી । આ પ્રમાણે તું માને છે કે—‘વિજ્ઞાનઘન૦’ इत्यादि वेदपदोથી, તથા પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણોથી આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી, તેથી આત્મા નામનો પદાર્થ નથી । પણ વઢી ‘આત્મા છે’ એમ જણાવનારાં બીજાં વેદવાક્યો દેખી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે ‘આત્મા છે કે નથી ?’ । પરંતુ હે ગૌતમ ઇન્દ્રભૂતિ ! તારો આ સંશય અયુક્ત છે, કેમકે—

“વિજ્ઞાનઘન એવૈતેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય તાન્યેવાઽનુ વિનશ્યતિ, ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ ।”

“એ વેદવાક્યનો અર્થ તું સમજ્યો નથી, તેથી એ વાક્યનો અર્થ તું જે ઉપર મુજબ કરે છે તેવો તેનો અર્થ નથી । પણ એ વાક્યનો અર્થ આ પ્રમાણે છે, સાંભલ—[વિજ્ઞાનઘન એવ] જે વિશિષ્ટ જ્ઞાન ઇટલે જ્ઞાન-દર્શનનો ઉપયોગ તે વિજ્ઞાન કહેવાય, તે વિજ્ઞાનના સમુદાયરૂપજ આત્મા [એતેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય] જૈયપણે પ્રાપ્ત થયેલા આ પૃથ્વી

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતર-
સહ

॥ ૧૯૯ ॥

વિગેરે ભૂતો થકી, અથવા ઘટ પટ વિગેરે ભૂતોના વિકારો થકી-‘આ પૃથ્વી છે, આ ઘટ છે, આ પટ છે’ ઇત્યાદિ પ્રકારે તે તે ભૂતોના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થઈને, [તાન્યેવાઽનુ વિનશ્યતિ] તે ઘટ વિગેરે ભૂતોનો જ્ઞેયપણે અભાવ થયા પછીજ આત્મા પણ તેઓના ઉપયોગરૂપે વિનાશ પામે છે, અને વીજા પદાર્થના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા સામાન્યસ્વરૂપે રહે છે । [ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ] આવી રીતે પૂર્વના ઉપયોગરૂપે આત્મા ન રહેલો હોવાથી તે પૂર્વના ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞા રહેતો નથી । અર્થાત્-આત્માના દરેક પ્રદેશે જ્ઞાન-દર્શનના ઉપયોગરૂપ અનંતા પર્યાયો રહેલા છે, તે વિજ્ઞાનના સમુદાયથી આત્મા કથંચિત્ અભિન્ન છે; અર્થાત્ વિજ્ઞાનમય આત્મા હોવાથી ‘વિજ્ઞાનઘન એવ’ રહેલા છે, તે વિજ્ઞાનના સમુદાયરૂપજ છે । જ્યારે ઘટ પટ વિગેરે ભૂતો જ્ઞેયપણે પ્રાપ્ત થયા હોય ત્યારે તે ઘટ-પટાદિરૂપ ઇટલે વિજ્ઞાનના સમુદાયરૂપજ છે । જ્યારે ઘટ પટ વિગેરે ભૂતો જ્ઞેયપણે પ્રાપ્ત થયા હોય ત્યારે તે ઘટ-પટાદિરૂપે આત્મા પરિણમે છે, ઇટલે તે તે વિજ્ઞાનપર્યાયે હેતુથી ‘આ ઘડો છે, આ વસ્ત્ર છે’ ઇત્યાદિ પ્રકારના ઉપયોગરૂપે આત્મા પરિણમે છે, ઇટલે તે તે વિજ્ઞાનપર્યાયે ઉત્પન્ન થાય છે; કારણ કે આત્માને તે ઉપયોગરૂપે પરિણમવામાં તે ઘટાદિ વસ્તુનું સાપેક્ષપણું છે । પછી જ્યારે ઘટ-પટાદિ વસ્તુનું આંતરું પડી જાય, અથવા તેઓનો અભાવ થાય, અથવા વીજા પદાર્થમાં મન ચાલ્યું જાય; ઇત્યાદિ કોઈ પણ કારણથી આત્માનો ઉપયોગ તે વસ્તુ થકી હટી જાય છે; અને વીજા પદાર્થમાં ઉપયોગ પ્રવર્તે છે ત્યારે, પહેલાં જે ઘટ-પટાદિ પદાર્થો જ્ઞેયપણે હતા તે પદાર્થો જ્ઞેયપણે રહેતા નથી, પણ વીજા જે પદાર્થોમાં ઉપયોગ પ્રવર્ત્યો હોય તે પદાર્થો જ્ઞેયપણે પ્રાપ્ત થાય છે । આવી રીતે જ્યારે તે ઘટ-પટાદિ જ્ઞેયપણે રહેતા નથી, ત્યારે આત્મા પણ

ષષ્ઠ
વ્યાખ્યાન.

ગણધર
વાદ, પ્રથમ
ગણધર.

॥ ૧૯૯ ॥

‘આ ઘડો છે, આ વસ્ત્ર છે’ ઇત્યાદિ પ્રકારના ઉપયોગરૂપે રહેતો નથી, પણ વીજા પદાર્થના ઉપયોગરૂપે પરિણમે છે, અથવા સામાન્ય સ્વરૂપે રહે છે; અર્થાત્ પૂર્વના ઉપયોગરૂપે રહેતો નથી । તેથીજ વેદવાક્યમાં કહ્યું છે કે- ‘ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ’ એટલે પૂર્વના ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞા રહેતી નથી । આત્માના ત્રણ સ્વભાવ છે-જે પદાર્થનું વિજ્ઞાન પ્રવર્તતું હોય તે વિજ્ઞાનપર્યાયરૂપે આત્મા ઉત્પન્ન થાય છે, તે સમયે પહેલાંના પદાર્થના વિજ્ઞાનપર્યાય નષ્ટ થયેલા હોવાથી તે પહેલાંના વિજ્ઞાનપર્યાયરૂપે આત્મા વિનશ્વરરૂપ છે, અને અનાદિ કાલથી પ્રવર્તેલી વિજ્ઞાનસંતતિ વડે દ્રવ્યપણે આત્મા અવિનશ્વરરૂપ છે । આવી રીતે પર્યાયરૂપે આત્મા ઉત્પત્તિ અને વિનાશરૂપ છે, અને દ્રવ્યરૂપે નિત્ય છે ।”

“વઢી હે ગૌતમ ઇન્દ્રભૂતિ ! પ્રત્યક્ષથી પણ આત્માની સિદ્ધિ થાય છે । જે તને ઘટ પટ વિગેરેનું જ્ઞાન હૃદયમાં સ્ફુરે છે, તે જ્ઞાનજ આત્મા છે; કેમકે જ્ઞાન આત્માથી કથંચિત્ અભિન્ન હોવાથી આત્મસ્વરૂપજ છે । જ્ઞાન તો દરેકને પોતાના અનુભવથી સિદ્ધ હોવાથી સ્વપ્રત્યક્ષજ છે, અને જ્યારે જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ છે તો પછી તે જ્ઞાનથી અભિન્ન એવો આત્મા પણ પ્રત્યક્ષજ છે એમ કેમ ન મનાય ? । વઢી ‘હું બોલ્યો, હું બોલું છું, હું બોલીશ’ ઇત્યાદિ પ્રકારે ત્રણે કાલના વ્યવહારમાં ‘હું’ એવી જે પ્રતીતિ થાય છે તે પ્રતીતિથી પણ આત્મા પ્રત્યક્ષસિદ્ધ છે । જો આત્માને નહિં માને તો ‘હું’ શબ્દથી કોને ગ્રહણ કરીશ ? । કદાચ ‘હું’ શબ્દથી શરીરને ગ્રહણ કરવાનું કહે, અર્થાત્ ‘હું બોલ્યો’ ઇત્યાદિ પ્રતીતિ શરીરને થાય છે એમ કહે, તો મુઠ્ઠાને પણ ‘હું બોલ્યો’ ઇત્યાદિ પ્રતીતિ થવી જોઈએ, કારણ કે તે

સ્થિતિમાં પળ શરીર તો છે; છતાં મુઢદાને તેવી પ્રતીતિ થતી નથી, તેથી માનવું જોઈએ કે ‘હું બોલ્યો, હું બોલું છું’
 ઇત્યાદિ પ્રતીતિ શરીરથી જુદા એવા શરીરીને થાય છે, અને તે આત્મા છે । વઢી જેના ગુણ પ્રત્યક્ષ હોય તે ગુણી પળ
 પ્રત્યક્ષજ મનાય છે । સ્મરણ ઇચ્છા સંશય વિગેરે ગુણો દરેકને પોતાનાજ અનુભવથી પ્રત્યક્ષસિદ્ધ છે, તેથી તે ગુણોનો
 આધાર આત્મારૂપ ગુણી પળ સ્વપ્રત્યક્ષસિદ્ધ માનવો જોઈએ । તે સ્મરણ ઇચ્છા સંશય વિગેરે ગુણોનો આધાર શરીર
 તો નજ કહેવાય, કારણ કે જેવા ગુણ હોય તેવોજ તેઓનો ગુણી હોય । તે ગુણો અમૂર્ત અને ચૈતન્યરૂપ છે, અને શરીર
 તો મૂર્ત અને જડરૂપ છે; આવી રીતે અમૂર્ત અને ચૈતન્યરૂપ ગુણોનો આધાર મૂર્ત અને જડરૂપ એવું શરીર કેમ સંભવે ? ।
 માટે અમૂર્ત અને ચૈતન્યરૂપ એવા તે ગુણોનો આધાર-ગુણી અમૂર્ત અને ચૈતન્યરૂપ એવો આત્માજ સ્વીકારવો જોઈએ ।
 અનુમાનથી પળ આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકે છે । તે આ પ્રમાણે—જે ભોગ્ય હોય તેનો ભોક્તા અવશ્ય હોય છે । જેમ
 ભોજન વસ્તુ વિગેરે ભોગ્ય છે, તો તેનો ભોક્તા મનુષ્ય છે; તેમ શરીર પળ ભોગ્ય છે, તો તેનો ભોક્તા શરીરી હોવો
 જોઈએ; અને તે આત્મા છે । આગમથી પળ આત્માની સિદ્ધિ થઈ શકે છે । વેદમાંજ કહ્યું છે કે— ‘સ વૈ અયમાત્મા
 જ્ઞાનમયઃ, તે આ આત્મા જ્ઞાનમય છે’ । વઢી ‘દદદ—દમો દાનં દયા ઇતિ દકારત્રયં યો વેત્તિ સ જીવઃ, દદદદ દટલે
 દમ દાન અને દયા એ ત્રણ દકારને જે જાણે છે તે જીવ છે’ । આ વેદવાક્યોથી પળ આત્મા છે એમ સિદ્ધ થાય છે ।

૧ ભોગવવા યોગ્ય । ૨ ભોગવનારો ।

૧૪
વ્યાખ્યાન.

ગણધર
વાદ, પ્રથમ
ગણધર.

વઢી તું જે માને છે કે-‘ઘી દૂધ વિગેરે ઉત્તમ પદાર્થો વાપરી પુષ્ટ વનેલા શરીરનું ચૈતન્ય સતેજ અનુભવાતું હોવાથી, મૂતોના સમુદાયરૂપ શરીરમાંથી તે ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે’ । આ પળ તારું માનવું ઠીક નથી, કારણ કે-એ વસ્તુ પુષ્ટ થયેલું શરીર ચૈતન્યનું સહાયક વને છે, પળ શરીર માત્ર સહાયક થવાથી તે શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે એમ માની શકાય નહિં । જેમ અગ્નિ વડે સુવર્ણમાં દ્રવતા થાય છે, તે દ્રવતા થવામાં અગ્નિ સહાયકારી છે; પળ એથી એમ તો નજ કહેવાય કે અગ્નિમાંથી દ્રવતા ઉત્પન્ન થઈ, પરંતુ એમજ મનાય છે કે સુવર્ણમાંથી દ્રવતા ઉત્પન્ન થઈ, અને તેથી તે દ્રવતાધર્મ સુવર્ણનો છે; તેમ ચૈતન્ય સતેજ થવામાં પુષ્ટ શરીર સહાયકારી થયું હોય, તેથી એમ નજ કહેવાય કે શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થયું; પરંતુ તે ચૈતન્ય આત્મા થકીજ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેથી તે આત્માનો ધર્મ છે । વઢી ઘણા માણસો પુષ્ટ શરીરવાળા હોવા છતાં તેમનું જ્ઞાન થોડું હોય છે, અને તેથી તે આત્માનો ધર્મ છે । વઢી ઘણા કુશ શરીરવાળા હોવા છતાં તેમનું જ્ઞાન ઘણું અનુભવીએ છીએ; તેથી પુષ્ટ શરીરવાળાને ઘણું જ્ઞાન હોય છે એવો નિયમ ક્યાં રહ્યો ?, અને જ્યારે એવો નિયમ રહ્યો નહિં ત્યારે શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે એમ કેવી રીતે મનાય ? । વઢી શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થતું હોય તો મૃત્યુ થયા પછી પળ શરીર તો છે, તો તે મુઢદાને ચૈતન્ય કેમ થતું નથી ? । વઢી જેનો વિકાર થતાં જેના વિકાર થાય તેનું તે કાર્ય કહેવાય,

૧ સુવર્ણ પીગલે છે ।

ઘટલે તેમાંથી તે ઉત્પન્ન થયું કહેવાય । જેમ સફેદ તાંતળાથી બનેલા વસ્ત્રને લાલ રંગથી રંગીએ, તે વસ્ત્રને તે તાંતળા પળ લાલ રંગના થઈ જાય છે; તેથી મનાય છે કે તાંતળા થકી વસ્ત્ર બન્યું । પળ શરીર અને ચૈતન્યમાં તેમ અનુભવાતું નથી, કેમકે—ગાંડા થઈ ગયેલા માણસનું ચૈતન્ય વિકાર પામેલું હોય છે, છતાં તેનું શરીર તો પ્રથમ જેવુંજ હોય છે, તે શરીરમાં કાંઈ વિકાર દેખતા નથી; તો પછી શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે એમ કેવી રીતે મનાય ? । વઢી જેની વૃદ્ધિ થતાં જેની વૃદ્ધિ થાય તે થકી તે ઉત્પન્ન થયું કહેવાય । જેમ માટી ઘળી હોય તો ઘડો મોટો થાય છે, તેથી મનાય છે કે માટીમાંથી ઘડો થાય છે; પળ શરીર અને ચૈતન્યમાં તેવું અનુભવાતું નથી, કારણ કે હજારો યોજનના શરીરવાળા માછલાંઓને જ્ઞાન ઘણું થોડું હોય છે, અને તેઓથી નાના શરીરવાળા મનુષ્યોનું જ્ઞાન તેઓથી વધારે હોય છે । આવી રીતે કોઈ પળ પ્રકારે ‘ભૂતોના સમુદાયરૂપ શરીરમાંથી જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે’ એમ સિદ્ધ થઈ શકતું નથી । માટે માનવું જોઈએ કે, શરીર થકી જ્ઞાન ઉત્પન્ન થતું નથી, પળ શરીરથી જુદા એવા કોઈ પદાર્થથી જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે પદાર્થ આત્મા છે । હે ઇન્દ્રભૂતિ ! આ પ્રમાણે ‘વિજ્ઞાનઘન૦’ ઇત્યાદિ વેદપદોથી તથા પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણોથી ‘આત્મા છે’ એમ નિર્ણય થાય છે । વઢી—

“ક્ષીરે ઘૃતં તિલે તૈલં, કાષ્ઠેઽગ્નિઃ સૌરભં સુમે । ચન્દ્રકાન્તે સુધા યદ્વત્, તથાત્માઽક્ષગતઃ પૃથક્ ॥ ૧ ॥”

“जेम दूधमां घी, तलमां तेल, काष्ठमां अग्नि, पुष्पमां सुगंधी, अने चन्द्रकांतमणिमां जल रहेलुं छे; तेम शरीर थकी जुदो एवो आत्मा पण शरीरमां रहेलो छे ॥ १ ॥”

आ प्रमाणे प्रभुनां वचनो सांभळी इन्द्रभूतिने आत्मानो जे संशय हतो ते नष्ट थयो, तेमने निर्णय थयो के ‘आत्मा छे’ । संशय नष्ट थतां गौतम श्री इन्द्रभूति ए पोताना पांचसो शिष्यो साथे तेज वखते प्रभु पासे दीक्षा लीधी । त्यार पछी गौतम श्री इन्द्रभूति महाराजे “उष्पजेइ वा, विगमेइ वा, ध्रुवेइ वा—एटले दरेक पदार्थो वर्तमान पर्यायरूपे उत्पन्न थाय छे, पूर्वना पर्यायरूपे नष्ट थाय छे, अने मूलद्रव्यरूपे ध्रुव—नित्य रहे छे” ए प्रमाणे प्रभुना मुखथी त्रिपदी सांभळीने द्वादशांगीनी रचना करी । इति प्रथमो गणधरः ॥ १ ॥

इन्द्रभूतिने दीक्षित थयेल सांभळी तेमनो बीजो भाइ अग्निभूति विचारवा लाग्यो के—“कदाचित् पर्वत पीगळी जाय, हिमनो समूह सळगी उठे, अग्निनी ज्वालाओ शीतल थाय, वायरो स्थिर थइ जाय, चन्द्रमांथी अंगारा वरसे, अने पृथ्वी पातालमां पेसी जाय; तो पण मारो भाइ हारे नहिं” । आ प्रमाणे इन्द्रभूति दीक्षित थवामां जरा पण श्रद्धा—विश्वास न राखतो ते अग्निभूति लोकोने वारंवार पूछवा लाग्यो, परंतु ज्यारे लोकोना मुखथी सांभळी तेने निश्चय थयो के इन्द्रभूति दीक्षित थया, त्यारे ते चित्तमां विचारवा लाग्यो के—“ते धूर्ते जरूर इन्द्रभूतिने छेतरी लीधो, परंतु हुं हमणांज जइ ते धूर्तने जीती लउं, अने मायाप्रपंचथी पराजित करेला मारा

વહિલ ભાઈને પાછો લઈ આવું” । આ પ્રમાણે વિચાર કરી અગ્નિભૂતિ પોતાના પાંચસો શિષ્યો સાથે જલદી પ્રભુ પાસે આવ્યો । શ્રીમહાવીર પ્રભુ તેને તેના ગોત્ર અને નામ કહેવા પૂર્વક તેના મનમાં રહેલા સંદેહને પ્રગટ કરી બોલ્યા કે— “હે ગૌતમ ગોત્રીય અગ્નિભૂતિ ! તને એવો સંશય છે કે—‘કર્મ છે કે નથી ?’ । આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી થયો છે—

“પુરુષ એવેદં મિં સર્વે યદ્ ભૂતં યચ્ચ ભાવ્યમ્” ઇત્યાદિ ।

“ઉપરના વેદપદોથી તું જાણે છે કે કર્મ નથી । તેનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે— [પુરુષ એવેદં મિં સર્વે યદ્ ભૂતં યચ્ચ ભાવ્યમ્] એટલે આ પ્રત્યક્ષ જણાતું ચેતન-અચેતનસ્વરૂપ જે ભૂતકાલમાં થયેલું છે, અને જે ભવિષ્યકાલમાં થવાનું છે; તે સર્વ પુરુષજ છે એટલે આત્માજ છે । અર્થાત્ આત્મા સિવાય કર્મ ईશ્વર વિગેરે કાંઈ પળ નથી । મનુષ્ય દેવ તિર્યંચ પર્વત પૃથ્વી વિગેરે જે જે વસ્તુઓ દેખાય છે તે સર્વ આત્માજ છે, આત્મા સિવાયની એક પળ વસ્તુ નથી । આ વચન વહે ‘સર્વ વસ્તુ આત્માજ છે’ એમ જણાવેલું હોવાથી ‘કર્મ નથી ’ એમ તને સ્ફુટ રીતે જણાય છે । હે અગ્નિભૂતિ ! વહી તું માને છે કે, ઉપર પ્રમાણે વેદપદોનો અર્થ યુક્તિથી પળ ઠીક લાગે છે; કેમકે આત્મા અમૂર્ત છે, તેને મૂર્ત એવા કર્મ વહે અનુગ્રહ અને ઉપઘાત એટલે લાભ કે હાનિ શી રીતે સંભવે ? । જેમ અમૂર્ત એવા આકાશને મૂર્ત એવા ચંદનથી

૧ આ વાક્યમાં ‘મિં’ શબ્દ વાક્યના અલંકાર માટે છે, તેથી તેનો કાંઈ અર્થ નથી ।

વિલેપન થતું નથી, તેમ શસ્ત્રથી સંહન પણ થતું નથી; તેમ અમૂર્ત એવા આત્માને કર્મથી અનુગ્રહ કે ઉપઘાત કેમ થઈ શકે ?, માટે કર્મ નામનો પદાર્થ નથી । પણ વઢી કર્મની સત્તા જણાવનારાં બીજાં વેદપદો દેખીને તથા લોકોમાં પણ કર્મની પ્રસિદ્ધિ જોઈને તું સંશયમાં પડ્યો છે કે કર્મ છે કે નથી ? ।”

“પરંતુ હે ગૌતમ અગ્નિભૂતિ ! તારો આ સંશય અયુક્ત છે, કારણ કે—

“પુરુષ એવેદં પ્રિં સર્વં યદ્ ભૂતં યચ્ચ ભાવ્યમ્” ।

એ વેદપદોનો અર્થ તું સમજ્યો નથી, તેથી તું એ વેદપદોનો અર્થ જે ઉપર મુજબ કરે છે, તેવો તેનો અર્થ નથી । તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે, સાંભલ— [પુરુષ એવેદં પ્રિં સર્વં યદ્ ભૂતં યચ્ચ ભાવ્યમ્] એટલે આ પ્રત્યક્ષ જણાતું ચેતન-અચેતનસ્વરૂપ જે ભૂતકાલમાં થયેલું છે, અને ભવિષ્યકાલમાં થવાનું છે, તે સર્વ આત્માજ છે । આ વેદપદોમાં આત્માની સ્તુતિ કરી છે, પણ આત્માની સ્તુતિ કરવાથી ‘કર્મ નથી’ એમ સમજવાનું નથી । વેદવાક્યો ત્રણ પ્રકારના હોય છે— કેટલાક વિધિદર્શક હોય છે, કેટલાક અનુવાદદર્શક હોય છે, અને કેટલાક સ્તુતિરૂપ હોય છે । જેમ— ‘સ્વર્ગકામોઽગ્નિહોત્રં જુહુયાત્, એટલે સ્વર્ગની ઇચ્છાવાળો અગ્નિહોત્ર હોમ કરે’ । ઇત્યાદિ વાક્યો વિધિ પ્રતિપાદન કરે છે । ‘દ્વાદશ માસાઃ સંવત્સરઃ, એટલે વાર મહિનાનું એક વરસ થાય’ તથા ‘અગ્નિરુષ્ણઃ, એટલે અગ્નિ ગરમ હોય’ । ઇત્યાદિ પદો લોકમાં પ્રસિદ્ધ એવા પદાર્થોનો અનુવાદ કરે છે । કેટલાક વેદવાક્યો સ્તુતિ સૂચવે છે, જેમ—

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતર-
સહ

॥૨૦૩॥

“જલે વિષ્ણુઃ સ્થલે વિષ્ણુ-ર્વિષ્ણુઃ પર્વતમસ્તકે । સર્વભૂતમયો વિષ્ણુ-સ્તસ્માદ્ વિષ્ણુમયં જગત્ ॥ ૧ ॥”
“જલમાં વિષ્ણુ છે, સ્થલમાં વિષ્ણુ છે, પર્વતના શિખર પર વિષ્ણુ છે, અને સર્વ ભૂતમય વિષ્ણુ છે; તેથી સમગ્ર જગત્ વિષ્ણુમય છે ॥ ૧ ॥”
“આ વાક્યથી વિષ્ણુનો મહિમા જણાવ્યો છે, પણ તેથી વિષ્ણુ સિવાયની બીજી વસ્તુઓનો અભાવ નથી । જેમ આ વાક્યથી આસ્વા જગતને વિષ્ણુમય કહેવા છતાં, આ વાક્ય વિષ્ણુનો મહિમા જણાવનાર હોવાથી વિષ્ણુ સિવાયની બીજી વસ્તુઓનો અભાવ સમજવાનો નથી; તેમ ‘જે થયું અને જે થશે તે સર્વ આત્માજ છે’ એ વેદપદોથી આત્માનો મહિમા જણાવ્યો છે, પણ તેથી ‘આત્મા સિવાય કર્મ નથી’ એમ સમજવાનું નથી । વળી જે તું માને છે કે- ‘અમૂર્ત એવા આત્માને મૂર્ત એવા કર્મ વડે અનુગ્રહ અને ઉપઘાત કેમ સંભવે ?’ । એ પણ તારું માનવું અયુક્ત છે, કેમકે-જ્ઞાન અમૂર્ત છે, તેને મૂર્ત એવા બ્રાહ્મી વિગેરે ઔપધો વડે તથા ધીદૂધ વિગેરે ઉત્તમ પદાર્થો વડે અનુગ્રહ થતો દેખીએ છીએ; વળી મદિરા શ્વેર વિગેરે પદાર્થો વડે જ્ઞાનને ઉપઘાત થતો દેખીએ છીએ; માટે અમૂર્તને પણ મૂર્ત વડે અનુગ્રહ અને ઉપઘાત સંભવે છે એમ માનવું જોઈએ । વળી જો કર્મ ન હોય તો એક સુખી બીજો દુઃખી, એક શેઠ બીજો ચાકર, इत्यादि प्रकारे प्रत्यक्ष જણાતી જગતની વિચિત્રતા કેમ સંભવે ? । રાજા અને રાંક એવા ઉચ્ચ-નીચના જે ભેદ જોવામાં આવે છે તેનું કાંઈ પણ કારણ હોવું જોઈએ, અને તે કારણ શુભ-અશુભ કર્મ છે ।

ષષ્ઠ
વ્યાખ્યાન.

ગણધર
વાદ, બીજા
ગણધર.

॥૨૦૩॥

વઢી જે જે ક્રિયા કરાય છે તેનું ફલ અવશ્ય મલે છે । દાન વિગેરે શુભ ક્રિયાઓ છે, અને હિંસા વિગેરે અશુભ ક્રિયાઓ છે; તે શુભ અને અશુભ ક્રિયાઓનું કાંઈ પળ ફલ અવશ્ય મલવું જોઈએ, અને તે ફલ શુભ-અશુભ કર્મ છે” ।

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી અગ્નિભૂતિને કર્મનો જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો, તેને નિર્ણય થયો કે ‘કર્મ છે’ । સંશય નષ્ટ થતાં અગ્નિભૂતિએ પોતાના પાંચસો શિષ્યો સાથે તેજ વસ્ત્ર તે પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી । ઇતિ દ્વિતીયો ગણધરઃ ॥૨॥

આવી રીતે ઇન્દ્રભૂતિ અને અગ્નિભૂતિને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી ત્રીજા માઈ વાયુભૂતિએ વિચાર્યું કે—“જેના ઇન્દ્રભૂતિ અને અગ્નિભૂતિ શિષ્ય થયા તે મારે પણ પૂજ્યજ છે, તેથી હું પણ તેમની પાસે જાઉં, અને મારો સંશય પૂરું” । આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે વાયુભૂતિ પોતાના પાંચસો શિષ્યોના પરિવાર સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યો । પ્રભુએ તેને ગોત્ર અને નામ કહેવાપૂર્વક બોલાવ્યો કે—

“હે ગૌતમ વાયુભૂતિ ! તને એવો સંશય છે કે ‘આ શરીર છે એજ આત્મા છે કે શરીરથી ભિન્ન આત્મા છે ?’ । આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ માસતા વેદવાક્યોથી થયો ।

“વિજ્ઞાનઘન એવૈતેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય તાન્યેવાઽનુ વિનશ્યતિ, ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ” ।

“ઉપરના વેદવાક્યથી તું જાણે છે કે—શરીરથી ભિન્ન એવો આત્મા નથી, પણ શરીર એજ આત્મા છે । તેનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—[વિજ્ઞાનઘન એવ] એટલે વિજ્ઞાનનો સમુદાયજ [એતેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય]

આ પૃથ્વી વિગેરે પાંચ ભૂતોમાંથી ઉત્પન્ન થઈને [તાન્યેવાઽનુ વિનશ્યતિ] પાછો તે ભૂતોમાંજ લય પામે છે; [ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ] તેથી શરીર અને આત્માની ભિન્ન સંજ્ઞા નથી । અર્થાત્-શરીરરૂપે પરિણમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી વિજ્ઞાનનો સમુદાયજ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી વિજ્ઞાનનો આધાર પાંચ ભૂતોજ છે, પણ આત્માને શરીરથી પૃથક્ માનવાવાળા જે વિજ્ઞાનનો આધાર આત્મા નામનો પદાર્થ શરીરથી પૃથક્ માને છે તે આત્મા નામનો પદાર્થ શરીરથી પૃથક્ નથી । જેમ મદિરાના અંગોમાંથી મદશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ શરીરરૂપે પરિણમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી ચૈતન્યશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે । આવી રીતે શરીરરૂપે પરિણમેલા પાંચ ભૂતોમાંથી વિજ્ઞાનનો સમુદાય ઉત્પન્ન થઈને, પછી જ્યારે શરીરરૂપે પરિણમેલા પાંચ ભૂતોનો વિનાશ થાય છે ત્યારે, તે વિજ્ઞાનનો સમુદાય પણ જલમાં પરપોટાની જેમ તે ભૂતોમાંજ લય પામે છે । આવી રીતે ભૂતોના સમુદાયરૂપ શરીરમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થતું હોવાથી તે ચૈતન્યનો આધાર શરીર છે, તેથી લોકો જે આત્મા શબ્દથી બોલે છે તે આત્મા શરીરજ છે, શરીરથી ભિન્ન આત્મા નથી । તેથીજ વેદવાક્યમાં કહ્યું છે કે-‘ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ’ એટલે શરીર અને આત્માની પૃથક્ સંજ્ઞા નથી, પણ શરીર એજ આત્મા છે । પણ વળી ‘ભૂતોના સમુદાયરૂપ શરીરથી આત્મા ભિન્ન છે’ એમ જણાવનારાં વીજાં વેદપદો દેખી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે-શરીર એજ આત્મા છે કે શરીરથી ભિન્ન આત્મા છે ? ।”

ષष्ठ
व्याख्यान.

गणधर
वाद, बीजा
तथा त्रीजा
गणधर.

“આત્મા શરીરથી ભિન્ન છે, એમ જણાવનારાં નીચેનાં વેદપદો છે—

“સત્યેન લભ્યસ્તપસા હ્યેષ બ્રહ્મચર્યેણ નિત્યં જ્યોતિર્મયો હિ શુદ્ધો, યં પશ્યન્તિ ધીરા યતયઃ સંયતાત્માનઃ ।”

“[સત્યેન લભ્યસ્તપસા હ્યેષ બ્રહ્મચર્યેણ નિત્યં જ્યોતિર્મયો હિ શુદ્ધો] એટલે હમેશાં જ્યોતિર્મય અને શુદ્ધ એવો આ આત્મા સત્ય તપસ્યા અને બ્રહ્મચર્ય વડે જણાય છે; [યં પશ્યન્તિ ધીરા યતયઃ સંયતાત્માનઃ] એટલે જે આત્માને ધીર અને સંયમી સાધુઓ દેખે છે । આ વેદપદોથી જણાય છે કે આત્મા શરીરથી ભિન્ન છે । આ પ્રમાણે તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી સંશય થયો છે કે ‘શરીર એજ આત્મા છે કે શરીરથી ભિન્ન આત્મા છે ?’ । પરંતુ હે વાયુભૂતિ ! તારો આ સંશય અયુક્ત છે, કેમકે—‘વિજ્ઞાનઘન૦’ એ વેદવાક્યનો અર્થ તું સમજ્યો નથી, તેથી તું એ વાક્યનો અર્થ જે ઉપર મુજબ કરે છે તેવો તેનો અર્થ નથી; પણ એ વાક્યનો અર્થ આ પ્રમાણે છે; સાંભળ—

“[વિજ્ઞાનઘન એવ] જે વિશિષ્ટ જ્ઞાન એટલે જ્ઞાન-દર્શનનો ઉપયોગ તે વિજ્ઞાન કહેવાય, તે વિજ્ઞાનના સમુદાયરૂપજ આત્મા [એતેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય] જ્ઞેયપણે એટલે જાણવાયોગ્યપણે પ્રાપ્ત થયેલા આ પૃથ્વી વિગેરે ભૂતો થકી અથવા ઘટ પટ વિગેરે ભૂતોના વિકારો થકી ‘આ પૃથ્વી છે, આ ઘડો છે, આ વસ્તુ છે’ इत्यादि પ્રકારે તે તે ભૂતોના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થઈને, [તાન્યેવાऽનુ વિનश्यति] તે ઘટ વિગેરે ભૂતોનો જ્ઞેયપણે અભાવ થયા પછીજ

આત્મા પળ તેઓના ઉપયોગરૂપે વિનાશ પામે છે, અને વીજા પદાર્થના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા સામાન્યસ્વરૂપે રહે છે । [ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ] આવી રીતે પૂર્વના ઉપયોગરૂપે આત્મા ન રહેલો હોવાથી તે પૂર્વના ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞા રહેતી નથી । અર્થાત્-આત્માના દરેક પ્રદેશે જ્ઞાન-દર્શનના ઉપયોગરૂપ અનંતા પર્યાયો રહેલા છે, તે વિજ્ઞાનના સમુદાયથી આત્મા કથંચિત્ અભિન્ન છે એટલે વિજ્ઞાનમય છે । જ્યારે ઘટ-પટ વિગેરે ભૂતો જ્ઞેયપણે પ્રાપ્ત થયા હોય ત્યારે તે ઘટ-પટાદિરૂપ હેતુથી ‘આ ઘડો છે, આ વસ્તુ છે’ ઇત્યાદિ પ્રકારના ઉપયોગરૂપે આત્મા પરિણમે છે; કારણ કે આત્માને તે ઉપયોગરૂપે પરિણમવામાં તે ઘટાદિ વસ્તુનું સાપેક્ષપણું છે । પછી જ્યારે તે ઘટ-પટાદિ ભૂતોનું આંતરું પડી જાય, અથવા તેઓનો અભાવ થાય, અથવા વીજા પદાર્થમાં મન ચાલ્યું જાય; ઇત્યાદિ કોઈ પળ કારણથી આત્માનો ઉપયોગ વીજા પદાર્થમાં પ્રવર્તે છે ત્યારે, પહેલાં જે ઘટ-પટાદિ પદાર્થો જ્ઞેયપણે હતા તે પદાર્થો જ્ઞેયપણે રહેતા નથી; પળ વીજા જે પદાર્થોમાં ઉપયોગ પ્રવર્ત્યો હોય તે પદાર્થો જ્ઞેયપણે પ્રાપ્ત થાય છે । આવી રીતે જ્યારે તે ઘટ-પટાદિ જ્ઞેયપણે રહેતા નથી, ત્યારે આત્મા પળ ‘આ ઘડો છે, આ વસ્તુ છે’ ઇત્યાદિ પ્રકારના ઉપયોગરૂપે રહેતો નથી । તેથીજ વેદવાક્યમાં કહ્યું છે કે-ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ, એટલે વીજા પદાર્થના ઉપયોગ વસ્તુતે પૂર્વના ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞા રહેતી નથી । આવો અર્થ હોવાથી સ્પષ્ટ સમજાય તેમ છે કે, શરીરથી આત્મા ભિન્ન છે ।”

૧ જાણવા યોગ્યપણે । ૨ વિસ્તારથી-પ્રથમ ગણધર શ્રીહિન્દ્રભૂતિ પેઠે સમજવું ।

પદ્ય
વ્યાખ્યાન.

ગણધર
વાદ,
ત્રીજા
ગણધર.

॥ ૨૦૫ ॥

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી વાયુભૂતિને ‘શરીર એજ આત્મા છે કે શરીરથી ભિન્ન આત્મા છે?’ એવો જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો । તેમને નિર્ણય થયો કે આત્મા શરીરથી ભિન્ન છે । સંશય નષ્ટ થતાં વાયુભૂતિએ પોતાના પાંચસો શિષ્યો સાથે તેજ વચ્ચે પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી । ઇતિ તૃતીયો ગણધરઃ ॥ ૩ ॥

આવી રીતે ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરેને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી ચોથા વ્યક્ત નામના પંડિતે વિચાર્યું કે—“જેના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે શિષ્યો થયા, તે મારે પણ પૂજનીય છે; માટે હું પણ તેમની પાસે જાઉં, અને મારો સંશય દૂર કરું” । આ પ્રમાણે વિચારી તે વ્યક્ત પોતાના પાંચસો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યો । પ્રભુએ તેને કહ્યું કે—“હે વ્યક્ત ! તને એવો સંશય છે કે ‘પાંચ ભૂત છે કે નહિ?’ । આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી થયો છે—

“સ્વપ્નોપમં વૈ સકલમ્, इत्येष ब्रह्मविधिरञ्जसा विज्ञेयः ।”

“ઉપરના વેદપદોથી તું જાણે છે કે—પાંચ ભૂત નથી । તેનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—[સ્વપ્નોપમં વૈ સકલમ્] એટલે પૃથ્વી જલ વિગેરે સમગ્ર જગત્ સ્વપ્ન સદૃશજ છે; જેમ સ્વપ્નમાં સુવર્ણ રત્ન સ્ત્રી વિગેરે દેખીએ છીએ, પણ સ્વપ્ન રીતે તે કાંઈ હોતું નથી; તેમ પૃથ્વી જલ વિગેરે ભૂતોને દેખીએ છીએ, પણ સ્વપ્ન રીતે તે પદાર્થો નથી; વધું સ્વપ્ન સદૃશજ છે । [इत्येष ब्रह्मविधिरञ्जसा विज्ञेयः] એટલે આ વધું જગત્ સ્વપ્ન સદૃશજ છે એ પ્રમાણે આ બ્રહ્મવિધિ શીઘ્ર જાણી લેવો એટલે ભાવવો । આ વેદપદોથી તું જાણે છે કે પૃથ્વી વિગેરે ભૂતો નથી । પણ વળી—‘પૃથ્વી દેવતા, આપો દેવતા; એટલે પૃથ્વી દેવતા છે, જલ દેવતા છે’ ઇત્યાદિ વેદપદોને

પૃથ્વી જલ વિગેરે ભૂતોની સત્તા જણાવનારાં દેહી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે-‘પાંચ ભૂત છે કે નથી?’ । પરંતુ હે વ્યક્ત ! આ તારો સંશય અયુક્ત છે, કેમકે-‘આ સકલ જગત્ સ્વપ્ન સદૃશજ છે’ એ વેદપદો આત્મસંબંધી ચિંતવન કરતાં સુવર્ણ સ્ત્રી વિગેરેનો સંયોગ અનિત્ય છે એમ સૂચન કરનારાં છે । સુવર્ણ ધન પુત્ર સ્ત્રી વિગેરેનો સંયોગ અસ્થિર છે, અસાર છે, કટુ વિપાક આપનારો છે, માટે તેઓ ઉપરની આસક્તિ ત્યજીને મુક્તિ માટે યત્ન કરવો; એમ વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ માટે બોધ આપનારાં એ વેદપદો છે, પણ એ પદો ભૂતોનો નિષેધ સૂચવતાં નથી” । આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી વ્યક્તને પાંચ ભૂતોનો જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો, તેમને નિર્ણય થયો કે પાંચ ભૂતો છે । સંશય નષ્ટ થતાં વ્યક્તે પોતાના પાંચસો શિષ્યો સાથે તેજ વસ્ત્રો પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી ।

॥ इति चतुर्थो गणधरः ॥ ४ ॥

આવી રીતે ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે ચારે જણને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી પાંચમા સુધર્મા નામના પંડિતે વિચાર્યું કે-“જેના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે ચારે જણ શિષ્ય થયા, તે મારે પણ પૂજ્યજ છે; માટે હું પણ તેમની પાસે જાઉં, અને મારો સંશય દૂર કરું” । આ પ્રમાણે વિચારી સુધર્મા પોતાના પાંચસો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યો । પ્રભુએ તેને કહ્યું કે-“હે સુધર્મા ! તને એવો સંશય છે કે ‘જે પ્રાણી જેવો આ ભવમાં હોય તેવોજ પરભવમાં થાય છે કે બીજા સ્વરૂપે?’ । આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ માસતા વેદપદાથી થયો છે-

ષટ્
વ્યાખ્યાન.

ગણધર
વાદ,
ત્રીજા
ચતુર્થ
તથા
પાંચમા
ગણધર.

“પુરુષો વૈ પુરુષત્વમશ્રુતે, પશવઃ પશુત્વમ્ ।”

“इत्यादि वेदपदोत्थी तुं जाणे छे के—‘जे प्राणी जेवो आ भवमां होय छे तेवोज परभवमां थाय छे । तेओनो अर्थ तुं आ प्रमाणे करे छे—[पुरुषो वૈ पुरुषत्वमश्रुते] पुरुष मरी गयो छतो परभवमां पुरुषपणाने पामे छे, [पशवः पशुत्वम्] गाय विगेरे पशुओ मरी गया छता परभवमां पशुपणाने पामे छे । अर्थात्—मनुष्य मरीने पाछो परभवमां मनुष्यज थाय, पण देव पशु विगेरे बीजा स्वरूपे नज थाय । गाय विगेरे पशुओ मरीने पाछा परभवमां पशुओज थाय, पण मनुष्य देव विगेरे बीजा स्वरूपे नज थाय । हे सुधर्मा ! वळी तुं मानेछे के—उपर प्रमाणे वेदपदोनो अर्थ युक्तिथी पण ठीक लागे छे, केमके जेवुं कारण होय तेवुंज तेनुं कार्य संभवे छे । जेम शालिना बीजथी शालिनोज अंकुरो उत्पन्न थाय, पण ते शालिना बीजथी गोधूमनो अंकुरो नज उत्पन्न थाय; तेम मनुष्य मरीने पाछो परभवमां मनुष्यज थवो जोइए, पण मनुष्य मरीने परभवमां पशु शी रीते थाय ? आ प्रमाणे वेदपदोत्थी तथा युक्तिथी तुं जाणे छे के—जे प्राणी जेवो आ भवमां होय छे तेवो परभवमां थाय छे । पण वळी—‘ऋगालो वૈ एष जायते यः सपुरीषो दह्यते—एटले विष्टा सहित एवा जे मनुष्यने वळाय छे ते शियाळ थाय छे’ । अर्थात् कोइ मरी गयेलो मनुष्य विष्टायुक्त होय, ते विष्टा सहित मनुष्यने दहन करवामां आवे तो ते मनुष्य परभवमां शियाळ थाय छे । आ वेदपदोत्थी जणाय छे के मनुष्य परभवमां शियाळ पण थाय छे,

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતર-
સહ

॥ ૨૦૭ ॥

તેથી 'જે પ્રાણી આ ભવમાં જેવો હોય તેવોજ પરભવમાં થાય' એવો નિયમ ન રહ્યો । આ પ્રમાણે તને પરસ્પર વિરુદ્ધ
ભાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે । પણ હે સુધર્મા ! આ તારો સંશય અયુક્ત છે, કેમકે—'પુરુષો વૈ પુરુષત્વમશ્રુતે
પશવઃ પશુત્વમ્' એ વેદપદોનો અર્થ તું સમજ્યો નથી, તેથી તેઓનો અર્થ જેવો તું ઉપર મુજબ કરે છે તેવો તેઓનો
અર્થ નથી । તે વેદપદોનો અર્થ આ પ્રમાણે છે, સાંભઠા-પુરુષ મરી ગયો છતો પરભવમાં પુરુષપણને પામે છે, અને
પશુઓ મરી ગયા છતાં પરભવમાં પશુપણને પામે છે; એટલે જે મનુષ્ય ભદ્રક પ્રકૃતિવાળો હોય, વિનય સરલતા
વિગેરે ગુણો વડે યુક્ત હોય; તે આ ભવમાં મનુષ્યસંબંધી આયુષ્યકર્મ વાંધીને મરી ગયો છતો પાછો મનુષ્યજન્મ
પામે છે । વળી જે પશુઓ માયા વિગેરે દોષયુક્ત હોય, તેઓ આ ભવમાં પશુ સંબંધી આયુષ્યકર્મ વાંધીને મરી ગયા
છતાં પરભવમાં પાછા પશુજન્મ પામે છે । અર્થાત્—સારાં કર્મ કરનારો મનુષ્ય મરીને મનુષ્ય થાય, અને દુષ્ટ કર્મ
કરનારા પશુઓ મરીને પશુ થાય; આવી રીતે કર્મની અપેક્ષાએ મનુષ્ય અને પશુઓની ગતિ સૂચવી છે ।
પણ એ વેદપદો એવો નિશ્ચય સૂચવતાં નથી કે, મનુષ્ય મરીને મનુષ્યજન્મ થાય, અને પશુ મરીને પશુજન્મ થાય ।
તાત્પર્ય કે—આર્જવાદિ ગુણયુક્ત મનુષ્ય ફરીને પણ મનુષ્યજન્મ મેળવે છે, પણ પાપી મનુષ્ય મરીને પશુ અથવા
નારકી પણ થાય છે । વળી માયાદિ દોષ યુક્ત પશુ ફરીને પણ પશુજન્મ મેળવે છે, પણ ભદ્રક પરિણામી પશુ
મરીને મનુષ્ય અથવા દેવ પણ થાય છે । આવી રીતે પ્રાણીઓની ભિન્ન ભિન્ન ગતિમાં ઉત્પત્તિ કર્મને આધીન છે,

૧૪
વ્યાખ્યાન.

ગણધર
વાદ,
પાંચમા
ગણધર.

॥ ૨૦૭ ॥

અને તેથીજ પ્રાણીઓનું વિવિધપણું દેખાય છે । વઢી જે તું માને છે કે—જેવું કારણ હોય તેના સદૃશજ કાર્ય સંભવે છે, એ પણ તારું માનવું ઠીક નથી; કેમકે છાળ વિગેરેમાંથી વીંછી વિગેરેની ઉત્પત્તિ દેખીએ છીએ, તેથી કારણથી વિસદૃશ એટલે વિચિત્ર પણ કાર્ય સંભવે છે” ।

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી સુધર્માને જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો । સંશય નષ્ટ થતાં તેમણે પોતાના પાંચસો શિષ્યો સાથે તેજ વસ્ત્રો પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી । ઇતિ પञ्चमो गणधरः ॥ ५ ॥

આવી રીતે ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે પાંચે જણને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી છટ્ટા મંડિત નામના પંડિતે વિચાર્યું કે— “જેના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે પાંચે જણ શિષ્ય થયા, તે મારે પણ પૂજ્યજ છે; માટે હું પણ તેમની પાસે જાઉં, અને મારો સંશય દૂર કરું” । આ પ્રમાણે વિચારી મંડિત પોતાના સાડા ત્રણસો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યો । પ્રભુએ તેને કહ્યું કે—“હે મંડિત ! તને એવો સંશય છે કે—આત્માને કર્મનો બંધ તથા કર્મથી મોક્ષ છે કે નહિ ? । આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી થયો છે—

“स एष विगुणो विभुर्न बध्यते संसरति वा मुच्यते मोचयति वा, न वा एष बाह्यमभ्यन्तरं वा वेद ।”

“ઉપરના વેદપદોથી તું જાણે છે કે—આત્માને કર્મનો બંધ કે કર્મથી મોક્ષ નથી । તેઓનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—[સ એષ] એટલે તે આ આત્મા [વિગુણો] સત્ત્વ રજસ અને તમોગુણ રહિત છે, [વિભુઃ] સર્વવ્યાપક છે,

કલ્પસૂત્ર
માર્ષાંતર-
સહ

॥૨૦૮॥

[ન બધ્યતે] કર્મથી બંધાતો નથી, ઇટલે શુભ અથવા અશુભ કર્મના બંધન રહિત છે, [સંસરતિ વા] સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતો નથી; કેમકે કર્મના બંધનવાળાને સંસારમાં પરિભ્રમણ સંભવે, પણ આત્મા કર્મના બંધનથી રહિત છે, તેથી તે સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતો નથી, [મુચ્યતે] આત્મા કર્મથી મૂકાતો નથી; કેમકે જેને બંધ હોય તેને તે બંધથી મુક્ત થવું સંભવે, પણ આત્માને કર્મના બંધનો અભાવ હોવાથી તે કર્મથી મૂકાતો પણ નથી, [મોચયતિ વા] વઢી આત્મા કર્મ વિગેરેનો કર્તા ન હોવાથી વીજાઓને કર્મથી મૂકાવતો નથી । [ન વા ઇષ બાહ્યમભ્યંતરં વા વેદ] વઢી આ આત્મા પોતાથી ભિન્ન ઇવા મહત્ અહંકાર વિગેરે બાહ્ય સ્વરૂપને તથા અભ્યંતર ઇટલે પોતાના સ્વરૂપને જાણતો નથી; કેમકે જ્ઞાન ઇ પ્રકૃતિનો ધર્મ છે, પણ આત્માનો ધર્મ નથી, તેથી આત્મા બાહ્ય અને અભ્યંતર સ્વરૂપને જાણતો નથી । આ પ્રમાણે વેદપદોથી તું જાણે છે કે-આત્માને બંધ કે મોક્ષ નથી । પણ વઢી આત્માને બંધ અને મોક્ષ જણાવનારાં વીજાં વેદપદો દેખી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે-આત્માને કર્મનો બંધ અને કર્મથી મોક્ષ છે કે નહિ ? । આત્માને બંધ અને મોક્ષ જણાવનારાં નીચેનાં વેદપદો છે—

“ન હ વૈ સશરીરસ્ય પ્રિયા-ઽપ્રિયયોરપહતિરસ્તિ, અશરીરં વા વસન્તં પ્રિયા-ઽપ્રિયે ન સ્પૃશતઃ ।”

૧ નિષેધ બતાવનારા આ ‘ન’ શબ્દને અગાડી રહેલા સંસરતિ મુચ્યતે અને મોચયતિ ઇ ત્રણે શબ્દો સાથે પણ જોડવો ।

પઠ
વ્યાખ્યાન.

ગણધર
વાદ,
પાંચમા
તથા
છઠ્ઠા
ગણધર.

॥૨૦૮॥

“[न ह वै सशरीरस्य प्रियाप्रिययोरपहतिरस्ति] शरीर सहित एटले संसारी आत्माने सुख अने दुःखनो अभाव नथीज; एटले संसारी आत्माने सुख अने दुःख भोगववांज पडे छे, केमके तेने सुख-दुःखनां कारणभूत शुभ अने अशुभ कर्मो होय छे । [अशरीरं वा वसन्तं प्रियाप्रिये न स्पृशतः] शरीर रहित एटले मुक्त थयेला अने लोकना अग्रभागमां वसता आत्माने सुख-दुःख स्पर्श करता नथी, केमके ते मुक्तात्माने सुख-दुःखनां कारणभूत कर्म होतां नथी । आ वेदपदोथी स्पष्ट जणाय छे के आत्माने बंध अने मोक्ष छे । आवी रीते तने परस्पर विरुद्ध भासता वेदपदोथी तुं संशयमां पड्यो छे । पण हे मंडित ! आ तारो संशय अयुक्त छे, केमके— ‘स एष विगुणो विभुर्न बध्यते संसरति वा मुच्यते मोचयति वा, न वा एष बाह्यमभ्यन्तरं वा वेद’ ए वेदपदोनो अर्थ तुं समज्यो नथी; तेथी तेओनो अर्थ जेवो तुं उपर मुजब करे छे तेवो तेओनो अर्थ नथी । ते वेदपदोनो अर्थ आ प्रमाणे छे, सांभळ—[स एष विगुणो विभुः] विगुण एटले छद्मस्थपणाना गुणरहित एवो, अने विभु एटले केवलज्ञान स्वरूपे सर्वव्यापक एवो ते आ आत्मा, अर्थात् मुक्तात्मा [न बध्यते] कर्मथी बंधातो नथी, एटले शुभ अने अशुभ कर्मना बंधन रहित छे; केमके ते मुक्तात्माने कर्मबंधननां कारणभूत मिथ्यादर्शन विगेरेनो अभाव छे, [संसरति वा] संसारमां परिभ्रमण करतो नथी, केमके कर्मना बंधनवाळाने संसारमां परिभ्रमण संभवे, पण मुक्तात्मा कर्मना बंधनथी रहित छे, तेथी ते संसारमां परिभ्रमण करतो नथी; [मुच्यते] कर्मथी मूकातो नथी,

केमके ते मुक्तात्मा कर्मथी मूकायेलो होवाथी पळी तेने मूकावापणुं रहुं नथी । जेने बंध होय तेने ते बंधथी मूकावापणुं संभवे, पण मुक्तात्माने कर्मना बंधनो अभाव होवाथी ते कर्मथी मूकातो नथी; [मोचयति वा] वळी मोक्षे गयेलो जीव बीजाओने उपदेश देतो नथी, तेथी बीजाओने कर्मथी मूकावतो नथी । वळी ते मुक्तात्माने संसार संबंधी सुख होतुं नथी, ते कहे छे-[नवा एष बाह्यमभ्यन्तरं वा वेद] आ मुक्तात्मा पुष्प चंदन विगेरेथी थता बाह्य सुखने तथा अभिमानथी थता आंतरिक सुखने, आ प्रमाणे बन्ने प्रकारनां सांसारिक सुखने अनुभववा रूपे जाणतो नथी, एटले ते सांसारिक सुखने भोगवतो नथी । आवी रीते मुक्त थयेला आत्मानुं स्वरूप जणावनारां ए वेदपदो छे, पण संसारी आत्माने तो कर्मनो बंध अने कर्मथी मोक्ष छे” ।

आ प्रमाणे प्रभुनां वचनो सांभळी मंडितने जे संशय हतो ते नष्ट थयो । संशय नष्ट थतां तेमणे पोताना साडा ऋणसो शिष्यो साथे तेज वखते प्रभु पासे दीक्षा लीधी । इति षष्ठो गणधरः ॥ ६ ॥

आवी रीते इन्द्रभूति विगेरे छए जणने दीक्षित थयेला सांभळी सातमा मौर्यपुत्र नामना पंडिते विचारुं के- ‘जेना इन्द्रभूति विगेरे छए जण शिष्य थया, ते मारे पण पूज्यज छे; माटे हुं पण तेमनी पासे जाउं, अने मारो संशय दूर करुं’ । आ प्रमाणे विचारी मौर्यपुत्र पोताना साडा ऋणसो शिष्यो साथे प्रभु पासे आन्यो ।

પ્રભુએ તેને કહ્યું કે—“હે મૌર્યપુત્ર ! તને એવો સંશય છે કે—દેવો છે કે નહિં ? । આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી થયો છે—

“કો જાનાતિ માયોપમાન્ ગીર્વાણાન્ ઇન્દ્ર-યમ-વરુણ-કુબેરાદીન્ ।”

“ઉપરના વેદપદોથી તું જાણે છે કે દેવ નથી । તે વેદપદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—ઇન્દ્ર યમ વરુણ અને કુબેર વિગેરે માયાસદૃશ દેવોને કોણ જાણે છે ? । અર્થાત્ ઇન્દ્રાદિ દેવો માયારૂપ છે; જેમ માયા—ઇન્દ્રજાલ વસ્તુગતે કાંઈ હોતું નથી, તેમ દેવો પણ વસ્તુગતે કાંઈ નથી । વઢી તું વિચારે છે કે—નારકીઓ તો પરતંત્ર અને દુઃસ્વથી વિહ્વલ હોવાથી અહીં આવી શકતા નથી; તેથી તેઓને પ્રત્યક્ષ દેખવાનો કોઈ પણ ઉપાય ન હોવાથી શાસ્ત્રોમાં કહેવા મુજબ ‘નારકીઓ છે’ એમ શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ । પણ દેવો તો સ્વતંત્ર અને પ્રભાવશાલી હોવાથી અહીં આવવાને સમર્થ છે, છતાં તે દેવો દૃષ્ટિગોચર ન થતા હોવાથી જણાય છે કે દેવો નથી । પણ વઢી દેવની સત્તા જણાવનારાં બીજાં વેદપદો દેખીને તું સંશયમાં પડ્યો છે કે, દેવો છે કે નથી ? । દેવની સત્તા જણાવનારાં આ વેદપદો છે—‘સ એષ યજ્ઞાયુધી યજમાનોઽજસા સ્વર્લોકં ગચ્છતિ’ । એટલે યજ્ઞરૂપ છે આયુધ-હથીયાર જેને એવો તે આ યજમાન જલદી સ્વર્ગલોક એટલે દેવલોકમાં જાય છે । આ વેદપદોથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે દેવો છે, કેમકે જો દેવ ન હોય તો દેવલોક ક્યાંથી હોય ? । આવી રીતે તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે

કલ્પસૂત્ર
ભાષાંતર-
સહ

॥ ૨૧૦ ॥

દેવ છે કે નથી ? । પરંતુ હે મૌર્યપુત્ર ! આ તારો સંશય અયુક્ત છે, કેમકે અહીં સમવસરણમાં આવેલા આ દેવોને તું અને હું પ્રત્યક્ષ દેહીએ છીએ । વઢી ચન્દ્ર-સૂર્યાદિ જ્યોતિષ્ક દેવોનાં વિમાનોને તો દરેક લોકો પ્રત્યક્ષ દેહે છે, જો દેવો ન હોય તો એ વિમાનો કેમ દેહાય ? । વેદપદોમાં દેવોને જે માયાસદૃશ કહ્યા છે તે દેવોનું અનિત્યપણું સૂચવ્યું છે । અર્થાત્—મોટા આયુષ્યવાળા દેવો પણ આયુષ્ય પૂરું થતાં વ્યવે છે, તેથી વીજા પદાર્થોની જેમ તેઓ પણ અનિત્ય છે; માટે દેવપણાની આકાંક્ષા ન રાખતાં શાશ્વતા એવા મોક્ષનોજ વિચાર રાખવો, અને મોક્ષ માટેજ પ્રયત્ન કરવો, એ પ્રમાણે દેવોનું અનિત્યપણું સૂચવીને પ્રાણીઓને બોધ આપ્યો છે; પણ એ વેદપદો ‘દેવો નથી’ એમ જણાવતા નથી । દેવો સ્વતંત્ર અને પ્રભાવશાલી હોવા છતાં સંગીતકાર્યાદિમાં વ્યગ્રતા, દિવ્ય પ્રેમ, વિષયમાં આસક્તિ વિગેરે કારણોથી તથા મનુષ્યલોકના દુર્ગંધથી તેઓ અહીં આવતા નથી । પણ તીર્થકરોના કલ્યાણક વચ્ચે, ભક્તિથી, પૂર્વભવની પ્રીતિથી, પૂર્વભવના દ્વેષથી, વિગેરે કારણોથી દેવતાઓ અહીં આવે છે” ।

આ પ્રમાણે પ્રશ્નનાં વચનો સાંભળી મૌર્યપુત્રનો સંશય નષ્ટ થયો, તેમને નિર્ણય થયો કે દેવો છે । સંશય નષ્ટ થતાં તેમણે પોતાના સાઢા ત્રણસો શિષ્યો સાથે તેજ વચ્ચે પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી । ઇતિ સપ્તમો ગણધરઃ ॥ ૭ ॥

આવી રીતે ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે સાતે જળને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી આઠમા અકંપિત નામના પંડિતે વિચાર્યું કે— ‘જેના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે સાતે જળ શિષ્ય થયા, તે મારે પણ પૂજ્યજ છે; માટે હું પણ તેમની પાસે જાઉં, અને મારો

૧૪
વ્યાખ્યાન.

ગણધર
વાદ,
સાતમા
તથા
આઠમા
ગણધર.

॥ ૨૧૦ ॥

સંશય દૂર કરું' । આ પ્રમાણે વિચારી અકંપિત પોનાના ત્રણસો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યો । પ્રભુએ તેને કશું કે-
“હે અકંપિત ! તને એવો સંશય છે કે-નારકી છે કે નહિં ? । આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી થયો છે-
“ન હ વૈ પ્રેત્ય નરકે નારકાઃ સન્તિ ।”

“ઉપરના વેદપદોથી તું જાણે છે કે નારકી નથી । તે વેદપદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે-પ્રેત્ય ઇટલે પરલોકમાં નરકને વિષે નારકી નથી, અર્થાત્ કોઈ પણ પ્રાણી મરીને પરભવમાં નારકી થતા નથી । વઢી તું માને છે કે-દેવો તો ચન્દ્ર-સૂર્યાદિ પ્રત્યક્ષ જણાય છે । વઢી મનુષ્યો કોઈ દેવની માનતા માને છે, તો કેટલાકને તે માનેલી માનતાનું ફલ મળતું દેખીએ છીએ; આ પ્રમાણે માનતા વિગેરેનું ફલ દેખવાથી અનુમાનથી પણ જણાય છે કે દેવો છે । પણ નારકી તો પ્રત્યક્ષ કે અનુમાનથી પણ જણાતા નથી, તેથી નારકી નથી । પણ વઢી-‘નારકો વૈ એષ જાયતે યઃ શૂદ્રાન્નમશ્નાતિ, ઇટલે જે બ્રાહ્મણ શૂદ્રનું અન્ન ખાય છે તે નારકી થાય છે’ એ વેદપદોથી નારકીની સત્તા જણાય છે, કેમકે જો નારકી ન હોય તો ‘શૂદ્રનું અન્ન ખાનારો બ્રાહ્મણ નારકી થાય’ એવી રીતે કેમ કહે ? । આવી રીતે તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે નારકી છે કે નથી ? । પરંતુ હે અકંપિત આ તારો સંશય અયુક્ત છે, કેમકે ‘ન હ વૈ પ્રેત્ય નરકે નારકાઃ સન્તિ’ એ વેદપદોનો અર્થ તું સમજ્યો નથી । તેઓનો અર્થ આ પ્રમાણે છે-પરલોકમાં નરકને વિષે નારકીઓ નથી, ઇટલે પરલોકમાં નારકીઓ મેરુ વિગેરેની જેમ શાશ્વતા

નથી, પરંતુ જે પ્રાણી ઉત્કૃષ્ટ પાપ ઉપાર્જન કરેછે તે મરીને પરભવમાં નારકી થાય છે; આ પ્રમાણે તે વેદપદોનો અર્થ છે । અથવા નારકી મરીને ફરીથી અનંતર નારકીપણે ઉત્પન્ન થતા નથી, એ પ્રમાણે તે વેદપદોનો અર્થ છે, પણ એ વેદપદો ‘નારકી નથી’ એમ જણાવતા નથી । નારકીઓ પરવશપણાથી અહીં આવી શકતા નથી, પરંતુ ક્ષાયિક-જ્ઞાનવાળા તો, તે નારકીઓને પોતાના જ્ઞાનથી પ્રત્યક્ષ દેશે છે । છદ્મસ્થોને અનુમાનથી નારકીની પ્રતીતિ થઈ શકે છે, તે આ પ્રમાણે—જેમ પ્રાણી ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યનું ફલ અનુત્તરદેવપણે ઉત્પન્ન થઈને ભોગવે છે, તેમ ઉત્કૃષ્ટ પાપ કરનાર પ્રાણીને તે ઉત્કૃષ્ટ પાપનું ફલ પણ અવશ્ય ભોગવવું પડે, અને તે તીવ્ર અને નિરંતર દુઃખ ભોગવવારૂપ ફલને નારકીપણે ઉત્પન્ન થઈને પ્રાણી ભોગવે છે । કદાચ તું કહે કે—ઉત્કૃષ્ટ પાપનું ફલ તિર્યંચ અથવા મનુષ્ય ભવમાં પણ ભોગવી શકાય, કેમકે ઘણા તિર્યંચોને અને મનુષ્યોને અતિશય દુઃખી દેખીએ છીએ; તો તે કથન પણ ઠીક નથી, કેમકે તિર્યંચ અને મનુષ્યભવમાં તીવ્ર અને નિરંતર દુઃખ હોતું નથી; દુઃખ વધારે હોય તો થોડું પણ સુખ હોય છે । વળી નારકીઓને જેવું તીવ્ર દુઃખ કહ્યું છે તેવું દુઃખ તિર્યંચ અને મનુષ્યભવમાં હોતું નથી, ઉત્કૃષ્ટ પાપનું ફલ તો તીવ્ર અને નિરંતર દુઃખ ભોગવવાનું હોય છે; માટે માનવું જોઈએ કે, ઉત્કૃષ્ટ પાપ કરનારો પ્રાણી મરીને નારકી થઈ તીવ્ર અને નિરંતર એવાં દુઃખો ભોગવે છે” ।

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી અકંપિતને જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો । તેમને નિર્ણય થયો કે નારકી છે ।

સંશય નષ્ટ થતાં તેમણે પોતાના ત્રણસો શિષ્યો સાથે તેજ વસતે પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી । ઇતિ અષ્ટમો ગણધરઃ ॥૮॥

આવી રીતે ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે આઠે જણને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી નવમા અચલભ્રાતા નામના પંડિતે વિચાર્યું કે— ‘જેના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે આઠે જણ શિષ્ય થયા, તે મારે પણ પૂજ્યજ છે; માટે હું પણ તેમની પાસે જાઉં, અને મારો સંશય દૂર કરું’ । આ પ્રમાણે વિચારી અચલભ્રાતા પોતાના ત્રણસો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યો । પ્રભુએ તેને કહ્યું કે—“હે અચલભ્રાતા ! તને એવો સંશય છે કે, પુણ્ય અને પાપ છે કે નહિં ? । આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ માસતા વેદપદોથી થયો છે—

“પુરુષ એવેદં મિં સર્વં યદ્ ભૂતં યચ્ચ ભાવ્યમ્ ।”

“ઉપરના વેદપદોથી તું જાણે છે કે, પુણ્ય-પાપ નથી । તે વેદપદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—આ પ્રત્યક્ષ જણાતું ચેતન-અચેતન સ્વરૂપ જે થયું અને જે થશે તે સર્વ પુરુષજ છે, એટલે આત્માજ છે; અર્થાત્ આત્મા સિવાય પુણ્ય-પાપ નામના પદાર્થ નથી । પણ વળી “પુણ્યઃ પુણ્યેન કર્મણા, પાપઃ પાપેન કર્મણા—પુણ્યકર્મ એટલે શુભકર્મ વડે પ્રાણી પુણ્યશાલી થાય છે, અને પાપકર્મ એટલે અશુભકર્મ વડે પાપી બને છે” એ વેદપદોથી પુણ્ય-પાપની સત્તા જણાય છે । આવી રીતે તને પરસ્પર વિરુદ્ધ માસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે પુણ્ય-પાપ છે કે નથી ? । પરંતુ હે અચલભ્રાતા ! આ તારો સંશય અયુક્ત છે, કેમકે “પુરુષ એવેદં મિં સર્વં યદ્ ભૂતં યચ્ચ ભાવ્યમ્,—એટલે આ પ્રત્યક્ષ

જણાતું ચેતન-અચેતન સ્વરૂપ જે ભૂતકાલમાં થયું અને ભવિષ્યકાલમાં થશે, તે સર્વ આત્માજ છે” એ વેદપદોમાં આત્માની સ્તુતિ કરી છે, પણ તેથી પુણ્ય-પાપ નથી એમ સમજવાનું નથી । જેમ ‘વિષ્ણુમયં જગત્’ इत्यादि વેદપદોમાં આત્મા જગતને વિષ્ણુમય કહ્યું છે; પણ એ વેદપદો વિષ્ણુનો મહિમા જણાવનારાં છે, તેથી વિષ્ણુ સિવાયની બીજી વસ્તુનો અભાવ સમજવાનો નથી; તેમ ‘જે થયું અને જે થશે તે સર્વ આત્માજ છે’ એ વેદપદોમાં આત્માનો મહિમા જણાવ્યો છે, તેથી ‘આત્મા સિવાય પુણ્ય-પાપ નથી’ એમ સમજવાનું નથી । વઢી દરેક પ્રાણી જે સુખ-દુઃખ અનુભવે છે તેનું કાંઈ પણ કારણ અવશ્ય હોવુંજ જોઈએ, કેમકે કારણ વિના કાર્ય સંભવે નહિ; અને તે કારણ પુણ્ય-પાપ છે’ ।”

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી અચલભ્રાતાને જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો, તેમને નિર્ણય થયો કે પુણ્ય-પાપ છે । સંશય નષ્ટ થતાં તેમણે પોતાના ત્રણસો શિષ્યો સાથે તેજ વસ્તુને પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી । इति नवमो गणधरः ॥ ૯ ॥

આવી રીતે ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે નવે જણને દીક્ષિત થયેલા સાંભળી દસમા મેતાર્ય નામના પંડિતે વિચાર્યું કે— ‘જેના ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે નવે જણ શિષ્ય થયા, તે મારે પણ પૂજ્યજ છે; માટે હું પણ તેમની પાસે જાઉં, અને મારો સંશય દૂર કરું’ । આ પ્રમાણે વિચારી મેતાર્ય પોતાના ત્રણસો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે આવ્યો । પ્રભુએ તેને કહ્યું કે—

૧ વિસ્તારથી—દ્વિતીયગણધર શ્રીઅગ્નિભૂતિ પેઠે સમજવું. ।

૧૪
વ્યાખ્યાન.

ગણધર
વાદ, આઠ
મા નવમા
તથા દસ-
મા ગણધર.

॥ ૨૧૨ ॥

“હે મેતાર્ય ! તને એવો સંશય છે કે-પરલોક છે કે નથી ? । આ સંશય તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી થયો છે-

“વિજ્ઞાનઘન એવૈતેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય તાન્યેવાઽનુ વિનશ્યતિ, ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ ।”

“ઉપરના વેદપદોથી તું જાણે છે કે પરલોક નથી । એ વેદપદોનો અર્થ તું આ પ્રમાણે કરે છે—

“[વિજ્ઞાનઘન એવ] એટલે વિજ્ઞાનનો સમુદાયજ [એતેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય] આ પૃથ્વી વિગેરે પાંચ ભૂતોમાંથી ઉત્પન્ન થઈને [તાન્યેવાઽનુ વિનશ્યતિ] પાછો તે ભૂતોમાંજ લય પામે છે । [ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ] તેથી પરલોકની સંજ્ઞા નથી । અર્થાત્ પાંચ ભૂતોમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે, અને જ્યારે પાંચ ભૂતો વિનાશ પામે છે ત્યારે તે ચૈતન્ય પણ જલમાં પરપોટાની જેમ તે ભૂતોમાં લય પામે છે । આવી રીતે ચૈતન્ય એ ભૂતોનો ધર્મ છે, અને ભૂતો નષ્ટ થતાં તે ચૈતન્ય પણ વિનાશ પામે છે, તેથી બીજી ગતિમાં જવા રૂપ પરલોક નથી । પણ વહી ‘સ્વર્ગકામોઽગ્નિહોત્રં जुहुयात्-એટલે સ્વર્ગની ઇચ્છાવાળો અગ્નિહોત્ર હોમ કરે’ તથા ‘નારકો વૈ एष जायते यः शुद्रान्नमश्नाति-એટલે જે બ્રાહ્મણ શૂદ્રનું અન્ન ખાય છે તે નારકી થાય છે’ ઇત્યાદિ વેદપદોથી પરલોકની સત્તા જણાય છે । કેમકે જો પરલોક ન હોય તો અગ્નિહોત્ર કરનારો સ્વર્ગમાં કેમ જઈ શકે ?, તથા શૂદ્રનું અન્ન ખાનારો બ્રાહ્મણ નારકી કેવી રીતે થઈ શકે ? । આવી રીતે તને પરસ્પર વિરુદ્ધ ભાસતા વેદપદોથી તું સંશયમાં પડ્યો છે કે, પરલોક છે કે નથી ? । પરંતુ હે મેતાર્ય ! તારો આ સંશય અયુક્ત છે, કેમકે—

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતર-
સહ

॥૨૧૩॥

‘વિજ્ઞાનઘન૦’ એ વેદવાક્યનો અર્થ તું સમજ્યો નથી । તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે- [વિજ્ઞાનઘન એવ] એટલે જ્ઞાન-દર્શનનો ઉપયોગ તે વિજ્ઞાન કહેવાય, તે વિજ્ઞાનના સમુદાયરૂપજ આત્મા [એતેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય] જ્ઞેયપણે એટલે જાણવાયોગ્યપણે પ્રાપ્ત થયેલા આ પૃથ્વી વિગેરે ભૂતો થકી, અથવા ઘટ પટ વિગેરે ભૂતોના વિકારો થકી ‘આ પૃથ્વી છે, આ ઘડો છે, આ વસ્તુ છે’ इत्यादि પ્રકારે તે તે ભૂતોના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થઈને [તાન્યેવાઽનુ વિનश्यति] તે ઘટ વિગેરે ભૂતોનો જ્ઞેયપણે અભાવ થયા પછીજ આત્મા પણ તેઓના ઉપયોગરૂપે વિનાશ પામે છે; અને બીજા પદાર્થના ઉપયોગરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા સામાન્ય સ્વરૂપે રહે છે; [ન પ્રેત્યસંજ્ઞાઽસ્તિ] આવી રીતે પૂર્વના ઉપયોગરૂપે આત્મા ન રહેલો હોવાથી તે પૂર્વના ઉપયોગરૂપ સંજ્ઞા રહેતી નથી । આ વેદપદોથી ઘટ પટાદિ ભૂતોની અપેક્ષાએ આત્માના ઉપયોગની ઉત્પત્તિ અને વિનાશ સૂચવેલ છે, પણ તેથી ભૂતોમાંથી ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે એમ સમજવાનું નથી । ચૈતન્ય એ ભૂતોનો ધર્મ નથી, પણ આત્માનો ધર્મ છે; આત્મા દ્રવ્યરૂપે નિત્ય છે, અને તેથી આત્મા પરલોકમાં જાય છે તથા પરલોકથી આવે છે । આત્મા અનંતા છે, જે આત્માએ જેવાં કર્મ કર્યાં હોય તે અનુસારે તેને ગતિ મળે છે’ ।”

આ પ્રમાણે પ્રશ્નનાં વાક્યો સાંભળી મેતાર્યને જે સંશય હતો તે નષ્ટ થયો, તેમને નિર્ણય થયો કે પરલોક છે ।

૧ વિસ્તારથી-પ્રથમ ગણધર શ્રીહિન્દ્રભૂતિ તથા તૃતીય ગણધર શ્રીવાયુભૂતિ પેઠે સમજાવું ।

૫૪
વ્યાખ્યાન.

ગણધર
વાદ, દસ-
મા ગણધર.

॥૨૧૩॥

संशय नष्ट यतां तेमणे पोताना त्रणसो शिष्यो साथे तेज वखते प्रभु पासे दीक्षा लीधी । इति दशमो गणधरः ॥ १० ॥

आवी रीते इन्द्रभूति विगेरे दसे जणने दीक्षित थयेला सांभळी अगीयारमा प्रभास नामना पंडिते विचार्युं के-
'जेना इन्द्रभूति विगेरे दसे जण शिष्य थया, ते मारे पण पूज्यज छे; माटे हुं पण तेमनी पासे जाउं, अने मारो संशय
दूर करुं' । आ प्रमाणे विचारी ते प्रभास पोताना त्रणसो शिष्यो साथे प्रभु पासे आव्यो । प्रभुए तेने कहुं के-
"हे प्रभास ! तने एवो संशय छे के, मोक्ष छे के नहिं ? । आ संशय तने परस्पर विरुद्ध भासता वेदपदोथी थयो छे-

“जरामर्य वा यदग्निहोत्रम् ॥”

“उपरना वेदपदोथी तुं जाणे छे के मोक्ष नथी । ते वेदपदोनो अर्थ तुं आ प्रमाणे करे छे-जे अग्निहोत्र होम
ते जरामर्य एटले यावज्जीव करवो, अर्थात् अग्निहोत्रनी क्रिया आखी जींदगी सुधी करवी । अग्निहोत्र क्रिया
केटलाकने वधनुं कारण अने केटलाकने उपकारनुं कारण होवाथी दोषमिश्रित छे । तेथी अग्निहोत्र करनारने
स्वर्ग मळे छे, मोक्ष मळतो नथी । आवी रीते फक्त स्वर्गरूपज फल आपनारी क्रियाने आखी जींदगी सुधी कर-
वानुं कहेलुं होवाथी मोक्षरूप फल आपनारी क्रिया करवानो कोइ काल रखो नहिं, केमके आखी जींदगी
सुधी अग्निहोत्र करनारने एवो कयो काल बाकी रखो के जे काले मोक्षना हेतुभूत क्रिया करी सकाय ? । तेथी
मोक्ष साधनारी क्रियानो काल न कहेलो होवाथी जणाय छे के मोक्ष नथी । पण वळी-

“દ્વે બ્રહ્મણી વેદિતવ્યે, પરમ્ અપરં ચ । તત્ર પરં સત્યજ્ઞાનમ્, અનન્તરં બ્રહ્મેતિ ।”

“ [દ્વે બ્રહ્મણી વેદિતવ્યે] એટલે બે બ્રહ્મ જાણવાં, [પરમ્ અપરં ચ] એક પર અને બીજું અપર । [તત્ર પરં સત્યજ્ઞાનમ્] તેઓમા પર સત્યજ્ઞાન છે, [અનન્તરં બ્રહ્મેતિ] અને અનંતર બ્રહ્મ એટલે મોક્ષ છે । એ વેદપદોથી તથા “સૈષા ગુહા દુરવગાહા-એટલે સંસારને વિષે આસક્ત એવા પ્રાણીઓને તે આ મુક્તિરૂપી ગુંફા દુરવગાહ એટલે પ્રવેશ ન થઈ શકે એવી છે” इत्यादि વેદપદોથી મોક્ષની સત્તા જણાય છે । આવી રીતે તને પરસ્પર વિરુદ્ધ માસતા વેદપદોથી તુ સંશયમાં પડ્યો છે કે મોક્ષ છે કે નથી ? । પરંતુ હે પ્રભાસ ! તારો આ સંશય અયુક્ત છે, કેમકે-“જરા-મર્યં વા યદગ્નિહોત્રમ્” એ વેદપદોનો અર્થ તું સમજ્યો નથી । તે વેદપદોમાં જે ‘વા’ શબ્દ છે તે અપિ એટલે ‘પણ’ અર્થવાળો છે, તેથી એ વેદપદોનો અર્થ એમ થાય છે કે-યાવજ્જીવ સુધી પળ અગ્નિહોત્ર હોમ કરવો । અર્થાત્-જે કોઈ સ્વર્ગનો અર્થી હોય તેણે આસ્ત્રી જીંદગી સુધી પળ અગ્નિહોત્ર કરવો, અને જે કોઈ મોક્ષનો અર્થી હોય તેણે અગ્નિહોત્ર છોડીને મોક્ષસાધક ક્રિયા પળ કરવી; પળ દરેક પ્રાણીએ અગ્નિહોત્રજ કરવો એવો નિયમ નથી, આ પ્રમાણે ‘અપિ’ શબ્દનો અર્થ છે । તાત્પર્ય કે-જેને ફક્ત સ્વર્ગની ઇચ્છા હોય તેણે તો આસ્ત્રી જીંદગી સુધી અગ્નિહોત્ર કરવો, પળ જે મહાત્મા મોક્ષનો અર્થી હોય તેણે તો અગ્નિહોત્ર ન કરતાં મોક્ષસાધક ક્રિયા કરવી । આ પ્રમાણે તે વેદપદોનો

ષષ્ઠ
વ્યાખ્યાન.

ગણધર
શાદ, દસ-
મા તથા
અગીયારમા
ગણધર.

અર્થ હોવાથી મોક્ષસાધક ક્રિયાનો પળ કાલ કહ્યોજ છે, માટે મોક્ષ છે । શુદ્ધ જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર વડે કર્મનો ક્ષય થાય છે, અને આત્મા થકી સમગ્ર કર્મનો ક્ષય થયો એ મોક્ષ છે ।”

આ પ્રમાણે પ્રભુનાં વચનો સાંભળી પ્રભાસનો સંશય દૂર થયો । તેમને નિર્ણય થયો કે મોક્ષ છે । સંશય નષ્ટ થતાં તેમણે પોતાના ગ્રંથો સાથે તેજ વસ્તુને પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી । ઇતિ એકાદશો ગણધરઃ ॥ ૧૧ ॥

આવી રીતે ગૌતમ ગોત્રના શ્રીઇન્દ્રભૂતિથી માંડીને પ્રભાસ પર્યંત અગીયારે જણાણ પોતાના ચુમ્માલીશસો શિષ્યો સાથે પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી । તે મુખ્ય અગીયાર જણાણ ઉત્પાદ વ્યય અને ધ્રોવ્ય, એટલે દરેક પદાર્થો ઉત્પન્ન થાય છે, નાશ પામે છે, અને દ્રવ્યરૂપે નિત્ય છે, એ પ્રમાણે પ્રભુ પાસેથી ત્રિપદીનું સ્વરૂપ જાણી અગીયાર અંગ અને ચૌદ પૂર્વની રચના કરી; અને પ્રભુએ તેમને ગણધરપદે સ્થાપ્યા । તેમાં ગણધરોએ દ્વાદશાંગીની રચના કર્યા બાદ પ્રભુ તેમને તેની અનુજ્ઞા કરે છે, અને શક્રેન્દ્ર દિવ્યચૂર્ણોનો ભરેલો વજ્રમય દિવ્યસ્થાલ લઈને પ્રભુ પાસે ઉભો રહે છે । ત્યાર પછી પ્રભુ રત્નમય સિંહાસનથી ઉઠીને ચૂર્ણની સંપૂર્ણ મુદ્રિ ભરે છે, તે વસ્તુને ગૌતમ વિગેરે અગીયારે ગણધરો જરા નમ્યા છતાં અનુક્રમે પ્રભુ પાસે ઉભા રહે છે, અને દેવો વાર્જિત્રના ધ્વનિ ગાયન વિગેરે બંધ કરી મૌન રહ્યા છતાં સ્વસ્થ-ચિત્તે સાંભળે છે । પછી પરમાત્મા શ્રીમહાવીર બોલ્યા કે—“ગૌતમને દ્રવ્ય ગુણ અને પર્યાય વડે તીર્થની આજ્ઞા આપું છું” એમ કહી, પ્રભુએ પ્રથમ શ્રીગૌતમસ્વામીના મસ્તક ઉપર ચૂર્ણ નાખ્યું, પછી અનુક્રમે બીજાઓના મસ્તક ઉપર ચૂર્ણ

કલ્પસૂત્ર
માર્ગાંતર-
સહ

॥૨૧૫॥

નાર્યું; એટલે દેવોએ પણ હર્ષિત થઈ તે અગીયારે ગણધર ઉપર ચૂર્ણ પુષ્પ અને સુગંધી પદાર્થોની વૃષ્ટિ કરી । ત્યાર પછી પ્રભુએ સુધર્માસ્વામીને મુનિસમુદાયમાં અગ્રેસર સ્થાપી તેમને ગણની અનુજ્ઞા આપી ॥ ૧૨૧ ॥

॥ ઇતિ ગણધરવાદઃ ॥

તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરે અટ્ટિયગામં નીસાણ પઢમં અંતરાવાસં વાસા-
વાસં ઉવાગણ । ચંપં ચ પિટ્ટચંપં ચ નીસાણ તઓ અંતરાવાસે વાસાવાસં ઉવાગણ । વેસાલિં
નગરિં વાણિયગામં ચ નીસાણ દુવાલસ અંતરાવાસે વાસાવાસં ઉવાગણ ।

(તેણં કાલેણં તેણં સમણં) તે કાલે અને તે સમયે (સમણે ભગવં મહાવીરે) શ્રમણ ભગવાન્ શ્રીમહાવીરે
(અટ્ટિયગામં નીસાણ) અસ્થિકગ્રામની નિશ્રાણ એટલે અસ્થિકગ્રામને આશ્રીને (પઢમં અંતરાવાસં વાસાવાસં
ઉવાગણ) વર્ષાકાલમાં રહેવા માટે પહેલું અંતરાવાસ એટલે ચોમાસું કર્યું । (ચંપં ચ પિટ્ટચંપં ચ નીસાણ) ચંપા
અને પૃષ્ઠચંપાની નિશ્રાણ (તઓ અંતરાવાસે વાસાવાસં ઉવાગણ) વર્ષાકાલમાં રહેવા માટે ત્રણ ચોમાસાં કર્યાં ।
(વેસાલિં નગરિં) વૈશાલી નગરી (વાણિયગામં ચ નીસાણ) અને વાણિજ્યગ્રામની નિશ્રાણ (દુવાલસ
અંતરાવાસે વાસાવાસં ઉવાગણ) વર્ષાકાલમાં રહેવા માટે બાર ચોમાસાં કર્યાં ।

પૃષ્ઠ
વ્યાખ્યાન.

ગણધર
વાદ, અગી
યારમા ગ-
ણધર. ગણ-
ધરવાદની-
સમાપ્તિ, પ્ર-
ભુના ચતુ-
ર્માસોનું
વર્ણન.

॥૨૧૫॥

रायगिहं नगरं नालंदं च बाहिरियं नीसाए चउइस अंतरावासे वासावासं उवागए ।
छ मिहिलाए, दो भदियाए, एगं आलंभियाए, एगं सावत्थीए, एगं पणियभूमीए, एगं पावाए
मज्झिमाए हत्थिवालस्स रण्णो रज्जुगसभाए अपच्छिमं अंतरावासं वासावासं उवागए ॥ १२२ ॥

(रायगिहं नगरं नालंदं च बाहिरियं नीसाए) राजगृह नगरनी बहार उत्तर दिशामां नालंद नामना शाखापुर एटले नालंद
नामना पाडानी निश्राए (चउइस अंतरावासे वासावासं उवागए) वर्षाकालमां रहेवा माटे चौद चोमासां कर्या ।
(छ मिहिलाए) छ चोमासा मिथिला नगरीमां, (दो भदियाए) बे चोमासा भद्रिका नगरीमां, (एगं आलंभियाए)
एक चोमासुं आलंभिका नगरीमां, (एगं सावत्थीए) एक चोमासुं श्रावस्ती नगरीमां, (एगं पणियभूमीए) एक
प्रणितभूमि एटले वज्रभूमि नामना अनार्यदेशमां, (एगं) अने एक (पावाए मज्झिमाए) मध्यम पापा नगरीने विषे
(हत्थिवालस्स रण्णो) हस्तिपाल राजाना (रज्जुगसभाए) रज्जुक एटले कारकुनोनी जीर्ण सभामां (अपच्छिमं
अंतरावासं वासावासं उवागए) वर्षाकालमां रहेवा माटे अपश्चिम एटले छेळुं चोमासुं कर्युं । पहेलां ते नगरीनुं
नाम 'अपापा' हतुं; पण प्रभु ते नगरीमां कालधर्म पाम्या, तेथी देवोए ते नगरीनुं 'पापापुरी' एवुं नाम पाडयुं ।
आवी रीते प्रभुना छग्नस्थकालमां अने केवलि अवस्थामां सर्व मळी बेतालीश चोमासां थयां ॥ १२२ ॥

તત્થ ણં જે સે પાવાણ મજ્ઞિમાણ હત્થિવાલસ્સ રણ્ણો રજ્જુગસમાણ અપચ્છિમં અંતરાવાસં
વાસાવાસં ઉવાગણ ॥ ૧૨૩ ॥ તસ્સ ણં અંતરાવાસસ્સ જે સે વાસાણં ચઉત્થે માસે, સત્તમે
પક્કલે—કત્તિયવહુલે, તસ્સ ણં કત્તિયવહુલસ્સ પળ્લરસીપક્કલે ણં જા સા ચરમા રયણી, તં
રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે

(તત્થ ણં) તેને વિષે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરે (જે સે પાવાણ મજ્ઞિમાણ) જે વર્ષાકાલમાં મધ્યમ પાપા-
પુરીને વિષે (હત્થિવાલસ્સ રણ્ણો) હસ્તિપાલ રાજાના (રજ્જુગસમાણ) કારકુનોની સભામાં (અપચ્છિમં અંત-
રાવાસં) છેલ્લું ચોમાસું (વાસાવાસં ઉવાગણ) વર્ષામાં રહેવા માટે કર્યું, ॥ ૧૨૩ ॥ (તસ્સ ણં અંતરાવાસસ્સ
જે સે વાસાણં ચઉત્થે માસે) તે ચોમાસાના વર્ષાકાલનો જે આ ચોથો મહિનો, (સત્તમે પક્કલે) વર્ષાકાલનું
સાતમું પક્ષવાડીયું, (કત્તિયવહુલે) ઇટલે કાર્તિકમાસનું કૃષ્ણ પક્ષવાડીયું, (તસ્સ ણં કત્તિયવહુલસ્સ પળ્લ-
રસીપક્કલે ણં) તે કાર્તિક માસના કૃષ્ણ પક્ષવાડીયાના પંદરમે દિવસે, (જા સા ચરમા રયણી) જે તે છેલ્લી-પાછલી
રાત્રિ, (તં રયણિં ચ ણં) તે રાત્રિને વિષે (સમણે ભગવં મહાવીરે) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર

૧ ગુજરાતી—આસો માસનું કૃષ્ણ પક્ષવાડીયું । ૨ ગુજરાતી—આસો માસની અમાસે ।

કાલગણ, વિઙ્કકંતે, સમુજ્ઞાણ, છિન્નજાઈ-જરા-મરણબંધને, સિદ્ધે, બુદ્ધે, મુક્તે, અંતગડે, પરિનિબુડે, સવદુઃખસ્વપ્પહીણે, ચંદે નામં સે દોઢે સંવચ્છરે, પીઙ્ગવદ્ધને માસે, નંદિવદ્ધને પક્ષે, અગ્નિવેસે નામં દિવસે ઉવસમિત્તિ પવુચ્છઈ,

(કાલગણ) કાલધર્મ પામ્યા, ઇટલે કાયસ્થિતિ અને ભવસ્થિતિના કાલથી મુક્ત થયા, (વિઙ્કકંતે) સંસારથી પાર ઉતરી ગયા, (સમુજ્ઞાણ) સમ્યક્ પ્રકારે ઊર્ધ્વ સ્થાને પ્રાપ્ત થયા, ઇટલે સંસારમાં ફરીથી ન આવવું પડે તેવી રીતે લોકાગ્રલક્ષણ ઉંચે સ્થાને પ્રાપ્ત થયા, (છિન્નજાઈ-જરા-મરણબંધને) છેદી નાશ્યાં છે જન્મ જરા અને મરણનાં બંધનો ઇટલે બંધનના હેતુભૂત કર્મો જેમણે ઇવા, (સિદ્ધે) સાધ્યો છે અર્થ જેમણે ઇવા, (બુદ્ધે) તત્ત્વના અર્થના જાણકાર, (મુક્તે) ભવોપગ્રાહિ કર્મોથી મુક્ત થયેલા, (અંતગડે) સકલ દુઃખોનો અંત કરનારા, (પરિનિબુડે) સમગ્ર સંતાપ રહિત થયેલા, (સવદુઃખસ્વપ્પહીણે) શરીર અને મન સંબંધી સર્વ દુઃખો નષ્ટ થયાં છે જેમણે ઇવા, શ્રીમહાવીર પ્રભુ ક્યારે નિર્વાણ પામ્યા ? તે કહે છે—(ચંદે નામં સે દોઢે સંવચ્છરે) શ્રીમહાવીર પ્રભુ જે સંવત્સરમાં ઇટલે જે વરસમાં નિર્વાણ પામ્યા તે ચન્દ્ર નામનો વીજો સંવત્સર હતો, (પીઙ્ગવદ્ધને માસે) તે કાર્તિક માસ પ્રીતિવર્ધન નામનો હતો, (નંદિવદ્ધને પક્ષે) નંદિવર્ધન નામનું પક્ષવાડીયું હતું, (અગ્નિવેસે નામં દિવસે) અગ્નિવેશ્ય નામનો દિવસ હતો, (ઉવસમિત્તિ પવુચ્છઈ) તે અગ્નિવેશ્ય દિવસનું વીજું નામ ઉપશમ એ પ્રમાણે પણ કહેવાય છે;

દેવાનંદા નામં સા રયણી નિરતિત્તિ પવુચ્છઈ, અચ્ચે લવે, મુહુત્તે પાણૂ, થોવે સિદ્ધે, નાગે કરણે, સવટ્ટસિદ્ધે મુહુત્તે, સાઈણા નક્ષત્તેણં જોગમુવાગણં કાલગણ જાવ-સવદુક્ખપ્પહીણે ॥ ૧૨૪ ॥

(દેવાનંદા નામં સા રયણી) તે અમાવાસ્યાની રાત્રિ દેવાનંદા નામની હતી, (નિરતિત્તિ પવુચ્છઈ) તે રાત્રિનું વીજું નામ નિરતિ એ પ્રમાણે પણ કહેવાય છે, (અચ્ચે લવે) તે વચ્ચે અર્ચ નામનો લવ હતો, (મુહુત્તે પાણૂ) મુહૂર્ત નામનો પ્રાણ હતો, (થોવે સિદ્ધે) સિદ્ધ નામનો સ્તોક હતો, (નાગે કરણે) નાગ નામનું કરણ હતું, શકુનિ વિગેરે ચાર સ્થિર કરણોમાં આ નાગ કરણ ત્રીજું છે, અને અમાવાસ્યાના ઉત્તરાર્ધમાં આ નાગકરણ જ હોય છે; (સવટ્ટસિદ્ધે મુહુત્તે) અને સર્વાર્થસિદ્ધ નામનું મુહૂર્ત હતું; (સાઈણા નક્ષત્તેણં જોગમુવાગણં) આ વચ્ચે સ્વાતિ નક્ષત્ર સાથે ચન્દ્રમાનો યોગ પ્રાપ્ત થયે છે (કાલગણ) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર કાલધર્મ પામ્યા, (જાવ-સવદુક્ખપ્પહીણે) યાવત્-શરીર અને મન સંબંધી સર્વ દુઃખો ક્ષીણ થયાં છે જેમને એવા થયા ।

સૂર્યપ્રજ્ઞસિમાં સંવત્સર માસ દિવસ રાત્રિ અને મુહૂર્તનાં નામ આ પ્રમાણે જણાવ્યાં છે—એક યુગમાં પાંચ સંવત્સર હોય છે, તેઓનાં નામ—ચન્દ્ર ચન્દ્ર અભિવર્દિત ચન્દ્ર અને અભિવર્દિત ૫ । શ્રાવણમાસથી માંડીને ચાર માસનાં નામ—અભિનંદન સુપ્રતિષ્ઠ વિજય પ્રીતિવર્દન શ્રેયાન્ શિશિર શોભન હૈમવાન્ વસંત કુસુમસંભવ નિદાઘ અને વનવિ-રોધી ૧૨ । પંદર દિવસનાં નામ—પૂર્વાંગસિદ્ધ મનોરમ મનોહર યશોભદ્ર યશોધર સર્વકામસમૃદ્ધ ઇન્દ્ર મૂર્ધાભિષિત્ત

જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે કાલગણ જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણે, સા ણં રયણીં બહૂહિં દેવેહિં
દેવીહિં ય ઓવયમાણેહિં ઉપ્પયમાણેહિં ય ઉજ્જોવિયા આવિ હુત્થા ॥ ૧૨૫ ॥

જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે કાલગણ જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણે,
સૌમન ધનંજય અર્થસિદ્ધ અભિજિત રત્યાશન શતંજય અને અગ્નિવેશ્ય ૧૫ । પંદર રાત્રિનાં નામ—ઉત્તમા સુનક્ષત્રા
ઇલાપત્યા યશોધરા સૌમનસી શ્રીસંભૂતા વિજયા વૈજયંતી જયંતી અપરાજિતા ઇચ્છા સમાહારા તેજા અતિતેજા અને
દેવાનંદા ૧૫ । ત્રીશ મુહૂર્તનાં નામ—રુદ્ર શ્રેયાન્ મિત્ર વાયુ સુપ્રતીત અભિચન્દ્ર માહેન્દ્ર બલવાન્ બ્રહ્મા બહુસત્ય
ऐशान त्वष्टा भावितात्मा वैश्रवण वारुण आनंद विजय विजयसेन प्राजापत्य उपशम गंधर्व अग्निवेश्य शतवृषभ
આતપવાન્ અર્થવાન્ ઋણવાન્ ભૌમ વૃષભ સર્વાર્થસિદ્ધ અને રાક્ષસ ૩૦ ॥ ૧૨૪ ॥

(જં રયણિં ચ ણં) જે રાત્રિને વિષે (સમણે ભગવં મહાવીરે) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર (કાલગણ) કાલ-
ધર્મ પામ્યા, (જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણે) યાવત્ સર્વ દુઃખથી મુક્ત થયા; (સા ણં રયણી) તે રાત્રિ (બહૂહિં દેવેહિં
દેવીહિં ય ઓવયમાણેહિં ઉપ્પયમાણેહિં ય) સ્વર્ગથી નીચે ઉતરતા અને ઉંચે ચડતા ઘણા દેવો અને દેવીઓ
કરીને (ઉજ્જોવિયા આવિ હુત્થા) પ્રકાશવાળી થઈ ॥ ૧૨૫ ॥ (જં રયણિં ચ ણં) જે રાત્રિને વિષે (સમણે
ભગવં મહાવીરે) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર (કાલગણ) કાલધર્મ પામ્યા, (જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણે) યાવત્ સર્વ

कल्पसूत्र
भाषांतर-
सह

॥ २१८ ॥

सा णं रयणी बहूहिं देवेहिं देवीहिं य ओवयमाणेहिं उप्पयमाणेहिं य उप्पिजलगमाणभूया
कहकहगभूया आवि हुत्था ॥ १२६ ॥

जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे कालगए, जाव सब्बदुक्खप्पहीणे; तं रयणिं च णं
जिट्ठस्स गोयमस्स इंदभूइस्स अणगारस्स अंतेवासिस्स नायए पिज्जबंधणे
दुःखथी मुक्त थया; (सा णं रयणी) ते रात्रि (बहूहिं देवेहिं देवीहिं य ओवयमाणेहिं उप्पयमाणेहिं य)
स्वर्गथी नीचे उतरता अने उंचे चडता घणा देवो अने देवीओए करीने (उप्पिजलगमाणभूया) जाणे अतिशय
आकुल थइ होयनी ! (कहकहगभूया आवि हुत्था) तथा अव्यक्त शब्दोथी जाणे कोलाहलमय बनी गइ होयनी !
एवी थइ ॥ १२६ ॥

(जं रयणिं च णं) जे रात्रिने विषे (समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर (कालगए) काल-
धर्म पाम्या, (जाव सब्बदुक्खप्पहीणे) यावत् सर्व दुःखथी मुक्त थया; (तं रयणिं च णं) ते रात्रिमां (जिट्ठस्स
गोयमस्स इंदभूइस्स अणगारस्स अंतेवासिस्स) भगवानना ज्येष्ठ अंतेवासी एटले मोटा शिष्य गौतमगोत्रना
श्रीइन्द्रभूति अनगारने (नायए पिज्जबंधणे) ज्ञातकुलमां जन्मेला श्रीमहावीरप्रभु विषे जे प्रेमबंधन हतुं ते प्रेमबंधन

पष्ठ
व्याख्यान,

प्रभुना नि-
र्वाण वस्वते
देवलोकथी
उतरता दे-
वो, प्रभुउपर
श्रीगौतम
स्वामीनो
मोह.

॥ २१८ ॥

बुच्छिन्ने, अणंते अणुत्तरे जाव केवलवरनाण-दंसणे समुप्पन्ने ॥ १२७ ॥

(बुच्छिन्ने) नष्ट थये छते (अणंते) अनंत वस्तुना विषयवाळुं, अथवा अविनाशी, (अणुत्तरे) अनुपम, (जाव-) यावत्-कोइ पण वस्तु वडे व्याघात एटले स्खलना न पामे तेवुं, समस्त आवरण रहित, सघळा पर्याय सहित एवी सर्व वस्तुने जणावनारुं, अने सघळा अवयवोधी संपूर्ण, (केवलवरनाण-दंसणे समुप्पन्ने) एवा प्रकारनुं प्रधान केवलज्ञान अने केवलदर्शन उत्पन्न थयुं । श्रीगौतमस्वामीने केवी रीते केवलज्ञान थयुं ?, ते वृत्तांत आ प्रमाणे-

श्रीमहावीर प्रभुए गौतमनो पोतानी उपर प्रशस्त स्नेहराग जाणी ते स्नेहराग निवर्तन करवा माटे पोताना अंत वखते अमावास्याना संध्याकालथी पहेलां श्रीगौतमस्वामीने नजीकना कोइ गाममां देवशर्मा नामना ब्राह्मणने प्रतिबोधवा मोकल्या । गौतमस्वामी प्रभुनी आज्ञा स्वीकारी तुरत त्यां गया, अने देवशर्माने प्रतिबोध करी प्रभाते पाछा आवतां तेओ रस्तामां श्रीमहावीर प्रभुनुं निर्वाण सांभळी जाणे वज्रथी हणाया होय एम क्षणवार शून्य बनी गया, स्तब्ध उभा रह्या, अने पछी बोलवा लाग्या के-“हे स्वामी ! आटलो वखत में आपनी सेवा करी, पण अंत समयेज मने आपना दर्शनथी दूर कर्यो ? ।

“प्रसरति मिथ्यात्वतमो, गर्जन्ति कुतीर्थिकौशिका अद्य ।

दुर्भिक्षडमरवैरादि—राक्षसाः प्रसरमेष्यन्ति ॥ १ ॥”

“राहुग्रस्तनिशाकर-मिव गगनं दीपहीनमिव भवनम् ।
भरतमिदं गतशोभं, त्वया विनाऽद्य प्रभो ! जज्ञे ॥ २ ॥”

“हे जगत्पति ! आजे मिथ्यात्वरूपी अंधकार फेलाइ रह्यो छे, कुतीर्थीरूपी घुवडो गर्जारव करी रह्या छे, अने दुकाळ युद्ध वैर विगेरे राक्षसोनो फेलावो थशे ॥ १ ॥ हे प्रभु ! तमारा विना आजे आ भरतक्षेत्र, राहुयी ग्रस्त थयो छे चन्द्र जेमां एवा आकाश जेवुं अने दीवा वगरना महेल जेवुं शोभा विनानुं निस्तेज बनी गयुं छे ॥ २ ॥”

“कस्यांहिपीठे प्रणतः पदार्थान्, पुनः पुनः प्रश्नपदीकरोमि ? ।

कं वा भदन्तेति वदामि ? को वा, मां गौतमेत्यासगिराऽथ वक्ता ? ॥ ३ ॥”

“हे नाथ ! हवे हुं कोना चरणकमलमां नम्यो छतो वारंवार पदार्थोना प्रश्नो पूछीश ?, हवे हुं ‘हे भगवन् !’ एम कोने कहीश ?, अने हवे मने बीजो कोण आसवाणीथी गौतम कहीने बोलावशे ? ॥ ३ ॥”

हा ! हा !, हे वीर ! हे वीर !, आ आपे शुं कयुं के आवे खरे अवसरेज मने दूर कयौं ? । हे वीर ! शुं हुं बाळ-कनी पेठे आडो पडीने आपनो छेडो पकडी राखत ?, हे वीर ! शुं हुं आपनी पासे केवलज्ञाननो भाग मागत ?, हे वीर ! शुं मारा एकथी मोक्षमां संकडाश पडी जात ?, हे वीर ! शुं आपने हुं भारे पडत के आवी रीते मने मूकीने चाल्या गया ? ” । आ प्रमाणे वीर ! वीर ! बोलतां श्रीगौतमस्वामीना मुखमां ‘वीर’ नाम लागी रह्युं ।

ત્યાર પછી થોડી વારે મહાજ્ઞાની શ્રીગૌતમસ્વામી જ્ઞાનદૃષ્ટિથી વિચારવા લાગ્યા કે—“અહો ! હું તો અત્યાર સુધી ભ્રમણામાં પડ્યો છું । હા, હવે જાણ્યું, વીતરાગ તો સ્નેહ વગરના હોય છે, આ તો મારોજ અપરાધ છે કે તે વસ્તુ તે મેં શ્રુતનો ઉપયોગ ન દીધો । એ નિર્મોહીને વઢી મારા ઉપર પળ મોહ શેનો હોય ?, સ્વસ્થ હુંજ મોહમાં પડ્યો છું । મારા આ એકપક્ષા સ્નેહને ધિક્કાર છે, માટે આવા સ્નેહથી સંયુત ! હું એકલો છું, મારું કોઈ નથી તેમ હું કોઈનો નથી” । આવી રીતે સમભાવના ભાવતાં શ્રીગૌતમસ્વામીને તત્કાલ કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું ।

“મુક્તમગ્ગપવણ્ણાણં, સિણેહો વજ્જસિંહલા । વીરે જીવંતે જાઓ, ગોયમો જં ન કેવલી ॥ ૧ ॥”
મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવર્તેલાઓને સ્નેહ એ વજ્રની સાંકળ સમાન છે, કેમકે શ્રીવીર પ્રભુ જીવતા હતા ત્યાં સુધી તેમના પર સ્નેહ રાખતા શ્રીગૌતમસ્વામી કેવલી ન થયા” ॥ ૧ ॥

પ્રાતઃકાલમાં ઇન્દ્રાદિએ મહોત્સવ કર્યો । અહીં કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે—
“અહઙ્કારોઽપિ બોધાય, રાગોઽપિ ગુરુભક્તયે । વિષાદઃ કેવલાયાઽભૂત્, ચિત્રં શ્રીગૌતમપ્રભોઃ ॥ ૧ ॥”
“આશ્ચર્ય છે કે—ભગવાન્ શ્રીગૌતમને અહંકાર પળ બોધ માટે થયો, રાગ પળ ગુરુભક્તિ માટે થયો, અને સ્વેદ પળ કેવલજ્ઞાન માટે થયો” ॥ ૧ ॥ શ્રીગૌતમસ્વામી બાર વરસ સુધી કેવલિપર્યાય પાઠી સુધર્માસ્વામીને લાંબા આયુષ્યવાળા જાણી તેમને ગળ સોંપી મોક્ષે ગયા ॥ ૧૨૭ ॥

कल्पसूत्र
भाषांतर-
सह

॥२२०॥

जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे कालगए, जाव सब्बदुक्खप्पहीणे; तं रयणिं च णं नव मल्लई नव लेच्छई कासी-कोसलगा अट्टारस वि गणरायाणो अमावासाए पाराभोयं पोसहोव-वासं पट्ठविंसु, गए से भावुज्जोए, दब्बुज्जोयं करिस्सामो ॥ १२८ ॥

(जं रयणिं च णं) जे रात्रिने विषे (समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर (कालगए) काल-धर्म पाम्या, (जाव सब्बदुक्खप्पहीणे) यावत् सर्वदुःखथी मुक्त थया; (तं रयणिं च णं) ते रात्रिमां (नव मल्लई नव लेच्छई कासी-कोसलगा) काशी देशना मल्लकि जातिना नव राजाओ अने कोशल देशना लेच्छकि जातिना नव राजाओ, जेओ भगवंतना मामा चेटक महाराजाना सामंतो हता, अने जेओ कार्यवशात् पावापुरीमां गणनो मेळाप करवा एकठा थया हता, (अट्टारस वि गणरायाणो) एवा ते अट्टारे गणराजोए (अमावासाए) अमावा-स्थाने विषे (पाराभोयं पोसहोववासं पट्ठविंसु) संसाररूपी समुद्रथी पार पहुँचाडनार एवो पौषधोपवास कर्यो हतो, एटले आहारत्यागपौषधरूप उपवास कर्यो हतो, केमके नहिंतर तेओने दीवा करवा संभवे नहिं । (गए से भावुज्जोए) ते अट्टारे राजाओए विचार्युं के-श्रमण भगवान् महावीर निर्वाण पाम्या, तेथी ते भाव उद्योत तो गयो, (दब्बुज्जोयं करिस्सामो) तेथी हवे द्रव्य उद्योत करशुं । ए प्रमाणे विचारी तेओए

षष्ठ
व्याख्यान.

समभाव
भावता श्री
गौतम स्वा-
मीने थयेलुं
केवलज्ञान,
प्रभुना नि-
र्वाण वखते
एकठा थये-
ला राजाओ

॥२२०॥

જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે કાલગણ, જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણે; તં રયણિં ચ ણં खुदाए भासरासी नाम महग्गहे दोवाससहस्सट्ठिई समणस्स भगवओ महावीरस्स जम्मनक्खत्तं संकंते॥ १२९॥

द्रव्य उद्यોત કરવા દીવા પ્રગટાવ્યા, ત્યારથી આરંભીને દીપોત્સવ-દીવાલી પર્વ થયું । કાર્તિક શુદ્ધ એકમને દિવસે દેવોએ શ્રીગૌતમસ્વામીના કેવલજ્ઞાનનો મહોત્સવ કર્યો, ત્યારથી તે દિવસે લોકોમાં હર્ષ પ્રવર્ત્યો । પ્રભુના મોટા માઈ નંદિવર્ધન રાજા પ્રભુનું નિર્વાણ થયેલું સાંભળી અત્યંત શોકાતુર થયા, તેથી તે શોક મટાડવા તેમની બહેન સુદર્શનાએ સમજાવી કાર્તિક શુદ્ધ વીજને દિવસે આદર સહિત પોતાને ઘેર બોલાવી ભોજન કરાવ્યું, ત્યારથી 'માઈવીજ' નામનું પર્વ પ્રવર્ત્યું ॥ ૧૨૮ ॥

(જં રયણિં ચ ણં) જે રાત્રિને વિષે (સમણે ભગવં મહાવીરે) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર (કાલગણ) કાલધર્મ પામ્યા, (જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણે) યાવત્ સર્વદુઃખથી મુક્ત થયા; (તં રયણિં ચ ણં) તે રાત્રિમાં (खुदाए) ક્રૂર સ્વભાવવાળો (भासरासी नाम महग्गहे दोवाससहस्सट्ठिई) અને બેહજાર વર્ષની સ્થિતિવાળો ભસ્મરાશિ નામનો ત્રીશમો મહાગ્રહ, (समणस्स भगवओ महावीरस्स) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરના (जम्मनक्खत्तं संकंते) જન્મ-નક્ષત્રમાં સંક્રાંત થયો । ગ્રહો અઠ્યાશી છે, તેઓનાં નામ-અંગારક વિકાલક લોહિતાક્ષ શનૈશ્વર આધુનિકૈ

૧ ભસ્મરાશિ મહાગ્રહ એક નક્ષત્રમાં બે હજાર વર્ષ સુધી રહે છે । ૨ ઉત્તરાફલ્ગુની નક્ષત્રમાં ।

કલ્પસૂત્ર
માર્ષાંતર-
સહ

॥૨૨૧॥

જપ્પભિં ચ ણં સે સુદાણ ભાસરાસી મહગ્ગહે દોવાસસહસ્સટ્ઠિં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ
જમ્મનક્ષત્તં સંકંતે, તપ્પભિં ચ ણં સમણાણં નિગ્ગંથાણં નિગ્ગંથીણ ય

પ્રાધુનિક કણ કણક કણકણક કણવિતાનકં કણસંતાનક સોમ સહિત આશ્વાસન કાર્યોપગં કર્બુરક અજકરક
દુંદુભક શંખ શંખનોંભ શંખવર્ણાભ કંસ કંસનાભ કંસવર્ણાભ નીલેં નીલાવભાસ રૂપી રૂપાવભાસ ભસ્મ ભસ્મંરાશિ
તિલ તિલપુષ્પવર્ણ દક દકવર્ણ કૌર્ય વન્ધ્ય ઇન્દ્રાગ્નિ ધૂમકેતુ હરિ પિઙ્ગલેં બુધ શુક વૃહસ્પતિ રાહુ અંગેસ્તિ માણ-
વક કામસ્પર્શ ધુર પ્રમુખ વિકટં વિસંધિકલ્પ પ્રકલ્પ જટાલ અરુણ અંગિ કાલ મહાકાલ સ્વસ્તિક સૌવસ્તિક વર્ધમાનં
પ્રલંબ નિત્યાલોક નિત્યોદ્યોત સ્વયંપ્રભ અવભાસેં શ્રેયસ્કર ક્ષેમંકર આભંકર પ્રભંકર અરજાં વિરજા અશોક વીતશોક
વિતત વિવેંશ્વ વિશાલ શાલ સુવ્રત અનિવૃત્તિ ઈર્કંજટી દ્વિજટી કર કરક રાજા અંગેલ પુષ્પ ભાવ કેર્તુ ॥ ૧૨૯ ॥

(જપ્પભિં ચ ણં) જ્યારથી આરંભીને (સે સુદાણ) તે ક્રૂર સ્વભાવવાળો (ભાસરાસી મહગ્ગહે દોવાસસહ-
સ્સટ્ઠિં) અને બે હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળો ભસ્મરાશિ નામનો મહાગ્રહ (સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ)
શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરના (જમ્મનક્ષત્તં સંકંતે) જન્મ નક્ષત્રમાં સંક્રાંત થયો, (તપ્પભિં ચ ણં) ત્યારથી
માંડીને (સમણાણં નિગ્ગંથાણં) શ્રમણ-તપસ્વી નિર્ગ્રન્થોને ઇટલે સાધુઓને (નિગ્ગંથીણ ય) અને નિર્ગ્રન્થીઓને

૧૪
વ્યાખ્યાન.

દીવાળી અ-
ને માહવીજ
પર્વનું ચાહું
થવું, પ્રધુના
જન્મનક્ષત્ર-
માં સંક્રમે-
લો ભસ્મ-
રાશિ ગ્રહ,
તેથી શાસ-
નને થનારી
પીડા.
॥૨૨૧॥

નો ઉદિણ ઉદિણ પૂયા-સકારે પવત્તઈ ॥૧૩૦॥ જયા ણં સે સુદાણ જાવ જમ્મનક્ષત્તાઓવિ ઇક્કંતે
 ઇટલે સાધ્વીઓને (નો ઉદિણ ઉદિણ પૂયા-સકારે પવત્તઈ) ઉદિત ઉદિત પૂજા-સત્કાર પ્રવર્તતા નથી, ઇટલે
 ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામતા અભ્યુત્થાન-વંદનાદિરૂપ પૂજા અને વસ્ત્રદાનાદિથી વહુમાન કરવા રૂપ સત્કાર પ્રવર્તતા નથી ।
 એજ કારણથી પ્રભુના અંત સમયે ઇન્દ્રે પ્રભુને પ્રણામ કરી અંજલિ જોડીને વિનતિ કરી કે—“હે સ્વામી !
 કૃપા કરી ક્ષણ વાર આપનું આયુષ્ય વધારો, જેથી આપના જીવતાં આ ક્રૂર ભસ્મરાશિ ગ્રહ આપના જન્મનક્ષત્રમાં
 સંક્રમણ થાય તો આપના શાસનને પીડા કરી શકે નહિં; માટે હે કૃપાનિધાન ! ક્ષણ વાર ટકો” । પ્રભુએ કહ્યું કે—
 “ હે શક્ર ! એવું કદાપિ થયું નથી કે ક્ષીણ થયેલા આયુષ્યને તીર્થકરો પળ વધારી શક્યા હોય, તેથી તીર્થને
 બાધા જે અવશ્ય થવાની છે તે થશેજ । પરંતુ બે હજાર વર્ષ પૂર્ણ થશે ત્યારે મારા જન્મનક્ષત્રથી આ ભસ્મરાશિ ગ્રહ
 અતિક્રાંત થતાં છયાશી વરસના આયુષ્યવાળા કલ્કી નામના અધર્મી નીચ રાજાને તું મારી નાશીશ, અને તે
 કલ્કીના પુત્ર ધર્મદત્ત નામના રાજાને રાજ્ય ઉપર સ્થાપન કરીશ, ત્યારથી આરંભીને સાધુ-સાધ્વીઓને ઉત્તરોત્તર
 વૃદ્ધિ પામતો પૂજા-સત્કાર થશે ॥ ૧૩૦ ॥ સૂત્રકાર મહારાજા પળ એજ વાત જણાવે છે કે—

(જયા ણં સે સુદાણ) જ્યારે તે ક્રૂર સ્વભાવવાળો (જાવ-) અને યાવત્—બેહજાર વર્ષની સ્થિતિવાળો ભસ્મરાશિ
 નામનો મહાગ્રહ શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરના (જન્મનક્ષત્તાઓ) જન્મનક્ષત્ર થકી (વિઇક્કંતે) વ્યતિક્રાંત

कल्पसूत्र
भाषांतर-
सह

॥२२२॥

भविस्सइ, तथा णं समणाणं निग्गंथाणं निग्गंथीण य उदिए उदिए पूया-सक्कारे भविस्सइ ॥१३१॥
जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे कालगए, जाव सव्वदुक्खप्पहीणे; तं रयणिं च णं कुंथू
अणुद्धरी नामं समुप्पन्ना, जा ठिया अचलमाणा छउमत्थाणं निग्गंथाणं निग्गंथीण य नो
चक्खुप्फासं हवमागच्छइ । जा अठिया

(भविस्सइ) यशे, (तथा णं) त्वारे (समणाणं निग्गंथाणं) श्रमण निर्ग्रन्थोने (निग्गंथीण य) अने निर्ग्रन्थीओने
(उदिए उदिए) उत्तरोत्तर वृद्धि पामतो (पूया-सक्कारे) पूजा-सत्कार (भविस्सइ) यशे ॥ १३१ ॥

(जं रयणिं च णं) जे रात्रिने विषे (समणे भगवं महावीरे) श्रमण भगवान् महावीर (कालगए) काल-
धर्म पाम्या, (जाव सव्वदुक्खप्पहीणे) यावत् सर्व दुःखथी मुक्त थया, (तं रयणिं च णं) ते रात्रिमां (कुंथू अणुद्धरी
नामं) उद्धरी न शकाय एटला वधा अतिसूक्ष्म कुंथुवा नामना जीवडा (समुप्पन्ना) उत्पन्न थया । ते कुंथुवा एवा
तो सूक्ष्म हता के (जा ठिया) जे स्थिर हता, (अचलमाणा) हालता चालता नहोता तेओ (छउमत्थाणं
निग्गंथाणं) छन्नस्थ एवा निर्ग्रन्थोने (निग्गंथीण य) अने निर्ग्रन्थीओने (नो चक्खुप्फासं हवमागच्छइ) दृष्टिपथमां
जलदी आवता नहोता । (जा अठिया) पण जे कुंथुवा अस्थिर हता,

षष्ठ
व्याख्यान.

प्रभुने आयु-
ष्य वधारवा
हन्द्रे करेली
विनति, प्र-
भुए आपेलो
उत्तर, प्रभु-
ना निर्वाण
वखते उत्प-
न्न थयेला
कुंथुवा.
॥ २२२ ॥

चलमाणा छउमत्थाणं निग्गंथाणं निग्गंथीण य चक्खुप्फासं हवमागच्छइ ॥ १३२ ॥

जं पासित्ता बहूहिं निग्गंथेहिं निग्गंथीहिं य भत्ताइं पच्चक्खायाइं । से किमाहु ? भंते !,
अज्जप्पभिइं संजमे दुराराहए भविस्सइ ॥ १३३ ॥

(चलमाणा) हालता-चालता हता, तेओज (छउमत्थाणं निग्गंथाणं) छउमत्था एवा निर्ग्रन्थोने (निग्गंथीण य) अने निर्ग्रन्थीओने (चक्खुप्फासं) दृष्टिपथमां (हवमागच्छइ) जलदी आवता हता ॥ १३२ ॥

(जं पासित्ता) उद्धरी न शकाय एवा जे कुंथुवाने देखीने (बहूहिं निग्गंथेहिं) घणा साधुओए (निग्गंथीहिं य) अने साध्वीओए (भत्ताइं पच्चक्खायाइं) भक्तनां पच्चक्खाण कर्या, एटले घणा साधु-साध्वीओए अनशन कर्या । (से किमाहु ? भंते !) शिष्य गुरुमहाराजने पूछे छे के—हे भगवन् ! ते आप शुं कहो छो ?, एटले ते वखते घणा साधु-साध्वीओए अनशन कर्या तेनुं शुं कारण ? । गुरु महाराज उत्तर आपे छे के—(अज्जप्पभिइं) आजथी आरंभीने (संजमे) संयम (दुराराहए भविस्सइ) दुराराध्य थशे, एटले पळवो मुश्केल थशे; केमके पृथ्वी जीवजंतुथी व्याप्त थशे, संयमने लायक क्षेत्र मळी शकशे नहिं, अने पाखंडीओनुं जोर वधशे, तेथी हवे संयम पळवो मुश्केल थशे; एम विचारी ते वखते घणा साधु-साध्वीओए अनशन कर्या ॥ १३३ ॥

તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ ઇંદભૂપામોક્ષાઓ ચઉદસ સમણસા-
હસ્સીઓ, ઉક્કોસિયા સમણસંપયા હુત્થા ॥૧૩૪॥ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અજ્જચંદનાપામો-
ક્ષાઓ છત્તીસં અજ્જિયાસાહસ્સીઓ, ઉક્કોસિયા અજ્જિયાસંપયા હુત્થા ॥૧૩૫॥ સમણસ્સ ણં ભગવઓ
મહાવીરસ્સ સંઘ-સયગપામોક્ષાણં સમણોવાસગાણં ણા સયસાહસ્સી અઽણટ્ઠિં ચ સહસ્સા,

(તેણં કાલેણં તેણં સમણં) તે કાલે અને તે સમયે (સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ) શ્રમણ ભગવાન્
મહાવીરને (ઇંદભૂપામોક્ષાઓ) ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે (ચઉદસ સમણસાહસ્સીઓ) ચૌદ હજાર સાધુઓ હતા,
(ઉક્કોસિયા સમણસંપયા હુત્થા) પ્રભુને સાધુઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપદા આટલી થઈ ॥ ૧૩૪ ॥ (સમણસ્સ ભગવઓ
મહાવીરસ્સ) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને (અજ્જચંદનાપામોક્ષાઓ) આર્ય એવી ચંદનવાલા વિગેરે (છત્તીસં
અજ્જિયાસાહસ્સીઓ) છત્રીશ હજાર આર્યાઓ એટલે સાધ્વીઓ હતા, (ઉક્કોસિયા અજ્જિયાસંપયા હુત્થા) પ્રભુને
સાધ્વીઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપદા આટલી થઈ ॥ ૧૩૫ ॥ (સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ) શ્રમણ ભગવાન્
મહાવીરને (સંઘ-સયગપામોક્ષાણં) શંઘ શતક વિગેરે (સમણોવાસગાણં) શ્રમણોપાસકો એટલે શ્રાવકો
(ણા સયસાહસ્સી અઽણટ્ઠિં ચ સહસ્સા) એક લાખ અને ઓગણસાઠ હજાર હતા ।

પઠ
વ્યાખ્યાન.

પ્રભુના નિ-
ર્વાણ વચ્ચે
કુંથુવા ઉત્પ-
ન્ન થવાથી
સાધુ-સા-
ધ્વીઓ
કરેલાં અન-
શન, તેહું
કારણ,
પ્રભુનો
પરિવાર.
॥ ૨૨૩ ॥

उक्कोसिया समणोवासगाणं संपया हुत्था ॥ १३६ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स सुलसा-
रेवईपामोक्खाणं समणोवासियाणं तिन्नि सयसाहस्सीओ अट्टारस सहस्सा, उक्कोसिया समणो-
वासियाणं संपया हुत्था ॥ १३७ ॥ समणस्स भगवओ महावीरस्स तिन्नि सया चउद्दसपुवीणं
अजिणाणं जिणसंकासाणं सबक्खरसन्निवाईणं

(उक्कोसिया समणोवासगाणं संपया हुत्था) प्रभुने श्रावकोनी उत्कृष्ट संपदा आटली थइ ॥ १३६ ॥ (समणस्स
णं भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् महावीरने (सुलसा-रेवईपामोक्खाणं) सुलसा रेवैती विगेरे (समणो-
वासियाणं) श्राविकाओ (तिन्नि सयसाहस्सीओ अट्टारस सहस्सा) त्रण लाख अने अट्टार हजार हती,
(उक्कोसिया समणोवासियाणं संपया हुत्था) प्रभुने श्राविकाओनी उत्कृष्ट संपदा आटली थइ ॥ १३७ ॥

(समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् महावीरने (तिन्नि सया चउद्दसपुवीणं) त्रणसो चौदपूर्वी
हता । चौदपूर्वी केवा ?-(अजिणाणं) पोते असर्वज्ञ होवा छतां (जिणसंकासाणं) सर्वज्ञ सदश,
(सबक्खरसन्निवाईणं) अकारादि सर्व अक्षरोना संयोगोने जाणवावाळा,

१ नाग नामना सारथीनी स्त्री अने बत्तीश पुत्रोनी माता । २ औषध दइ प्रभुना रक्तअतिसार रोगने निवारनारी ।

જિણોવિવ અવિતહં વાગરમાણાણં, ઉક્કોસિયા ચઉદસપુવ્વિસંપયા હુત્થા ॥ ૧૩૮ ॥ સમણસ્સ ભગવઓ
મહાવીરસ્સ તેરસ સયા ઓહિનાણીણં અહસેસપત્તાણં, ઉક્કોસિયા ઓહિનાણિસંપયા હુત્થા
॥ ૧૩૯ ॥ સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ સત્ત સયા કેવલનાણીણં સંભિન્નવરનાણ-દંસણધરાણં,
ઉક્કોસિયા કેવલનાણીણં સંપયા હુત્થા ॥ ૧૪૦ ॥ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ
(જિણો વિવ) સર્વજ્ઞની પેટે (અવિતહં વાગરમાણાણં) સાચી પ્રરૂપણા કરનારા, આવા પ્રકારના ત્રણસો ચૌદપૂર્વી
હતા, (ઉક્કોસિયા ચઉદસપુવ્વિસંપયા હુત્થા) પ્રભુને ચૌદપૂર્વીઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપદા આટલી થઈ ॥ ૧૩૮ ॥
(સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને (તેરમ સયા ઓહિનાણીણં અહસેસપત્તાણં) અતિશયો
પટલે આમણીંષધી વિગેરે લબ્ધિઓને પ્રાપ્ત થયેલા તેરસો અવધિજ્ઞાનીઓ હતા, (ઉક્કોસિયા ઓહિનાણિસંપયા હુત્થા)
પ્રભુને અવધિજ્ઞાનીઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપદા આટલી થઈ ॥ ૧૩૯ ॥ (સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ) શ્રમણ ભગવાન્
મહાવીરને (સત્ત સયા કેવલનાણીણં સંભિન્નવરનાણ-દંસણધરાણં) સંભિન્ન પટલે સંપૂર્ણ એવા શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન અને
દર્શનને ધારણ કરનારા સાતસો કેવલજ્ઞાનીઓ હતા, (ઉક્કોસિયા કેવલનાણીણં સંપયા હુત્થા) પ્રભુને કેવલજ્ઞા-
નીઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપદા આટલી થઈ ॥ ૧૪૦ ॥ (સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને

૧ પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં કેવલી અને શ્રુતકેવલીને તુલ્ય કહેલા છે, તેથી સર્વજ્ઞની પેટે સત્ય પ્રરૂપણા કરનારા ।

સત્ત સયા વેઝવીણં અદેવાણં દેવિહ્વિપત્તાણં, ઉક્કોસિયા વેઝવિયસંપયા હુત્થા ॥ ૧૪૧ ॥
 સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ પંચ સયા વિઝલમઈણં અઢ્ઢાઙ્ગેસુ દીવેસુ દોસુ ય સમુદ્દેસુ
 (સત્ત સયા વેઝવીણં અદેવાણં દેવિહ્વિપત્તાણં) દેવ ન હોવા છતાં દેવની ઋદ્ધિને પ્રાપ્ત થયેલા ઇટલે દેવની ઋદ્ધિ
 વિકુર્વવાને સમર્થ એવા વૈક્રિયલબ્ધિવાળા સાતસો મુનિઓ હતા, (ઉક્કોસિયા વેઝવિયસંપયા હુત્થા) પ્રભુને વૈક્રિ-
 યલબ્ધિવાળા મુનિઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપદા આટલી હતી ॥ ૧૪૧ ॥ (સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ) શ્રમણ
 ભગવાન્ મહાવીરને (પંચ સયા વિઝલમઈણં) પાંચસો વિપુલમતિ-મનઃપર્યવજ્ઞાની હતા । વિપુલમતિઓ કેવા ?-
 અઢ્ઢાઙ્ગેસુ દીવેસુ) અઢી દ્વીપ (દોસુ ય સમુદ્દેસુ) અને બે સમુદ્રને વિષે રહેલા

૧ વિપુલ ઇટલે વિસ્તીર્ણ છે મતિ ઇટલે મનઃપર્યવજ્ઞાન જેમને, તેઓ વિપુલમતિ કહેવાય । મનઃપર્યવજ્ઞાની બે પ્રકારના હોય છે,
 વિપુલમતિ અને ઋજુમતિ । તેઓમાં વિપુલમતિ-“આખે સુવર્ણનો, પીઝા વર્ણવાળો, પાટલીપુત્રમાં શરદ્ઋતુને વિષે બનેલો ઘડો ચિંતવ્યો
 છે” ઇત્યાદિ પ્રકારે સંજ્ઞિપંચેન્દ્રિયના મનોગત પદાર્થને સર્વ વિશેષણો સહિત જાણે છે, પણ ઋજુમતિ-“આખે ઘડો ચિંતવ્યો છે” એ
 પ્રમાણે સંજ્ઞિપંચેન્દ્રિયના મનોગત પદાર્થને સામાન્ય સ્વરૂપે જાણે છે । વઢી વિપુલમતિ અઢી અંગુલ અધિક એવા મનુષ્યક્ષેત્રમાં (મતાંતરે-
 સંપૂર્ણ મનુષ્યક્ષેત્રમાં) રહેલા સંજ્ઞિપંચેન્દ્રિયોના મનોગત પદાર્થોને જાણે છે, પણ ઋજુમતિ મનુષ્યક્ષેત્રમાં (મતાંતરે-અઢી અંગુલન્યૂન
 મનુષ્યક્ષેત્રમાં) રહેલા સંજ્ઞિપંચેન્દ્રિયોના મનોગત પદાર્થોને જાણે છે । આ પ્રમાણે વિપુલમતિ અને ઋજુમતિમાં તફાવત છે ।

कल्पसूत्र
भाषांतर-
सह

॥ २२५ ॥

सन्नीणं पंचिंदियाणं पज्जत्तगाणं मणोगए भावे जाणमाणाणं, उक्कोसिया विउलमईणं संपया हुत्था ॥ १४२ ॥ समणस्स णं भगवओ महावीरस्स चत्तारि सया वाईणं सदेव-मणुया-ऽसुराए परि-
साए वाए अपराजियाणं, उक्कोसिया वाइसंपया हुत्था ॥ १४३ ॥

समणस्स भगवओ महावीरस्स सत्त अंतेवासिसयाइं सिद्धाइं, जाव सबदुक्खप्पहीणाइं;
(सन्नीणं पंचिंदियाणं पज्जत्तगाणं) पर्याप्ता संज्ञी पंचेन्द्रियोना (मणोगए भावे जाणमाणाणं) मनोगत भावोने
जाणनारा, आवा प्रकारना पांचसो विपुलमतिओ हता । (उक्कोसिया विउलमईणं संपया हुत्था) प्रभुने विपुल-
मतिओनी उत्कृष्ट संपदा आटली थइ ॥ १४२ ॥ (समणस्स णं भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् महावीरने
(चत्तारि सया वाईणं) चारसो वादी एवा मुनिओ हता । ते केवा ?-(सदेव-मणुया-ऽसुराए परिसाए)
देव मनुष्यो अने असुरो सहित एवी सभामां (वाए अपराजियाणं) वादने विषे पराजय न पामे एवा प्रकारना
हता । (उक्कोसिया वाइसंपया हुत्था) प्रभुने वादी एवा मुनिओनी उत्कृष्ट संपदा आटली थइ ॥ १४३ ॥

(समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् महावीरना (सत्त अंतेवासिसयाइं) सातसो शिष्यो (सिद्धाइं)
मुक्ति पाम्या, (जाव सबदुक्खप्पहीणाइं) यावत् सर्व दुःखथी मुक्त थया;

षष्ठ
व्याख्यान.

श्रीमहावीर
प्रभुना
परिवारलुं
वर्णन, प्रभु-
ना परिवार-
रमांथी
केटला सा-
धुओ मुक्ति
पाम्या ?.

॥ २२५ ॥

चउइस अजियासयाइं सिद्धाईं ॥ १४४ ॥

समणस्स भगवओ महावीरस्स अट्ट सया अणुत्तरोववाइयाणं गइकल्लाणाणं ठिइकल्लाणाणं
आगमेसिभद्दाणं, उक्कोसिया अणुत्तरोववाइयाणं संपया हुत्था ॥ १४५ ॥

(चउइस अजियासयाइं सिद्धाईं) अने चौदसो साध्वीओ मुक्ति पामी ॥ १४४ ॥

(समणस्स भगवओ महावीरस्स) श्रमण भगवान् महावीरने (अट्ट सया अणुत्तरोववाइयाणं) अनुत्तर विमानमां
उत्पन्न थनारा आठसो मुनिओ हता । एटले काळधर्म पामी, अनुत्तरविमानमां देवपणे उत्पन्न थइ, त्यांथी आयुष्य
पूर्ण थतां मनुष्यपणुं पामी मोक्षे जनारा आठसो मुनिओ हता । तेओ केवा ?—(गइकल्लाणाणं) गति एटले आवती
मनुष्यगतिमां मोक्षप्राप्ति लक्षण कल्याण छे जेओने एवा, (ठिइकल्लाणाणं) देवभवमां पण तेओ वीतरागप्राय
होवाथी स्थिति एटले देवभवमां पण कल्याण छे जेओने एवा, (आगमेसिभद्दाणं) अने तेथीज आगामी भवमां सिद्ध
थवाना होवाथी आगामी भवमां भद्र एटले कल्याण छे जेओने एवा; आवा प्रकारना आठसो मुनिओ हता ।
(उक्कोसिया अणुत्तरोववाइयाणं संपया हुत्था) प्रभुने अनुत्तरविमानमां उत्पन्न थनारा मुनिओनी उत्कृष्ट
संपदा आटली थइ ॥ १४५ ॥

સમણસ્સ પં ભગવઓ મહાવીરસ્સ દુવિહા અંતગડભૂમી હુત્થા । તં જહા-જુગંતગડભૂમી પરિયાયંતગડભૂમી ય ।

(સમણસ્સ પં ભગવઓ મહાવીરસ્સ) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને (દુવિહા) બે પ્રકારની (અંતગડભૂમી હુત્થા) અંતઃકૃદ્ભૂમિ થઈ, ઇટલે મહાવીર પ્રમુના શાસનમાં મોક્ષગામીઓને મોક્ષે જવાનો કાલ બે પ્રકારે થયો । (તં જહા-) તે આ પ્રમાણે-(જુગંતગડભૂમી પરિયાયંતગડભૂમી ય) યુગાન્તઃકૃદ્ભૂમિ અને પર્યાયાન્તઃકૃદ્ભૂમિ ।

યુગ ઇટલે ગુરુ શિષ્ય પ્રશિષ્યાદિ ક્રમસર વર્તતા પટ્ટધર પુરુષો, તેઓ વડે પ્રમિત-મર્યાદિત જે મોક્ષગામીઓનો મોક્ષે જવાનો કાલ તે યુગાન્તઃકૃદ્ભૂમિ કહેવાય ।

૧ સંસારનો જે અન્તકરે-નાશ કરે ઇટલે મોક્ષે જાય તે અંતઃકૃન્ કહેવાય, તેઓની ભૂમિ ઇટલે કાલ ।

૨ તીર્થંકરથી આરંભીને તેમના પટ્ટધર જેટલા પુરુષો સુધી મોક્ષમાર્ગ ચાલુ રહે, ઇટલે સાધુઓ વિગેરે મોક્ષગામીઓ મોક્ષે જાય, તે કાલને યુગાન્તઃકૃદ્ભૂમિ કહેછે । કાલના અમુક પ્રમાણવિશેષને યુગ કહેછે, તે યુગો ક્રમસર વર્તે છે; તેથી તેઓના સદૃશપણથી જે ક્રમસર વર્તતા ગુરુ શિષ્ય પ્રશિષ્યાદિરૂપ પટ્ટધર પુરુષો, તેઓ પણ યુગ કહેવાય । તે ક્રમસર વર્તવાવાળા પટ્ટધર પુરુષો વડે પ્રમિત-મર્યાદિત એવો જે મોક્ષગામીઓનો મોક્ષે જવાનો કાલ, તે યુગાન્તઃકૃદ્ભૂમિ કહેવાય.

જાવ તત્ત્વાઓ પુરિસજુગાઓ જુગંતગડભૂમી, ચઢવાસપરિયાણ અંતમકાસી ॥ ૧૪૬ ॥
તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરે તીસં વાસાઈં અગારવાસમજ્ઞે વસિત્તા,

પર્યાય ઇટલે પ્રભુનો કેવલિપણાનો ઉત્પન્ન થયાનો કાલ, તેને આશ્રીને જે મોક્ષગામીઓનો મોક્ષે જવાનો કાલ તે પર્યાયાન્તકૃદ્ભૂમિ કહેવાય । (જાવ તત્ત્વાઓ પુરિસજુગાઓ જુગંતગડભૂમી) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરને ત્રીજા પુરુષયુગ સુધી યુગાન્તકૃદ્ભૂમિ થઈ । ઇટલે પ્રભુથી આરંભી તેમના પટ્ટધર ત્રીજા પુરુષ શ્રીજંબૂસ્વામી સુધી મોક્ષમાર્ગ ચાલુ રહ્યો । હવે પર્યાયાન્તકૃદ્ભૂમિ કહે છે—(ચઢવાસપરિયાણ અંતમકાસી) ચાર વરસ સુધીનો છે કેવલિપણાનો પર્યાય જેમને એવા શ્રીમહાવીર પ્રભુ થયે છતે કોઈ કેવલીએ સંસારનો અંત કર્યો, ઇટલે શ્રીમહાવીર પરમાત્માને કેવલજ્ઞાન થયા પછી ચાર વરસે મોક્ષમાર્ગ ચાલુ થયો ॥ ૧૪૬ ॥

(તેણં કાલેણં તેણં સમણં) તે કાલે અને તે સમયે (સમણે ભગવં મહાવીરે) શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીર (તીસં વાસાઈં) ત્રીશ વરસ સુધી (અગારવાસમજ્ઞે) ગૃહસ્થાવાસની મધ્યમાં (વસિત્તા) રહીને,

૧ તીર્થકરને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી જેટલા કાલે મોક્ષમાર્ગ ચાલુ થાય, તે કાલને પર્યાયાન્તકૃદ્ભૂમિ કહે છે ।

कल्पवृत्र
भाषांतर-
सह

॥२२७॥

साइरेगाइं दुवालस वासाइं छउमत्थपरियागं पाउणिता, देसूणाइं तीसं वासाइं केवलिपरियागं पाउणिता, बायालीसं वासाइं सामण्णपरियागं पाउणिता, बावत्तरिं वासाइं सबाउयं पालइत्ता, स्त्रीणे वेयणिज्जा-ऽऽउय-नाम-गुत्ते, इमीसे ओसप्पिणीए दुसमसुसमाए समाए बहुविइकंताए,

(साइरेगाइं दुवालस वासाइं) बार वरसथी कांइक अधिक समय सुधी-एटले बार वरस अने साडा छ महिना सुधी (छउमत्थपरियागं पाउणिता) छअत्थ पर्याय पाळीने, (देसूणाइं तीसं वासाइं) त्रीश वरसथी कांइक ओछा समय सुधी-एटले ओगणत्रीश वरस अने साडा पांच महिना सुधी (केवलिपरियागं पाउणिता) केवलपर्याय पाळीने, (बायालीसं वासाइं) एकंदर बेंतालीश वरस सुधी (सामण्णपरियागं पाउणिता) श्रामण्यपर्याय-चारित्रपर्याय पाळीने, (बावत्तरिं वासाइं) सर्व मळी कुल बहोतेर वरस सुधी (सबाउयं पालइत्ता) पोतानुं सर्व आयुष्य पाळीने, (स्त्रीणे वेयणिज्जा-ऽऽउय-नाम-गुत्ते) वेदनीय आयु नाम अने गोत्र ए चार भवोपग्राही कर्मो क्षीण थये छते, (इमीसे ओसप्पिणीए) आ अवसर्पिणीमां (दुसमसुसमाए समाए बहुविइकंताए) दुषमसुषमा नामनो चोथो आरो घणो खरो गया बाद,

पष्ठ
व्याख्यान.

वे प्रकारनी
अंतकृ-
मि, प्रभुने
गृहस्थावास
छअत्थपर्या-
य अने केव-
लिपर्याय
केटला वर-
स सुधी
रहो ?.

॥२२७॥

तिहिं वासेहिं अद्धनवमेहि य मासेहिं सेसेहिं, पावाए मज्झिमाए, हत्थिवालस्स रण्णो रज्जुगसभाए,
एगे अबीए, छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं, साइणा नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं, पच्चूसकालसमयंसि,

चोथो आरो केटलो बाकी रहेतां प्रभु मोक्षे गया ? ते कहे छे-(तिहिं वासेहिं अद्धनवमेहि य मासेहिं
सेसेहिं) चोथा आराना त्रण वरस अने साडा आठ मास बाकी रहेतां, (पावाए मज्झिमाए) मध्यम पापा
नगरीने विषे, (हत्थिवालस्स रण्णो रज्जुगसभाए) हस्तिपाल नामना राजाना कारकुनोनी सभामां, (एगे) राग-द्वेषनी
सहाय रहित होवाथी एकला, एटले राग-द्वेष रहित, वळी श्रमण भगवान् महावीर केवा ?- (अबीए) अद्वि-
तीय एवा; एटले-जेम ऋषभदेवादि तीर्थंकरो दस हजार विगरे परिवार साथे मोक्षे गया, तेम भगवान्
महावीर बीजा कोइनी साथे मोक्षे गया नहिं; पण एकला मोक्षे गया, तेथी अद्वितीय एटले एकाकी
एवा श्रमण भगवान् महावीर, (छट्ठेणं भत्तेणं अपाणएणं) निर्जल छट्ट तप वडे युक्त थया छता, (साइणा
नक्खत्तेणं जोगमुवागएणं) खाति नक्षत्र साथे चन्द्रमानो योग प्राप्त थये छते, (पच्चूसकालसमयंसि) प्रभात-
कालरूप अवसरने विषे, एटले-चार घडी रात्रि अवशेष रहेतां,

સંપલિયંકનિસણ્ણે, પળપન્નં અજ્ઞયણાઈં કલ્હાણફલવિવાગાઈં પળપન્નં અજ્ઞયણાઈં પાવફલ-
વિવાગાઈં છત્તીસં ચ અપુટ્ટવાગરણાઈં વાગરિત્તા, પહાણં નામ અજ્ઞયણં વિભાવેમાણે વિભાવેમાણે
કાલગણ, વિઠ્ઠંતે, સમુજ્ઞાણ, છિન્નજાઈ-જરા-મરણબંધણે, સિદ્ધે, બુદ્ધે, મુત્તે,

(સંપલિયંકનિસણ્ણે) સમ્યક્ પ્રકારે પર્યંકાસને ઇટલે પદ્માસને બેઠા છતા શ્રીમહાવીર પ્રભુ (પળપન્નં
અજ્ઞયણાઈં કલ્હાણફલવિવાગાઈં) પુણ્યનો ફલવિપાક છે જેઓમાં એવાં પંચાવન અધ્યયનો, (પળપન્નં
અજ્ઞયણાઈં પાવફલવિવાગાઈં) પાપનો ફલવિપાક છે જેઓમાં એવાં પંચાવન અધ્યયનો, (છત્તીસં ચ
અપુટ્ટવાગરણાઈં વાગરિત્તા) અને કોઈના પૂછ્યા વિના છત્રીશ ઉત્તરો કહીને, (પહાણં નામ અજ્ઞયણં વિભાવેમાણે
વિભાવેમાણે) પ્રધાન નામનું મરુદેવીનું એક અધ્યયન ભાવતા ભાવતા (કાલગણ) કાલધર્મ પામ્યા, (વિઠ્ઠંતે)
સંસારસમુદ્રનો પાર પામ્યા, (સમુજ્ઞાણ) સંસારમાં ફરીથી ન આવવું પડે તેમ સમ્યક્ પ્રકારે ઊર્ધ્વપ્રદેશમાં ગયા, વહ્ની
પ્રભુ કેવા ?- (છિન્નજાઈ-જરા-મરણબંધણે) છેદી નાખ્યાં છે જન્મ જરા અને મરણનાં કારણભૂત કર્મો જેમણે એવા,
(સિદ્ધે) સાધેલો છે અર્થ જેમણે એવા, (બુદ્ધે) તત્ત્વ અર્થના જાણકાર, (મુત્તે) ભવોપગ્રાહી કર્મોથી મુકાયેલા,

અંતગઢે, પરિનિવ્વુડે, સઘ્વદુઃખપ્પહીણે ॥ ૧૪૭ ॥

સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ જાવ સઘ્વદુઃખપ્પહીણસ્સ નવ વાસસયાઈં વિઙ્કંતાઈં, દસમસ્સ ય વાસસયસ્સ અયં અસીઈમે સંવચ્છરે કાલે ગચ્છઈ. વાયણંતરે પુણ અયં તેઉણ્ણ સંવચ્છરે કાલે ગચ્છઈ ઇતિ દીસઈ ॥ ૧૪૮ ॥

(અંતગઢે) સર્વ દુઃખોનો અંત કરનારા, (પરિનિવ્વુડે) સર્વ પ્રકારના સંતાપ રહિત, (સઘ્વદુઃખપ્પહીણે) અને શરીર તથા મન સંબંધી સર્વદુઃખો નષ્ટ થયાં છે જેમને એવા થયા ॥ ૧૪૭ ॥

હવે શ્રીમહાવીર પ્રભુના નિર્વાણ પછી કેટલા કાલને આંતરે શ્રીકલ્પસૂત્ર લખાયું ? વિગેરે જણાવે છે—

(સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ જાવ સઘ્વદુઃખપ્પહીણસ્સ) કાલધર્મ પામેલા યાવત્ સર્વ દુઃખથી મુક્ત થયેલા એવા શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરના નિર્વાણ કાલથી (નવ વાસસયાઈં વિઙ્કંતાઈં) નવસો વરસ વ્યતીત થયાં । (દસમસ્સ ય વાસસયસ્સ) અને દસમા સૈકાનો (અયં અસીઈમે સંવચ્છરે કાલે ગચ્છઈ) આ એંશીમો સંવત્સર-કાલ જાય છે । (વાયણંતરે પુણ) વઢી વાચનાંતરમાં (અયં તેઉણ્ણ) દસમા સૈકાનો આ ત્રાણુમો (સંવચ્છરે કાલે ગચ્છઈ ઇતિ દીસઈ) સંવત્સરકાલ જાયછે એમ દેખાય છે ।

જો કે આ સૂત્રપાઠનો ભાવાર્થ બરાબર સ્પષ્ટપણે સમજાતો નથી, તો પણ પૂર્વ ટીકાકારોએ તેની જેવી વ્યાખ્યા કરી છે તે પ્રમાણે અમે પણ તેનો અર્થ કરીએ છીએ । તે આ પ્રમાણે—

આ સૂત્રપાઠ માટે કેટલાક કહે છે કે—“શ્રીકલ્પસૂત્ર પુસ્તક પર ક્યારે લખાયું ? તે સમય જણાવવા માટે શ્રીદેવર્દિગણિ ક્ષમાશ્રમણે આ સૂત્રપાઠ લખ્યો છે । તેથી આ પાઠનો અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે—શ્રીવીરનિર્વાણથી નવસો એંશી વરસ વ્યતીત થતાં સિદ્ધાંત પુસ્તકારૂઢ થયો, તે વખતે કલ્પસૂત્ર પણ પુસ્તકારૂઢ થયું । એટલે કે—શ્રીવીરનિર્વાણથી નવસો એંશીમે વરસે વલ્લભીપુર નગરમાં દેવર્દિગણિ ક્ષમાશ્રમણ વિગેરે સકલ સંઘે મઠી આગમ લખ્યા, ત્યારે શ્રીકલ્પસૂત્ર પણ લખ્યું । પણ વાચનાંતરમાં એટલે બીજી પ્રતિમાં નવસો ત્રાણુમો સંવત્સર કાલ જાયછે એમ દેખાય છે । તાત્પર્ય કે—કોઈ પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે, શ્રીવીરનિર્વાણથી નવસો એંશી વરસ વ્યતીત થતાં કલ્પસૂત્ર પુસ્તક પર લખાયું, અને કોઈ બીજા પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે, નવમો ત્રાણુ વરસ વ્યતીત થતાં કલ્પસૂત્ર પુસ્તક પર લખાયું ।”

વઠી કેટલાક આ સૂત્રપાઠનો અર્થ આવી રીતે કરે છે—

“શ્રીવીરનિર્વાણથી નવસો એંશી વરસ વ્યતીત થતાં કલ્પસૂત્રની વાચના સભા સમક્ષ થઈ, એમ જણાવવાને આ સૂત્રપાઠ દાખલ કર્યો છે । એટલે કે—શ્રીવીરનિર્વાણથી નવમો એંશી વરસ વ્યતીત થતાં આનંદપુરની અંદર પુત્રના

૫૪
વ્યાખ્યાન.

શ્રીકલ્પસૂત્ર
લખાયાનો
તથા
સમાપ્ત
વંચાયાનો
સમય.

મરણથી શોકગ્રસ્ત થયેલા ધ્રુવસેન રાજાના શોકને દૂર કરવા માટે મહોત્સવ સહિત સંઘ સમક્ષ કલ્પસૂત્ર વાંચવું શરૂ થયું । પળ વઢી વાચનાંતરમાં ઇટલે બીજી પ્રતિમાં નવસો ત્રાણમો સંવત્સરકાલ દેખાય છે । તાત્પર્ય કે-કોઈ પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે, શ્રીવીરનિર્વાણથી નવસો ઇંશી વરસ વ્યતીત થતાં કલ્પસૂત્રની વાચના સભા સમક્ષ શરૂ થઈ; અને કોઈ બીજા પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે-નવમો ત્રાણ વરસ વ્યતીત થતાં કલ્પસૂત્રની વાચના સભાસમક્ષ શરૂ થઈ ।”

વઢી કેટલાક આ સૂત્રપાઠનો અર્થ આવી રીતે કરે છે-

“આ સૂત્રમાં બે વાક્યો છે; એક વાક્ય કલ્પસૂત્ર લેખાયાનો સમય જણાવે છે, અને બીજું વાક્ય સભાસમક્ષ કલ્પસૂત્ર વંચાયાનો સમય સૂચવે છે । તે આ પ્રમાણે-શ્રીવીરનિર્વાણથી નવમો ઇંશીમો સંવત્સરકાલ જાય છે, ઇટલે કલ્પસૂત્ર લેખવાનો હેતુભૂત એવો નવસો ઇંશીમો સંવત્સર કાલ જાય છે; આ વાક્યથી કલ્પસૂત્રને લેખવારૂપ વાચનાનો સમય જણાવ્યો । વઢી વાચનાંતરમાં ઇટલે કલ્પસૂત્રને લેખવારૂપ વાચનાથી સભાસમક્ષ વાંચવા રૂપ બીજી વાચનામાં નવસો ત્રાણમો સંવત્સર કાલ જાય છે; આ વાક્યથી કલ્પસૂત્રને સભાસમક્ષ વાંચવારૂપ વાચનાનો સમય જણાવ્યો । તાત્પર્ય કે-શ્રીવીરનિર્વાણથી નવસો ઇંશીમે વરમે કલ્પસૂત્ર પુસ્તકારૂઢ થયું ઇટલે પુસ્તક પર લેખાયું, અને નવસો ત્રાણમે વરમે સભાસમક્ષ વંચાયું” । આવી રીતે જુદા જુદા આચાર્યોના ભિન્ન ભિન્ન મત છે, તત્ત્વ કેવલિભગવાન્ જાણે ॥ ૧૪૮ ॥ ॥ ઇતિ શ્રીવીરચરિત્રમ્ ॥

॥ इति महोपाध्यायश्रीशान्तिविजयगणेशिष्टय-पविट्ट-श्रीश्रीमविजयगणिविरचितकल्पवृक्षाववाध षष्ठ व्याख्यानम् ॥

॥ श्री कल्पमृत्र पष्ठं व्याख्यानं समाप्तम् ॥

